FRANCISCI HARÆI

ANNALES

DVCVM SEV PRINCIPVM

BRABANTIÆ

TOTIVSQ. BELGII.

TOMVS SECVNDVS;

Quo Belgii vniti Principvm res gestæ enarrantur.

[illegible]

FRANCISCI HARÆI

ANNALES

DVCVM SEV PRINCIPVM BRABANTIÆ TOTIVSQ. BELGII.

TOMVS SECVNDVS.

PHILIPPVS BONVS

CONSOBRINVS PRÆCEDENTIS,

XXXVIII. BRABANTIÆ

PRIMVS BELGII VNITI PRINCEPS.

Præfuit Brabantiæ annis trigintaseptem.

HILIPPVS Burgundus, cognomento Bonus, Ioannis Intrepidi filius, Philippi Audacis nepos, Ioannis Valesij Franciæ Regis pronepos, cùm ditionibus paternis Burgundiæ, Flandriç, & aliis ab anno 1419. per annos vndecim præfuisset, inauguratus est quoque Brabantiæ, vt dictum est, tamquam proximus heres anno 1430. quarto Nonas Octobris. Is dum adhuc in Brabantia agit, sub Kalend. Nouembris Galli factionis Caroli Compendium, dudum à Burgundi milite obsessum, liberant. Tormenta bellica & bombardæ Philippi (verba sunt Meieri) hîc omnes perditæ, & captæ ab hostibus. Victi item Angli & Burgundiones in Cathalaunis ad locum eum, quem Gro-

Philippus pronepos Regis Francorum.

1430

Vincuntur Angli & Burgundi in Francia.

Grosettam vocant; interfecti multi; capti ampliùs quingenti. Eodem
anno 16. Kalend. Februarias nascitur Bruxellæ Philippo ex Elisabetha
vxore primogenitus suus Antonius, sed qui proximo anno finem viuen-
1431 di fecit. Anno sequenti 1431. tertio Kal. Iunias Rothomagi, vt etiam su-
prà commemorauimus, ab Anglis igni cremata est Ioanna puella libe-
ratrix Galliarum, Debboræ, Iudith & Esther à Scriptore eius temporis
comparata. Mense Augusto sub ferias diui Bartholomæi Antonius
Comes Vaudemontij, frater Caroli Lotharingiæ Ducis defuncti, armis
& ope Burgundi eum Ducatum obtinuit contra Renatum generum Ca-
roli. Pridie Kalend. Decembris, ipsis feriis D. Andreæ, celebrata à Bur-
gundo prima Comitia seu primum Capitulum Velleris aurei Insulæ, ad
D. Petri, per triduum; de cuius Ordinis institutione pluribus egimus ante
1432 biennium. Anno 1432. mense Augusto, Gandenses arreptis armis in se-
ditionem vertuntur, clamitantes auream argenteamq; monetam puram
putam non cudi. Senatores tres tumultū sedare conantes interficiuntur,
ceteri vrbe pelluntur. Tenuit hæc insania dies duodecim; tunc opera
proborum sedati improbi veniam petunt, & impetrant, exigua pecuniæ
summa multati. Sub idem tempus Burgundus in Hollandiam profici-
scitur, captum Borselium, quòd ei Iacoba præter leges pacis suprà anno
vigesimo octauo commemoratas nupsisset, Ripelmundam abducit: quo
vt potiatur Iacoba, patrias ditiones omnino Burgundo resignat, certis
sibi ad vitam retentis vectigalibus, ac titulis Comitatus Oosteruantij in
1433 Hannonia, ac Dominij Vornani in Hollandia. Anno 1433. gladio per-
cussus est Ægidius Postellanus Hannonius, conuictus Burgundum ve-
nationi intentum ballista traiicere statuisse; corpusque in quatuor partes
dissectum. Margareta Burgundi amita & Iacobæ mater, quòd dictus
Ægidius in eius aula foret educatus, auctor facinoris existimabatur: in-
iustè enim Burgundum omnia ad se trahere sæpè questa erat. Hactenus
1434 Diuæus & Meierus: deinceps ferè Heuterus: Anno 1434. mense Februa-
rio, inquit ille, Philippus comitatus ducentis viris nobilibus in Sabau-
diam proficiscitur honestaturus nuptias Comitis Geneuæ, relicta vxore
Isabella cum Carolo filio bimestri Cabilone in Burgundia. Nuptiis fini-
ris in Burgundiam reuertitur, iustisque præsidiis in finibus relictis, mense
Aprili sexcētis stipatus equitibus per Artesiā Flandriamq; in Brabantiam
peruenit, pacemq; inter Antuerpienses, Bruxellenses ac Mechlinienses fa-
cit. Oppugnarant enim acriter Antuerpienses iuncti Bruxellēsibus Mech-
linienses, ob fora nundinasque, quas quisque suæ vrbi asseuerabat deberi.
1435 Anno 1435. pertinaciter instatur reconciliandis Franco & Burgundo su-
per nece Ioannis patris Burgundi, quem Carolus Franciæ Rex, (eo tem-
pore Delphinus) anno 1419. vt dictum est, in conspectu suo fœdè contra
pro-

Vaudemontius obtinet Lotharingiam armis & ope nostri Philippi.

Borselius, quòd Iacoba ei nupsisset, Ripelmondam abducitur: quo vt potiatur illa, ditiones paternas Burgundo resignat.

Proficiscitur Bonus in Sabaudiam, relicta vxore & filio bimestri in Burgūdia. Componit dissidia quæ erant inter ciuitates Brabantiæ.

PHILIPPVS BONVS XXXVIII. BRAB. I. BELGII VNITI PRINC.

promiſſam ſecuritatem Monteraui necari iuſſerat. Vrbs Atrebatenſium colloquio eſt conſtituta. Vniuerſæ pænè Europæ Legati conuenerant. Bellum tot annis fuerat, quo pluſquam trecenta hominum millia perierant, familiarum centum millia vagabantur. Sed cùm ſæpiùs communicaſſent, ab Anglis nihil æqui obtineri potuit. Volebant enim retinere omnia, quæ confœderati Burgundo in Francia obtinuerant, quin etiam (quod Francis intolerabile erat) vt Carolus Franciæ Rex ea quæ adhuc tenebat, beneficiario iure ipſe & eius ſucceſſores ab Anglo peterent. Relictis igitur Anglis, Legati Francici, Borbonij Dux, Artus Magiſter equitum, Comes Vendomæ, & Epiſcopus Rhemenſis, Bono apud D. Vedaſtum in ſacello ſuo ſacris intento ad genua procumbunt, nec ſurgunt, donec multis lacrymis & rationibus, collacrymante etiam vxore Boni, eum ad lacrymas & condonationem iniuriæ permouiſſent.

Tota penè Europa laborat conciliando Franco & Burgundo, ſolo obnitente Anglo.

Legatus Pontificius ſolemniter in ſe recipit iuſiurandum, quo iurarat ſine Anglo pacem ſe non facturum. Conſcriptæ pacis leges menſe Septembri, inter alias hæ: Iuxta Monteraum in ponte Crux ænea cum in- « ſcriptione cauſæ ſumptu Franci erigitor. Ibidem in templo Miſſa quoti- « diana, & iuxta oppidum Cœnobium Carthuſianorum 12. Sacerdotum « pro anima Intrepidi fundantor. Præter Comitatum Matiſconenſem & « Caſtellaniam Barrenſem, Quintinopolis, Ambianum, Abbatis-villa, « aliaque oppida ad vtramque Somonæ ripam ſita Burgundo cedant, do- « nec ipſi aut ſucceſſoribus Francus eiúſve heres quadringenta aureo- «

Tandem Burgundus multis precibus & lacrymis euictus, Franco fædam patris necem condonat.

1436 rum millia perſoluerit. Initio anni 1436. Bonus Lalani Regulum ſex- « centis cum equitibus Regi Carolo contra Anglos mittit, qui iuncti Vilanio ac equitum Magiſtro, Anglos è Fano S. Dionyſij, ac paulò pòſt, adiuuantibus in gratiam Burgundi ciuibus, vrbe etiam Pariſienſi pellunt. Eodem anno, menſe Iunio, Bonus Caletum obſidet, ducens inter ceteros triginta Flandrorum millia. Verùm cùm Hollandi fruſtrà portum obſtruere eſſent conati, Gandenſes in ſeditionem verſi primi ex caſtris diſcedunt, mox & alij. Inſecuti Angli omnia latè populantur. Tumultuatum hinc Brugis à 9. Kalend. Septembris vſque 4. Nonas Octobris, & trucidatus Scultetus. Bonus quoque vix vxorem & filium è manibus tumultuantium impetrat. Quid agat? colligit copias, ſed territos

Pellit Burgundus Anglos Pariſiis.

Seditionibus Flandrorũ impeditur, ne plura tunc poſsit.

1437

1438 & ſupplices factos mox in gratiam vtcumque recipit. Sed anno proximo vlciſci ſe parans, ſimulans in Hollandos ſe ducere, vrbe receptus vix effugit, occiſis plurimis è ſuis. Tandem interdicto, ne quis cum Brugenſibus mercimonia ageret, dum mercatores & ditiores aliò dilabuntur, anno 1438. Kalend. Martij pax firma data eſt; ducenta aureorum equitum millia ſoluenda; & quadraginta duo ſeditionis auctores nominati pace excluduntur; ex his vndecim tantùm reperti, capite plexi ac in ro-

Bonus, edicto ne quis cum Brugenſibus contrahat, dilabentibus mercatoribus Brugenſes domat.

tas

tas acti funt. Menfe Iunio Bonus Cameracum venit, vbi Catharina Caroli Septimi Francorum Regis filia decem annorum virgo defponfatur Carolo Charloo Boni filio, fed quæ poft paucos menfes obiit. Initio anni 1439. Burgundus, interpofita auctoritate fua, Louanienfes, Bruxellenfes ac Mechlinienfes inuicem conciliat, qui ciuile bellum ob minores rei frumentariæ caufas (cuius tum temporis magna vbique erat inopia) inter fe gefferant; fimilibufque fermè negotiis fuit occupatus diuerfis in locis anno 1440. 1441. & 1442. prudentia ac auctoritate innumerabilia fopiens ciuitatum diffidia. Menfe Iulio denuò Francorum Anglorumq. Legati pacis caufa conueniunt; & quamquam Burgundus ad rem componendam nullum non moueret lapidem, nil tamen eft effectum. Hollandi ac Zelandi hoc anno cum Ofterlingis parua de caufa bellabant, fæpeque inter fe mari acriter conflixerunt, nauefque mercatorum diripuerunt. Anno 1440. coniurarant plerique Francorum Proceres cum Delphino contra Regem Carolum, quem in ordinem redigere, ac filio Regni adminiftrationem tradere cupiebant. Sed is facinus deteftatus, eos ab impio propofito, rationibus interpofita auctoritate deterruit. Menfe Nouembri Carolum Aurelianorum Ducem, Ludouici Aureliani ab Intrepido anno 1407. mactari iuffi filium, qui à prælio Azincurtiano annis 25. in Anglia captiuus fuerat, Burgundus à carcere liberat, perfolutis propria è pecunia pro eius redemptione ducentis aureorum iliorum millibus. Inuenta eft hoc anno apud Europæos ars imprimendi libros: fed an apud Moguntiacos, an apud Harlemenfes (quod verifimiliter aftruere conatur in fua Batauia Iunius) non definio. Latè de his Miræus nofter in fuo ftricto alioqui Chronico, quem qui volet adeat. Anno 1442. menfe Nouembri Fredericus Auftriacus, electus Romanorum Rex, pofteaquam Aquifgrani corona argentea effet redimitus, per Burgundiam in Auftriam reuertens, à Bono magno cum honore decem diebus Befontij vario lætitiæ genere eft exceltus, magnifque muneribus ornatus, cedens omni iure, quod Imperij nomine in Hollandiam, Zelandiam, Frifiam ac Brabantiam habere poffet. Anno 1443: Burgundus Lutzenburgum armis occupat, cedente ei ius fuum certa annua penfione Elifabetha Antonij Brabanti vidua, cui Lutzenburgum à Wenceflao Imp. pattuo pro dote erat affignatum, fruftrà repugnante Bruinfwicenfi, qui tamen pecuniis pofteà etiam eft placatus. Anno 1444. denuò Turonum conueniunt Legati Francorum, Anglorum, ac Burgundionum; cumque pacem facere non poffent, inducias in viginti menfes pangunt, quo tempore fæpiùs à Burgundo pax fruftrà eft tentata. Menfe Nouembri Ifabella Boni vxor in Hollandiam proficifcitur tollendis Cabbeliauorum ac Haucciorum factionibus, qui omni-

Margin: 1439

Varia iterùm fopit ciuitatum Brabantia diffidia.

1440

Liberat Bonus fue are ex Anglicano carcere filium Aureliani iuffu Intrepidi trucidati.

Ars impreſſoria librorum inuenta.

1442

Cedit Fredericus Imp. omni iure quod Imperij nomine in Hollandiam, Zeland. Frifiã aut Brabantiam habere poffit.

1443

1444

Fruftrà iterum pax tentatur inter Anglum & Francum.

omnibus belli calamitatibus prouinciam vexabant. Sed quòd imbelli comitatu aduenisset, à factiosis est contempta. Præfecto igitur Hollandis in locum non ita pridem defuncti Guilielmi Lalani, Gossino
1445 Wildæo, ad maritum reuertitur. Mense Ianuario anni 1445. variorum Regum, Ducum Principumque Legati in Angliam de pace acturi appellunt. Sed cùm partes componere non possent, inducias ad mensem
1447 vsque Aprilem anni 1447. prolongant. Huius anni æstate Turcarum

Turca Rhodum obsessam desérere cogitur.

Rex seu Tyrannus insulam Rhodum oppugnat. Illuc itaque Bonus triremes tres egregiè armatas ductu nobilis Lusitani auxilio mittit, accedenteque ceterorum quoque Principum Christianorum auxilio, Turca re infecta decedere cogitur. Hoc anno Hollandi ob factiones crudeliter inter se sæuiebant. Amsterodami armata manu Cabbeliaui oppido sunt pulsi. Leidis ad pugnam instructi Hauccij ad cœmeterium vsq; D. Pan-

Sæuiunt inter se factiones in Hollandia, sed aliquot capite aut pecunia mulctatis, aliquamdiu cessant.

cratij aguntur, ibique incursu Sacerdotum Christiana sacra manu tenentium, reuerentia Numinis vix tandem domum dilabuntur, eædemque furiæ per omnia Hollandorū oppida flagrabant, Cabbeliauis probantibus Bonum ab Iacoba heredem scriptum, Haucciis idem improbantibus. Quare Bonus eò profectus, ac capita aliquot seditionis è medio tollens, quosdam etiam pecunia mulctans, inducias furori dedit. Eo tempore Wildæus Hollandiæ Gubernator ac Præfectus Medenblickius (Drossardum vocant) se mutuò de non contemnendis criminibus accusarant. Quare Louestenum in carcerem missi, post sextum captiuitatis mensem Wildæo ceruix abscinditur, Medenblikio antiquus restituitur

Manet Burgundus biennio in Hollandia, nec tamen factiones prorsus tollere potest.

lócus: mansitque Burgundus per biennium in Hollandia, nec tamen omnino factiones tollere potuit. Luerant Brugenses Caletanam discessionem, quærebatque Philippus occasionem etiam de Gandensibus se vlciscendi. Excogitat igitur nouum perpetuumque vectigal, quod vniuersæ Flandriæ pro discessionis satisfactione mense Martio an-
ni 1448. imperat. Petebat autem nouem stuferos in singulos salis sac-
1448 cos, expectabántque minora oppida, quid vrbes essent responsuræ. Bru-

Tumultuantur item Flandri, & inprimis Gādenses.

genses recentis vulneris memoria silebant, idem faciebant Iprenses. Gandenses verò ægrè ferentes se inconsultis Flandriæ Comité vectigalia imperare noua, primi planè collationem abnuunt. Bonus ad Ka-
lend. vsque Septembris anni 1449. silet; tum occupatis Audenarda,
1449 Teneramunda, Gaueta ac Ripelmonda, iustisque præsidiis munitis,

Potestate priuat Bonus omnes qui Gandaui publico munere fungebantur.

vltra vectigal salis aliud quoque siligini ac tritico indicit: cumque Gandenses nil se collaturos affirmassent, qui publico fungebantur munere potestate priuat, proposito per vniuersam Flandriam edicto, ne quis vlla in re Gandensis populi iussis pareat. Flandrorum Ordines ciuile bellum veriti, Gandauum proficiscuntur, consensuque vtriusque partis, immuni-

munitatum Gandensium vetera diplomata, vt secundùm ea rem com-
ponant, inspiciunt. Quinque fermè mensibus elapsis, mense Martio an-
no 1450. pronunriant, Flandriæ Comitem pro arbitrio Gandaui Magi- 1450
stratu mouere, ac in eum quem vellet, legere posse. Stant Ordinum sen-
tentiæ Gandenses ad mensem vsque Augustum; tum concitati à Petro
Tinctio, Ludouico Hamero aliisque infimæ sortis hominibus, vrbe pel-
lunt omnes quos Principi fauere arbitrabantur, exterisque in vrbem ad-
missis, ius illis ciuitatis donant. At ille quò æquiore causa bellum auspi-
caretur, sese reprimebat, conquerens tantùm apud Flandriæ Ordines, sine
suo consensu Gandenses vrbis immunitates exteris, pulsis amicis suis,
communicasse, ac proinde in vincula sibi tradi petebat Danielem Ser-
sandrum summum opificum Præfectum, Liuinum Potterum, ac Liui-
num Sneuotium. Renuunt primò Gandenses, donec à Nobilibus, Du-
cem eis gratiam sua deprecatione facturum pollicenribus, persuasi con-
sentiunt. Proficiscuntur igitur mense Maio anni 1451. dicti tres Tenera- 1451
mondam, Bonoque ad genua prouoluti, veniam submissè orant. Sed is,
contempta Nobilium promissione, Flandria eos exulare iubet; quæ res
adeò populum contra Nobiles (quos malo animo promisisse existima-
bat) irritauit, vt captos eodem momento octodecim viros Nobiles capite
puniissent, nisi bonorum intercessione moti, facinus distulissent. Quin
etiam paulò pòst factorum pœnitentia ducti, in gratiam Principis capire
plectunt Petrum Tinctium ac Ludouicum Hamerum seditionis aucto-
res: cumque tribus hebdomadibus iustitium in vrbe fuisset, lectis nouis
Senatoribus domum reuertuntur, menseque Nouembri Legatos ad
Principem mittentes, rogant vt electionem sua auctoritate confirmet,
pacemque populo Gandensi donet. Sed cùm nil pacati retulissenr, cum
armis iterùm ad forum Veneris prouolantes, belli Tribunos creant, Ioan-
nem Heuerslagium ac alios tres: qui belli fundamentum, exacerbato
Principis animo, iacturi, octo Nobilibus viris ex octodecim prædictis, in
publico ceruices abscindi iubent. Hinc ipsa Feria sexta sancta ante Pascha
occupant Gaueram, pauloque pòst etiam arces Pucceanam & Estan-
debergam; ac deinde mense Aprili anni 1452. Audenardam frustrà 1452
dolo tentatam obsidione cingunr. Sed Bonus paulò pòst suis subue-
nit, cæsis circiter tribus Gandensium millibus. Plures etiam hoc an-
no & sequenri inter Gandenses & Principis Duces aliæ pugnæ cruen-
tæ commissæ sunt; atque adeò in agro Gandensi supra octo villarum
millia, trecenti pagi, ac ædes hominum nobilium opulenrorumque
complures sunt exustæ; ac quicumque vtrisque in manus veniebanr,
sine gratia interficiebantur. Hoc eodem anno 1453. occupat Guiliel- 1453
mus Brunswicensium Dux Theodonis villam, Lutzenburgicæ ditio-

Ordines Flandriæ, inspectis priuilegiis, pronunciãt Bono hoc licuisse.

Seditionis auctores supplices factos, (quibus Nobiles veniam velut addixerãt) nihilominùs Bonus proscribit.

Item velut, tota ciuitas veniam petit, sed non impetrat.

Hinc ergo apertum & cruentum bellum.

Nn nis

Lutzenburgica ditio frustrà à Brunsvvicensi tentatur: hinc cum Bono trásigit.

nis oppidum, existimans Bono (quòd Gandenses ad officium cogere non posset) vires defendendo Lutzenburgo defuturas. Sed is Crouiacum octingentis ballistariis ac trecentis lancеariis instructum veteranis equitibus, contra Brunsvvicensem mittit, qui variis eum præliis ita exercuere, vt de secundo belli euentu desperans, pace facta, omni iure Bono Lutzenburgum cederet. Intereà Rex Franciæ certas pacis leges à se inter Gandenses & Bonum conceptas Gandauum mittit; sed parum abfuit, quin eius Legatus à plebe violaretur. Itaque tandem Bonus videns bello finem imponi non posse, nisi iustis viribus peruicacem aggrederetur populum, vndique militem conscribi iubet, ac 15. Kalendas Augusti ad Gaueram castra locat. Post quatriduum continuo tormentorum reboatu effractis Gaueræ muris, deditio facta est; centum Gandenses ad arbores iugulantur; cùm paulò pòst 10. Kalendas eiusdem mensis totus Gandensis populus suppetias laturus in aciem prodit, viginti quinque armatorum millia, & totidem ferè millia agrestium & inconditæ plebis. Bonus sexdecim peditum equitumque millia ducebat. Concurritur non longè à Gauera, & Gandenses ænea tormenta contra Burgundicas acies exonerantes non paucos interficiunt; cùm ecce, casu, an (vt quidam volunt) dolo Anglorum apud Gandenses militantium, vas pulueris tormentarij igne corripitur. Hinc primùm trepidatio: nam & quidam Angli ad Bonum transibant; sed resumptis animis Gandenses fortiter instant, ita vt & Boni equus quatuor locis, & filius Carolus in planta dextri pedis vulneratus esset, multiq́; Nobiles & ignobiles caderent; tandem tamen victi Gandenses cesserunt. Occisi Gandenses decem millia, capti mille sexcenti, ac ex his eodem die strangulati trecenti. Bonus desiderauit circiter septingentos; qui cæsos intuens, commiserans dixisse fertur: Súntne hæ oues meæ? Gratias tibi summe Deus, quòd me ab iis opprimi non permiseris; & mox litteras Gandauum mittit nihilominùs pacem offerens; quæ & paulò pòst secuta est, nempe postridie Kalendas Augusti. Pro impensis belli trecenta aureorum equitum millia, ac pro templis exustis quinquaginta millia promissa; viginti quinque Senatores lineis supra nudum induti, & bis mille ciues atrati omnes nudis pedibus & capite, ad pedes Boni extra portam supplices veniam petunt, & impetrant, ibidemque opificum omnium militaria signa offerũt, quæ Bonus paulò pòst partim Boloniæ partim Hallæ D. Virgini sacrauit. Nec intrauit tunc Bonus Gandauum, sed Insulas se contulit, ibique se & suos refecit. Hoc eodem anno 29. Maij Constantinopolis in potestatem Mahumetis Turcæ venit, 52. diebus cõtinuè ab eo oppugnata. Sæuitum in Christianos suprà quàm dici potest. Quæ res ita Bonum

Bonus totis viribus cõtra Gandenses accingitur.

Dudum pugnatur dubio Marte.

Tandem victi Gandenses, decem millibus eorum occisis, captis mille sexcentis.

Certis legibus Gandenses supplices veniam petunt & impetrant.

1454 affecit, vt anno 1454. proximè sequenti libentissimè ad Imperatorem Frede-

Fredericum profectus ipse sit, acturus de expeditione contra Turcas. De quo sic Æneas Siluius, posteà Pius II. Pontifex nominatus, epistola 127. „ Vnus, inquit, mihi videtur supra omnes commendandus Philippus „ Burgundiæ Dux, qui vocatus ad Conuentum noluit excusari, noluit „ Reip. deesse. (Nota; obliquè taxatur Imperator, qui morbum excusabat.) „ Venit Ratisponã, iturumq; se contra Turcos in persona propria pollicitus „ est, si vel Cęsar, vel Rex Hungariæ, vel alius magnus Princeps exercitum „ duceret. Sin minùs, missurum se quas posset copias. Neque in hisce re„ bus excusatum se habere voluit, nisi tale superueniret impedimentum, „ quod tota Christianitas legitimum reputaret. Hęc ille & plura in laudem Philippi. Reuersus in Belgas Philippus, lætatur filium Carolum Insulis Isabellam Borboniam 13. Kalend. Nouembres vxorem duxisse, eamque ex eo grauidam à matronis nuntiari. Exinde anno 1455. magno Belgarum commodo, perpetuum instituit Concilium, suamque semper aulam Senatores sequi voluit, hac ratione subditorum lites appellatione cogniturus, ac quæ alicuius forent momenti, suo iudicio finiturus, frustrà renitente Curia Parisiensi; nempe neminem Parisios appellare prohibebat, tantùm, qui vellent, possent ad eius Senatum quoque appellare. Philippus Austriacus posteà Senatores illos diuisit, certumque vtrique parti locum adsignauit: vna Mechliniæ (sumpto supremi Concilij nomine) vbi è Curiis prouincialibus Flandri, Arthesij, Hollandi, Zelandi, Frisij ac Lutzenburgij appellant; altera Bruxellæ, seruato Arcani Concilij nomine, constituta. Hoc anno circa Kalend. Aprilis mortuus erat Adolphus Diepenholdius Antistes Traiecti ad Rhenum, tum temporis totius ditionis Dominus. Quamobrem Bonus summa diligentia filium suum nothum Dauidem, tunc Terowanæ Episcopum, commendabat. Geldriæ Dux pro Bauaro laborabat: sed neglecto vtroque, Gisbertus Bredenrodius electus est; qui cùm confirmationem à Calixto Papa impetrare non posset, quòd Bonus filio Dauidi à Calixto Episcopatum impetrasset, tandem anno sequenti 1456. mense Aprili res arbitrio Ducis Cliuiæ ac Domini Brederodij commissa est: qui adhibitis in consilium Renessio, Preusio, Montfortio, & aliis, sic pronuntiarunt; Bredenrodius cedet, sed seruata Domptostia ac Præpositura Audemunsterana; addet Burgundus Præposituram D. Donatiani Brugis, & quotannis septẽ aureorum millia. Dauentrienses, ceterique Transisulani cessionem non admittebant. Quare acriter à Bono per duos menses obsessi, tandem opera Cliuiæ Ducis Ordinumque Vltraiectensium pacantur. Hoc eodem anno Ludouicus Galliæ Delphinus patri Carolo VII. Galliæ Regi infensus ad Philippum confugit, & annos quinque apud Belgas humanissimè est habitus; at magno nostro malo ac damno, quod posteà sensimus.

Magno zelo occurrere vult Bonus Constantinopoli tunc recens à Turcis captæ.

Carolus filius Boni ducis vxorem Isabellam Borboniam.

1455

Initiũ Curia suprema in Belgio, frustrà reclamantibus Parisiensibus.

Quomodo Dauid Burgundus factus sit Episcopus Vltraiectinus.

1456

Nascitur Maria filia Caroli, vnica postea heres Belgicarum prouinciarum.

1457 mus. Anno 1457. duodecima Februarij nata est Maria filia & heres vnica Caroli Philippi Boni filij, cùm periculosissimum dissidium paulò pòst inter patrem Philippum & Carolum filium incidit. Pater Philippum Crouiacum filio volebat dare Cubicularium, ille alium obstinatè postulabat. Filius ad tempus Bruxellâ Teneramundam secessit, posteà veniam à patre petiit, & accepit: relegati dissidij auctores. Mense Aprili

Nunc primùm Bonus Gandauum post turbas ingreditur, magnificentissiméque excipitur.

1458 anno 1458. cùm sæpissimè Principem Gandenses rogassent, confirmandæ pacis causa, vrbem inuiseret, comitatus filio Carolo, Delphino, ac quadraginta Nobilibus Equitibus Gandauum proficiscitur. Numquam tanto cum honore Princeps in vrbe fuit exceptus, à porta Walportæa ad ædes suas Wallenses quatuor horas aspiciẽdis ludis consumpsit. Octo continuis diebus hinc inde conuiuiis publicè ac priuatim est certatum. Æstate anni 1459. conuocarat Papa Pius huius nominis Secun-

Frustrà agitur de expeditione in Turcam.

1459 dus Mantuam Christianos fermè Principes omnes, quo communi consilio ac viribus in Turcas bellum decerneretur, miserátque & suos Burgundus Legatos. Sed quòd Imperator tanto exercitui ducendo parum se efficacem commonstraret, re infecta est discessum. An-

Occasione morbi Bonus comam ponit; hinc eius iussu etiam Nobiles.

1460 num 1460. læta pace exegit Bonus, sed longo incognitoque implicatus morbo. Quo pellendo inter varia remedia Medicis est visum, comam poneret. Hinc sentiens mussitando se rideri, edicit omnes Nobiles itidem comam ponant. Parentibus Bruxellæ eodem die quingentis, etiam ceteri Nobiles in aliis vrbibus paruerunt; & quod tunc ridiculum vulgo visum est, posteà ab omnibus passim est receptum, plures tamen Princi-

1461 pes adhuc posteà quoq; diu comam nutrierunt. Mense Iulio anni 1461. moritur Carolus Francorum Rex huius nominis Septimus, magno Delphini gaudio, qui apud Belgas quintũ iam annum (vt dictum est) iram patris declinabat. Itaque deducente eum Burgundo cum filio Carolo ac præcipuis Belgarum Procetibus in Rhemos, indeque (postquam corona Regia fuisset redimitus) Parisios, solemni ritu ibi Rex proclamatur.

Nota Boni magnificentiam liberalitatémque fanè Regiam.

Bonus Parisiis in ædibus suis Atrebatensibus diuersatus, Regiam magnificentiam familiari mensa superabat, nullúsque alicuius nominis non donatus ab eo discedebat. Vbi cùm duos fermè menses hæsisset, ac nouo Regi de Burgundia, Artesia, ac Flandria clientale iusiurandum præstitisset, Hesdinum rediit. Carolus filius Regem Parisiis in Turones proficiscentem comitatus est, ac deinde in Belgas reuersus, patris mor-

1462 bo, è quo is tamen Bruxellæ conualuit, reuocatus. Anno 1462. Ioannes Custenius ac Ioannes Ingieus capiuntur, instantibusque Augusti Kalendis Ripelmondę capite plectuntur, conuicti quòd Carolum Charloum, posteà Pugnacem dictum, veneno aut veneficiis è medio tollere conati essent, numquam tamen Crouiacos nec alios Proceres Carolo suspectos nomi-

nominarunt. Anni 1463. æstate Bonus Crouiacorum (vt ferebatur) per- 1463
suasione, acceptis quadringentis aureorum liliorum millibus, Regi Lu-
douico oppida ad vtramque Somonæ ripam sita, pignore ex pace Atre-
batensi anni trigesimi quinti hactenus detenta, restituit: quod adeò ęgrè
filius Carolus tulit (cùm paci illi Atrebatensi nondum per omnia esset
satisfactum) vt rursum à patre discedens cum vxore Gorinchemium
Hollandorum oppidū proficisceretur; pax tamen iterùm facta est. An-
no 1464. mense Maio idem Carolus Burgundus secretè fœdus cum Ca- 1464
rolo Biturigum Duce Regis Ludouici fratre, Francisco Britonum Duce,
ac multis aliis Francorum Proceribus, contra Regem, consentiente patre
facit; quòd senex, etsi serò, videret, Ludouicum Regem durissimum con-
tra fratrem Carolum; etiam omnes veteres Præfectos loco mouere, ac
demum non nisi vltionem contra Burgundos moliturum. Sed dolebat
Turcicam expeditionem tam magnificè à se votam, ac ardenti desiderio
sæpius expetitam, hac de causa necessariò omittendam. Ne tamen om-
nino Pontifici fidem datam fefellisse videretur, instructis apud Zelan-
dos duodecim triremibus, multisque his onerariis additis, decem millia
lectorum peditum imponit, præficitque filios nothos Antonium ac
Balduinum, quibus in præsenti pecunia numerat ducenta aureorum li-
liorum millia, persoluto insuper vnicuique militi, trimestri stipendio.
Iunxerant se tam piæ expeditioni voluntarij Nobiles multi, quibus præ-
erat Simon Lalanus cum filio Philippo. Gandenses trecentos triginta
ciues publico sumptu miserant. Rebus omnibus paratis, Sluzis Bru-
gensium portu classis egreditur, magnoque maris emenso spatio, cùm
ad Fretum Herculeum peruenisset, nuntiatur Mauros ac Pœnos Se-
ptam Africæ ciuitatem Lusitaniæ Regis præsidio munitam magno
hominum numero obsidere. Quare proximum Africæ portum occu-
pantes, exposito milite, ac in aciem collocato, Septam pergunt. Sed
Mauri viribus diffisi, relicta obsidione, domum dilabuntur. Cùm
Septæ aliquamdiu militem nauesque refecissent, paratique Anconam
ad Pontificem (vbi copiæ Christianorum conueniebant) profecturi
forent, subitò Pontificis mors, ac expeditionis omissio nuntiatur. (obiit
enim Pius II. Septembri 1464.) Quare conuerso itinere mense Februa-
rio anni 1465. Massiliam cum classe appellunt, indeque pedestri itine- 1465
re in Burgundiam ac Belgas perueniunt. Bonus senio ac dolore irri-
tæ expeditionis in morbum incidens, fugacis tandem aliquando vitæ
finem optabat, ac proinde filium Carolum vniuersarum ditionum
Præfectum nominat; qui potentia vtendum ratus, durante patris mor-
bo, Crouiacos, Estampium, ac qui cum his faciebant, iudiciali senten-
tia condemnatos è Belgis exulare iubet, bonaque eorum fisco addicit.

Carolus filius à patre Bono dissidet.

Idem Carolus secretū fœdus init contra Ludouicum Regem Frācorum.

Instruit Bonus 12. triremes aliasq; naues contra Turcas, imponens eis decem millia peditum.

In itinere Belgæ Septā Africæ ab obsidione Maurorum liberant.

Morte Pontificis concidit expeditio.

Dissidium Boni cum filio Carolo vix tandem componitur.

Sed Princeps sanitate recuperata, in integrum omnes, rescissa sententia, restituit, filiumque potestate exutum aliquamdiu in conspectum admittere noluit, variasque ei tendens insidias capere conabatur. Is verò se Gorichemi iterùm iusto munitus præsidio continebat. Tandem interpellatus non semel Bonus à filio notho Antonio, cui multum tribuere erat solitus, ac à Proceribus exoratus, instructusque ab Ordinibus de Regis Franciæ contra se ac filium coniuratione, eum denuò in gratiam recipit, transfugiente tunc seriò ad Francorum Regem Estampio

Transfugiūt Estampius & magna Crouiacorum pars ad Francum.

Boni patruele, cum magna Crouiacorum Procerum parte, ac Ioanne Lannoio Hollandiæ Gubernatore. Eodem anno Carolus in Franciam cum exercitu contendit, duodecim habens equitum millia, ac peditum non contemnendam manum, quibus præerant Ludolfus Lutzenburgius, Adolfus Rauasstanius, Antonius Burgundus, Philippus Lalanus, & alij, sequebanturque tormenta ab equis attracta ac commeatus; cùm interea Leodienses, magnis promissis à Francorum Rege inducti, bellum Philippo Bono indicunt. Sperabat hac ratione Rex se à Carolo Burgun-

Leodienses Bono bellū indicunt, instigante Franco, vt eum duplici bello distineret.

do, qui cum exercitu Franciam ingressus erat, liberari posse. Sed Bonus, eo in Francia relicto, beneficiarios tantùm reuocat Nobiles; ductuque Cliuiæ Geldriæque Ducum sanguine sibi iunctorum, Nassauij, Hornani, ac Gasbecani, in Leodienses magnam peditum equitumque manum mittit: qui copiarum multitudine territi, quòd Rex contrà quàm promiserat, nec aurum nec militem in auxilium mitteret, è Namurceis ac Hannoniis (vbi prædando vrendoque agricolas vexarant) Leodium se recipiunt. Nec interim cessabatur in Francia à bello. Nam quinto Kalend. Augusti eiusdem anni ad Mohendricum (pagus est haud procul Parisiis

Pugnatum cruentè in Francia ad Mohendricum, victore Burgundo hinc pax facta.

Aureliam tendenti) acriter pluribus insultibus decertatum est. Rex Ludouicus tandem Corbeliam beneficio noctis euasit, Carolus nocte illa & die insequenti in loco pugnæ victor constitit. Ceciderunt ab vtraque parte circiter duo virorum millia; è quibus Franci, maximè equites, ac inter hos Seneschallum, Belinum ac Flocquetum cùm multis Nobilibus desiderarunt, Carolus ballistarios plures pedites amisit. Post paucos dies ad arcem siluæ Vincennis hæc pax facta est: Rex oppida ad vtramq; Somonæ ripam sita, Comitatum Boloniensem ac Guinensem, Carolo Burgundo reddito, neque eo viuo vlla pecunia redimito. Flandria in perpetuum libera ab appellationibus ad Curiam Parisiensem maneto. Fratri Carolo Rex Nortmanniæ Ducatum concedito, ac Lutzenburgum D. Pauli Comitem Magistrum equitum creato.

Victor exercitus etiam Leodienses pacem petere cogit.

Carolus ad patrem in Brabantiam cum victore exercitu reuersus, tantum terrorem Leodiensibus incussit, vt mox & ipsi pacem peterent. Promiserunt trecenta aureorum liliorum millia intra sexennium soluenda, agnoscentes Braban-

tiæ

tiæ Ducem Leodienſis diœceſis Protectorem, eaque de cauſa ei alia ſingulis annis mille aurea lilia numeraturos recipiunt. Antiſtiti quoque ſuo compenſaturos damnum belli huius tempore illatum pollicentur. Erat is è familia Borbonica, quare ei Carolus memoria vxoris recens 5. Kalend. Octobris Antuerpiæ defunctæ enixiùs fauebat, oderantque magis Leodienſes. Hæc ita acta tranſactaque menſe Ianuario anni 1466. à Leodiis, cùm mox proximo Aprili (Franco, vt creditur, inſtigante) ab iiſdem eadem violantur, Dionantiis bello cauſam præbentibus. 1466

Moritur vxor Caroli.

Opes enim eos quietem pati non ſinebant, recipientes oppido omnes qui poſtremæ pacis conditionibus in exilium fuerant acti, eoſdemque cum ciuibus ſuis in Namurcæos Hannonioſque prædatum mittentes. Itaque Bonus menſe Auguſto, collectis triginta hominum millibus, poſtrema induens arma, cum filio in Leodios profectus Dinantum obſidione cingit, vndique tormentis illud quatit, & ruina ad irruptionem idonea facta, nihilominùs ſuadere nititur, ne vim tanti exercitus ſtultè experiantur.

Dionantenſes violatâ pace iterùm in Namurcæos & Hannonios excurrunt.

Æqui nihil, contumeliarum ſatis redditur. Bouinenſes quoque vicinorum periculo moti ciuem ſuum Dinantum mittunt, qui eadem perſuadere conatus, cùm dicendi finem feciſſet, cum puero qui comes venerat, contra Ius gentium in patibulum agitur, ac in oppidi muro patibulum collocant. Quo barbarico facinore Princeps irritatus oppugnationis ſignum edicit. Præſidiarij de defenſione deſperantes, obſcura nocte plures transfugiunt. Erat hoc tempore Leodienſium Antiſtes Hoiæ, vnde per certum hominem Bonum certiorem facit; Leodienſes, eductis triginta hominum millibus, in auxilium Dinantiorum properate.

Iidem Dionantenſes Legatum Bouinenſium cum puero contra Ius gentium in crucem agunt.

Pars Burgundi exercitus Leodios expectat ad pugnam inſtructa, ceteri Dinantios per murorum ruinas inuadunt. Sed hi deſperata defenſione octo honeſtiſſimos ciues, qui vrbem, vitam tantùm deprecantes, dedant, ad Principem mittunt. Is nulla conditione vrbem dedi, ſed ſuo omnia arbitrio permitti volebat; quod tandem, humanitate eius fruſtrà cōfiſi, fecere, portarum claues Antonio Burgundo adferentes, ille fratri Carolo, hic patri, qui eas filio Carolo reddidit. Is redditione clauium ciuitatem ſuo arbitrio permiſſam iudicans, exercitui diripiendam dedit.

Exacerbatus hac barbarie Bonus ſeueriſsimè Dionātenſes caſtigari permittit.

Durauit opulentiſſimæ ciuitatis vaſtatio octo continuis diebus: ditiſſimi quique ciuium abducti, libertatem magno poſteà redimere ſunt coacti: octingenti, tamquā belli auctores, bini inuicem colligati, in Moſa ſunt ſubmerſi: ignis deinde oppido iniectus reliqua conſumpſit: muri denique, vallum, turreſque diſiectæ, ac repletæ foſſæ dirutum Dionantum docuere. Leodienſes, qui Dinantiis, vt ſuprà dictum eſt, in auxilium propetabant, intellecto oppidi miſerabili ſtatu, feſtinanti itinere vrbem repetunt; ſtatimque lectis probatiſſimis ciuibus ad Bonum Namurcum, quò ſe ille rece-

Direptum & funditus exciſum oppidum. octingenti in Moſa quoq; bini ſubmerſi.

Leodienses supplices iterùm in gratiam Bonus recipit.

receperat, impetrandæ pacis causâ oratum mittunt: qui supplicibus parcendum censens, iisdem eis conditionibus pacem, quibus filius Carolus ante annum fecerat, dedit, petitis tantùm quinquaginta obsidibus ad pacis confirmationem; è quibus Leodienses triginta duos, Tungri, Centrones, Hasselij singuli sex misêre. Namurco Bonus Bruxellam, indéque

1467 *Moritur Bonus leui sed continua febri Brugis Flandriæ.*

mense Martio anni 1467. Brugas peruenit; vbi circiter Nonas Iulij ægrotare incipiens, postridie Idus eiusdem mensis leui sed continua febri extinctus Deo spiritum placidè reddidit, ætatis anno 72. posteaquam à morte patris 48. annos ditiones hereditarias texisset, Brabantiam verò annos 37. Conditus est Brugis apud D. Donatianum, primæque hîc ei factæ exequiæ, donec mortua anno 1473. vxore Isabella, refossum cadauer, simul Digeoni, vt iusserat, apud prædecessores penes Carthusianos conderetur. Flore ætatis concubinarum mutatione gaudebat, secunda fortuna ac prospera valetudine illectus, suscepitque è variis filios octo, filias sex, ex quibus duo, Cornelius (qui in bello Gandensi occubuit) & Antonius, maximè clarent facinoribus. Ex Cornelio Deluerdingij, Pratenses ac Wostinij; ex Antonio, Beueræ, Veræ, ac Capellæ Domini. Sub

Cœnobia sub hoc Principe in Belgio constructa.

hoc Principe anno 1452. initium habuit Cœnobiũ S. Agnetis Dommelanum in Campinia tertiæ Regulæ S. Francisci; & anno 1462. iuxta Bruxellam Carthusiani, & in ipsa ciuitate anno sequenti 1463. Prædicatores.

CAROLVS AVDAX

FILIVS PRÆCEDENTIS,

XXXIX. BRABANTIÆ

II. BELGII VNITI PRINCEPS.

Præfuit annis decem.

Carolus mox à sacro Fonte à patre Eques creatur.

CAROLVS Burgundus, à multis Audax, ab aliis Pugnax cognominatus, filius heresque vnicus Philippi Boni ac Isabellæ Lusitanæ, natus est Digeoni metropoli Ducatus Burgundiæ, 4. Idus Nouembris anno 1433. nomenque ei datum à Carolo Comite Neuersij, qui cum Antonio Crouiaco eum è sacro suscepit Lauacro; Equestrique à patre eodem momento ornatus dignitate, Comes Charloi est nomina-

CAROLVS AVDAX XXXIX. BRAB. II. BELGII VNITI PRINC.

minatus.(attingit is Comitatus fines Burgundię, Boiboniæ, ac Baulosij.) E Burgundia, vix impleto biennio, Gandauum mittitur. Anno ætatis octauo linguam fastidiens Latinam, veterum Historias Gallicè translatas auidissimè cœpit legere: fessus operam Musicis dabat, donec adultis viribus arma tractans, equitando, saltando, luctando, iaciendo ad scopum, digladiandoque se exerceret.

Arma induit nondum viginti annos natus, ferocissimus in hostes.

Anno 1452. prima in bello contra Gandenses arma induit, secutus patrem prælio Bazelensi prope Ripelmondam, in quo eius frater nothus Cornelius occubuit. Deinde cum turma suorum equitum præsidium Morbecanum aggressus, intra munitionem hostes compulit, obsedissetque, nisi tutorum auctoritas intercessisset. Pugna Gauerensis tertia fuit eius expeditio, de qua, sicut & de aliis bellis viuente patre ab eo confectis, diximus in Philippo Bono eius

1467 patre. Quo defuncto, ipse tertio Kalend. Augusti anno 1467. Gandaui Flandriæ Comes inauguratur, vrbem ac bona restituens quingentis ac sexaginta tribus ciuibus, qui à patre postrema pace in exsilium, bonis fisco addictis, acti fuerunt.

Gandaui vix inauguratus, ad arma concurrentibus ciuibus, Priuilegia à patre erepta reddere cogitur.

Et ecce vix inauguratione peracta, tam Gandenses quàm Mechlinienses tumultuantur. Gandenses (vbi tum Audax erat) cum armis in forum congregati, Priuilegia veteresque immunitates à Bono ereptas reddi sibi volebant: quod cùm coactus fecisset, Bruxellam reuersus reuocat, armaque domandis rebellibus parat. Sed Senatus, virique Nobiles, congregatis in tempore amicis ac clientibus, seditiosos viis foroque, cumpluribus è textorum ordine occisis, pellunt, captosque seditionis auctores partim gladio, partim laqueo puniunt, fuga elapsos perpetuo multant exsilio.

Vlcisci se parat, sed castigatis seditiosis, receptisq; Priuilegiis placari se finit.

Ad Principem deinde, Bruxellam profecti, diplomata, quæ seditiosi ciues extorserant, reddunt, pacemque in genua supplices prouoluti, persolutis quinquaginta aureorum liliorum millibus, impetrant. Mechlinienses quoque ad se reuersi pacem, solutis quindecim aureorum liliorum millibus, obtinent. Eodem anno Leodienses à Francis iterùm dementati, quamquam quinquaginta eorum obsides Audacis in potestate adhuc essent, circa Idus Septembres in Huia oppido Antistitem suum Borbonium obsident.

Leodienses dementati à Francis, iterùm arma contra Burgundum induunt.

Qui iusto destitutus præsidio, obscura nocte cum paucis in Brabantiam ad Pugnacem confugit. Leodienses, spoliata exustaque Hoia, fines etiam Limburgensium ac Lutzenburgensium inuadunt, ac populationibus vexant, fugato ijs è locis Ioanne Cliuensium Duce, eiusque fratre Rauastani Regulo. Itaque Audax summa cura exercitum cogit, & non multò pòst Bruxella Louanium proficiscitur, vbi exercitus viginti millium conuenerat, eoque S. Trudonis oppidum (alij Centronum vocant) cingit. Agitur hîc de Leodiensium obsidibus: tandem hac conditione omnes dimittit, vt si quem eorum contra se posthac arma sumpsisse reperisset, vita bonisque multaretur.

Præerat

Præerat oppido peditum trium millium præsidio vir Nobilis Reinerus Ruutaius. Tertio obsidionis die, ductu Barræ viri quoque Nobilis, vrbe Leodiensi triginta peditum millia, quingentis additis equitibus exeunt, æneáque secum tormenta aliquot ac magnam commeatus vim trahunt, oppidum S. Trudonis liberaturi; perueneräntque ad pagum Brustanum, quod quingentis tantùm abest oppido passibus. Hîc Audax, relicto ad obsidionem Marlæ Comite cum quatuor peditum millibus, ac sexcentis Anglis balliftariis, obuiàm Leodiensibus vadit, consertóque cruento prælio, plurimis occisis, reliquos in fugam agit. Cecidere Leodiensium circiter nouem millia, ac inter hos Præfectus Barra: capta circiter sex hominum millia, plaustra armis commeatúque onusta trecenta, sex ænea maiora tormenta, ac è minoribus centum viginti. Desiderauit Audax viros octingentos. Qua clade Leodium allata, Legati Franciæ Regis Ludouici, qui aurum ibi pro auxiliaribus cogebant Francis, clàm cum pecunia ex perturbata vrbe in Franciam fugerunt. Tertio à pugna die Centrones deditionem faciunt, omnibus vita bonáque concessa; decem exceptis, capitéque truncatis, è quibus sex obsides apud Audacem fuerant. Ruuraius cum præsidio, relictis armis, in tutum est deductus. Inde exercitus Tungros petit, qui sexto obsidionis die iisdem quibus Centrones conditionibus deditionem faciunt. Decem & hîc capite plexi, è quibus quinque obsides fuerant; exceptáque vrbe Leodiensi, reliqua eius ditionis oppida omnia similiter, allatis clauibus, leges accipiunt. Tandem Leodienses propria clade ac defectione sociorum territi, deditionem quoque faciunt. Eam his verbis Placentius Leodius describit: Intelligentes Leodij se non aliter cum Burgundo pacisci posse, nisi & pecuniam ingentem soluerent, murósque & turres suæ ciuitatis aliorúmque oppidorum diruerent, ad pactum huiusmodi cunctantes copias Caroli prodire experiuntur: & quàm artissimè obsessa ciuitate, facta deinde inter ciues discordia, pars per vnam portam exit, & se & vrbem gratiæ eius dedit; pars verò per alteram, dimissis vrbe ac bonis, aufugit, & ad Ludouicum Franciæ Regem præsidij causa se contulit. Dux Carolus ciuibus mandat, vt turres omnes, muros & antemuralia demoliantur: deinde Leodiorum arma omnia, bombardas, & quidquid bellici apparatus habebant, in vrbe & subiectis locis abstulit. Nec his satiatus, eos vt sibi soluerent trecenta millia florenorum, sacramentis obligauit. Hæc Leodius. Alius sic: Salutem dumtaxat pacti, reliqua omnia Ducis arbitrio permittunt. Decima itaque septima Nouembris instructa acie Dux Carolus vnà cum Episcopo Leodium ingressus est armatus, interdicta tamen omni direptione & violentia militibus suis: & cùm arma tormentaq; omnia erepta nauibus imposita Namurcum, indeque in Brabantiam præmisisset, vigesimo

Oppidum S. Trudonis ab Audace obsessum Leodienses liberare frustrà parant.

Caduntur Leodienses ad nouem circiter millia, cadentibus Burgundis octingentis.

Dedit se Burgundo oppidum S. Trudonis, item & Tungri, & alia oppida omnia inferiora.

Item Leodiū ipsum, vbi turres muriq; destructi, & tormenta bellica omnia ablata.

gesimo octauo eiusdem Nouembris cum exercitu ipse secutus est, paucis sed opportunis in locis præsidio relicto. Huius anni hiemem Bruxellæ exegit, Gandensium tumultuum expectans euentum, quòd sub belli huius initium excitata seditione, priuilegia repetiissent. Sed intellecta Principis victoria animis cecidere, & paulò pòst missis Bruxellam probissimis ciuibus, eius potestati priuilegia omnia permittũt, signaque opificum militaria noua ad eius pedes deponunt, præsentibus Francorum, Anglorum, Britonum ac Biturigum Legatis, pacemque impetrant: mulctati tantùm quindecim aureorum liliorum millibus, & aliis tribus millibus pro consiliariis: & septem seditionis auctores sunt proscripti.

Gandenses etiam supplices ab Audace veniam petunt.

1468 Mense Martio anni 1468. Montibus Hannoniæ Audax inauguratur, indeque Insulas profectus magna cum pompa est susceptus. Insulis Brugas peruenit, magnoque cum honore, dato acceptoque iureiurando est susceptus: Ordinesque hîc Flandriæ congregati intra proximum decennium, vti petierat, decies centies aureorum equitum millia sunt polliciti; vxori quam desponsam habebat, & paulò pòst duxit, (scilicet Margaretam Eboracensem sororem Eduardi Quarti, qui victo & occiso Henrico Sexto Lancastrio, dicto Rubeæ rosæ, tandem anno 1471. vt dicemus, plenum imperium Anglorum accepit) ac filiæ, singulis centena millia. Brugis Gandauum profectus, sexdecim millia inermium ciuium extra vrbem obuios habuit, se vrbemque potestati eius committentes, timore tamen magis quàm amore, vt multi interpretabantur, sic Principem honorantes. Circa Idus Apriles Brugis in Collegio Franconatium, conseruationem iurat immunitatum, donaturque viginti libris puri puti argenti; paulóque pòst nuptiis, eadem in vrbe, Regia magnificentia celebratis cum Margareta Eboracensi, de qua diximus, adeunt eum Legati Francorum ac Britonum, quibus sæpenumerò suos miserat, conabaturque Rex Ludouicus Audaci persuadere, vt reiecto fœdere quod cum fratre Carolo ac Britone icerat, nouum inter se pangerent. Cumque eò perducere eum nullis rationibus posset, Proceribus suis iam magis Rex fidens, huius anni æstate exercitum contra Britonem mittit, munitaque quædam loca expugnat. Audax Peronæ magna cum diligentia militem Britoni opem laturus cogit. Rex verò transitum illi impediturus cum exercitu Compengam tendit, Legatisque ad Britonem ac fratrem Carolum missis, pacem haud tamen diuturnam cum eis inscio Audace facit, sufficere arbitratus, quòd illi, remissis veteris fœderis tabulis, ab eius amicitia discessissent. Audax in Regis perfidiam inuectus, iniuriam sese numquam depositurum minatur. Sed Rex centum viginti aureorum liliorum millibus ei numeratis, ægrum aliquo modo placauit animum; impetrataque pace conditiones renouant; quarum confirmanda-

Celebrantur Brugis nuptiæ Caroli cum Margareta Eboracensi.

Resumitur bellũ Francicum.

Idem tamenq; pacificatur.

mandarum causa Peronæ ad Audacem exercitum habenti, sexaginta tantùm equitibus ac octoginta Scotis stipatus satellitibus Rex venit, confisus litteris eius manu ad se scriptis, quibus de securitate suam fidem interponebat. Cùm summa cum amicitia ac familiaritate inter se aliquamdiu communicassent, subitò nuntiatur, Leodienses, violata pace, Tungrorum vrbem occupasse, Antistitem, Guidonemque Imbercurtium comprehendisse, Archidiaconum vnum cum aliquot Canonicis ac clarioribus ciuibus interfecisse, cadaueraque in frusta secuisse. Erant hæc vera, procurataque missis clàm Leodium Legatis à Rege Francorum, cùm Audax Peronæ exercitum cogeret. Sed pace cum Proceribus ac Audace facta alios miserat, qui priores reuocaturi seriùs aduenerant. Leodienses Audacem cum Rege in gratiam rediisse audientes, pœnitentia violatæ pacis ducti, Antistitem ceteris cum captiuis ineunte Octobri in libertatem restituunt, sperantes hac ratione Audacem placari posse. Sed is pacem Francicorum Legatorum opera violatam edoctus, furens Regem Peronensi in arce custodiri iubet. Tribus diebus in arce cum his qui simul in custodiam dati fuerant, Rex sedit, vno è domesticis specie rei familiaris curandæ dimisso, qui quindecim aureorum liliorum millia Audacis consiliariis ac amicis diuisit, multoque plus, Rege in libertatem restituto, est pollicitus. Sic Rex quarto captiuitatis die auri sui omnipotentia hac lege liberatur, cum Audace Rex vt in Leodios proficiscatur, Burgundicam in armis Crucem ad belli vsque finem laturus. Leodienses his intellectis, frustraque per Antistitem suum tentata pace, summa cum diligentia fossas purgant, portas vallumque reficiunt, & ad resistendum se parant. Tandem comitatus Ludouico Rege adest Audax die 22. Octobris; suburbiaque occupans frustrà repugnantibus Leodiensibus, septem continuis diebus nec ipse nec quisquam in exercitu arma deposuit. Octauo die positis armis exercitui quietem concedit, ac reficere corpora iubet, postero die vrbem muro pro parte carentem variis locis oppugnaturos. Leodienses à Francis clàm ea de re edocti, facinus sanè audax ac strenuum concipiunt. Sciebant quibus in ædibus Rex & Audax se quieti dedissent, custodia exigua circa ædes posita. Eliguntur sexcenti è Francimontanis fortissimi veterani, ducebanturque ab ædium dominis in quibus Principes cubabant, iamque inter colles, primis custodibus præfocatis, ædibus appropinquabant, cùm quidam in transitu petulanter domunculam argillaceam hastis perforantes, trecentos in eo cubantes Nobiles excitant. Hinc ergo & in castris & in vrbe ad arma conclamatum est, fortiterque vtrimque dimicatum. Francimontani omnes strenuè pugnantes ante Principum diuersoria cæduntur, ædium dominis ibidem cadentibus. Quid agat Audax? Mox circa meridiem

Interim Leodienses instigati à Franco, iterùm tumultuabantur, Episcopo capto, aliis fœdè mactatis.

Hinc ergo furens Audax Regem qui ad se venerat detinet, & secum profectum in Leodienses cogit.

Obsident Audax & Rex Leodium summa pertinacia.

Francimontani sexcenti audacter sane ex vrbe in obsessores irrumpunt.

ridiem die Octobris trigesimo signum oppugnandæ vrbis edicit. Leodienses nil minùs quàm vrbis oppugnationem eo die ac hora expectantes, fessi nocturna pugna, quemadmodum & Burgundos existimant, positis armis corpora curabant, nocturnaque inuicem facinora narrabât, adeò vt Rex Ludouicus, Audax, Aurâtius, Marscalcus & Imbercurtius ventilantibus vexillis quadraginta hominum millia in vrbem nullo resistente perducerent, tantum subitò strepitum tympanis ac tubis excitantes, vt viri, mulieres, pueri maximo numero in siluam Arduennam salui euaderent, relictis ædibus omni diuitiarum genere scatentibus, ac mensis ciborum diuersitate repletis, quæ militi in prædam sunt concessa. Vix trecenti in vrbe periere. Vitæ eorum consultum, qui ad ædes sacras confugerant: eæ tamen quoque direptæ sunt, dum se miles ditiores captiuos quærere simulat. Sed Audax à Papa paulò pòst admonitus, non pauca restituenda templis curauit. Præda ditissimæ vrbis immensa fuit, multique gregarij milites hîc opes sibi ac posteris quæsiere. Octauo ab vrbis expugnatione die Rex ægrè impetratata dimissione in Regnum reuertitur. Audax firmiori exercitus cum parte in Francimontanos, tamquam vitæ suæ insidiatores, profectus, militi incolarum opes in prædam donat, interfectis qui per ætatem arma ferre poterant omnibus, Vulcano reliqua consecrans. Eadem ratione Leodij est sæuitum, exceptis Diuorum fanis ac Canonicorum ædibus. Deleti sunt funditus Leodienses, cùm spatio biennij à Ianuario anni 1466. ter supplices facti, ter iterùm bellũ renouassent, anno 1468. pridie Kalend. Nouembris, tam rigido gelu tum sæuiente, vt non minùs Burgundi frigore ac siti (omnibus mox gelu constrictis) oppugnarentur, quàm Leodienses ferro ac igne. Gandenses sub huius belli initium denuò coniurarant, rebellaturi si Audax infeliciter pugnasset. At seuera Leodiensium pœna territi, per Legatos tertiùm Bruxellam missos tandem circa Nonas Ianuarij 1469. consignatam pacem impetrant. Liber hac hieme Audax à bello, Brabantis Hannoniisque ipse ius dicebat, ter singulis hebdomadibus inter Consiliarios præsidens, ac pro infimis maximè, vt ius suum obtinerent, curans. Mense Aprili eadem de causa in Occidentalem Flandriam est profectus, mense Maio Gandaui, Iulio Brugis, Augusto in Hollandia ac Zelandia eadem agit, mirum in modum hac agendi ratione populorum erga se amorem ac reuerentiam excitans, reliquitque inter cetera rigidæ æquitatis hoc memorabile exemplum, tum ab aliis tum etiam à Cl. V. Lipsio cap. 8. Exemplorum recitatum. Erat Audaci vir nobilis in feruenti gratia; atque ei Præfecturam oppidi in Zelandia dedit. Ipse ibi in otio amorem concipit in alterius coniugem: quam cùm blanditiis expugnare non posset, si fortè terrore vincat, maritum falsò proditionis insimulatum in vincula coniicit.

Leodium tertiò capitur, ciuibus omnibus qui poterant in siluam Arduennam euadentibus.

Seruati qui ad templa confugerant, tamen eadem templa fœdè spoliata.

Ferro & flãma immanè sæuitum.

1469

Liber hac hieme Audax à bello, ipse per se ius dicit, inter Consiliarios ter singulis hebdomadibus præsidens.

Scelestus quidam, vt fœminã potiatur, eius maritum falsò proditionis incusatum capite plecti curat.

coniicit. Femina, quò maritum liberet, ægrè tandem in ſtuprum conſentit; ſed ille perpetuis vt fruatur amplexibus, in carcere quoque maritum trucidat. Quid agat femina? Conſilio & comitatu amicorum Principem adit, & facinora explicat. Iubet Princeps eam manere in aula, & in vicinum cubiculum ſecedere, dum Præfectum vocat; nam fortè & ipſe in aula erat. Venit; introducitur & mulier. Hanc noſtin'? ait Princeps. Colorem homo mutat, & Princeps exſequitur: At querelas quas ſuper te defert etiam noſti? Quid ais? Vacillat, perplexè loquitur; tandem, remotis aliis, ſpe gratiæ Principi ſcelera fatetur, veniam ſupplex petit, offerens etiam feminam coniugem ducere. Adeſt vocata, vix victa Principi obſequitur, & ſolemnibus verbis præſente Principe matrimonium celebratur. Tum Princeps: At tu noue marite, hoc iam nunc largire, vt ſi prior ſine liberis obeas, hæc coniunx heres omnium bonorum tuorum ſit. Libens concedit, teſtes audiunt, tabularius ſcribit. Et his iam peractis Princeps ad feminam: Dic ſodes, animo tuo factum iam ſatis? Satis, inquit mulier. At nondum meo, ille ſubiicit; & ablegata femina, iubet Præfectum in illum ipſum carcerem duci, in quo maritus cęſus erat, & pariter cæſum in arcam ligneam deponi. Mulier duobus maritis eodem ferè tempore, eodem certè ſupplicio amiſſis, mox in morbum incidit, & fato obiit, hoc ſolùm alteris nuptiis lucrata, vt liberos ex priore coniugio diuites relinqueret noua hereditate. Simile ſeueri iuris exemplum in Vita Guilielmi Tertij Chronicon Hollandorũ narrat, ob ereptam tantùm ruſtico vaccam, Præfectum capite plectentis. Hæc tum alij, tum etiam Lipſius.

Idem ſpe veniæ, feminā hanc iuſſu Audacis uxorem ducit, eandemq; ſcribit heredem.

Nihilominus virum Audax tacite mulctari iubet.

Anno 1470. Audax triginta ingentes onerarias 1470
naues rebus neceſſariis ad bellum inſtructas, ductu Henrici Borſelij Veræ Reguli, contra Richardum Warwici Comitem Anglum mittit, qui Francorum fiſus amicitia Belgas mercatores mari deprædabatur, pacemque cum Anglorum Rege Henrico Sexto (quem paulò ante Regno pepulerat) Francorum Regis opera redintegrarat; treſque hi Principes fœdere facto ſtatuerant Eduardum Quartum (cuius ſororem Audax in vxorem duxerat) Albæ roſæ Principem, Angliæ Regno pellere, ac poſteà coadunatis viribus Audacem opprimere, ac ditiones eius diuidere. Borſelius itaque, pulſo mari Warwicio, diſſipatiſque eius nauibus, maris imperium obtinuit. Quod ęgrè ferens Rex Ludouicus, inſtructa Rothomagi Francica claſſe, eique Warwici Comite Præfecto, Henricum Sextum, pulſo Eduardo Quarto, in Regnũ reſtituit. Eduardus cum quadringentis viris nobilibus in Hollandiam appellit, indeque in Flandriam ad Audacem, eiuſque vxorem ſororem ſuam, peruenit; ac ab eis ducentis aureorum equitum millibus eſt donatus, excepta pecunia, quam liberali animo Ordines prouinciarum contulere, velut conniuente inſuper Audace,

Adornat Audax claſſem cōtra Richardum Anglum molientem contra fratrem vxoris Audacis, Eduardum dictum Alba roſa.

Rubea roſa triumphat ope Regis Francorũ.

 vt

Eduardus, dictus Alba rosa, acceptis ab Audace auxiliis, iterùm in Angliam traycit.

Triūphat Eduardus caso Henrico Rubea rosa, eiusq; filio vnico.

vt instructas quot vellent ad bellum naues ei commodatò darent, ac qui cum eo in Angliam traiicere cuperent, permittens. Eduardus igitur Belgarum liberalitate viribus auctus, mense Martio anni 1471. in Angliam proficiscitur: confluunt statim amici veteres ac noui, inter quos eius frater Georgius Clarenciæ Dux (qui primùm pro Henrico Rege steterat) magna auxilia adducunt. Pugnatur ter acriter, sed semper Eduardus victor, postremò prælio Regem Henricum cum vnico filio captum interfici iubet, cadente Richardo Warwicio, omnibusque aduersæ partis Anglorum Proceribus. Atque ex eo tempore in Regnum restitutus, incredibili Belgarum lætitia, summo autem Francorū cum dolore, Eduardus regnat. Rex Francorum Ludouicus irritatus contra Audacem, quòd Eduardo suppetias tulisset, contendit clàm, vt oppida ad Somonam sita in partes suas trahat: quod cùm Ioannes Borbonij Dux secretò Audaci apud Hollandos tum agenti nuntiari curasset, credere priùs noluit, quàm Regem fratrem suum Carolum in Aquitaniam procul suis ditionibus amandasse, Britonemque & alios ab eius amicitia omnino alienasse didicisset. Festinanter itaque ex Hollandia in Flandriam, indeque in Atrebates profectus, exercitum conscribit. Sed Rex, ac si iam pax violata foret, astu Ambianum Fanumq; D. Quintini occupat, receptisset que iisdem artibus Abbevillam ac Dorlanū, nisi Esquardius in tempore iustum misisset præsidium. Occupandis hisce Picardorū oppidis plurimùm Regi profuit opera Balduini Burgundi Audacis fratris nothi; qui etiā post paucos dies, deserto fratre, cum multis aliis Nobilibus ad Regem transiit. Verebatur Audax ne & frater Antonius coniurationis foret particeps. Sed cùm is fidem ac constantiam suam probasset, resumpto Audax animo ad bellum totum se conuertens, breui quindecim virorum millibus armatis Picquenium ad deditionem cogit, indeq; castra Ambianum promouet. Rex exercitus parte in Burgundiam missa, incendiis ac populationibus omnia vastat; cōcurrentes ad arma Nobiles, multis interfectis captisque, bis superat, munita aliquot loca capit. Audax tot incommodis subitò circumuentus, cùm per duos menses Ambianum frustrà obsedisset, nec Rex faceret pugnæ copiam, inducias in annum facit, quæ Kalendis Martij anno 1472. finirentur. Bruxellas reuersus Audax, conuocatis Ordinibus, docet, Ambianum Fanumque D. Quintini inopia ordinariorum equitum in Regis potestatem deuenisse: proinde necesse fore, vt certam singulis annis pecuniæ summam, singulæ regiones conferant, qua octingenti equites in Belgarum finibus ordinario perpetuoque stipendio alerentur. Promittunt singulis annis centum viginti aureorum Filipporum millia, quæ post paucos menses ad quingenta millia Audacis astutia creuere; fuitque hoc primum ordinariarum Equestrium turmarum

Rex Franciæ astu Ambianū & Fanum D. Quintini occupat.

Idem Rex populatur Burgundiam: hinc induciæ in annum facta.

Primum initium ordinariarū Equestrium turmarum apud Belgas finibus defendendis.

rum apud Belgas initium. Austriaci ad ter quinas turmas auxerunt. Ka-
lendis Maij anno 1472. finitis induciis, Rex & Audax militem conscri- 1472
bunt: verùm tantò diligentiùs Rex, quòd frater eius Carolus (cui secretò
venenum dari iusserat) animam agens circa Kalend. Iunij moreretur,
prolongarántque inducias ad Idus vsque Iunij, pollicitus Rex se rum
pacem reddito Ambiano Fanóque D. Quintini facturum, si dimisso
exercitu in Belgas Audax rediisset. Facit id Audax immoderato deside-
rio recuperandi dictas ciuitates; sed deceptus est, cùm Rex nihil minùs
cogitaret: quod dimisso Audacis exercitu, ac finitis induciis de pace ta-
cens, occupata Guienna, Britonémque bello persecutus apertè compro-
bauit. Audax verò perspecta Regis versutia, regionum suarum Ordini-
bus perscribit, proprium eum fratrem veneno sustulisse, violata fide sibi
verba dedisse, Britonem contra fœdus bello vexare, de his se vlcisci sta-
tuisse. Omnibus ei operam pollicentibus, immenso exercitu coadunato,
cùm Somonam traiecisset, Neslanam expugnat: hinc Roienses & Mon-
diderij se dedunt: Bauasium obsidet. Vbi cùm frustrà mensem triuisset,
circa Idus Iulij, castra haud procul Rothomago locat, pugnam omni ra-
tione quærens. Rex suis non satis fidens, exercitum opportunis locis sem-
per continebat, ne (quod summo studio quærebant) Audax Britoque
vires coniungerent. Quo Audax perspecto, mense Septembri paruo ac-
cepto detrimento cum exercitu in Atrebates est reuersus, pauloque pòst
Brito cum Rege pacem iterùm facit. Audax inducias sancit, quæ ad
mensem vsque Martium anni 1473. durarent, quæ deinde ad Kalend.
Iunij 1474. tandémque ad Kal. Maij 1475. sunt prolatæ, omnibus mo-
dis quærente interim Audace, vt Ambianum Fanumq; D. Quintini Re-
gi per fas nefásque (vt sibi fecerat) eriperet. Hoc eodem anno 1472. men-
se Septembri Audaci Geldriæ Ducatus & Comitatus Zutphaniæ acces-
serunt, vendente Arnoldo Duce, impiúmque filium Adolphum exhe-
redante; qui quòd patrem annis sex durè in carcere habuerat, industria
Audacis iam ipse erat in vinculis, patre in libertatem asserto. Arnoldus
quoque sexto inde mense moriens, in Februario anni 1473. itidem testa-
mento venditionem confirmauit. Quin etiam mense Maio proximo
Collegium Equitum Aurei velleris Valencenis celebratum: vbi opera
Ioannis Rubenpræi, Crouiaci Audaci reconciliati sunt, & sic contra 1473
„ Adolphum per Procuratorem legitimè auditum pronunciatum: Vendi-
„ tio Ducatus Gelriæ ac Comitatus Zutphaniæ, testamentúmque Ducis
„ iustum ratúmque censetur. Audax Ducatus Gelriæ ac Comitatus Zut-
„ phaniæ possessionem omni tempore iure adire potest. Adolfus Gelrius,
„ propter inhumanam erga proprium patrem impietatem in carcere vi-
„ tam finiat. Lata sententia Audax Traiectum ad Mosam profectus, exer-
citum

Audax deluditur à Rege Francorum.

Ingreditur idem Franciam cum valido exercitu iniuriam vlturus.

Ducatus Geldriæ Audaci transscribitur venditione Arnoldi, quem impius filius sex annis in carcere habuerat, itemq; paulò pòst testamento.

Confirmatur Geldria Audaci à Collegio Equitum Aurei velleris, filio impio perpetuo carcere adiudicato.

Tradit se ei Ruremõda, hinc & Võlonia, muris eius tormentis disiectis.

citum conscribit, vi vel amicitia à Gelris Dux inaugurandus. Ruremonda aduenienti portas aperit, sequunturque Cuca, Kesselum, Borna, Zittertum, cum nonnullis aliis. Venlonij cùm aliquamdiu se defendissent, muris verò tormentis disiectis, auxilium nusquam conspicerent, honestis conditionibus deditionem faciunt. Gerardus Iuliacensis, quamquam ab Imperatore Frederico in possessionem Gelriæ positus, tamen Audacis potentiam veritus, consentiente filio suo Guilielmo, Audaci omne ius suum octoginta aureorum florenorum millibus cedit. Quod cùm Gelrij intellexissent, statim Audaci portas quoque aperiunt, Gochtum, Strala, Gelra, Graua, Wachtendoncum, Lensa, Bommela, Tiletum, Bura, Erkelensa. Neomagenses in contumacia perseuerantes, vrbe imbellem turbam eiecerant, ac aliquamdiu ductu viri nobilis Reineri Bruchusij strenuè se defendebant, Carolum Adolfi filium octennem

Tandẽ omnium oppidorum vltimum Neomagum post tertiam obsidionis hebdomadam.

secum habentes. Tandem cadente ferocia, quòd nusquam gentium opem expectarent, circa Kal. Augusti interueniu Ioannis Cliuiæ Ducis vitam pacti, tertia obsidionis hebdomada portas aperiunt. Audace vrbem intrante, viri feminæque omnes in genua cadentes gratiam, ne diriperentur, altis vocibus rogabant: quod tandem à Proceribus exoratus hac conditione admisit, soluerent Iuliacensium Duci octoginta illa aureorum florenorum millia. Post hæc in Gelriæ Ducem ac Zutphaniæ Comitem ab omnibus Ordinibus inauguratur, claues ei adferentibus omnium ciuitatum Magistratibus; pecunia interim multati sunt Lobe-

Inauguratur Audax in omnibus Geldriæ ciuitatibus.

cani, Zutphanij, Amhemij, Hasselij, Hattemij, Grolli, Hardewicani, Deutecomenses, Elburchij, Dusburghij, Oldenburgenses, Osualli, quòd non ante captũ Neomagum venissent. Carolus Adolfi filius & soror ab eoosculo excepti, Gandauum mittuntur, vbi apud vxorem & filiam honestissimè sunt educati. Dimidia exercitus parte dimissa, cum reliquis copiis Traiectum ad Mosam reuertitur, relicto Geldriis Gubernatore Guilielmo Egmondano Iselsteinç Regulo. Traiecto Aquisgranum contendit, inde Lutzenburgum, villicos vbique à militari insolentia seuerè

Iter instituit vt colloquatur Imperatori Frederico.

defendens. Petierat colloquium Frederici Imperatoris: qui certior factus eum cum exercitu Imperij fines attigisse, multis Germanorum cinctus Proceribus, in Treuiros est profectus; vbi circa Nonas Octobris Audax Imperatorem inuisit, ac posteaquam sæpiùs inter se secretò communicassent, conuiuiis, donis, ludicrisque belli spectaculis certassent, Audace in nullo magnificentiæ Imperiali cedente, Imperator filio suo Maximi-

Nuptiæ petuntur Mariæ filiæ Audacis pro Maximiliano Imp. filio.

liano octodecim tum annorum adolescenti filiam eius Mariam vxorem petit. Pollicetur Audax, si Imperator veteri restituta dignitate, Burgundiæ se Regem nominasset, titulumque Legati Imperij adderet. Imperator tantùm vt Maximiliano suo amplas conciliaret nuptias, se omnia

nia facturum promittit, iamque Treueris parabantur quæ ad nouum Regem coronandum erant necessaria, corona aurea, sceptrum Regium, & alia; erectusque visebatur in templo D. Virginis thronus Imperatorius, ac paucis infra hunc gradibus Regius; cùm intereà Rex Franciæ suggerit Imperatori, caueat sibi ab Audace, titulo Legati præcipuè insidiari eum Imperio. Quare Imperator, quasi aliò subitò euocatus, reiecta (vt simulabat propter filij nuptias) in aliud tempus coronatione, non salutato Audace, Coloniam properauit. Hîc delusum se cernens Audax, ira fremens, iram tamen dissimulauit, ne magis esset risui. Per id tempus Coloniæ inter Antistitem Robertum Bauarum ac Ordinem Ecclesiasticum oritur dissidium. Ecclesiasticis sese eiues, pulso vrbe Roberto, iunxere, at in eius locum Hermannum Hassium elegere. Audax Imperium orbis animo meditans, aperiri in Germaniam sibi iter gauisus, Roberto opem suam addicit, simul de ignominia ab Imperatore illata vltionem se sumpturum sperans. Robertus à Papa censuris oneratur, quin etiam Imperator pro Coloniensibus exercitum conscribit. Interim ineunte anno 1474. nascitur quoque Audaci aliud hac de causa bellum. Sigismundus Austriacus Comes Tirolis, cùm contra Heluetios acre ac diuturnum pro dignitate, illi verò pro libertate bellum gessissent, (nam hi ab anno 1314. ac deinceps, excusso iugo Austriaco, in libertatem se vindicarant) ad tantam rei pecuniariæ inopiam deuenerat, vt Audaci mense Iunio anni 1467. oppignoraret ditiones suas ad vtramque Rheni ripam, Sungoiam, Brisgoam, nigrum Nemus, ac Ferretū, acceptis octoginta aureorum florenorum millibus. Præfecerat Audax dictis regionibus Petrum Hagenbachium virum nobilem, sed crudelem, auarum, libidinosum, ac superbum, itaque omnibus exosum. Ludouicus quoque Francorum Rex, quò plures Audaci hostes concitaret, Sigismundo certis conditionibus octoginta aureorum millia, quibus sua redimeret, dat mutuò, satis sibi persuadens Audacem tergiuersaturum. Erat pecunia Basileæ parata, Audax eam numeratam vult Besoncij oppido Burgundiæ; hinc bellum. Brisachiani excitata seditione Hagenbachium in vincula coniiciunt, præsidiarios partim cædunt, partim pellunt; quin paulò pòst Rhenani omnes fœdere facto, iudiciali ordine Hagenbachium de stupris, rapinis, & similibus conuictum & condemnatum, Brisachij in foro capite plectunt. Hîc Audax vindictam altè spirare. Quare iam dictis Rhenanis iungunt se Fredericus Palatinus, Antistes Argentinensis, Basiliensis, Colmariensis, Selestadiensis, Constantiensis, ac clàm opera consilióque Regis Francorum Reinerus quoque Lotharingiæ Dux. Audax tot Principum contra se intellecto fœdere, animo non deficit, sed maiores quàm vnquam fecerat, copias cogit,

Insigni astu Rex Franciæ proponit Audacem ridendum.

Roberto Episcopo Coloniensi à suis eiecto, & à Papa excommunicato, nihilominus Audax suā operam addicit.

1474 *Nascitur intereà Audaci quoque aliud bellum cum Sigismundo Austriaco Comite Tirolis.*

Præfectus constitutus ab Audace conspirantium Rhenanorum sententia publicè capite plectitur.

cogit, accepitque paulò pòst à Sabaudiæ Duce quatuor peditum millia; adduxitque Iacobus Galeottus nobili apud Insubres loco natus, ac Nicolaus Campobachij Comes exsul Neapolitanus, auctor posteà exitij Pugnacis, mille sexcētos Italos equites, ac peditum duo millia; Somerseti verò Dux Anglorum ballistariorum sex millia. Quibus cùm Belgas Burgundosque iunxisset, sexaginta hominum millia in armis habens, Nucium tertio infra Coloniam milliari ad Rhenum oppidum sexto Kalend. Augusti venit, iudicans, si Colonienses in ordinem redegisset, bellum Rhenense cum Sigismundo parui negotij fore. Exercitu in quinque acies distributo, totidem locis oppidum premit, tormentis nocte dieque muros quassans, ac sæpiùs frustrà oppugnans, desideratis per varias oppugnationes suprà tribus hominum millibus: nempe defendebat strenuè oppidum cum tribus veteranorum peditum millibus, & quingentis equitibus, Hessi Electi Coloniensis frater. Quare omissa vi, arctè vndique oppidum claudere conatur, donec se tradat. Germaniæ Proceres indignum rati Imperij maiestatem ab Audaci inuadi, coactis in vnum quinquaginta hominum millibus, quingentis tantùm à Burgundis passibus Imperatore Duce castra locant. Erant Pugnacis castra ad instar vrbis, statueratque loco non discedere, nisi Nucio in potestatem redacto. Itaque Imperator aliam soluendæ obsidionis viam non videns, Rhenenses in Burgundiam confœderatasque eis Regiones mittit: quibuscum Baumontius congressus, desideratis duobus Burgundionum millibus, fuga consulere sibi est coactus; conuersique Rhenani in Iacobi Remontij ditionem, expugnant Elicurtum, Remontium, ac Gransam. Circa Besoncium verò ac Pontarlam omnia in prædam vertunt, indeq; in Sabaudiam infesto agmine tendentes occupant Murtum, Orbam, Aubonam, Peterlingam, Montenalium, Estauagum, Iuerdunum, Fontium, Fanum Crucis, Clauem, cum viginti castellis. Morga ac Niona voluntariam deditionem fecere. Reinerus Lotharingiæ Dux, acceptis à Francorum Rege aliquot equitum turmis, suisque his iunctis, Lutzenburgios inuadit ac depopulatur. Francorum Rex Atrebates vastat, ac ad vrbem vsque excurrens, præsidiarios erumpentes prælio superat, capto Iacobo Lutzenburgio, cum Carensij, Remontij ac Contaij Regulis: deinde igne ac ferro in vicinos omnes sæuiens, vniuersaque adeò Germania ac Gallia ad opprimendum Audacem Belgarum Principem vires consiliaque in vnum contulerat. Quibus non obstantibus, manebat Audax pertinaci proposito in obsidione; quamquam Christianus, primus huius nominis Danorum Rex, Hispania ac Roma veniens, eoque deflectens, quòd ab Imperatore Frederico ditionē Ditmariensem, Holsatiensem ac Stolmariensem, quò Daniæ Regno coniungeret, impetrasset,

Audax collectis sexaginta armatorum millibus Nucium tendit, Colonienses vt sperabat, domiturus, dehinc facile & alios.

Germaniæ Proceres exercitu quinquaginta millium Audaci se obiiciunt.

Cùm pugnæ opportunitas non esset, variè Audacis hostes Burgundiam, Sabaudiā, & Lutzenburgum populantur.

Excurrit quoque Rex Franciæ in Atrebates.

ſet, pacem fruſtrà facere eſſet conatus; quemadmodum & Papæ Legatus, Antiſtes quoque Mediolanenſis, ac non pauci alij vtriuſque ordinis Principes viri tentarant. Audax enim fortunæ ac militi fidens, ardebat deſiderio pugnandi cum Cæſare. Sed is nil temerè committendum fortunæ iudicans, munitis caſtris, magno tormentorum numero inſtructus, ſuos continebat. Tandem menſe Maio anni 1475. coactus eſt Audax obſidionem ſoluere, quòd Anglorum Rex exercitum, eius gratia ac rogatu coactum, in Franciam traiicere pararet, quò iunctis viribus in Francum mouerent. Tentare tamen, antequam in Belgas reuertatur, ſtatuit, an Imperatorem ad pugnam pellicere poſſet, inſtructa acie ad hoſtes pergit, maioribus tormentis carros, plauſtra, ac reliqua caſtrorum impedimenta diſiicit, hominum equorumque ſtragem facit, adeò vt Germani ignominiam diutiùs non ferentes, obtenta ab Imperatore poteſtate, in pugnam tria equitum millia educerent, ac acriter ſtrenueque cum Belgis concurrerent. Cùm non paucis deſideratis Germani fugam circumſpectarent, admiſſumque fermè in conſpectu Imperatoris dedecus eſſet, Antiſtes Monaſterienſis, eductis quinque equitum ſuorum millibus, vim Belgarum repreſſit. Hinc pacis mentio à Legato Pontificio iniecta eſt. Verùm cùm de conditionibus conuenire non poſſent, inducias magno Nucianorum gaudio in nouem menſes faciunt, quòd iis vix quatuordecim dierum cibaria, vndecimo iam menſe tolerata obſidione, ſupereſſent. Paulò pòſt opera eiuſdem Legati pax quoque coiit, cauſa Antiſtitum Colonienſium ac oppidi Nucij iudicio Summi Pontificis commiſſa. Sed quòd ceteræ conditiones ſecretò pactæ maiori Procerum Germanorum parti eſſent incognitæ, ægerrimè pacem ferebant. Hinc ergo iterùm tumultus, & paulò pòſt ad 16. Kalend. Iulij cruenta etiam pugna, in qua Germani pedites circiter mille quingenti, Burgundi tantùm centum triginta cecidere. Poſteà pax renouatur, & ſignatur. Qua quia non comprehendebantur Lotharingiæ nec Auſtriæ Duces, Heluetij, Rhenenſes, nec Francorum Rex, miſit idem Rex in Burgundiam quatuor peditum ac duo equitum millia, Duce Borbonio filio notho. Hic cùm omnis cladis genere regionem infeſtaſſet, concurrentes ad arma Nobiles prope Chinoum cruento fundit prælio; captumque Antonium Lutzenburgium ac Ludouicum Mommartinum cum multis aliis viris Nobilibus in Franciam abducit, cæſis Burgundionum duobus millibus. Traiecerat intereà Eduardus Anglorum Rex Caletum viginti bellatorum millia, ac in Picardiam rectà contendebat, cùm Audax, relicta exercitus ſui parte maxima contra Lotharingum ac Heluetios, quibus bellum inferre ſtatuebat, parua manu ad Anglica peruenit caſtra: quod adeò ægrè Rex tulit Eduardus, vt vix contumelioſis abſtineret verbis,

Fruſtrà Papa, Rex Daniæ, & alij ſuadent Audaci pacem.

1475

Velitaris pugna factu acris ad Nuſsium.

Tandem cauſa Colonienſis Summo Pontifici commiſſa, poſt vndecimum menſem obſidionis Nuſſenſis.

Magna patitur damna Audax in Burgundia.

Item alienatur ab eo Eduardus Rex Angliæ pactis cum Franco in nouem annos induciis.

verbis, oriretúrque inter eos non ficta simultas; quod paulò pòst Rex Eduardus pactis in nouem annos cum Franco induciis palàm est testatus, pollicente singulis illi annis Francorum Rege quinquaginta aureorum liliorum millia; in promptu quoque numerauit septuaginta quinque millia, addens sexcenta optimi vini Francici dolia; in Proceres verò Anglos tam extitit liberalis, vt Franciam auro exhaurire diceretur. Conditionibus ritè obsignatis, Rex Eduardus mense Septembri in Angliam, non salutato Audace, reuertitur. Itaq; Audax quoque cum eodem Rege Francorum Ludouico in nouem annos inducias facit, per quas mercatura inter Francos ac Belgas, quæ per quinquennium cessauerat, magno incolarum gaudio iterùm vtcumque florere cœpit. Quare liberaliter Principi Belgæ magnam pecuniæ summam ad gerendum bellum partim numerant, partim promittunt; sicque ille eodem adhuc mense Septembri in Lotharingiam cum exercitu proficiscitur, vlturus (vti fama spargebat) iniuriam à Duce tempore Nucianæ obsidionis sibi illatam, ac repetiturus pecuniam ab auo patreque suo prædecessoribus eius mutuò datam. Deditionem statim faciunt Bria, Bassompuia, Chastemum, Abia, Gressa, Loniacum, Confluentia, Auricurtum, Flouilla, Dendremum, Landra, Samblaum, Boqueuilla, Nontaum, Membruna, Baiona, Antensona, Versonna, Samurum, Gangona, Marsacum, & Spinaum. Chamoum vi expugnar, præsidiariosque ad arbores strangulari iubet. Dux Reinerus, Nancio ac Sirico præsidiis necessariisque de rebus prouisis, cum pretiosissima supellectile in Franciam ad Regem Ludouicum confugit. Exinde Siricum per mensem oppugnatum circa Idus Nouembres deditionem facit. Sirico expugnato, Nancio exercitum admouet, ac postcaquam per nouem hebdomadas sæpiùs frustrà oppugnasset, non paucis desideratis fortibus viris, inter quos cecidit Philippus Bergis ad Scaldim Regulus, extremam parari vim ciues ac præsidiarij videntes, animis cecidêre, pactique vitam ac bona oppidum tradidêre, paucis exceptis, in quos laqueo est animaduersum. Initio anni 1476. Heluetij potentia ac fortuna Audacis moti, missis Legatis pacem petunt, pollicentes se Duci Sabaudiæ, Iacobo Remontij Comiti, ceterisque eius confœderatis quæ eripuerant redderituros: quin & veteranus quidam Heluetius seorsim persuasurus candidè addebat; sanè phaleras equitatus Audacis pluris valere vniuersis Heluetiorum spoliis. Sed Audax innixus dudum concepto proferendorum limitum ab Oceano Hollandico ad Italiæ vsque Alpes proposito, cùm in Burgundiam rediisset, responsurum se ait. Heluetij quid vellet intelligentes, veteranorum delectu habito, exercitum cogunt, quos & clàm Rex Ludouicus pecunia iuuit. Intereà Audax Comitem Nicolaum Campobachium in Italiam, numeratis qua-

Hinc ergo & Audax cum Franco paciscitur in nouem annos, quò mercatura refloreat.

Audax in Lotharingos ducit, & multa oppida partim vi partim deditione accipit.

Tandem & Nanceium post nouem hebdomadarum obsidionem se ei tradit.

1476

Heluetios pacem petentes simulatè in gratiam recipere differt: hinc ergo illi arma expediunt.

quadraginta auteorum liliorum millibus, mittit, vt consctipris quadringentis lancearìis equitibus, iungat se auxiliariis Ducis Mediolanensis, ac Iolæ Sabaudæ: qui in vnum copiis coactis, cùm quindecim armatorum millia recensuissent, inexspectaro aduentu Losannam occupant. Audax, vniuersa occupata Lotharingia, ac proinde contra Heluetios cum exercitu moturus, ptimùm Gransam, Comitis Remontij oppidum in Heluetiorum finibus situm, ac non ita dudum ab eis occupatum, munitumque præsidiò octingentorum peditum, obsidione cingit, frustraque illud aliquoties oppugnās, circiter centum quinquaginta viros fortes amittit. Sed cùm acrius quàm anteà præsidiarij vim parati variis locis conspicerent, nemine suppetias ferente, pacti vitam, oppidum cum arce dedunt. Audax (quod numquā anteà fecetat) rupta fide octoginta ad arbores strangulari iubet, ducentos ptoxima in palude mergi, ceteros abduci captiuos. Quæ perfida crudelitas omnium Germanorum animos ab eo alienauit, atque ita irritauit Heluetios, vt duce Comite Hertmanno Eptingemio Comitis Sigismundi Austriaci Legato, peditum viginti millia ad Vaumarum, vbi Audacis ordinarij corporis custodes in præsidio etant, castra locarent: augetúrque mox eorum numerus auxiliis Episcopi Basiliensis ac Argentinensis. Audax aduentu Heluetiorum cognito, etsi omnibus dissuadentibus, obuiàm proficiscitur, & angusto inter duos montes itinere congreditur. Frattes nothi Audacis cum Heluetiis fortiter dimicantes, ac studio cedentes, ex angustiis hostem in apertum campum pellicere, deinde exoneratis tormentis equitatu vndique inuadere statuerant. Sed militum vulgus consilij ignatum, existimantes eos verè fugere, fugam passim capessunt; ducibúsque astum explicantibus, ac vt starent pugnaréntque iubentibus, non obediunt; aucto pauore, cùm ex incognitis montium viis, recentes subirò Heluetij, latera suorum inuaderent. Audax sua cum acie subsidio festinans, à Campobachio ac aliis equitibus acies angusto in loco explicare non valentibus deseritur; tandémque dissipato vniuerso exercitu, fugam cum ceteris capere cogitur. Veniunt in hostium potestatem bellica tormenta, & omnis belli apparatus, tantumque pecuniæ & supellectilis ptetiosæ, vt aceruis factis Heluetius miles inrer se diuideret, & supellex tricies centenis aureorum liliorum millibus sit æstimata. Insigne exemplum his qui fortunæ bonis stultè insolescunt. Ex Audacis exercitu (quòd maior pars pugnam non tentarit) non vltra duo hominum millia cecidere (errant insigniter qui supra viginti quatuor millia interfecta scribunt) capta tamen sunt signa militaria viginti & septem. Nobiles multi fugam sistere conati periere, ac inter hos Ioannes Lutzenburgius Marlæ Comes, Lignacus, Antonius Lalanus, Rollinus. Capti tantùm ducenti, quos Helue-

Gransam in Heluetiorum finibus Audax obsidet, & paulò pòst deditione capit.

Ob violatam ab eo fidē omnes Germani & Heluetij contra eum conspirant.

Inter angustias montium Audax vincitur, & fuga sibi consulere cogitur.

Relicta signa militaria viginti septem; cæsa virorum duo millia, capti ducenti.

Heluetij in vindictam commilitonum Granſæ ſtrangulatorum, depoſitis ſepultiſque cadaueribus, iiſdem in laqueis ſuffocauerunt. Audax ea nocte fuga Inerdunum peruenit, ac manè Loſannam, vbi dolore accepti dedecoris, in animi corporiſque ægritudinem incidens, belli tamen curam non omiſit. Vtcumque ſe colligens, coactis iterùm viginti quinque circiter militum millibus, Murtum obſidione cingit. Heluetij, Rhenani, Comeſque Sigiſmundus, collectis triginta peditum, ac quatuor equitum millibus, contrà proficiſcuntur, venitque eorum in caſtra Reinerus Lotharingiæ Dux, à Franco mediocri pecuniæ ſumma, ac quadringentis equitibus inſtructus, quem Regis intuitu exercitui præeſſe volűt. Quingentis tantùm paſſibus Heluetij ab Audacis caſtris aberant, cùm recuperandi decoris deſiderio ardens, prior eductis copiis inſtructa acie in pugnam prodit. Heluetij ſuis in caſtris quieti corpora curabant, quos cùm Audax horam & ampliùs inſtructa acie expectaſſet, ſæpiuſque per Anglos balliſtarios ad pugnam irritaſſet, nec tamen quiſquam prodiret, ſatis ſeſe eo die animandis ſuis profeciſſe iudicans, poſtremæ aciei pro rei neceſſitare non ſatis prouidens, ad caſtra reuertitur. Heluetij in hanc parati occaſionem, ſubitò omnibus caſtrorum portis peditem educunt, poſtremamque Audacis aciem tanta vi inuadunt, vt tempus conuertendi exercitus eriperent. Corporis tamen eius cuſtodes in pedes deſilientes, Anglis iuncti balliſtariis, irrumpentes Heluetios non ſolùm excipiunt, ſed acri pugna edita, cedere etiam loco primos cogunt, donec Comitis Sigiſmundi equites, his interfectis, reliquorum impetus repreſſiſſent, ac priuſquam Audacis equites è prima in poſtremam aciem peruenire, tormentaque eódem attrahi poterant, in fugam omnes vertiſſent. Cecidere pugnantes è Burgundis Belgiſque morte nõ inulta circiter octo peditum millia, tantumdemq; Germani in fuga interfecere. E Nobilitate pugnantes interiêre Somerſeti Dux ex Anglia ad Audacem cum ala equitum balliſtariorum ſuo nomine profectus, Philippus Grimbergius, Iacobus Maſius Audacis vexillifer, peneſque ipſum viri nobiles complures. Qui Murti in obſidione relicti fuerant, cognita clade, vaſa conclamant. Sed in perterritos præſidiarij erumpentes, facilè omnes, ereptis impedimentis, in fugam agunt, pauloque poſt in equites Germanos incidentes, ad vnum ferè omnes cæduntur. Audax tribus tantùm hominum millibus ſtipatus, Riuerium in Burgundiam fuga peruenit, Heluetiis ad noctem tãtùm inſequentibus, deinde ad prædam conuerſis. Altera hæc clades ita Audacem atra bile repleuit, vt nonnumquam cogitabundus totos dies ſolus ſederet; debilitatóque calore naturali poſthac calidiſſimis vinis vſus eſt, cùm ante has clades ob caloris abundantiam ante ac poſt prandium ptiſanæ cremore vti conſueuiſſet. Rex Franciæ vtendum hac occaſione ratus, mit-

Iterùm colligit Audax ad viginti quinque millia.

Secundam accipit cladem ab iiſdem Heluetiis.

Cecidère Burgundi pugnantes morte non inulta, circiter octo millia totidémque in fuga interfecti.

Audax tribus tantùm millibus hominum ſtipatus in Burgundiam fuga euadit.

tus, mitrit statim ad Reinerum Lotharingiæ Ducem Legatos cum pecunia, suadens in tanta opportunitate non quiescere, sed priusquam Audax vires reficiat, sua recuperare, Heluetios interim Rhenanósque omni ratione conciliare, vt eorum auxilio resistere possit. Regia pecunia Reinerus quatuor peditum millia, ac mille quingentos equites Francos conscribit; moritúrque eodem tempore Maria Haricurtij Comes, vidua aui eius Antonij Comitis Vaudemontij, cuius hereditate ditatus magnā quoque pecuniæ summam conflauit. Parua itaque quam diximus manu occupat Reinerus Vaudemontium, Espinalum, ac aliquot munita castella, auctoque exercitu Nancij præsidium Burgundicum obsidione premit. Præerat oppido Ioannes Rubenpræus ac Cochinus quadringentorum Anglorum Dux vetus, qui communi consilio se defendentes Audacem expectabant. Sed is vix sui potens, sex hebdomadibus in Burgundia domi desidens nil agebat, frustrà monenribus amicis Reinerum parua manu Nancium obsidentem, misso milite pelleret. Intereà Cochinus Nancij in vallo deambulans tormenti globo interficitur, Anglique de auxilio desperantes, ac Duce orbati, primò Rubenpræum rogant, deinde cogunt, vti præsidiariorum vitæ ac fortunis, dedito oppido, consulat: quod cùm is fecisset, tertio post deditionem die, Audax serò cum exercitu veniens, Reinerum sequi instirit. Is se imparem sciens, exercitu proximis in oppidis distributo, duodecim tantùm comitatus equitibus ad Heluetios auxilij causa cum pecunia contendit. Habebat Audax in exercitu non vltra sex bellatorum millia; hosteque, quo cum congrederetur non reperto, Nancium obsidere instituit, Comite Nicolao Campobachio Italo exercitus Legato constituto, quamquam eum primo contra Heluetios prælio turpiter deseruisset. Erat is Neapolitanus, Arragoniis ac Andegauensibus pro eo Regno contendentibus, Andegauensium semper partes secutus, donec his ab Arragoniis pulsis, exutus fortunis cū multis aliis Proceribus proscriberetur. Intereà Ducis Reineri œconomus, cognomine Suffron, mense Nouembri cùm Nancæos commeatu ac milite iuuisset, cum paucis in tergo fortiter pugnans, circumuentus à Burgundis capitur, & paulò pòst supplicio addicitur. Strangulandus cùm frustrà sæpiùs, impediente Campobachio, de re magni momenti colloquium Audacis expetiisset, hæc postrema protulit verba: Sanè Audaci non minùs quàm mihi postremus instat dies; quod qui ei à consiliis est intimus, probè nouit. Hæc ille. Campobachium dudum insidiatorem notans; de quo Cominæus tunc præsens prolixissimè. Et obsidebat Audax exiguo cum exercitu brumalibus diebus pertinaci proposito Nancæum, proditore, vt posteà etiā certò patuit, exercitus Legato Campobachio, militibus maiori ex parte aduersa valetudine affectis, malè armatis,

Lotharingus clàm à Franco pecunia iuuatur, quò & ipse seorsim Audacem fatiget.

Obsidet Lotharingus Nancium.

Deditur idem oppidum, serius accurrente Audace.

Obsidet iterùm Nancium Audax paruis cum copiis & brumali tempore.

Milites Audacis maiori ex parte agroti, malè armati, & omnium rerum inopia laborantes.

matis,ac omnium rerum inopia laborantibus. Scribit igitur Guilielmo Hugoneto Burgundiæ Cancellario (cui ante paucos dies dono dederat Flandriæ oppidum Middelburgum) conuocatis Belgarum Ordinibus, pecuniam ac recentem in supplementum militem imperet, clientelasq; suo nomine ad arma cogat, quòd Heluetij ac Rhenani exercitum soluendæ obsidioni pararent. At contrà Campobachius primariis aliquot Belgarum viris scribit, necesse non esse brumalibus diebus Nobiles ad equum conuocare, quòd Heluetij iustum non cogerent exercitum, Nancæique post octo dies commeatus inopia deditionem certò videantur facturi; non nimiùm Hugoneti dictis terrerentur, qui proprium magis quæstum quàm Principis necessitatem, rei bellicæ imperitus, ob oculos habere consueuisset. Qui Campobachij acceperant litteras, scientes quo is apud Principem esset loco, hoc est summo, effecerunt, pecuniæ parum Hugonetus impetrare potuerit, nobilitate etiam passim ante ver arma induere recusante. Quæ omnia resciscens Audax (præter Campobachij perfidiam) iurat se in immorigeros non aliter quàm in rebelles animaduersurum. Engelbertus tamen Nassauij ac Ioannes Chimaij Comes aliquot cum Nobilibus ac paucis peditibus summa cum difficultate ac periculo Nancæana ad castra perueniunt, magna Principi auxilia promittentes, si bellum ducere, ac pugnæ in ver supersedere vellet; sed sana non admittebat consilia, etsi multis singulis diebus in exercitu fame ac frigore morientibus. Intereà Heluetij ac Rhenani sollicitatione Ducis Reineri quindecim circiter bellatorum millia coëgerant, Rege singulis clàm aureum lilium numerante, ac pro reliqua solutione fideiubente: sicque Dux Reinerus confœderatis iunctus, instantibus Ianuarij Kalendis anni 1477. castra Beneuillæ locat, postero die ad Fanum D. Nicolai,
1477 quod haud procul Nancæo distat; vnde Nonis Ianuarij, vt oppido de rebus necessariis prouideat, aut cum Audace confligat, instructa acie Nancæum rectà pergit. Audax de hostium aduentu certior factus, Præfectos, quod ab aliquot annis non consueuerat, ad consilium mouet. Prudentiores vnanimi voce suadebant, castra Ponmussonium mouere, ac exercitum proximis in oppidis castellisque, vsque ver proximum diuidere. Germanos enim Lotharingici auxiliares, importato Nancæi commeatu, brumæ diebus loca de præsidiis ac commeatu prouisa non obsessuros, sed domum vitatis frigoribus dilapsuros, nec facilè iterùm coituros Ducis Reineri causa pecunia inopis. Salubre consilium altus Audacis animus contemnens, ex Campobachij sententia instructa acie, paucos valetudinarios recentibus ferocientibusque obiicit hostibus. Vix enim decem virorum millia in exercitu habebat, è quibus duo tantùm millia sana benéque armata erant, quæ in fronte contra quindecim Germa-

Frustrà expectat Audax subsidia ex Belgio, impediēte proditore Cāpobachio.

Veniunt tamen ad eum summa hieme Nassouius & Chimaius, paucique alij.

Intereà Heluetij ac Rhenani ad quindecim millia parant Nancæo succurrere.

Reiicit Audax sanum consilium plurium de differenda pugna.

Confligit cum vix duobus millibus sanis contra quindecim millia.

Germanorum millia collocat, quemadmodum Oliuerius Marcanus, Audaci tunc inter domesticos seruiens ac pugnæ præsens, in Annalibus sanctè affirmat. Defendebant se Burgundi aliquamdiu pro paucitate strenuè, nec in fugam agi potuerunt, priusquam Campobachius proditor (de cuius exitu, in filia Audacis) quadringentis suis cum Italis ad hostes transiisset; tum, pulsis ceteris, Eptingemius Germanus à sinistro latere pedites Burgundos inuadit, ac post breuem pugnam, equitum clade territos in fugam ruptis ordinibus agit. Audax vniuersi exercitus dissipatione motus, cùm frustrà ordines retentare ac fugam sistere, sæpiùs inuadentem feriens hostem, esset conatus, ab omnibus se fermè desertum conspiciens, vi per vrgentes aliquot erumpens hostes, consulere sibi conatur. Sed cùm paucis comitatus Nobilibus viris ad Fanum Ioannis Rhodij, haud procul Nancæo, peruenisset, ac equo calcaribus concitato obuium torrentem saltu transilire vellet, eo præ lassitudine ad ripam offendente, in torrentem cadunt, sequebanturque eum multi, sed quis esset ignorantes; è quibus Claudius Baumontius Nobilis Lotharingus inter pedites militans, surdus, atque ita quæ inclamabantur non intelligens, equi iacentis clunes infesta hallebarda tanta vi reiterato aliquoties impetu verberat, vt frustrà surgere conatus ephippio Audacem armis grauem eiicere cogeret; inque eum deinde Claudius cruento conuersus telo, repetitis sæpè ictibus, eodem in loco iacentem mactat, superuenientesq; Germani pedites ignoto cadaueri arma vestimentaque detrahunt. Iacebat Audax nudus ignotúsque, ac haud procul eo Ioannes Rubenpræus Contaius, Viuilla, aliquótque alij domestici eius Nobiles, viri fortes, tertio primùm à pugna die cogniti, tribus in corpore Audacis magnis vulneribus repertis, vno cæsim ab aure vsque ad dentes, & aliis duobus circa femora punctim hallebarda inflictis. Periere simul è Burgundis circiter tria virorum millia: capti verò Nobiles hi; filij Rortelini ac Nassouij, Comes quidam Anglus, Crouiacus, Chimaus, Galeottus, Antonius ac Balduinus Audacis fratres nothi, Iodocus Lalanus admodum saucius, Oliuerius Marcanus Historiographus, Montaguris ac Montfortius. Cecidit Audax Nonis Ianuarij, anno eius sæculi septuagesimo septimo ineunte, vt nunc cōputamus, seu septuagesimo sexto exeunte ad Pascha, more tunc recepto, annos natus quadraginta quatuor, mensem vnum, dies 25. Post triduum vix agnitus per Medicum suum & Amanuensem captiuos (ita facies totumque corpus frigore ac tabe fœdata erant) iussu Reineri Ducis in primario Nancæi templo, ante summum altare D. Georgio sacrum, sepultus est, iuxtaque eum, qui vnà ceciderant viri Nobiles; erectaque ab eodem Reinero tumba, & super eam imago Audacis, additis natalium insignibus, vt etiamnum hodie apparet: adfixaque

Equo cessitante præ lassitudine Audax torrenti armatus immergitur.

Ignotus occiditur & spoliatur.

Periere vnà cum eo circiter tria virorum millia, capti etiam plurimi.

Post triduū vix agnitus Nancæi sepelitur.

fixáque Epitaphia varia, inter alia hoc breue non inconcinnum:

Eius tumba & Epitaphium.

Te pacis piguit, te tæduit atque quietis,
Carole, ficque iaces? iamque quiesce tibi.

Posteà à Carolo Quinto eius ossa Lutzenburgum deuecta, eius soror Leonora demum Brugis Flandrorũ in Choro templi D.Mariæ ossibus filiæ eius Mariæ coniunxit. Sub huius Principatu anno 1474. initium habuit Carthusia Louaniensis. Fundum & primas officinas dedit Walterus Waterlet Præpositus Malbodiensis. Promouerunt institutum Margareta Audacis vxor anno 1489. & Maria vidua Marchionis Arschoti.

Carthusia Louaniensis huius tempore instituta.

MAXIMILIANVS

CVM MARIA

FILIA SVPERIORIS,

XL. BRABANTIÆ

III. BELGII VNITI PRINCEPS.

Præfuit annos quinque, hebdomadas vndecim.

Compellere nititur Rex Franciæ Mariam viginti annos natam, ad nuptias filij sui octennis.

AESO ad Nancæum Carolo, paternas ditiones Maria filia heresque vnica adiit, sed magnis multisque calamitatibus priùs exercita. Nam præter quòd dolor immensus esset, patre tam sæua morte sublato, ipsaque nondum nuptui tradita, mox hostes sensit qui vel maximè solatio auxilioque esse debebant. Nona statim Ia-

1477 nuarij anni 1477. cùm quarta eiusdem mensis pater Audax cecidisset, Francorum Rex Ludouicus, qui eam è sacro Fonte susceperat, cum quo & pater anno 1475. inducias pepigerat in annos nouem, pupillæ prouinciis inhians, eamque ad filij sui octennis nuptias, cùm ipsa nata esset annos circiter viginti, compellere nitens, inter cetera hæc ad Tramulium Lignij Comitem scribit: Amicissime Comes, litteras tuas, quæ de rebus me magnis audituque gratissimis summopere delectarunt, accepi. Tempus est omnes animi corporisque neruos intendas, vt Ducatus Comitatusque Burgundiæ tua prudentia voluntariam mihi deditionem faciant: decreuisse enim me vt nuptiæ inter cognatam Mariam ac filium Carolum

Docet id epistola ipsius Regis, pluraque etiam alia.

MAXIMILIANVS ET MARIA, XL. BRABANTIÆ III. BELGII VNITI PRINCIPES.

lum primo quoque tempore effectum sortiantur. Sed caue Comes, in « Burgundiam cum armata manu proficisci, nisi certò tibi de Audacis « morte constiterit. Plessio, nona Ianuarij 1477. Vtque hæc consequeretur, « certis locis & interuallis tunc primùm ab eo (teste Cominæo) dispositi sunt celeres equi. Hinc ergo partim astu partim armis, deficiente etiam ad Francorum Regem Ioanne Challonio Aurantiæ Principe, tota ferè Burgũdia non multò pòst à Rege aut capta aut vastata est. Nec mitiores Mariæ fuêre Gandenses dicam, an Ordines ibi congregati, quibus Maria vndecima Februarij, ipso inaugurationis die, ea priuilegia concedere coacta fuit, quæ successores eius tamquam extorta, & contra Principis dignitatem, resciderũt. Missi sunt eo tempore Legati ad Franciæ Regem, cùm Gandenses apertè rebellantes, Maria in potestatem redacta, Flandriæ gubernationem inuadere nomine trium ditionis Ordinum auderent, Mariam cogentes, vt priuilegia ab auo Philippo patreque Carolo vrbi ob rebellionem erepta statim restitueret. Per idem tempus Rex Ludouicus, iusto exercitu collecto, in Atrebates mouet, spe potiundæ Artesiæ ac Hannoniæ. In itinere ei portas aperiunt Hannum, Chasteletum, Fanum D. Quintini, aliaque ad Somonam oppida Burgundo oppignorata. Occupat astu paulò pòst quoque Tornacum ciuitatem tunc liberam. Præerat eo tempore Atrebatensibus Adolfus Cliuius, qui certior de Audacis morte factus, ad Ducem Mariam Gandaui inuitè habitantem contendit, relicto Atrebati proditore Creueceurio, de cuius animi mutatione nil metuebat, quòd ante paucos dies cum ceteris Proceribus Mariæ sacramentum dixisset, cuius opera Rex minori oppido potitus, alteram oppidi partem deditione quoque non multò pòst accepit, hac lege; tantisper eum Dominum agnoscant, dum Maria filia eius nupserit, vel clientale saltem iuramentum præstiterit, liberi intereà ab omni militari præsidio. Iter facienti deditionem quoque Atrebatensium conditionibus faciunt Lensij, Bethunij, Terwanenses ac Hesdinij. Dux Maria Regem contra omnem æquitatem ruptis induciis prouincias suas occupare considerans, ad eum pro pace miserat Cancellarium Hugonetum, & Imbercurtium cum aliis. Rex mille artibus aggressus erat, vt deserta Maria, sibi sacramentum dicerent. At illi nil facere nec promittere volebant, nisi matrimonium Maria cum filio eius Carolo contraxisset. Tandem has proponit pacis iniquissimas conditiones: Nubat cognata « Maria filio meo Carolo, omnia ei sarta tecta manebunt. Si propter filij « mei pueritiam huius non est animi, cedat mihi meisque successoribus in « perpetuum Ducatum Comitatúmque Burgundiæ, Boloniensem ac A- « trebatensem. Reddat oppida omnia ad vtramque Somonæ ripam sita. « Persoluat mihi in numerata pecunia sexcenta millia aureorum liliorum. «

Tunc primùm dispositi celeres equi, teste Cominæo.

Gandenses quoque rebellantes, Mariâ in potestatem redactâ, quidnis ei extorquēt.

Isthic Francus multa oppida ei adimit; occupans etiã Tornacum tunc liberum.

Occupat item Atrebatum, Lensium, Bethuniã, Teruuanam Hesdinium.

Legatis ad se missis proponit Rex has iniquissimas conditiones.

Datis

„ Datis vadibus promittat, se sine meo cōsilio nec permissione viro nuptu-
„ rā. Gandenses quoque, amisso Atrebato & aliis, Flandriæ timentes, ad Regem Legatos destinant, petentes à bello desistat, quòd Maria Belgarū negotia in Ordinum potestate constituisset. Negat id Rex, litterisq; partim à Duce Maria partim Viduæ Audacis manu, partim Adolfi Cliuij digitis ad se exaratis docet Mariam Belgarū negotia constituisse arbitrio nouercæ Margaretæ, Imbercurtij, Hugoneti, ac Adolfi Cliuij. Traditæ sunt illis eæ litteræ, quibus Gandauum allatis, plebs furibunda Imbercurtiū ac Hugonetū in vincula coniicit, clamitat eos proditores, ac Franco studere, cædis quoq; Audacis nō missa pecunia nec milite causam dedisse. Admouentur primùm tormētis, deinde gladio, Maria per alios primùm, deinde & per se (ô dura pectora!) in omnium conspectu passis crinibus cumq; multis lacrymis frustrà pro iis deprecante: quæ tam indigna tantorū virorum cædes ita omnes probos affecit, vt nihil salutarius Reipub. quàm procuratas quamprimùm Mariæ nuptias existimarent. Dum Rex Ludouicus hac ratione Burgundiam, Artesiam ac Picardiam inuadit, Flandri eius classico excitati ad arma, Ducibus Gandensibus ac Brugensibus cōcurrunt, armatisque circiter viginti virorum millibus eis Adolfum Geldriæ Ducem (de quo suprà ad annum 1472.) Cortracensi carcere eductum præficiunt. Ducit Gelder Flandros Tornacum, vt, eiectis Francis, Flandriæ agros ab eorum populatione liberaret. Locat castra ad pontem Despierres, summopere pro decore annitēs, quòd sibi viduo Flandri Mariæ nuptias, inuitis etiam omnibus, promisissent. Nocte quadam Gelder suburbia incendit; cúmq; circiter auroram frustrà hostem expectans discederet, Franci magna manu erūpentes, postremos cædunt. Gelder Flandris euadendi spatium daturus, cum paucis vim Francorum sustinet; sed tandē à maiori parte desertus, à Francisco Sauuagero infesta lancea equo deiicitur. Defendit se pedes aliquamdiu ignotus, donec eum pluribus inuadentibus eodem loco interficitur. Moribundus bis alta voce Gelriam inclamat, sicq; cadauer Tornacum auectum cùm nemo redimeret, ibi à Francis sepultū est. Exinde Catharina interfecti Adolfi soror, pulsis tota Gelria Præfectis ab Audace constitutis, adiuuante Borbonio Leodiensiū Antistite, Caroli pueri Adolfi filij auūculo, omnes in verba pueri Caroli, etsi apud Mariam detēti, adigit, dissimulante his difficillimis temporibus Maria; atq; adeò mānsit exinde dicta Catharina in Geldriæ gubernatione, donec Carolus multò pòst, vt suo tēpore narrabimus, amitam eo onere liberaret. Tandem ergo seriò agunt Belgarū Ordines de Mariæ nuptiis. Miserat non semel Cæsar Fredericus III. ad Belgarū Ordines, vt Mariam filio suo Maximiliano acciperet; sed demum mense Iunio honestissimam ad ipsam Ducē Mariam, ac congregatos cum ea Ordines, destinat Legationem,

Augēt malum Gandenses sua proteruia.

Imbercurtius ac Hugonetus à Gandensibus gladio admouentur, frustrà pro iis publicè deprecante Maria.

Flandri rebelles Geldrum carcere exemptum sibi Ducē constituunt.

Interficitur idem Gelder à Francis in pugna ad Tornacum.

Agitur ab Ordinibus Belgicis de Mariæ nuptiis.

Venit in Belgium insignis Legatio pro Maximiliano Imp. filio, cui dudũ Maria dicebatur desponsa.

tionem, Archipræsules Moguntinum ac Treuerensem, Antistitem Metensem Gallica loquentem lingua, Ludouicum Bauarum, & alios. Admissi Gandauum Legati (frustrà renitente Philippo Cliuio, qui & ipse procum agebat) cùm in conspectum Mariæ totiusq; Concilij venissent, omnium nomine Antistes Metensis verba facit; docet Carolum Audacem ac Fredericum Cæsarem, facta ad Nussium pace, de Mariæ ac Maximiliani nuptiis transegisse; ac tandem litteras suauissimas ipsius Mariæ Maximiliano idem confirmantes, simul cum arrha adamante ingenti, aureo annulo incluso, proferens, quàm officiosissimè nomine Archiducis Maximiliani rogat, dignaretur Dux Maria datæ fidei satisfacere; eademque Legati Ordinibus Belgicis hac de causa Louanij congregatis proponunt. Ordines de voluntate Mariæ, ac qui cum ea erant Procerum instinctu, communi assensu in nuptias descendunt, mittuntque

Datur consensus in nuptias.

cum Cæsaris Legatis Balduinum Lanoium, qui hæc Cæsari eiusque filio nuntiaret, Bauaro post paucos dies semiarmato Principum more Maximiliani nomine cum Maria concumbente. Exinde Maximilianus, liberato è Nancæanæ cladis captiuitate Comite Chimao, in Belgas splendidissimo cum comitatu proficiscitur. Aderant Archipræsules Moguntinus & Treuerensis, Marchio Badensis, Brandenburgius, Albertus Saxo, Dux Iuliæ, Antistes Metensis, Lantgrauius Hassiæ, cum multis aliis. Singulæ Belgarum ciuitates Coloniam vsque Agrippinam Legatos cum donis obuiàm misêre, nec indonatus per Germanorum vrbes iuit. Tandem 17. mensis Augusti Gandauum perueniens, salutata desideratissima sponsa, omnibusque aulicis, postridie 18. Augusti, præeunte Antistite Tomacensi, eam in vxorem duxit. Missæ sacrificium à

Maximilianus, ducta Maria, mox animum adiicit ad constituendum statum Reip.

Legato Summi Pontificis maxima solemnitate fuit peractum. Paucis deinde diebus nuptiis datis, ad constituendum Reipublicæ statum, resistendúmq; Francis ex Ordinum sententia animum adiicit. Initio mensis Septembris Egmondæ Dominum Valenchenas cum 100. equitibus Germanis mittit. Iungunt his Antuerpiani suo ære conductos viginti equites, ac trecentos pedites sclopetarios, cum quatuor tormentis campestribus: atque interim Maximilianus, data acceptáque fide, in Principem à Brabantis, Flandris, ac Hannoniis inauguratur, solitis cærimoniis

1478 primariis in ciuitatibus celebratis. Ineunte anno 1478. leuibus præliis Belgæ contra Francos aliquoties feliciter pugnarunt. Circa festum Paschatis Maximilianus Middelburgij Zelandiæ inauguratur, aderántque & Hollandiæ Ordines; mansitque ibi septimanis sex, frustrà conciliandis Hauckiis & Cabelliauiis operam impendens. Paulò pòst Brugis Or-

Condæum Hannoniæ à Franco obsidetur.

dinem Aurei velleris ipse accepit, & aliis deinde impendit; cùm intereà tertio Kalend. Maij Francorum Rex Condæum Hannoniæ oppidum obsidet.

obsidet. Præerant Condæo Mingouallius ac Fresnæ Dominus præsidio viginriquinque lanceariorum equitum ac octoginta peditum, quibus iuncti fideles ciues vix simul trecentorum virorum numerum implebant. Habebat in exercitu Rex circiter viginti millia pugnatorum. Quatiuntur muri quatuordecim maioribus tormentis, continuis viginti octo horis. Ruinæ ingentes inuitant Francos ad irruptionem; sed Mingouallius nusquam auxilium prospectans, ne suos temerè certæ morti obiiceret, Kalendis Maij ea lege deditionem facit, vt qui exire vellent, saluis rebus omnibus possent; qui manere cuperent, tutò idem liceret. Dediderunt se quoque Francis Biesium, Brisolium, Estrambruga, Haurechium, Treslonga, Bossuum, ac circumiacentia Condæo castella. Eodem tempore Tornaco ac è vicinis præsidiis collecti octingenti circiter equites Franci, Flandriam Audenardam vsque populanrur: quos excipientes Dudsellius & Auricanus cum octingentis peditibus ad pagum Egenium, prædam eripiunt, quadringentis partim cæsis, partim captis; cecidere è Belgis tantùm triginta. Intereà Maximilianus quatuordecim virorum millibus è Belgis in vnum coactis, hisque duobus Germanorum peditum millibus iunctis, in hoc totus erat, Regem Francosque Hannonia pelleret. Ab alia parte Iacobus Romontij Comes ac Philippus Cliuius, collectis quatuor virorum millibus, recipiunt Bossuum, Treslongam, Haurechium, ac Villam. Maximilianus cum exercitu Crispinum processit, cuius metu circa Kalend. Iunias non Condæum solùm, sed etiam Quesnoium, Bochainum, & castrum Antoignij Franci deserunt. Erat hoc tempore Rex Francorum Camerac i, qui & hinc se suosque non multò pòst deduxit, siue Imperij Germanici reuerentia, siue quacumque alia de causa: interim feruebat adhuc Burgundia conflictibus; Gelri etiam Duce Meursio bellum Hollandis, Brabantis ac Cliuiis, quod biennio durauit, inferunt. Eodem ferè tempore Maximilianus, restituta Leodiensibus Cruce (quam Picon vocant) ab Audace illis ablata, non parum re parua infestos eorum animos sibi deuinxit. Hoc anno nono Kalend. Iulij natus est Brugis Maximiliano filius, de quo est hoc rude metrum numerale:

OMnIbVs aCCeptVs regnat noVVs eCCe phILIppVs.

& quarto Kal. Augusti à sacro eum Lauacro suscepêre Margareta Audacis vidua, Adolfus Cliuius Rauastainæ Regulus nomine Cæsaris, & Lutzenburgius D. Pauli Comes nomine Henrici VII. Anglorum Regis. Et exinde fiunt inter Regem Ludouicum & Maximilianum induciæ in annum, quæ initium sint habituræ 15. Kal. Augusti ea lege, Rex vt Maximiliano restitueret ante finem primi mensis quidquid in Comitatu Burgundiæ ac Hannoniæ occuparat: (quod quamquam ægrè, tandem Rex consen-

Idem deditur Fräcis cum vicinis castellis.

1478

Maximilianus collecto iusto exercitu Francos obsiam proficiscitur.

Recuperat pleraque in Hannonia. Etiam Camaracum à Franco deseritur.

Nascitur Maria filius Philippus, & induciæ fiunt cum Franco in annum certis legibus, & sic pacatur.

consentit, Germanos ac Heluetios veritus, quibus parum placere sciebat, vicinum sibi Burgundiæ Comitatum Francicis ditionibus iungi.) Ceteræ verò ditiones eo manerent statu quo erant, donec sex viri ab vtraque « parte Tornacum missi de absoluta tractassent pace. Denique Rex Tor- « naco præsidium deduceret, vrbemque liberam relinqueret. De pace « Francis non comparentibus, nil actum est. Tomacenses Regio liberati præsidio, mense Nouembri cum Maximiliano transigunt, pollicenturque se Francicum ampliùs non admissuros militem. Varia his duobus annis exigua prælia, atrocia tamen, inter Belgis, Francos, vicinasque nationes, mari extitêre. Sed sub finem huius anni Belgæ, pulsis piratis omnibus, repressisque Francis, maris imperium obtinuere. Bello inter Francos ac Belgas ad tempus sopito, dissidium aliunde exarsit. Gandenses enim

Tornacenses liberati Francico præsidio cum Maximiliano trãsigunt.

1479 mense Februario anni 1479. contra vrbis Rectores arma sumunt, quòd teruncio singulum cereuisiæ poculum onerassent. Arma vtraque pars capit, pugnatur diuersis vrbis locis, cadunt è plebe triginta quinque, capiuntur multi, pars capite plectitur, alij exsilio multantur. Intereà Franci, quod promiserant lege induciarum, præsidia ex aliquot Hannoniæ castellis non deducebant. Quare Bossuij ac Harciæ Domini Sellam inuadunt, Francosque deditionem facere cogunt, vlteriusque progressi occupant Creueceurium, Osinum, Esnam, Lesdaignum, Honecurtum, adiutique auxiliis Philippi Cliuij ac Ioannis Lutzenburgij Bochainum quoque recipiunt, Baureuorium desertum reperientes, præsidio firmant. Franci ex aduerso circa Iunij Kalendas septingentos equites cogunt, pedites multò plures, Duceque Creuecedrio recipiunt Osinum, Creueceurium, Lesdaignum, Esnam ac Baureuorium, Bochainum frustrà tentant. Et hæc dum fiunt, induciæ tamen violatæ non dicebantur. Sub finem induciarum Maximilianus considerans Regem à pace abhorrere, ad Fanum D. Audomari profectus, exercitũ colligit, ita vt, delectu habito, circiter viginti octo millia bellatorum recenseret. Mouet sexto Kal. Augusti Terowanam versus infessam præsidio 400. galeatorum equitum, & 1500. ballistariorum peditum. Vbi dum Maximilianus necessaria ad expugnationem parat, nuntiatur Francos ductu Creueceurij iusto cum exercitu ad soluendam obsidionem properare, esseque in pago Blangensi. Quare Maximilianus exercitum in vnum locum contrahit, maiora tormenta ad oppidum Airam deuehi iubet, minora in pugnæ vsum seruat. Irridebant Terowanenses, quasi aduenientibus Francis fugam circumspiceret. Sed ille ponte reperto, eoque quatuor millibus Flandrorum munito, generosè viginti nondum annos natus contra Creueceurium proditorem (vide suprà ad annum septuagesimum septimum) nequidquam colles duos Enguinensem ac Guine-

Tumultuantur Gandenses contra vrbis Rectores ob vnum teruncium singulis poculis cereuisiæ impositum.

Franco non præstante quæ promiserat, iterùm vtrimque vis bellica.

Obsidet Maximilianus Terovvanã, etsi 400. equitibus & 1500. peditibus munitam.

Guinegatam insedenrem in aciem prodit. Habebat Creuecerurius circiter tria millia equitum, quatuordecim millia peditum, ac sex millia rusticorum. Secunda etat post meridiem hora, calor intentissimus, ardor ab vtraque parte pugnandi maior. Pugnatur aliquamdiu acerrimè. Sed Francorum equitum multitudine oppressi equites Belgici, tandem fugam Airam versus arripiunt. Insequitur eos Creuecerurius ac Torcius cum tribus equitum turmis longiùs quàm exercitus Ducem decebat. Maximilianus, equitum suorum conspecta fuga, peditum phalangem, cui se iunxerat, promouet, ac primus fortiter lanceam pedestrem in strenuum equitem Britonem nomine Alexandrum rumpit, eumque equo deiectum propria manu capit. Creuecerurius ac Torcius, è prima equitum Belgarum insecutione reuertentes, sperabāt eumdem aliarum acierum successum se reperturos. Sed in hastatos incidentes Flandrorum pedites, pars maior capitur, aliquot cæduntur, pauci cum Ducibus effugiunt. Insequebantur Austriaci, Belgæ ac Burgundi, fugientes ad portas vsque Fani D. Pauli, Hesdini, Dorlani, & vicinorum locorum; sed pauci equites, qui viginti octo horis ex equis non descenderant, insuperque & cladem acceperant, pedítesque lassitudine & sudore fluentes reficiendi necessariò eodem erant loco. Requieuit igitur Maximilianus ea nocte in castris & tentoriis Francorum: durauerat enim pugna ab hora secunda pomeridiana vsque ad octauam vespertinam. Postero die Airam peruenit. Creuecerurius dispersas in vnum colligens copias Blangesij mansit, summoque manè Hesdinum venit. Periêre è Francis circiter nouem virorum millia, ac inter hos Peureusij Comes, Argentellius, Bauuosius, Torcij Legatus, Dordanus, Brecquius. Capti sunt perpauci. A parte Maximiliani, Romontij Comes in dextro crure fuit vulneratus, Cruningius duos sub se perdidit equos. Equites Belgæ desiderati ducenti, ac inter hos Iacobus ac Antonius Halwini, Rudlederus, Ardenburgius, Parwesius, Rotselatius, ac aliquot alij viri Nobiles. Pedites cecidere perpauci, eorumque constantia victoriam Maximiliano parauit. Contigit hæc pugna, dicta Blangiaca, Viesvilla & Guinigatæa, à vicinis locis, 7. Idus Augusti. Mense Septembri, in vnum coactis mille equitibus ac peditum sex millibus, Romontij Comitem Maximilianus ad obsidendum Maubonium castrum munitissimum à prædonibus infessum mittit. Post varias oppugnationes arbitrio Romontij se dedentes, pars seminuda dimittitur, pars ad arbores strangulatur. Hinc Lilersium Romontius peruenit; sed propugnatore non inuento, ignem tectis iniiciens, ad Maximilianum cum copiis venit, qui cum altera exercitus parte ad Fanum D. Pauli castra habebat. Hoc enim oppidum bis mille ducenti Germani Francorum Regi militantes custodiebant. Exit pars alacriter, expe-

Pugnatur aliquamdiu acerrimè dubio Marte ad Guinegatam, non procul à à Blangio pago.

Tandem victoria ad Maximilianum inclinat.

Pugnatum à secunda pomeridiana vsque ad octauam vespertinam, cæsis circiter nouem millibus Francorum.

Maubonium castrum in potestatem Maximiliani venit, hinc & Lilersium.

Vtrimque deprædationes & velitationes. experiuntur cum Belgis vires, discedunt paucis vtrimq; desideratis æquo Marte. Hinc Belgæ ad Atrebatensium vsq; portas nemine cōtrà exeunte excurrunt, mille artibus Francos ad pugnam frustrà irritantes. Dimisso igitur Maximilianus exercitu, veteranos in præsidia distribuit. Tunc Franci hinc inde ab Hannonibus & Flandris prædas agunt, Chimaenses vice versa ditionem Leodiensem tamquam Francis fauentem depopu-

1480 lantur. Anno 1480. mensis Ianuarij die decima, parit Bruxellæ Dux Ma- *Nascitur Maria filia Margarita.* ria filiam Margaritam. Suscepere eam è sacro Fonte Margareta Eboracensis Audacis vidua, Anna Burgunda Rauaistainij vxor, ac Ioannes Challonius Aurantij Princeps dudum ad Mariam reuersus. Huius quoque anni initio Ioannes Carodoletus, Schampuansij Dominus, Burgundiæ fit Cancellarius in locum Gulielmi Hugoneti à Gandensibus interfecti; Aurantij Principe ægerrimè eius promotionem ferente. Petierat enim sæpiùs eamdem dignitatem pro Guilielmo Rochefortio, qui postcà Franciæ Cancellarius est factus. Vere huius anni Gandenses Ordi- *Gandensibus iterum tumultuantibus, Maximilianus iratus inde discedit, primò Mechliniam, inde in Hollandiam.* num Flandriæ consensu, maximeque Dudzellæ Domini instinctu, Maximiliano leges sumptuarias, quibus familiam instituat, ditionesque regat, scribere ausi sunt, complures in exilium agentes, qui ab eo dignitatibus ornati, diu probè rectèque muniis functi fuerant: qua insolentia grauiter offensus, cum vxore Maria vrbe discedens, Mechliniam contendit; eaque ibi relicta Bredam est profectus, inde Gertrubergam, conscensaque naui Roterodamum venit, vbi in morbum incidens, adeò grauiter aliquamdiu laborauit, vt Medici de vita desperarent. Sed tandem na- *Rex Francorum inuadit ditionē Lutzenburgensem.* tura morbum superante, conualuit. Exinde Francorum Rex circiter viginti virorum millia in ditionem mittit Lutzenburgensem, Duce Carolo Ambosio: qui primo impetu Vertonium expugnat, præsidiariisq; partim cæsis partim captis, paulò pòst Iuosium per deditionem accipit, ac in Franciam cum copiis reuertitur. Sub huius anni finem Wolfardus Borselius Hauckicæ factioni fauere repertus, præsertim ob non sedatam tumultuationem, quam ij præsente Borselio in Haga-Comitis excitarant, iubente Maximiliano, in præsentia Adolfi Rauastainij & Ioannis Egmondij, in oppido Gorichemio gubemationi Hollandiæ Zelandiæque renuntiare cogitur, succeditque ei Iodocus Lalanus. Vere an-

1481 ni 1481. Maximilianus iterùm in Hollandiam profectus, bellum Hauc- *Hauckios seditiosos in Hollandia Maximilianus castigat, inde in Frācos tendit.* kiis infert. It cum eo Salezarus, Fani D. Martini Dominus, Habartus, ac alij Nobiles præfecti. Capiuntur capita aliquot Hauckiorum ac securi percutiuntur. Vrbem Leidanam in quinquaginta millia florenorum condemnat, quòd sine causa Hauckios admisisset. Exinde ex Hollandia contra Francos proficiscitur. Expugnat, diripit, ac exurit Baumontium Hannoniæ. Arx, cùm aliquamdiu tenuisset, tandem quoque deditionem

nem facit. Sed vix inde cum exercitu discesserat, quin statim Belgæ à Francis pellerentur, quòd iterùm Maximilianus in Hollandiam contra Hauckios omnia perturbantes proficisci esset coactus. Roterodami ac Goudæ honorificè admittitur, tum Audewateræ ac Leidæ, capite hîc puniens Theodoricum Potterum, auctorem vt Henricus Brouchusius Geldrico cum præsidio in ciuitatem Hauckiis auxiliaturus admitteretur. In profesto Paschatis Hagam-Comitis venit, indeque post octo dies Dordracum, quod Egmondius non ita pridem, eiectis Hauckiis, astu occupauerat, nauem velut solis saligneis viminibus (intus latente milite) onustam portui inuehi curans. Rebus Hollandicis ex animi sententia confectis, Maximilianus Nonis Maij Boscoduci numerum Equitum aurei Velleris supplet; filiumque Philippum trimulum Equitem creatum aureo torque condecorat. Venerat & Maria vterum gerens Buscoducum, vt cum marito inauguraretur; vbi cùm scena lignea rumperetur, Maria tamen omnésq; qui in scena stabant ruentes nihil se læserunt. Pridie Kalend. Iulij annuæ inter Francos ac Belgas induciç publicantur: quæ ita scilicet sunt seruatæ, vt intereà ab vtraq; parte tamen miles à prędationibus non abstineret. Sub idem tempus Geldrij, præcipueq; Neomagenses, Brabantinorum Hollandorúmque agros continuis incursionibus vastabant, Meursio eorum nomine cum Cliuio bellum gerente. Causas vide superiùs anno septuagesimo secundo & septimo. Quare Maximilianus cum mediocribus contra eos copiis profectus, variis locis minutis præliis Geldros fundit, sed nullibi maiore incommodo quàm iuxta Wageningam: qua pugna quingenti ciues Neomagenses, exceptis exteris, periêre; capti sunt multò plures. Domiti Neomagenses ceterique Geldri cum Maximiliano transigunt, omnésque se eius potestati, exceptis Venneloniis, committunt. Proficiscitur Maximilianus cum vxore Neomagum, ac in Geldriæ Duces inaugurantur. Idem fit Zutfaniæ: præficitque Geldriæ ac Zutfaniæ Adolfum Nassouuium à Visba; qui (vt posteà narrabimus) non probè hoc munere est functus. Vxore Maria Bruxellam remissa, Rurmondæ militem cogit, ac Venneloum obsidet. Cúmque muri tormentis disiecti militem ad irrumpendum inuitarent, emissis Vennelonij Legatis, honestis legibus deditionem faciunt. Inde dimisso milite, Maximilianus Antuerpiam venit, vbi ab ignotis aliquot circa vesperam occiditur Dudzellæ Dominus, summus Gandensium Balliuus, posttemæ Gandensis seditionis caput, eáque de causa plebi gratus; quæ, eius morte intellecta, alium seditionis ducem circumspicit, causámque quærens, mox vrbe ac Flandria exulare iubet Gasbechi Dominum, multósque alios claros nobilésque viros. Postridie Kal. Septembris nascitur Bruxellæ Maximiliano filius Franciscus, qui vigesima

Ex Gallia redire cogitur, iterùm tumultuãtibus Hollandis.

Maximilianus filium Philippum trimulum Busciducis Equitem creat.

Geldri Brabantia & Hollandia agros incursant.

Domiti Geldri Maximilianũ cum vxore recipiunt, tardiùs tamen alii Venlonij.

Pergunt tumultuari Gandenses, proscripto etiam Gasbechi Domino & aliis.

Qq tertia

tertia Decembris sequentis obiit. Exinde Franci occupant oppidum Cambresiacum haud procul Cameraco situm, inde Condæum vsque ad Scaldim excurrentes. Erat hoc tempore Maximilianus cum vxore Brugis. Exit illa cum Nobilium virorum ac virginum comitatu ad venationem, inspectura hierofalconum ac accipitrum, quibus plurimùm delectabatur, artem ac solertiam. Insidebat noto asturconi, admodum animoso ac feroci. Cingula quæ sellam sessoriam stringebant, dum incitatus asturco ardentiùs fertur, inter currendum soluuntur. Labitur supina equo Maria in tergum, læditque costas adeò grauiter, vt post tertiam septimanam decumbere cogeretur. Hactenus enim vim mali dissimulando nemini aperire, mariti causa, fuerat ausa. Tandem accedente continua febri, quinto Kal. Aprilis anno 1482. in ciuitate Brugensi Deo animam reddidit, quartùm grauida, ætatis anno vigesimo quinto, incredibili cum dolore Maximiliani. In ipso enim iuuentæ flore ac vigore constituti, inuicem tenerrimè adamabant; adeò vt Maximilianus per omnem vitam cùm de ea mentionem inferret, aut fieri audiret, à lacrymis aut suspirio abstinere non potuerit. Fit viduus anno ætatis vigesimo tertio. Conditur Maria summa cum celebritate Brugis, in templo, vt petierat, diuæ Virginis Mariæ, tertio Nonas Apriles. Cor Antuerpiæ in matris sepulchro ad D. Michaëlis clausum est. Huius Mariæ Principatu anno octogesimo primo Ioannes II. Lusitaniæ Rex peritissimis ea tempestate Mathematicis Roderico & Iosepho Medicis suis, itemque Martino Bohemo, qui se Ioannis Regiomontani discipulum ferebat, negotium dedit, aliquid communi consilio excogitarent, ad cursum nauium in pelago, quamuis ignoto, regendum, abducto nauta à siderum sibi familiarium conspectu. Ita Astrolabium instrumentum, quod anteà ad colligendos stellarum motus dumtaxat adhiberi consueuerat, ad explorandam simul locorum (vt vocant) latitudinem ab ijs accommodatum est.

Maria inter venandum equo lapsa grauiter læditur.

1482 *Tandem post tertiam hebdomadam moritur Maria, incredibili dolore Maximiliani.*

PHILIPPVS AVSTRIACVS, POSTEA HISPANIÆ REX, FILIVS SVPERIORIS, XLI. BRABANTIÆ IV. BELGII VNITI PRINCEPS.

Præfuit partim per tutores, partim per se, annis 24. & mensibus sex.

AXIMILIANO vxori Mariæ iusta persoluente, Franco-
rum aliquot Præfecti, 4. Kalend. Aprilis vigilum negli- 1482
gentia Bohainum occupant, ciuibus ac præsidiatiis ad
arcem confugientibus; vnde mox in oppidum armati
reuertentes variis locis incendunt: quare Franci discede-
re coacti, ædibus quæ nondum ardebant, ipsi quoque
ignem iniiciunt. Belgæ alia parte occupant castrum Elicurtum ac Baure-
uotium. Sed Mouyus Fani D. Quintini Præfectus, coactis trecentis equi-
tibus ac quadringentis peditibus, dicta castella, eiectis Belgis, recuperat.
Demum 12. Kal. Augusti Maximilianus, conuocatis Brabanris, ab ijs li-
berorum suorũ tutor constituitur. Idem Ipris, coactis Flandriæ Ordini-
bus, tentat; sed Gandensium intercessione, recusant. Hinc posteà miseriæ.
Sub idem tempus iuxta Leodium Ludouicus Borbonius Leodiensium
Antistes, machinatione Guilielmi Metecani Arenbergij in insidias pertra-
ctus, à sicariis Francis fine Augusti interficitur. corpusq; in Mosam abiici-
tur, atque insuper conuocato Leodiensiũ populo, gloriatur Meteanus sua
opera Antistitem omnium præcedentium calamitatũ à Brabantis accc-
ptarum auctorem interfectum, petitq; filium suum Ioannem Meteanum
Coloniæ litteris operã dantem in Antistitem eligant. Peruenerat Maxi-
milianus in Hollandiam ac Zelandiam; tutelaque liberorum suscepta, in
Brabantiam reuertit: intellectaque Præsulis Leodiensis indigna cæde,
consilio cum Brabantis habito, vindicare scelus, nec pati vt Meteanus

Maximilianus à Brabantis liberorum suorum tutor constitutus, tamen à Flandris ad tutelã non admittitur. Borbonius Episcopus Leodiensis fœdè mactatur.

Constitutus etiam ab Hollandis Maximilianus tutor, per Brabantiã in Leodienses mouet.

eiusque complices erga cõmunem Præsulem, Burgundicæ familiæ fautorem, impunè tantum facinus sint ausi, statuit. Pedites enim equitésque Franci, à Mercano ad facinus perpetrandum conducti, magno numero palàm ac impunè in vrbe vagabantur. Attribuuntur statim Philippo Cliuio belli huius Imperatori quingenti equites, & mille quingenti pedites; cui se mox aliis cum copiis iunxere varij Proceres, ac voluntariorum militum numerus ingens; petuntque primùm D. Trudonis oppidum, quod Kalend. Septembris deditionem facit. Hic ad Cliuij castra adducit Marcgrauius Antuerpiensis centum equites, Maierus Louaniensis octingentos hastatos pedites, Balliuus Brabantiæ alam equitum ac mille ducentos pedites. Sequitur mox Challonius Aurantij Princeps cum equite ac pedite Burgundo. Oppidum Burchlonium occupant ac diripiunt. Expugnant spoliantque Hasseltum, deiri muros portasque deiiciunt, ciues occidunt aut captiuos abducunt. Hic ad exercitum cum nobili iustoque comitatu venit Romontij Comes Sabaudus; multaque oppida ditionis Leodiensis deditione facta, in gratiam, magna prius numerata pecuniæ summa, recipiuntur. Nono Kal. Octobris vniuersus exercitus vnico ab vrbe Leodiensi milliari, qua parte Tungros respicit, castra locat, certantque leuibus indies præliis. Pars exercitus Tungros obsidet, qui post paucos dies inopia commeatus deditionem faciunt.

Potitur S. Trudone, Burchlonio, Hasselto, aliis.

Sancit Maximilianus pacem cum Franco, propter Flandrorum rebellionem, iniquis licet legibus.

Intereà Maximilianus cum Ludouico Vndecimo Francorum Rege pacem propter Flandrorum rebellionem facit, his aliisq; licet iniquissimis conditionibus: Carolus Delfinus Regis filius Margaretam Maximilia- «
ni filiam in vxorem ducito, eaque mox pace publicata Atrebati traditor, «
& in Francia enutritor. Margareta Delfino in dotem Comitatus Arte- «
siæ, Burgundiæ, Masconum, Auxerræ, Charoloij, Salinarum, Barræ ad «
Sequanam, Boloniæ ac Noierij adferto. Nec Rex, nec Delfinus, nec Ma- «
ximilianus, tutelam Philippi Austriaci prætendito, neque gerito, sed «
Belgarum Ordinibus in eo quo nunc sunt statu relinquito. Maximilia- «
nus ac Philippus vt Flandriæ Comes eiusque ditionis Ordines Parisien- «
sem Senatum pro suprema prouocationis curia agnoscito, eaque de re «
litteras Regi dato. Pace iniqua facta, Maximilianus ad bellum Leodien- «
se totus accingitur. Tribus Leodio milliaribus arx stabat Houloinga, in qua octingenti erant prædones Mercani, Brabantis infestissimi, quibus centum sexaginta equites eiusdem farinæ auxilio venerant. Cliuius ceterique Proceres cum octo virorum millibus postridie Nonas Ianuarij

Totus ad bellum Leodiense accingitur.

1483 anni 1483. eos obsidet, tormentisque facto ingressu, præsidiarios ad deditionem cogit; qui nudi, albam manu virgulam in gratiæ signum ferentes, exeunt. Hinc Mercanus circiter viginti virorum millia Leodio educens, contra Cliuium in aciem prodit. Brabanti eorumque socij pre-

catione

PHILIPPVS AVSTRIACVS, XLI. BRAB. IV. BELGII VNITI PRINC.

En pietatem veterum.

catione ad Deum facta, promittunt superstites proximo die Veneris pane ac aqua victuros. Pugnatur acriter, tandem virtute peditum Austriacorum acies Leodiensium perrumpitur, ac in præcipitem fugam agitur. Periere è Leodiensibus circiter tria virorum millia, capti multò plures,

Leodienses accepta clade circiter trium millium virorum pacem petunt, impetrantq; ea lege vt Brabantiæ Ducem Protectorem suum agnoscant.

tormenta omnia cum signis militaribus in potestatem redacta, ex Austriacis plùs minùs quinquaginta cecidere. Hinc posita ferocia Leodienses pacem petunt, eaque lege inter alias impetrant, vt singulis annis, Maximiliano triginta duo millia aureorum florenorum soluerent, Ducémque Brabantiæ Protectorem ditionis vrbísque Leodiensis agnoscerent. Tenebat hoc tempore Traiectum ad Rhenum (Vltraiectum vulgò) partes Hauckiorum, eaque de causa Antistes David Burgundus sede erat pulsus. Oppressum captumque Vltraiecti Episcopum Amorsfortium suæ factionis oppidum relegauerant Hauckij, iustaque custodia sepserant: Maximilianus Antistitem affinem indigno carcere liberaturus, ar-

Bellũ aliud in Vltraiectinos, ob captum ab ipsis suum Episcopum Dauidem Burgundum.

ma parat, ac copias contra Vltraiectinos mouet. Habebant Hauckij in vrbe mercenarios equites centum viginti, pedites mille quadringentos. Iodocus Lalanus Hollandiæ Præfectus contra vrbem cum copiis præmittitur, adducebátque Sorræ Comes mille quingentos Germanos pedites, Lancelotus Barlaimontius bis mille Picardos ac Hannones, quibus imperabant Salezarus, Hiergius, Hutinus, Habartus ac Hercules Lalanus. Mense Iunio ad vrbem cum octo virorum millibus Lalanus venit. Barlaimontius suburbium insulare, dictum *de Weert*, bis reiectus, tertiò expugnat, munitiones proferens ad vrbis vsque fossarum labra. Adest 18. Iunij Maximilianus, qui hactenus Gorinchemi conscribendo militi fuerat intentus, quinque millia peditum cum non paucis equitibus adducens; statimque misso milite, munitionem quæ in Portu (quem

Oppugnatur acriter vrbs.

de Vaert vocant) expugnant ac incendunt. Tum proferri tormenta, quatique murum iubet. Erumpunt aliquot equites; repelluntur, captis viginti. Proposito oppugnationis signo, miles se parat. Vltraiectenses, de rei euentu timentes, mittunt ad Maximilianum Eingelbertum Cliuium, Montvortij Comitem, ac Consules duos, vt de compositione agerent. Interim miles iniussus ad vrbis oppugnationem sine ordine conuo-

Dum de deditione agitur, hinc iniussu miles nihilominùs ad oppugnationem prosilit, inde Lalanus vrbem obequitans traiicitur.

lat. Non desunt sibi ciues, nec præsidiarij. Cadit Sorræ Comes cum aliquot Germanis; eoque res deuenerat, vt collato pede pugnaretur. Doluit ob hæc Maximilianus: nam ferè transactum erat, auctoritatemque suam lædi satis intelligebat, quasi mala fide cum eis tractasset. Ciues exigua victoria elati, conditiones reiiciunt. Detinentur hac de causa in castris Eingelbertus Cliuius ac alter Consulum. Iudocus Lalanus paruo astutconi insidens, vrbis situm comitante Egmondio perspiciebat, cùm ecce è veste purpurea agnitus, à duobus vulneratur sclopetariis. Deducitur

citur ad diuerſorium propinquum. Venit huc ſtatim Maximilianus, ac poſteaquam per duas horas ſoli eſſent collocuti, commendatis vxore ac liberis, paulò pòſt pridie Nonas Auguſti moritur, Denſæ in Flandria ſepultus: nec diu poſteà Vltraiectini motam facientes, his inter alias legibus Maximiliano ſe dedunt: „ Pro belli impenſis Maximiliano quadraginta millia florenorum certis temporibus ſoluitote. Equites peditéſque præſidiarij ſtatim inermes exitote, præſidiúmque Maximiliani per portam aut muri ruinam, vt illi viſum fuerit, recipiunto. Annui ciuium reditus, qui die publicationis pacis debebuntur, ſemel Maximiliano cedunto. Maximilianus in vrbe arcem, loco quo voluerit, extruito. Hæc acta tranſactaque pridie Kal. Septembris circa mediam noctem. Hoc anno 2. Kal. Septembris obiit Ludouicus Vndecimus Francorum Rex, ſuccedente filio Carolo, cùm anteà menſe Martio etiam obiiſſet Rex Anglorum Eduardus Quartus. Anno ſequenti 1484. vndecimo Kalend. Februarij, obſcura nocte, viginti pedites Auſtriaci occupant Amerſvortium, quòd congelatis foſſis cuſtodias negligenter curaſſent. Auſtriaci ſuorum paucitatem diſſimulaturi, ingenti ſublato clamore omnes ſecuros eſſe iubent, qui cum Antiſtite Dauide ſentiant. Qua voce audita, ſtatim ſe Auſtriacis Cabelliauij iungunt, ac Hauckia factione eiecta, bona diripiunt. Maximilianus eodem tempore in Hannonia filij Philippi tutor admittitur. Hoc anno initium ſumpſit ſumma Belgarum calamitas, è bello ciuili orta. Brabantiæ pars maior, ac Cabelliauij Hollandi cum Maximiliano ſtabant, quemadmodum & Hannones, Lutzenburgenſes, Namurcenſes, ac Rectores ferè omnes, exceptis Flandris, parteque Brabantiæ minore; quorum anteſignani Gandenſes, iactantes Maximilianum nimium Germanis & exteris tribuere, in poteſtate habentes Philippum Auſtriacum, eius nomine ſe omnia adminiſtrare ſimulabant, aſſignatis ei viris nobilibus Adolfo Rauaſtainio, Philippo Burgundo, Romontij Comite, ac Gruthuſæ Domino. Scribit ad hos litteras Maximilianus, docens, iniuriam quam Flandri, erepta proprij filij cura ac tutela, contra rerum naturam, omniumque ferè Belgarum iudicium eam ſibi deferentium, faciebant. Cùm Proceres quid Maximiliano eſſent reſponſuri, dubitarent, Flandri propria auctoritate non ſatis honeſtè nec modeſtè reſpondent. Eodem tempore Gandenſes ac Brugenſes Antuerpienſium foris, nundinis, ac mercaturæ immunitatibus inſidiabantur; illi viciſſim Flandrorum prærogatiuis imminebant. Maximilianus conſiderans Gandenſes ad bellum ſe parare, inſidiatur oppidis circa Gandauum ſitis. Inſtruit Mechliniæ plauſtra tria, imponit iuuenes acerrimos. In vno ſedebant hi ſchemate ſacrarum Virginum, in ſecundo Monachorum, in tertio mercatorum ſeu ciuium,

Leges quibus Vltraiectini Maximiliano non multò pòſt ſe tradunt.

1484

Amerſfortium inde captũ, pulſis Hauckiis.

Cauſa prætenſa à Flandris & aliis paucis, cur detento apud ſe Philippo, nollent habere Maximilianum eius tutelam.

Aſtu militari occupat Maximilianus Teneramondam.

ciuium, omnes sub vestibus egregiè armati; sic portam Teneramondæ occupant, sequénsque mox Maximilianus cum octingentis equitibus op-
1485 pido potitur. Et similiter astu militari secundo Nonas Ianuarij anni sequentis Audenardam in porestatem redigit. Exstruxerant Gandenses inter Zaftingam ac Calloum in Clopperſdikio iuxta Scaldim munitionem amplam, tormentisque ac viris probè instruxerant. Ex hac Antuerpiam proficiscentes aut redeuntes spoliabant, infestique erant. Mittit huc militem Maximilianus, iungunt se eis Antuerpiani, munitionemque inuadunt, tandemque expugnant, Gandensium præsidiariis in pugna interfectis, aut ad arborem iugulatis. Hoc tempore mari non minùs infestè bellum gerebatur. Sluzani enim armatis nauibus è Zelandia ac Hollandia omni momento prædas agebant, ac decima sexta Maij Vlissingam, quæ tum nec fossa nec vallo erat munita, inuadunt ac diripiunt, Scoltetum Walterum Domburgium cum multis in templo interficiunt, & contra fidem ditiores ciues omnes abducunt. Maximilianus hæc impediturus, in insulam Walechranam iustum mittit militum præsidium; quod opportunis distributū locis exinde Flandrorum descensiones prohibuit. Intereà Martinus Suauræus, vir militaris, conscriptis apud Heluetios mille ducentis peditibus, in Brabantiam redit, contraque Alostanos ac Niniuenses ducit, subsequente Philippo Cliuio cum duobus millibus Brabantinorum peditum ac quadringentis equitibus. Contra hos præsidium Alostanum erumpens, in oppidum retruditur. Nassauuius cum Heluetiis Niniuenses præsidio carentes inuadit, & oppidum expugnat. Gandenses res suas indies peius ire videntes, viresq; Maximiliani crescere, ad Francorum Regem, Ioannem Brugensem, Gruthusæ Dominum cum honorifico comitatu mittunt; cuius operâ Rex eis in auxilium, duce Creueceurio mittit sexcentos quinquaginta lancearios equites ac bis mille pedites: qui initio mensis Maij in Flandriam contendens, propinquusque Tomaco, intromitti cupit, sed frustrà; quare quinto Idus Maij Densam proficiscitur, ac quindecim diebus manet. Considerans Maximilianus non solùm Romontij Comitem à se defecisse, ducémque rebellium Flandrorum factum, sed etiam Francorum Regem duce Creueceurio se suosque oppugnare, collectis in vnum quatuor millibus peditum ac duobus millibus equitum, frustrà tentato in itinere Alosto, ad Creueceurium prælio certaturus contendit. Sed certior factus eum Gandauum peruenisse, non multò pòst cum omnibus copiis ad vrbem Gandensem accedit, insidias iuxta D. Bauonis portam locans. Ipse cum paucis Proceribus ac equitibus se dat in conspectum; Montignius ab altera parte cum quadringentis equitibus prædabatur, nihilque intactum, ad portas vsque excurrens, relinquebat. Quare tandem sonitu campanæ, cui nomen

Item Audenardam.

Flandri vice versa ex Slusano portu Vlissingam Zelandiæ populantur.

Accipiunt Gandenses auxilia à Franco.

Audet Maximilianus prodire in conspectum vrbis Gandauensis, quò auxilia se receperant.

nomen est Rolandus, magnus ciuium numerus ad recuperandam prædam vrbe cum armis exit. Montignius, acta præ se præda, abitum simulat. Gandenses acerrimè instant, insidiarumque loca pertranseunt. Surgunt qui latuerant, eosque à tergo inuadunt. Idem à fronte facit Montignius; multi cadunt ac vulnerantur, adeoque Austriaci fugientium Gandensium vestigiis insistunt, vt tres qui vnà in vrbem irruperant, posteà confossi sint reperti. Periêre è Gandensibus circiter mille: molæ frumentariæ quinque exustæ, quemadmodum & pars portæ D. Bauonis; quæ nisi opera Ioannis Rantreli fuisset occlusa, captum Gandauum eo die periisset. Dimisso enim cratere, ad quem spectaturus pugnam ascenderat, hostes ciuésque exclusit. Ex hoc tempore Gandenses multum de pristina ferocia remisere. Hoc rerum apud Belgas statu, Carolus Octauus Francorum Rex Margaretam Philippi Austriaci sororem sibi desponsam in potestate habens, ad Brabantiæ ac Hannoniæ Ordines inter cetera sic scribit: Carolus Dei gratia Francorum Rex. De bello inter patrem nostrum Austriæ Archiducem, fratrem Philippum, & tres Flandriæ Ordines orto summopere doluimus. Misimus Legatos. Hi rem eò deduxere, vt frater dictíque Ordines negotium arbitrio nostro, Principúmque nostri sanguinis aut Senatus Parisiensis sententia definiendum committerent; cui præsentationi acquiescere pater noster noluit, sed iusto cum exercitu Flandriam inuadens, incolas omni genere calamitatis affecit. Id autem nobis nulla ratione est ferendum, quippe qui supremam in Flandriam iurisdictionem obtinemus, ac iure vxoris damnum Flandriæ illatum aliqua ratione sentimus. Datum Roüe, decimo Kalend. Iunij. Carolus. His litteris ab Ordinibus ad Maximilianum missis, iis responsione prohibita, ipse inter cetera sic rescribit: Serenissime Rex, vidi tuas litteras ad Ordines scriptas, quibus tibi placet eam mihi inurere notam, ac si cum summa iniuria contra naturam filio meó dilectissimo, Ordinibúsque Flandriæ bellum inferrem. Nouere omnes homines iniuriam, qua à Flandris in hunc vsq; diem afficior, filium meum Gandaui, me, eóque inuito, vi detinentibus, ac pro arbitrio gubernantibus. Sed spero, iuuante Deo, breui me eum carcere ac tyrannide eorum liberaturum. Quare honori tuo consultum vt pater cupiens, te admoneo, ne posthac similes litteras mittas. Nam præter spem summam quam in Deo ac iustissima habeo causa, non solùm litteras tuas, sed etiam minas contemno, id testaturus inuicta conscientia, qua hostes omnes persequi non desistam; resistant, eósque iuuent qui velint, ac præcipuè rebelles subditos, in quo nunc totus sum, rationis ac æquitatis præscripto obediens. Vale Domine ac cognate honorande. Deus te diu incolumem seruet, ac sanum omnibus in rebus consilium dare dignetur. Ex vrbe nostra

Quin egressos contra se Gandenses ad mille circiter viros cadit.

Littera Regis Franciæ pro Flandris.

Responsio Maximiliani ad easdem.

ſtra Duacenſi, pridie Kal. Iunij. Maximilianus. Iam Flandros belli ci-« uilis tædere incipiebat, maiórque pars Gandenſium ac Brugenſium pacem petebat, pecuniæ inopiam allegantes: quibus Guilielmus Rimius Syndicus homo ſeditioſus conſulebat, Ducis Philippi pretioſiorem ſupellectilem venderent. Ægerrimè id ferebat Martinus (alij Matthiam vocant) Paiartus, ſummus opificum Decanus, inſtigárque ſecretò populum, pacem petere non deſiſtat. Fit ita. Sed cùm res differretur, exacerbatur plebs contra pacis oſores. Iam anteà enim Teneramondæ tredecim Aurei velleris Equites congregati æquiſſimas pacis leges Gandenſibus obtulerant, eáſque plebs admiſiſſet, niſi qui eum imperio in vrbe tum erant, impediuiſſent. Receperant hi ſe mox ad pacis mentionem Aloſtum. Mandant Gandenſes Præfecto Aloſtano captos ad vrbem remittat. Paret non inuitus, quòd vereretur ne ab his Francorum auxilio, oppidi gubernatione priuaretur. Erant inter hos præcipui, Raſſingemius, Rimius, Coppenollius, Ouredenus; è quibus paulò pòſt Gandaui Rimio ac Ouredeno, pacis Teneramondanæ interceſſoribus, capita publicè abſcinduntur; ceteri plebis interuentu liberati, clàm Tornacum migrant. Romontij Comes Flandricæ coniurationis Imperator, Aloſti erat cum trecentis Francis: is rebus ſuis diffidens, cum præſidio ad Creueceurium tendit. Sedebat hic in Veteribus caſtris iuxta Tornacum in ſuburbio diui Martini, nulla eum ratione Tornacenſibus admittere volentibus: quare decimo ſexto Kalendas Iulij Heſdinum cum Romontio rediit, nulla, quæ tanto Duci exercituique honori eſſe poterat, re memorabili geſta. Confecto hac ratione bello, ſeptimo Kalend. Iulij Maximilianus Brugas cum nobili decentique comitatu intrat. Excipiunt cum ciues lætis animis, pacem ſibi gratam demonſtrantes. Erant eadem in vrbe Nobiles aliquot, qui contra Maximilianum cum Flandris acerrimè pugnarant: ſtatim in carcerem ducuntur, bona fiſco addicuntur. Vxor ſororque Romontij donantur Philippo Cliuio: Borſelius Ter-veræ Dominus captiuus fit Beueræ Domini. Ita Flandri integram pacem deſiderantes, eam tandem his inter ceteras legibus impetrant: Flandriæ Ordines ac Vrbes Archiducem Maximilianum filij ſui Philip-« pi tutorem agnoſcunto. Philippum extra vrbis portam adductum in« patris Maximiliani poteſtatem conſtituunto, promittente Maximiliano« ſe filium extra Belgij limites, antequam adoleuerit, non abducturum.« Rerum iudicialium in Flandria is ſtatus, qui ante bellum fuit, maneto.« Acceptorum impenſarúmq; rationes Inſulis veteri more redduntor. Or-« dines Flandriæ Maximiliano tribus temporibus 700. florenorum mil-« lia in bellicos ſumptus à ſe factos ſoluunto. Exinde Gandenſes ſe parant, vt Maximilianum honorificè excipiant. Exeunt ei cum Philippo Auſtria-

Maior pars Flandrorũ ad pacem inclinat.

Pacis oſores delapſi primò Gandauum retrahuntur, deinde duobus etiam capita abſcinduntur.

Maximilianus dilapſis capitibus rebellium, Brugas ingreditur.

Conditiones pacis inter Maximilianũ & Flandros.

Austriaco obuiàm Adolfus Rauastainius, Antonius Burgundus, cum filio Philippo, multísque aliis Nobilibus, qui in vrbe cum Philippo Austriaco erant detenti. Philippus, viso patre, ex equo desilit, flexoque poplite salutat, tantóque vtrimque animi cum affectu in amplexum ruunt, vt maiori astantium parti lacrymas excuterent. Gandenses viso Maximiliano in genua procumbunt, ac dum leguntur pacis leges, manent: dein Nonis Iulij omnes vrbem porta Brugensi intrant, sequentibus Germanorum peditum quinque millibus. Tum Maximilianus proprio gladio tactis scapulis, in Equitum cooptat numerum Martinum Paiartum, quòd eum semper pacis auctorem fuisse sciret. Quinto pòst hæc die Gandenses iterùm ad arma hac de causa recurrunt. Tres Germani milites, ancillam hospitis sui violare conati, iussu Magistratus in carcerem ducuntur. Germani nullius se imperio subiici censentes prӕter Præfecti rerum capitalium suæ legionis, (Prouostum vocant) eo inscio, numero quatuor ad carcerem contendunt, ancillæ claues extorquent, ac ianuas duas aperiunt. Restabat postrema, cùm vociferatione dictæ ancillæ accurrentes ciues, ac quidnam esset edocti, ad Magistratum tendunt, ius de carcerum effractoribus ac virginum violatoribus petentes fieri. Promittente Magistratu, nihilominùs magno numero cum armis ad forum contendunt, signa militaria proferunt, séque plaustris muniunt. Maximilianus, causæ ignarus, eò Philippum Cliuium ac Cameracẽsem mittit Antistitem. Loquentibus aures præbere nolunt. Hora noctis decima, motis signis, ad ædes Maximiliani contendunt. Ille Germanos ad pugnam instrui iubet; vrbémque flamma ferroque vastasset, nisi eum Proceres exorassent, placassentque. Chimaus ac Beuerus rem pacificaturi ad ciues exeunt, sed fermè violantur, maiórque famulorum pars galeros ac superiorem vestem pèrdidit, eodémque momento Rolandus dat sonum. Maximilianus aliquot Germanos, Heluetios ac Anglos exploratum mittit, serióne pugnam quærant, an ebrij aliquot tumultum excitent. Hi Gandenses variis locis aggressi, nonnullos vulnerant ac sternunt, complures in fugam agunt. Cúmque Maximilianus, instructa acie, se seriò ad pugnam pararet, animis plebs cadens, domum reuertit, armáque ponit. Verebantur enim etiam à tergo arma proborum ciuium, vndique Maximiliano in auxilium coëuntium. Is cum sua acie ad Ædem publicam profectus, pacis violatores, ac tumultus excitatores à Magistratu exigit. Traduntur tertio à tumultu die octo. Intereà ex omnibus circumiacentibus oppidis ad Maximilianum auxilia conuolant, opportunaque vrbis loca occupant. Tum cogit Gandenses restaurare quinque lapideos pontes, quos demoliri erant, ne Maximiliano è castro Wallensi in vrbem pateret aditus; filiumque Philippum Gandanó

Gandenses Maximiliani supplices excipiunt, tantisper dum leges pacis leguntur, in genua prouoluti.

Violare conatur Gandani quidam Germani ancillam sui hospitis.

Hinc hora noctis decima ciues cum armis ad ædes Maximiliani contendunt.

Tumultuatores aliquot cæsi, reliqui domum dilabuntur.

Philippus Austriacus Gandauo eductus Mechliniã deducitur.

Gandauo eductum Mechliniam sub custodia Adolfi Rauastainij mittit. Promittunt Gandenses se solututos supta promissam pacis legibus summam, centum viginti septem millia auteorum liliorum. Exinde auctores posttemi tumultus numero triginta tres gehennæ adiudicantut, octoque ex his capite plectuntut; è quibus duo singuli septem millia aureorum liliorum pto tedimenda vita frustrà offetebant: centum circiter in exilium mittuntut. Decimo Kalendas Augusti in ipso ingressu arcis Wallensis Maximilianus in Ducali throno sedebat. Assidebant à dextris & sinistris Consiliarij Ptocerésque. Accedunt omnes vrbis Gandensis Rectores, ac quot è populo adstate poterant, capitibus nudis. Tunc Gandensium Syndicus: Confitentut Gandenses se extremè se etga clementissimum Principem peccasse, incurrisséque mulctam vitæ ac bonorum. « Hinc offetunt cistulam, in qua custodiebantut nouem volumina, ptiuilegia à Francorum Regibus tebellionis tempore ciuibus donata, aut Comitibus extorta continentia: quæ omnibus inspectantibus Præfectus Diplomatum, detractis sigillis, discidit. Tum veniam petunt. Respondet Maximilianus, Cùm fecissent quod ptomisetant. Quo audito omnes iterùm atque iterùm veniam ingeminant. Tandem Maximilianus eam sese absolutè dare pronuntiat, promittens clementem se futurum Principem, si in fide perstitissent, ac cùm primùm filius Philippus adoleuisset, sese ei gubernationem cessurum. Tum Octouiris noui legendi Magistratus dat cutam: quo facto epulum apparari iubet, in quo omnibus qui petebant, vinum gtatis ptopinabatut. Exinde pax publicatur. Merwesij Dominus Flandriæ ptæficitut, Iacobus Ghistellius Mottæ Dominus vrbis Gandensis fit Præfectus, magnum Balliuum vocant. Secundo Nonas Nouembres Maximilianus Antuerpia Buscoducum, inde Grauam Rutemondamque proficiscitut. Vndecimo Kal. Ianuatij Rurmonda Hensbetgam venit, audiensque patrem Fredericum Cæsarem (quem ab octo annis non viderat) Aquisgranum venisse, eò tendit. Vnico ab vrbe milliari eum salutat Dux Iuliæ, ducentis comitatus equitibus, pauloque pòst à Cæsare missi adsunt Matchio Badensis ac Comes Wirtenbergæ. Hos ipse tandem Cæsar Fredericus sequitur, qui aliquamdiu solus cum Maximiliano locutus, tandem magna cum pompa simul Aquisgranum ingrediuntur. Decimo quarto Kal. Martij anno 1486. Maximilianus Austriæ Archidux Francfurti ad Mœnum, communi Germaniæ Septemvirûm assensione, in Romanorum Regem eligitur, coronatutque Aquisgrani die nono mensis Aptilis: eò Norimbergâ, vbi tum etat, allata corona, qua olim Carolus Magnus fuit tedimitus. Aquisgrano Cæsar ac Romanotum Rex (sic posthac Maximilianum appellabo) ceterique Getmaniæ ac Belgatum Procetes, Coloniam Agtippinam pro-

Octo seditiosis Gandensibus capite plexis, centum præterea in exilium pelluntur.

Gandenses iterùm atque iterùm supplices, vix tandem Maximilianum placant.

Occurrit Maximilianus Patri Cæsari Aquisgranum.

1486 *Eligitur Maximilianus Romanorum Rex.*

proficiſcuntur, vbi publicè conuiuiis ludicriſque bellorum ſpectaculis ſæpiùs ingenti ciuium gaudio fuit certatum. Vigeſima Maij Cæſar ac Rom. Rex inuicem amplexi, ille in ſuperiorem, hic in inferiorem Germaniam contendit; Sonſiumque eo die profectus, ab Archipræſule honorificè excolitur. Manè Nuſium veniens, paucis diebus oppidi ſitum, ſoceri Audacis memor, qui id vndecim menſibus obſederat, eſt contemplatus. Hinc Erquelemium, inde Hulquenroiam venit. Tandem aurea indutus Imperiali veſte, Ruremondam armatus introiit. Poſtero die ad arcem Hoſtiam diuerrens, noctem egit; tum Buſcoducum venit, obuiámque ei ſacer profanuſq; Ordo cum vniuerſo populo duos boues mirum in modum ſaginatos, ac duo ingentia dolia vino Rhenenſi plena, dono offerunt: res eo tempore admodum honorifica, nunc ridicula. Buſcoduco Heuſdam mouet, in itinere aucupio ſe recreans. Cùm hîc triduo hæſiſſet, ac controuerſiá inter Archipræſulem Colonienſem Cliuiæque Ducem ortam compoſuiſſet, vtrumque contentum à ſe dimiſit. Heuſda Gorinchemũ profectus, prandet, prœmiſſaq; nauibus Dordracum maxima comitatus parte, terreſtri itinere eques ſubſequitur, toto itinere quatuor horarum vaſibus pice infectis honoris cauſa ardentibus. Donatur à Dordracenis quarto Iunij boue incredibilis pinguedinis, immenſæque vaſtitatis, tum ſturione viuo, longitudinis quinque vlnarum. Poſtero die Legatos Hollandorum audit, qui per Iacobum Alemondium Orationem ei panegyricam recitauere. Exinde ex Hollandis Equites creat, Abbenbrouckium, Dorpium, Zoutium, Cuſingium, Catzium, Eſpangiam, Nortwickium. Dordraco Geertrudebergam proficiſcitur, indeq; Bredam. Poſtero die Turnholtum, vbi ſe per aliquot dies venatione ac aucupio exercuit, inuiſente hîc eum Boſſuij Domino & aliis. Ex eo tempore, quo Creueceurius cum exercitu Gandauum venerat, pax inter Belgas ac Francos violata cenſebatur; ſed vterque id Princeps diſſimularat, aliis impediri rebus. Nunc Salezarus minor Duacenſium Præfectus, feliciter appoſitis muro ſcalis, adiuuante eum nocte ventoſa ac pluuia, Terowanam occupat: hinc ergo apertum bellum. Pridie Idus Iunij Rom. Rex, qui cum ſummo honore ac ſumptu Antuerpiæ, Mechliniæ ac Bruxellæ fuerat exceptus, certior factus patrem Cæſarem honeſtiſſimo comitatu ſe inuiſentem haud procul Bruxella abeſſe, cum filio Philippo Louanium prouolat, patremque excipit, qui incredibili deſiderio videndi nepotis tenebatur: quem cùm ſenex tenerè eſſet amplexus, ac cum lacrymis exoſculatus, beneque non ſemel precatus, ſimul Bruxellam contendentes, vigeſimo ſecundo Iulij, qui D. Magdalenæ eſt conſecratus, intrant, vbi poſt paucos dies leui de cauſa tumultus inter ciues ac Germanos milites oritur. Ciues ſtatim à Magiſtratu pacantur; Germani inſtru-

Redit Rex Romanorũ à patre in Belgium.

Vbique ſplendidè excipitur, primùm Buſcoduci.

Inde Gorinchemi, tum Dordraci, vbi & omnium Hollandorum Legati eum excepere.

Præfectus Duacenſiũ Terovvanam nocte ventoſa occupat: hinc iam apertum bellum.

Cæsar filiũ & nepotem Bruxellæ inuisit, vbi Germani in dolia aliquot vini iram suam effundunt.

instructa acie ad Curiam, vbi Principes genio indulgentes mensæ assidebant, tendunt, repertisque in curribus onerariis dolia aliquot vino Rhenensi plena, eo die à Magistratu Cæsari dono data, positis armis iram omnem in ea conuertunt, prædam faciunt, neque discedunt antequam ea exhausissent. Bruxella Cæsar Mechliniam, indeque Antuerpiam venit, vbique ingenti cum sumptu ac magnificentia exceptus. Exinde Rom. Rex circiter quindecim millia bellatorum in vnum colligit, præficitque Cliuium, Chimaum (iam primùm Principis titulo à se exornatum) ac Nassauium. Erat enim & Creuecœurius iustis cum copiis egressus. Hunc ergo ad pugnam cogere, aut Terowanam de commeatu,

Austriaci Terovvanam necessariis instruunt, hinc & Lensium capiunt.

quo summopere egebat, prouidere instituerant. Sed Creuecœurio in aciem non descendente, introductis Terowanam rebus necessariis, in Attrebates contendunt, ac obsessum aliquamdiu Lensium tandem ad deditionem cum aliquot in circuitu castellis cogunt, pluta executuri, nisi Heluetiorum militum subita defectione, Rom. Rex qui ad castra venerat, fuisset impeditus. Legatis igitur iterùm exercitu commisso, Insulas (dimissis Heluetiis, qui à Francis pecuniis corrupti dicebantur) contendit. Exercitus quoque paulò pòst, inopia commeatus dilabentibus militibus, valdè fuit diminutus; quin & Germanorum aliquot vexilla, stipendia non soluta causantes, circa Mabugam ac Auennam omnia

Tria millia Germanorum ad Francum desciscunt.

in prædam vertunt: cumque stipendia offerrentur, tria millia sublatis signis ad Francorum Regem transiere; quatuor millia in fide perstantes, stipendia accepere. Cæsar Fredericus posteaquam per tres menses in Brabantia, Hannonia, ac Flandria Ordinum sumptu hilares egisset dies, in Germaniam est reuersus, comitante eum Romanorum Regis nomine Mingouallij Domino; ipse, distributo exercitu in præsidia, Bruxellam venit. Sed ecce accedunt eum Terowanensium Legati, extremam commeatus inopiam exponentes, ac subsidium rogantes. Conuocat ergo Proceres ac militem, proficiscitur Cortracum, Iperas, indeque ad Fanum D. Audomari. Creuecœurius enim, intellecta Terowa-

Terovvanẽses pressi à Gallis, extrema laborant rerum penuria.

nensium egestate, mille sexcentos equites ac tria peditum millia coëgetat; infessisq; opportunis locis ad eam Terowanenses redegerat inopiam, vt canes, feles, mures, ac similia etiam deficerent. Nassauius Bergis D. Winoci substiterat, Rom. Regis aduentum exspectans, ac Creuecœurium quotidie minutis præliis vexans, oppidanis verò spem citæ liberationis præbens. Ducenti enim eius equites aliquid frumenti intulerant. Habebat in armis Rom. Rex octo Germanorum, quatuor Belgarum peditum millia, centum cataphractos, & mille sexcentos leuis armaturæ equites. Sequebantur ducenta plaustra omni commeatus genere onusta. Instructis aciebus, Terowanam proficiscitur. Sed Francorum Præfecti inter se dissi-

dissidentes causa fuêre, vt milites Picardi ac Bolonienses, relictis munitionibus ac Præfectis, domum reuerterentur, quos Creuecœurius deserta Terowana sequi est coactus; introduxitque Rom. Rex plaustra commeatu onerata, ac discessit, reuertens mense Ianuario anni 1487. Bruxellam. Creuecœurius verò numquam quietus, sed flagrans desiderio recuperandæ Terowanæ, ad eius obsidionem mense Februario reuertitur, restitutis veteribus circum oppidum munitionibus: quibus non obstantibus paulò pòst Belgæ, importato iterùm commeatu, oppidanos eo inuito refecêre, paucis ab vtraque parte cadentibus. Intereà, quarto Kal. Maij Franci, ductore Creuecœurio, sub nocte obscura Fanum D. Audomari occupant. Ingressus eis patuit, partim nauigio, quà Aa fluuius Bertinensi Cœnobio permeato vrbe abscedit, partim scalis mœnibus admotis, & cito pede dimensis, dum molæ aquaticæ, quæ tum graui cum strepitu prouoluebantur, excubias fallunt. Mense quoque Iulio idem Creuecœurius Terowanam recuperat, simili ferè stratagemate, quo anno superiore eam Salezarius occupauerat. Nec hoc contentus, subornato commodo proditore quasi de Bethunia Belgis tradenda, octauo Kalend. Augusti plurimos iuxta vrbem & Pontem Merwillæ Belgas cædit, & capit. Captiuorum præcipui fuêre Carolus Egmondanus Geldriæ Dux, annos tantùm quindecim natus, Nassauius, Bossuus, Forestius, Mastaingius ac alij aliquot. Ductus est Carolus Egmondius cum ceteris in Franciam, ac Borboniis maternis cognatis custodiendus datus; apud quos per continuum ferè quinquennium egit. Tum Geldris pecuniam ad eius redemptionem cogentibus, Meursij Comes proprium filium obsidem dat, donec promissa numeraretur pecunia; quod tandem anno 1492. est factum. Ea clades Rom. Regi sanè fuit acerbissima; sed paulò pòst recrudescens cum Flandris ciuile bellum etiam dolorem curarúmque molem auxit. Fuerat Rassingemius, vt suprà dictum est, inter præcipuos belli pridem Gandensis concitatores, paceque facta, post mortem Rimij Tornacum primùm, deinde Insulas cum vniuersa familia migrarat, tutò se ibi mansurum existimans. Sed Carolus Menneuillius, iussu Romanorum Regis, Nassauij aliquot corporis custodes sibi adsciscit, Rassingemiumque tamquam Regi Francorum studentem capit, ac in arce Viluordiana custodiæ tradit, cognatis affinibusque vincula eius ęgerrimè ferentibus. Itaque huius anni æstate Adrianus Liekerkius, Rassingemij patruelis, armatis quatuordecim viris fidissimis, ad portã castri Viluordiani accedit, ceterisq; in insidiis collocatis, cum tribus intromitti petit, obseruato tempore quo Walhainij Dominus, oppidi arcisq; Præfectus, Bruxellam ad Rom. Regem erat profectus. Negato primùm ingressu, promissis blanditiisque tandem impetrat. Causam obtendebat visendæ famosæ arcis. Hîc re-

Dissidentibus Francorum Præfectis, commeatus Terovvanam inuehitur.

1487

Terrovvana iterùm obsidetur, iterúmque commeatu iuuatur; sed intereà Fanum D. Audomari à Francis astu capitur.

Hinc & Terovvana stratagemate ad Francos redit.

Ad hæc insignë quoque cladem accipiunt Belgæ ad Bethuniam.

Iterùm nouum bellum ciuile ex captiuitate Rassingemij.

Astu idem Rafsingemius ex captiuitate Viluordiana liberatur.

perto Rassingemio in area deambulante, ait illi Liekerkius: Eamus, cognate, diutiùs quàm par est hîc hæsisti. Rassingemius, exuta veste talari, breuem induit, galerum capiti imponit, ac abit. Custos clamorem tollit. Illi caput parieti illidunt, semimortuum in terra relinquentes. Exeunt Liekerkius ac Rassingemius arce, ascendunt paratos equos, ac cum ceteris armatis, non intermisso equorum cursu, Tornacum veniunt. Hinc Gandauum profecti, quàm tetro carcere sine causa Viluordi Rassingemius fuisset detentus, non sine mendacio narrant. Idem omnes manere, qui aliquando arma contra Rom. Regem defendendæ libertatis causa sulere.

Ab eodem & Liekerkio Rassengemij perfunctoriè rursum concitantur ad arma Gandenses.

Nil seruare Rom. Regem eorum quæ pace Gandensi promisit. Esse sine iustitia Flandriam, sine disciplina militiam. Cogendum Rom. Regem rationem reddat de acceptis pecuniis, quas Germani numquam satiati deuorarunt, & in Germaniam miserunt. Philippum Bonum nec Carolum Audacem tantum simul per omnem vitam nummorum accepisse, quantum paucis abhinc annis charybdis Rom. Regis absorbuisset. Hæc veri speciem habebant, nisi accessisset mendacium & calumnia. Eodem enim tempore corporis Rom. Regis custodes, non soluta stipendia conquerentes, partem agri Brabantici ac Hannoniæ depopulabantur, ac Germani milites agrum Brugensium: Bruxellæ verò nullus hospiti suo satisfaciebat. Hinc ergo Gandensium rebelles, clàm bello inter se decreto, Liekerkio negotium dant, prior id Rom. Regi inferat. Is eductis tribus Gandensium millibus cum multis plaustris ac tormentis bellicis,
1488 quinto Idus Ianuarij anno 1488. nocte intempesta prope Cortracum consedit. Cùm diluxisset, oppidi custodes quærunt, vnde & quid tot plaustra. Respondent aurigæ, è proximis pagis timore Gandensium se fugere. Interim maior manus Gandensium aduenit, ac per glaciem in muros peruadit. Tormento porta aperitur. Obiiciunt corpora armati ciues ac pauci præsidiatij. Pugnatur hora cum dimidia acriter, deinde vrbe potiuntur; præsidiarij ad arcem profugiunt, posteróque die deditionem & ipsi faciunt. Rex Rom. re intellecta, Philippum Cliuium cum trecentis peditibus his qui in arce erant, auxilio mittit. Sed serò veniens, etiam Ipris non admissus, Brugas ad Regem Rom. reuertitur.

Occupant Gandenses duce Liekerkio Cortracum.

Item Brugenses Rom. Rege præsente tumultuari audent.

Initio mensis Februarij, concitatione hostium Rom. Regis Brugenses in seditionem vertuntur; cùm tamen Rom. Rex sine præsidio alicuius momenti ad vrbem venisset, expectaturus Belgarum Ordines, qui de pace cum Francorum Rege incunda erant acturi. Collegia opificum opportuna vrbis loca raptis armis occupant, ad quos cùm Rom. Rex exiguo cum comitatu venisset, & caufam rumultus quæ fuisset, superbum ac parum ad rem responsum accepit. Postridie Kalend. Februarij cohors ciuium vna, sublato signo, quod puero tredecim annorum in manus dederant, ad ædes

des Petri Lanckhalſij Curiæ Rom. Regis Magiſtri pergunt; domi non reperto, diripiunt,armáque inuenta ad domum deferunt. Inde ad ædes Feurij Flandriæ Quæſtoris, Baradotij Theſaurarij Rom. Regis, ac Meningij (aliàs Ninhouij)Conſulis Brugenſis contendunt, quos etiam nuſpiam reperiere. Rom. Rex cum Proceribus & comitatu intra ædes armatus ſe continebat. Eius iuſſu Beuetæ ac Mingouallij Reguli ad forum venientes,blandè rogant quid velint, ac an contra Regem Rom. arma ceperint. Negant,viuere ſe velle ac mori cum eo affirmantes; ſed non ſe forum derelicturos,niſi in manus ſibi forent traditi ij qui res eius malè adminiſtrarant. Nonis Februarij Gandauo litteræ ad populum Brugenſem veniunt,petentes Rom.Regem firma cuſtodia aſſeruent. Litteris lectis, veſperi circa horam ſextam Tribunus ſupremus à populo coactus ad Rom. Regem venit,nuntians populum ac Præfectos velle, ad forum veniat. Patet pedes,ſequente Beuero,Mingouallio,Lalano,Pollainio,ac aliis nonnullis.Litteras Gandenſes ei dant legendas.Neceſſitate viſa,petit in ædibus ſuis vt cuſtodiatur. Pluſquam horam ſuper hac re conſulunt. Tandem negatur, ſed in domo aromatopolæ ad fori angulum ſatis anguſta includitur, ac cuſtoditur. Domui nomen tum erat *Cranenburgh.* Multi è comitatu Regis incognito habitu euaſere, aliqui in carcerem ſunt contruſi,pauci cum eo manere permiſſi.Quinto Idus Februarij, inſtantibus Gandenſium Legatis, feneſtræ domus in qua Rom. Rex erat, ferreis craſſis clathris cãcellatim muniuntur, & ex ſingulis collegiis octo viri, qui eum noctu diuque diligenter cuſtodiant, mittuntur. Poſt biduum è fæce plebis plures in Rom. Regis domũ irruunt, omnia in prædam vertunt, cauſati armorum aceruum in ciuium perniciem congregatorum ſe reperiſſe; quod falſum erat,metaque calumnia.Exinde annitentibus Gandenſibus noui leguntur nomine Ducis Philippi ac Francorum Regis Magiſtratus, Rom. verò Regem ad filij ditiones gubernandas inidoneum declarant. Tum Brugis diſcedunt Legati Duacenſium, Inſulenſium,Orchiaci,Valenchenenſium,& alij,à Rom.Rege ante ſeditionem, vt diximus, euocati: quorũ præſentia liberati Brugenſes,in carcerem coniiciunt Villerualli Dominum, Dudzellium, Cancellarium Carondeletum, Ioannem Lanoium, D.Bertini Abbatem. Tum Rom. Regem adeunt,dictos Nobiles in carcerem ſe conieciſſe affirmantes,quò faciliùs pax Nobilibus exoſa iniretur; deinde vt iniuſtos prædatores punirent petunt, offerentes Regi quatuor millia librarum Flandricarum, quibus domeſticis Nobilibus ſatisfaciat, aliaque quatuor millia, quæ corporis ſui cuſtodibus numeret. Actis Rex gratiis pecuniam non petit; eodemque die in eius cubiculum irruunt aliquot nebulones, capiuntque Pollainium, Naſſauium, Volquenſtainium, Mingouallium, Lalanum,

Inuolant domos Officiariorum eius armatis, eos ſe petere, non Rom. Regem docent.

Intereà Gandauenſes litteris à Brugenſibus petunt, eum vt firma cuſtodia ſeruet.

Itaque aſſeruatur, nec in domo propria,ſed in domo priuata in angulo fori.

Domũ eius Brugenſes diripiunt, aliaq; indigna committunt.

Domesticos Nobiles à latere eius ad carcerem abripiunt, duobus tantùm ei ad ministerium relictis.

Wettæum, Mainium, ac aliquot alios, & in carcerem coniiciunt; mansitque tantùm cum Rege Sorræ Comes, cum alio Germano Comite. Vetant insuper Beueræ Domino ne diuersorio iniussu egrediatur. Quarto post hæc die Sorræ Comes cum altero Germano Comite, iussu Regis ex vrbe habitu feminarum euasêre. Exinde publicari iubent, Rom. Regis domestici ac milites latebris absconditi ad vetus forum sine metu veniant stipendia accepturi, addita capitis pœna si quis non veniat. Prodeunt circiter quadringenti milites partim Germani, partim Wallones;

Item alia indigna in eius milites ipsúmque committunt.

quibus fabri lignarij visis, vnus eorum clamat, Occidite proditores. Inermis miles in fugam se coniicit: insequuntur per omnes vias fabri, vulnerant plerosque. Sed bonorum virorum ac præcipuè feminarum operâ occultata pars maior mortem euasit. Post hæc verentes ne Rex aliqua ratione aut arte è domo Cranẽburgica elaberetur, ei in ædes Philippi Cliuij migrandum nuntiant. Respondet, se Canenburgica non discessurum, nisi succollantes inde se deportassent: non rectè eos facere, quòd nullo personæ suæ respectu habito sic agerent: duodecimum iam agi annum, quòd cum maxima cura, diligentia ac periculis Belgas defenderit:

Tandem cum maiestate Rex loquutur, si se occidant, non omnes simul Austriacos occubituros: itaque videant.

scire se mortalem esse; si se occidant, non omnes Austriacos secum occubituros esse. Quibus verbis cum maiestate prolatis, effecit vt multi lacrymas vix continentes, omnes certè eo deserto ad forum reuerterentur. Quarto Kalendas Martij, cùm paulò antè Coppenollius cum præsidio Francorum Brugas intrasset, pax cum Francis anno 1482. inita, & nunc renouata publicatur, Rom. Rege adhuc in ædibus Cranenburgicis sedente. Exin Coppenollius auream argenteamque monetam in vulgus spargit, & non multò pòst Rom. Rex ex Cranenburgica ad Philippi Cliuij domũ similiter ferreis clathris probè munitam migrare cogitur, concessis ei rursum decem Nobilibus domesticis.

Philippus Cliuius pro Rom. Rege Sluzam occupat.

Philippus Cliuius, intellecta tam arcta Rom. Regis captiuitate, collecto milite Sluzam occupat, ac vtrique arci de rebus necessariis prouidet, militare signum Rom. Regis exponens. Erant hoc tempore Hulstæ in præsidio mille circiter ducenti veterani pedites Germani, ac totidem Wallones. Præerat eis Saueusius, qui adeò grauiter Gandensibus noctedieque fuit infestus, vt molas etiam quæ iuxta vrbem vento aguntur, redimere cogerentur, singulis mensibus quatuor millia aureorum liliorum persoluentes. Postridie Nonas Martij Brugenses Iacobo Ghistellio, Dudzellæ Domino, quasi publicam pecuniam in rem propriam conuertisset, cum aliis nouem in foro capita abscindi iubent.

Brugenses, capto adhuc Rom. Rege, Ghistellio, & aliis nouem capita in foro abscindi curant.

Interea Philippus Austriacus Mechliniæ agens Ordines conuocat, rogat, rationem qua patrem liberet suggerant. Promittunt omnes extremam operam. Brabantiæ ac Hannoniæ Ordines singuli Legatum castrensem ad hoc cum litteris Gandauum ac Brugas mit-

mittunt. Sed Gandenses ad Ordines Mechliniæ congregatos scribentes, petebant, quarto Idus Martij ipsi Gandauum venirent. Sub idem tempus Mechliniam Legati Principum Imperij veniunt, missos se docent cum consilio Ordinum, Rom. Regi liberando; cupere omnino Germaniæ Principes, operam opesque offerentes, id vi aut amicitia fiat. Paulò pòst Gandenses interficiunt Martinum (aliàs Matthiam) Paiartum, postremæ cum Rom. Rege pacis auctorem, eò quòd Gandensibus promisisset Rom. Regem in vrbem vltra quingentos pedites non introducturum, adduxisse autem quinque millia. Hic per quatriduum immanissimè tortus, torturæ violentia decē ciues Gandenses honestissimos consortes nominarat, quos ad cœnā cum vxoribus quidam Gandensium Præfectus, opere calcearius, lautissimè acceptos intempesta nocte dormientes, è lecto in carcerem ducit, statimque vocatis sacerdotibus ac carnifice, ceruices abscindi iubet. Hoc rerum statu Brugis publicatur, si quis Petrum Lanckhalsium occuluisset, & non proderet, cum vxore ac liberis in superiori propriarum ædium limine suspenderetur, bona publicarentur, cognati ac affines omnes in perpetuum exsularent. Deliteurat hactenus Lanckhalsius per quinque septimanas apud confectorem pileorum, quem omnes existimabant eius esse infestissimum hostem. Hic attocitate edicti territus, Lanckhalsium rogat sibi consulat. Dum igitur mutato habitu, facie fuco obducta euadere conatur, agnitus captusque, grauiùs quàm vllus vnquam torquetur, & postquam reuocasset quòd Nobiles aliquot vi tormentorum accusasset, exprobrans Coppenollio præsenti & aliis sua scelera, capite truncatur. Tandem pridie festi Paschatis Brugenses, relicto foro, quod per sex septimanas continuas insederant, domos quisque suas repetunt septemdecim circiter virorum millia, cùm paulò pòst litteræ à Summo Pontifice Innocentio Octauo ad Brugenses scriptæ adferuntur, quibus constituta excommunicationis pœna iubebantur Rom. Regem dimittere. Intereà Gandauum peruenerat pars maior Legatorum Ordinum Belgarum. Agitur de liberatione Rom. Regis acerrimè; quæ demum post aliquot dierum ingentes disceptationes
„ his est obtenta conditionibus: Philippus Cliuius, Hainoius, ac Volquen-
„ staini Dominus, obsides Rom. Regis nomine, donec conditionibus sa-
„ tisfecerit, Brugis ac Gandaui manento, nomineque Cliuij pater eius
„ Adolfus intereà Slusam eiusque arces gubernato. Exteros milites om-
„ nes intra tertium liberationis suæ diem Rex è Flandria, ac post septi-
„ mum è Belgio, sine maleficio dimittito. Rex Philippum Cliuium cete-
„ rosque obsides à dicto sibi sacramento liberato, potestatem eis faciens
„ militandi cum Flandris contra se, si hanc pacem violarit. Pacem Rom.
„ Rex Ordinum omnium auxilio, si fieri possit, cum Francis facito. Flan-

Summè incumbunt tam Brabantiæ & Hannoniæ Ordines, quàm Germaniæ Principes, Rom. Regi liberando.

Barbarum facinus cuiusdā calcearij Gandensis cum rastu nocte necare decem suos concines.

Tandem & Lanckhalsio supplicio affecto, Brugenses, relicto foro quod per sex septimanas continuas insederant, quisque domum dilabitur.

Leges quibus ad extremum Rom. Rex liberatus est post quartum captiuitatis mensem.

dri

dri æquè ac Romanorum Rex militem omnem dimittunto, Regiq; pro « compensandis damnis incommodisq; ternis vicibus quinquaginta mil- « lia aureorum liliorum persoluunto, sed Rex proprio ære redimi curato « Gruthusæ Dominum, Cõsulem Brugensem, ac alios qui eius libertatem « procurantes capti fuere. His & alia minora addita fuere: quibus propria « manu Rom. Rex subsignatis, in libertatẽ postridie Idus Maij restituitur, quarto ferè à captiuitate mense, aduenientique publicæ Supplicationi comitem se iungit, & in scenam ligneam Altari instructam conscendens, ita iurat: Libera voluntate, in præsentia sacræ Eucharistiæ, particulæ « Crucis Domini, Euangeliorum, corporis D. Donatiani, ac Canonis Mis- « sæ, promittimus conseruaturos nos ac re ipsa completuros pacem ac con- « ditiones inter nos ab vna parte, ac tres Flandriæ Ordines, quique cum eis « stetere, ab altera parte factas: ad hæc fide Regia pollicentes nos num- « quam eos violari permissuros, liberans Flandros omnes à sacramento « quod nobis vt patri ac tutori filij nostri dixerunt. Iurarunt que deinde « Beueræ Dominus, Legati Ordinum Prouinciarum, ac postremò tres Flandriæ Ordines, & Præfecti omnes ciuitatis Brugensis. E scena in ædes Rauastainij Rex contendit ac prandet, vnaque cum eo Vicarius Antistitis Tornacensis, qui Sacrum fecit & iuramenta suscepit, Abbates D. Petri Gandaui ac Afflegemij, cum Beuero. Absoluto ferè prandio, armatus intrat Philippus Cliuius, mensæque adhibetur. Post meridiem Ro. Rex ad Templum D. Donatiani properat, ibique Cliuium à sacramento sibi dato liberat, cumque in hæc verba iurare permittit: Ego Philippus Cli- « uius promitto ac iuro iturum me Gandauum, atque ibi obsidem mansu- « rum, donec initæ pacis conditionibus ab vtraque parte plenè sit satisfa- « ctum. Intereà aduenerant copiæ Germanorum Rom. Regem expectan- « tium: qui salutatis ad portam Crucis Brabantinorum, Hannonum ac Namurcensium Legatis, iisque gratiis actis, ad Germanos contendit, deducente eum tantisper Cliuio. Rex ad arcem Malam, Cliuius comitante Volquenstainio ac Hainouio Brugas, indeque Gandauum proficiscitur. Exinde Rex cum exercitu Ardenburgum, inde Middelburgum Flandriæ tendit. Brugenses metuentes vim militum, qui duce ipso Cæsare Frederico Belgij finibus appropinquabant, Germanos Præfectos rogant, dignentur apud Cæsarem pro ipsis intercedere. Promittunt hi, sed faciliùs impetraturos se asserunt, si obsides dimittant: sic obsides dimissi sunt, solo Cliuio non grauatè, vt videbatur, Gandaui manente. Tum pax per vniuersam publicatur Flandriam. Ceteri Belgæ partim eam publicauere, partim vt indecoram contempsere: scribitque etiam Rom. Rex ad ciuitates quæ eam nondum publicauerant, ne id faciant, iubetque quinquaginta plaustra commeatu onerata ad castra sua Meyngam mittant.

Quid? An non posteà hæc violata? Sed respondebatur, nouam secutam actionem, patris scilicet vindicantis iniuriam filij; seu Cæsaris fines trans Scaldim vindicantis.

Philippus Cliuius sacramento, quo Rom. Regi tenebatur, in speciem liberatur, sed certè nequaquam quo tenebatur eius filio.

Obsides Maximiliani dimittuntur, solo Cliuio non grauatè, vt videbatur, Gandaui manente.

tant. Intereà adest cum copiis Cæsar castigaturus proteruiam Flandrorum, cùm Gandenses tribus millibus peditum, & quadringentis galeatis equitibus à Franco acceptis sese communiunt. Ægerrimè id tulere Hannones, Antuerpiani, Mechliniani, ceteræque Belgarum Rom. Regi fidæ ciuitates. Cæsar castra haud procul Gandauo ad pagum Euergem locans, Legarum castrensem (Heraldum vocant) ad vrbem mittit, iubens se supremum ditionis Trans-Scaldanæ Dominum agnoscant recipiantque, statimque mittant Cancellarium Carondeletum, Mingouallium, ceterósque Nobiles quos in vinculis habebant. Legatione ad plebem euulgata, Præfectus ille calcearius suprà memoratus, cum Sacerdote ac carnifice ad carcerem iterùm clàm pergit, præcipuis capita abscissurus, eáque Cæsari in coreaciis marsupiis transmissurus, nisi re intellecta, superueniens Cliuius barbato facinori intercessisset. Quinto Idus Iunij Badensis & Nouellius mento tenus fossas transgressi, noctu Densam Rom. Regi vendicant, Francis in fugam actis. Laborabat Rom. Rex summopere, Philippum Cliuium vt in suas partes pertraheret, persuadere conatus eum non pro pace Brugensi, sed contra Cæsarem iam arma gerere; se quoque patrem Cæsarem armatum Imperij nomine sequi, non quòd pacem Brugensem violare cupiat. Sed hæc frustrà Cliuio occinebantur, aliis interpretantibus, Cliuium apud Gandenses imperare, quàm apud Cæsarem subesse malle. Cæsar tertio Idus Iulij motis Euergemio castris, dimissáque maiori exercitus parte, Antuerpiam pridie Kal. Augusti venit, cùm sex hebdomadibus, nulla re memorabili gesta, Gandenses ac Brugenses omni cladis genere egregiè vexasset; & Nonis Septembris Antuerpiæ in area Abbatiæ diui Michaëlis pro tribunali sub dio sedens, Cliuium vt Imperij perduellem, rebellemque clientem, honore ac bonis priuatum proscribit, Ordinésque Belgarum ibidem congregatos admonet, pacem anno 1482. initam obseruent. Hoc tempore Rom. Rex Philippum Burgundum Teruetæ ac Beueræ Dominum & Ioannem Salozarum in Hispaniam ad Ferdinandum Arragoniæ ac Elisabetham Castellæ Reges tria petitum mittit: primùm perpetuæ pacis causa fœdus fieret; deinde vt Rom. Regi viduo filiam Elisabetham vxorem darent, ac filiam Ioannam filio Philippo despondetent. Fit fœdus. Sed Elisabetham Portugalliæ Regis filio desponsatam renuntiant: quod ad Ioannam, sese libenter ea de re communicaturos quamprimùm adoleuisset. Exinde Cliuius 14. Kal. Octobris fauore aliquot ciuium Bruxellæ cum quingentis equitibus per portam Flandricam intromittitur. Rom. Rex re intellecta, Mechliniam cum iusto præsidio mittit Ioannem ac Cornelium Bergios fratres, vt filio Philippo Austriaco sint præsidio, quem summopere in potestatē redactum cupiebat Cliuius. Bergij fratres

Cæsar vt supremus ditionis Tran-Scaldana Dominus Gandauenses vt se recipiant, frustrà petit.

Frustrà illi agitur vt Cliuius Gandenses deserat.

Mittit Rom. Rex Legatos in Hispaniam, suius Legationis fructus tandem nuptia Philippi filij.

Capta à Cliuio Bruxella, Rom. Rex Mechliniam & in ea filium firmo præsidio munit.

fratres Viluordam occupant, præsidioque muniunt, quotidie ad portas vsque Bruxellensium excurrentes. Cæsar ac Belgarum Ordines cum Cliuio Mechliniæ frustrà de pace agunt. Quare septimo Idus Octobris Diestam Cæsar profectus, inde in Germaniam rediit, filio Rom. Regi relinquens Albertum Saxonem Thuringiæ Lantgrauium cum iusta peditum equitumque Germanorum manu, virum militiæ peritum. Occupata Bruxella, Cliuius paulatim effecit, vt dimidia ferè pars Brabantiæ ac Leodiensis ditionis à Rom. Rege deficiens, sibi ac Flandris iungerentur.

Cedūt quoque Niuella & Louanium Cliuio: idq; ab eis petebatur instanter, vti Maximilianus Belgio discederet.

Octauo Kal. Nouembris Niuellæ admittitur, & paulò pòst quoque Louanij. Offerebant Brabanri ac Flandri, Cliuium secuti, Rom. Regi centum millia aureorum Rhenensium florenorum Coloniæ numeranda, si relictis Belgis in Germaniam non ampliùs reuersurus proficisci voluisset, ac Ordinibus Proceribusque filio patre matris sanguine iunctis (quorum primus Cliuius) gubernationem reliquisset, sed frustrà. In Flandria Euerfteinus ac Morbecanus Rom. Regi militantes, Dunkerkam eiectis Francis occupant, auctique militum numero, sui etiam iuris faciunt Pontem Rowarri, Gistellam, Womenam, Essedum, ac alia aliquot opportuna loca. Cliuius, coadunatis Flandrorum copiis, Niportum ducit, ac nomine Ducis Philippi deditionem fieri iubet. Esse se eius affirmant ciues, sed Cliuium hoc rerum statu non agnoscere.

Frustrà tentat Cliuius Occidentalem Flandriā.

Deinde Niportani, vicinorum auxiliis aucti, adeò Cliuium minutis vexant præliis, vt statim ijs è partibus discederet; vitesq; Creueceurio coniungens in potestatem redigunt Bergas D. Winoci, ac Borburgum, cui Daniel Prateus præerat: qui inde Niportum profectus, diligenter illud custodiuit, Cliuio ac Creuecceutio diuersis viis singulis ad sua paulò pòst proficiscentibus. Mense Nouembri pridie D. Elisabethæ Franciscus Bredenrodius, partium Cliuij & Haukiorum, Slusis soluens quadraginta octo instructis actuariis nauibus nouum sinum, qui ab eo nomen habet, penetrans, quò turus ab Armuanis & Middelburgiis esset, Rotterodamum tendit, illudque nocte idem festum sequente proditione quorumdam occupat, omnesque Cabbeliauios aut capit, aut eiicit.

Occupat pro Cliuio Bredenrodius Roterodamum.

Postridie Idus Decembris Duacenses, Insulenses, ac Orchiacenses pacem anno 1482. cum Francis factam

1489 recipiunt. Et ecce anno 1489. tertio Idus Februarij Burgundi ac Belgæ, forti ciuium opera adiuti, eiectis Francis Fanum D. Audomari recuperant. In vrbe tessera erat lucerna ardés ad turrim, vbi ciues fautores excubabant, suspensa, dum hi qui foris sint stata hora felem verberibus altissimè vociferari compellerent. Ad arcem fugientes Franci, tandem discordes facti, etiam eam reliquerunt.

Fanum D. Audomari iterum Francis eripitur.

Post hæc Enersteinius, Saueusius, Morbecani fratres, fugientibus Francis, Grauelingam, Borburgum, Bergas D. Winoci, castellaque ibidem complura occupant, ac potestatem à Rom.

Rom. Rege accipiunt recipiendi in gratiam omnes qui desertis Francis & Cliuio ad obsequium rediissent, quemadmodum & ius conferendorum officiorum, ac dispositionem de publicatis bonis. Eo tempore confœderatio solemnis inter Rom. Regem, eius filium Philippum ac Henricum VII. Anglorum Regem facta, postridie Idus Februarij Dordraci in Archiuis est relata, & publicata Valenchenis 4. Nonas Martij, deinde & alibi. Sub 14. Februarij D. Valentino sacrum, Rom. Rex subitò in vnum collectis Cabbelliauis, Schiedamum obsidere iubet; ipse cum Germanis Roterodamum premit, sed non adeò arctè, quin Roterodamenses egressi pagum Auderschieum occuparent ac munirent, inde Delfos vsque excurrentes: qui sine ordine contrà egressi, tractique à Rotterodamiis in insidias, cæduntur; multi capiuntur, ceteri Delfos perfugiunt, desideratis circiter ducentis viris, ac inter hos vrbis Consule, qui in partes dissectus, Delfos à suis in viminea fuit reportatus sporta. Schiedamenses idem conatu in Cabbelliauorum castra irruperant, ac Harlemios fugauerant; sed à ceteris Schiedamum repelluntur, quod mox rebus suis diffisi deseruere, Regiis adhuc ad Roterodamum sedentibus. Exeunte Martio Flandri collectis quadringentis equitibus ac multis peditibus, Bruxellenses summa commeatus inopia laborantes iuuant, inuectis in vrbem ducentis quinquaginta plaustris omni commeatus genere onustis. Erat hoc tempore Cliuius cum valido præsidio Louanij, Saxone haud procul eadem vrbe castra habente. Tertio Kalendas Maij Cliuius Arschotanis in auxilium circiter quadringentos Francos misit, vt Antuerpiensium ac Mechliniensium agros infestarent. Læti ciues ac rustici qui eò se contulerant, lautè eos excipientes genio indulgebant, eò magis quòd postero die Maij Kalendæ ad id inuitarent. Saxo de eorum incuria edoctus, mox cum iusta Germanorum manu adest, media nocte è dumetis in oppidum irrumpens, ac paucos resistentes obtruncans, capit, ignemque aliquot locis Germani inicientes elegantissimum exussere templum. Lætati sunt summopere Mechliniani ac Antuerpiani, quòd nulli magis eorum agris fuissent infesti, seque iam immeritò conquestos videbant, quasi Saxo clàm cum Cliuio sentiret. Sexto Idus Maij Cliuius eductis Bruxella circiter sex millibus virorum cum tormentis, Hallam Hannoniæ expugnaturus properat: vix erant Hallæ centum præsidiarij adueniente Cliuio; sed Mabonius cum ducentis veniens Hannonum equitibus animum eis auxit. Edocti de Bruxellensium aduentu, permittunt eos fossam transire, partemque murum conscendere; sed cùm in oppidum descendere conarentur, omni armorum genere opportunis è locis eos deturbant. Cliuius, quòd detectis insidiis nemo in oppido pro se moueret, statim receptui canit, ac cum multis sauciis, exustis Hallæ suburbiis, ac in

Schiedamũ simul & Roterodamum Rom. Rex obsidere parat.

Varia vacillationes inter Haucrios & Cabbellianos.

Vastationes etiam in Brabãtia, Louaniensibus & Bruxellensibus variè Mechlinienses & Antuerpienses incursantibus.

Arschotum Saxo pro Rom. Rege capit.

Frustrà tentat Cliuius Hallam Hannoniæ.

ijs

iis suis qui ceciderant, Bruxellam reuertitur. Circa Idus Maij quoque Gandenses, armatis circiter quatuor Flandrorum millibus, ac octingentis Francis, ad Occidentalem deuastandam Flandriam proficiscuntur: Figunt castra prope Niportum. Aduenium interea Vendomius ac Creuecceurius cum viginti circiter virorum millibus, magnoque tormentorum numero tanta muros pertinacia quatiunt, vt decem tormenta percalefacta disrumperentur. Facto hiatu Picardi ac Bolonienses irrumpere conantur, sed repulsi sunt: succedunt eodem euentu Heluetij. Tum equites grauis armaturæ, dimissis equis, oppidanos inuadunt; qua inuasione feminæ Niportanæ galeis ac ferreis thoracibus indutæ, viris fessis, sauciis ac formidine correptis audacter successere. Vendomius maiorem militum manum in oppido esse, quàm erat ab exploratoribus relatum, existimans, tertio Kal. Iulij, motis castris obsidionem soluit. Eodem tempore in Hollandia Ioannes Naeltwijckius Hauckicæ partis Geertrudebergam occuparat; indeque initio mensis Iunij cum Ioanne Montvortio mille stipati peditibus Leidam contendunt, ac vi introitum tentant. Sed armati Cabelliaui opera Ioannis Egmondij Hollandiæ Gubernatoris, eos illata clade repellunt. Hi Coudekerkam reuersi, arcem Poulgæstiam recipiunt, sed Egmondius mox cum Leidanis egressus eamdem expugnat & incendit. Hinc 17. eiusdem Iunij pugnatur ad Roterodamum inter Regios ac Hauckios: victoria Regiorum fuit; multi cæsi ac aquis suffocati sunt, captus Naeltwijckius cum multis aliis: pauloque pòst, Francisco Bredenrodio Slusas redeunte, Roterodamenses deditionem faciunt. Nono Kalendas Iulij Cliuius iterùm Hallam Hanoniæ aggreditur, hiatum efficit vt tria plaustra inuicem à latere iuncta ingredi potuissent; ad hæc ignem erat eiaculatus, vt aliquot ædes arderent. Ciues Deo & tutelari Deiparæ confisi, aquam bullientem, circulos ligneos stuppa, pice, ac sulphure circumlitos præparant; ab vna parte admotis scalis, ab opposita pleno Marte inuaduntur. Sed cùm ad vesperam vsque acriter ab vtraque parte esset pugnatum, inclinante die Cliuiani multis vulneratis ac aliquot desideratis, recedunt. Mense Iulio Saxo Thenam omnibus rebus necessariis abundantem, ac cum Cliuio non ita dudum sentientem, cùm frustrà aliquamdiu oppugnasset, ac amaris sarcasmis indies ab eis irrideretur, duobus locis ipsa meridie oppidum aggressus, cùm idem sæpius fecisset, vt eos in consuetudinem adductos negligere vim assuesceret, tandem omnibus annixus copiis vi irrumpit, ac per multos dies opulentam ciuitatem diripit atque incendit, Francis ac Leodiis præsidiariis pro maiori parte cæsis, paucis captis. Demum mense Augusto Germaniæ Principes Francofurti ad Mœnum pacem, auditis omnium Legatis, hisce conditio-

Item Flandri & Fräci turpiter discedunt ab oppugnatione Niporti.

Pugna in Hollandia inter Hauckios & Cabbellianos & præcipuè ad Roterodamum, victoribus Cabellianis, hoc est Reg. Romanorum.

Tandem Roterodamenses se dedunt.

Cliuiani iterùm cum dedecore Hallam occupare nituntur.

Thena à Saxone capta, direpta & incensa.

» ditionibus concipiunr: Rex Romanorum ac Francorum certo mox lo-
» co conueniunto. Quod attinet ad controuersiam Belgarum contra Ro-
» manorum Regem, promittit Francorum Rex, ea in re se rationem ho-
» noris ac existimationis Rom. Regis habiturum, quemadmodum pro-
» prij patris, cuius filiam matrimonio teneat obstrictam. Nobiles cum
» Rom. Rege Brugis capti, & adhuc Gandaui & in Francia detenti, liberi
» sine pretio dimittuntor. Gandenses conditiones pacis Gaueranæ cum
» Philippo Bono olim initas, quod attinet ad annuam Magistratuum ele-
» ctionem, ac ius quod extra intraque vrbem tum ciuibus tum Comitis
» ministris dicent, obseruanto. Rom. Regi pro factis belli impensis, consti-
» tutis temporibus Flandriæ Ordines semel quingenta viginti quinque
» millia florenorum soluunto. Rom. Rex in gratiam Regis Caroli Philip-
» pum Cliuium in gratiam recipito, eique omnia sua vxorisque bona re-
» stituito. In gratiam Rom. Regis Rex Carolus Ludouicum Aureliano-
» rum Ducem carcere dimittito, modò Rom. Rex spondeat, cum posthac
» contra Regem Carolum noui nil moliturum. Ad hæc in gratiam Rom.
» Regis restituet idem Rex Annæ Britonum Duci oppida, vrbes, muni-
» tiones ac arces quas in eius ditione occupauit, modò illa Anglos omnes
» ditione sua dimiserit. (Nempe parabat Rom. Rex eam sibi coniugem, sed
» Rex Carolus eam præripuit, vt pòst dicetur.) Iubebit vterque Rex sta-
» tim publicari suis in prouinciis conditiones pacis anno 1482. initas.

Leges pacis inter Rom. Regem, & Belgas eorúmque auxiliarem Regē Francorum.

Ecce riuales, & ideò haud diu fidi amici.

Publicata est pax apud Francos ac Belgas, magno omnium gaudio, præterquam Brabantinorum. Nam adeò statim pestilentia sæuire cœpit, vt octodecim mensium spatio in sola vrbe Bruxellensi triginta hominum millia obierint. Cliuius pacem impedire non valens, accepta à Saxone fide publica, septimo Kalend. Septembris cum vxore præsidio quingentorum equitum Bruxella discedit, permissúmque illi fuit omnem supellectilem ac prædam, quò vellet, auehere; quam ægrè duodecim plaustra, à tribus singula equis attracta, capere poterant.

Cliuius accepta fide publica, cum omni supellectile Bruxella discedit.

Tunc in Franciam Legati missi sunt ad Regem; qui & pacem confir-
» mauit 28. Octobris, in qua & hæc inter cetera expressit: Maximilia-
» nus Rom. Rex absolutam filij sui Ducis Philippi tutelam habeat, &
» pacis leges Rom. Regi Brugis extortæ restituuntor ac discerpuntor. Hinc Eingelbertus Nassauij Comes Flandriæ Gubernator à Rom. Rege constitutus, vbique Magistratum renouat. Deinde Ordinum ac Procerum adhibito consilio, circa Christi Natalem moneta ad veterem valorem Edicto reuocatur, vtpote quæ duabus tertiis excreuerat: quæ subita mutatio multas lites & incommoda attulit. Tornacenses prudentiùs eius æstimationem dimidia tantùm parte primò mutilarunt. Anno 1490. variis in locis nonnulli adhuc reluctabátur. Ipso D. Magdalenæ 1490

Mutatis vbiq. Magistratibus, moneta quæ duabus tertiis excreuerat, reuocatur ad veterem valorem.

Bredenrodius & Naeltwijckius Hauckiæ partis tentarunt Goeream, vt inde vicinos popularentur, sed frustrà fuit; & posteà Bredenrodius instructa mediocri classe, cum quingentis circiter Hauckiis Slusam ad Cliuium iterùm nauigans, insequente Ioanne Egmondio ac Pollainio pugnare coactus superatur. Euadit quidem cum maxima parte ad Riperij portum, militémque exponit: sed & hîc, victoribus insequentibus, pugnare compulsus iterùm superatur, desideratis simul ab vtraque parte trecentis viris. Bredenrodius grauiter vulneratus capitur, ac Dordracum perducitur, vbi paulò pòst è vulneribus obiit, sepultus apud Augustinianos. Erat adhuc adolescens Louanio à studiis ad arma ab Hauckiis auocatus, miseréque seductus. Ei enim Hollandiæ Zelandiæque Comitatum deberi affetebant, Philippo Cliuio Flandriæ; Philippo Austriaco tantùm Brabantiam ac Burgundiam. Apud Hannones quoque prædonum dux erat filius nothus Domini Bellemontij, qui, occupata arce Bellemontia, iter facientibus ac rusticis nocte diéque erat infestus; adeò vt tandem Hannones, rei indignitate moti, contra Antonium Rollinum Aimeriæ Dominum, Hannoniæ Prȩfectum, summopere murmurarent. Conscriptis igitur quadringentis peditibus Bellemontium proficiscitur: cumque deditionem facere nollent, vi expugnat, latronum maiori parte cæsa, ceteris ad vnum omnibus cum Bellemontio captis, ac Bergis Hannoniæ in carcerem conclusis; vbi tandem iuridica sententia Bellemontio cum suis omnibus caput amputatur, corporáque in quatuor partes secta hinc inde ad aliorum exemplum in arboribus suspenduntur. Adrianus etiam Vilainus Rassingemij Dominus, cùm deserto Cliuio in gratiam cum Rom. Rege rediisset, Gandauoq; ad domum, quam ruri habebat, cum quatuor famulis properaret, à sexdecim Cliuij equitibus ex insidiis inuasus, dimidio ab vrbe milliari multis vulneribus confoditur. Eodem anno similiter Dominus Montvortij iuxta Vltraiectum, vir animi inquieti, Vltraiectinos Hollandósque iniuriis afficere, latrociniisque vexare nō desistebat; cùm tandem Albertus Saxo, eductis contra eum copiis, oppidum Montvortium cum arce obsidet, munitionémque idoneo loco erectam expugnat. Tum animi ciuium præsidiariorúmque cecidere, faciuntque hac lege deditionem, vt ciuibus nil præter interiorem lineam vestem relinqueretur, exteri milites, quò vellent, salui abirent. Sed maior pars, dicto Rom. Regi eiúsq; filio Philippo sacramento, apud Saxonem mansit. Montvortio ea lege gratia est facta, vt si denuò contra Regem Ducémque arma sumpsisset, quæcumque apud Belgas possidebat, in perpetuum Ducis Philippi fisco manerent. Hæc acta circiter Idus Augusti. quo tempore Saxo cum copiis Dordracum profectus, militem nauibus imponit, nemineque quò tenderet sciente, subitò Ziriczeam inuadit,

Bredenrodius Hauckius vulneribus confossus, captus, paulò pòst Dordraci moritur.

In Hannonia etiam Bellemontius omnia turbans tandem capitur, & capite plectitur.

Similiter Montfortius Vltraiectinos Hollādosq; infestans, capto oppido à Saxone domatur.

uadit,& viginti millibus florenorum multat, quòd Cliuium non semel commeatu & puluere tormentario iuuissent,& in Northauen portu munitionem erectam præsidio munit. Quin etiam hoc toto anno Brugenses nolentes (vt Chronicon Hollandiæ tradit) edictum de imminutione monetæ recipere, Nassauio Flandriæ Gubernatori obluctabantur. Is occasionem quærens Brugenses castigandi, Guardiam magnam Rom.Regis,mille quingentorum equitum,& ter mille veteranorum peditum,huc illuc tunc prædantem, ex Hannonia in Flandriam mox post pacem anni superioris euocarat. Hi Ardenburgi castra facientes, omnia in circuitu deprædabantur. Brugenses insolentiam militarem ægrè ferentes,iniussu Nassauij (quod ille quærebat) arma contra Guardienses sumunt, Præfectum militiæ peritum,Georgiū Picquauetum nomine, à Cliuio accipiunt,nouumque fœdus cum Cliuio ac Gandensibus ineunt. Munierant Brugenses Blanckenbergum; quod cùm Guardienses obsidere parant, Brugenses ad eorum munitionem quam prope Dammum habebant, proficiscuntur. Vnde Guardienses relicto Blanckenbergo contra Brugenses tendunt,& aliquot occisis ac sauciatis,plerisque captis, omnes in fugam coniiciunt. Magna erat in vrbe Brugensi fames. Quare Cliuius, Slusæ se continens,rogatu Picquaueti iis naues aliquot commeatu onustas mittit. Cum quibus Picquauetus nocte discedens, ac à Nassauio diligenter custodias Dammi obeunte conspectus,post breuem nocturnam superatus pugnam cum omnibus nauibus capitur, sociis partim aqua mersis, partim ad patibulum strangulatis, paucis pecunia se redimentibus; ipse Picquauetus capite luit: sic demum Brugenses pacem petunt,& impetrant his inter alias legibus, 4. Idus Decembres, cùm „ tumultus durasset mensibus quatuordecim: Brugenses solemni ritu ve- „ niam ruptæ pacis è præscripto Nassauij petunto. Pro belli impensis „ Rom. Regi eiusque filio centum quinquaginta millia Andreanorum „ florenorum soluunto. Summa hæc non nisi ex vrbis incolis colligitor. „ Nominabit Nassauius viros quinquaginta sex, è quibus aliquot capite „ luent,alij qui poterunt,vitam libertatemque ex eius arbitrio redimunto.

Initia nouorum tumultuum apud Brugenses.

Fœderati Cliuio & Gandensibus infeliciter cum milite Ro. Regis confligunt.

Pacem rursum petunt & impetrant.

Sub huius anni æstatem Carolus Gelder ex Francica captiuitate (de qua ad annum 1487. dictum est) in Gelriam venit,omnesque Gelri, eiectis Rom. Regis Rectoribus, ei sacramentum dicunt. Initio Ianuarij anni 1491. Rom.Rex ac Anna Britonum Dux de ineundo matrimonio 1491 inuicem dant fidem, mittitque ei subsidio duo millia peditum, decubuitque cum ea Aurantius armatus nomine Rom.Regis. Sed Rex Francorum Carolus Renesium,in quo Anna erat,longa obsidione vexatum, tandem in potestatem redigit, Rom. Regis militibus trium mensium stipendio ad deditionem coëmptis, vrbemque ei cum Duce Anna tra-

Gelria pellit Præfectos à Rege Rom. constitutos.

Rex Francia Rom. Regi præripit Annam Ducissam Britanniæ.

dentibus,quam post paucos dies in vxorem Rex Carolus duxit,neglecta Margareta Rom.Regis filia,de qua suprà ad annum 1483. Mense Maio Gandenses, auctore Reinero quodam calceorum sutore, in seditionem versi,insignia Philippi Cliuij resumunt, Rolandum sonant,Cliuij militem in vrbem admittunt, summum opificum Præfectum impedire conantem ante publicas ædes interficiunt, filium eius tormentis lacerant, nautarum Præfecto cum quinquaginta viris probis caput amputant:ducenti vrbe diffugiunt. Ioannes Coppenollius iterùm creatur summus opificum Præfectus,qui rusticorum turbam quæ ad vrbem confugerat, in legionem quinque millium distribuens,Arnoldum Clericum adolescentem rusticum alti ac ferocis animi eis præfecit. Cuius gloria bellica variis excursionibus feliciter confectis ita creuit, vt non multò pòst eius æmuli, videlicet sanguinarius ille calcearius Reinerus (Remigius aliis) & Coppenollius cum fratre, à plebe occisi sint;ille tumultuariè, hi torti & publicè capite plexi. Sub idem tempus Legati Rom. Regis ac Archiducis Philippi, consensu Cliuij, Slusæ Magistratum mutant, ac cum eo de reconciliatione agunt. Respondet se nec apicem vnum discedere velle à conditionibus Francofurdensibus & Turonensibus, quibus cauebatur, Slusam cum vtraque arce in sua mansuram potestate, dum sese Reges inuisissent,ac de sua reconciliatione sententiam protulissent. Multa tunc vltrò citróque acta sunt illi reconciliando, sed frustrà. Hac æstate Turcæ, coacta iusta militum manu, Carniolam Windorum Marcam,indéque Ciliam,Carinthiam ac Stiriam ingressi,multa hominum millia capiunt. Sed Rom.Regis iussu contra eos cum subitario milite Georgius Heberstainius profectus, hostem, illata clade, prouinciis expulit, ac maximam prædæ partem recuperauit. Circa idem tempus Archidux Philippus Eingelbertum Nassauium ac Præsidem Curiæ Flandriæ cum nobili comitatu ad Francorum Regem mittit, repetitum sororem Margaritam ac restitutionem ditionum vrbiúmque quas è pacto pacis anni 1482. reddere Rex iubebatur,si nuptiæ fuissent dissolutæ. Rex frigidè respondens, consultaturum se super eorum petitionem ait. Videns Nassauius legationem suam non admodum Francis esse gratam, petito acceptóque commeatu ad Archiducem reuertitur. Circa finem mensis Decembris apud Kenemerlandios & vicinos Aquilonares Hollandos tumultuari cœptum est hac de causa. Nicolaus Pynsius (vulgò Corfius cognominatus) illarum ditionum Quæstor exacturus iussu Gubernatoris Senatusque Hollandici duriùs tributa dudum promissa, Alcmariæ à nebulonibus fuisset trucidatus, nisi noctis beneficio Hagam-Comitis euasisset. Harlemenses etiam quidam seditiosi solutionem detrectant, crescebatque indies coniuratorum numerus. Gubernator,

Tumultus iterù Gandensium cruenti.

Legati Ro. Regis, & Philippi Archiducis, consensu Cliuij, Slusæ Magistratum mutant.

Repetit Archidux à Rege Francorum sororem, & vrbes pacti anni 1482.

Tumultus apud Aquilonares Hollandos occasione Quæstoris duriùs tributa exigentis.

nator Senatuſque aſtutè edici curant, nihil promiſſæ pecuniæ ampliùs exigendum, iamque acta obliuioni quoque ſepelienda: ſic poſitis ſeditioſi armis domum quiſque diſcedit. Poſt aliquot hebdomadas 1492
menſe Martio anni 1492. Egmondius Gubernator conſilio Senatus Ordinumque Hollandiæ rebelles puniturus, ducentos cogit pedites, atque ad pagum caſtrúmque ſuum Egmondam prope Alcmariam ſitum iter per Oceani æſtuaria inſtituens venit: ſed reſciuerunt eius inſtitutum rebelles, collectiſque Alcmariæ mille circiter viris, ad reſiſtendum ſe parant; quare Hagam-Comitis maiora adducturus auxilia Egmondius reuertitur. Alcmariani & vicini animis elati, primùm in militaribus ſignis caſeum & panem, quaſi ad tantam inopiam exactionibus redacti, depingunt, (hinc vulgò dictum *Het Caeſen-broots-ſpel*) ac deinde tertio Maij, ipſo inuentæ S. Crucis die, Harlemum tendunt, illudque fauentibus ſibi nonnullis tumultuariè occupant. Interficiunt Scoltetum Nicolaum Ruuium, ac cum fratre elapſi anni Conſulem, duoſque Scabinos, ceteris fuga ſibi conſulentibus. Nec his contenti, poſt aliquot dies ſex circiter millia rebellium hora 10. ante meridiem Harlemo profecta Leidam contendunt, ac circa noctem Norwici altero Leida milliari caſtra conſtituunt, poſteroque die ante meridiem campeſtribus tormentis Leidanos vexant, portamque Rhenanam quatiunt. Cùm neminem exire viderent, ad oppugnationem conuerſi aliquamdiu ſtrenuè depugnant. Tandem à Leidanis vi depulſi, non paucos deſiderauere, multi ſaucij diſceſſere; ortaque diſſenſione hi diſcedere, illi ad oppugnationem redire volebant. Leidani ſeditioſos remittere animos ſentientes, accepta poteſtate, equites pediteſque aliquot erumpunt, obuios malè armatos, ac cuſtodias imperitè diſpoſitas obtruncant; ingentemque è ſucceſſu tollentes clamorem, hoſtes formidine captos perturbant. Egmondius occaſioni intentus, cum ceteris præſidiariis ac maxima ciuium parte auxilio exit, rebelleſque inita pugna diuerſis locis aggreditur. Reſiſtunt primò acriter, ſed renouante aliquoties Egmondio cum equitibus impetum, tandem vndique in fugam aguntur. Harlemenſes cum vno tantùm militari ſigno media nocte domum reuertuntur, Alcmariani omnia ſigna perdidere. Accepta eſt altera clades ad Bewerwicam. Quare hi pacem ſuadebant, alij bellum volebant; hi Gelros mercede conduci petebant, illi Hollandum militem quærebant; rem pecuniariam nemo ſeriò expediebat. Tandem pacis ſuaſores obtinebant, Legati vt ad Saxonem mitterentur. Sed hoc rerum ſtatu nunciatur, auxiliares prope Hemskerckam conueniſſe quingentos, pluresque exſpectari. Proficiſcuntur eis Harlemo in auxilium ſexcenti pedites, tandemque in vnum coactis omnibus, ſupra tria peditum millia probè armata recenſuere. Germani, Duce Oberſtainio

Tumultuatores hi (dicti Het Casëbroots ſpel) Harlemum occupant.

Quin & Leidam oppugnant, ſed magna accepta clade repelluntur.

Item alteram cladem accipiunt ad Bevervvicam.

ſtainio eis obuiàm eunt, Hemskerkæque propinqui aciem inſtruunt. Idem faciunt Caſenbrotij. Concurritur animosè, ac diu victoria anceps fuit. Sed tandem cæſis pertinacioribus, tyrones ruſtici veteranis Germanis virtute, aſtu, ac pugnandi conſtantia impares, ſolutis ordinibus in fugam ſe coniiciunt. Periêre Caſenbrotij circiter quingenti, pauci capti, pars maior effugit. Duo Friſonum millia nauibus aduecta, cùm è propinquo aggere ſociorum cladem conſpexiſſent, conſcenſis nauibus domum renauigant: Harlemenſes, intellecta ſuorum clade, Legatis ſuis, qui Hagæ-Comitis apud Saxonem pro pace ſatagebant, ſcribunt, ne ſine ea domum reuertantur, ſed quoquomodò quàm honeſtiſſimam impetrent.

Tertiò vincuntur iidem Caſenbrotij ad Hemſkerkam.

Pax ea ratione coit: Vt innocentibus gratia fieret, nocentes Saxonis arbitrio punirentur. Soluerent coniurati pro belli impenſis ducenta quinquaginta millia florenorum, ſingulo viginti quatuor ſtuferis Brabanticis æſtimato. Pace 15. die Maij ſubſignata, Saxo cum Proceribus Harlemum intrat, ſtatimque tribus ſeditioſorum Præfectis capita abſcindi iubet.

Demum pacem petũt, & impetrant.

Poſteà Saxo cum filio Georgio & Ioanne Immerſelio Conſule Antuerpiano ad Harlemenſium venit Prætorium. In foro ſtabant viginti ſex viri, partim Alcmariani, partim vicini, capite ac pedibus nudi; qui viſo Saxone, in genua procumbunt. Aduocatus ſeu Syndicus Harlemenſis Ioannes Tattinius, cùm priùs rebelles aliquamdiu officij admonniſſet, pro ceteris ſubmiſſè gratiam petit. Tum Saxo alta voce ita profatur: Omnia vobis ſunt condonata, nolite ampliùs inſanire. Alcmariani cum vicinis dono Saxoni dedere decem millia florenorum, Harlemenſes multam ſuam pecuniariam ſpatio trium dierum perſoluêre, ad publicam ædem perferentes mundum omnem muliebrem, torques annuloſque aureos, & pocula argentea, quibus militi Germano ſtipendia ſunt perſoluta.

Seditioſi tres Præfecti capite plexi, aliis dictũ: Nolite ampliùs inſanire.

Harlemi Saxone agente nuntiatur, militem Germanum, qui pecuniam ſuam alea perdiderat, in templum veniſſe, & euaginato pugione crucifixi Ieſu Chriſti imaginem bis acie impetiiſſe. Captum capite plecti, idque ſtipiti impoſitum portæ imponi, cadauerque in quatuor partes ſectum variis locis ſuſpendi iuſſit. Hoc tumultu pendente Archidux Philippus, eique à conſilio Proceres conſiderantes, Cliuium munitione Sluſana ac fœdere Francico ferocem, honeſtam omnem pacem reiicere, conſtituunt Sluſam (vnde infinitæ prædationes toto quinquennio factæ fuerant) armis ſubigere; terreſtri exercitui Saxo, claſſi Burgundus Terveræ ac Beueræ Dominus, Præfecti deſignantur.

Miles in Chriſti imaginem iniurius capite luit.

Beuerus cum filio Saxonis in portum Sluſanum è Zelandia quadraginta tres adducit naues militariter inſtructas, triginta onerarias minores (vulgo *Heuen*) tredecim maiores (*Hulcken* dictas.) His tria millia pugnatorum tormentaque maiora vehebantur, iactiſque in portu anchoris, ne quis Sluſam intrare

Magno apparatu Sluſa, & in ea Cliuius ab Archiduce obſidetur.

aut

aut exire possit prohibebant. Cliuius eductis septingentis peditibus ac triginta equitibus, tribusque tormentis maioribus, classem indesinenter oppugnat. Illa eius militem suis impetit tormentis, sed nulla re memorabili gesta Slusam reuertitur. Mense Maio eódem appellunt viginti duæ naues optimæ armatæ ab Angliæ Rege Archiduci in auxilium missæ, in quibus vehebantur veterani pedites bis mille quingenti, pauloque pòst adueniunt aliæ quatuor Saxonis iussu ab Hollandis armatæ; iamque Saxo Slusam etiam terra seriò premere incipiebat. Tum Gandenses, sublatis paulò antè, vt suprà diximus, seditiosissimis, calceario & Coppenollio, ad saniora consilia conuersi, diuturnoque bello exhausti, vnanimi consensu Mechliniam ad Archiducem Philippum pro pace Legatos mittunt; quæ instantibus Iulij Kalendis his tandem legibus

Veniunt Archiduci auxiliares ab Anglia viginti duæ naues bellicæ cum veteranis 2500.

„ est data, vocataque pax Casantiana: Gandenses Rom. Regem tutorem
„ filij sui Philippi bonorumque eius omnium agnoscunto, regereque fi-
„ lium pro arbitrio sinunto. Pro belli impensis septuagintà octo millia
„ florenorum soluunto; è quibus viginti quinque millia primo mense nu-
„ meranto, ceteras portiones spatio duorum annorum pensionibus qua-
„ tuor pendunto, & Archiduci viginti quinque millia. Pœnam medio-
„ crem in oppido Hulstano, quam Archidux iubebit, concessa fide publi-
„ ca luunto. Vrbis priuilegia ex Archiducis arbitrio moderantor. Balliuus
„ ac Magistratus ad sui quisque custodiam duodecim satellites legito: ne-
„ minem in ius Gandauum vocato præter ciues, ac veteri vrbis castellania
„ comprehensos. Quod ad valoris monetæ restitutionem attinet, ea in re
„ vicinos imitantor. His strictè seruatis legibus omnia anteacta absolutè
„ condonantor; quisq; ad sua redito, contentus conditione qua ea reperiet.
„ Confirmat Archidux pacem Turonensem. Exules domum redeuntes, in
„ hanc pacem præsente Balliuo iuranto. Hæc acta transactaque ac sigillis

Leges pacis, rebellibus Gandensibus concessæ.

sunt munita Hulsti mense Augusto. Premebatur obsidione, vt dictum est, Slusa. Tum ad Saxonis castra venit Adolfus Cliuius Rauastainij Dominus Philippi Cliuij pater, admodum senex, per Legatum castrensem à filio petés, accepta fide publica Slusam sibi intrare liceret. Negat filius patri, magna omnium admiratione. Saxo intereà ad portus ingressum munitionem erigit, rebusq; necessariis communit, vnde Francorum naues auxilium Cliuio ferre conantes tormentis repelleret. Posteà stipatus octingentis peditibus Slusam contendit, Cliuianósque ad pugnam prouocat. Exeunt aliquot; certatur ab hora quarta pomeridiana ad nonam vespertinam; paucisque vtrimque desideratis, æquo Marte disceditur. Inde Saxo exercitum promouet, castráque locat ad Fanum Annæ Termuiæ. Erumpunt Slusani, ac sex Germanos interficiunt. Post hæc castra vno Slusa milliari locantur. Idibus Augusti ad Saxonem veniunt

Saxo ad portus Slusani ingressum munitionem erigit.

Varia velitationes cũ Slusanis. mille ducenti Brugensium pedites cum aliquot tormentis, primóq; die confidunt Lapscuri: contra hos statim Slusani erumpunt: cadunt ac vulnerantur vtrimque aliquot, tandémque recipere se Slusani coguntur. Brugenses castra sua communiunt. Tum Saxo dimidio Slusa milliari castra transfert. Fortia interim facta complura hinc inde à veteranis, singulis diebus ex prouocatione certo numero pugnantibus, edebantur. Mense Septembri Cliuius cum trecentis militibus è minori descendens arce, ad Germanorum accessit tormenta, è quibus tria clauis ferreis, vbi ignem concipiunt, adactis, reddit inutilia; ac cùm maiora moliretur, crudescente pugna est inhibitus, nonnullisque desideratis ac sauciatis ad arcem rediit. Vndecimo Kalend. Octobres Cliuio mors patris sui Adolfi nuntiatur; vix mouetur. *Moritur Adolfus Rauenstainus Cliuij pater.* Excursiones ac minuta prælia nullo die intermittebantur, semperque hinc inde aliquot cadebant & sauciabantur. Paulò pòst Slusæ ignis fortuitus consumit omnem puluerem tormentarium, tanto cum fragore, vt multi captum oppidum existimarent. Quare posthac Cliuius (quem deinceps Rauastainij Dominum appellabo) ad pacis mentionem aures præbere cœpit, maximè agente Chimao & Nassauio. *Tandem pax cum Cliuio sancitur.* Tandem postridie Idus Octobris Slusæ, quæ à 13. Kal. Iulij fuerat obsessa, pax publicatur, his inter alias conditionibus tertio Idus eiusdem signata: Philippus Cliuius Rauastainij Dominus Alberto Saxoni nomine Rom. Regis ac Archiducis Philippi sacramentum dicito, eique omni loco, semper, ac contra quos iusserit, fideliter operam se nauaturum promittito. Archidux ac Saxo curantote vt Rauastainius Imperiali proscriptione liberetur; nec ferent, ea de re aliquis apud Belgas ei sit molestus. Rauastainius in manus Saxonis castrum maius eiúsque claues dato, isque Rauastainio eas reddito, qui anteà promittet Rom. Regi proprio id ore à se petenti, aut Archiduci Philippo cùm ad annũ ætatis decimum octauum peruenerit, seu eius heredi, se restituturũ. Minus castrum cum oppido Slusa statim in potestatem Saxonis constituito. *In multa turbatoribus indulta.* Annua pensio sex millium florenorum Rauastainio restituitor. Libera rerum suarum omnium possessione patriáque vtuntor, & Rauastainius, & quicumque eius partes sunt secuti. Nulli Rauastainium, nec qui cum eo fecere, ob præterita detrimẽta in ius vocare fas esto. Hinc die quinto Nouembris Cardonio Atrebatensium Præfecto per Philippum Creuecœurium cum militibus multis Atrebato commodùm euocato, atque in ea vrbe relicto Carquelantio Britone, Ioannes Marius ciuis Atrebatensis, Grisardus vulgò à multa canitie dictus, vir quidem fortunæ tenuis, sed acris ingenij, suique Principis perquam studiosus, cooperantibus Iacobo Lobbæo, Ioanne à S. Paulo, & Petro Regio, miro prorsus stratagemate militem Regis Rom. eiúsque filij Philippi in Atrebatense oppidum, *Atrebatum (quod quindecim annis sub Francis gemuerat) memorabili stratagemate recuperatur.*

quod

quod totos quindecim annos sub Regis Franciæ iugo ingemuerat, porta Hageruensi admittit, Roberto Melunio, Vaudræio, Lanoio, Belleforerio, Raffino, Contaio, aliisq; Ducibus Belgis sex millia partim peditum partim equitum silente nocte ciuitati inferentibus, eamque occupantibus. Grisardus multis compotationibus apud Channium Francum, certarum portarum claudendarum onus habentem, eam fidem etiam propter canitiem obtinuerat, vt (Channio aliquoties ad pocula manente) ipse cum militibus, eius nomine portas clauderet. Quod cùm sæpiùs fideliter fecisset, quodam die ad portam cum militibus profecturus, ex condicto, in itinere à coniuratorum vno, semiebrium se simulante, poculúmque vino plenum manu tenente, intrò, vt bibat, ac mox discedat, adigitur. Rogat Grisardus milites, paululùm præcedant, se paucis ab homine ebrio se expediturum. Ingressus inuenit ceram, argillam, aliáque dudum parata, & celeriter claues exprimunt; sicque Grisardus ad portam it, claudit, &, vt sæpè anteà, ad Channium, cum eo compotaturus, comitantibus militibus redit, claues reddit. Claues ita expressas mox coniuratus ille Duaci fabricandas curat; tertiusque coniuratus (hic pictor erat) Melunium, Vaudræum, aliósque Burgundos ductores ad stratagema incitat. Stato die iam dicto 5. Nouembris Grisardus, cui omnia Franci credebant, signum constitutum Burgundis exhibet. Illud erat, cantilena eo tempore Atrebati admodum trita. Eam in vallo intenta voce alacriter Grisardo cantante, Burgundi inter colliculos iter placidè faciebant, equorum soleis panno laneo suffultis, hinniendique facultate ijs impedita, & eo silente, stabant: sic erat condictum. Vesperi hora nona coniuratorum vnus clàm in turrim conscenderat (nam & huius clauem expresserant) ac ferream campanæ linguam adeò alteri lateri adstrinxerat, vt cùm fortè populum ad arma conuocare vellent, non possent. Ex coniuratis duo in mutis vigilabant, dum socij cum tribus Francis coniurationis ignaris largiùs sumentes vinum in porta excubant. Circa duodecimam pictor portæ Haiguerua ostiolum modestissimè aperit, ac ad Burgundos aduentantes contendit. Omnia salua nuntiat, tantùm ne seipsos prodant, sed tesseram Grisardi cantantis diligenter obseruent: eo canente, quàm placidissimè incedant; eo silente, stent. Silebat nempe, accedentibus eò loci vigiliarum Præfectis. Pictor dat eis tesseram Francicam D. Georgij, ipse accipit Burgundicam tunc D. Michaëlis; sicque ad vrbem redit, comitantibus eum tredecim militibus Burgundis. Cùm ad vrbem omnes copiæ appropinquassent, tredecim illi, quos pictor adduxerat, portæ custodes ad vnum omnes capiunt, statimque integras valuas, nemine resistente, aperiunt, ductoresque Burgundicos cum pedite equitéque intromittunt, semper Grisardo, & ala-

Grisardus cum coniuratis claues vrbis magna dexteritate in cera & argilla exprimit.

Fabricantur claues Duaci.

Diligentissimè curantur & alia omnia ad vrbem astu capiendam necessaria.

Potiuntur Burgundi Atrebato.

& alacriùs etiam tunc cantante. Sic circa horam tertiam matutinam Burgundi vrbe potiti ſunt, & paulò pòſt etiam caſtro maiori, oppidóq; minori, Francis fugientibus; & ſeptimo die Nouembris Magiſtratus renouatus eſt, omnéſque coniurati in eum allecti, Griſardo Prætore vrbis ſeu Meiero conſtituto. Hoc anno Chriſtophorus Columbus Genuenſis, paucis à Ferdinando Rege Arragoniæ & Caſtellæ nauibus obtentis, primus in Occidentem longiùs enauigare tentauit, reperitque varias inſulas anteà ignotas, quibus noua indidit nomina, Fanum Dominici, Hiſpaniola, Ferdinandina, Eliſabethina; nunc conſtanti nomenclatura vocantur tres præcipuæ, Hiſpaniola, Cuba, Iamaica. Menſe Ianuario anni 1493.

Columbus primus detegit nouum orbem Occidentalem.

1493 Creueceurius dolens ſibi Atrebatum hoc modo ereptum, alio dolo id recuperare deſtinat. Mittit ad oppidum militem. Is ſe transfugam ſimulans, multa in Francis culpat, ſicque Archiduci ac Gubernatori Contaio ſacramentum dicit; aſſeuerans præterea, Proceres multos Picardiæ inſolentiam Francorum pertæſos cupere in partes Archiducis inclinare; horumque præcipuum eſſe tandem aperit Baufortij Dominum, qui cum familia ac theſauro paratus eſſet Atrebatum venire, modò in gratiam recepto fides ei publica miſſis litteris concederetur; attribuerent ſibi viros ſex cum litteris fidem facientibus, qui ſecum ad Baufortium eant: pollicetur ſe eum adducturum. Placent hæc Contaio, ceteriſque Præfectis; dant ſimulatori comites ſex. Qui cùm per noctem paululùm proceſſiſſent, à Creueceurio capti, donis ingentibúſque promiſſis eò adducuntur, vt dicto Francorum Regi ſacramento promitterent ſe auxiliaturos, vt vrbs Atrebatenſis recuperaretur. Id autem futurum, ſi nocte eò reuertentes portam exiguo tempore apertam tenuiſſent, fingentes Baufortium in propinquo adeſſe; ſeſeque in humeros adferre arcas pretioſiorem eius ſupellectilem habentes: aderátque ancilla, quæ ſeſe è Baufortij familia aduenire, ſimiliaque ferre ſimulabat. Circa horam noctis nonam vrbi appropinquant, ſubſequente paruo interuallo cum valida peditum manu Creueceurio. Compellant voce notos portæ cuſtodes, eámque aperiri petunt, adeſſe in propinquo Baufortium cum familia, apportaréque ſe humeris argentea eius vaſa. Aperitur arcis porta; introëunt, ſequuntur pauci equi, ſupellectilem fictitiam apportantes. Expectant ſimulanter non Baufortium, ſed iuſtis cum copiis Creueceurium; qui inſtitutum ſtratagema omnino ad effectum perduxiſſet, niſi ſubitò vnus proditionis pœnitens exclamaſſet, Claudite actutùm portam, aut proditi perditique ſumus; Creueceurius enim cum magna militum manu veſtigiis hæret; iterátque bis & ter eadem anxius verba. Hic omnium poſtremus intrarat. Quare ceteri pedem referre conati, clauſam à cuſtodibus portam reperiunt, ſtatimque omnes reliqui

Simili arte Franci Atrebatum iterùm ſibi vindicare ſtudent.

Certè & hoc inſigne inuentum.

Atrebatum pæne iterùm receptum; ſed tamen ſeruatur.

reliqui cum ancilla capiuntur. Simulator transfuga cum quinque Belgis
veritatem fassi postridie capite puniuntur, corporáque in quatuor partes
secta variis locis suspenduntur; eadémque ancillæ fuisset conditio, nisi se
grauidam dixisset. Hæc facta mense Aprili. Paulò pôst inter Rom. Re-
gem, Archiducem Philippum ac Carolum Francorum Regem, vigesi-
» ma tertia Maij his inter alias conditionibus Senliaci pax initur: Rex Ca-
» rolus Margaritam Austriacam in manus Rom. Regis, Archiducis Phi-
» lippi, aut Legatorum eorum, vbi & quando placuerit tradito. Rex Caro-
» lus ac Margarita ab omni nuptiarum vinculo liberos se hinc inde confi-
» tentor; pacta conuenta ea de re inita, irrita habento. Regi ac Archiduci de
» iis rebus iure agēdi potestas maneto, quæ cōditionibus pacis anni 1482.
» sunt conceptæ, ac hisce conditionibus non determinatæ. Restituet pace
» publicata Rex Carolus Rom. Regi, vt Archiducis patri ac tutori, Comi-
» tatum Burgundiæ, Artesiæ, Charloij, ac Noieij, auctoritatem iuris patro-
» nalis, in quibus id ei competet, retinens. Hesdinium, Aira ac Bethunia
» in potestate Regis Caroli manento, donec Archidux ætatis annum vi-
» gesimum attigerit, (quod erit octauo Kal. Iunij anno 1498.) & tunc Ar-
» chidux eiúsve heres clientale sacramentum de iis Regi dixerit. Rex Ca-
» rolus in possessione Comitatus Masconnij, Auxerræ, ac Barræ ad Sequa-
» nam maneto, donec de iure harum dirionum via iuridica sit statutum.
» In gratiam bonorúmque possessionem ab vtraque parte, qui contrarias
» fouerunt partes, recipiuntor. Promulgatur Senliaci pax solemni pompa,
à Rom. Regis Legatis & Rege Carolo sacramento confirmata. Tum Le-
gati Margaritam Austriacam ad Fanum D. Quintini adducunt, inde
Cameracum; vnde Francorum Proceres in Franciam reuertuntur. Poste-
ro die Margarita Valenchenas intrat. Pace cum Francis seriò inita, ac
Belgarum seditionibus sublatis, exteri milites omnes, persolutis stipen-
diis, dimittuntur, ac inter hos Guardienses; qui deinde cum Ducibus in
Geldriam ac Vltraiectensem ditionem se contulere, prædásque ibi in-
gentes coëgere, quòd aliquot eorum commilitones ibi non secùs ac pu-
blici grassatores fuissent patibulis affixi. Tum contra Carolum Geldriæ
Ducem abiere, illique acre bellum nomine Archiducis Philippi intule-
re, quòd Dux paulò antè finitimis Belgis id prior fecisset, ac non obstan-
te Senliaca pace, adhuc in eo perseueraret. Decimo tertio Kalend. Se-
ptembres moritur Lintzij Austriæ oppido Cæsar Fredericus Tertius,
cùm vixisset annos septuaginta septem, ac imperasset annos quinquagin-
ta tres, sepultus Viennæ in templo D. Stephani, perfecto à Maximiliano
filio insigni Mausoleo, quod pater Fredericus ante annos viginti inchoa-
rat. Turcæ, intellecta Cęsaris morte, initio anni 1494. irruunt in Croatiá. 1494
Romanorum Rex Maximilianus (quē exinde Cæsarem nominabo) col-
lecto

Pax, Senliaca dicta, inter Francum & Ro. Regem eiusq. filium.

En, ergo agebat Philippus tunc annum decimum quintum.

Margarita soror Philippi Archiducis ex Francia reducitur annos nata tredecim.

Moritur Fredericus Imp. Maximiliani pater, Philippi auus.

Maximilianus ducit secundam uxorem, sed quæ biennium integrum non superuixit.

Vt erat idem Maximilianus uxoris suæ patruum Ducem Mediolanensem quadringentis millibus ducatorum paciscitur.

Cliuius Cæsarea proscriptione Antuerpiæ liberatur.

lecto exercitu eis obuiàm rendit. Sed expectare non ausi, discessere. Cæsar in Austriam reuersus, exercitum dimittit, pauloq; pòst Oeniponte in vxorem ducit Blancam Mariam filiam Galeacij Mariæ Sfortiæ Ducis Mediolanensis, sororem Ioannis Galeacij, qui à patruo Ludouico Sfortia imperio Mediolanensi fuit exutus, ac demũ veneno sublatus. Mirabantur complures Cæsarem Maximilianum ad tam impares descendisse nuptias: sed hi non considerabant Cæsarem ob nimiam liberalitatem continuaque bella semper pecuniæ indigum, cum ea in dotem, ac pro Diplomate quo Ludouicus Sfortia sponsæ patruus Dux Mediolanensis renunciabatur, accipere quadringenta millia aureorum ducatorum; pro mundo eius muliebri ducenta millia, aliaque centum millia quibus sponsæ nuptias cognati eius ac affines honorare dicebantur. Sed biennium integrum Blanca Maria non superuixit. Inter venandũ enim (vt & Maria Burgunda prior Cæsaris vxor) equo delapsa, non multò pòst è casu, cum fœtu quem vtero gerebat, nullis relictis liberis periit. Exinde Cæsaris iussu Antuerpiæ publicatur, Philippum Cliuium Rauastainij Regulum proscriptione, qua eum Fredericus Cæsar ferierat, liberatum in integrum restitui, veterémque ei honorem, bona, locum ac dignitatem reddi. Nono Kalend. Maij obiit Philippus Creueceurius Esquardij Dominus, cuius suprà sæpiùs meminimus, vir belli peritissimus, multisque ornatus dotibus, nisi eas perfidia maculasset, sepultus Boloniæ apud Picardos.

Reuisit Cæsar liberos suos, cùm per quinque annos & mediũ Belgio abfuisset.

Cùm Cæsar per quinquennium & sex menses à Belgis absuisset, eò cum Maria Blanca vxore venit, primò Coloniam, inde Traiectum ad Mosam, vbi eum filius Philippus filiaque Margarita cum præcipua Nobilitate præstolabantur, ibique felices nuptias ac aduentum gratulantes, aliquamdiu festos egerunt dies. Cùm Grauiam peruenissent, obuium habent Carolum Egmondium qui se Ducem Geldriæ dicebat, sperans opera Alberti Saxonis à Cæsare Ducatus quietam possessionem se impetraturum, sed frustrà. Obsidebant Cæsariani Neomagum vrbem primariam, murosque tormentis quatiebant. Sed cùm paucis mensibus summo Geldrorum incommodo bellum durasset, tandem Principum aliquot Germaniæ intercessione res componitur.

Compromittunt Cæsar & Geldrus in pacem, sed nullo effectu.

Committunt Cæsar ac Carolus Egmondius controuersiam sex Imperij Septem-viris; assumereturque, si opus esset, septimus Argentinensium Antistes, sententiaque à pluralitate consentientium penderet; intereà Carolus prouentibus Ducalibus frueretur. Si causa cecidisset, tum Cæsari ac Archiduci Philippo vt beneficiarius cliens operam impenderet, acceptis ea de causa singulis annis sex millibus aureorum Rhenensium florenorum. Non obstante hac partium submissione, pax paulò pòst à Carolo rumpitur, ita vt necessariò in Geldria relicti Guardienses non frustrà resisterent. Cæsar

cum

cum vxore, filio, filia, Antiſtite Moguntino, Frederico Saxoniæ Duce, multaque alia nobilitate Mechliniam, indeque Antuerpiam venit, neceſſaria parans, vt filius Philippus Louanij in Ducem Brabantiæ inaugurateur. Decreuerat enim filium annum decimum ſeptimum agentem emancipare. Philippus Rauaſtainius, quamuis ſecundùm pacis Sluſanæ leges tutò Cæſarem adire poterat, miſſo tamen ad eum viro nobili rogare iubet, num Imperatoriam Maieſtatem ſalutarum ſibi venire liceat. Aſſenrit hilari ore Cæſar. Cumque Rauaſtainius procul Cæſaris aſpexiſſet vultum, ex equo deſcendit, pedeſque appropinquans, ac Cæſarem ſubridere videns, flexo genu dextro inquit: Ago Maieſtati tuæ gratias, quòd me in conſpectum admittere ſit dignata. Si ante hunc diem aliquid commiſi in quo Maieſtatem tuam offenderim, rogo id mihi ex animo ignoſcere dignetur, ac veniam præteritorum tribuere. Reddit ei Cæſar: Iamdudum ea animo deponens libenter tibi ignoui, ac liberaliter etiamnum ignoſco. Cùm autem hæc aulica ratione in ſpeciem prolata Rauaſtainio viderentur, ac proinde ei non ſatisfacerent, non multò pòſt ad Carolum Francorum Regem ſe contulit; à quo deinde Genuæ Liguru Metropoli præficitur. Sed nihil ibi memoria dignum, quemadmodum nec contra Turcas geſſit, per omnem poſteà vitam bello infelix. Francis enim (vt pòſt dicetur) Genua pulſis, in Franciam eſt reuerſus, nulláque auctoritate nec dignitate ornatus, inglorius inter eos egit, tandemque ſine liberis moriens, bona omnia cognato Cliuiæ Duci reliquit. Intereà Cæſar cum filio Philippo multiſque Proceribus Louanium contendit, ibique ſolitis cærimoniis in Ducem inauguratur. Tum monera aurea argenteáque in populum ſpargitur. Exinde Dux Philippus Equites creat. Tum Principes Antuerpiam redeunt; eadémque ratione Dux qua Louanij, ſed maiori cum pompa inauguratur, quemadmodum & paulò pòſt in ceteris omnibus Brabantiæ aliarúmque prouinciarum præcipuis ciuitatibus. Gertrudébergæ 12. Decembris nomine totius Hollandiæ inauguratus eſt, poſteà Romerſwalij nomine omnium ciuitatum Zelandiæ. Anno 1495. poſtridie Nonas Apriles Cæſar in Germaniam reuerſus, cum Summo Pontifice Alexandro Sexto, & Ferdinando ac Eliſabetha Hiſpaniarū Regibus ac cum Venetis contra Carolum Octauum Francorum Regem, qui ſuperiori anno magnis copiis in Italiam tranſgreſſus ſtatum Florentinæ Reipublicæ mutarat, & pulſis Arragoniis Regnum Neapolitanum occuparat, fœdus in ſpeciem facit. Aliis enim implicitis negotiis, nec Cæſar nec Hiſpanus quidquam fœderi contulerunt. Conuocat hoc anno Archidux Philippus Mechliniæ Belgarum Ordines, ac ex eorum conſilio ſtatum Reip. Belgicæ ciuilibus bellis ac diuerſis ſeditionibus valdè perturbarum, in ordinem, qui maximè Principi ac

Venit Cæſar Mechliniam, indeq; Antuerpiam.

Cliuius Rauaſtainius benigne à Cæſare per omnia in gratiam recipitur, ad colloquium eius admiſſus.

Nihilominus idem Cliuius ad Francum transfugit, vbi inglorius obiit.

Philippus Archidux præſente patre Cæſare, Louanij inauguratur, inde Antuerpiæ & in ceteris vrbibus.

1495

Initiū belli Italici in regno Neapolitano.

Tt subditis

ſubditis conuenire videbatur, redigit. Deinde miſſo ad Angliæ Regem Philippo Burgundo Beueræ ac Teueræ Domino cum viris aliquot doctis, controuerſias mari ac terra mercaturæ cauſa ortas componunt, veteremque amicitiam renouant ac ſtabiliunt. Ad hæc Edictum olim à Philippo Bono conſenſu Summi Pontificis publicatum renouatur, ne quis Romę obtenta maiora Sacerdotia ſacrámque dignitatem ſine Principis conſenſu (Placet vocant) poſſideret, néve poſthac ſacrati homines agros vllos ſine Principis conſenſu emerent. Tum inducias cum Geldro in ſex menſes concipit, Cæſare ægerrimè ferente. Exinde Cæſar, Wormatiæ Comitia Principum ciuitatúmque Germaniæ liberatum celebrans, auxilia contra Francorum Regem petit, quòd non ſolùm Regnum Neapolitanum ac Belgas inuaſiſſet, ſed perturbata Chriſtiana Eccleſia, vrbem Romam, fugiente Venetias Pontifice, occuparat. Petit etiam conſueto more opem contra Turcas. Sed ſententiarum diuerſitate nil memoratu dignum fuit decretum. Singularium aliquot Procerum quæſtiones, vitandi ciuilis belli cauſa, fuêre ſopitæ. Ludouicus Sfortia, accepto Diplomate, Dux Mediolanenſis à Cæſare renuntiatur, & Comes Wirtembergij eodem tempore Ducis ab eo titulum accipit. Quinto Kalend. Septembris caſtrum Roberti Mercani, nomine Eſdain (cuius præſidiarij dudum vndique rapaci manu prædas egerant) multis operis ac tormentorum ictibus debellatum deditionem facit. Controuerſia quæ inter Mercanum ac Badenſem erat, Procerũ ſententiæ committitur. Præſidiarij, dicto Archiduci ſacramẽto nemini ſe nocituros, in arce manſere. Menſe Octobri Archidux Philippus Legatos ad Francorũ Regem mittit, petens pacem Senliacam inuiolatam ſeruari curet. Ita ſe facturũ Rex promittit. Pridie Kal. Nouemb. Cęſar Francofurti ad Mœnum Romani Imperij Senatũ, quem vulgò Cameram Imperialem vocant, inſtituit, dictóque die inter horam nonã & decimam antemeridianã in ædibus Brauſeliis Iudices hos cum Aſſeſſoribus conſtituit, Eittelfredericũ Zollernenſem, Bernhardum Eberſtainium, Richardum Neccardienſem Comites; Theodorum Pleiminganum, Nicolaum Heiurenum, Georgium Neidecenſem, Auringam Simanam, Martinum Walderodenſem Barones.

Renouatur Edictum, quo olim à Philippo Bono conſenſu Summi Pontificis modus opibus eccleſiaſticis poſitus eſt.

Caſtrum Eſdain, receptaculũ raptorum, debellatur.

Inſtituit Cæſar Camerã Imperialem.

1496 Menſe Febr. anni 1496. Rex Carolus ad Archiducem Legatos mittit, petitum, ſibi Mortangam Hannoniæ oppidum reſtituat, ſi ſecundùm formulam pacis Senliacæ, ante conſtitutum tempus, Airam, Heſdinum, ac Bethuniam recipere velit. Legati liberaliter donati in Franciam contenti reuertuntur. Poſt hæc Archidux à patre Cæſare dudum vocatus, in Germaniam circa finẽ menſis Aprilis proficiſcitur. Kal. Maij Traiectum ad Moſam veniens, cùm ciues pro more ligneã auem è malo ſcorpionibus deiicere conarentur, rogatus è numero eſſe dignaretur, conſentit, ac poſt aliquot

Legati Francici liberaliter ab Archiduce donati, contenti domum reuertuntur.

aliquot repetitos ictus, auem magno ciuium gaudio altissima arbore deiicit, eiusque huius Sodalitatis liberaliter donat. Inde Coloniam Agrippinam profectus magno cum honore recipitur. Idem fit maximè in ditione Ferretana, à quibus in Principem inauguratur, quemadmodum & in aliis cognati sui Sigismundi Austriaci ditionibus, dudum patri eius donatis. Secundo Kal. Iulij Viennam ad Cæsarem patrem venit, ac secretis communicationibus per multos dies, remotis arbitris, tempus impendunt, agentes, vt creditum est, de afferenda Geldria, recipienda sponsa, ac recuperandis ditionibus, quas Francorum Rex eripuerat, de conciliandis Heluetiis, & similibus. Hinc simul Insbrucum, id est Oenipontem, perueniunt, ac in mensem vsque Augustum manent. Circa finem Iulij Ludouicus Sfortia Mediolanensis in Germaniam venerat, Cæsarem in Insubres perducturus; Archidux Austriacos suos inuisens, patrem Lintzij expectabat: Cæsar à Ludouico Sfortia ad bellum contra Francos in Italia suscipiendum incitatus, ea tandem lege est assensus, ne filius Philippus ei se misceret, sed in Belgium reuersus, pacis Senliacæ conditiones obseruaret. Rebus ad hunc modum constitutis, filio in Belgium redeundi potestatem facit, dimissoque Ægidio Buslidio Præposito Leodiensi, filio alios adiungit comites ac Consiliarios: qui cum eo per celebriores Germaniæ ciuitates profecti, à Principibus ac liberis ciuitatibus magno cum honore sunt exculti. Duodecimo Kal. Octobres in Zelandiam Hispanica classis centum triginta quinque nauium appellit, qua vehebatur Ioanna Arragona Ferdinandi ac Elisabethæ Hispaniæ Regum filia, desponsata Archiduci Philippo, ac non ita dudum per Legatum illi nupta. Venit Ioanna cum præcipua Nobilitate Antuerpiam (militibus ac sociis naualibus in insula Walcherana ad classem manentibus) summoque cum honore, ingentique pompa omnium Nationum in vrbe mercaturam facientium, recipitur. Margarita Austriaca fratri eius Hispaniæ Principi desponsata, Namurco Antuerpiam profecta, sponsa sponsæ felicem gratulatur aduentum, bonaque omnia inuicem precantur. Congressus harum duarum Principum fuit perquam suauis ac blandus; non enim multùm ætate distabant. Archidux vix è Germania reuersus, Liræ Brabantiæ oppido sponsam Antuerpiâ venientem excipit, ac duodecimo Kal. Nouembres in vxorem ducit, iungente eos Henrico Bergio Antistite Cameracensi: nuptiæ verò exiguo cum comitatu ac parua pompa Liræ sunt celebratæ, sed posteà Bruxellę Regia planè magnificentia instauratæ. Erat eo tempore Cæsar in Italia, primumq; Genuam, deinde Pisas circa Nonas Octobres ingressus, deiectis Fräcicis liliatis insigniis, Aquilam Romanã eius loco substituerat. Oppugnabantur Pisani à Florentinis auxilio Francorũ. Defendebantur verò à Summo

Archidux Traiecti ad Mosam, deiecta aue lignea, Rex.

Multis diebus Viennæ Archidux cum patre Cæsare secretò communicat.

Rediens in Belgium, magnis vbique honoribus excolitur.

Venit ad eum Ioanna sponsa filia Regum Hispaniæ.

Nuptiæ celebrantur primùm Liræ, sed posteà splendidiùs iterùm Bruxellæ.

Fœderati in Italia, hinc Florentini cum Rege Galliæ, illinc reliqui cum Cæsare.

Pontifice, Venetis ac Sfortia, qui Cæsarem in fœdus ac ad ferendũ auxilium pertraxerant. Conueniunt omniũ confœderatorum Legationes, inter quos erat & Philibertus Sabaudię Dux, ducentos adducens lanceatos equites, ac clientale Cęsari sacramentum de Sabaudia dicens. Decernunt Liburnum Florentinorum portum terra marique oppugnandum, ne eius opportunitate ad inuadendam Italiam Francorum classis vteretur. Cæsar oppidi situ terra marique perlustrata, copias terrestres adducit. Veneta classis mari premebat. Florentini iustum Liburni habebant præsidium, cui nec commeatus nec tormenta deerant. Præerat Bettinus Ricasolis, qui mox adiutus Nortmannica naue, quæ secundo vento, contemptis Venetis, in portum se intulerat, ac octingentos Vascones cum multo commeatu exposuerat, insigniter se defẽdebat, tantò feliciùs, quòd Veneti & Sfortiani dissiderent de Liburni possessione, etiam antequam esset in potestate. Tandem cùm media hieme, sæua tempestas aliquot Venetorum triremes perfregisset, ceterasque in altum eiecisset; milites terra Liburnum prementes eadem coacti tempestate, è castris magno numero Pisas perfugêre. Quare Cæsar, soluta obsidione, reductisque copiis, Ticinum ad Sfortiam, indeque in Germaniam est reuersus. Apud Belgas Hispaniæ Proceres qui Ioannam Arragonam comitati erant, cum Margarita Austriaca mense Februario anno 1497. naues Vlissingæ

Liburnum Florentinorum portũ obsident, sed irrito conatu.

Reuertit Cæsar in Germaniã.

1497 in Hispaniam traiecturi conscendunt, vt Ioanni Arragonio Hispaniarum Principi nuberet. Comitatus est Archidux sororem Middelburgum Zelandiæ vsque, mansitq; donec vento flãte secundo classem ascendisset, ac è portu soluisset; tum Bruxellã reuertitur. Hispanica classis Angliam in conspectu habens, subita ac periculosissima oborta tempestate, haud procul naufragio abfuit: quo tẽpore (res memoria digna) Margarita naturali hilaritate nõ destituta, cùm iuxta nautarũ in eo periculo morem, manus sibi ac in iis aliquot aurei obligarentur, vt erat Gallica lingua facunda, vtpote vt futura Regina in Francia enutrita; hoc sibi ipsi Epitaphium lusit; atque chartæ ceteæ inclusum, alteri manui cum aureis alligari voluit, vt posteà ab vndis ad littus eiecta cognitaque, honestè terræ mandaretur:

Margarita Archiducis soror nuptura Principi Hispaniæ, illuc nauigat.

Intrepida instante naufragio, lepidissimũ sibi scribit Epitaphiũ.

Cy gist Margote, noble Damoiselle,
Deux fois mariée, & morte pucelle.

quòd Latinè sic sonat:

Margaris hoc tegitur tumulo clarissima; quæ bis
Nupta quidem, mansit sed sine labe pudor.

Tandem multis superatis difficultatibus, ac aliquot amissis nauibus, ceterisque ferè omnibus iactu onerum seruatis, ægrè portum Angliæ oppidi Hamptonæ tenuit. Honestè ac pro dignitate à Rege Henrico Septimo excepti, rebus necessariis sunt adiuti. Cumque per tres hebdomadas

das ventum ex Oriente flantem expectassent, eo se exhibente, dant vela, magnumque maris emensi spatium, valida iterùm cogente necessitate, Galliciæ portum, qui à D. Andrea nomen habet, intrant, Regesque certiores de suo aduentu faciunt. Propetat eis statim cum multa Nobilitate obuiàm Castellæ Conestabilis, ac haud procul vrbe Burgensi Rex Reginaque Margaritam amplexi ad vrbem deducunt. Postero die eam Princeps Ioannes cum magna solemnitate in vxorem ducit, celebranturque ingenti Hispanorum gaudio sumptuosissimæ aliquot diebus nuptiæ. Sed lætitiam hanc non multò pòst nubes tristis inuoluit. Nam fine huius eiusdem anni obiit idem Ioannes Hispaniarum Princeps ardenti febre, relinquens vxorem Margaritam Austriacam grauidam, quæ paulò pòst animi dolore immaturum edidit fœtum masculum, quæ altera fuit Hispaniæ mœroris causa. Hoc anno postridie Kal. Iulij fortuito igne Anghiani periêre quingentæ ædes, extincti fumo ac flamma plusquam quinquaginta homines. Oppidum Diestum in Brabantia hoc tempore sub imperio erat Ducis Iuliæ, vt beneficium Ducis Brabantiæ. Iusserat Dux Iuliæ ibidem leui de causa ciues aliquot capire plecti. Horum propinqui ad Procuratorem causarum Brabantiæ Ducis de supplicij iniquitate erant conquesti. Hic die dicta Ducem Iuliæ coram Senatu Ducis Brabantiæ in ius vocat; defendebat ille se per Procuratorem: sed tandem causæ diffidens, oppidum Diestum cum omni quod in eo habebat iure Eingelberto Nassauij Comiti vendit, cuius posteri exinde id possedêre. Eodem ferè tempore Ioannes Carondeletus Champuansij Dominus Burgundiæ Cancellarius dignitate exuitur, inimicorum calumniis, vt quidam volebant, circumuentus, promotúsque est in eius locum vndecimo Kalend. Ianuarij Thomas Plainius Maignij Dominus, natione (vt Carondeletus) Burgundus; cuius consilio mox statutum ac publicatum fuit, ne quis sericis aut laneis vteretur vestibus, nisi eæ apud Belgas factæ textæque essent: quæ lex mercatorum astu ac donis parum diuturna fuit. Paulò pòst Balduinus Lanoius Molenbaisij Dominus cum honorifico comitatu in Franciam ad Regem ab Archiduce mittitur, vt Ducatum Burgundiæ, ac in Artesia Airam, Hesdinum ac Bethuniam, ceterasque vrbes eius iuris repeteret. Honorificè à Rege excipitur, legationéque in secretiori Concilio audita, speciosis Lanoius verbis ducitur. Cúmque discedendi tempus aduenisset, frigido scripto remissus est, vt facilè Franci demonstrarent, sese Burgundiâ nisi per vim 1498
non discessuros. Septimo Idus Apriles anni 1498. obiit Francorum Rex Carolus Octauus, annos natus viginti & octo, è quibus regnauit tredecim. Anna Britona ter ei peperit, sed infantes obiêre. Erat enim Rex corpore & animo infirmus. Fessus ludo paruæ pilæ, in quo se cum reticulo exer-

In Anglia aliquamdiu ex tempestate recreata tandem prosperè Hispaniam attingit.

Nuptiæ cito, sed breuis gaudij.

Narratur qua ratione Diestum oppidum à Duce Iuliæ ad Hassouios venerit.

Lex lata, sed parum diuturna, ne quis vestiretur, nisi sericis aut laneis apud Belgas textis.

Moritur Carolus Octauus Francorum Rex apoplexia, nullis relictis liberis.

exercuerat, in cubiculum secedit, ceterosque è fenestra ludentes aspiciens, subito neruorum stupore, quem Græci apoplexiam vocant, corripitur, priuatúsque sensu ac motu in terram decidens, paulò pòst exspirat. Quinto Kal. Iunij eius loco Rhemis inungitur Ludouicus Aurelianorum Dux, Rex huius nominis Duodecimus. Comparat intereà Cæsar iustum ex Heluetiis exercitum, cum quo in Burgundiæ Ducatum filij sui maternam hereditatem contendit. Præerat Francorum nomine Burgundis Tramulius Dux vetus; qui cùm in vrbem Digionensem se cum copiis includere esset coactus, Cæsari sine dubio cessisset, nisi pecunia corrupti Heluetij subitò stipendia ac missionem petiissent. Carolus quoque Dux Gelriæ dictus, à Francis concitatus, contempta Septem-virûm Germaniæ sententia (de qua suprà ante quadriennium) quòd contra se fecisset, Belgis è Geldria bellum infert. Quare facilè Cæsar cum Rege Ludouico id summopere expetente, inducias aliquot mensium, dimissa exercitus maiori parte, facit; cumque Louanium peruenisset, Ioanna filij Philippi vxor, filiam parit Leonoram matris Cæsaris Maximiliani nomen referentem: Præsul Cameracensis infantem sacra lauit Aqua, eam inde suscipiente nomine Cæsaris Marchione Badensi. Huic adsistebant Margarita Eboracensis ac Anna Burgunda Adolfi Rauastainij vidua, nomine Elisabethę Hispaniarum Reginæ. Hoc tempore in Frisia dudum potentes erant factiones; vna se Vercoperos appellabant, hanc Groningani fouebant; altera Sciringanos. Groningani mirum ius in vicinos (Ommelandios vocant) prætendunt. Non enim Ommelandiis vel pullum equinum alibi quàm Groningæ emere aut vendere licet. Singulæ ciuitates præter vnum pistorem, sutorem, calcearium, lanei lineiq; panni venditorem, nec alias, quibus vita societásque humana indiget, tabernas habere possunt, adeò vt necessariò amplissimis pagis ea sint Groningæ comparanda, quæ vna non potest suppeditare taberna. Quæ verò domi vel in agris rusticis nascuntur, nullibi præterquam Groningæ vendere licet, nisi ingentem multam soluere malint. Sciringani, Duce Gotscalco Iongema, anno 1494. aduocata è Belgio Guardiensium legione, Groninganos, excepta Leuwarda ac Oostergoia, omni Frisia pepulerant; nunc verentes, dimissis Guardianis, Groninganorum potentiam, inito consilio Franicæ concludunt, Principem aliquem potentem in Frisiæ peculiarem Dominum assumendum; mittunt Legatos ad Albertum Saxonem apud Hollandos agentem. Communicat is Cæsari, eiúsque filio Philippo. Hi considerantes sese Duci Alberto propter bella ex stipendio vltra trecenta florenorum millia debere, in Frisiorum Legationem consentiunt, traditóque Diplomate Albertum Saxonem, legitimósque eius heredes, hereditarios Frisiæ vtriusque Gubernatores (hoc enim tantùm

Cæsar pro filio in Burgundiam irrumpit, sed fructu tamen in aducatum.

Nascitur Leonara filia Philippi Archiducis ex Ioanna Aragonia.

Dura leges à Groninganis prætensæ in Ommelandios.

Nata hinc grauia inter Frisios dissidia.

» tantùm titulo est decoratus) nominant, ea conditione, vt hanc donatio- » nem tam prò debitis in hunc vsque diem stipendiis quàm pro præstito- » rum officiorum munere honorario acciperet, seseque Cæsaris Comitis- » que Hollandiæ cum omnibus posteris clientem profiteretur, restituturi » Hollandiæ Comiti Frisiam, cùm ei aut eius heredibus dicta trecenta » florenorum millia cum omni pecunia, quam ipsi aut eius posteri do- » mandis rebellibus, extruendis necessariis munitionibus, alendisque per- » petuis stipendiariis erogassent, esset restituta. Sic exhibito Diplomate, Saxonis nomine Scaubergius à Snekiis ac Westergoiis statim inauguratur, vt etiam paulò pòst ab Oostergoiis, qui tum primùm à Groninganis defecerant. Sequuntur hos Zeuenwoldæ ac Sciringicæ factionis Nobiles ignobilésque omnes. Groningani idem facere iussi recusant, quemadmodū Leuwardij ac Vercoperi omnes. Leuwardij cùm strenuè se aliquamdiu contra Scaubergium defendissent, tandem & ipsi Saxonem Principem recipiunt, pacti res omnes saluas, & vt qui vellent Groningam migrare possint: præficiturque oppido Witterfoxius, qui contrariæ factionis ædibus aliquot dirutis, arcem Leuwardæ ædificat, quæ etiamnum hodie visitur. Sciringani, dominationis Groninganæ hostes capitales, Etzardum quoque Ouerendæ Comitem ad bellum Groninganis inferendum omni arte concitant, corpora opesque in hanc rem singuli offerentes. Is re benè examinata, clàm cum Saxone conspirat, auxiliisque ab eo acceptis cùm suas iunxisset copias, bellum subitò Groninganis infert. Defendunt illi se strenuè, donec variis fracti cladibus ad Fredericum Badensem Præsulem Vltraiectinum donatione Cæsaris Henrici Quarti (vt volunt) Groningæ Dominum se conferunt, auxiliumque petunt. Is partes auditurus, eos Vollenhouam conuenire iubet. Cùm frustrà pro pace laborasset, inducias in mensem vsque Martium anni 1499. facit: quibus stantibus, iterùm pro pace in Hollandia conueniunt, ex vna parte Albertus Saxo cum filio Georgio & Comes Etzardus, è Groninganis Schatterus & Horenkens Consules, & Pastor D. Martini; ab Ommelandiis Abbas Selwarti, Commendator Warsumij, ac Albertus Guikuma. Sed cùm nec hîc conuenire possent, prolongat Præsul inducias vsque ad septimum Kal. Iulij. Postridie Kalend. Iulij Archidux Philippus Duaci inauguratur, indeque Atrebatum profectus, Franciæ Cancellario clientale sacramentum solita cum cærimonia de Flandria ac Artesia dicit; is verò Archiduci nomine Regis, de Bolonia, petens secundùm formulam pacis Senliacæ, Aira sibi, Hesdinum ac Bethunia reddentur: quod statim Rex Ludouicus, missis ad horum oppidorum Præfectos in eam rem litteris, fieri curauit. Exinde Atrebati 25. Iunij in Artesiæ Comitem magno omnium Ordinum gaudio inauguratur. Erat enim

Tandem postulatus ab eis Dominus peculiaris, & datus Albertus Saxo, certis legibus.

Opponunt se Saxoni Groningani & aliquot alij.

Capta Leuuarda, arx ibi cōstruitur.

Frustrà laborat Episcopus Vltraiectinus paci Frisica cōponenda.

1498

Tandem paci Senliaca satisfit, tam à Rege Francia quàm ab Archiduce.

enim Princeps formosissimus, annorum viginti & vnius, Regiam maiestatem ore, vultu, totoque corporis habitu referens. Atrebates eo viso, adeò sunt lætati, vt miseriarum, quas longo tempore eius nomine pertulerant, obliuiscerentur. Octauo Idus Iulij Comes Nassouius Bethuniam profectus, Philippi Principis nomine eius oppidi possessionem

Cæsar pro filio cum copiis in Geldriam venit, sed mox domũ reuocatur.

accepit. Exinde Cæsar è Germania in Geldriam cum copiis descendens, Carolo numquam quieto bellum infert, oppidumque Arkelensium capit. Defendit se Gelder quantum potest, acceptis clàm à Francorum Rege quingentis lanceariis equitibus, Ducibus notho Borbonio ac Marcano Esdainæ Domino. Cæsari quoque Cliuiæ ac Iuliæ Ducum auxilia non defuêre. Sed paulò pòst res ex parte componitur, Cæsare in Germaniam reuerti coacto, propter nouum inter confœderatos Sueuos subditos suos ac Heluetios ortum bellum. Finitis inter Groninganos eorúmque hostes mense Iulio huius anni induciis, bellum vtraque pars summo studio apparabat. Eligunt Groningani quatuor tribunos militares,

Groningani tota se instruunt contra Etzardum aliosq; hostes clàm cum Saxone facientes.

Heralma, Schatrerum, Comerum, ac Comina; qui educto milite Dammum, Fermsonium, Otterdumium, Rheidam, Watençum, ac loca vicina præsidiario milite occupant, arcemque Kipperdanam, ceterásque Hammij, Dersumij ac Stickæ incendunt. Etzardus, Ducibus Groninganæ ditionis Nobilibus, in Oltamptiũ octingentos mittit veteranos pedites, ac bis mille armatos suæ ditionis rusticos; qui Winschotam ac Slohteram prætergressi ad Abbatiam Witwirum considunt, partemque Oltampij sacramentum dicere, ac statim Etzardo numerare bis mille ducentos da-

Aduentante hoste Dammum deserunt, hostisq; relinquunt muniendũ

leros cogunt. Groningani qui Dammi in præsidio erant, eos exspectare non ausi, deserto oppido, Groningam reuertuntur. Nobiles id occupantes, fossa valloque muniunt. Postero die Etzardus comitatus mille aliis armatis rusticis Dammum venit; Oltamptios non parentes populationibus ac incendiis vexat. Witterfoxius, intellecto Etzardi aduentu, cum ducentis quinquaginta veteranis ad eum contendit: sed prope Colhamum à Groninganis numero longè superantibus victus, inter primos præliando cadit, ac cum eo circiter centum quinquaginta ex Guardiensibus; Dammo nihilominùs in potestate Etzardi manente. Hic erat Frisiæ status æstate huius anni, cùm Albertus Saxo mense Aprili Leuwardæ, & in

Forma iuramenti, qua se è Saxo Frisiis obstrinxit.

vicinis oppidis esset inauguratus hac vtrimque sacramenti forma: Nos Albertus Saxoniæ Dux, Lantgrauius Thuringiæ ac Marchio Misniæ « notum facimus, nos in protectionem defensionemque nostram accepisse « ac accipere omnes ac singulos cuiuscumque generis ac ordinis homines « ditionis Frisicæ, eorum oppida, pagos, munitiones ac incolas; promittimusque, extra Frisiam ad conuentus agendos eos numquam euocaturos, « sed ius omnibus singulisque æquissimè domi dicturos. Priuilegia quo- «

que

„ queac immunitates omnium singulorumque conseruabimus, nouasque „ leges sine eorum assensu nullas feremus. Et sic Albertus Dux. Frisij verò „ in hanc sententiam cum eo conuenere ac iurauere: Nos homines sacri ac „ profani ordinis, Nobiles ac ignobiles ditionis Westfrisiæ, agnoscimus, „ eligimus ac recipimus in absolutum Principem, Ducem Albertum Saxonem, „ eiúsque legitimos heredes conditionibus descriptis in Diplomate „ Cæsaris. Si necessitate pressi Dux Albertus eiúsque heredes in Frisia „ gubernandi causa habitare non possint, nósque eam ob causam eum „ eiúsve heredes pro Principe agnoscere nec recipere ampliùs voluerimus, „ promitrimus nos illi aut eius legitimis heredibus soluturos eam pecuniæ „ summam, quam durante gubernatione nutriendis militibus, aut „ quibusuis aliis de causis regioni necessariis impenderit. Quo facto integrum „ nobis erit, aliũ pro arbitrio eligere Principem. Donamus ac consentimus „ Duci Alberto eiúsque heredibus Dominiá, tributa, ac annuos „ reditus sequentes: singulis recipient annis á singulis Frisonum ædibus „ duos Flandricos grossos, stuferum Brabanticum constituentes. Singuli „ equi, singulaque pecora biennium excedentia grossum vnum soluent. „ Annui Frisonum reditus, ac agrorum annuæ locationes singulis annis „ centesimum Principi soluent nummum. Qui proprios colent agros, soluent „ habita ratione vicini agro conducto vtentis. Singula cereuisiæ dolia „ aliunde in Frisiam aduecta octo soluent grossos, è quibus Princeps „ sex, ærarium loci duos recipiet; liberi tamen erunt homines sacri ac Nobiles. „ Vini vigesimam Princeps habebit mensuram. Pannus laneus, cuius „ vlna triginta vendetur stuferis, ac lineus, qui decem, singulæ vlnæ „ quatuor soluent grossos, quæque dictam non attingent summam, duos „ grossos. Harum rerum solutio hoc anno ac die initium sumet. In cuius „ rei testimonium hęc Snechi subsignauimus, ac sigillo ordinario ditionis „ Westegoicæ muniuimus pridie Kalend. Maij, anno 1499. Hoc eodem anno vigesima prima Augusti vendidit Fredericus Badensis Antistes Vltraiectinus Ordinum ditionis consensu Ioanni Rouero Montforrij Burchgrauio supremam iurisdictionem, quæ ipsis in oppido ac ditione Montfortiana ab omni antiquitate competebat, seruata patronali præeminentia, ac imperandi tributi potestate, semel acceptis quatuor millibus aureorum Rhenensium florenorum.

Pactum quo se Frisij vicissim Saxoni subiecerũt.

Inter cetera addixerunt centesimã quotannis redituum & elocationes omnium agrorum.

Vendit Episcopus Vltraiectinus supremã Montfortij iurisdictionem semel quatuor millibus aureorum.

Anno sęculari á nato Christo millesimo quingentesimo, mense Ianuario Groningani muniunt arces quæ sunt Vtwarti, Muedæ, Zudenburæ, ac Slohteræ indeque cum iustis copiis ac aliquot tormentis Dammum, Dickhusam, ac Delfzilam tentant. Sed continuæ pluuiæ, ac per cataractas procuratæ agrorum inundationes eos domum redire coëgerunt. Tum Etzardus, suis eductis copiis, incendit Wageburgum, Vthusam ac Muedam. 1500

Etzardus varus populationibus lacessit Groninganos.

dam. Vtwartij, tradita arce, præsidiū admisere. Marnij rebus suis timentes, arma capiunt. Mittuntur eis auxilio Groningani atque Ommelandij, ac simul castra Vinsumij locant. Sed appropinquante cum copiis Etzardo, oritur inter socios dissensio. Groningani domum abeunt, militibus stipendiatiis munito Vinsumij loco relicto. Etzardus dissentientes inuadir, repugnant nonnulli, alij seruato ordine discedunt, tertij fugam capiunt. Marnij, non paucis desideratis, malè habiti domum rediere. Per idem tempus rebellant contra Saxonem Oostergoij, Westergoij, ac Zeuenwoldij, ac filium eius Henricum Frankeræ obsident. Veniunt Saxoni, Duce Brunswicano eius genero, auxiliares copiæ è Germania; quibus vt ingressum obstruerent, collecta circiter decem armatorum millia castra Bomsterzilæ munierant. Dux Albertus in vnum coactis veteribus ac nouis copiis, ad hostem pergit, cumque eos instructa acie in conspectum haberet, per sclopetarios leuibus vexat diuersis locis pugnis. Intereà idoneo loco constitutis tormentis, tantam à latere eis cladem infert, vt vix tentata pugna, omnes fugam arriperent. Multi capiuntur, plures interficiuntur, aquisque merguntur. Tum Dux castra Vrawcloosteram transfert, expectans, quid consilij rebelles qui Franikeram obsidebant, essent capturi. Cùm eos in castris manere, premereque oppidum velle intellexisset, eò contendit. Illi, re intellecta, simulque de sociorum clade ad Bomsterzilam certiores facti, concepta formidine, impedimenta conuasant, ac non expectatis Ducibus ad sua plerique dilabuntur, manente obstinatè in obsidione Præfecto Suckero cum mille quingentis veteranis: in quem obscura nocte erumpēs Henricus Saxo, Suckerum cum ducentis quinquaginta viris interficit, ceteros omnes in præcipitem fugā agit; superuenientesque summo manè Duces, tormenta ac alia impedimenta sui iuris faciunt. Inde Duces cum Henrico Saxone Leuwatdam ac ad cetera Frisiæ oppida proficiscuntur. Nullus non portas aperiebat, veniam clementiamque petens obuiàm Ducibus veniebat. Rebus in Westfrisia recuperatis, ad domandos obsidendosque Groninganos Dux Albertus animum conuertit. Locat Adewarti castra, tandemq; septimo Kal. Martij eadem ad Abbatiam Selwartum, haud procul Groninga parte Septemtrionali sitam, transfert; continuisq; prælijs ac opportuna occupando loca tantum efficit, vt vndique seriò obsiderentur. Tum maiora profert tormenta, ac omnia ad oppugnationē necessaria parat, nocte dieque ciues tormentorum globis vexans; vbi cùm aliquando superbæ ciuitatis situm incautiùs speculatur, tormenti manualis globo leuiter in capite sauciatur; cuius curandi causa cùm se Dammum contulisset, accedente febri decumbere senex cogitur. Intereà Fredericus Badensis Præsul Vltraiectinus summopere pro pace satagebat. Idem studebat Georgius Thu-

Ostergoij, Westergoij ac Zeuenvvoldij contra Saxonem rebellant, ac Frankerā obsident.

Prælio ïidem superantur.

Soluere coguntur obsidionem captam.

Westfrisiis domitis, Saxo Groningā obsidere parat.

Inter speculandum vrbis sitū, tormenti globo vulneratur.

Thurenus, Cæſaris in Friſia Legatus, qui poſt multas diſceptationes, variaque colloquia, randem Groningæ iuxta Elbingæ portam, vndecimo
» Kal. Septembris hiſce legibus conuenere: Groningani Ommelandios ſa-
» cramento, quod ſibi noua confœderatione dixerunt, liberanto. Omme-
» landij ac Groningani, donec Imperiali ſententia de iure Ducis Alberti ac
» ciuitatis Groninganæ fuerit decretum, liberi manento. Intereà Georgius
» Thurenus Ommelandios gubernato, dicto ſacramento, ſe in nullius eos
» conſtituturum poteſtatem, niſi quem Imperialis ſententia Dominum
» declaraſſet. Pendente lite Groningani iuribus conſuetis vtuntor, ita vt ne-
» mini liceat alibi vendere butyrum, caſeum, equos, boues, vaccas, frumen-
» ra, legumina, oues, porcos, quàm in ciuitate ac foro Groningano, exce-
» ptis ſacris hominibus, Nobilibus, ac Dammiis; qui ea quæ ager eorum
» proferet, vbi voluerint, vendere poterunt. Eadem libertare Oltamptij,
» durante ſequeſtri tantùm tempore, vtuntor. Groningani Comiti Etzardo
» ſummam quatuor millium quingentorum Dauidicorum florenorum,
» quam eis mutuò dedit, reſtituunto, & ſi vſuram de dicta ſumma de-
» beant, ex ſententia Antiſtitis Vltraiectini ac Ducis Alberti ſoluunto.

Leges pacis agente Legato Cæſaris ſanciuntur.

Quibus ita cõſtitutis, Dux Albertus obſidionem ſoluens, maiorem exercitus partem in Weſtfriſiam mittit, iuſtum Dammi præſidium relinquens. Ipſe ingraueſcente febri, & leui vulnere in ſenili corpore ſubputreſcente, cùm in Ooſtfriſiam contendiſſet, paulò pòſt Emdæ ſupremum diem claudit, ſuccedente ei filio natu maximo Georgio. Hoc anno ſæculari 1500. ſexto Kalend. Martij, qui D. Matthiæ tum ſacer erat, quòd annus eſſet biſſextilis, natus eſt Gandaui Flandriæ Archiduci Philippo filius Carolus, poſteà Cæſar eius nominis Quintus: Nonis Martij ſacro Fonti præſentatur, Margarita Eboracenſi vidua Caroli Audacis infantem vlnis geſtante, cui dextrum latus claudebat Margarita Auſtriaca Hiſpaniarum Principis iuuencula vidua, quæ non ita dudum ex Hiſpaniis cum Ioanna puerpera redierat; ſiniſtrum latus claudebat Carolus Crouiacus Chimai Princeps, iuſſu Aulæ (inquit Marchantius) accedente quarto Ioanne Bergarũ ad Scaldim Domino, patre Antonij primi Marchionis. Antiſtes Tornacenſis infantem Sacra vnda abluit; nomen Caroli indidit Chimaus in memoriam proaui Caroli Audacis. Rectores vrbis Gandenſis infanti obtulere nauem argenteam quinquaginta pondo, omen futurarum opum, quas ei ſucceſſoribúſque naues incognitis inſulis ac terris repertis eſſent aduecturæ. Ter poſt hæc in populum aurea argenteáque ſpargitur moneta; primùm ab Archiduce infantis patre, deinde à Senatu Gandenſi, tertiò à mercatore panni ſerici. Menſe Maio Archidux Bethuniæ & ad Fanum D. Audomari inauguratur; indéque Dunkercam peruenit, tum Greuelingam, vbique liberaliter donatus.

Moritur Albertus Saxo leui vulnere in ſenili corpore ſubputrefacto, ſuccedente filio Georgio.

Naſcitur Gandaui Carolus, poſteà imperator eius nominis Quintus.

Pompa Baptiſmalis eiuſdem.

Hîc,

Colloquuntur iuxta Caletum Rex Angliæ & Archidux.

Hîc, missis ad eum Anglorum Rex Legatis, statuunt colloquij diem ac locum in templo D. Petri, vnico distans Caleto milliari. Prior venit cum Regina Rex Henricus VII. quinto Idus Iunij eódē contendit Archidux, Anglorum Proceribus obuiàm prodeuntibus, deinde Rege Henrico. Cùm inuicem honorassent, amplexique essent, Archidux Reginam eiusque comitatum inuisit, salutatque. Tum Principes per tres & ampliùs horas soli colloquuntur. Absoluto prandio, cùm hinc inde comites donis onerassent, ac inter se muneribus certassent, ad sua rediêre. Archidux Greuelingam, Veumam, hinc Niportum, tum Ostendam, tandem Ardiburgum peruenit, vbique summo cum honore exceptus, muneribusque excultus. E Flandria Lutzenburgum proficiscitur, vbi dicto acceptoque sacramento in Ducem inauguratur, relicta ditionis gubernatione Marchioni Badensi. Hoc anno Cæsare grauissimo bello inter Sueuos ac Heluetios occupato, Ludouicus Duodecimus Francorum Rex Alexandriam, deinde Mediolanum eiecto Ludouico Sfortia, copiisque eius ad Padum amnem profligatis, occupauit, fugiente Sfortia cum liberis fratréque Ascanio Cardinale in Germaniam ad Cæsarem: vnde post quintum mensem à Mediolanensibus, Francorum insolentiam fessis, reuocatus, cum forti Heluetiorum manu, quam mercede conduxerat, Mediolanum est reuersus. Sed paulò pòst nouus Francorum exercitus duce Tramulio rediens, ac se veteribus Lignij, Triuultij, ac Venetorum copiis iungens, Heluetiisque qui Sfortiæ militabant pecunia corruptis, Mediolanum Franci cum vniuerso Ducatu recuperauere, Ludouico Sfortia, ita vt inter pedites Heluetios, eorum more vestitus ac armatus, Nouaria per medium Francorum exercitum exire, ac in tutum ignotus effugere conabatur, capto, in Franciam abducto, ac tristi carcere Lugduni incluso, perquam exiguo scribendi ac legendi concesso solatio, vbi tandem post decimum captiuitatis annum miser periit, relictis duobus filiis Maximiliano ac Francisco, qui in Insubrum Imperio inuicem succedentes, cum summa miseria, exiguo tempore regnauere, tandémque sine liberis obiere.

Inauguratur Archidux apud Lutzēburgicos.

Sfortia Mediolano à Gallo pulsus, post quintum mensem illud recuperat, sed mox iterū pellitur.

In Franciam demū abductus Sfortia post decimū captiuitatis annum ibi miser obiit.

1501 Archidux Philippus Bruxellæ Brabantiæ anno 1501. 4. Kal. Februarij in templo Carmelitarum, Sacro ac cærimoniis pro more peractis, Equitum Aurei velleris numerum supplet. Decimo quarto Kal. Iunij Legio Guardiensis stipendiis Groninganis adscripta, Dammum arcta obsidione cingit. Groningani illud cum Guardiensibus duobus diuersis locis oppugnant; sed desideratis ducentis, ac multis sauciatis, repelluntur. Co. Etzardus cum mille quadringentis militibus ac quingentis rusticis Amisiam traiicit, & Fermsonij castra metatur. Groningani ac Guardienses, relicto Dammo, instructa acie obuiàm proficiscuntur. Exspectat idoneo loco Etzardus, tormentisque maioribus præ se actis, adeò Groninganos

Groningani Dammum obsident.

ninganos

ninganos ac Guardienſes perturbar, vt orta diſſenſione (alij proditionem dixêre) vixq; tentata pugna Seltwartum reuerterentur. Sed rupto in itinere ponte, multi ſunt ſubmerſi ac cæſi, ceteri fuga Groningam verſus ſibi conſuluêre. Periêre è Groninganis circiter ſeptingenti, ac inter hos Conſulū filij aliquot. Conſules ipſi captiui abducti ſunt. Poſt hanc victoriam Hugo Liſenachi Burchgrauius, Saxonis Legatus, cum multa Germanorum ac Weſtfriſiorū Nobilitate Adewartum, Etzardus verò ſuis cum copiis Winſumium venit, ac communi conſilio Adewartū inſigniter muniunt, coactis Ommelandiis ſuo ſumptu operas facerent, inſuperq; magnam pecuniæ ſummā conferrent, in recuſantes igne ſæuientes. Inde ad portas vſque Groninganas excurrunt, omnia igne ferroq; vaſtant, Drentamq; vniuerſam depopulantur. Sub idē tempus Comiti Etzardo contra Brunſwichiū & Oldenburgenſem Comites, Nobileſq; Butiagerlandios, domi oritur bellum: qua vſus occaſione Fredericus Badenſis Vltraiectinus Præſul, inducias inter Saxonem, Groninganos ac Etzardum facit, quæ initium eſſent habituræ Kal. Octobris huius anni, finituræ ſexto Kal. Maij anno 1504. ſæpiùs intereà diuerſis locis fruſtrà pro pace ſatagentes. Æſtate huius anni in ditione Leodienſi ac vicinis reperta ſunt in hominum vtriuſque ſexus veſtimentis ſigna Crucis, adeò exactè expreſſa, vt nullus pictor meliùs poſſet. Plures cælo demiſſas cruces affirmabant, quò Principes oſtenti terrore ad bellum Turcis inferendum animarentur. Decimo quinto Kal. Auguſti naſcitur Bruxellæ Archiduci filia Eliſabeth, quam Henricus Bergius Antiſtes Cameracenſis ſacra Vndalauit. Pridie Idus Auguſti Archidux Lugdunum ad Regem Francorum Ludouicum mittit Ægidium Buſlidium Archipræſulem Biſuntinum cum Cheutræ ac Verrij Dominis, vt filiam natu maximam Claudiam ex Anna Britone natam, filio ſuo Carolo ex promiſſo conuentóque deſpondeat. Promittebat Rex cum filia maternam hereditatem,
» Britonum Ducatum; Cæſar Regem Ludouicum Mediolani Ducem
» conceſſo Diplomate, ac ſacramento clientali accepto, ea conditione re-
» nuntiaret, vt ſi dictæ nuptiæ Regis culpa effectum non fuiſſent ſortitæ,
» conceſſio dicti Ducatus nullius foret momenti, ſed omnis actio, quam
» iure Imperij in Ducatum Mediolanenſem Cæſar habebat, ad Carolum
» Auſtriacū rediret. Exinde deſponſatur Margarita Auſtriaca, Ioannis Hiſpaniarum Principis vidua, Philiberto Sabaudiæ Duci: quę decimo Kal. Nouembres Bruxella diſcedens, per Hannoniam, Picardiam, Franciam, Burgundiam, ac tandem in Sabaudiam venit; vbi duobus milliaribus à Geneua, loco dicto Rom Mouſtier, Duci Philiberto matrimonio coniungitur, præeunte Moriennæ Antiſtite: & pridie Nonas Decembres Geneuam ingrediuntur, venientibus obuiàm Ducis Philiberti fratribus,

Groningani cæſi circiter ſeptingenti, haud pauci capti, reliqui fuga ſibi conſuluerunt.

Sanciuntur induciæ, & intereà diuerſis locis fruſtrà de pace agitur.

Naſcitur Archiduci filia Eliſabeth.

Deſpondetur Carolus infans Claudiæ Franciæ.

Nubit Margarita Archiducis ſoror Duci Sabaudiæ.

bus, Carolo post eum Duce, quatuordecim tum annos nato, Philippo decem annorum puero, Archipræsule ac Comite Geneuæ; ibidemque Margarita magna cum pompa lætitiaque inauguratur. Paulò ante has nuptias Bruxellam venerat Bellevillæ Dominus, à Rege Ludouico missus, rogans, quandoquidem Archiduci iure vxoris, post mortem Ioannis Hispaniarum Principis, hereditas Hispanica necessariò erat adeunda, dignaretur per Franciam in Hispaniam terrestri itinere proficisci stabiliendæ amicitiæ causa. Habito diu super hac re cum Proceribus, Consiliariis, ac Ordinum Legatis consilio, duæ erant sententiæ. Carolus Croüiacus Chimai Princeps longa oratione dissuadebat, ab initio recensens bella, eorum causas, fœderúmque inconstantiam, ac artes quibus à quadringentis annis Francorum Reges Belgas opprimere essent conati; nequaquam ista memoriâ esse deponenda. Ægidius Buslidius Archipræsul Bisuntinus (qui fuerat Archiduci Pædagogus) econtrà illuc eundum, vitatis maris iactationibus, quibus sorortam fœdè habita fuerat, suadebat, docens nihil periculi à Ludouico Rege esse, quem constaret à vindicta esse alienissimum; quod & exemplo tunc noto iniuriæ acceptæ à Duce Lotharingo, comprobauit. Etenim is cùm deprecaretur iam Regem factum, obliuisceretur iniuriæ irrogatæ ei dum Dux Aurelianus esset, iocabundum Regem respondisse, non æquum esse, vt Rex Franciæ memor sit iniuriæ Duci Aureliæ illatæ. Quòd verò tam enixè desideret per eius Regnum iter Archidux faciat, non aliam subesse causam, quàm quòd eum omni ratione beneficiis deuincire cupiat, quò Cæsar Archiducis pater eum Imperiali auctoritate, deuicto Sfortia, Ducem Mediolanensem cum successoribus renuntiet. Archipræsulis oratione Archidux Procerésque confirmati, per Franciam eundum communi consensu decernunt. Præficit Archidux Belgis Eingelbertum Nassauium, ei à consiliis iungens, ac sine quorum consilio nihil eum facere volebat, Ioannem Hornanum Præsulem Leodiensem, Cornelium Bergum, Berselij ac Cheuræ Dominos. Liberos verò Mechliniæ educari præcipiebat, cura Margaretæ Eboracensis Audacis viduæ, Thomæ Plainij Burgundiæ Cancellarij, ac Domini de Rauastain. Exinde quarto Nouembris cum Ioanna vxore Bruxella discedens cum amplissimo comitatu, Bergas Hannoniæ venit, hinc Valenchenas, Cameracum, Fanum diui Quintini, occurrente Francica Nobilitate. Inde Nouiodunum, Compengam, Senliacum, Fanum D. Dionysij, Parisios, Aureliam; postremò Blosium, vbi Rex ac Regina eos expectabant. Hîc excepti à Rege salutant Reginam, deinde & Claudiam Franciscam desponsatam Carolo Austriaco, cui adamantem auro inclusum æstimatum mille quingentis aureis liliis Archidux Ioanna dat dono. Post decem festos Blosij exactos dies

Mortuo Principe Hispania, disceptatur mari an terra Archidux cum vxore in Hispaniam proficiscatur.

Tandem vincit sententia, terrestri itinere per Franciam eundum.

Iter eorum, Bruxella Bergas Hannoniæ, Cameracum, hinc ad Fanum diui Quintini, occurrente ibi Francica Nobilitate.

dies Ambosiam Archiduces, comitante hucusque Rege, proficiscuntur; hinc in Turones, Pictauos, Congacos ac Vascones. Initio mensis Ianuarij anno 1502. Garumnam amnem traiiciunt, veniuntque Castillonium, 1502
Candillacum, Langonum, Carisium, deinde Requefortium Regni Nauarræ oppidum, inde Tartasium, tum Arquesium, vbi Regem Nauarræ ad se venientem salutant. Hinc Baionam proficiscuntur; valedicentesq; Nauarro, pergunt ad Fanum Ioannis Lusij, postremum hoc loco Francici Regni oppidum; indéque Fontarabiam apud Cantabros (nunc Biscaia dicitur) vbi supremus D. Iacobi Commendator cum filio, qui Regno Bæticæ seu Granadæ præerat, multisque aliis Hispaniæ Proceribus, eis obuiàm procedit, felicémque gratulatur aduentum. Inde Riuam, Victorium, Mirandam, tandemque circa Idus Februarij Burgos perueniunt.

Similiter in Nauarra occurrit eis Rex Nauarra.

Comestabilis Castellę, Archiduces cum omni comitatu Fontarabia husque suis sumptibus deduxit, ac tractauit, muneráque perampla, vti & Proceribus Belgis dedit. Burgis Valladoletum veniunt, obuiumque habent Naiaræ Ducem, Castellæ Ammiralem, Præsides ac Consiliarios summi Hispaniæ Consilij, Ordinemque factum, totumque effusum visendi noui Principis studio populum. Hinc Medinam, tunc Segouiam veniunt; vnde pridie Kalend. Maij Toletum ad Hispaniæ Reges contendentes, coacti sunt aliquot dies hærere in pago Ollies, duobus Toleto milliaribus, correpto Archiduce morbo puerili, sed periculoso, maculis toto corpore fœdè erumpentibus, Medici Variolos vocant, Belgæ *de Maselen*, Galli *Rougeroles*: quo Rex Ferdinandus audito Olliesium contendit, generumque lecto decumbentem inuisit, & reuertit. Septimo Maij Archiduces Toletum pergunt, dimidióque ab vrbe milliari obuiàm habent Regem Ferdinandum, cuius comitatus vltra sex virorum millia habebat. Vrbis portam intrantes, à Magistratu sub aurea recepti vmbella, Rege ad dextram, vxore Ioanna ad sinistram equitante ad summum eunt templum; factáque prece, Deoque actis gratiis, ad palatium contendunt, Reginamque Elisabetham in sede magnifica sedentem, iuxtaque Hispaniæ Principes feminas conspiciunt. Viso Regina genero, ac filia, surgens obuiàm venit, generumque ad oris, Belgarum Proceres ad manus osculũ admittit. Deinde filiã amplexatur; simúlq; quatuor Principes vna mensa prandentes: ea remota, Rex generum, Regina filiam ad secreta colloquia abducit. Decimo Kalend. Iulij Rex & Regina in generali Ordinum Hispaniæ Castella dependentium consessu declarant, Archiducem Philippum, eius vxorem Ioannam, communésque liberos, veros legitimósque suos heredes: tum Nobiles vtriusque ordinis, vrbium Ordinúmq; Legati eis sacramentũ dicunt. Moritur hîc Toleti in Monasterio D. Bernardi vigesima tertia Augusti Ægidius Buslidius Archipręsul

Iter eorumdem per ciuitates Hispaniæ.

Archidux iuxta Toletum morbo variolorum correptus à socero Rege inuisitur.

Tandem splendidissima pompa Toleti excipiuntur.

Dicitur eis vt Hispaniæ heredibus sacramentum.

Vv 2 Bisun-

Bisuntinus, vir inter summos, olim pueritiæ Archiducis pædagogus. Die decima septima Octobris Archiduces Medinam cæli veniunt, vigesima sexta Saragossam (olim Cæsar-Augusta dicebatur) ibique obseruationem Priuilegiorum Atragonijs iurant, ipsique Ioannam legitimam Regis Ferdinandi heredem agnoscunt, & Philippum eius legitimum maritum. Iamque Hispaniæ Principes (sic enim deinceps Archiduces appellabo) in Belgium reditum parabant, sed petunt Rex & Regina ea hieme in Hispania maneant, quòd Princeps Ioanna haud procul à partu abesset, bellúmque inter Francos ac Hispanos renouatum in Italia ardêret. Docet Princeps Philippus id res Belgicas non permittere, sed se vxorem, donec peperisset, relicturum, tum petere, bona eorum cum gratia ad se in Belgium reuertatur. Cùm consensissent, noluit tamen Rex Ferdinandus eum per Franciam in Belgium redire, nisi securitatis causa Rex Ludouicus obsides Belgis tradidisset, donec eò Princeps sine iniuria peruenisset.

Ioanna dũ pariat manet in Hispania.

Mittit statim Rex Ludouicus Valencenas Gastonem Foxij, Carolum Monspenserij, ac Carolum Vendomæ Comites, vixdum pubescentes Regij sanguinis adolescentes. Exinde decima nona Decembris Princeps Philippus, valedictis Regibus, ac vxore tenerè plorante, Madritio Saragossam redit, aliquótque diebus regiè excultus, tandem septima Ianuarij

Archiduum iam Hispaniæ Principi, reditum in Belgium adornat.

1503 anno 1503. venit Laridam Cataloniæ ciuitatem & Academiam, decima octaua Barcilonam, vigesima quinta Garonnam, octauo Februarij Perpinianum. Pridie Kal. Martij, transitis Salsis, Sigam Languedoci oppidum intrat; cúmque intellexisset Francos obsides apud Belgas esse, proficiscitur Narbonam, tum Mompellerium, vbi Legatos patris sui Cæsaris, Furstenbergij Comitem, Domproostium Vltraiectinum, ac Dominum de Fay reperit. Nona Martij Mincium venit, decima Auignonem, decima quarta Aurantium, inde ad Pontem sancti Spiritus; vbi ei nuntiatur, vxorem Ioannam Alcalæ peperisse filium Ferdinandum. Decima sexta venit Turnoni, vitans Valenciam ob pestem valdè grassantem, vigesima Viennam prouinciæ Lugdunensis, vigesima secunda Lugdunum. Huc mox Rex Ludouicus cum Regina vxore, multísque Franciæ Proceribus, occurrit, aliquótque diebus se recrearunt. Decima septima Aprilis Burgium in Sabaudiam Princeps proficiscitur, à Duce eiúsque vxore, sorore sua, magnificè exceptus. Sed mox acri corripitur febre. Paulò meliùs habens, Lugdunum ex promisso reuertitur, Regi ac Reginæ valedicturus. Sed in febrim recidiuus, tam grauiter ægrotauit, vt de vita Medici desperarent. Vulgus venenum ei datum aiebat. Sed mox paululùm conualescens, fecit ne plebs inconsideratè loqueretur. Rex verò ac Regina ei valedicentes in citeriorem abiêre Franciam. Princeps Philippus lectica vectus ad Sabaudum reuertitur, vnde confirmata vale-

Redit in Belgiũ per Prouinciã, vbi ei nuntiatur vxorem Toleti Ferdinandum enixam.

Occurrit ei Lugduni Rex & Regina Franciæ.

Per Sabaudiam trãsit Philippus in Burgundiam, vbiq; splendidissimè exceptus.

valetudine ad Fanum D. Claudij Comitatus Burgundiæ venit, vigesima Iulij Salinas, vigesima secunda Vaudreium, vigesima tertia Dolam; decima tertia Augusti Graiam venit, vigesima Haricurtiam, inde Iupam; tum Brisachi Rhenum transiens, Friburgum venit, inde Neustattum Comitis Furstenbergij; vigesima nona Scnueringam, vbi à Wirtembergij Comite lautè cum comitatu excipitur. Pridie Kalend. Septembres intrat Ritelingam, tum Eilingam, Austriaca oppida; Kal. Septembris Oulinam, tum Augustam Vindelicorum; octauo Septembris Lauffenbergam; inde Oenipontem tendens, iuxta vrbem Cæsarem patrem obuiàm habet, seque mutuò ex equo amplexantur: noluerat enim Cæsar filium ex equo descendere. Tum ab Imperatrice Maria Blanca Sfortia omnibusque aulicis ac Principibus honorificentissimè excipitur, ac per mensem partim Oeniponti, partim Hallæ propinquo ei oppido cum patre egit, variis exercitiis se recreantes. Tandem sexta Octobris, obtenta abeundi facultate, ac multis ingentibúsque muneribus bellicisque ingentibus tormentis à patre donatus, è Comitatu Tyrolis in Bauariam, ditionémque Wirtembergensem reuertit, inde Bruxellam Sueuiæ, tum Heidelbergam Comitis Palatini, exinde Vlnam, Oppenheimium, Maguntiam, tandémque pridie Kal. Nouembres Coloniam Agrippinam, tertio Nouembris Duram Iuliæ, inde Aquisgranum, Traiectum ad Mosam, ad Fanum D. Trudonis, Louanium. Nona Nouembris Mechliniam intrat, tanto perfusus imbri vt toto corpore maderet, cogerenturque Mechliniani ignes gratulatorios ac similia lætitiæ signa in proximum differre diem. Hîc amplexis liberis, eorúmque nutriciis salutatis, aliquamdiu ex tanto itinere requieuit. Hoc anno Franci ab Hispanis ductu Ferdinandi Consalui è Regno Neapolitano eiici pellique cœpere: quam historiam si quis exactè scire cupit, legat Iouium & alios. Interim Francorum Rex magna suis in Italia mox mittit auxilia; vtque Hispaniæ vires diuersis locis distractas, imbecilliores in Italia redderet, duobus præterea iustis exercitibus (excepto Italico) Hispaniam terra aggreditur; hoc Russionensem Comitatum, altero Cantabros (nunc Biscainos) inuadens, ac versus Fontarabiam properare iubens; instructaque valida classe, Cataloniæ ac Valenciæ oram omni calamitatis genere infestare præcipit. Eodem anno obiit Mechliniæ Margarita Eboracensis, Caroli Audacis vidua, sepulta apud Franciscanos. Anno 1504. Princeps 1504
Philippus, cernens Carolum Geldrum contra aui Arnoldi venditionem testamento approbatam, confirmatámque Cæsaris Sigismundi Diplomate, (de quibus suprà ad annum septuagesimum secundum superioris sæculi) in Geldria vi regnare, eum debellare, vniuersáque Geldria pellere (vti patri è Germania discedens se facturum fuerat pollici-

Denique venit ad patrem Cæsarem Oenipontem.

Redux per ciuitates Germaniæ venit Coloniam, hinc demum Mechliniã.

Ardet insigniter bellum inter Francum & Ferdinandũ Regem Hispaniæ Philippi nostri socerum.

Parat Philippus bellum in Geldros.

tus) constituit. Præmittit cum tribus virorum millibus in Geldriam Legatum Vergij Dominum Burgundum; qui indicto per Legatum castrensem bello, arces aliquot expugnat, Præfectis ac præsidiariis in vincula coniectis. Intereà Princeps iusto exercitu coacto, Mosam Grauæ traiicit, expugnatisque tribus castellis ad Neomagum castra ponens, erumpentes Geldros in vrbem reiicit. Cleuam exinde exercitum ducens, transmisso Rheno Arnhemum obsidet, productisque tormentis mœnia deiicit. Exstruxerant haud procul porta oppidani munitionem; hanc Austriaci occupant. Arnhemij summa in eos vi erumpentes recuperant. Sed cùm paulò pòst puluis tormentarius deficeret, quique eum perferre in ciuitatem erant conati, cæsi, capti aut strangulati essent, quamquam nec commeatus nec militum inopia premerentur, hisce legibus deditionem faciunt: Arnhemienses ad veterem familiæ Burgundiæ obedientiam reuertuntor. Princeps in vrbem armata manu, si ei placuerit, per hiatum tormentis factum intrato. Ea qua Princeps iubebit ratione gratiam rebellionis roganto. Sacramentum Principi nouum dicunto, ac posthac obsequentes subditos se futuros promittunto. Cetera omnia cōdonata sunto. Has conditiones statim admisere Arnhemij, Hattemij, Hardarwicani (paulò antè fortuito igne planè vastati) Elburgij, Tieltij, Bommelij, Dousburgij, Lochemij, Grollij; ac è Nobilitate Bronchorstij, Wischij, Therenbergij, Sceinkij, Batemburgij, Anholtij, ac plerique alij, omnesque Principi sacramentum dixere. Itaque mense Iulio Princeps, comitatus multis Proceribus Arnhemum ingreditur; magnoque cum honore exceptus, inauguratusque, paulò pòst haud procul Zutfania castra locat. Mittunt mense Septembri honestiores ciues rogatum, conditionibus Amhemensium in gratiam recipiantur. Consentit Princeps. Sed reuersis Legatis, mox concitatione Nobilium, qui à Carolo ad eos erant missi, animis mutantur, formulamq; Amhemiam respuunt. Carolus in pugnam non exibat, sed exustis vbique rusticorum fortunis, effecerat, vt commeatus difficulter in castra aduehererur; ipse locis munitis, sæpè ea mutans, se continebat. Tandem iisdem ferè quibus superioribus annis, pax haud diu duratura conditionibus initur. Eodem ferè tempore Dux Georgius (stantibus adhuc induciis cum Groninganis) Westfrisiis leges ciuiles ac capitales dedit; Curiam vbi ex prouocatione litigarent, instituit; pondereque ac mensura vna hac vti iussit. Grana, frumenta ac legumina cuiuscumque sunt generis, mensura oppidi Bolswartij distribuuntor. Laneis ac lineis pannis diuendendis vlna oppidi Worcomij, quod est apud Frisios, vtuntor. Poculi mensura, qua vinum, cereuisia, ceteraque liquida publicè venduntur, mensura Leuwardica distrahuntor. Quidquid per libram aut stateram commutatur, ponde- re

Obsidet Arnhemū Princeps Philippus.

Dedunt se ei Arnhemij.

Item Hattemij, Tieltij, Bommelij, alij.

Pax fit cum Carolo Geldro, sed parum duratura.

Leges ciuiles eo tempore apud Frisios à Saxone.

» re quo vrbs Colonienſis vtuntor. Vas butyri trecentas libras ponderis
» Colonienſis, dolio non connumeraro, habeto. Libra magna caſei (more
» mercatorum loquendo) trecentas ſimiliter libras pẽdeto. Finitæ induciæ
cum Groninganis, operâ Euerwini Comitis Benthemij vſque ad Paſcha
anni 1505. prolongantur, facilè concedente Duce Georgio, quòd Cæſari
in auxilium proficiſci contra Philippum Comitem Palatinum eiuſque
filium Robertum, ſuperiorem Bauariam ſibi vſurpantem, neceſſariò co-
geretur. Poſteà Cæſar pacem ſancit cum Ludouico Duodecimo Franco-
» rum Rege hac formula: Claudiam Regis filiam Carolo Auſtriaco de-
» ſponſatam ratum habento. Rex eiuſque Proceres ei ſanguine iuncti ſpon-
» ſalia ſubſignanto. Cæſar reſciſſo Diplomate Sfortiæ conceſſo, nouum Re-
» gi eiúſque maſculis legitimis liberis, iiſque deficientibus, è filia natu
» maxima Carolo Auſtriaco nupta, concedito: quæ nuptiæ ſi Francorum
» culpa effectu caruerint, tum Carolus Auſtriacus, eius frater, & ex ijs
» nati liberi nepoteſq́; in Ducatum Mediolanenſem ſuccedunto. Fœderi
» cum Papa Iulio conrra Venetos icto Cæſar accedito. Pro Diplomate Du-
» cali ditionis Mediolanenſis Cæſari ducenta millia aureorum liliorum
» ſoluito. Lodouicum Sfortiam carcere liberaro. Quamquam hæ condi-
tiones non diu ſint ſeruatæ, nec Sfortia carcere emiſſus, fuit tamen poſt-
hæc multò mitiùs habitus, facta ſcribendi ac legendi libera poteſtate.
Hoc anno pridie Kal. Iunij obiit Eingelbertus Naſſauij Comes. Obiit
quoque quinto Kalend. Decembres Medinæ Campi, quinquennio poſt
filij Ioannis mortem, Eliſabetha Hiſpaniæ Regina, heroina numquam
ſatis laudata, ad quam ſpectabant Caſtellæ Regna, Hiſpaniarum maxi-
ma præſtantiſſimaque pars. Quare cùm Ferdinando Regi in Arrago-
niam, ea mortua, iure eſſet migrandum, ac relinquenda Principi Phi-
lippo Auſtriaco, eiuſque vxori Ioannæ Regnorum Caſtellæ gubernatio,
Rex Ferdinandus ſe oppoſuit, quòd facto Eliſabeth teſtamento ſibi Ca-
ſtellæ gubernationem ad vitam legaſſet. At eam id iuris non habuiſſe,
Hiſpaniæ Proceres diſſerebant: à quibus Princeps Philippus concitatus,
iter in Hiſpaniam inuito ſocero adornabat, Caſtellæ hereditatem vi vel
amicitia aditurus. Sed tandem Fredericus Toletanus Albæ Dux, Fran-
ciſcus Puuenefius Archipræſul Toletanus Caſtellæ Cancellarius, Ioan-
nes Lutzenburgius Villæ Dominus, ac Ioannes Emmanuel Ærarij
Præfectus, controuerſiam inter ſocerum ac generum his conditionibus
» compoſuêre: Princeps Philippus nil ſine ſoceri Ferdinandi voluntate nec
» conſiliis in Hiſpania agito. Hiſpaniæ Regni titulus communis eſto.
» Regni vectigalia æqua portione diuidunto, idemque de nouarum Inſu-
» larum in mari Indico repertarum reditibus faciunto. Donatio munio-
» rum D. Iacobi Calatrauæ ac Alcantaræ iuris Ferdinandi maneto. Alter

Pax ſancitur inter Cæſarem & Regem Francorum de Ducatu Mediolanenſi.

Moritur Eliſabetha Regina Hiſpaniæ.

Ex eius teſtamento ortum diſſidium inter Philippum & ſocerum.

Componitur vtriuſq; idem diſſidium.

alteri militum auxilia, belli tēpote, recipientis sumptu submittito. Cæsar «
his conditionibus comprehenditor. Philippus tamen in Hispaniam pro- «
fectus non est nisi post menses tredecim, ob Gelticam perfidiam & alia
1505 in Belgio detentus. Postridie Idus Ianuarij anno 1505. celebrat Princeps Philippus Bruxellæ Brabantiæ in templo D. Gudilæ exequias Elisabethæ Reginæ Hispaniæ, & posteà solemni ritu ipse eiúsque vxor à Legato castrensi, in eodem templo ter Reges Castellæ, Legionis, Toleti, Granadæ, &c. acclamantur, vsúsque est deinceps Philippus in suis Diplomatibus hoc titulo: Philippus Dei gratia Rex Castellæ, Legionis, &c. Princeps Arragoniæ, Siciliæ, &c. Archidux Austriæ, Dux Burgūdię, &c.

Celebratu Bruxellæ exequiis Elisabethæ, Philippus & Ioanna ter solemni ritu Reges Castellæ, &c. acclamātur.

Mense Martio Rex Ludouicus Georgium Ambosium Cardinalem Rothomagensem ad Cæsarem in Germaniam Hagenauæ Comitia celebrantem mittit, suo ei nomine clientale sacramentum de Ducatu Mediolanensi ac Comitatu Ticinensi Angleriæque diceret, quemadmodum pacis conditionibus superiori anno conceptis erat conuentum, præsentátque dimidiam promissæ pecuniæ partem, reliquam ex pacto numeraturus, cùm Cæsar in Italiam venisset. Ambosius Diploma accepit septimo Aprilis huius anni Hagenauæ exaratum. Sub idem tempus Rex Castellæ ad patrem Cæsarem Hagenauam venerat; vbi sæpiùs habito consilio, tandem etiam pacem cum Francorum Rege factam Cæsar approbat, in eam præsente Ambosio iurans. Tum Rex Castellæ patri Cæsari clientale dicit sacramentum de Geldria, Zutfania, ac pro filio Carolo de Lutzenburgo. Finitæ erant hoc anno festo Paschatis inter Groninganos eorúmque hostes induciæ. Ter diuersis locis pro pace frustrà egerant. Exinde Groningani Dammum excutientes, viginti quatuor præsidiarios leui pugna captos Groningam perducunt. Saxonici Adewarti præsidium augent, quotidiéque ad portas vsque Groninganas excurrunt, venítq; eódem Comes Etzardus, relicto Dammi fratre Vckone cum mille præsidiariis. His non obstantibus, Groningani cum quingentis armatis egressi, spoliant exutúntque Oosterwicum, Heueschem, Weiwartum, domúmque cum magna præda reuertuntur. Etzardus, armatis ter mille quingentis viris, munit templum Slohteranum, Zuitlaranum, Terpuntanum, conatus vndique impedire ne commeatus Groningam deferretur. Aperuerat etiam cataractas aliquot, aquáque marina loca decliuia inundarat. Ad hæc, rogante Duce Georgio, Cæsar semel & iterùm Groningam scribit, Ducem Georgium Principem à se creatum admittant: demum Groninganos rebelles Imperio proscribit. Groningani proscriptione parum moti, auxilium ab Vltraiectinis expectabant: quod haud dubiè Antistite Duce venisset, nisi eodem tempore Cæsarem cum Philippo filio, dum contra Geldrum bellum gerit, idem

Rex Philippus patri Cæsari clientale sacramentum dicit de Geldria, &c.

Saxonici & Groningani inuicem populationibus sæuiunt.

Proscribūtur Groningani à Cæsare.

eadem

eadem opera in Vltraiectinos conuersuros timuisset. Etenim instante mensis Aprilis fine, Rex Castellæ Philippus, impetrata à patre Cæsare potestate, in Belgium reuersus erat; & coacto non contemnendo exercitu, iterùm, vt patri pollicitus fuerat, Geldros inuaserat. Graua ei portas aperuerat, idémque fecerant minora omnia pro maiori parte oppida. Restabant Neomagum, Rutmonda, Venlonium, Zutfania, Bommelium, Arnhemum, ac Tiletum. Rex castra ad Arnhemum ponit. Carolus Geldrus ad omnes ferè Germaniæ Principes litteras dederat, causámque suam commendarat. Sed quòd à maxima parte parum probatetur, nulla auxilia impetrarat. Conuertit itaque se ad Francorum Regem, cum eo æternum fœdus pro se posterisque firmissimum sanctissimumque (sic enim fœderis verba sonant) sanciens. Sed quòd se rebus adhuc omnibus imparatum Castellæ Rex non expectatus iustis cum copiis inuasisset, pro tempore arte ac dolo agendum ratus, accepta fide publica, ad Castellæ Regem in arcem Rosendalam venit, ac in hunc modum ei adulatur: » Tuus ego sum, Domine, humilis famulus, venique » huc, declaraturus me vires non habere, quibus tibi resistere velim aut » possim; proinde positis armis, pacem amicitiámque certis conditio- » nibus rogatum veni. Rex Castellæ ad eius verba subridens, arrepta manu, è terra eum leuat, iuxtáque se sedere iubet; factísque induciis Carolus promittit (præstito iureiurando, ac sumpto Iesu Christi Corpore sacro) se Castellæ Regem breui in Hispaniam proficiscentem cum honesto comitatu secuturum, statimque Bruxellam venturum, se suosq; ad iter instructurum: quam in rem tria florenorum millia ei Rex dat dono, ac Ducatus Geldriæ reditibus vti sinit. Exinde quarto Kal. Augusti Tileti induciæ duorum annorum his legibus publicantur: » Liberè » vtrinque subditi commeanto, ac mercaturam aliáq; negotia exercento. » Iudices certo numero hinc inde leguntor, qui durantibus induciis de ab- » soluta pace tractento. Partes duorum mensium spatio Tabulas omnes » proferunto, quibus ius suum tueri volunt: quod si non fecerint, causa » cadunto, ac condemnantor. Carolus Castellæ Regi Bommelium, Tile- » tum ac arcem Hattemiam tradito; reliqua oppida & munitiones, quas » vtraque pars habet, durantibus induciis seruanto. Omnes Geldriæ Or- » dines eum Ducem habento ac sacramentum dicunto, quem dicti Iudi- » ces, lata sententia, Geldriæ Ducem pronuntiabunt. Cæsar his conditio- » nibus subscribat. Exinde simul ad oppidum Zanctis ditionis Cliuię proficiscuntur, inuisuri Cæsarem, qui eò non ita dudum cum exiguis venerat copiis. Hoc anno quarto Idus Septembris obiit Philibertus Dux Sabaudiæ, nullis è Margarita Austriaca relictis liberis, ætatis anno vigesimoquarto, rediens à venatione, qua adeò corpus incaluerat, vt cùm

Iterùm venit Rex Philippus cum exercitu in Geldriam rebellantem.

Carolus Geldrus ficta animi demissione inducias impetrat.

Iurat Geldrus se præstiturum cum Philippo in Hispaniam, quod tamen non fecit.

Leges induciarum & via struenda pacis publicantur.

Moritur Dux Sabaudiæ.

parum

Nascitur Bruxellæ Regi Castellæ filia Maria.

Pax aliquanta super Regno Neapolitano.

parum frigidæ hausisset, continuò animam efflaret. Decimoquinto Kalend. Octobres nascitur Regi Castellæ Bruxellæ filia, cui nomen est inditum Maria. Testes sacræ ablutionis fuêre Cæsar ac vidua Engelberti Nassauij. Duodecimo Octobris pax super Regno Neapolitano his inter alias legibus constituitur: Cedit Rex Ludouicus Regi Ferdinando integra possessione & titulo Regni Neapolitani ac Ierosolymitani. Ducet Rex Ferdinandus in vxorem germanam Foxeam Regis Ludouici ex sorore neptem. Actum Blosij. Addebantur conditiones multæ, sed ferè sine effectu. Narrauimus sub finem anni præcedentis, Regem Castellæ cum socero Ferdinando de gubernatione conuenisse. Quibus conditionibus quamuis eum Rex Ferdinandus non fore contentum crederet, naues tamen multas, quibus cum vxore in Hispaniam veheretur, miserat. Iungit his Castellæ Rex Belgicas quinquaginta, ac cum vniuersa familia, Reginaque Ioanna, multisq; Proceribus, Carolo Geldro morbum simulante, maximam earum ornatissimamque Middelburgi (vbi paulò ante in Abbatia Equitum Aurei velleris numerum suppleuerat) in Zelandia conscendens, quarto Idus Ianuarij anno 1506. sublatis velis in altum contendit. Dederat illi Cæsar comitem ac Achatē indiuiduum Wolfgangum Comitem Furstenbergij, virum multis animi corporisque dotibus insignitum. Cùm Angliam in conspectu haberent, nauis Regia fortuito corripitur igne, tanta omnium consternatione, vt extremam adesse horam vererentur. Sed sociorum naualium diligentia ignis restinguitur. Exinde tempestas adeò horribilis ac sæua eos excipit, vt haud procul naufragio abessent, ægréque in portum oppidi Hamptonæ (quod est in Anglia) nauis Regia paucis comitata appellit, tribus cum omnibus rebus ac hominibus fluctibus absorptis, ceteris per varios Britonum Anglorumque portus varia fortuna, magno cum incommodo disiectis. Excepti sunt à Rege Henrico Septimo summa cum beneuolentia ac humanitate, maris tranquillitatem ac ventum secundum exspectantes. Rogatus Castellæ Rex inuisit Angliæ Regem in arce Windesora, haud procul Londino sita, ac post aliquot dierum festiuitatem renouant pacis conditiones, ante multos annos inter Hispaniæ Angliæque Reges conceptas. Cumque earum tabulas Angliæ Cancellarius attulisset, Castellæque Rex perlegi iussisset, statim propria manu subsignat; neque vlla in re sese difficilem præbet, quàm in traditione Suffolciæ Ducis, quem bello Geldrico Hattemi captum in arce Namurcensi honesta custodia detinebat. Eum enim Rex Henricus summopere expetebat, quòd in Regnum Angliæ, è contraria factione natus, ius prætenderet, pollicitus sese eum non interfecturum: quod dum vixit, seruauit; sed filius Henricus Octauus infelicem senem, mox post patris mortem, securi percussit.

Nauigat Philippus cum vxore ex Zelandia in Hispaniam.

1506

Maximis iactati periculis & procellis in Angliam appellunt, tribus nauibus cum omnibus hominibus ac rebus mari absorptis.

Renouat Philippus tabulas veteris amicitiæ cum Anglis.

cussit. Postteaquā Rex Castellæ ferè per tres menses apud Angliæ Regem summo cum honore ac lętitia exceptus fuisset, secretoq; de nuptiis Caroli Austriaci ac Margaritæ filiæ dicti Regis Henrici natu maximæ tractassent (certiores enim iam facti erant, Frācorum Regem filiam Claudiam secretò despondisse Francisco Engulemę Comiti) vento ex Oriente flante naues instrui iubet. Nono Kalend. Maij conscensis nauibus in Hispaniam dant vela; ad eoque felici vtuntur nauigatione, vt quinto Kal. Maij Corongam in Gallicia appellerent, vbi cum summa lætitia ab omni hominum sexu ac genere sunt excepti. Accurrēre ex vniuersa ferè Hispania Proceres, quique dudum Regi Ferdinando non admodum æqui fuerāt, Regi Philippo, nouas socero conditiones extorqueat, suadent, fore asseuerantes, vt nil neget; quòd astutus senex apertè perspiceret, Procerum populique maiorem partem animis ad generum defecisse. Paret horum consilio Castellæ Rex, nouas socero super communi pacta gubernatione adferens difficultates; cui id minùs durum fuit, quòd iam tale quid euenturum præuiderat. Ne igitur inuitus cogeretur, oblatas cōditiones, paucis mutatis, subsignat, ac in hanc formulam genero consentiente acce-

Agitur secretò de despōsanda Carolo Austriaco filia Regis Angliæ.

Feliciter in Hispaniam appellunt.

» ptanteque, mutat: Rex Ferdinandus Castellæ Regnorum administra-
» tione, omnique iure quod in iis habere potest, cedito; è Castella migrato,
» nec se ampliùs regnandi causa reuersurum promittito. Regnum Nea-
» politanum cum Sicilia Rex Ferdinandus habeto. Indiæ Occidentalis ve-
» ctigalia Regi Ferdinando cedunto. Donatio dignitatis Equitum Ordi-
» nis D. Iacobi Alcantaræ ac Calatrauæ iuris Ferdinandi maneto. Quot-
» annis è Regno Castellæ viginti quinque millia aureorum Ducatorum
» recipito. Post hæc statim Rex Ferdinandus in Arragoniam, indeq; paulò

Leges nouæ, & plures inter Philippum & socerum sancita.

pòst Neapolim est profectus, constitutisque eius Regni negotiis permansit, donec mortuo Rege Philippo, ad Castellæ gubernationem reuocaretur, abducto in Hispaniam magno Consaluo, quòd eum ad Regnum adspirare Neapolitanum suspicaretur. Hoc anno fame ac aduersis minutis præliis fracti Groningani, seque desertos ab Antistite Vltraiectino ac Trans-Isulanis conspicientes, vnanimi omnium Ordinum consensu, post multorum dierum maturas deliberationes mense Aprili habitas, cum Comite Etzardo Oostfrisiis seu Ouerembdiis imperante, transigere, eumque odio Saxonis, cogenteque necessitate, Principem recipere decernunt; quod tandem his inter alias factum est conditionibus: Gronin-

Groningani deserti ab Episcopo Vltraiectino & Trās-Isulanis pacem circūspectant.

,, gani nomine Sacri Romani Imperij Comitem Etzardum cum fratre
,, Vckone ac mille armatis peditibus in ciuitatem recipiunto, ac facramē-
,, tum dicunto, nomineque Imperij Principem inauguranto. Partem ciui-
,, tatis quam petet, in eius potestatem constituunto, vbi pro arbitratu ar-
,, cem ædificare, sine Ecclesiæ Vltraiectinæ ac Antistitis præiudicio, possit.

In odium Saxonis, Etzardum cum fratre Ouerēbdia Comites in Dominos recipiunt, arce construi permissa.

Comiti

Comiti nomine Imperij ius omne, quod ſibi in ciuitate ac Ommelan- «
diis eſſe contendunt, ceduntoipſe ſecundùm veteres conſuetudines vim «
legum obtinentes ius ſumma cum æquitate dicito. Quòd ad bellicas «
quæ facta ſunt attinet expenſas, ſententiæ Septem-virûm Imperij ſtanto; «
quæ vt quàm moderatiſſima obtineatur, Comes curato. Comites non «
permittunto, vt aliquod frumenti genus natum apud Ommelandios, aliò «
quàm Groningam aut Dammum venum aduehatur. Quod ad butyrum «
ac caſeum attinet, Comes in ordinem reducito, quem Groninganis ac «
Ommelandiis maximè expedire iudicabit. Quæcumque belli tempore «
hinc inde euenere, obliuioni tamquam numquam facta danto. Tabulas «
ſignant ac ſigillis muniunt hinc Etzardus ac Vcko Comites, inde Schatterus, Horenkens, Woldentius ac Sickinganus Conſules, ſeptimo Kalend. Maij. Etzardus mox arcem in vrbe molitur, eò loci qui eſt inter *Steinentijl*, *Dreinkelaers toren*, ac *Ooſterpoort*, diruens extra ac intra ciuitatem ea de cauſa, perſolutis pretiis, plurium ædes. Ommelandij ſuo ſumptu foſſas, vallum, ac extantes à gleba ceſpiteque munitiones facere coguntur, maiori quidem parte non grauatim odio Groninganorum. Dux Saxoniæ Georgius, qui hoc tempore in Germania erat, in Friſiam mittit Marſcalcum ſuum Henricum Stalsburgij Comitem, cum aliquot Conſiliariis; qui perſolutis militi ſtipendiis, præſidia Selwarto, Adewarto, ac ceteris munitionibus deducunt, ac ne vnum quidem militem in ditione Groningana reliquere. Idibus Iulij Adewartum venit dictus Marſcalcus, Comes Herinkus, Vitus Drakenburgius Præfectus Emdanus, cum Cancellario ac Conſiliariis Comitis Etzardi, conuocántque Langewoldios, Fredewoldios, Hummeiſchæos, ac Middagios; commemorant quàm calamitoſo bello ſint liberati, ac ne rurſum in præteritas recidant ærumnas, Ducem Georgium in Friſia duos conſtituiſſe Legatos, donec perfectis in Germania negotiis, in Friſiam redeat, è quibus Comes Stalsburgius eius nomine Weſtfriſios eſſet gubernaturus, Comes Etzardus Groningam cum Ommelandiis. His eum velle ac iubere non minùs quàm ſibi ipſi obediant. Tum Præfectus Emdanus ac Etzardi Cancellarius, exhibita poteſtate, abſoluunt Ommelandios à præſtito Comiti ſacramento, eoſque ſub Imperium Ducis Georgij, hereditarij nomine Imperij Friſiæ Gubernatoris, conſtituunt. Accipiunt hi conditionem, ac Duci Georgio nouum dicunt ſacramentum. Detrectarunt id quidem Dammij & aliquot alij, ſed quod iis poſt aliquot annos malè ceſſit. Initio menſis Augusti inter Ducem Georgium ac Comitem Etzardum certæ hac formula conditiones concipiuntur: Comes Etzardus titulo Legati ditionis Friſiæ, quæ Amiſia ac «
Laura fluminibus continetur, Ducis Georgij Gubernator eſto, dictique «
Ducis

Permittunt etiam alia haud pauca.

Conſtruitur Groningæ arx

Declarat Etzardus ſe tantùm pro Duce Saxone Legatum velle agere: & hinc noua turba.

Pacta conuenta inter Saxonẽ & Etzardum.

» Ducis auctoritas sarta tecta maneat, enixè curato. Nil noui apud Ommelandios molitor. Groninganos nec Ommelandios multato ob transgressionem decreti per Ducem Georgium Westfrisiis causa mensuræ statæ & ponderis nuper lati, antequam ea communi consensu sit recepta. Exactiones ac tributa, quæ Dux Ommelandiis imperabit, vt & ea quæ Duci ab initio iure ordinario concessa sunt, summa diligentia colligito: quibus recipiendis Quæstorem Dux, Etzardus verò Legatum, qui præsidiariis munitiones custodientibus stipendia persoluat, dato. Vt Dammij ac Oltamptij, qui non ita dudum in Ducis Georgij nomen iurare recusarunt, id ante instantem mensem Octobrem vi aut amicitia inducti faciant, Etzardus sedulò curato. Has conditiones Comes Etzardus ac Comes Stalburgius mense Augusto Harlingæ subsignarunt.

Tributa colligenda à duobus, uno à Saxone altero ab Etzardo constituendis.

Hoc eodem anno Cæsar Legatos ad Franciæ Regem miserat, petitum sibi in Italiam traiecturo promissam pecuniam ac auxilia mitteret, exulesque Mediolanenses è postremæ pacis formula restitueret. Quæ cùm Rex differret, facilè Cæsar eum nil facturum prospiciens, filium Philippum Castellæ Regem admonet, Francum fœdus violaturum; eo id facilè credente, quòd mense Maio Rex Ludouicus litteras cum Legatis in Hispaniam ad Castellæ Regem, ac alias ad Belgarum aliquot ciuitates misisset (dissimulare enim diutiùs rem nequibat) significans se rationibus ac precibus Ordinum Regni sui inductum consensisse in nuptias Francisci Valesij Engulemæ Comitis ac Claudiæ filiæ suæ Carolo Austriaco desponsatæ, maximè quòd filium sibi nasci nullum videret, nemóque propinquior Salicæ Legis decreto ad Regnum quàm Franciscus esset. Læsi fœderis iniuriam Austriaci Principes dissimulabant, quòd cum exercitu in Italiam, indeque Romam proficisci Cæsar constituisset, vt corona aurea à Summo Pontifice redimitus, Regem Philippum Romanorum Regem renuntiaret. Sed hæc consilia morbo Ladislai Bohemiæ ac Hungariæ Regis, cui certo iure Cæsar succedere, si sine liberis obiisset, debebat, euanuere. Fine mensis Augusti Rex Castellæ cum vxore Ioanna vrbem Burgos intrat, statimque loca pia Miraflorani ac Carthusianos inuisit. Post dies aliquot ad ludum paruæ pilæ cum reticulo se exercitaturus contendit: cumque pomeridiano tempore, summis cæli caloribus, nimio exercitio sanguis æstuaret, ac stomacho humorem petenti, frigidam auidiùs infudisset, statim malè habere cœpit. Inualescente morbo, decumbere cogitur; animumque extemplò ad Deum conuertens, testamentum condit ac consignat, Sacramentis Ecclesiæ Catholicæ se munit: tantáque fuit intereà continuò sine vlla remissione sæuientis validissimi morbi vis, vt paucis diebus virum robustissimum, in ipso ætatis flore constitutum, summo omnium

Excusat Francus quòd filiam Carolo nostro desponsam alteri tradat.

Philippus post lusum pilæ auidiùs bibens morbum incurrit.

nium cum dolore ſeptimo Kalend. Octobris è viuis violenter raperet, anno ætatis vigeſimo octauo, relicta vxore Ioanna grauida, quæ poſthumam paulò pòſt peperit Catharinam; intellectáque Regis mariti morte, adeò intemperanter doluit, vt ex eo tempore numquam ampliùs mente ſatis valuerit, cùm tamen ſeptuageſimum prætergreſſa ſit ætatis annum. Conditum eſt Regis corpus apud Carthuſianos iuxta Burgos Hiſpaniæ, & cor Brugis Flandriæ apud matrem. Mortem eius Cometes menſe Auguſto in Occidenrem flammeſcens prædicere eſt viſus.

Florenti ætate moritur; vxore adeò dolente, vt ex eo tempore numquam ampliùs mente ſatis valuerit.

CAROLVS
HISPANIÆ REX,
POSTEA IMPERATOR EIVS NOMINIS V.
FILIVS SVPERIORIS,
XLII. BRABANTIÆ
V. BELGII VNITI PRINCEPS.

Præfuit annos quadraginta nouem.

1506 IVVLGATA per terrarum orbem mortis Philippi Auſtriaci Caſtellæ Regis fama, variè Principes affecit; ac ſi quis alius, Cæſar Maximilianus, tanto orbatus filio, inprimis iuſtè doluit. Deinde Anglorum Rex Henricus Septimus, deſtinans (vt ſuprà dictum eſt) filiam ſuam Carolo Auſtriaco ſponſam, miſſis ad Guilielmum Crouiacum Cheueræ ac Arſchoti Dominum, tum temporis Belgarum ac Regiorum liberorum Gubernatorem, litteris, oſtendit ſe Regis Philippi morte non parum doluiſſe, res ditioneſque liberorum eius curæ ſibi eſſe ac futuras. Inter alia hæc ſcribit: Petimus, conſilio Ordinum (quos conueniſſe intelleximus) liberos Principis veſtri eorumque res fideliter ac diligenter gubernetis, inprimis verò finibus veſtris benè proſpiciatis, ne quid vicini Fráci per iniuriam occupent. Quod ad nos attinet, ſi ratione, conſilio, aut re Principi Carolo adhuc puero, eiuſque ſororibus ac fratri, Belgarũ prouinciis ac Ordinibus gratificari poſſumus, non id alia ratione,

Cheurius Belgarum ac Regiorum liberorum Gubernator.

CAROLVS V. IMP. ET HISP. REX, XLII. BRABANTIÆ
V. BELGII VNITI PRINCEPS.

1506 ne, quàm si eorum pater Dominusque Castellæ Rex adhuc in viuis esset, summo studio libenter faciemus. Certiores quoque facti sumus litteris Cancellarij nostri, Francos, rupta fide, excursiones, prædas ac incendia facere, Brabantiam per Geldriæ Ducem deprædari, captiuos abduci, hostiliáque omnia tentari. Scribimus etiam hoc tempore ad Cæsarem Maximilianum, eum adhortantes, primo quoque tempore in Belgium proficiscatur. E castro nostro Cingio, decimo quarto Kal. Nouembres. Nempe Carolus Gelder, morte Castellæ Regis, liberorum eius pueritia, Cæsaris variis in Germania & Italia negotiis, promissisque Francicis confidens, mox rupta pace, Brabantiam inuaserat, Tumholtum spoliarat ac incenderat, totaque Campinia magnam prædam plurimosque captiuos abduxerat. Initio anni 1507. considerantes Belgæ, bellum esse cum Geldro, instare cum Franco, Legatos in Austriam ad Cæsarem Im-

Speciosissima promissio Angliæ, nuptias Caroli cum sua filia meditans.

Inuadit Ditiones Caroli pueri Geldrus.

1507 stij agentem mittunt, rogatum (quod paulò antè incondita plebs stultè recusarat) dignaretur nepotis ex filio Caroli Austriaci Ditiones regere ac defendere. Lectu digna est apud Heurerum Cancellarij Brabantiæ Hauthemij hanc in rem ad Cæsarem oratio, vbi hæc inter cetera: Rogamus intimo cordis affectu, obliuisci digneris iniuriæ Maiestati tuæ à sola plebe illatæ. Verè dixit post Hesiodum Liuius, Populum aut superbè imperare, aut humiliter seruire, medium non nouisse. Regnum Belgarum Monarchia, sed prudentibus probisque Consiliariis fulta diu stat, nec aliter: idcircò quòd populus natura generosus, mortis fortunarumque contemptor, si seruiliter habeatur, citò in vindictam exurgat; contrà, si secundùm leges leniter humaniterque tractetur, nulla Prouincia fideliùs Principes suos agnoscat. Et perorando: Indigent pueri Principes tuo auxilio, tremulaque id voce per nos nunc eblandiuntur: nos verò omnesque probi supplices insistimus, plebs erroris sui culpam demisso vultu deprecatur; natura subditorum efflagitat, Deus venire Cæsarem iubet, extrema rerum Belgicarum necessitas exoptaturam se confidit. Iuuent, rogamus, aliquid nunc lacrymæ omnium Ordinum nomine contra ætatis nostræ decus dignitatemque erumpentes. Silente Hauthemio, ceterisque Legatis eadem demissè petentibus, promittit Cæsar, quamprimùm possit, se in Belgium venturum, interim commissa Prouinciarum Belgicarum cura filiæ Margaritæ Principis Castellæ, ac deinde Ducis Sabaudiæ viduæ, amitæ Caroli Austriaci; cui ex Ordinum sententia Consiliarios Belgas dedit Cheuræ Dominum ac alios, Carolum puerum Latinis litteris veraque pietate imbuendum tradens Adriano Florentio Vltraiectino, qui posteà Summus Pontifex fuit eius nominis Sextus. Iniit Margarita gubernationem Belgicarum Ditionum die 28. Maij. Hoc anno Comitia Cæsar habuit Constantiæ cum Principibus

Rogant Belgæ Cæsarem, dignetur ditiones nepotis regere ac defendere.

Genius Belgarum graphicè depictus.

Promittit Cæsar se quamprimùm possit, ad Belgas venturum interim datis eis gubernatricem Margaritam filiam.

cipibus Imperij à vigesimo tertio die Aprilis in mensem vsq; Augustum. 1507
Sub idem tempus Genuenses, qui paulò antè rebellauerant, & Nobilitatem eiecerant, citiùs omni opinione à Ludouico Duodecimo Francorum Rege superantur, & acceptis quibuscumque legibus in deditionem veniunt.

Genuenses à Franco domantur.

Paulus de Nouis tinctor, quem Ducem Genuenses creauerant, ex conflictu per mare fugiens, Pisis à classe Gallica capitur, & Genuæ capite plectitur. Mense Septembri Carolus Gelder, adueniente ad se è Francia Roberto Marcano cum quadringentis galeatis equitibus ac bis mille peditibus, iterùm Brabantiam inuadit, Diestum frustrà oppugnat, strenuè se defendentibus Nassauij præsidiariis & ciuibus; Thienam obsidet, & 29. Septembris captam fœdè populatur, multis ciuibus trucidatis, pluribus Ruremondam paulò pòst abductis.

Geldrus auxilio Francorũ Diestbum frustrà oppugnat, sed Thenam fœdè diripit.

Manserunt ibi vsque finem mensis Octobris, ex Brabantia & Hasbania intereà immensam colligentes prædam, tum Gelri cum captiuis & præda Ruremondam reuertuntur, Marcanus cum Francis præda onustis in Franciam. Qui cùm in silua Arduenna iuxta D. Huberti Fanum castra haberent, equosque reficerent, maximè quos è Brabantia & Hasbania abegerant, subitò à ducentis Namurcensium peditibus totidémque equitibus nocte opprimuntur. Cadunt triginta quatuor Franci, reliqui in proxima silua fuga elabuntur. Quingenti equi cum omnibus impedimentis & præda capiuntur, ceterique seminudi in Franciam reuertuntur.

Franci auxiliares à Namur- censibus caduntur, & præda exuuntur.

Intereà Egmondij Dominus Hollandiæ Gubernator, arcem Poroiam ad Mosam obsidet: sed aduolante omnibus cum copiis in auxilium Geldro, discedere cogitur. Cumque Poroiæ præsidiarij omnibus vicinis essent infestissimi, sequenti anno mense Iulio ab Anholtij Domino expugnantur, Præfecto Swewindio cum duodecim præsidiariis strangulato, ceteris singulari cum veste dimissis. Sub finem huius anni, & deinceps anno proximo 1508. Veneti magnis animis, quòd se ab Austriacis Car- 1508
nias Alpes & vicina loca incolentibus irritatos dicerent, conscriptis decem peditum duobusque equitum millibus, Duce Bartholomæo Liuiano (aliis Aluiano) Nicolao Vrsino, Vitellio Tifernate, ac plerisque aliis veteranis Ducibus, hereditarias Cæsaris ditiones ad Athesim sitas inuadunt, Carnos, Histrios, ac Foro-Iulienses vastant.

Initia & causa belli inter Cæsarem & Venetos.

Ab alia parte Andreas Grittus cum quinque peditum millibus ac equitibus leuis armaturæ Epirotis ac Macedonibus (quos hodie Albanos vocant) Alpes Athesinas occupat. Ducit contra Grittum partem Cæsarei exercitus Sixtus Trantsonius: sed in valle oppidi Codoriani, niuosis Alpium anfractibus, vbi explicare aciem non poterat, à Veneto exercitu deprehensus, inita pugna Trantsonius superatur, maiori parte cum eo cæsa, captoque Barone Turriensi, cum aliis viris præclaris. Altera Cæsariani exercitus

Pugnant Cæsariani infeliciter cum Venetis.

 pars

1508 pars in Italiam se dimittere conata, ad arcem Petronianam à Nicolao Comite Petiliano Venetorum ac Triultio Francorum Ducibus, accepta clade, est repulsa. Veneti partim fuso, partim repulso Cæsaris exercitu, ad deditionem compellunt Clusium, Cadoram, Gradiscam, Cormonam, Gotitiam ac Wipachum. Antonius Contarenus, educta classe, occupat Dumum, Tergestum, ac Bistoniam; & nisi vlteriùs Triultius procedere recusasset, sciens Regem Francorum non omnino Cæsarem irritari velle, Tridentũ cum vniuersa subiecta ditione Veneti in potestatem redegissent. Cæsar enim eo tempore imparatus Coloniæ Agrippinæ res Belgicas ac Imperij tractabat. Quas ob causas facilè Paulus Lichtensteinius, Præsul Tridentinus, inducias inter Cæsarem & Venetos in triennium pangit, ea lege Venetis percommoda, quæ quisque tenebat intereà temporis possideret, ac pro arbitrio muniret; quibus induciis tamen Cæsariani nulla ratione induci potuêre vt Carolus Gelder comprehenderetur. Quærebat intereà Cæsar rationem qua acceptum à Venetis detrimentum ac dedecus farciret: irritarant enim hoc bello Veneti non solùm Cæsarem, sed etiam Papam Iulium, & hactenus socium Ludouicum Francorum Regem, maximè ob arrogantes induciarum conditiones, quas se inconsulto, neglectoque Geldro, præscripserant. Retundendam igitur superbæ vrbis ambitionem Pontifex Iulius, Cæsar, Francus ac Hispanus iudicantes, contra Venetos coniurant; ac Cameraci apud Belgas locum mittendorum Legatorum, sanciendique fœderis, tanto silentio constituunt, vt cùm ex fama tale quid agi spargeretur, Veneti non crederent. Venit Cameracum pro Cæsare filia eius Margarita Belgarũ gubernatrix, Matthæus Langius Cæsari ab Epistolis, ac Nicolaus Frisius; pro Rege Francorum, Georgius Ambosius Cardinalis Rothomagensis, tandemque & Ferdinandi Hispaniæ Regis Legatus; sparserantque famam, se coiisse, vt pacem inter Castellæ Principem Carolum Austriacum ac Carolum Geldrum facerent, factis inter eos hac de causa quadraginta dierum induciis; tractántque multa variáque de rebus Geldricis ac Nauarræis, sed adeò frigidè multis verbis chartas implentes, vt facilè appareret, non hisce de rebus eos conuenisse. Denique decimo Decembris die fœdus Cameraci concluditur, ac in summo templo publicatur; non tamen ea parte quòd bellum communibus viribus in Venetos esset decretum. Repetebat ab ijs Pontifex Iulius vt ab iniustis possessoribus, Fauentiam, Ariminum, Rauennam, Ceruiam; Cæsar Imperij nomine Patauium, Vicentiam, Veronam, suo nomine Forum-Iulij & Taurisium; Francorum Rex vt Insubrum Dux, Cremonam, Giaradadam, Brixiam, Bergomum, & Cremam; Hispaniæ Rex portus & oppida Venetis oppignorata, Sipontum, Tranium, Monopolim, Brundusium, ac Hidrun-

Cæsare Coloniæ rebus Belgicis ac Imperij distento, sancit inter eum & Venetos Episcopus Tridentinus inducias in triennium.

Excogitat Cæsar rationem de Venetis vlciscendis.

Conueniũt Cameraci Legati Cæsaris, & Regũ Franciæ & Arragoniæ.

Hidruntum. Vt autem Cæſar legitimo titulo inducias cum Venetis factas rumpere poſſet, cautum fuit, Pontifex ab eo vt Cæſare & Pontificatus patrono auxilium contra Venetorum iniurias imploraret; Francorum Rex ipſemet ad bellum primus omnium ſociorum proficiſceretur, tum Cæſar ſequeretur. Alter alteri ad ſua recuperanda auxilio eſſet. Pax cum Venetis niſi communi conſenſu non fieret. Tres menſes conceſſi, qui rebus ſuis recuperandis fœderi vellent adſcribi. Addita eſt & fœderi pax inter Principem Hiſpaniæ Carolum Auſtriacum & Carolum Geldrum; ſed, ſicut plures præcedentes, non fuit diuturna. 1508

Fit fœdus in Venetos; Cæſar tamen non ſuo nomine, ſed vt Pontificis patronus bellũ gereret.

Pontifex Iulius ingentem imminere Italiæ tempeſtatem hoc fœdere videns, Venetis obtulit, ſe fœderi non ſubſcripturum, ſi Ariminum ac Fauentiam ſibi reddidiſſent. Qua de rediu deliberantes, tandem magno ſuo malo ſeraque cum pœnitentia negauere. Tum Iulius fœderi Cameracenſi ſubſcribit. Exinde Veneti, maximis collectis copiis, Regem Francorum Ludouicum, qui eis per Legatum caſtrenſem bellum indixerat, cum non minoribus copiis in Italiam properantem ad Abduam expectant. Anno 1509. decimo quarto Maij ad Geradadam inter Francos & Venetos collatis ſignis concurritur. Superantur ingenti peditum cum iactura Veneti, egregiè aperto in campo vincentibus Francis. Capitur Liuianus, amiſſo altero oculo, ac cum eo non pauci primæ Nobilitatis Ordinum ductores, ductique in Franciam, demum liberati ſunt, cùm rupto Cameracenſi fœdere, nouum Franci cum Venetis iniiſſent. Poſt hanc victoriam Rex Ludouicus ſpatio quindecim dierum oppida quæ repetebat omnia in fidem accepit; inſupérque Pontifici ac Cæſari occaſionem dedit, nullo negotio ſua recipiendi, fugiente Comite Nicolao Petiliano Venetorum Imperatore cum maxima exercitus parte Meſtrium, quod eſt extremum Venetæ ditionis in continente oppidum. Tantus enim Venetos terror ex aduerſo prælio inceſſerat, vt vrbem munirent, ſubditos nomina dare cogerent, ac ad conciliandam beneuolentiã portoria remitterent, ad Germaniæ Septem-viros liberáſque ciuitates Legatos mitterent, vt apud Cæſarem pro pace interpellarent; miſſo eadem de cauſa ad ipſum Cæſarem Antonio Iuſtiniano, qui oratione ad prouocandam commiſerationem eximiè compoſita, promiſſiſque Cæſari ſingulis annis aureorum nummûm quinquaginta millibus (auctore Franciſco Guicciardino Hiſt. lib. 8.) fruſtrà, vt infrà narrabimus, laborauit. Cęſar enim ſupra modum Venetis iratus, cum Ludouico Francorum Rege in exitium Reipublicę coniurarat. Vna in re laudata ſemper exiſtet Venetorum eo tempore prudentia, pietas, ac animi magnitudo, quòd oblata à Turcarum Rege in tanta rerum acerbitate parata auxilia repudiarint. Exinde Veneti Legatum in Apuliam miſere, Regi Ferdinando 1509

Non ſubſcripturus erat Pontifex fœderi, ſi Veneti Ariminum ac Fauentiã reſtituere voluiſſent.

Vincuntur Veneti à Francis.

Mittunt Veneti Legatos ad Septemviros, vt pacẽ apud Cæſarem concilient, ſed fruſtrà.

Eximia tunc pietas Venetorũ, quòd nihilominus oblata Turcarum auxilia repudiauerint.

 eius

1509 eius ditionis oppida suprà commemorata liberaliter restituentes; pauloque pòst, aliquot ciuium opera, ductu verò Andreæ Gritti, Patauium recuperant. Aperta enim porta, vt plaustra aliquot frumento fœnoque onusta intromitterentur, Grittus cum pedite equiteque succedens, eam occupat, paulóque pòst arcem expugnat, Leonardo Trissino cum quatuor aliis, qui vrbem Cæsari tradiderant, Veneto in foro strangulato. Hinc oppugnant Ligniacum, Patauio propinquum. Cæsar suorum negligentia amissum recuperaturus Patauium, iusto cum exercitu, sociorum auxiliis, magnóque tormentorum apparatu obsidet, frustráque oppugnat. Erat enim in vrbe Comes Petilianus cum firma electáque peditum equitúmque manu. Quare de expugnatione diffidens, pecuniæque inopia pressus, dimisso exercitu, in Germaniam regreditur, Marchione Brandeburgio cum præsidio Veronæ relicto. Moritur hoc anno Anglorum Rex Henricus Septimus, successitque ei filius Henricus Octauus, cùm Arthus natu maior aliquot annos ante patrem sine liberis obiisset. Regnauit Henricus Octauus aliquot annis vt moderatum decet Principem, sed posteà animo ad intemperantiam, libidinem & sæuitiam conuerso, crudelis, vt suis locis patebit, factus est tyrannus. Sub huius anni finem Cęsar ac Rex Ferdinandus, inter se ob Castellæ gubernationem dissidentes, conciliantur ea lege: Rex Ferdinandus Castellam regeret, do-« nec communis nepos Princeps Carolus annum ætatis vigesimum quin-« tum attigisset; abstineretque Carolus Regio in Hispania titulo, quamdiu « mater eius Ioanna viueret. Rex Ferdinandus Cæsari quinquaginta mil-« lia Ducatorum numeraret, eumque donec sua à Venetis recuperasset, « Hispanicis copiis iuuaret. Principi Carolo singulis annis ducenta millia « Ducatorum penderet. Facileque vterque Princeps in hoc fœdus consen-« tiebat, quòd communis nepotis Caroli amor in vtriusque animo vigeret, quem potiùs aliquando in Italia, quàm Francos rerum potiri malebant. Has res subsecuta est mors Nicolai Comitis Petiliani Venetorum Imperatoris, cui paulò pòst Bartholomæus Liuianus aut Aluianus, qui hactenus Magister equitum fuerat, in imperio à Venetis est substitutus.

Recuperãt Veneti Patauium.

Moritur Henricus VII. Angliæ Rex, succedente filio Henrico VIII.

Pacta inter Cæsarem & Ferdinandum Hispaniæ Regem.

1510 Anno 1510. Cæsar Augustæ Windelicorum Imperij Comitia celebrat, Pontificísque Iulij Legatum Pisaurensem Præsulem discedere iusserat, quòd eius opera Septem-viri priùs de pace cum Venetis ineunda, quàm de ferendo auxilio agendum censuissent. Mense Februario Pontifex Iulius, rupto Cameracensi fœdere, nouum cum Venetis pangit, eósque iam anteà diris deuotos, sacris restitutis, quibus voluit conditionibus in gratiam recepit. Ne verò Cæsarem hac re offenderet, stipulatur, certo Veneti tempore Cæsari Teruisium, Tergestum, ac omnia quæ in ForoIulij, Carnis ac Histris occuparant, redderent. Tabulas, quibus se in posterum

Pontifex Iulius, fœd. so Cameracensi fœdere, cum Venetis transigit.

„ ſterum ab alienis temperaturos promittebant, darent. Extorſere hanc Iulio Veneti pacem magna cum difficultate. Omnibus enim artibus, ne concederetur, Cæſaris ac Regis Ludouici Oratores erant conati. Impetrauere eam Dominicus Triulſanus, Leonardus Mœcœnicus, Paulus Piſanus, Hieronymus Donatus, Paulus Capella, ac Ludouicus Mariprętus, prouectæ ætatis Venetorum Patricij. Exinde Cæſaris Legati Vicentiam armis captam militi concedunt diripiendam; ægrè vita ciuibus conceſſa; inſignia enim ſæpiùs odij teſtimonia in Cæſarianos demonſtrarant. Intereà in Foro-Iulij maximè calamitoſum gerebatur bellum: nunc Germani, nunc Veneti erant ſuperiores: aliquando à propria nobilitate indignis tractabantur modis: vbique clades, mœror, luctus, cædes, direptiones, incendia, vis ac iniuria conſpiciebantur. Pontifex occaſionem ſeceſſionis à Franco quærens, clàm palámque bellum Ferrarienſibus ac Genuenſibus Francorum clientibus inferri curat, ſperans ea ratione facilè Cæſarem à Francica amicitia diuelli, ac ſibi Venetiſque coniungi poſſe. Sed ij, nouo inter ſe fœdere ſancito, ſeparari nondum poterant. Intereà Francorum Rex Pontifici in ſequentem annum clàm bellum parat, vniuerſámque Italiam Cæſari, vt ſimulabat (excepta Mediolanenſi, Genuenſi, Florentina ac Ferrarienſi ditione) occupandam præbere, cogeréque Aureliis contra Pontificem omnium ſacrorum ſui Regni Procerum Concilium ſtatuit. Ardebat contra Ferrariæ Ducem bellum; quem vnà cum Francorum Rege, omnibúſque qui iis adhærebant, Pontifex Iulius aqua igníque interdixerat. Anno 1511. Cæſar perſuaſus à Rege Ferdinando ferinè cum Venetis fecerat pactum, mittens ad Pontificem ac Francorum Regem Legatos, qui teſtarentur ſe nil, quàm vt pax & quies Chriſtiano orbi daretur, dudum cupiiſſe, adnixurumque libenter eò aliquando vt perueniatur. Nullus non, præter Francum, hæc læto audiebat animo. Is enim malebat Cæſarem ſecum in fœdere contra Venetos icto permanere, non dubiam ex pace contra ſe tempeſtatem Pontificis opera emerſuram conſpiciens. Variis igitur artibus pacis mentione paulatim ſublata, Cæſareque in fœdere confirmato, per Triulltium Pontifici bellum infert, ac menſe Maio illi Bononiam multaque alia loca eripit. Eodem ferè tempore Cæſar ac Franciæ Rex, miſſis per vniuerſam Germaniam, Italiam ac Franciam Oratoribus, in proximum Septembris menſem Piſis Concilium auctoritate ſacrorum hominum ac Cardinalium ſecum facientium indicunt, Pontificem Iulium vt fœdifragum auctoritate ac poteſtate exuturi; quem, vt Piſis ſe præſentem ſiſtat, citauere. Sed Pontifex contrarium Concilium in Laterano conuocat, eoſq; ad id citat; confirmatuſque tribus Hiſpanorum peditum millibus, quos Rex Ferdinandus ex Hiſpania Neapolim miſerat, veteres teſu-
mit

1510

Cæſariani Vicentiam capiunt ac diripiunt.

Initia & cauſa belli mox ſecuti inter Pontificem & Francum.

1511

Pacis cum Venetis mentionem fruſtrà proponit Cæſar Franco:

Ea quid faciant filij Adæ.

1511 mit spiritus. Intereà Carolus Geldrus, tanta belli mole pressum in Italia ac Foro-Iulij Cęsarem videns, rupta iterùm pace, Brabantorum fines depopulabatur. Hi iussu Margaritæ Austriacę econtrà se armant, acceptisq́; ab Angliæ Rege mille quingentis peditibus Venloniam obsident; promotisq́; tormentis, muri aggerisq́; partem in fossam deiiciunt; acceptoq́; signo Angli Brabantis mixti alacriter ad ruinas peruolant. Defendunt se præsidiarij strenuè, ac post aliquot horarum pugnam Anglos Brabantosque in fossam detrudunt, multis ab vtraque parte desideratis ac sauciatis. Eadem fuit alterius oppugnationis fortuna. Sed tertiò sine dubio oppidum expugnassent, nisi obscura nocte Gelri recentem militem ac puluerem introduxissent. Quam ob causam Brabanti soluta obsidione, dimissoque exercitu, domum reuertuntur. Idem Angli instantibus Kalend. Decembris faciunt. Tum Gelder, in vnum coactis suis copiis, recuperat Hattemium, Harderwicum, Bommelium, Tiletum, aliaque superiori tempore erepta. Hoc eodem anno, vt dicere cœpimus, Foro-Iulienses, Histri, Tergestini ac Flumienses, omni bellica calamitate perturbabantur, diripientibus tandem etiam Cæsarianis Vtinam Foro-Iulij caput, Venetis timore fugientibus, ac paulò pòst vniuersum Foro-Iulium Cæsari relinquentibus; excepta Gradisca, cui Ludouicus Mœcœnicus cum iusto præsidio ac tormentorum apparatu præerat. Sed cùm muri insigniter verberari ingentem fecissent ruinam, præsidiarij timore correpti, tradito Cæsarianis Mœcœnico, deditionem fecere. Sed hæc omnia paulò pòst, excepta Gradisca, Veneti recuperarunt. Secundo Nonas Octobres nouum fœdus inter Pontificem, Venetos, ac Regem Ferdinandum contra Francum sancitur, in quo Cæsari ac Henrico VIII. Angliæ Regi locus, si asscribi vellent, sicut paulò pòst cuenit, ad certum tempus relinquebatur, vtroque apud Belgas Franco bellum inferente, dum ceteri confœderati Gastoni Foxço Francorum in Italia Imperatori resistunt. Post hæc Cæsar ac Veneti, interpellante Pontifice ac Rege Ferdinando, octo mensium inducias hac lege faciunt: Veneti Cæsari numerarent « quinquaginta millia aureorum Rhenensium; vterque quæ tenebat pos- « sideret. Pontifex Iulius Venetis iunctus acriter Ferrariæ Ducem oppugnabat. Hunc Francus defendendum suscipit. Anno 1512. Pontifex se

1512 Regi Francorum copiis imparem sentiens, omnes Europæ Christianos Principes ad opem contra Francum ferendam implorat, Regémque Ludouicum ac omnes qui cum eo faciebant, publicè magna cum solemnitate grauissimis Christianæ disciplinæ censuris oneratos proscribit, ac post varios duorum mensium spatio belli motus ad Rauennam vndecimo Aprilis, heu! ipso sacratissimæ Resurrectionis Christi die, cruentum illud prælium committitur, vincentibus, cum interitu tamen Imperatoris

Resumpto bello Geldrico frustrà Venlonia oppugnatur.

Gelder recuperat Hattemiũ, Harderwicum, Bommeliũ, Tiletum, alia.

Veneti nũc vincuntur à Cæsarianis, nunc iterùm vincunt.

Induciæ inter Cæsarem & Venetos ad octo menses.

Ad Rauennam ipso Paschæ (scelus!) pugnatum, victiq́; Pontificij à Francis.

totis sui Gastonis Foxæi Francis. Nono post pugnam Rauennatem die Pontifex Iulius cum Rege Ludouico certis conditionibus pacem facit, eumque sacra profanáque proscriptione liberat. Exinde confœderatorum in Italia copiæ, Ludouici Sfortiæ filios in Ducatum Mediolanensem restituturæ (Francorum exercitu Gastonis Foxæi morte dissipato) aliquot eius Ducatus oppida occupauere. Cúmque quatuor millia peditum Tirolensium apud Francos mercede militarent, Cæsaris mandato domum rediere. Atqui hac ratione diu dissimulata inter Cæsarem ac Francum animi alienatio tandem in lucem erupit, quamquam summis hucusque Rex viribus esset annixus, ne ictum cum Cæsare fœdus rumperetur. Sed is nil minùs quàm Francorum opes ac potentiam in Italia crescere volebat. Vnde nec mirum, si post Rauennensem pugnam vniuersa ferè Italia (paucis ciuitatibus exceptis) Franci à confœderatis sint pulsi. Interea Cæsar Coloniam Agrippinam erat profectus. Nam apud Belgas Geldri Brabantos ac Hollandos fœdè depopulabantur. Buscoducenses econtrà, eductis ciuibus ac Langstratianis, insulam Bommelanam inuadunt, ingentemque abigunt prędam. Sed Serberæ Comes Geldro militans, in palantes securéq; agentes subitò inuectus, commisso prælio partem prædæ recuperat. Id vindicaturus Iselsteini Dominus, militem educit, prædas agit, agros vastat, captiuos abducit, arcesque aliquot expugnat, cumque omni præda Iselsteinum reuertit. Geldri duo virorum millia in vnum coacta Amsterodamum mittit, qui suburbiorum partem, ac viginti duas naues in portu repertas exurunt; abactáque diuiti præda, ex itinere Bodegrauiam quoque spoliantes ac exurentes, in Geldriam reditum parant. Id ægerrimè fert Wassenarij Regulus inter Hollandiæ Proceres primarius, vir bellicosus. Certior igitur factus, partem Geldrorum, qui Amsterodami fuerant, apud Carthusianos iuxta Vltraiectum consedisse, cum exiguis eos copiis inuadit, maioremque partem interficit. Sed Geldri, qui è clade illa euaserant, suis paucitatem Wassenariorum exponentes, Carthusiam simul reuertuntur; indeque ad nobilium Virginum Abbatiam, Dalam dictam, quò Wassenarius concesserat, peruolant, eumque sine custodiis agentem, ac nil minùs quàm Geldros exspectantem, opprimunt, cúmque multis aliis, omnique præda, Arnhemum captiuum abducunt. Sed mox factis in * quinquennium induciis, quæ decimo Augusti die anno 1517. finirentur, Wassenarius, ac hinc inde omnes captiui gratis liberantur. Hac æstate Cæsar Coloniæ Agrippinæ existens coram se sisti iubet Georgium Saxonem ac Comitem Etzardum de Imperio Groninganorum inter se contendentes. Cùm vterque Legatos misisset, nil vel præsente Cæsare effici potuit, tanta erat ab vtraque parte ambitiosis animis

1512

Dissidit Cæsar ab amicitia Franci, & quare.

Mutuò prædantur Geldri & Brabanti.

Wassenarius iuxta Vltraiectũ Geldros prædam excussit, sed mox ipse ab iisdem capitur.

Induciæ cum Geldris in quinquennium.

* sexennium Heutero

mis

1512 mis peruicacia. Tandem controuersiam definiendam permittunt Iudicibus neutri parti addictis, quos Cæsar esset daturus. Quòd si nec hi caussam finire possent, volebat Cæsar, renuntiantes vlteriori prouocationi, Senatus Imperialis iudicio, quod tum Wormatiæ erat indicturus, omnino starent. Circa huius anni finem Leuwardæ in Frisia capite plectuntur viri Nobiles duo ac mercator vnus, quòd cum Comite Etzardo, Groninganis, multisque aliis de pellendis vniuersa Frisia Saxonibus coniurassent.

Restituuntur à confœderatis Florentiæ Medicæi.

In Italia restituti à confœderatis Florentiæ Medicæi numerant Cæsari centum quinquaginta millia ducatorum; coactique ad deditionem Brixiani ac Lineaci, Germanos ac Hispanos milites admisere. Exinde Gurcensis Cardinalis Cæsaris Legatus Romam ad Pontificem profectus, summo cum honore est receptus, actúmque magna animorum contentione de pace inter Cæsarem ac Venetos ineunda, sed frustrà. Quare nouum Pontifex cum Cæsare facit fœdus, quo vtriusque consensu Maxæmilianus Sfortia in Ducatum Mediolanensem restituitur, Cæsare tamen neq; Diploma neque titulum ei concedente.

Ferdinandus Hispanus Regnum Nauarræ occupat, & quo titulo.

Sub idem ferè tempus Rex Hispaniæ Ferdinandus ac Angliæ Henricus, consociatis mari viribus, Guiennam veteris Aquitaniæ partem inuadunt, fugienteque ad Bearnios Ioanne Albretho Rege Nauarræ, vniuersum id Regnum Ferdinandus occupat. Proscriptus scilicet Nauarræus fuerat à Pontifice Iulio cum Francorum Rege Ludouico, quòd ei contra Pontificem in auxilium esset profectus. Mittit statim Rex Ludouicus Duce Palicia circa huius anni finem, iustum Ioanni Albretho peditum equitumque auxilium, quò Regnum suum recuperet; sed quod virtute Frederici Toletani Albæ Ducis repulsum, re infecta in Franciam rediit, relicta Regi Ferdinando quieta Regni Nauarræ possessione.

Bellū Geldro cum Vltraiectinis.

Geldri hoc anno cum Antistite Vltraiectino bellum gerebant, multasque inuicem inferebant calamitates, quarum non exiguam partem Brabanti ac Hollandi propter vicinitatem quoque sentiebant; eò magis, quòd Iselsteini Dominus, Belgarum Principis cliens, per se etiam bellum Geldris certis de caussis intulisset. Sed instante bruma, cum vtroque Gelder transigit, subditísque suis nonnihil quietis tribuit.

1513

Magnis copiis inuadit Cæsar pro nepote Carolo Ducatū Burgundiæ.

Vere anni 1513. Cæsar acceptis ab Angliæ Rege centum quinquaginta aureorum liliorum millibus, ac pro reliqua solutione eodem Rege fideiubente, conducit viginti quinq; millia peditum Heluetiorum, addit bis mille equites, ducéque Vlrico Principe Wirtembergico in Ducatum mittit Burgundiæ, eum nepoti Carolo Hispaniæ Principi vendicaturus. Præerat eo tempore Burgundiæ Regis Franciæ nomine Tramulius, qui tantæ multitudini se imparem videns, cedendo, instando, iter carpendo, leuibus prœliis lacessendo pugnæ spem non facultatem faciebat. Sed tandem vrgentibus Heluetiis Digeoni vrbi

bi primariæ cum copiis se includit, vbi cùm perfractis muris, ac repleta fossa irruptionis signum Wittembergius esset daturus, Heluetij auro Francico corrupti, inuito Wittembergio, hisce legibus Franco impositis, 1513
„ pacem sanciêre: Rex Francorum cum Romano Pontifice in gratiam re-
„ dito, nec posteà ab eius auctoritate discediro, ei omnia sua restituito.
„ Eam Burgundiæ partem, quam Iureconsulti æquam iustámque iudica-
„ bunt, Carolus Austriacus habeto. Ex arce Mediolanensi ac Cremo-
„ nensi, ceterísque Insubriæ locis Francus præsidia deducito, omníq; Insu-
„ bria in posterum abstineto: Heluetiis pro huius belli stipendiis ac mo-
„ lestiis quadringenta aureorum liliorum millia persoluito; Wittembergio
„ eiúsque equitatui octo millia. Obsides quatuor Nobiles, qui capite
„ luant, si Rex conditiones reieeerit, dato. Hi paulò pòst ex Heluetia in Germaniam fugere. Timebant enim capitis pœnam, Rege stultas leges irridente. Sic Heluetij domum rediere, Cæsarem eadem animi leuitate ac perfidia deferentes, qua anno 1498. Obierat paulò antè 9. Kal. Martij Pontifex Iulius, vir immensi vastíque animi, successeràtque illi Ioannes Medices, assumpto Leonis Decimi nomine; à quo Cæsar grauis armaturæ equites in auxilium contra Venetos petit, hac ratione experturus, an initum cum Iulio fœdus seruare constituisset. Mittit Leo equitum auxilia, quæ res non parum Venetos ac Francos mouit. Paulò pòst Raimondus Cardonius Pro-Rex Neapolitanus cum Hispanorum ac Germanorum copiis Patauium obsidet. Aderat Cardinalis Gurcensis Cæsaris Legatus. Sed post decimum octauum diem, ob varias oppugnationis difficultates, obsidionem soluit, ducens exercitum Vicentiam, inde Veronam, tum in alias partes, quòd nec Cæsar nec Rex Ferdinandus pecuniam expediret. Dum Heluetij in Burgundia pro Cæsare malis artibus bellum gerunt, Henricus Octauus Angliæ Rex pro Pontifice contra Francum arma capit; ingentíque coacto exercitu, cui Germanorum auxilia Cæsar, ac Belgarum eius filia Margarita iuncturus erat, Talbottum impigrum ac belli gnarum Ducem, cum parte copiarum Caletum transmittit, Terouanámque obsidere iubet. Dum is in hoc totus est, Rex ipse viginti quatuor annos natus, cum reliqua exercitus parte in continentem traiicit, paulóque pòst Terouanam ad castra peruenit, sérióque tandem oppidum oppugnari est coeptum. Cæsar, re intellecta, collectis subitò aliquot peditum equitúmque turmis, è Germania magnis itineribus ad castra primùm ignotus aduolat; deinde ab Henrico Rege pater salutatus, memor quòd iisdem in locis ætatis anno decimo nono iuuenis feliciter pugnasset, ibidem vt senex aleam experiretur gestiebat. Nec mora: persuaso Rege, quatuórque pontibus horæ vnius spatio Lysæ flumini impositis, vnà cum Rege & copiarum parte, eos qui succurre-

Heluetij, inuito Cæsaris Legato, penè victores pacem friuolã Franco concedunt.

Ridente Rege Franco conditiones, obsides clàm effugiunt.

Leonem Pontificem Iulij successorem tentat Cæsar num sibi faueat.

Henricus Anglus copias Terouvana obsidenda adducit.

Aduolat simul Cæsar, & ipse suus ducis.

1513 re obſeſſis parabant, dato ſigno ſtrenuè inuadit, ſua manu Nobilem Francum equo deiicit, hoſteſque fugam capeſſere cogit, Ducibus tantùm dedecoris metu reſiſtentibus, ac pro maiori parte captis, inter quos fuere Marchio Rottelinus, Dux Longeuillæ paulò antè mortuo fratre renunciatus, Palicia, Imbercurtius, Baiardus ac Buſsiuus. Commeatum omnem, tormenta, ac impedimenta Franci perdidere. Tertio à pugna die Terouana deditionem facit, præſidiariis cum armis ac impedimentis liberè abeuntibus. Rex Henricus à Flandris exoratus, Terouanam, diſiectis mœnibus, repletis foſſis, dirutiſque ædificiis (ſummo excepto templo ac Canonicorum domibus) ſolo æquari permiſit. Sed anno 1517. Francorum Rex Franciſcus Primus oppidum etiam munitius teſtituit. Cæſar ac Henricus Rex Inſulas nobilem Flandriæ ciuitatem contendunt, reperiúntque hîc cum præcipuis Belgarum matronis Margaritam Cæſaris filiam, quæ Gandauo Reges ſalutatura aduenerat. Multi hîc dies cum ſumma lætitia peracti, data epula, certatum perſonatorum ambulationibus, ac ducendis choreis.

Terouuana deditionem facit, & orantibus Flandris maxima parte diruitur.

Tum ludicra belli certamina, concurrentibus inter ſe Germanis, Belgis ac Anglis, vario armorum genere eduntur. Rex Henricus cum exercitu Tornacum profectus, breuî vrbem deditione in poteſtatem redigit, Francico præſidio liberè quò vellet cum armis impedimentiſque abire permiſſo. Tum ibidem ad flumen Scaldim arcem ædificari iuſſit, cuius pars extra, pars intra vrbem ſita eſt. Hîc primùm Cæſar ac Rex per litteras certiores fiunt, Heluetios pecunia corruptos tam fœdè Burgundiam deſeruiſſe. Quare inuicem complexi, Cæſar in Germaniam, Rex Henricus in Angliam reuertitur. Intereà Raimondus Cardonius confœderatorum in Italia Dux, fruſtrà, vt diximus, tentato Patauio, Medoacum amnem tranſmittere, ac cum exercitu in agrum Venetum proficiſci, impedimentis omnibus Veronæ relictis, conſtituit. Habebat in exercitu duodecim peditum millia, ac bis mille ducentos equites, partim Germanos, partim Hiſpanos, veteranos omnes. Tranſmiſſo amne, primo aggreſſu oppidum Beuolentum opulens diripit, ac longè latéque bellum in agrum Venetum circumfert, ferro flammáque in obuia quæque ſæuit. Euertit oppidum Plebiſaci; tandemque in ſuburbano Venetæ vrbis littore peruagatus exercitus, tormenta maiora ad ipſam Venetorum vrbem ignominiæ cauſa explodunt, globos per diui Secundi templum adigentes. Quare tandem Senatus excitatus Liuiano Imperatori ſuo reſcribit, iunctis cum Balenio viribus, pro loci temporiſque opportunitate cum hoſte confligat. Inſiſtit itaque veſtigiis hoſtis diſcedentis iam præda onuſti, tandémque aciem inſtruit, ac haud procul Vicentia æquo loco, liberóque campo, dubio aliquamdiu Marte cum Germanis ac Hiſpanis

Crédunt iniâ Franci Tornacum Anglo, qui ibi mox arcem ædificandam curat.

Cæſar multa clade afficit Venetos.

ſpanis

ſpanis ſigna confert; demum vera virtute ſuperatus, fuga Patauium Liuianus defertur, Lauredanus interficitur, ac cum eo maiores minoreſq; 1513
Duces complures. E militum vulgo circiter quinquemillia cecidere, cataphracti equires quingenti, quæ maxima Venetorum fuit clades, tormenta vigintiquatuor capta. Andreas Grittus Vicentiam indeque Taruiſium venit, infelicis exercitus reliquias cum Liuiano colligens.

Secunda torũ clades cæsis amplius quinque millibus Venetorum.

Menſe Septembri in Friſia Comes Etzardus litteras manu ac ſigillo Cæſaris munitas accipit, quibus iubebatur, magna, nî paruiſſet, addita pœna, conditionibus cum Ducis Georgij Mareſcalco conceptis per omnia ſatisfaceret, rationémque redderet de acceptis expenſiſque pecuniis, quas Groningani ditionéſque intra Amiſiam ac Lauram ſitæ conruliſſent. Conueniunt hac de re vtriuſque partis Legati Adewarti. Cumque Saxonis Quæſtores æreis orbiculis, papyro, pennis, atramento ac arena inſtructi ad audiendas ac ad vnguem diſcutiendas rationes conſediſſent, Legati Comitis Etzardi cum publico tabellione ac teſtibus aduenientes, de dictis Cæſaris litteris ad Senatus Imperij tribunal & ad præſentem Cæſarem prouocant. Itaque re infecta, irriſiſq; Saxonis Quæſtoribus, diſceſſum eſt.

Irriſus Cæſar ab Etzardo Groninganorũ Præfecto.

Initio anni 1514. Georgius Saxo, cõſcriptis quinq; millibus peditum, pauciſque equiribus, in Weſtfriſiam ad vererem exercitum mittit; 1514
cuius Duces Adewarti caſtra locantes, omni bellico calamitaris genere Groninganos, & qui cum ijs Comiteque Etzardo faciebant, peruaſtant. Ab Idibus enim Nouembris anni præcedentis vſque in finem Ianuarij ſequentis tam pertinaci gelu hiems ſæuierat, vt flumina paludeſque equitibus peditibuſque mediocribus cum copiis peruia eſſent.

Iterùm itaque reſumptum bellũ Groninganum.

Quare Etzardus, Saxonis vim timens, Dammum vltro ordinarium præſidium quingentos mittit viros, Groningam centum. Sed ijs Saxones omiſſis, Selwartum, Witwirum ac in Oltamptium contendunt, qui agrorum depopulationem duobus florenorum millibus redemête. Exinde Saxones in Ooſtfriſiam, Com. Etzardi ditionem, eam vaſtaturi proficiſcuntur, Hagebundam, Stapelmurum, Reiderlantum deuaſtant, pecuniáque multant; reliquerántque Adewarti mille quingentos Weſtfriſios, ac trecentos milites Germanos, qui eos Ommelandiorum vicos, qui Duci Georgio iurare noluerant, hebdomadatim pecuniam ſoluere coëgere, Ooſtfriſiis, qui Groningæ pro Etzardo erant, tantumdem recipientibus.

Variè vaſtat Saxo Etzardi ditiones.

Intereà Cæſar litteris templorum valuis affixis Comitem Etzardum proſcribit, Ooſtfriſioſque à dicto illi ſacramento liberat. Is verò ad prima Imperij Comitia prouocat, non ceſſantes interim ab vtraque parte idonea munire loca, prædas ſine commiſeratione facere, ac aurum ſeueriſſimè extorquere. Poſteà menſe Aprili inducias trium ſeptimanarum faciunt, conuenienres Selwarti pro pace. Volebat Dux Georgius Etzardum non ſolùm Groninga omni-

1514 omnibuſque ditionibus inter Amiſiam & Lauram cedere, verumetiam pro Comitatu Ooſtfriſiæ ei clientale ſacramentum dicere,nigroque panno veſtitum in genua prouolutum veniam præteritorum petere, multamque viginti ſex millium florenorum ſubire. Etzardus, etſi ad iram commoueri potuiſſet, offerebat tamen Duci Georgio vt Imperij Legato, non tamquam Saxoniæ Duci, aut hereditario Friſiæ Gubernatori, dictum ſacramentum; ſed ſimul cupiebat perpetuus aut ſaltem in longum tempus Groningæ ac Ommelandiorum Gubernator conſtitui, ſingulis annis certam pecuniæ ſummam Duci hac de cauſa numeraturus, quam neutri parti addicti arbitri eſſent præſcripturi. Reiectæ ſunt conditiones, finitiſque induciis Etzardus cum Groninganis fruſtrà Adewartum tentat. Saxones Leueræ ac Witmondæ prædas agentes, aucti nouo è Germania militum ſupplemento, cum viginti virorum millibus, ac circiter quinquaginta varij generis tormentis, iterùm Ooſtfriſiam inuadunt, expugnántque Nobilium arces quæ cum Etzardo faciebant, Nonſium, Merhuſam, Dornum, Knipenſam, è qua arce portus in Amiſiam excurrit non contemnendus; tum oppidum Auricum, captos his locis Etzardi præſidiarios ad vnum interficientes: qui Etzardus tantæ multitudini impar, cum omnibus reliquis copiis Emdam profugit. Saxones qui Adewarti etant, his rebus cognitis, forti manu exeuntes Delfzilam expugnant, exurunt Heueſcham, Wirtwartum, Merhuſam, tandemque cum ingenti præda Adewartum reuertuntur, Groninganis contrà exire ob militum paucitatem nullo modo audentibus. Etzardus à Cæſare, Saxone, horumque amicis, ſolo Groningano reſiſtens auxilio, continuò oppugnatus, cùm ſe diu reſiſtere poſſe diffideret, inſcia plebe Groningana ad Carolum Egmondium Geldrum profectus, certis ab eo conditionibus impetrat ducentos quinquaginta equites, ac ſexcentos pedites Francos, ſtatimque in Ooſtfriſiam mittit. Saxones eius intellecto conſilio, firmatis nouo præſidio arcibus, ex Ooſtfriſia Adewartũ, vexato inſigniter Oltamptio, contendunt. Etzardus econtrà cum mille trecentis peditibus Groningam reuertit; ac prope Selwartum cum Saxonibus congreſſus, pari Marte diſcedunt. Tum Dux Georgius menſe Iulio, coacto iuſto exercitu, Dammum obſidione cingit. Inerat Etzardi præſidium octingentorum peditum, ciues hunc numerum æquabant. Vallum tribus locis tormentis verberatur, munitiones inutiles redduntur: mox dato inuaſionis ſigno, tribus Saxones vno tempore locis Dammum inuadunt. Defendunt ſe ſtrenuè mixti militibus ciues, ac ter Saxones, in ſigni illato detrimento, repellunt. Sed cùm irritatis ad vindictam animis, ac pro obtinenda oppidi præda à Duce Georgio conceſſa quartò ad expugnationem ruerent, recenteſque feſſos obruerent, Dammij obteruntur, Saxoneſque per corporum aceruos

Dantur induciæ, interea de pace actũ, ſed fruſtrà.

Iterùm Saxo Ooſtfriſiã vaſtat, ducens viginti virorum millia, tormenta bellica quinquaginta.

Saxo Delfzilã etiam expugnat.

Etzardus à Carolo Geldro certis conditionibus auxilia impetrat.

Obſidet Saxo Dãmum.

Dammum quarta cruenta inuaſione à Saxone tãdem capitur.

aceruos in oppidum peruadentes, sexui, ætati, nec ordini parcunt, obuios sternunt, ijs exceptis, qui ad sacra confugêre loca. E tanta hominum quæ in oppido erat multitudine, ducenti tantùm viri sunt capti, effugêre circiter centum quinquaginta, ceteri omnes trucidati. Præda adeò ingens fuit, vt militem ditaret. Paulò pòst Legati Antistitis Monasteriensis, Osenbruggensis, Comitis Lippij ac Scouwenbruggij frustrà pro pace laborant. Groningani liberum sibi iter terra Emdam facturi, Middelwoldæ ædes Hartmanni Benekema incendunt, ac pagi templum imposito præsidio muniunt. Sub idem tempus Carolus Geldrus ac Etzardus Germanico renuntiantes Imperio, beneficiarios se clientes Francorum Regis constituunt. Etzardus Geldro triginta millia aureorum florenorum numeraturum se promittit, quo is suo ac Regis sumptu vtraque Frisia Saxones pellat; se cum heredibus Regem patronum vtriusque agniturum. Hæc in tabulas relata, Geldri ac Oostfrisij manu subscribuntur, sigillisque confirmantur, vt opportuno tempore in Franciam missa, à Rege (quod numquam est factum) signarentur. Etenim cùm Gelder Etzardum dictam pecuniam constituto tempore numerare non posse videret, malignè ei sua Francicáque mittens auxilia, causa fuit, tandem Kal. Nouembribus Groninga cum Ommelandiis cedere cogeretur. Soluti tunc ab Etzardo Groningani & Ommelandij sacramento, nouum Carolo Geldro Francorum Regis nomine dicunt, primùm in æde publica vrbis Rectores, deinde vniuersus populus in cœmiterio diuæ Walburgis congregatus. Mittit intereà Gelder nouum in Westfrisiam militem, occupátque Snecam, Bolswartum, ac Slotam. Dux Georgius diuturno cum contumaci gente fatigatus bello, viribusque ferè exhaustus, cùm se rebellibus suis, Geldri auxiliis innixis, ac Francico auro subleuatis imparem sentiret, cum trecentis equitibus in Germaniam ad Cæsarem proficiscitur, eius, amicorumque auxilia imploraturus. Sed cùm frustrà se illi hactenus opem ferre considerarent, Frisicam exosi militiam, petitionibus eius frigidè responderunt. Præsidiarij Saxones, qui Gemerwoldæ ac Selwarti erant, vim Geldrorum verentes, in Westfrisiam, exustis munitionibus, ad ceteros ibi Saxones contendunt. Huius anni vere Liuianus Venetorum Imperator, reparatis è Vicentina clade copiis, ad recuperandum Foro-Iulium à Francopane Cæsaris Legato paulò antè in potestatem redactum, proficiscitur. Francopanes militum numero multò inferior, in Austriam cedere & exercitum supplere cogitat. Sed Liuiani præcursores, extremum eius agmen adepti, angusto loco, vbi aciem instruere non poterat, prælium cōmittere cogunt: quo superatus, relictis impedimentis ac tormentis, saucius Francopanes, cum maiori militum parte, locorum notitia in montes euasit. Hoc prælio tamen ad

1514

Carolus Geldrus, ac Etzardus, renuntiantes Germanico Imperio, Franciæ clientes constituunt.

Groningani, deserto Etzardo, Geldro nomine Regis Francorum sacramentum dicunt.

Saxo ad Cæsarem proficiscitur, auxilia contra Groninganos petiturus.

Veneti animos resumunt.

1514 Venetos defecere iterùm oppida omnia, quæ non ita pridem Francopanes vi aut metu in potestatem redegerat, excepta Goritia ac Gradisca; quæ intentata Liuianus non reliquisset, nisi Hispani, motis castris properantes, eum Patauinis mœnibus excludere essent conati. Quare relicto Foro-Iulio, Patauium, vt Hispanis resisteret, rediit. Tum reuersi Germani recuperant Cromonum, ac Monfalconium, Venetósque à Moraui obsidione discedere cogunt. Intereà Francopanes numquam quiescens, montanos agrestes armarat, ac in Carniola nouum militem conscribens, Venetorum præsidia pellere statuerat; sed in eorum præcipitatus insidias, à Vetturio ac Epirotis, iis in locis vagantibus, fortè fortuna capitur, cùm frustrà summo studio, ne viuus in hostium potestatem veniret, fortiter aliquamdiu repugnasset, Venetiásque perductus in carcerem concluditur; sed Vetturius paulò pòst quoque à Cæsarianis capitur: qui casus Foro-Iulio aliquantum quietis attulere, & sperabant Veneti ex captiuitate summi Ducis aliquando pacem. Mense Augusto huius anni pax inter Franciæ ac Angliæ Reges sancitur, ducitque Rex Ludouicus viduus in vxorem Mariam Henrici Angliæ Regis sororem. Terowana & Tornacum Regi Ludouico ea conditione reddita, vt Francus Anglo tam pro arcis ædificatione, bellico apparatu ac commeatu, quàm pro militum stipendiis numeraret quadringenta millia aureorum liliorum, traderétque Anglo octo Nobiles obsides, Francico sumptu vades permansuros, donec aurum esset numeratum. Exinde Rex Ludouicus Tornaco præficit Iasparem Collígniacum Franciæ Mariscalcum. Sunt qui scribant, Tornacum dictis conditionibus redditum Franco anno 1518. sub Rege Francisco Primo, sed falluntur. Hac pace Cæsar ac Rex Ferdinandus soli excluduntur: Rex enim Ludouicus, nullam reconciliationis rationem videns cum Cæsare, magna multorum cum admiratione fœdus cum Venetis Cæsaris hostibus init. Ex aduerso Cæsar, vt Pontificem Leonem deuinciret, acceptis quadraginta millibus ducatorum Mutinam ei reddit: qui eam Parmæ, Placentiæ ac Rhegio iungens, fratri Iuliano Medicæo tradere, eúmque Ducem nominare statuit. Hoc anno Maria Austriaca Ludouico Hungariæ, & Isabella Mariæ soror Christierno Daniæ Regibus desponsantur. Anno finiente, Cæsar Oenipontem venit, vbi secretorum consiliorum causa eum inuisunt Raimondus Cardonius Pro-Rex Neapolitanus, ac Prosper Columna, peditum in Italia Hispanorum Regis Ferdinandi Legatus, multa de instantis belli ac pacis rationibus inter se agitantes.

1515 Kalendis Ianuarij anno 1515. obiit Ludouicus Duodecimus Francorum Rex, magni animi Princeps, in cuius mox locum successit eius gener Franciscus Valesius Engulemæ Comes, annos viginti & vnum natus, sangui-

Plurima oppida recuperant.

Iterùm nõnulla amittunt.

Vtriusque partis duces primarij capti: hinc aliquanta quies.

Francus ducta sorore Angli, recipit ab eo Teruuanã & Tornacum.

Francus cum Venetis, Cæsar cum Pontifice fœdus suscipiunt.

Mortuo Ludouico Francorum Rege succedit Franciscus Valesius.

1515

Carolus Princeps apud Belgas inauguratur.

ſanguinis iure inter Regiæ ſtirpis Proceres Ludouico proximus. Ad hunc è Belgio à Principe Carolo Auſtriaco (qui paulò antè ab auo Cæſare erat emancipatus, & à Belgis in Principem, dicto acceptoque ſacramento, inauguratus) gratulatum miſſi veniunt Henricus Naſſauius ac Michaël Crouiacus, cum aliis Conſiliariis, qui vigeſimo tertio Maij cum Rege Franciſco fœdus ineuntes, in ſummo Pariſienſium templo Kal. Aprilis publicè iurauêre, Belgæque Franco de Flandria, Arteſia, aliiſque huic ſeruituti ſubiectis, clientale nomine Principis Caroli ſacramentum dixêre, deſponſatuque eodem tempore certis legibus Principi Carolo Reinera ſeu Renata Regis defuncti filia natu minor, nondum ſeptennis, poſteà Herculi Eſtenſi Ferrariæ Duci nupta. Vere huius anni Saxones, facta deditione, Groninganis reddunt Adewartum, ac Adewartzilam, qui munitiones ſtatim diruunt.

Groningani proſperè res gerunt.

Nigra legio, in Germaniam profecto Duce Georgio, res Saxonum in peius ire conſiderans, Weſtfriſios depopulata, in Drentam, Twentam, ac Zallandiam profecta, fortunis ruſticos exuit, iuxtáq; Dauentriam inter ſe prædam partiti, ruptis ſignis militaribus, in diuerſas abiere partes. Hac legione, quæ quatuor milliū erat, Geldri, Groningani ac Etzardus liberati, collatis in vnum viribus Delftzilam ad ditionem compellunt. Inde caſtra Dammum, vbi Marſcalcus Ducis Georgij cum ſexcentis veteranis agebat, transferunt: qui paulò pôſt commeatus inopia oppidum, rebus omnibus ſaluis, dedidit.

Deduntur eis Delfzila & Dammum.

Nobiles Dammij commorantes ad arces ſuas bonáque reuertuntur, polliciti ſe nil contra auctoritatem Geldri tentaturos. Groningani ac Geldri promiſſa Saxonibus ſeruauere, Etzardus verò tam Groninganis quàm Saxonibus tormenta, quæ Dammij habebant, eripit, inſuper militem Saxonem à ſuis ſpoliari permittit, Dammoque præſidium imponit; quamquam communi ſociorum decreto ſtatutum fuiſſet, oppidi vallum munitioneſque omnes complanarentur. Intereà Dux Georgius, expedita re pecuniaria, milites Nigræ legionis, Duce Tengenagelo, denuò in vnum cogit, cumq; ſex millibus peditum ac ſexcentis equitibus circa finem menſis Aprilis in Weſtfriſiam venit, recepetque eius præſidia Leuwatdij, Franikeri, Harlingij, & aliquot alij.

Redit in Friſiam cum copiis Saxo.

Sed hæc in ſpeciem tantùm faciebat, vt occupata Principi Carolo redderet, cum quo clàm de cedenda illi Friſia, ac omni in eam actione ſua, non ita pridem conuenerat; acceptáque pecunia, veteres in ciuitatibus amicos excitarat, qui Geldrorum arrogantiam ac rapacitatem experti, imperium eorum oderant. Tenebant Geldri Bolſwartum, Staueram, Snecam, Slotam, ac Worcomium. Etzardus munierat Doccomium. Itaque Saxones in Batauico Meridionali ſinu (*de Zuiderzee*) quadraginta naues armant. Geldri cum ſociis ſe contrà inſtruunt. Concurritur ab vtraque parte acriter, victoria tandem ad Geldros inclinante. Capitur

Armat in Batauico ſinu quadraginta naues.

1515 pitur dimidia pars nauium Saxonicarum, paucæque depressæ, reliquæ fuga euasere. In continenti Nigra legio damnum mari acceptum, expugnato, direpto, incensóque Worcomio ac Bolswarto (qui Geldrorum naues pro maxima parte instruxerant) vindicauit, idémque ferè omnibus pagis iis in partibus ad Sinum maris sitis euenit. Mense Maio his tandem inter cereras conditionibus Dux Georgius Principi Carolo Austriaco Frisiam omnem cedit: Georgius Dux Saxoniæ, &c. considerans « varias ab omni retroacta antiquitate Frisonum contra Principes suos de- « fectiones, & intestina bella, & præcipuè quæ aduersus patrem nostrum « Albertum ac nos concitarunt, ob memoratas causas, ac singularem quo « Principem Carolum prosequitur amorem, ei donat cedítque vniuersam « Frisiam, purè liberéque omne ius quod in hanc habet Prouinciam in « eum transferens, tam quod eius pater Philippus Austriacus Alberto Sa- « xoni patri suo donauit, quàm quod habet in Prouinciam, vulgo *Bilt* di- « ctam, quam Duces Albertus ac Georgius è maris tyrannide aggeribus « circumsepsere, nil sibi in dicta Frisia partibúsque eius seruans, præter bel- « lica tormenta, quæque ad hæc spectant; quibus cùm anno vno Princeps « Carolus fuerit vsus, quò voluerit Dux Georgius abuehere aut vendere « poterit; Princeps tamen Carolus stipendia militibus in hunc diem debi- « ta persoluet. Ac proinde promittit Princeps Carolus Duci Georgio in « militum stipendia, suo damno persoluenda, ducenta aureorum Rhe- « nensium florenorum millia, è quibus statim septuaginta millia præsen- « tabit, octoginta millia æquis terminis spatio octodecim mensium sol- « uet, restantia quinquaginta millia soluentur traditione lanei panni, qui « militi pro parte stipendij distribuetur: nihilq; ex his summis Duci Geor- « gio numerabitur, antequam in Caroli potestatem ciuitates ac munitio- « nes Frisiæ omnes, quæ in sua sunt potestate, cum Bilta oppidóque Medenblikio, constituerit. Hæc acta transactáque Middelburgi Zelandiæ « decimonono mensis Maij, subsignatáque ab vtriusque Principis Legatis, & posteà vndecimo mensis Octobris missis tabulis à Duce Georgio approbata, & auctoritate Cæsaris Maximiliani confirmata. Itaque Princeps Carolus in Frisiam Florentium Egmondium Buræ Comitem mittit, cui Saxo statim Leuwardam, Franicam, Harlingam, ac alias aliquot munitiones oppidáque aperit; persolutísque Saxonicis militibus stipendiis, omnes dimittit. Dux verò Georgius, eiúsque frater Henricus in perpetuum Frisiæ valedicentes, in Thuringiam ac Misniam reuertuntur. Mense Iunio Buræ Comes, nomine Principis Caroli dicto acceptoque sacramento, primùm Leuwardæ, deinde Franicæ, Harlingæ, ac aliis locis quæ hostes non habebant, in Frisiæ Dominum inauguratus est. Quibus rebus Comes Etzardus cognitis, relicta Westfrisia, in Oostfrisiam

Cladem mari acceptam, terra vtcumque sarcit.

Diploma quo Georgius Saxo Frisiam Carolo Austriaco reddidit.

Bilta etiā tradenda, pridem aggeribus septa.

Item oppidum Medenblikium.

Florentius Bura Comes pro Carolo inplurib⁹ Frisiæ vrbibus inauguratur.

1515

Etzardus eiectis Groninganis Delfzilã ac Dammum sibi vendicat, sed mox iterùm defert.

frisiam suam contendit, stultum censens cum potentissimo Hispaniarum ac Belgarum Principe dimicare. Per id tempus Groningani certiores facti exiguum Dammi esse præsidium, iusta manu eò profecti, vallum deiicere ac fossas complanare incipiunt. Sed Etzardus, traiecta cum forti peditum veteranorum legione Amisia, Groninganos Delfzila ac Dammo eiicit; litterasque ad Ommelandios mittens, solui sortem sibi iubet & vsuras octo millium florenorum, quos singulis annis nomine Ducis Georgij gubernationem eorum suscipienti promiserant. Sed Groningani ac Ommelandij ad Geldrum has litteras per Legatum mittentes, effecere, hisce de rebus silens, relicto desertoq; Dammo ac Delfzila, in Oostfrisiam suam rediret. Mensis Iulij die vigesimo secundo Maria Austriaca (quæ superiori anno, deducente eam Carolo Crouiaco Chimai Principe 21. Iunij è Belgio Viennam Austriæ venerat) in tẽplo D. Stephani, præsente Cæsare ac Vladislao Hungariæ ac Bohemiæ, eiusque fratre Sigismondo Poloniæ Rege, desponsatur Ludouico eiusdem Vladislai filio vnico; ac Anna, dicti Vladislai filia vnica Cæsari: qui se eam in vxorem ducturum promisit, nisi ante exacti anni spatium alter illi è nepotibus desponderetur. Sed paulò pòst missi à Principe Carolo è Belgio Oratores effecêre, vt Anna eius fratri Ferdinando Austriaco fidem daret; qui eam sexennio pòst, anno 1521. Lintzij in vxorem duxit, ac lętam numerosamque ex ea sobolem progenuit.

Maria soror Caroli desponde tur Ludouico filio Regis Hũgariæ, annum vndecimum ingressa.

Eodem mense Iulio Christiernus Secundus Daniæ Rex in vxorem duxit Elisabetham Austriacam, Principis Caroli alteram sororem, nuptiæque Coppenhauij magnificè celebrantur. Sed paulò pòst ob tyrannidem Regno pellitur.

Christiernus Daniæ Rex ducit alteram Caroli sororem Isabellã agentem annũ decimum quintum.

Quod ad res exteras huius anni spectat, sic habet Continuator Palmerij: Maximilianus Sfortia, procurante Cardinale Sedunensi, Heluetios cum ingenti Insubrium ac Hispanorum manu, Brianfonem Alpinorum oppidum inuadere iubet. Qua re Galliarum Rex excitatus, innumeris copiis Alpes superat, indeque hostium agrum descendit, vbi paulò pòst in Vigilia Exaltationis S. Crucis cum Heluetiis prælium anceps commisit: nam multos generosos Rex è suis eo vespere desiderauit: die verò sequenti fortuna commutata est. Inde Mediolanum à Gallis iterùm vnà cum Duce capitur. Gallus, salutato Pontifice Bononiæ, & victoria elatus, reditum parat in patriam, relicto Mediolanensibus Insubribusque Duce Borbonio: quem Cæsar conflato nouo exercitu per Veronensem agrum adoritur. Borbonius ad obsidionem vsque Germanos accedere passus est. Verùm intereà Cæsar, de morte Regis Pannonum certior factus, obsidionem soluens, domum cum suis abiit. Hæc Continuator. Tillius eadẽ paulò gloriosiùs pro Gallis, sed, quod miror, non nisi anno sequenti. Nam & Heuterus Continuatori adstipulatur quoad annum, idemque addit Brixiam pariter & Veronam

Francus iterùm Mediolanum capit.

Cæsar Mediolanum obsidere parans, morte Regis Hungariæ domum reuocatur.

nam tunc à Gallis longo obsidionis genere pressas, quarto vel quinto milliari ab vrbibus positis castris. 1516 Anno 1516. mensis Ianuarij die vigesimo secundo, Madriti apud Hispanos obiit Ferdinandus Catholicus, Arragoniæ, Castellæ, ac Neapolis Rex, ardenti vehementique febri extinctus, ætatis anno sexagesimo quinto, condito ante aliquot menses testamento, in quo Principem Carolum è filia Ioanna nepotem natu maximum, heredem in solidum instituebat. Sepultus est Granadæ, mausoleo pro se successoribusque ad hoc dudum anno 1492. ædificato. Sub hoc Rege res quinque memoria inprimis dignæ contigêre. Eius enim ac vxoris Isabellæ inprimis auspiciis anno 1492. nouus ad Occidentem orbis repertus est cœptus. Iudæos omnes Hispania expulit. Regnum Granadæ, pulsis vniuersa Hispania Saracenis, recepit. Misso in Italiam Ferdinando Gonsaluo, ac in Nauarram Frederico Tolerano Albæ Duce, Regnum Neapolitanum ac Nauarræ Hispanico adiecit. Intereà rebelles Frisij, auxilio ac auctoritate Geldri freti, multis coactis nauibus, sinum Batauicum Meridionalem latrociniis infestum reddiderant, ac aliquoties proximos Hollandorum agros depopulati, homines ac pecora abduxerant. Instruit contra hos Einchusæ Hollandiæ oppido classem Florentius Buræ Comes, Frisiosque prope oppidum Worincomium adeptus, prælium committit. Pugnatur decimo tertio Maij vltrò citroque à veteranis aliquamdiu strenuè, rem tandem Burano obtinente. Hostium aliquot naues depressæ, aliquot incensæ ac abductæ. Periere Frisij octingenti, captiui omnes Einchusæ câpite plexi. Huius quoque anni æstate Geldrij Leuwardiam obsidione cingunt. Sed cùm mense Augusto Ioannes Wassenarij Regulus cum centum circiter varij generis nauibus, in quibus tria erant veteranorum peditum millia, itemque Nassauius, Brandebergius, Comes Felix, Philippus Wassenarius, Walainius, Cortgenius, Zeuenbergius, Flettræus, multique alij viri Nobiles è Hollandia Burano in auxilium venissent, relicta Geldri Leuwarda, Snecam ac Bolswartum se recepere. Paulò pòst Wassenarius Doccomium occupat: quod cùm recuperare Geldri volunt, omnibus in vnum coactis viribus, commissa pugna superantur, Groningámque versus fugam arripiunt. Exinde Wassenarius arcem Euussum expugnat, captósque præsidiarios ad vnum omnes carnificis gladio aut laqueo necat: qua seueritate & aliis locis vsus, effecit, vt statim Stauera, Worcomium ac Hindelopa deditionem facerent. Lemmeram ac Takezilam Wassenarius, imposito præsidio, muniri iubet. Comes Etzardus considerans Geldrum Groninganos & vicinos pecunia emungere, clàm cum Florentio Buræ Comite ac Wassenario transigens, pacem pro se suaque Oostfrisia facit, conditionibus quas sequenti anno narrabimus, hoc verò tempore palàm minimè factis.

Moritur Ferdinandus Rex Hispaniæ, Carolo nepote in solidum scripto herede.

Res quinq; memorabiles huius Ferdinãdi.

Pugnatur in sinu Batauico, superãte Burano Frisios eorúmque auxiliares Geldres.

Wassenarius pro Carolo occupat Doccomium.

Clàm trãsigit Etzardus cum Austriacis.

ctis. Renouatur hoc anno pax ac amicitia inter Franciſcum Franciæ Regem, ac Carolum Hiſpaniarum Belgarúmque Principem, deſponſata Carolo (dimiſſa Reinera) Regis Franciſci recèns nata filia Lodouica; cui dotis nomine ius actionémque, quam in Regnum Neapolitanum prætendebat, ceſſit. Deinde in Angliam miſſis Oratoribus, Cæſar ac Carolus Princeps cum Rege Henrico Octauo æternum fœdus faciunt. Iam enim Carolus Princeps iter in Hiſpaniam apparabat, Regna ea vt natus ſcriptúſque heres aditurus, eáque de cauſa omnium vicinorum amicitiam ambiebat. Transegerat vel iniquis conditionibus cum Franco: fœdus illi erat cum Anglo: Dano ac Hungaro ſorores collocarat: Gelder latrunculus potiùs quàm verus hoſtis erat. Reſtabant apud Leodios Marcani Proceres, clientelis ac amicitiis potentes, ſucceſſerátque Erardus Marcanus Ioanni Hotnano in Præſulatu Leodienſi. Cum his igitur

1516

Tertia Francica puella deſponſata arridetur Carolus: diſsimulat tamen.

„ etiam apud Centrones fœdus his legibus firmatur: Hoſtes ac amici
„ communes ſunto. Vias publicas vtrúnque tutas præſtanto. Priuilegia
„ ſecundùm præcedentium temporum pacis leges ſarta tecta manento.
„ Mortuo Præſule Erardo Marcano, nullum niſi è ſententia Principis Ca-
„ roli Præſulem recipito. Princeps Præſuli Erardo ſingulis, dum viuet, an-
„ nis ſex florenorum millia numerato, aut in Hiſpania Præſulatum, qui
„ tantum valeat, dato, cum duabus in Brabantia Abbatiis, non minoris
„ prouentus; quibus auctus Sacerdotiis, mille tantùm ac ducentos à Prin-
„ cipe ad vitam recipiet florenos. Roberto Marcano fratri Præſulis ſingu-
„ lis ad vitam annis octo millia florenorum dato, ac turmam ordinario-
„ rum equitum attribuito, cum quibus, vbi voluerit, ſine Principis Caroli
„ incommodo ac præiudicio militet. Ioanni Marcano Roberti filio an-
„ nuam penſionem mille florenorum, totidémque eius matri numerato.
„ Præfecto arcis Eſdainæ trecentos in ſingulos annos florenos ſoluito.
„ Comitatus Chinei apud Lutzemburgios Roberto Marcano deuinctus
„ maneto, donec ei aut ſucceſſoribus Princeps Carolus tria florenorum
„ millia reddi iuſſerit. Hæc acta conſignatáque apud Centrones oppidum
„ Leodienſe vigeſimo ſeptimo Aprilis.

Profecturus Carolus in Hiſpaniam cum Marcanis fœdus ſancit.

Aſsignatur Epiſcopo Leodienſi Marcano penſio annua ſex millium florenorum.

Item deuinciuntur & reliqui Marcani magnis honorariis.

Tanti hoc tempore emendi erant Marcani Proceres, ne aliqua ratione veterum controuerſiarum memoria, aut patrui Guilielmi morte irritati, bellum abſenti Principi Carolo Francorum auxilio concitarent, aut omnino ad Francos deficerent. Idibus Nouembris in hoc fœdus conſenſere Ordines ditionis Leodienſis, appenſiſque ſigillis confirmauere: ac paulò pòſt fit etiam fœdus inter Principem Carolum, Antiſtitem Erardum Marcanum, & Ioannem Cliuiæ ac Iuliæ Ducem, cùm priùs die decimo quinto Auguſti pax Nouioduni inter Franciſcum Francorum Regem & Carolum Principem conſenſu Cæſaris quoque eſſet firmata; qua nil aliud de Venetis eſt actum,

Cauſa cur tanti empti Marcani.

Sancit Carolus & alia fœdera, quò tutiùs in Hiſpaniam proficiſcatur.

1516 actum, quam, vt numerata Cæsari pecunia, Brixia iuris eorum maneret; vtque Rex Franciæ Venetos, Princeps Carolus auum Cæsarem iuuare posset; ceteræ verò conditiones adeò pro Franco fuere, vt nullus eas diu duraturas crederet. De ceteris exteris hæc Continuator Palmerij: Vladislao VII. Hungariæ & Bohemiæ Rege defuncto, Ludouicus II. filius ambobus in Regnis patri successit. Atq; eodem anno ditissimæ argentifodinæ iuxta veterem quemdam puteum, non procul à thermis Caroli IV. Cæsaris, in montibus Bohemiæ fortè fortuitò inueniuntur; quæ res vicinos ad colendum eum locum, auspicio emolumentóque non vulgari Slicorum adeò commouit, vt paucis in annis ciuitatem illic & mansionem non Praga minorem extruxerint. Ea hodie vallis Ioachimica dicitur, opumque inexhausta scaturigo existit. Addo ex Miræo nostro: Selimus Turcarum Rex bellum à Persis in Campsonem Gaurium Sultanum Ægyptium & Mamaluccos conuertit, & cæso Campsone, vrbem Ierosolymorum, cum reliqua Iudæa ac Syria subegit. Mense Ianuario

Initium argentifodinarum Vallis Ioachimica, in Bohemia.

1517 anni 1517. Bolswartij in Westfrisia præsidium Austriacum recipiunt, astu ad id litteris Comitis Etzardi inducti. Intereà Wassenarius cum maiori militum parte in Geldriam profectus est, Geldro bellum domi facturus; sed cùm nil memoria dignum efficere potuisset, dimisso milite, in Hollandiam reuertit. Nigra legio aucta militum numero, iterùm in vnum coacta, Geldro ea lege dat nomen, vt singulis floreno Arensio semel numerato, exinde prędа raptóque viuerent, iussis tamen suis obtemperarent. Numerata haud procul Dauentria promissa pecunia, in Frisiam Hollandiámque Austriacis bellum illaturi ire iubentur: vbi veteribus iuncti Geldris militibus, ad tempus superiores esse cœperunt. Buranum enim Snecam obsidentem, re infecta discedere cogunt: Hindelopiam expugnant; Austriacósque in auxilium properantes, compluribus interfectis ac captis, in fugam agunt; Doccumium sex septimanis obsessum, ac frustrà aliquoties oppugnatum, fame ad deditionem adigunt. Tum Lemmeram occupant; collectísque nauibus in Hollandiam, traiecto sinu Meridionali, proficiscuntur; Medenblikium expugnant, diripiunt ac incendunt. Alcmarianos fine Iunij ad deditionem compellũt; multatísque pecunia ciuibus ab incendio abstinent: Sparendamum, Egmondam, Beuervvicum spoliant, ac exurunt: profectíque per ditionem Vltraiectinam ad oppidum Culenburgium, Leccam amnem traicientes, Niportum Hollandiæ diripiunt ac exurunt; tandemq; ad oppidum Asperam non admissi castra locant. Ter irrito conatu, desideratis quingentis viris, Asperanos oppugnant. Quartò omnibus annixi viribus pertinacissimè per aliquot horas pugnant. Feminæ ac pueri nil, quod ad patriæ salutem facere poterat, omittunt. Sed quod nullo militari iuuaren-

Nullo opere præstito VVassenarius in Geldros ducit.

Nigra legio Geldro addicta, magnis incommodis Austriacos afficit.

Expugnant Medenblikium, Alcmariam, alia.

1517

Fœda inprimis clade iidem Asperam expugnant; sexus, conditioni nec ætati parcitur.

uarentur præsidio, promptissimique vulneribus confecti iacerent, aut pugnando occubuissent, vndique obruti expugnantur; sternuntur; sexui, conditioni, nec ætati parcitur. Ludimagister cum impuberibus discipulis ad Musicum summi Templi instrumentum, quod Organum appellant, confugit. Itruentes & hîc latrones, Magistri nec puerorum lacrymis mouentur, omnesque ad vnum mactant. Exinde sicarij ad curanda corpora se conferunt, saucios reficiunt; ac sedem Asperæ figentes, rusticos in circuitu omnes diripiunt, aut ad iniquissimas conditiones compellunt. Tandem Wassenarius ac Nassauius, subitario è Belgis collecto milite, ne quid Asperam deferretur, impedire incipiunt. Latrones suum numerum augeri indies cõspicientes, ne obsessi fame ad deditionem cogerentur, ac inhumanæ sæuitiæ pœnas darent, in tempore exportata præda, pars Amersfortium ac Harderwicum, pars Elburgum, Hattemium, ac Vullepium tendit, scelerum conscientia nullibi sedes diu figere ausa. Princeps enim Carolus, intellecta Asperanæ expugnationis inhumana crudelitate, ad Hannones ac Arrebates litteras miserat, vtque beneficiarij clientes omnes pro opibus instructi contra hostes proficiscerentur, præceperat; iunctique vicini Principes Austriacis, latrones insequebantur, nactos trucidabant, vel captiuos tormẽtis excruciatos viuos rotis ad aliorum exemplum imponebant, ita vt tandẽ infamis legio, deserta à Geldro, periq; omnes sparsa prouincias, insignes crudelitatis pœnas daret. Qui effugêre, posteà Geldro sub aliis Præfectis nomina dedêre. Exinde Austriacus miles in Geldriã profectus, munitionẽ Hulckensteiniam expugnat, diruitque, repertásq; naues exurit. Carolus Geldrus Arnhemi se continebat, castráq; in colle, qui ciuitati à Meridie imminet, collocarat. Austriaci, cùm vniuersam Veluam deprædati exussissent, vicinum occupant collẽ, qui Arnhemum ab Aquilone respicit, maioribusque inuicem tormentis impetebant. Hoc rerum apud Geldros statu, Cæsar Maximilianus postremùm Belgas visurus, in Brabantiam venit, pacemque inter Francorum Regem ac nepotem Carolum Nouioduni anno superiori, vt dictum est, initam, rursum firmat, eos simul comprehendens, qui vtriusq; Principis partes secuti fuerant. Quâ re Arnhemi nũtiata, miles Austriacus Geldriam deserit, & Carolus Gelder cum Principe Carolo in annum inducias facit, frustrà Philippo Burgundo Vltraiectinorum Præsule tunc simul pro pace satagente. Hinc missa Imperiali citatione ad Cæsaris tribunal se sistere iubetur Etzardus Oostfrisiæ Comes, satisfacturus accusationibus Georgij Saxonis ac Erici Brunswicani Ducum. Qui accepta à Cæsare fide publica, in Brabantiam, indéque Gandauum in Flandriam venit, dictosque Duces cum Cæsare repériens, generosè ac disertè se defendit, repetens bella, eorúmque causas, & quæ per octodecim ferè conti-

Luunt condignas pœnas.

Expugnant Austriaci Geldrorum munitionẽ Hulkensteiniam.

Cæsar postremum in Belgium venit.

Etzardus generosè Gandaui apud Cæsarem suã causam agit.

1517 continuos annos, variis agitatus iniuriis, à diuersis rogatus, ac in auxilium accersitus, domi forisque ingenti cum sumptu pertulisset. Sua culpa non factum, vt peruerso delatorum ac adulatorum consilio deceptus Cæsar se proscriberet; cùm numquam nec Summi Pontificis, nec Sacri Romani Imperij tribunal declinasset: sed semper causam neutri parti addictis Iudicibus terminandam permisisset: quod cùm sit, ex antiqua Imperij Iuris Legumq; formula, in hos proscriptionem locum non habere.

In quos habeat locum Imperialis proscriptio.

Cæsar, his auditis, paucas pro conciliatione leges concipi iubet; quibus se responsurum Etzardus pollicetur, postcaquam cum Ordinibus ac Consiliariis Oostfrisiæ super iis consuluisset, relinquens eam in rem Cæsari obsides filium Ennonem, cum aliquot viris Nobilibus. Exinde Francico fœderi, de quo suprà, renuntians Etzardus, clàm nouum cum Cæsaris nepote Carolo Gandaui in perpetuum sancit: cuius eo tempore conditiones certis de causis in publicum non emanarunt. Fuere autem inter alias hæ: Carolus Austriacus, Hispaniarum Belgarúmque Princeps, Comiti Etzardo, vt sibi pace bellóque operam præstet, singulis, donec viuet, annis pensionem quatuor millium aureorum florenorum persoluet: quam is summam è Groningana Prouincia eiúsque annuis prouentibus recipiet. Etzardus Legati nomine ditionem Groninganam pro Principe Carolo gubernabit, omnésque sub potestatem ac obedientiam Principis Caroli, Prouinciæ sumptu, rediget. Annuos prouentus Principi debitos Comes Etzardus recipiet; de quibus, annis singulis Quæstoribus Principis Caroli rationem dabit; ablatísque in vsum suum quatuor aureorum florenorum millibus, quod supererit, Fisco Principis numerabit. Isselsteinij Dominum, Frisiæ Gubernatorem, aliósque Principis Caroli in Frisia administros, consilio ac auxilio, quantum poterit, iuuabit. Princeps Carolus Ioannem Oostfrisium Etzardi filium inter cubiculi Nobiles solito cum stipendio recipiet, aut ea de causa singulis illi annis mille florenos numerabit. Comes Etzardus, cum successoribus, à Principe Carolo eiúsque heredibus Hollandiæ Comitibus, Oostfrisiam vt clientale beneficium, quod Feudum vocant, recipient, neque alia ratione possessionem adibunt, modò Princeps Carolus hac de re legitimum aui sui Cæsaris ac Germaniæ Septem-virûm cõsensum impetrare potuerit. Actum Gandaui Kalendis Iunij anno 1517. Hinc decimo Iunij Comes Etzardus iusiurandum dicit, proscriptionéque Imperiali liberatus in Oostfrisiam reuertit; móxque astu eiectis Brunswicanis, arcem Fredeburgam recuperat, adeò vt præter Stichusam in Oostfrisia Brunswicani nil retineret.

Vt securè cum Etzardo transigatur, filium suum dat obsidem.

Pax cum Etzardo, promissis ei annuè quatuor millibus florenorum aureorum.

Item promissis eius filio redditus mille florenorum.

Hac ratione Oostfrisia Comitibus Hollandiæ fit feudalis.

Rebus omnibus hac ratione compositis, Cæsar nepotem arctè complexus, omnibúsque benè precatus, in Germaniam contendit, Belgis eum veris lacrymis ac Cæsare dignis muneribus prosequentibus. Princeps

Cæsar valedicto nepote Carolo, redit in Germaniam.

verò

verò Carolus instante mense Iulio in Hispaniam nauigaturus, Middelburgum Zelandiæ, vbi iustam classem, cui præerat Adolphus Burgundus Beueræ Dominus, paratam habebat, proficiscitur. Sed aduersa coactus tempestate, in duodecimum vsque mensis Augusti diem expectare cogitur. Tum prosperum nactus ventum, dat vela; feliciq́ue vsus nauigatione, octo dierum spatio è Zelandia Villauiciosam apud Astures peruenit, vnica desiderata cum rebus omnibus naui, quæ medio Oceano fortuito igne correpta, cùm nulla ei ratione succurri posset, conflagrauit. Erat ea oneraria ingens, generosos Procerum Belgarum vehens equos, qui cum stabulariis, equisonibus ac nautis ad vnum omnes periêre. Exceptus est Princeps Carolus summo Procerum ac populi gaudio; inter quos præcipui fuêre, qui primi accurrerant, frater Principis Caroli Ferdinandus Austriacus, Comestabilis Castellæ, Dux Albæ, multiq́ue alij Proceres. Adolphus Burgundus Belgarum maris Præfectus, mense Nouembri cum Belgica classe in Zelandiam feliciter est reuersus. Res peregrinas huius anni sic paucis habe ex Continuatore Palmerij: Zelimus Turca, capta Nili Alexandria, Ægyptum omnem igni ferróque depopulatur. Denique adortus Cayrum vrbem, eam, non tamen citra sanguinem, vnà cum Sultano capit. Quo facto Babyloniam victor pergens, Syriam deinceps vniuersam suæ quoque ditioni adiicit cum Damasco. Steno Sture Interrex Suecorum arma mouet in Archiepiscopum Vpsaliensem, eò quòd patriam Regi Danorum proditurus videbatur. Quare Christiernus II. magno exercitu Stockholmiam obsidet. Verùm post duos menses inglorius domum remeare cogitur. Eodem anno Martinus Lutherus Saxo, ex monacho Augustiniano apostata & hæresiarcha, cunctos ferè antiquorum hæreticorum errores coniungens, perniciosissimam sui nominis hæresim in Germania excitat. Anno 1518. mensis Februarij die septimo Princeps Carolus Valledoleti apud Castellanos in templo D. Pauli, magna cum solemnitate in Hispaniarum Regem inauguratur, ac cum matre Ioanna corona Regia redimitur, ducente eum, exceptis Hispaniæ Proceribus, ac Ordinum Legatis, fratre Ferdinando, sorore Leonora, ac omnium ferè Christianorum Principum Legatis. Tum equestria belli simulacra eduntur, duobus Belgarum Proceribus, Baurini nimirum ac Zanzellæ Dominis, quosuis ad ad concursum prouocantibus. Hi cùm biduum Hispanis ac Belgis dedissent, tertio die Rex iam Carolus, regali more armatus in arenam descendit, ac quater cum Zanzellio fortiter animoséque concurrit. Primo congressu plumas è casside Zanzellij detersit; secundo in sinistra pectoris Zanzellij parte, haud procul humero, lanceam in multas partes confregit; tertio in fronte cassidis lanceam quoque nonnihil lacerauit; quarto

1517

Carolus octidui spatio ex Zelandia in Hispaniam nauigat.

Zelimus Turca Aegyptum & Syriam suo adiicit Imperio.

Martinus Lutherus hæresiarcha mundo innotescit.

1518

Carolus Valledoleti in Hispania Rex solēni ritu inauguratur.

Equestria belli simulacra triduo celebrata.

Tulit in his primas ipse Rex Carolus.

1518 concursu summo cum honore lanceam rupit in circulari clypeo; quem Zanzellius, more tum consueto, circa sinistrum ferebat latus. Tum dimissis Nobilibus, cùm Rex Carolus (sic eum deinceps vocabimus) iudicum sententia, primã retulisset palmã, virgines matronásque, magno numero præsentes, ad epulas ac choreas deduxit. Circa idem tempus Præfectus Erici Ducis Brunswicani arcem Srichusam, Comiti Etzardo Ducis iussu restituit, persoluente Etzardo præsidiariis debita in illũ diem stipendia, ac Duci Erico certam pecuniæ summam; discedentésq; Brunswicani ac Saxones omnes, Etzardo Oostfrisiæ possessionẽ integram reliquere, qui viginti annorum laboriosissimo ac vario nil aliud est consecutus bello, quàm vt paterna ditione propemodum exueretur. Cumque pecuniam soluendis dimittendisq; militibus non haberet, duo veteranorũ peditum millia in Ditionem mittit Groninganam, extorsione à rusticis stipendia comparaturi, satis Ommelandios sibi ex præterita debere militia testatus. Læti milites insigniter Ommelandios vexant, Drentiis nec Twentiis parcentes. Iungunt se his tria peditum millia, quos Saxo ac Brunswicanus exauctorauerant, tum ij omnes qui è rapinis viuere erant consueti, expectantes donec induciæ inter Regem Carolum ac Geldrum finirentur; quo recrudescente bello, huic aut illi parti nomina darent. Sed cùm prolongatas inducias intellexissent, primùm in Geldriam, deinde in Cliuiam proficiscuntur. Ibi Meursij Comitis ditionem inuadunt, miseros vbique rusticos fortunis exuentes, deinde magno libertatem redimere cogentes. Verebantur vicini Principes alteram Asperanam expeditionem, aut ne occupato munito aliquo oppido, vicinas regiones omni calamitatis genere peruastarent. Vnis igitur in castris vires conferunt, Belgæ, Cliuij, Iuliacenses, Colonienses, Westphali ac Meursij, coniuratosque prædones pressis vestigiis insequuntur. Illi viribus impares, in Geldriam velut in portum citato passu contendunt. Subsequuntur maioribus itineribus Principum Legati, propéque Venlonium eos assecuti, circiter septingentos vna pugna interficiunt: periissentque plures, nisi Venlonij, exoneratis maioribus tormentis, eos protexissent. Vbi cùm apertè Gelder inducias nondum violare auderet, prædones verò ac latrones recipere in oppidis multò minùs, illi nudo in campo sibi non fidentes, obscura nocte, ruptis militaribus signis, dispersi in varias abiere partes. Capti instar latronum tormentis lacerati, carnificis manu periere. Paulò ante pacem Nouiodunensem, Veneti quinquennales cum Cæsare Maximiliano inducias sancierant, singulis ei annis triginta millia aureorum nummûm, ac Venetis exsulibus Cæsarem secutis quartã fructuum è propriis bonis partem polliciti, hoc anno absolutam tandem pacem impetrant, grauissimóque liberantur bello. Cæsar intereà de Imperij succesſó-

Ditio Groningana & loca vicina ab Etzardi milite insigniter vastantur.

Vastant iidem Geldriam & Cliuiam.

Demum ad septingentos vna pugna trucidantur.

Reliqui, ruptis militaribus signis, dilabuntur.

Plena tandè pax Venetis à Cæsare datur.

succeſſore ſollicitus Comitia Auguſtæ Vindelicorum celebrat; vbi cùm 1518
Martinus Luthetus à Thoma Vio Cardinale Caietano, Legato Apoſtolico, fuiſſet auditus, inſtructuſque, ſed non correctus, Carolum nepotem enixè Septem-viris cõmendat, ſciens eius riualem eſſe Franciſcum Francorum Regem, de quo mox plura; abſolutiſq; Comitiis iter in Auſtriam inſtituens, lenta febri menſe Iunio corripitur; Welſamque ſuperioris Auſtriæ oppidum veniens, febrem perpetua venatione ac aucupio pellere conabatur.

Cæſar lenta febri corripitur.

Dúmque aliquando è venatione reuerſus ardentem ſitim immoderato melopeponum eſu ſedare ſtudet, ſumptóque inſuper dubiæ virtutis intempeſtiuo medicamento, febris, quæ per interualla accedere ſolebat, fit continua; accedentéque ventris profluuio, cùm duplicis mali vim ſenile corpus perferre non poſſet, ſumpto Chriſtianorum ſanctiſſimo Viatico, compluribuſq; viris piis ac doctis confirmandi animi cauſa accerſitis, teſtamento rectè confecto, vitam cum morte 1519
commutauit duodecimo die Ianuarij anni Chriſti 1519. hora tertia poſt mediam noctem, cùm laborare cœpiſſet menſe Iunio anni præcedentis.

Vitam cum morte Cæſar piè commutat.

Welsâ corpus Viennam, inde Nieuſtattum delatum, iuſtis vbique magna cum ſolemnitate celebratis, ſub ara D. Georgij, vti iuſſerat, eſt ſepultum, cùm vixiſſet annos quinquaginta nouem, menſes nouem, dies viginti & vnum. E viuis ſublato Maximiliano Cæſare, quinque menſium Interregnum in Imperio extitit; quo tempore Carolus ac Franciſcus Reges non ampliùs ſecretò, ſed palàm per ſuos ad Imperium, vti ſolent generoſi riuales ad ynam adamatam virginem, adſpirabant.

Interregnũ quinque menſium, riualibus Carolo ac Franciſco Regibus.

Septem-viri erant Albertus Moguntiæ, Hertmannus Coloniæ, Richartus Treuirorum Archipræſules, Fredericus Saxoniæ Dux, Ludouicus Bohemiæ ac Hungariæ Rex, Ioachimus Marchio Brandenburgius, ac Ludouicus Comes Palatinus ad Rhenum. Hi à Moguntino Archipræſule conuocati (eius enim id eſt officium) Francofurtum ad Mœnum conueniunt, acerrimiſque Orationibus Moguntinus pro Rege Carolo, Treuir pro Rege Franciſco certat. Quorum rationibus dubij Septem-viri dum ſententias trahunt, tandem Imperium Frederico Saxoniæ Duci Septem-viro offerunt. Sed is conſtanter dignitatem renuens, docebat Regem Carolum non eſſe externum, vt voluerat Treuir, ſed Principem è præcipua Germaniæ nobilitate ortum, in ea natum educatumque, habere in vtraque Germania hereditates ampliſſimas, ſe eum ſuo calculo Cæſarem deſignare, vt qui propter potentiam, virtutis bonæque indolis ſpem, meritò ceteris videatur præferendus: leges ei præſcribendas, quibus pericula & incommoda ab Archipræſulibus in medium allata vitentur, Germaniæque libertati conſulatur. Hanc Saxonis ſententiam ceteri Septem-viri comprobant, ac vigeſimo octauo Iunij huius anni

Saxoniæ Dux recuſat oblatũ Imperium, Carolumq́; commendat.

1519 Carolum Austriacum Hispaniarum Regem, Belgarum Burgundionumque Principem, Cæsarem renunciant. Ita Fredericus Palatinus Legatus in Hispaniam ad Carolum cum litteris mittitur, quibus de electione certior reddebatur; quem tamen priuati aliquot, incredibili celeritate vsi, prætenêre; è quibus vnus nouem diebus Francofurto Barcilonam est profectus. Palatinus instantibus Kalend. Decembris in Hispaniam ad Regem Carolum venit; Septem-virûm litteras tradit, ac cetera, quæ in mandatis habebat, exponit. Respondet Mercurianus Gatinarius Caroli Cancellarius, admittere Regem Carolum grato animo tantorum de se Principum iudicium, delegatúmque amplissimum onerosissimumq; honorem amore communis patriæ recipere, curaturumque, rebus in Hispania maturè constitutis, primo quoque tempore iter in Germaniam acceleret. Cumque in eumdem ferè modum Septem-viris respondisset, liberaliter donatum Palatinum dimittit. Circa huius anni finem Carolus Geldrus vxorem ducit Elisabetham Luneburgi Ducis filiam, è qua moriens nullos reliquit liberos. Groningani ad honestandas nuptias vocati, offerunt pocula aliquot argentea deaurata, equos generosos, ac boues insigniter saginatos, quæ simul æstimata fuêre bis mille quingentis aureis florenis Rhenensibus. Fuerat, vt scripsimus, Rex Carolus vltra biennium in Hispania, populi Procerumque animos sibi conciliaturus. Sed quòd in constituendo noui Regni statu Belgarum potissimùm videretur vti consilio, Hispaniæ aliquot Proceribus displicebat. Eminebant tum inter Consiliarios Belgas Adrianus Florentij, posteà Summus Pontifex, ac præcipuè Guilielmus Crouiacus, primus Arschoti Marchio, ac Cheuræ Baro; quem qui eo tempore amicum habebat, quidvis impetrabat. Hic Belgas omnibus in rebus promouebat, officia, munia publica, ac Regij iuris Sacerdotia conferebat: illi ambientibus Hispanis numerata vendebant pecunia, auróque ad Belgas transmittendo intenti & excæcati, murmura Hispanorum contemnebant. Erat eo tempore Ferdinandus Daualus, qui certa causa Gadium Præfectura priuatus, vindicare se cupiebat. Profectus igitur Tolosam, ad ædes Ioannis Padigliæ diuertit, cuius iam anteà vxorem Mariam Paræcam feminam ambitiosam in partes traduxerat, eáque maritum vel renitentem eódem traxerat. Hîc rebellionis iacitur fundamentum, quam illi Sanctam Giuntam appellauere. Subscripsere cum his Antonius Daccugna, Zamoræ Antistes, familiæ Osoriæ, vir inquietus, annos licet septuaginta natus, cui diuturnæ intercedebant cum Comite d'Alba de Lista Zamoræ habitante inimicitiæ, quem coniuratorum auxilio pellere statuerat, ac Archipræsulatum Toletanum occupare. Deinde Petrus Gironius, Saluaterræ Comes, Clauerus d'Alcantera, Petrus Lassus, Quintaniglius,

Carolus renunciatur Imperator.

Promittit se quàm primùm posset in Germaniam acceleraturũ.

Nuptiæ secundæ Geldri cum Luneburgensi.

Initia & causa tumultuum Hispanicorum cõtra Belgas.

Daualus & alij cõiurant cõtra Belgas.

niglius, Ferdinandus Viloa, Abbas Complutensis, Prior Vagliadolitanus, Ramirus Nuguensis, Carolus d'Arellius, Ioannes Branius, pluresque alij, singuli aliquid sibi pretiosum ex incendio patriæ destinantes; quibus accesserant ciuitates ac oppida Regni Castellæ ferè omnia; pecuniáque pro parte conferri ad cogendum militem iam erat cœpta. Verùm non adeò secretò res administrari potuit, quin breuî emanaret; veriusque Cheurius, ne in se cuderetur faba, ac à sua cæde rebellio inciperet, per speciem inuisendæ classis, quæ pro Rege Carolo in Belgium traiecturo apud Astures, nunc Biscaios, instruebatur, cum omnibus rebus fugam capit. Exinde mense Martio anno 1520. Rex Carolus Valledoleto Toletum proficiscitur, conuocatisque Hispaniæ Ordinibus, pecunias ad iter imperat. Recusant collatione Castellani, nisi Belgas Hispaniâ dimittat, eamque indigenis gubernandam committat. Ægerrimè ferebat Rex Carolus, extorquere eos velle, quod erat rogandum. Contentus igitur pecunia, quam pacatæ ciuitates conferebant, ad iter se parat; Petroque Gitonio, qui paulò antè in iudicio causa ceciderat, quòd superbo ore iterùm eadem de re ius sibi fieri petiisset, grauiter minatur. Sed mox certior factus, vndique rebelles copias cogere, collectis subitò vasis, aëre pluuio ac ventoso, fugienti similis Toleto in Astures ad classem contendit, Adrianum Florentij Cardinalem iam dictum vniuersæ præficiens Hispaniæ, omnibusque Proceribus enixè commendans. Ciuitatum Legati domum redeuntes, variè sunt excepti. Plerique enim qui Regi Carolo pecuniam essent polliciti, pulsati sunt aut multati; Segouienses suos, quòd pecuniam negassent, ad instar ouantum recepêre. Cardinalis Pro-Rex initia rebellionis repressurus, Prætorem Ronchillium cum ala equitum ac aliquot peditibus contra Segouianos mittit; qui eorum agros euastans, ne commeatus inferretur, prohibebat. Sed auxiliis à rebellibus submissis, Ronchillius Segouiam deserere cogitur. Intereà Rex Carolus è portu oppidi Cotunnæ opportunum nactus ventum, fine mensis Aprilis Angliam versus dat vela, paucosque post dies, felici vsus nauigatione, in portum oppidi Hamptonij se intulit, inuisurus ac communicaturus cum amicissimo Rege Henrico Octauo, qui Caroli materteram Catharinam in matrimonio habebat, ac ex ea filiam Mariam educabat. Vbi cùm aliquot diebus amicissimè egissent, veterumque fœderum leges renouassent, Rex Carolus nauem conscendens in Zelandiam Belgarum Prouinciam cum triginta onerariis appulit, omniumque Ordinum summa cum lætitia excipitur. Inde nauigio Brugas Flandriæ peruenit, excipiturque ab amita Margarita Gubernatrice, fratre Ferdinando, Legatis Venetorum, Ducis Saxoniæ, Brunswici, Luneburgi, Hassiæ, Coloniensium, Lubecensium, Norimbergensium, Augustanorum, & aliorum.

[Margin: 1519]

[Margin: *Singuli aliquid sibi pretiosum ex incendio patriæ destinabant.*]

[Margin: *Cheurius Belga ex Hispania fuga euadit.*]

[Margin: 1520]

[Margin: *Quin & ipse Cæsar Carolus fugienti similis ad classē proficiscitur, Adriano Cardinale Præfecto Hispaniæ relictæ.*]

[Margin: *Cardinalis initiis tumultuum frustrà obuiàm ire nititur.*]

[Margin: *Inuisit Cæsar ex itinere Regem Angliæ.*]

[Margin: *Feliciter in Belgium appellit.*]

1520 Mox vota pro eo ad Deum ſolemniter concepta, populus magno numero ad templa confluens, piis animis perſoluebat. Apparabantur intereà apud Belgas, quæ ad coronandum Aquiſgrani Regem Carolum erant neceſſaria. Dies ſextus Octobris erat coronationi præſtitutus, ſed qui in vigeſimum primum eſt tranſlatus. Coronatio his cærimoniis peracta eſt. Præſules ac Proceres Imperij cum mille ſexcentis equitibus Aquiſgrano egreſſi, obuiàm Regi Carolo cum bis mille equitibus venienti proficiſcuntur, aduentumque gratulantur. In templo à Moguntino ac Treuirenſi in deauratum ſtatuitur ſolium, Colonienſi rem diuinam faciente. Poſt Euangelij decantationem, præſtito ad altare iuramento, Eccleſiæ, Imperij, Papæ, ac calamitoſorum ſe defenſorem fore, ab eodem Colonienſi in pectore, capite, ſcapulis, ac palmis, ad ſingula adhibitis conſuetis precibus, inungitur: tum in morem Diaconi induto, & in ſolium iterùm collocato, nudum gladium tradens, Rempublicam Chriſtianam commendat, annulum digito inſerit, ac Regali chlamyde ſumptuoſiſsima (quæ in ſummo ſemper templo manet) induit, ſceptrum cum pomo porrigit; diadema verò tres dicti Archipræſules, adhibitis manibus capiti eius, imponunt. Peracto Sacro, tremendum Chriſti Corpus Cæſar reuerenter ſumit; pauloque pòſt gladio, quo Carolus Magnus in præliis dicitur vſus, Nobiles aliquot, tactis leuiter humeris, in Equitum numerum cooptat. Aderat ſpectatrix omnium Margerita Cæſaris amita, Belgarum Gubernatrix. E templo ad Palatium itur pranſum. Cæſar vna menſa ſolus in medio ſedens prandebat; ſinguliqúe Septemviri in eadem aula ſimiliter veteri more ſingulis menſis. Bos diuerſo auium ferarumqúe genere farctus, publiceque ad ignem aſſatus, populo diripiendus datur, vinumqúe etiam affatim toto die omnibus præbitum. A prandio Cæſar in diuerſorium reuerſus, Moguntino Imperij ſigilla tradit. Poſtridie Cæſar dat cœnam Septem-viris. Tertio die inter Miſſæ ſolemnia Moguntinus ſuggeſtum aſcendens, populo exponit, Summum Pontificem etiam Regi Carolo Cæſaris titulum conceſsiſſe.

Coronationis eius Aquiſgrani ſacra cæremonia.

Inter alia etiam Diaconi veſte conſecrandus Cæſar induitur.

Pompa exhibita extra templũ, in menſa & in platea.

Hoc anno Ferdinandus Corteſius Mexicum, vrbium Noui orbis Reginã, capto poſt multa prælia Rege potentiſsimo Motezuma, occupat: & ſic lattiſsimæ & auriferæ illæ prouinciæ Carolo Quinto Cæſari ceſſerunt. Corteſius tanto ſubiugato Imperio immortalem ſibi gloriam, & poſteris opimum Valleſij Marchionatum peperit. Porrò abſente ab Hiſpaniis Carolo, totis viribus rebellionem Hiſpani proſequebantur. Expugnarant Villabanczam, occuparant Medinam Rio ſecco. Cardinalis Prorex videns Ronchillium, de quo ſuprà diximus, non ſatis habere virium nec auctoritatis, Antonium Fonſecam arma capere contra rebelles iubet. Cumque is cum octingentis lancеariis equitibus, exiguoque pedi-

Corteſius Mexicum in Nouo orbe pro Cæſare occupat.

Rebelles in Hiſpania apertum auſpicãtur bellum.

peditum numero, Medinam de Campo esset profectus, vt ænea tormenta Regia educeret, Medinenses arreptis armis intercedunt, acriterq; cum Fonseca confligunt: qui videns se multitudini imparem, incensa vrbe discedit, non paucis vtrimque desideratis; quæ florentis emporij conflagratio effecit, vt statim Castellæ vrbes numero tredecim, quæ nondum animos denudarant, rebellibus subscriberent, quorum iudicium maior Hispaniæ pars est secuta. Exinde coniurati Toletum conuenientes, sacræ Giuntæ leges castigant, ac ampliant, exercitumque instruunt. Atque hæc omnia nomine Regis Caroli se facere credi volebant, contra iniquos eius Præfectos. Erat hoc tempore Cardinalis Prorex Valledoleti cum Regio Senatu, missisq; ad singulos Proceres nuntiis ac litteris, copias vti comparent admonebat. Sed antequam ij militem cogere possent, Petrus Gironius ac Ioannes Padiglia cum rebellium copiis Valledoletum aduolant. Fugit Cardinalis cum Senatu. Sed ex itinere ad vrbem retractus honestæ custodiæ committitur. Ei enim ob innocentiam non malè volebant; Cheurio erant infensissimi. Cardinalis proxima nocte, effracto ciuitatis muro, vbi præ vetustate subsidebat, euasit, ac Medinam Rio secco, (Ammiralis Castellæ est oppidum,) vno comitante Sacerdote, per celeres equos peruenit. Tum rebelles cum exercitu Tordesillam profecti admittuntur. Habitabat hîc Regis Caroli mater Regina Ioanna, à mariti morte mentis inops; quæ tamen nulla ratione adduci potuit, vt eorum tabulis subscriberet, sed sæpiùs se Caroli Regis matrem esse eis exprobrabat. Illius custodiam, vt & oppidi, Zamoræ Antistes trecentis cōmittit rebellibus Sacerdotibus sub se militantibus. Quo mense hæc singula contigerint, ex Oratione Antonij Gueuaræ Episcopi Modoquetani, mense Nouembri ad rebelles habita, vtcumque colligimus. Est ea

1520

Incensâ Medinâ de Campo à Fonseca eo potiri volente, nec valente, tredecim mox aliæ vrbes etiam deficiunt.

Rebelles frustrà Cæsaris matrem, etsi mentis inopē, in suam sententiam pertrahere nituntur.

„ Oratio apud Heuterum, vbi hæc inter alia: Veni huc nomine Proregis
„ Cardinalis, & Consiliatiorum Regiorum. Viginti dierum spatio, septies
„ ad vos frustrà veni. Sed quod posthac nec me, nec alium, dicti Proceres
„ sint missuri; necesse est, rebus omnibus rectè perpensis, hodie facta pace
„ reconciliemur, aut, armis seriò sumptis, verum bellum geramus. Sego-
„ uiani vigesimo tertio Maij, me præsente, interfecto Regio Præfecto, pri-
„ mi tumultus auctores fuere; pauloque pòst captum Tordesillanum Præ-
„ fectum, è D. Michaëlis templo extractum, cum duobus sui muneris Re-
„ giis ministris, in crucem sustulerunt. Occupata Villa-Brassina ædes Do-
„ mini Adelantadi, fratris Castellæ Ammiralis, diripi permisistis. Cùm vi-
„ gesima Augusti Medinam de Campo esse ingressus, sequitur me octin-
„ gentis cum lancearijs equitibus Antonius Fonseca; Regiaque tormenta
„ educere à ciuibus prohibitus, discedens ignem vrbi inijci iussit: eramque
„ eadem in vrbe, cùm Boadiglia æneorum tormentorum fusor, cum suis,

Facinora rebellium ex Oratione Gueuaræ.

Regiū Præfectum templo extractum cum duobus ministris in crucem agunt.

è sum-

Alium à palatij fenestra eiiciunt.

1520 è summa Palatij fenestra deorsum eiiceret Nitonem vrbis Gubernato- "
rem, confoderetque Atellium Bibliopolam, liberis verbis immane factũ "
reprehendentem. Eram Valledoleti, cùm ciues à Rege deficerent: vidi "
Cardinalem Proregem cum Regiis Senatoribus per pontem fuga ela- "
bentem; Consilij Præsidem apud Benedictinos latitantem, Doctorem "
Vargas per latrinarum sordes vitam tuentem; Doctorem Zapata Fran- "
ciscanis vestibus indutum Cingalam vsq; fuga delatum; fratrem meum "
Doctorem Gueuaram, à Cardinale Regioque Senatu missum, in Belgiũ "
ad Regem Carolum proficiscentem. Referre qua ratione Castellæ Co- "

Exactus Regiis Præfectis, homines ignobiles substituunt.

mestabilis Burgis sit exactus, Deniæ Marchio Tordezilla, Comes Due- "
guæ cum vxore ac equitibus Salamanca, Prorex Iacobus Mendosa "
Valencia, quaque ratione horum Procerum loco receperint sartores, fa- "
bros ferrarios, tormentorum fusores, sicarios, decoctores, ac similis fari- "
næ homines, in immensum cresceret oratio. Misera Hispania, quò te tui "
perduxêre alumni? Hæc inter alia ibi. Nempe initio mensis Nouembris "
Cæsar per dispositos equos vnum è Secretariis cum Diplomate in Hi-
spaniam miserat, quo per vniuersum Regnum suo nomine rei bellicæ

Constituũtur duo belli summi Duces à Cæsare: hinc arma seriò contra rebelles sumpta.

præficiebat Fredericum Henricum, Medinæ Rio secco Ducem, Castel-
læ Amiralem, ac cum eo Ignicũ Velascum Castellæ Comestabilem,
qui omnibus consiliis Cardinalem adhibuere. Erant Medinæ Rio sec-
co, cum iis, Comes Benauenti, Marchio d'Estorga, Comes Aluæ, Comes
Lunæ, multique alij Proceres, viriq; Nobiles: qui videntes summam re-
rum rebelles ad se trahere, fortunas corporaque Regi offerebant. Promit-
tunt & Corduani equites mille, pedites decem mille, aut, si Præfecti iu-
beant, per se bellum rebellibus facturos promittunt. Ex octodecim enim

Et quidem ex octodecim vrbibus, quatuor tantùm in fide manserant.

Hispaniæ Prouinciis ac vrbibus, quæ in generali Ordinum conuentu
sententiam dicunt, quatuor tantùm sincerè fidem seruabant: Seuillia,
Cordua, Granada, ac Andelouzia. Ceteræ aut pro maiori parte, aut in
vniuersum defecerãt. Sed à postrema hac Gueuaræ Legatione ad sanita-
tem rediêre Burgij, Petrus Gizonius, ac Petrus Lassus. Intereà Regiæ co-
piæ in vnum coibant; erigique Medinæ Rio secco Ammiralis iusserat
medio foro ligneam scenam, in qua cum præcipuis sedens Proceribus,
voce Legati Castrensis pronuntiari iubet, Nobiles, ignobilesque omnes,

Edicitur, quisquis ante 15. Nouembris ad castra Regia non transeat, perduellionis reus sit.

qui ante decimum quintum Nouembris diem è rebellium castris ad
Regia non transiissent, rebelles proditores haberi, ac eodem tempore
publicatis bonis proscribi. Instructus ferè exercitus Regius erat, cùm Pa-
diglia ac Brauius, eductis Tordesilla copiis, ad oppugnandam Villapan-
dam proficiscuntur: quo Ammirali ac Comestabili nuntiato, cum Re-
giis copiis Tordesillam aduolant. Mittitur bis ad oppidum tubicen,
qui Regi Carolo portas aperiri iubeat. Recusant, additis contumeliis &
conui-

conuitiis. Producunt Regij tormenta, quatitur sine intermissione per quinque horas murus vetus, debili aggere fultus; factóque magno hiatu, inuasionis signum proponitur. Erant in oppido trecenti tantùm illi rebelles Sacerdotes præsidiarij, qui cum ciuibus se strenuè defendebant; sed tandem Regij in oppidum vi peruadunt, Padiglia propter Ammiralis celeritatem opem ferre non valente. Periêre è rebellibus circiter sexcenti, ac ferè omnes rebelles Sacerdotes; ex Regiis circiter sexaginta: qui quòd nondum omnes copiæ conuenissent, relicto Tordesillæ iusto præsidio, Medinam Rio secco reuertuntur. Intereà ab vtraque parte conueniunt auxilia. Habebant rebelles quatuor millia veteranorum peditum, ac quingentos equites lancearios; submiserant rebelles ciuitates circiter viginti millia peditum tyronum, ita vt triginta millia virorum recensērent. Regij habebant trecentos lancearios equites ordinarios, totidē leuis armaturæ, quadringentos equites Genetzarios, Nobiles voluntarios bis mille quingentos, pedites veteranos circiter quinq; millia cum totidem tyronibus, in itinere proximè aderant plures, ita vt octodecim millia armatorum Regij in aciem parata haberent, exceptis transfugis, quorū numerus indies magnus erat. His tamen non obstantibus, Ammiralis ac Comestabilis variis adhuc rationibus, vt sine pugna ab armis discederetur, adnitebantur. Demum cùm Regij iis extorsissent pacis conditiones, si
„ non accipere, saltem præscribere vellent; audi Legislatores: Regios Præ-
„ fectos, Consiliarios, ac Iudices loco vbique moueto. Petrus Lassus Ca-
„ stellæ Prorex esto, minoresque Præfectos, Consiliarios ac Iudices ex
„ arbitrio constituito. Cardinalem cum omnibus Belgis Hispania pellito.

1520

Occupant armata manu Regij Duce Tordesillam.

Rebellium exercitus ad triginta millia, Regiorū octodecim millia.

En rabiem prorsus similem nostra post à Belgica.

Tandem instantibus Kal. Decembribus haud procul Medina de Campo Regius ac rebellium exercitus castra conferunt; & paulò pòst cùm Padiglia pedites suos ab equitatu Regio premi conspiceret, festinare gradum iubet, vt sub Villalaræ munitionibus instructa acie confligerent. Daturus igitur peditatui tempus eò perueniendi, coacto in vnum omni rebellium equitatu, ac cum Ioanne Brauio in prima acie suis animandis obequitans, tandem magno impetu Regios equites inuadit, præliumq; committit. Sed cùm impar numero & virtute, aliquamdiu tamen strenuè decertasset, peditatu destitutus laborare incipit. Fusi igitur fugátique cùm omni equitatu Padiglia ac Brauius inter primos pugnantes capiuntur; ceteri in varias partes dispalantur. Pedites equitum suorum clade perspecta, cùm primæ acies ad Villalaram peruenissent, ceteræque vim solæ sustinere nequirent, cæsis promptioribus, arma proiicientes, vitam veniamque deprecantur, ac concedente Ammirali impetrant. Magnus numerus capitur, maior effugit, cecidêre circiter bis mille. Padiglia ac Brauius asinis ad ludibrium impositi per castra circumducuntur. Mox

Rebelles insigni prælio a Regiis superantur.

Cæsi circiter bis mille, plures capti.

vrbium

Multa vrbes pecuniâ à Regiis pacem redimunt rebellium Ducibus in Franciam fugientibus.

1520 vrbium oppidorumque pars maior quæ rebellarat, animis fracta pacem petit; ac non exiguas pecuniæ summas numerantes impetrant, promittentes se rebellionis Duces omnes quos possint, tradituros. Quo illi intellecto, ex omnibus locis fugam Franciam versus instituunt. Sed pars maior capta, carnificum manu periit. Zamoræ Antistes ad Francorum Regem cum multo auro contendens, in Nauarra captus ac spoliatus ad arborem strangulatur. Ioannes Padiglia, ac paulò pòst eius vxor Maria Pacæca cum Ioanne Brauio à carnifice sunt cæsi, corporaque in quatuor partes secta: Petrus Gironius ac Petrus Lassus, cum plerisque aliis, qui instante pugna ad Regia transierant castra, Oranç Africę oppido Hispanici iuris, certis annis exulare, ac contra Mauros militare sunt iussi. Rebellabãt tamen adhuc Valentiani, de quorũ fortuna agemus anno 1522. Dum hac ratione inter Hispanos ciuili bello sæuitur, Francorũ Rex Franciscus, occasionem repetendi Nauarræ Regnũ non amittendam ratus, rupta pace, Andream Lopensem Asparotti Dominum, ac Tomouium cũ instructissimis copiis, hunc equitatui, illum peditatui præficiens, in Nauarram mittit: qui vniuersi fere eius Regni ciuitates cum vrbe primaria Pampelone (olim Pompeiopoli) in potestatem redigunt; promotisque ad Iberum vsque amnem copiis, Longronnium obsidione cingunt: maioremque Hispaniæ cladem intulissent, nisi deuictis paulò ante rebellibus,

Rex Franciæ interhac Nauarra recuperanda incumbit, & Pampelonem capit.

1521 Ammiralis ac Comestabilis mense Maio anni proximi 1521. eò victorem exercitum conuertissent. Exercitu Iberum traducto, Francos in Nauarræ finibus assequuntur. Primo impetu in aliquot peditum Hispanorum cohortes equites Franci inuecti eos sternunt, funduntque, sed mox à circumducta Hispanici equitatus acie, immiscentibus se expeditissimis peditibus, acriter Franci equites oppugnati, tandem solutis ordinibus in præcipitem fugam aguntur. Nec melior Francorum peditum fuit conditio contra pedites Hispanos veteranos. Periere è Francis circiter quatuor millia septingenti, capto vtroque Duce. Sed Asparottus, contusa casside fermè excæcatus, opera Comitis Beneuenti, ingenti promissa pecuniæ summa dimittitur; cuius auari facinoris pœnam posteà Cæsaris sententia exilio luit. Tumonius Dux alter honesta custodia fuit detentus. Pugnatum est mensis Augusti die vigesimo quarto. Atqui tum primùm Cardinalis Prorex Burgos reuerti est ausus; habebant tamen adhuc Franci Fontarabiam, ac alia Cantabriæ loca. Eodem hoc anno 1521. mense Aprili Lutherus, accepta à Cæsare fide publica, Wormatiam ad Principum Comitia venit, ac coram omnibus noua dogmata propugnare conatur. Vbi cùm à variis doctis viris disertè ac sufficienter ei esset responsum, nec tamen quidquam à sententia discederet, dimissus mense Maio proscribitur, cùm anno superiori 15. Iunij Romæ à Papa Leone

Acris pugna in Nauarra inter Hispanos & Francos, cæsis Francorũ quatuor millibus.

Habebant tamen adhuc Franci Fontarabiam & alia quædam loca.

Decimo

Decimo sacris ei esset interdictum. Edictum, quo ipse tamquā pertinax hæreticus, eiusque libri & fautores condemnantur, mala fide refert Meterius f. 10. & 29. quasi nulla exceptio fuisset contra delatores, modò essent Catholici, sicque morte sine commiseratione homines plecterentur, & nulla auctoritas Iudicibus esset sententiæ mitigandæ. Nam Edictum tunc editum nō aliud habet, quàm vt contra eum eiúsq; fautores, secundùm consuetudinem Banni Imperialis, legesque antiquas dudum contra hęreticos latas, procedatur. Et moderatissimè in Belgio eos initio fuisse habitos, parebit ex Edictis duobus ad annos 1526. & 1529. infrà recensendis. Initio huius Conuentus moritur Wormatiæ Guilielmus Crouiacus Archipręsul ac Cardinalis Toletanus, sequiturque eum mense Maio alter Guilielmus Crouiacus Cheuræ Dominus, in quem tantopere fremebant Hispani; eodemque mense Ferdinandus Cæsaris frater Lintzij Austriæ in vxorē ducit Annam Ludouici Bohemię ac Hungariæ Regis sororem vnicam, Ludouicus verò Budæ Mariam Ferdinandi ac Cæsaris sororem, inuicem, viuo Rege Vladislao ac Cæsare Maximiliano desponsatas. Apud Belgas etiam hoc anno inter Cæsarem ac Francum acerrimè bellum gerebatur. Robertus enim Marcanus, initi cum Cæsare fœderis pœnitēs, clàm nouum cum Franco, ab eo sollicitatus, iniit; quærensque belli causam, Aimeriæ Regulo Cæsaris clienti (ob priuatas controuersias ac possessionem oppidi Hiergæ) bellum infert. Petit Aimerius, accipitque à Cæsare auxilium, Marcanus à Franco. Rupta hac ratione inter Reges pace sub exitum Comitiorum Wormatiensium, Cæsar iustis cōnscriptis copiis, iis Henricum Nassauij Comitem, ac Franciscum Sickingium præficit. Francus etiam, collecto exercitu, Carolum Borboniæ Ducem impetare ei iubet. Nassauius statim in Lutzenburgios cōrra Marcanos proficiscitur, expugnatque ac diruit Lognium, Iamertium, Fleurengam, Sancerum, Esdainum, Mousoncurtium, ac Bullonium, caprosque Præfectos ac præsidiarios omnes strangulari iubet. Paulò pòst cum Marcano in sex hebdomadas facit inducias; cumque capta oppida præsidiis muniisset, cum exercitu contra Francos profectus, oppidū Maseriam ad Mosam sitū obsidione cingit, ac per quinque hebdomadas, propugnante strenuè Baiardo, frustrà oppugnat, Cæsarianis magno numero alui fluxu intereuntibus. Quare tandē, deserto oppido, in Belgium reuertit. Rex quoque Franciscus, recepto Musonio, Hannones ac Arrebates depopulabatur: Borbonius suis cum copiis Hesdinū cum arce occupat, Rentiacum cum aliquot aliis castellis deditione receperat. Ab alia parte Marcanus clàm à Geldro adiutus, finitis induciis, è Leodiis Brabātos ac Namurcæos vastabat. Sed econtrà Flandri diu obsessum cum arce Tornacum pridie Kalend. Decembres deditione receperunt, inaugura-

1521 *Lutherus vt pertinax hæreticus in Comitiis Wormatiensibus à Cæsare proscribitur. Liberatur Edictum Wormatianum à calumniis.*

Ferdinandus Cæsaris Caroli frater ducit Annam Hungaricam.

Francus & Cæsar iustis vtrimque copiis aduersùs parant.

Frustrà obsidēt Cæsariani Maseriam Francicam.

Captis nonnullis à Francis in Artesia, Flandri vicissim Francos Tornaco discedere cogunt.

 rusque

1521 tuſque eſt ibi nomine Cæſaris 14. Kalend. Ianuarij Henricus Naſſauius.
Nec minus bellum erat eodem anno in Italia inter Cæſarem & Franco-
rum Regem, Pontifice Leone dudum neutri parti accedente. Tandem
animum pro Cæſare his legibus nudat: Eccleſiæ Romanæ dignitatem "
defendito. Francos Italia pellito. Franciſcum Sfortiam in Ducatum "

Cæſar Pōtifexq́ue coniũctis viribus Francos Parma Placẽtiaq́ue, deinde & Mediolano eiciunt.

Mediolanenſem reſtituito. Coniunctis itaque poſt hæc Cæſar Ponti- "
fexq́ue viribus, Francos Parma Placentiaque eiiciunt, haſq́ue ciuitates
Eccleſiæ Romanæ reſtituunt. Menſe Aprili Cæſariani ad Bicoccam me-
morabili prælio Heluetios Francoſq́ue ſuperarant, quo tria Heluetiorum
millia, ac viginti duo ordinum ductores cecidere; ac deinde menſe No-
uembri Mediolanum capiunt, ac tandem Franciſcum Sfortiam in Inſu-
brum Ducatum, quem continuis ſex annis Franci poſſederant, reducunt.
His feliciter geſtis Leo Papa 4. Nonas Decembris moritur anno ætatis
tantùm quadrageſimo quinto. Vacat Sedes menſe vno, diebus ſeptem;
tunc eligitur abſens Hadrianus Florentij Vltraiectinus, Cardinalis Der-
thuſenſis, Hiſpaniæ Prorex. Hoc eodem anno cùm diuiſi inter ſe
Tranſiſulani Belgæ inquietè agerent, tandem à ceteris Swollani defi-

Quin & ciuilia tũc bella inter ciuitates Tranſiſulanas.

cientes, ſociis bellum inferunt: quo ſtatim inferiores, inito cum Geldro
fœdere, auxilia ab eo accipiunt. Dauentrienſibus verò Vltraiectini ne-
ceſſaria tranſmittunt, non exigua inuicem inferentes damna. Groninga-
ni Geldro ſubiecti, huius quoque belli incommoda ſentiebant, inſigni-
ter à Tuickelio, quem Philippus Burgundus Vltraiectenſis Epiſcopus
Couwardo præfecerat, vexati. Iuſto enim ab Epiſcopo accepto præſidio,
Dammum occuparat, ac quotidie ad portas vſque Groninganas excur-
rebat, Oltamptios verò ceteróſque Ommelandios ad menſtruum ſibi
ſoluendum tributum compulerat. Contra hunc menſe Martio anni
1522 proximi 1522. Gelder, coactis ſuis Francorúmque quas à Marcano acce-
perat copiis, Marſchalcum mittit. Accedunt paulò pòſt noua à Franco-

Geldrus fruſtrà Steenwvicam oppugnat, econtra à Cæſarianis, eiectis Geldris, Stauera potiuntur.

rum Rege, duce Michaële Panera, miſſa auxilia; qui coniunctis viribus
Steenwicam Tranſiſulanæ ditionis oppidum fruſtrà aliquoties oppu-
gnant, non paucis, ac inter hos Panera, deſideratis. Ab altera parte Weſt-
friſij Cæſaris partes ſecuti Staueram eiectis Geldris occupant, iuſtoque
relicto præſidio muniunt. Tum non paucis inſtructis nauibus, agros
oppidorum ad Sinum Meridionalem à Geldris inſeſſorum inſigniter de-
prædantur. Geldri in continente par referebant. Nam Leidanos, eorum-
que vicinos atrociter euaſtant, ingentémque prædam maioris pecoris

Multæ vbique populationes à Geldro.

abigunt. Cumque matura æſtate Antiſtes Vltraiectinus propter in-
gentes ſumptus maiorem militum partem dimiſiſſet, Geldri ac Gronin-
gani, coniunctis viribus, Couwardum cum arce capiunt, Tuickelium in
vincula coniiciunt. Intereà Cæſar iter in Hiſpaniam parans, Middelbur-
gi Zelan-

gi Zelandiæ classi centum quinquaginta nauium, quatuor millia Germanorum ac duo millia Belgarum peditum imponit, sequentibus non 1522 paucis voluntariis. Iubentur Hamptonij Angliæ oppido Cæsarem exspectare. Is verò vigesima quarta Maij Brugis Flandriæ terrestri itinere profectus Niportum, inde Dunkerkam, tandem Caletum venit, exceprusque est magno cum honore à Regis Angliæ Legatis ac oppidi Magistratu, qui ad secundum vsque milliare obuij processerant. Postero die conscensa naui (quòd hinc breuissimus in Angliam sit traiectus) spatio quatuor horarum Caleto Doueram in Angliam appellit. Paulò antè Henricus Octauus Angliæ Rex Cæsari ingens auri pondus ad bellum Italicum mutuò dederat; indixeratque & Franco bellum, posteaquam ei Cæsar centum triginta millia aureorum florenorum quotannis addixisset, quæ Francus pacis tempore Anglo soluere erat solitus; ac ad amicitiæ perpetuitatem Cęsari filiam Mariam septennem despondet. Paucis paginis pompa describi non posset, quam Cæsari Londinenses Regis iussu apparauere. Cùm integrum ferè mensem Cæsar in Anglia hæsisset, quarta Iulij post meridiem classem Hamptonij se expectantem conscendit, posteroque die summo manè è portu soluens, decimo sexto Iulij in portum D. Andreæ apud Astures classem intulit, vnica & hac profectione naui fortuito igne absumpta. Summo cum gaudio à Proceribus exceptus, fit certior, in Biscaia ac Catalonia suos contra Francos victoriam obtinuisse, cæsis octingentis, multis captis, recepisse suos, fugientibus Francis, Beouiam ac Maiam arces munitas; esse spem ipsam Fontarabiam breui in potestatem concessuram. Iis igitur qui Fontarabiam premebant, in auxilium mittit Cæsar quatuor millia Germanorum peditũ; conscriptisque nouis Hispanorum peditum aliquot cohortibus, eos classi in Belgium rediturae imponit, Regi Angliæ contra Francos traiecturo cum Belgis auxilio futuros. Deinde Cæsar vigesimo sexto Iulij Aguillaram venit, inde Harcelam, tum Malgaram, vbi Pontificis Adriani Legatum audiuit, de felici nauigatione gratulantem, significantémq; Pontificem iamiam in Italiam traiecturum, cuperenon parum Cæsarem ante discessum conuentum. Sed cùm id commodè fieri non posset, renuntiari ei per suum Cæsar iussit Legatum, ne ea de re anxius iter retardaret. Tum Cæsar per omnes Hispaniæ ciuitates missis litteris Ordines Proceresque Palensam iubet conuenire. Adest ipse quarto Augusti. Hinc vigesimo sexto Augusti Valledoletum veniens, incredibili honore ac pompa ab omni Ordinum genere excipitur; spectacula verò ea erant ratione composita, vt culpam rebellionis deprecari viderentur. Postridie Kalend. Septembris Tordesillam intrat, matremque summa cum reuerentia salutans, pro patre Philippo Anniuersarium Deo Sacrificium fieri

Cæsar in Hispaniam profecturus, primò in Angliã traiicit.

Firmat amicitiam cum Anglo annuo ei promissu centum triginta aureorũ millibus, loco eorum quos Anglus à Franco accipere consueuerat.

Appellens in Hispaniam, mox audit suos victoriam obtinuisse cõtra Francos in Biscaia.

Adrianus Cardinalis Hispaniæ Prorex, Papa electus, in Italiam iter adornat.

Matrem Tordesillæ Cæsar inuisit, & pro patre Philippo Anniuersarium celebrat.

1522 ri iubet, egenisque liberaliter aurum diuidit. Nonis Septembris Valledoletum reuertens, per litteras fit certior, Papam Adrianum Sextum Genuam appulisse, summoque cum honore exceptum, inde Romam ingressum. Decimo sexto Kal. Nouembris docetur, Henricum Angliæ Regem cum duodecim millibus peditum, ac mille quingentis equitibus, iustoque tormentorum apparatu in Belgium traiecisse, iunxisseque se ei bis mille Hispanos pedites, ter mille Germanos, ac sex millia Belgarum peditum cum mille septingentis equitibus, vniuersamque Picardiam flamma ferroque vastari, quò Regem Franciscum ad pugnam traherent.

Angli iūcti Belgæ vniuersam Picardiam flamma & ferro vastant.

In Germania res etiam non admodum quietas esse intelligit, quòd Franciscus Sickingius Lutheri sectæ addictus Archipræsuli Treuirensi, Ludouico Palatino, ac Philippo Hassiæ Lant-grauio bellum intulisset, haud dubiè opera & pecunia Francica; sed tandem eum à Ferdinando fratre Cæsaris & Legato ceterisque Imperij Principibus proscriptum, obsessumque in propria arce Neustella, ibique tormenti globo casu occisum, ditionemque eius omnem esse occupatam. Eodem tempore Margarita Austriaca Cæsaris amita, Burgundiæ Comes, cum Ordinibus Ducatus Burgundiæ, vt neutrius essent partis, cōuenerat, consentiente Francorum Rege. Quare vt Cæsar idem permitteret, petebat, quod ille amitæ sine vlla difficultate tribuit. Deinde fit certior, fratrem Ferdinandum, rebus in Austria ex voto constitutis, viros octo Nobiles, præcedentis rebellionis Duces capite puniisse: obsedisse Turcas in Carniola munitissimam arcem, congressosque cum eis Austriacos tria millia interfecisse, ceteros in fugam egisse: postremò litteris Legati Papæ Adriani, qui in Francia erat, intelligit Francorum Regem ingentem belli facere apparatum, vt proximo vere Mediolanum inuadat, Cardinalem Sedunensem sui studiosissimum diem obiisse. Fine mensis Octobris, cùm Valledoleti in foro Proceres, ac Legati Hispaniæ, Italiæ ac Belgij, ludicro equestri certamine inter se decurrerent, ignotus Cæsar non semel fortiter cum præstantissimis concurrit; tandemque agnitus, animosi Principis nomen, magna omnium, qui spectarant, cum admiratione ac gaudio meruit. Kalendis Nouembribus certis legibus Castellæ rebellibus gratiam facit, seuerè auctoribus punitis, inter quos Cingalæ capti fuerant Maldonatus ac Petrus Pimentellus, qui hoc tempore cum ceteris, publicatis bonis, capite sunt plexi. Valenciani etiam hac gratia paulò pòst sunt comprehensi. Miserant enim ad Cæsarem Legatos, asserentes se numquam contra eius Maiestatem, nisi propter tyrannicas oppressiones Proregis Mendosæ fuisse rebellaturos. Sed quòd hæc Legatio non esset totius Regni Valenciani, parum eis ad rem Cæsar respondit. Quare duodecimo Nouembris omnium nomine quatuor Legatos mittunt, qui corpora, fortunas,

Pullulat & in superiori Germania bellum.

Nuntiatur Cæsari Francum se apparare vt Mediolanum recipiat.

Tandem plena gratia rebellibus Castellanis facta, seuerè tamen punitis aliquot primariis.

nas, vrbes, arcesque, nihil de eius clementia dubitantes, Cæsari in manus constituêre, vnum rogantes, amoto Prorege Mendosa, aliquotque Præfectis, alios substitueret, iusque ipse de eorum iudiciis faceret. Exinde Alzairam ac Sciatiuam cum arcibus in eius potestatem constituunt; vbi etiamnum Ferdinandus Arragonius, Calabriæ Dux, filius Frederici Regis Neapolitani, honesta detinebatur custodia. Tum Iacobum Mendosam gubernatione mouet, eius loco substituens Germanam Foxęam, viduam Regis Ferdinandi aui materni, ei in matrimonium iungens dictum Ferdinãdum Calabriæ Ducem, quòd rebellibus, etsi sæpè rogatus, numquam se iungere voluisset. Nono Decembris intelligit Cæsar, suum Angliæque Regis exercitum apud Belgas peste aluique fluxu coactum, posteaquam per duos menses frustrà Hesdinum oppugnasent, domum re infecta abiisse; Francosque Terowanæ, à Cæsarianis ad extremam ferè inopiam redactæ, de commeatu affatim prouidisse. Die 25. Decembris Rhodus insula nobilissima, post grauissimam obsidionem, Equitibus Hospitalariis S. Ioannis à Solimano Turcarum Imperatore eripitur. Atque eodem anno Christiernus Daniæ, Nouergiæ & Sueciæ Rex, cùm impotenter Rempublicam administrasset, Frederico Holsatiæ Duce eius patruo, ac Lubecensibus in ipsum arma sumentibus, Regnis pellitur, cum vxore Isabella Caroli Cæsaris sorore, ac liberis. Post quem Fredericus à Danis & Noruegis, Gostanus verò Stenonis Sturij senioris nepos, à Suecis Reges salutati sunt. Anno 1523. Angli Belgis iuncti, posita superiori anno contra Francos arma resumunt. Rex Francus contrà, mittit Tramulium cum quingentis grauis armaturæ equitibus, ac peditum decem millibus, substituto ei in Burgundia Guisiæ Comite. Tramulius nouas copias veteribus coniungens, prælio tamen cum Anglis ac Belgis certare non audebat. Habere enim in exercitu vltra triginta millia armatorum dicebantur. Tramulius ad Fanum D. Quintini munitis castris sedebat, Monstreulio; Terowanæ ac Dorlano firmis præsidiis munitis, de commeatu abundè prouidetat. Præerat Belgis Florentius Buræ Comes, vir strenuus, Anglis Nortfolcij Dux, bello parum exercitatus. Hi motis ad Somonam castris, occupant exuruntq; Braiam, Roiam, ac Mondiderium; Parisiensibus, à quibus vndecim tantùm milliaribus aberant, non parum turbatis. Intereà Tramulius iusto cum præsidio Comitem Damp-Martinum Nouiodunum, Montimerium ac Humerium Peronam, aliosque ad alia vicina oppida defendenda mittit; ipse Corbeiæ se continebat; certatumque est sæpè velitariis pugnis, Francis vniuersi prælij aleam studiosè vitantibus. Haud procul Corbeia Pondormius equestri prælio superatus, ægrè Ambianum effugit, fratre ac nepote in Cæsarianorum potestate cum triginta equitibus relictis,

Margin notes:
1522
Domum & Valentiani Cæsari reconciliantur.
Angli & Belgæ peste aluiq; fluxu coacti, relicta oppugnatione Hesdini & Terovvanæ, domum redeunt.
Rhodus à Turcis capitur, eodémque hoc anno Danus Regnis suis pellitur.
1523
Iterũ Angli cum Belgis ad oppugnandam Picardiam prodeunt.
Occupatis nonnullis locis Parisium vsque excurrunt.
Vitant Frãci vniuersi prælij aleã.

1523 desideratis verò septuaginta. Paulò pòst Vendomius nouis cum copiis Tramulio in auxilium proficiscitur. Quare Belgæ ac Angli verentes, ne à duobus exercitibus interclusi fame periclitarentur, motis castris, in Belgium contendunt, mensèque Nouembri dimissis copiis præsidia augent. Eodem hoc anno Margarita Austriaca Gubernatrix res Frisicas animo non deponens, eò cum iustis copiis Ioannem Wassenarium ac Georgium Sceinckium misit: quibus cùm se Meursij Comes, ceterique Geldri impares conspicerent, milite in loca munita distributo, in Geldriam proficiscuntur. Tum Wassenarius ac Sceinckius copias Worcomium Frisiæ ducentes, paulò pòst oppidum cum arce expugnant, deditionem faciente Moccomezila ac Woldezenda. Hinc contra Zeuenwoldios profecti, omnes pacem accipere, Cæsarique sacramentum dicere cogunt, iuuentute etiam omni voluntariè nomina dante, ac ad Wassenarij castra transeunte. Vires Groningani ac Geldri contulerant, acie cum Wassenario certaturi, nisi Zeuenwoldiorum auxilia ei accessisse intellexissent. Quare festinato itinere, Westfrisiam relinquentes, Groningam contendunt. Insequuntur Cæsariani per Miltwoldiam, Zuthornam ac Northornam; vbi castra ponentes, litteras ad Ommelandios mittunt, iubentes, accepta fide publica, ad Cæsaris castra tutò veniant, sacramentumque dicant. Parent Ommelandij, dictoque sacramento, in satisfactionem præteritæ culpæ triginta duo millia aureorum florenorum persoluêre. Idem faciunt Achtcaspelij, ac Columerlandij, veniam in genua proiecti à Wassenario Cæsaris Legato petentes, semelque in parata pecunia præsentantes, quantum Geldro quatuor continuis numerarant annis. Hinc Cæsariani Doccumium contendunt, ac post tertium obsidionis mensem ea lege ad deditionem cogunt: Præsidiarij, rebus « omnibus ablatis, quò vellent, abirent, tormenta cum apparatu relinque- « rent. Qui cuperent, dicto Cæsari sacramento, saluis fortunis, manerent. « Sæpè Geldri terra marique Doccumenses iuuare erant conati, sed semper cum detrimento fuerant repulsi. Septembris die vigesimo septimo Geldri Steenwikum ditionis Transisulanæ oppidum astu occupant, diripiunt, ac muniunt. Alia eorum manus, Francica præferens signa, magna damna Hollandis iuxta Leidam, Amstelrodamum ac Goudam infert. Transtulerant Cæsariani castra Doccumio Slotam, oppidum munitum, à iusto Geldrorum præsidio defensum. Oppugnatur sæpè diuersis irrito euentu locis, multis cadentibus viris fortibus, ac Wassenario Sceinckioque postrema oppugnatione, quæ vehementissima fuit, vulneratis. Sed mense Nouembri, quòd nullum mitteretur auxilium, Doccumensium conditionibus deditionem faciunt. Qua de causa ij qui Lemmerij in præsidio erant, relicta munitione Steenwikum se conferunt,

Munitis finibus Belgæ & Angli mense Nouembri in hiberna discedunt.

Wassenarius & Sceinckius Worcomio Frisiæ occupato, Zeuenwoldios quoque pacem accipere cogunt.

Dedunt se etiam Cæsarianis Ducibus Ommelandij, Achtcaspelij ac Columerlandij.

Domatur & Doccumium post tertium obsidionis mensem.

Item Slota Cæsarianis cedit.

runt, incolæ verò Cęsari sacramentum dicunt. Exinde reliqui Geldri, qui 1523 in Westfrisiæ munitionibus in præsidio adhuc erant, facta deditione, cum omnibus rebus abeunt, vniuersamque Westfrisiam Cæsari relinquũt. Wassenarius ac Sceinckius omnes deinde vires è Frisia cõtra Steenwikum conuertunt. Sed Geldri vim expectare non ausi, antequam obsiderentur, iterùm direptis oppidanis, cum præda Geldriam petunt. Wassenarius, relicto iis in locis cum copiarum parte Sceinckio, abeuntes hostes incitato passu sequitur, ac haud procul oppido Geldra assecutus, cùm exiguo tempore postremi pugnam sustinuissent, tandem in præcipitem fugam agit. Maior pars in oppidum ac in proximas siluas effugit: cecidere circiter septingenti, capti ducenti, ac inter hos Franci non pauci; signa multa relata. Wassenarius, vt diximus, in oppugnatione Slotana in dextro brachio fauciatus erat, sanarique vulnus satis accuratè curarat, nisi quòd cubiti os solito more mouere non posset. Repertus est Chirurgus, qui se restituturum cubito veterem vsum promittebat. Committit se illi temerè Wassenarius, & aperiri cicatricem permittit. At dum remedia Chirurgus neruis musculisq; adhibet, putrescens vulnus inflammatur: cui cùm remedium non reperiretur, ad interiora vis mali serpens, robustissimum virum secundo Nonas Decembres in oppido Lewarda è viuis sustulit. Defecit in eo nobilissima Wassenariorum familia, quòd duas tantùm ex vxore reliquerit filias, hanc Lignæo Comiti, alteram Lumæi Domino, è Marcanis ortó, nuptam. Mense Augusto huius anni Cæsar cum Papa & Venetis fœdus contra Francos paulò antè conceptum iterùm stabiliuit, Neapoli, Mediolano, totiq́ue Italiæ defendendæ: quo tempore Borbonius à Franco ad Cęsarem defecit, vt ferunt, à Rege neglectus, quòd Ludouicæ matris Regis effœtæ nuptias refugeret. Goufferius Mediolanum tendens, à Prospero Columna, ceterisq́ue Cæsaris Ducibus ita est exceptus, vt hac vice, nulla re memorabili gesta, sed compluribus viris fortibus desideratis, inglorius in Franciam rediret. Postridie Idus Septembris obiit Papa Adrianus Sextus Vltraiectinus. Successit illi 19. Nouembris Iulius Medices Clemens Septimus dictus. Sub initium anni 1524. Cæsar auctis suorum, qui Fontarabiam in finibus Hispaniæ & Galliæ dudum obsidebant, copiis, maioreq́ue submisso tormentorum apparatu, oppidum, commeatu, milite ac tor- 1524 mentis instructissimum, concessa pręsidiariis salute, rerumq́ue omnium libertate, ad deditionem compulit. Cùm enim, supina Præfecti Fraugeti negligentia, necessario quodam loco oppidum non satis esset munitum, traductis eò Cæsariani magno cum labore, contraq́ue omnium opinionem, tormentis, Præfectum ac præsidiarios adeò terruêre, vt de defensione desperantes, honestis, vt existimabant, conditionibus deditionem

Geldri quoque spoliatum Steenvvikum Cæsarianis relinquunt.

Wassenarius dum vulnus curatum, curiosiùs curari desiderat, moritur vltimus suæ stirpis nobilissimæ.

Borbonius à Franco ad Cæsarem deficit.

Moritur Adrianus Sextus Papa, succedente Clemente Septimo.

Cæsariani post longam obsidionem tandem Fontarabiam recipiunt.

1524 facerent. Fraugetus in Franciam reuersus, Lugduni iussu Regis Francisci publicè ignominia notatur, ac deinceps vnus è plebe esse iubetur. Huius anni æstate Groningani edocti maximam partem suorum Senatorum pecuniarias in singulos annos pensiones à Geldro accipere, singulæ Tribus in ciuitatis Senatum legunt certos homines, qui omnibus interessent consiliis, æquaque cum ceteris potestate sententiam dicere possent.

Geldrus ad occupandam Trāsisulaniam animum adiicit, sed frustrà.

Gelder Westfrisia exactus, ad occupandam Trans-Isulaniam animum adiicit, perque speciem amicitiæ Swollam veniens, multis cum Senatu verbis agit, exiguum à se præsidium acciperent, clàm iustam manum, quæ haud procul aberat, nocte, ciuium quorumdam auxilio intromittere parans. Sed detectis insidiis, altero die egreditur, ac maiores in vnum cogens copias Swollam reuertit, cettorum ciuium opera induci posse sperans. Verùm cùm nullus se moueret, insuperq;

Cæsariani vastant Bataviam Geldricam.

Cæsariani in Batauia Geldrica prædas agerent, ignéque sæuirent, relicta Swolla in Geldriam reuertit. Groningani, longo bello, cuius finem non videbant, defatigati, Bruxellam Brabantiæ mittūt Rodolfum Waterum, qui olim Florentio Buræ Comiti inter domesticos seruierat, eius opera apud Margaritam Gubernatricem Mechliniæ habitantem aliquot saltē annorum inducias impetraturi. Sed in annum vnum tantùm hac conditione sunt concessæ, vt intereà cum Cæsaris Legatis de absoluta pace agerent: quod etsi amplexi fuissent, intercedente tamen Geldro mansit infectum, donec Cæsariani eum vtrisq; in annum inducias prolongarē, rebus omnibus, in quo tum erant statu, permanentibus.

Induciæ fiunt primùm cum Groninganis, deinde etiam cum Geldro.

Harum induciarum occasione milites à Geldro ac Groninganis exauctorati ad nouem millia in vnum coëunt; receptisque stipendiis Antistitis Bremensis, ius actionemque in Frisiam frigidè allegantis, eò mittuntur; ac quòd induciarum fiducia Cæsariani militum partem in præsidia, partem contra Francos misissent, tantam vastitatem Westfrisiorum vicinorúmque agris intulere, vt cum superiorum temporum miseriis hæ non fuerint cōferendæ. Tormentorum inopia oppidis munitionibusque vim facere non poterant. Cumque nil ampliùs eorum auaritiæ in Westfrisia restaret, profecti in ditionem Vltraiectinam insigniter se saginant, donec militem contra se cogi intelligentes, in Transisulanos reuersi, Twentam ac Drentam depopulantur. Inde in Ommelandios ac Oltamptios contendentes, pecuniæ extorsione infamem vbique sui memoriam relinquunt, Cæsarianis conniuentibus, vt Groningani discerent, quàm imbecilli se subiecissent Domino Geldro. Inde in ditionem Monasteriensem intactam erant irrupturi, nisi equites peditesque ab Antistite conscripti impediissent. Tum in duas diuisi partes, vna, abiectis armis, præda turgens ad propria se contulit; alia quinque millia, seruatis armis, Isala transmisso,

Harum induciarum opportunitate Episcopus Bremensis Westfrisiam & vicina loca populatur.

missо,in Veluam Geldricæ ditionis contendentes, iuxta Vltraiectum 1524
(vbi ciues ingenti seditione laborare incipiebant) secreto Geldri ac Vltraiectinorum quorumdam assensu, aliquamdiu sine maleficio sederunt, velut expectantes cui nomina darent. Porrò initium seditionum Vltraiectinorum, quarum occasione paulò pòst aliis Belgis iuncti sunt, fuit istud: Nonis Maij huius anni electus Henricus Bauarus in Antistitem Vltraiectinum, & post quatuor menses inauguratus, mox agit, vt addictis sibi quinquaginta aureorum millibus pacem populo Trans-Isulano à Geldro redimeret. Dantur tabulæ 7. Idus Octobris. Sed heu quantæ turbæ pro quinquaginta millibus promissis conflandis! Per sex plus menses (ait Hortensius Secessionum Vltraiectinarum Scriptor) nullus habendorum Comitiorum finis. Principes Senatus erant Euerardus Saudenbalchus, Godefridus Vordius & Godefridus Rodenburgius; Ecclesiastici & Equestres censeri titulo tenus volebant, vt sæpè antea; Principes Senatus obsistunt, & commendato agrorum censu sic populum sibi deuinciunt. Econtrà alij plebeios nonnullos conuiuiis & symposiis alliciunt, & contra seueritatem Saudenbalchianam instigant. Nam magna auctoritate ille populum regebat. Interim in Kalend. Nouembris & Kalend. Ianuarij, duabus pensionibus quatuor saltem millia ex domorum rusticarum censu collecta sunt. Mense Septembri eiusdem anni Borbonius & Piscarius Cæsariani Duces, mediocri peditum equitumque coadunata manu, Galliam Narbonensem inuadunt, Aquas Sextias recipiunt, locisque aliquot munitis expugnatis, ad Massiliam castra locant, productisque maioribus tormentis oppugnare incipiunt. Sed adueniente magnis cum copiis Francorum Rege, soluta obsidione, in Italiam eodem mense citato gradu reuertuntur. Rex verò iisdem cum copiis Alpes transcendens, Mediolanum capit, Ticinumque, quod Antonius Leua defendebat, acriter tota hieme premit. Itaque Cæsariani Duces Carolus Lanoius, Carolus Borbonius, Ferdinandus Daualus, Alfonsus Vastius, ipseque Antonius Leua, coadunatis vndique copiis initio anni 1525. die Februarij vigesima quarta post mediam noctem castra Regis Francisci, quæ in ferarum septo iuxta Papiam, olim Ticinum, communita habebat, inuadunt, commissoque variis locis 1525
cruento acrique prælio, tandem fusis fugatisque Francis, eorumque auxiliariis Italis ac Heluetiis, amplissimoque Franciæ Nobilitatis equitatu dissipato, memorabilem victoriam, capto Rege Francisco, octodecimque viris illustribus, aliisque nobilibus & ignobilibus quamplurimis in potestatem redactis, obtinuere, cæsis circiter decem virorum millibus, ac inter hos viginti Proceribus; è Cæsarianis circiter octingenti sunt desiderati, solusque alicuius nominis Ferdinandus Castriota Fani

D.An-

Vltraiectini inter se tumultuari incipiunt.

Quinquaginta tantùm aureorum millia colligenda erant; hoc tragici tumultus initium.

Scissi erant Senatores contra Ecclesiasticos & Equestres, volentibus Senatoribus omnes æqualiter conferre.

Borbonius & Piscarius Cæsariani Duces frustrà Massiliam oppugnare parant.

Francus capto Mediolano, etiam Ticinum seu Papiam tota hieme acriter premit.

Vincunt Cæsariani Francos ad Papiam, cæsis circiter decem virorum millibus, capto simul ipso Rege Francisco.

1525 D. Angeli Marchio, & Hugo Cardona petiêre. Vulnerati sunt Piscarius ac Leua. Itali Francos ita prostratos à Cæsarianis conspicientes, ingenti formidine corripiuntur, veteri Cæsarum in Italia Monarchia ob oculos versante, ad quam Carolum Cæsarem aspiraturum iam certò sibi persuadebant. Itaque Pontifex Clemens mense Martio cum Prorege Lanoio, Cæsaris nomine stipulante, fœdus pacémque facit: quæ paulò post, vt dicemus, Cæsarianorum præpropera festinatione rupta est. Cæsar in Hispania, decimo Martij ipsius captiui Regis ac Protegis Lanoij litteris, de victoria certior factus, tanta moderari animi signa dedit, vt nec tormenta in lætitiæ signum explodi, nec æra Campana sonum edere, aut ignes festiuos flammescere voluerit, tantùm ad templum pergens Deo gratias agit, agíque ab omnibus iussit, egenísque aurum liberaliter distribuit. Intereà Rex Angliæ Henricus conquestus Cæsarem victoria elatum se contemnere, filiámque olim illi desponsatam, quæsita Lusitaniæ Regis sorore, repudiare, cum matre Regis Francisci Ludouica liberandi Regis causa fœdus facit. Et pro parte vera erat querimonia. Nam ante pugnam Papiensem Cæsar numquam Regi Henrico nisi propria manu exaratas mittebat litteras, cum hac subscriptione, Tuus filius ac cognatus Carolus; post victoriam verò illam, aliorum manu scriptas subscribebat, Carolus. Quare, dum Francia (alienato à Cæsare Anglo) animum recipere incipit, Prorex Lanoius, inscio Borbonio, Piscario, aliisque Præfectis, Regem captiuum id summopere expetentem, Genuam firmo perducit præsidio, vt inde conscensis triremibus Neapolim custodiendus (vt vulgabatur) nauigaret. Sed cùm triremes, Hispano tantùm milite repletæ, in altum essent euectæ, statim Prorex cum sua, in qua Rex erat, Hispaniam versus tendere, ceteràsque subsequi iussit. Septimo Iunij è portu Delfino soluentes, decimo quinto eiusdem mensis secunda nauigatione Rosam Cataloniæ portum appellunt, maximo Cæsaris gaudio, qui de captiui Regis aduentu nil sciebat. Iussus est duci in arcem oppidi Sciatiuæ in Regno Valenciæ: mox inde, exorante Lanoio, haud procul vrbe Valencia, in viri Nobilis domum, cui venario insignis adiacebat: postremò in arcem Madrilianam in Regno Castellæ, custodiente eum veteri Præfecto Alarcone: nulláque ratione Rex obtinere potuit, in Cæsaris conspectum vt admitteretur, quamquam, vt Regem decebat, haberetur; donec sub finem anni grauiter ægrotantem Regem Cæsar inuisit, spemque eitæ liberationis dedit. Mense Augusto Cæsar in Italiam mittit Lopem Vttardum, vt à Summo Pontifice potestatē impetret ducendi in vxorem Elisabetham filiam natu maximam Emanuelis Portugalliæ Regis suam cognatam, annum vigesimum secundum agentem: misitq; per eumdem Lopem Francisco Sfortiæ, certis legibus, nume-

Pontifex consternatus fœdus cum Cæsare facit.

O verè modestum Cæsaris animum in tanta victoria!

Alienatur à Cæsare Anglus, & quare.

Ducitur Rex captiuus ad Cæsarem in Hispaniam.

Rex liberaliter habitus tamen in conspectum Cæsaris non admittitur nisi sub finem anni.

numeratiſq; mille quingentis libris, Diploma, quo eum Mediolani Ducem renuntiabat. 1525

Cæſar quãtum poteſt, appetitu à ſe Monarchia Italica inuidiam amouet.

Vt verò Italiam omni metu inuadendæ Monarchiæ (quod ſummopere timebant) liberaret, Hiſpanos milites omnes dimitti iubet, iis exceptis, qui in Marchionatu Salutiarum ac Ducatu Mediolanenſi ex pacto certis in præſidiis collocari debebant, quibus omnibus Ferdinandum Daualum Piſcarij Marchionem præeſſe voluit; equites grauis armaturæ in Regnum Neapolitanum reuerti iuſſit; maiorq; Germanorum militum pars dimittitur. Deinde Caracciolum ac Protonotarium Mediolanenſem Venetias mittit, vt Senatum ad renouandum fœdus inducant; quod ſine dubio factum fuiſſet, niſi inexpectata captiui Regis in Hiſpaniam abductio, non ſolùm Venetos, ſed & Pontificem Clementem, omneſq; Italos à Cæſare alienaſſet, eum pro certo ad totius Italiæ Imperium, quamquam aliud ſimularet, aſpirare iudicantes.

Nec tamen placare poteſt Pontificem, Venetos & alios.

Borbonius quoque & Piſcarius adeò ægrè Lanoij factum, abducti in Hiſpaniam Regis non communicato conſilio, tulere, vt Borbonius ſtatim ſibi in Hiſpaniam proficiſcendum decerneret; alter, miſſis ad Cæſarem contumeliarum in Lanoium plenis litteris, eumdem ad ſingulare certamen prouocaret, ſi ea quæ illi exprobrabat, negare auſus fuiſſet. Sed Cæſaris prudentia hanc Ducum inuidiam ita moderauit, ne quid ex ea mali in Rempublicam redundaret. Secutum eſt exinde tempus, quo Moronus Sfortiæ Conſiliarius intimus, Sfortiam, Venetos, Pontificem, ipſumque Piſcarium, vt à Cæſare deficerent, fermè induxerat. Polliciti ſunt Piſcario Regnum Neapolitanum, ſi ſocialis belli Dux fieri vellet, interficereturque Lena cum iis qui ſecum deficere noluiſſent. Cùm aliquamdiu dubius Piſcarius animum non declararet, nec interim Cęſari, vt decebat, coniurationem detegeret, tandem eius fortunam veritus, fido in Hiſpaniam miſſo homine, coniurationem, promiſſáque ſibi facta Cæſari exponit; cuius conſenſu in eadem manſit ſimulatione, dónec omnium animos ac conſilia planè detexiſſet.

Piſcarius tentatur ab Italis ad defectionẽ, ſed fidelis perſiſtit.

Tum aſtu capto Morono, ac Sfortia de proditione accuſato, Mediolanum cum maxima ditionis parte occupat; Sfortiamque in arce obſeſſum circumuallat. Cremonenſem quoque arcem obſideri curat, vniuerſam Inſubriam in Cæſaris poteſtatem recidiſſe aſſerens, quòd cliens Sfortia contra Maieſtatem patroni Cæſaris cõiuraſſet. Nec diu Piſcarius ſuperfuit, initio menſis Decembris Mediolani longa tabe confectus. Reliqua anno proximo.

Capiuntur Moronus & Sfortia, perduellionis accuſati.

Huius eiuſdem anni æſtate bellum Ruſticum in Sueuia primò ortum, ac per vniuerſam Germaniam inſtar contagioſæ luis ſerpens, magna ruſticorum clade eſt geſtum finitumque. Cecidere enim diuerſis locis, ductu variorum Principum, vltra centum quinquaginta millia ruſticorum. De hoc bello prolixè Cochlæus tunc viuens, in Actis Lutheri, & inter cetera ſic: Turbulen-

Bellum ruſticorum in Germania, in quo amplius centum quinquaginta millia ruſticorum periere.

1525 bulentissima verò fax belli seditionisque fuit Thomas Muncerus Presbyter, qui maiori vesania quàm Carolostadius Lutheri verba in opus deducere parabat. Quippe non solùm imagines Sanctorum, sed etiam ipsa Templa & Monasteria diruere, Sacramenta penitus abolere, Episcopos, Presbyteros, & Monachos occidere, atque etiam Principibus omnem gubernandi potestatem eripere conabatur. Ita Cochlæus. Hoc etiam anno Fredericus Holsariæ Dux, Christierni Secundi Daniæ ac Sueciæ Regis patruus, ante biennium à Daniæ Ordinibus in Regem lectus (Christiernum enim ob crudelitatem exegerant) cùm in hoc vsque tempus variis Daniæ locis, à Lubecensibus adiutus, contra Christierni Duces bellum gessisset, eos tandem omnibus locis expulit, sicque Hafniæ coronatur. Hoc anno perculso Geldro Francorum Regis fortuna, pergunt nihilominùs tumultuari Vltraiectini. Nono Kalend. Maij quidam plebeij subornati à parte aduersa, magno globo Saudenbaldum adorti, exules dudum pulsos restitui, item binos asses tributo cereuisiario demi postulant; id nî fiat, minantur secessionem, & vix à vi temperant. Ipse cum Vordio vesperi vrbe excedit. Postridie tumultus, Duce Iacobo Mindeno, etsi aulæ Episcopalis Præfecto, de exulibus reuocandis fit decretum. Relatum quoque eodem die à Mindeno Interrege de Clero æqualiter grauando tributo cum populo, item de rationibus Quæstorum, maximè ab anno vndecimo supra sesquimillesimũ excutiendis. Septimo Kal. Maij noui creantur Consules Fredericus Regius & Adamus Diemenius, & exules reuocantur, Niueldius, Mindenus Iacobi frater, Sulenus & Borrius ab Amerongen. Decimò Kal. Iunij pridie Ascensionis populus armatus cœmeterium D. Ioannis occupat, ipsoque Ascensionis continuatur secessio, & postero die Plebiscitum de tributis æqualibus, & rationibus Quæstorum discutiendis, primùm Senatusconsulto, deinde etiam ab Episcopo & Clero firmatur, sicque exeunte Iulio reliqua quadraginta sex millia aureorum Antistiti annumerantur, isque accepta pecunia cum Geldro paciscitur, & pacatis vtcumque Transisulanorum rebus in Germaniam proficiscitur. Ipsis Kalendis Augusti plebs armata iterùm cœmeterium S. Ioannis inuadit, nouos Consules creat Gerardum Kniffium & Ioannem Vordium. Antistes eodem mense ex Germania reuersus primùm Dorestati se continet, posteà cùm frustrà pacis conditiones concepisset, iratus, circa Kal. Nouembris in Transisulanos decedit, mansitque ibi vsque Kal. Martias

Pergunt tumultuari Vltraiectini, & Saudẽbaldus sponte in exilium abit.

Creatis nouis Consulibus plebs armata tributi imponendi æqualis rationem extorquet.

Iterùm plebs ad arma concurrit, rursumque creat nouos Consules.

1526 sequentes. Anni 1526. initio, redeunte ad Cæsarem à Pontifice Legato, mox Carolus Cæsar vxorem ducit Isabellam Emanuelis Portugalliæ Regis maiorem natu filiam, nuptiis decimo die Ianuarij Hispali solemniter celebratis, cùm quinquies anteà cum aliis frustrà fuisset desponsatus;

1526

Cæſar cum Iſabella Luſitana celebrat nuptias Hiſpali.

tus; cum Claudia filia Ludouici XII. Francorum Regis anno 1501. cum Maria Henrici Septimi Angli anno 1507. cum Renata, altera Ludouici XII. Franci anno 1515. cum Ludouica Franciſci Franci adhuc in cunis vagiente anno 1516. denique cum Maria Henrici Octaui Angli ſeptenni anno 1522. Deinde conditiones libertatis Regis Franciſci, die duodecima eiuſdem menſis Madrilij conceptas, die decimaquarta confirmat. Sunt

Conditiones liberãdi Regis Francorum Franciſci.

Primùm filios det obſides.

„ illæ inter alias hæ: Rex Ducatum Burgundiæ, quæque inde dependent,
„ ſexta à die liberationis hebdomada Cæſari reſtituito, ac in æternum
„ vtriuſque ſexus heredibus relinquito. Rex decimo quarto Martij liber
„ ſuique iuris Fontarabiæ his aliiſque conditionibus ſatisfaciendis dimittitor, obſideſque promiſſorum adimplendorum cauſa filios natu maiores
„ duos, Franciſcum Delfinum ac Henricum Aureliæ Ducem, aut huius
„ nomine duodecim dato primarios Proceres. Rex, interpoſito ſacramen-
„ to, Cæſari promittito, ſi dictis conditionibus ſtare non potuerit, in eius
„ poteſtatem, vbicumque terrarum tum temporis fuerit, receptis obſidi-
„ bus rediturum. Rex omni actione ac iure in ſempiternum cedito, quod
„ in aliquod Regnum, prouinciam, dirionem à Cæſare hoc tempore poſ-
„ ſeſſam, nominatim verò in Regnum Neapolitanum, Siciliæ, Mediola-
„ nenſe, vrbem ditionémque Genuenſem ac Aſtenſem allegare poteſt.
„ Cæſar econtrà Regi eiúſque ſucceſſoribus tradito ac in perpetuum cedi-
„ to ius actionémque omnem quam allegar in eas ditiones quas hoc tem-
„ pore Rex poſſidet, ijs tantùm quæ his legibus exprimuntur, exceptis.

Rex Franciſcus ducat Leonoram Cæſaris ſororē.

„ Rex Franciſcus Leonoram Cæſaris ſororem natu maximam viduam
„ Emmanuelis Portugalliæ Regis in vxorem ducito, ac cum ea dotis no-
„ mine ſemel ducenta millia aureorum liliorum accipito, cum annua pen-
„ ſione, quam cauſa mortis dicti Regis Emmanuelis ei Luſitani ſoluunt,
„ itémque Comitatum Maſconenſem, Auxerræ, ac Barræ ad Sequanam.
„ Frãciſcus Delfinus Mariam dictę Leonorę ac Regis Emmanuelis filiam
„ in vxorem ducito, eáque anno ætatis duodecimo in Franciam mittitor.

Curet vt Albrechtus in perpetuum titulo Regis Nauarræ cedat.

„ Rex curam operámq; adhibeto, Henricus Albrechtus titulo Regis Na-
„ uarræ pro ſe ſucceſſoribúſq; ſuis in perpetuum cedat. Carolum Egmon-
„ dium Geldrum Rex quoque inducito, contentus Geldriæ poſſeſſione,
„ qua nunc fruitur, poſt mortem Geldriam Zutfaniámque Cæſari eiuſ-
„ que ſucceſſoribus poſſidendam relinquat; qui ei datis tabulis promittet,
„ liberos legitimo matrimonio ſuſceptos ſe honeſtè educaturum, & dota-

Fœdus cũ Geldro reſcindat.

„ turum. Quòd ſi id Carolus aut Geldriæ Ordines recuſarint, eis auxilium
„ non præſtato. Rex Franciſcus Henrico Angliæ Regi ſummam quingen-
„ torum aureorum liliorum millia ſoluito, nempe quam Rex Franciſcus
„ Anglo in hunc vſque diem è veteri tractatu debet; Cæſar verò, inducto
„ Anglo ad ſuſcipiendum contra Regem bellum, pro ea anno 1522. Win-

1526

Borbonio & sociis Rex omnia bona eorum restituat.

desoræ spopondit. Carolo Duci Borbonio, quique cum sunt secuti, " Rex omnia cuiuscumque sint conditionis bona, & vbicumque sita resti- " tuito. Captiui hinc inde cuiuscumque conditionis ac generis, nullo pro " redemptione soluto pretio, ante decimum quintum Februarij diem in " libertatem restituuntor. Rex Franciscus Margaritæ Austriacæ Cæsaris " amitæ eiúsque heredibus Comitatum Charaloi, Noierij, Chastelchino- " ni, Chantini, ac Percheræ teddito, dictæque Margaritæ spatio sex men- " sium duodecim millia aureorum liliorum, pro damno, quod belli tem- " pore tulit, soluito. Cæsar ac Rex has leges iureiurando & subsignatione " sigillísque muniunto, ac ante decimum quintum Februarij diem omni- " bus in Regnis, Prouinciis, locísque consuetis publicanto. Actum Ma- " drilij duodecima Ianuarij anno Christi 1526. Conditionibus vltrò ci- "

Cæsar & Rex vna vecti quadriga Leonoram inuisunt.

troque subsignatis, ac iureiurando confirmatis, Cæsar & Rex diu sæpeque publicè collocuti, eademque quadriga vecti, sponsam Leonoram inuisunt. Tandem Rex Franciscus decimo octauo Martij cum Prorege Lanoio, ac Alarcone custodum suorum Præfecto, comitantibus quinquaginta equitibus Fontarabiam venit; mater eius Lodowica cum Delfino ac Aureliæ Duce Baionam; hique progressi ad flumen nomine Tolosam, quod eo loco Hispaniam à Gallia diuidit, in ripa consistunt. Stabat in amnis medio nauis longa anchoris firmata, hominibus vacua.

Rex libertati restituitur, cùm obsides filij eodem momento traduntur.

Hanc Rex, scapha aduectus, cum Lanoio, Alarcone, ac octo viris nobilibus ingreditur. Idem ab altera ripa cum Regiis filiis, totidemque viris Odetus facit Foxæus Lautrechi Dominus, tradens Lanoio Delfinum ac Aurelianum, qui eos per Alarconem in Hispanicum littus expositos, equitibus Hispanis tradit; eodemque momento Rex è naui in scapham alteram, indeque in Francicum exiliens littus, equum conscendit Turcicum miræ pernicitatis, subditísque calcaribus à cursu non destitit, quoadusque ad Fanum Ioannis Lusij, indeque Baionam peruenisset, vbi in-

Incredibili gaudio Rex Baionæ à suis excipitur.

credibili matris totiusque Aulæ, quæ celeberrima conuenerat, lætitia est exceptus. Tempore præstituto restituendæ Burgundiæ & aliis elapso, Cæsar Cuniacum ad Regem mittit Proregem Lanoium ac Alarconem, petitum legibus Madrilianis satisfaciat. Respondet Rex, in sua non esse

Allegante Franco, nō posse se legibus pacis nisi cum Ordinum Regni consensu satisfacere, iterùm expediuntur arma.

potestate de Regni Francici corpore membrum aliquod separare, nisi cum Ordinum eiusdem Regni consensu; peramicè petens, Cæsar traditionem Ducatus Burgundię in mulctam pecuniariam transmutet. Quo Cæsar audito, non parum animo perturbatur, ac deinde Borbonium, tradita ei Ducatus Mediolanensis gubernatione, eò propetare, Lanoium in Regnum Neapolitanum proficisci, Hugonem Moncadam maris Præfectum ad Pontificem tendere, classem verò Barcilonæ extemplò instrui iubet. Quibus rebus Francus intellectis, cùm hactenus spe nouæ

cum

cum Cæsare rransactionis fœderi Italico subscribere distulisset, decimo 1526
» septimo Maij his legibus inter ceteras id facir: Inter Pontificem Cle-
» mentem, Regem Franciscum, Veneros, ac Franciscum Sfortiam, donec
» is in Ducatum Mediolanensem restituatur, ac Regij liberi è Cæsaris po-
» testare extorqueantur, perpetuum fœdus esto. Cæsari se fœderi inrra rres
» proximos menses coniungendi potestas manero, modò Regis filios, iu-
» sta auri accepta summa, quam Angliæ Rex dicet, ac Mediolanense Im-
» petium Francisco Sfortiæ restituat, vniuersamque Italiam eo statu, quo
» anre hoc bellum fuerat, relinquar. Conditionibus consignatis Pontificiæ & Venerorum copiæ, Duce Vrbinatium Principe, Mediolanum versus, sed tardiùs quàm inopia, qua arx premebatur, requirebat, mouenr. Differt sua auxilia Rex Francus, spe transigendi de liberis cum Cæsare. Intereà Franciscus Sfortia, commeatus inopia adactus, vigesimo quarto Iulij cum Borbonio transigens, arcem ei Mediolanensem tradit, Laudemque Pompeij profectus, inde ad Confœderarorum castra Marinianum contendit. Hoc rempore Cæsar variis artibus Pontificem, Francum, ac Anglum spe pacis ducens, tandem in suas partes adsciscit Ferrariæ Ducem, pacémque cum Confœderatis Cæsar se non facturum profitetur, nisi Francus legibus Madrilianis per omnia satisfecerit, ac Franciscus Sfortia se suamque causam constitutis à se Iudicibus commiserir. Tum Hieronymum Moronum, intimum Sfortiæ Consiliarium, pro coniurationis mulcta acceptis viginti millibus aureorum, carcere dimittir; quem exinde Borbonius, ingenio eius delectatus, inter secretiores admissum, admodum euexit. Hac æstate vigesimo quinto Iunij Spiræ Nemetum fit Conuenrus Germaniæ Principum, in quo Cæsaris recitanrur litteræ, mense Martio Seuilliæ scriptæ, quibus promittebat sese breui in Italiam coronationis causa profecturum, acturumque cum Pontifice, futuro Concilio locus tempusque designaretur, in quo certum de religionis dogmatibus declarari posset. Sub idem tempus 18. Iulij Margareta Austria Belgij Gubernatrix Edictum promulgat carptim in hunc sensum. (Exrat inrer diplomata Flandrica & Gallica impressa
„ Gandaui 1559. apud *Vanden Steen.*) Pro Cæsare omnibus nostris fideli-
„ bus, &c. Quandoquidem, non obstante Edicto anni 1521. contra Luthe-
„ rum eiúsque fautores, passim serpat malum, quiésque publica turbetur,
„ hinc est quòd ordinamus & præcipimus, ne quisquam conuenticulis
„ quibuscumque, vbi priuatim de Scripturæ inrellectu confetatur, inter-
„ sit, & neque domi suæ nec alibi quidquam dicat faciátve, quod simpli-
„ cem populum à reuerentia Sacramentorum, honore Deiparæ vel alio-
„ rum Sanctorum, à suffragiis pro defunctis, ieiuniis, aliisque quæ Eccle-
„ sia ptæcipit ex vsu & traditione Christianæ fidei obseruanda, vlla ra-

Nouum fœdus Regis Francorum cum Pontifice, Venetis, & Sfortia cõtra Cæsarem.

Borbonius pro Cæsare arce Mediolanensi potitur.

Moronus mulcta viginti millium aureorum redemptus, deinceps Borbonio in pretio fuit.

Scribit Cæsar Germaniæ se curaturũ, Synodus Ecclesiastica vt indicatur.

Edictum in Belgio contra hæreticos moderatissimum.

Bbb 2 tione

1526 tione diuertat aut distrahat, sub pœna pro prima vice cùm quis de eo «
cum ventilatione causæ apud Senatores fuerit conuictus, viginti flore- «
norum Carolinorum; pro secunda, quadraginta; pro tertia vice octogin- «
ta similium florenorum, vel si eos soluere non potuerit, sub pœna per- «
petui exilij. Nihilominus committentes Senatoribus loci prædictam «
pœnam augendi vel minuendi, vel alterandi potestatem, prout eis vi- «
sum erit. Datum Mechliniæ 17. Iulij anno 1526. Signatum pro Cæsare «
in suo Consilio, L. Du Blioul. Hoc anno Ludouico Hungariæ & Bohe- «
miæ Rege 29. Augusti, ætatis anno vigesimo à Turcis cæso, maior Hungariæ pars ab iisdem occupatur, in vtroque Regno succedente Ferdinando Cæsaris fratre, qui Annam Ludouici sororem vnicam matrimonio sibi iunxerat. Hoc anno Kal. Februarij Vltraiecti Knifio prorogatur Consulatus pręter morem, additur Ioannes Walanus. Sub Kalend. Martias Episcopus ex Transisulanis proficiscitur in Germaniam, mansitque ibi menses plus sex; intereà plebs agit omnia pro libito, Clero eam mitigante, vti poterar. Demum Episcopus septimo Idus Nouembris Vltraiectum venit, magna Ordinum lætitia exceptus. Sed mox tertio Idus Nouembris subito morbo correptus secedit Dotestatum, Vicarios relinquens Præfectos vrbis Iacobum Mindenum & Ernestum Amerongum. Mindenus, quòd cognatos in rationibus disquitendis damnum sensuros videret & ignominiam, octauo Idus Decembris Tribunos conuocans, suadere conatur, vt rationibus discutiendis iam tandem supersedeant, satis inde turbarum hactenus ortum. Quod plebs resciscens, biduo pòst contra Mindenum armatur, circa Pontem fullonum mole lignea congesta. Sed dum nocte ab eodem Mindeno armis disperguntur, postridie multi eorum proscribuntur; duo in vincula coniecti & pænè sub carnificis ictu constituti, tamē etiam solo exsilio vnus, & alter post anni carcerem graui ære mulctatur. Sub initium anni 1527. Papa
1527 spe pacis cum Cæsare ineundæ planè abiecta, expedita re pecuniaria ac frumentaria, Confœderatorum se copiis iungit: ad quos cùm Francus Vaudemontij Comitem mediocribus cum copiis misisset, Regnum Neapolitanum inuadunt. Capiunt Salernam, Molem Caietanam, Castellomarinum cum arce, Turrim Græcam, Surrentinum, Sicillianum, Tallocotium, cum aliquot aliis castellis & oppidis, adeò vt Hugo Moncada, qui Neapoli pro Cæsare in præsidio erat, hostibus ad portas vsque excurrentibus, contrà exire non auderet. Verùm hic Confœderatorum ardor, Pontificis pro parte culpa, citò refrixit. Eius enim tarditate commeatus ac pecunia exercitui statim deficere cœpit; qua de causa Pipe-rum vsque retrocedere coguntur. Impediebat & rei successum, quòd Francus non ea quæ promiserat auxilia submitteret. Veneti quoque his rebus

Pro prima vice mulctentur 20. florenis, pro secūda 40. pro tertia 80.

Cæso à Turcis Ludouico Hūgariæ Rege, Ferdinandus Cæsaris frater iure vxoris ei succedit.

Episcopo Vltraiectum reuerso, nihilo sunt Vltraiectini quietiores.

Auctor nouus tumultus Mindenus, ne cognatorum ratiocinia ampliùs disquirerentur.

Franci & Confœderati primo impetu multa oppida & castella Regni Neapolitani capiunt.

Hinc tardiùs eorum res succedunt.

rebus perspectis, in numerandis militi stipendiis tardiores erant facti. 1527
In tempore igitur Pontifex, mutato animo, cum Cæsare (qui eum summopere vrgebat) transigere statuit, planè de Francorum ac confœderatorum rebus desperans. Erant tum Romæ, à Prorege Lanoio missi Faramusca ac Serenonius, qui cum Pontifice in octo menses his legibus in-
„ ducias fecêre, vt meliori opportunitate in pacem mutarentur: Pontifex
„ pro stipendiis Cæsarianorum militum sexaginta aureorum millia solui-
„ to. Cæsari ius Regni Neapolitani, ac Pompeio Columnæ veterem di-
„ gnitatem locumque restituito. Franco Venetisque intra certum tempus
„ admittendarum induciarum ius esto: quod si fecerint, Cæsar Germa-
„ nos milites in Italia bellantes dimittito; sin minùs, Pontificis saltem nec
„ Florentinorum fines intrare permittito. Prorex Lanoius Romam legi-
„ bus firmandis venito. His subsignatis, terrestres naualesq; copiæ vtrimque reuocantur, capta loca restituuntur; Pontifexque copias omnes dimittens, incautè, nimis citò se exarmat. Existimabat enim Borbonium, auctoritate Lanoij motum, nihil iam ausurum, maximeque Faramuscam cum Pontificia pecunia ad Borbonium profectum milites facilè placaturum. At longè secùs res accidit. Nam cùm pecunia bimestre stipendium non excederet, parui id milites Præfectique facientes, in belli proposito perstitêre, agrúmque Bononiensem vastantes, deinde Romam versus mouerunt. Quod videns Vastij Marchio, qui cum Borbonio erat, eo deserto, in Regnum Neapolitanum ad Proregem Lanoium contendit, vttoque Borbonium inducias contemnere ægerrimè ferente. Bis enim hæc de causa à Prorege missi ad eum nuntij ferè fuerant à militibus interfecti. Quare tertio Aprilis Lanoius Romam profecturus Florentiæ constitit, vt cum Borbonij Legatis de induciis præsens ageret, multa interim magnáque Pontifici nimis credulo pollicitus. Sed tandem Pontifex videns Borbonium se & Lanoium contemnere, ac vigesimo sexto Aprilis sine tormentis impedimentísque expedito cum exercitu ex agro Aretino rectà Romam contendere, vrbis curam Rentio Ceriti committit; Romanos verò ad arma alacriter capienda, pecuniámque, qua miles conscriberetur, conferendam adhortatur. Sed cùm lentè hæc administrarentur, rebus omnibus ad vrbis defensionem adhuc imparatis, Borbonius quinto Maij in eius conspectum castra locat, posteróque die ipsa aurora oppugnationem aggreditur. dumque Germanos frigidiùs pugnam ineuntes animaturus, arrepta scala inter primos ascendens, pugnam orditur, sclopetorum globis per cerebrum ac femur adactis, mortuus concidit, Philiberto Challonio, Aurantij Principe, iuxtà astante, ac longiori veste cadauer, ne Ducis morte miles perturbaretur, tegente. Cúmque eo cadente, per duas horas veterani acriter pugnassent,

Induciæ octo mensium Pontifici à Lanoio dantur, hac lege, sexaginta aureorum millia soluat.

Borbonius paruam reputãs summam à Pôtifice submissam, cõtempto Lanoio, ditiones Pontificis vastat.

Cum expedito exercitu sine tormetis Borbonius Romam versus mouet.

Arrepta scala inter primos mœnia Romana conscendens, Borbonius occiditur.

1527 tandem Germani & Hispani in suburbium, deinde in ipsam Vrbem irrupêre, desideratis cum Borbonio mille circiter viris, interfectis verò tam in oppugnatione quàm irruptione, quatuor Romanorum millibus. Diuina ac humana militum libidini cessêre, in omnem sexum ætatémque omni libidinis, sæuitiæ, ac cruciatus genere sæuitum. Pontifex Clemens in Arcem S. Angeli fugit; vbi per integrum obsessus mensem, frustráque auxilium à Confœderatis expectans, tandem cum Lanoio (qui Senis erat) ac Aurantio, quem veterani loco Borbonij Ducem salutarant, Vastio, Moncada, ac Alarcone, qui Neapoli Romam aduolarant, his legibus sexto Iunij transigit: Pontifex in stipendium Cæsarianorum militum constitutis temporibus quadringenta millia aureorum nummûm persoluito, ac statim decem millia præsentato. Cum tredecim Cardinalibus in Mole Hadriani (nunc Arx S. Angeli) custoditor, donec prima pecuniæ pensio sit persoluta, tum Neapolim aut Caietam proficiscitor, expectaturus Cæsaris Decretum. Exinde Alarco cum tribus Germanorum ac totidem Hispanorum signis arcem ingressus, Pontificem cum Cardinalibus arctè custodit, ceteros omnes dimittit. Cum Vastio ac Moncada Romam venerant Hispani ac Germani, qui in Regno erant Neapolitano, abiectísque Ducum imperiis, nil miseræ Vrbi reliquum fecêre. Grassabantur enim in ea octo millia Hispanorum, duodecim millia Germanorum, quatuor millia Italorum peditum: quos cùm Lanoius ac Vastius educere conarentur, à seditiosis ad cædem quæsiti, ægrè effugêre; mansítque in Vrbe suo viuens arbitrio impius miles circiter octo continuis mensibus, peste inter eos nequidquam insigniter grassante. Memoratu dignum est quod Cochlæus huius temporis Scriptor his verbis commemorat, in Actis Lutheri hoc anno: Erat (inquit) tum Romæ Italus quidam, sacco indutus, qui ante captam Vrbem sæpè prædicauerat, graue imminere Vrbi exitium, nisi homines prauam vitam corrigerent, ac pœnitentiam agentes iram Dei precibus auerterent. Cumq; id sæpè fecisset magnis clamoribus in populo, comprehensus, & in carcerem coniectus, ibíque detentus fuit, donec Deus reipsa comprobâuit, quod ille prædixerat. Dimissus verò è carcere à militibus, eis quoque prædixit, breue fore eorum gaudium ex illa præda. Cùm igitur euenirent ea quæ prædixerat, creditus est prophetiæ habere spiritum, Ioannis Baptistæ nomen habens, & vitæ institutum sequens. Hæc ille. Vigesimo primo Maij huius anni nascitur Cæsari Vallisoleti in Hispania filius, cui regenerationis hora nomen Philippi dedit: ob cuius natalem, dum ingentia per vniuersam Hispaniam lætitiæ eduntur signa, litteris Mercurini Gatinariæ Cæsar Monocœi fit certior, captam à suis Romam, Pontificem cum Cardinalibus captiuum detineri. Recipit & paulò

Factâ Roma vastatur à Cæsarianis.

Pontifex integro mense in Arce S. Angeli obsessus, tandem certis conditionibus transigit.

Cæsariani milites ad viginti quatuor millia, reiectis Ducum imperiis, ferè octo mensibus Romæ immanè grassantur.

Vaticinia cuiusdam tunc Romæ.

Nascitur Cæsari filius Philippus Vallisoleti in Hispania.

paulò pôst litteras ab Anglorum ac Francorum Regibus, petentes Pontificem in libertatem restitui. Sed eius rei negotium iam anteà Lanoio Cæsar per litteras ac Legatos dederat, quamquã restitutus in libertatem non fit nisi post septimum captiuitatis mensem. Quocircà fine mensis Iulij Cardinalis Ebotacensis ex Anglia profectus, tertia Augusti Ambianum venit, ac cum Rege Francisco, nomine Regis Henrici, fœdus contra Cæsarem facit; quo Francus peditem equitemque, Anglus menstruam in stipendia pecuniam certam, ad confœderatorum Italorum castra se missuros pollicebantur, præfecto exercitui Foxæo Lautrechi Domino; qui cum iusta manu in Italiam ad Confœderatos veniens, maioribus è Francia ac Heluetia subsequentibus copiis, pulso Lodouico Lodronio, Bosium oppidum, deinde & Alexandriam, in potestatem redigit: tum positis ad Papiam seu Ticinum castris, verberataque tormentis arce, in vrbem, cæso præsidio, captoque Duce, fine mensis Septembris irrumpit, Antonio Leua, propter copiarum exiguitatem, Mediolani (vbi à Botbonio Romam proficiscente fuerat relictus) manente. Non enim præter ducentos equites, ac tria peditum millia habebat. Atqui Romæ adhuc grassabantur Cæsaris milites, donec Lautrechi irruptione excitati, cùm se abundè præda satiassent, insuperque singuli duos à Vastio aureos accepissent, Ducum se imperiis subiicientes, Romam deserunt. Obierat mense Octobri Caietæ Carolus Lanoius Belga, Prorex Neapolitanus, successitque illi Philibertus Challonius Auran-tij princeps, admodum adhuc iuuenis, Hugone Moncada multæ experientiæ sed duri ingenij viro, res cum eo administrante. Pridie Kal. Nouembris iterùm Cæsar cum Pontifice transigit: superioribus tantùm „ conditionibus additum; pecunia, quæ in Hispania ad sacrum erat col- „ lecta bellum, ac decimæ è sacris vectigalibus collectæ, Cæsari cederent, „ eique in rebus Mediolanensibus ac Neapolitanis non aduersaretur; „ Ostiam acciuitatem veterem, pignora Cæsari traderet. Circa finem anni classis Confœderatorum, disputantibus Ducibus, Sardiniáne an Sicilia esset inuadenda, ingenti tempestate disiecta, ac aliquot mersis nauibus valdè diminuta, cùm nil memoria dignum gessisset, varios portus tenuit. Lotrechius quoque expectans, quis inter Cæsarem Regemque longæ, sed arcanæ tractationis exitus esset futurus, in agrum Bononiensem, Parmensem ac Placentinum, in hibernis militem distribuit; Cæsariani verò Germani in agro Romano, ac finibus Regni Neapolitani, hiemabant. Vltraiecti hoc anno is erat rerum status. Sexto Kalend. Iunij exules tentant nauigiis sub portam Telonariam vrbem occupare, sed frustrà. Inde decimo quarto Kal. Augusti exules ad se purgandos, & Vltraiectẽses ad eos accusandos, Dorestatum seu Wicam ab Antistite euo-

1527

Ferit quoque Rex Angliæ fœdus cum Franco contra Cæsarem.

Francus Papiam seu Ticinum recuperat.

Lanoio Proregi Neapolitano defuncto, Aurantij Princeps subrogatur.

Classis Cõfœderatorum tempestate disiicitur.

Exules Vltraiectini frustrà vrbem occupare tentant.

1527 cantur, cognitioque causæ Transisulanis datur. Intereà in speciem agitur, vt cum Geldro (neglecto Burgundo, hoc est Cæsare) perpetua pax sanciatur; nec minùs Buranus sub idem tempus Episcopum Dorestati inuisit, post diutinum morbum quasi valetudinem gratulaturus, pluresque dies cum ipso & ciuibus festiuè transigit. Kalendis Augusti Episcopus veritus ne quid Vltraiectini innouarent, eò proficiscens, condicto à Burano equitatu, qui suo equitatui in itinere se iungeret, ingressis iam coquis & familia, ipse circa Vechten pagum, portas sibi clausas intelligens, noctu plenus irarum in Oostbroeck diuertit. Missi sunt Legati ex vrbe eo die & sequenti, dimitteret externa auxilia, patere sibi tunc portas: (equites auxiliares erãt ducenti, pedites quingẽti.) Ille hoc recusabat. Et tandem, Agite, inquit, quando ita stat sententia, omnia deinceps armis agenda erunt. Hinc factiosi missis tabulis cum Geldro transigunt, & Nonis Augusti clauibus portæ Consuli Vulueno vi extortis, postridie lucente aurora ducentos equites Geldros admittunt, & paulò pòst adhuc equites centum & quinquaginta, & peditum cohortem vnam. Episcopus ad intercludendum vrbi commeatum ostium Leccæ munit, præfectis Pilano Amersfortio, Pellito Buscoducensi, & Sombreno cum ducentis equitibus. Vtrimque in agro hostilia eduntur. Sed tribus mensibus elapsis, ita Episcopi opes sunt accisæ, vt iam debellatum esset, nisi ad externa auxilia respexisset. Itaque Florentium Buranum Dorestatum euocat: apertè quod diu meditati erant, aggredi pergunt: ille celeriter Bruxellam contendit. Conuentus Scoonhouiam indicitur. Adsunt 17. Kalend. Decembris hinc Episcopus cum suis, illinc Comes Hoochstratanus, Buranus, & alij; tandem transigitur his legibus: Margarita « Austriaca, Cæsaris nomine, octauo Kalend. Decembres in militares « sumptus dabit Antistiti sexdecim millia florenorum, ac in quinque « proximos menses singulis mensibus quinque millia, quibus contra « Geldrum mille pedites stipendio ordinario Antistes alet. Intereà An- « tistes Diplomate à Summo Pontifice obtento, potestatem transferendi « ditionem Vltraiectinam ac Transisulanam, in Cæsarem eiusque suc- « cessores, procurabit. Quæ cùm innotuissent, non multò pòst Amersfortij « Antistitis mediocre accipiunt præsidium; Gelder verò vt Vltraiecto,

Episcopus Vltraiecto excluditur.

Hinc apertum, etiam contra Episcopum, bellum, aduocantibus ciuibus auxiliares Geldros.

Episcopus impar belli sumptibus per Buranum cum Margarita Cæsaris sorore transigit.

Amersfortij pro Episcopo faciunt.

1528 Rhenæ, ac Hasselio, aliisque oppidis à se occupatis prospiceret, quòd tanto bello sustinendo non satis esse in Martino Rossemio auctoritatis censeret, Fredericum Meursij Comitem cum noua peditum equitumque manu Vltraiectum mittit, eique Rossemium parere iubet. Mense Ianuario anni 1528. Burgis in Hispania Franciæ ac Angliæ Regum Legati bellum Carolo Cæsari indicunt, præsentibus Oratoribus Venetorum ac Sfortiæ. Hilari Cæsar fronte denuntiationem accipit. Sed Regis Angli

Legati Regum Franciæ & Angliæ, præsentibus Oratoribus Venetorum ac Sfortiæ, Cæsari bellũ indicunt.

Angli Oratore dimisso, reliquos custodiri iubet, præfatus suos Oratores 1528
ab his in Italia detineri. Tum ab vtraque parte ingentes fiunt apparatus; motisq; Lotrechius Francus Bononia castris, per Æmiliam Flaminiam ac agrum Picœnum in Regnum contendit Neapolitanum, captaque Aquila, ad interiora Regni Neapolitani progrediebatur, oppidis ac ciuitatibus passim deditionem facientibus, præsidiaque admittentibus; redegissetq; in potestatem vniuersum cum vrbe Regia Regnum, nisi clàm numerante Cæsarianis Pontifice aliquot mensium stipendia, exercitus Germanorum, Hispanorum ac Italorum Roma deductus, Neapolim contendisset, ac ciuitates aliquot munitiores insedisset. Discessere Roma decimo septimo Februarij; delectúque habito, ex viginti quatuor millibus armatorum, vix duodecim millia peditum ac mille quingentos equites recensuere; ceteros pestis luxusque absumpserat. Antonius Leua, militem in officio retenturus, Mediolanenses auro exhauriebat; inque extremam calamitatem coniectos, vrbem fortunásque deserere coëgisset, nisi educta præsidij parte Leucum recepisset, Mussiniúmque eius Præfectum à Confœderatis ad Cæsaris partes traduxisset, adiutus ab eo pecuniæ ac commeatus non exigua copia; quem ob hoc beneficium Cæsar Leucij Marchionis titulo ornauit. Fine mẽsis Aprilis Lautrechius castra ad vrbem Neapolim communit, expectans Confœderatorum classem, quò vrbem terra maríque premerent. Intereà Cæsariani, qui Neapoli in præsidio erant, spem concipiunt opprimendæ classis Aurianæ, quæ in sinu erat Salernitano, præerátque ei Philippus Auria. Conscendunt Neapoli classem Hugo Moncada, omnium Pręfectus, Vastij Marchio, Cæsar Faramusca, Ascanius Columna, Princeps Salernitanus, Camillus Columna, Cruceus, Gobbius, Serenonius, ac clarissimi quique Præfecti, cum mille veteranis Hispanis sclopetariis, exceptis ordinariis classis militibus, ac ad hostem contendunt. Sed qui de eorum consilio per fidos exploratores ante biduum præmoniti, acceptis à Lautrechio sexcentis sclopetariis omnia ad pugnam necessaria pararant. Congrediuntur in alto; emissóque prior Auria è sua prætoria ingentis tormenti globo, vltra quinquaginta Hispanos occidit, vulnerátque plures. Tum Moncadę tormentum (quamquam rectè libratum exoneraretur) non tamen Auriæ tantum intulit detrimenti. Tandem Cæsariani virtute superati, classem perdidere, Proceribus omnibus, quos nominaui, cum Præfectis in hostium potestate relictis, excepto Moncada & Faramusca, qui pugnantes occisi in mare sunt deiecti, cum mille qui ceciderant militibus. In Auriana classe tamen nullus ferè sine vulnere discessit, periereque quam plurimi; tam difficile fuit superare veteranos. Exinde arctiùs Neapolis obsideri est cœpta, emissúsque vrbe magnus imbellium hominum nume-

Inuadente Franco Regnum Neapolitanum, sic demum Cæsariani Romam deseruere.

Mediolanensium etiam tot tunc angusta.

Classis vtrimque instructa.

Cruentâ pugnâ classis Cæsariana à Confœderatis Duce Auria superatur.

1528 numerus. Litteras quoque ad Cæsarem, quibus terra maríque auxilium ac pecuniam petebant, destinauerant; sed interceptæ, Lauttechio summis etiam difficultatibus implicato animum addidere. Laborabant enim Franci inopia aquæ, equitum, ac pecuniæ. Leui armatura equitum Cæsariani superiores erant; ac proinde non semel ereptum Francis commeatum ac vinum ad vrbem detulerant. Orta etiam erat, iamque grassabatur intra & extra vrbem pestis, Germanorum maximè vtrobique negligentia. Lauttechius quoque frustrà militem & pecuniam è Francia expectabat. Intereà Antonius Leua, eductis Mediolano copijs, Papiam vi expugnat, omnibus Francis, qui intus erant, interfectis. E Germania verò Henricus Brunswici Dux cum decem millibus peditum, ac sexcentis equitibus, Cæsaris pecunia conductis, in auxilium Neapolitanorum profecturus, in agrum Veronensem descendit, oppidaque aliquot capit. Sed cùm Antonius Leua aurum non expediret, summa verò per omnem Italiam esset rerum omnium ac præcipuè panis inopia; Germani, conuersis signis, mense Iulio in Germaniam rediêre, duobus millibus exceptis, qui cum Leua mansêre, omni Neapolitanis auxilij spe velut sublata; nam & decimo Iunij Veneta classis viginti duarum triremium in sinum Neapolitanum appulerat, impediens, ne quid ampliùs mari in vrbem adueheretur. Sed hoc rerum statu ecce Andreas Auria, relictis Regis Francisci stipendijs, Cæsari dat nomen, causatus inter alia patriæ suæ Genuæ libertatem à Franco opprimi, ac ad Sauonam omnem rei maritimæ mercaturam transferri. Expugnarant captiui Præfecti Cæsaris ægrum eius animum, promissa Genuensibus libertate; ad quam confirmandam ad Cæsarem in Hispaniam virum nobilem Generalem Franciscanorum miserant. Quo reuerso, his nomine Cæsaris cum Auria legibus conueniunt: Genua Cæsaris patrocinio libera esto. Sauona Genuensibus pareto. Quod olim Auria in Hispanos odium exercuit, obliuiscitor. Auria Cæsari cum duodecim triremibus suis militato, eoque nomine quotannis sexaginta millia aureorum in stipendium, cum Principatu Melphitano accipito. Post hæc Philippus Auria quarto Iulij cum sua classe Neapolim deserit, menseque Augusto Andreas Auria cum duodecim triremibus suis Caietam, quæ in Cæsaris erat potestate, venit; dimissisque captiuis Proceribus, qui eum ad transitionem pellexerant, Cæsaris militare signum exponit, Regique Francisco torquem aureum cum insigni D. Michaëlis remittit. Intereà pestis ac nouus ille tum ex Venetis immoderatione, tum ex rupti aquæ ductus Poggij aquis in castris Francorum diebus canicularibus computrescentibus, morbus adeò Francorum ad Neapolim castris grassabatur, vt vix centum Lauttechio (præter rationem obstinatissimè in obsidio-

Hinc Neapolis arctè à Confœderatis obsidetur.

Intereà Leua Papiam vi expugnat, omnibus Francis interfectis.

Andreas Auria, relictis Francis, ad Cæsarem inclinat, & quare.

Pactum Cæsaris cum eodem Auria, seu Doria.

Grassatur in castris Gallorum ad Neapolim nouus quidam morbus, quo mortui sunt plurimi Duces & milites.

obsidione perseueranti) superessent sani equites, pedites vix mille. Decumbebat ipse, vt & plures Proceres, grauiter, ac tandem Lautrechius, 1528
Vaudemontius, ac complures alij viri illustres moriuntur. Ægrotabat quoque vehementer Salutius qui Lautrechio in imperium successerat, Nauarrus, ac Guido. Quare Hugo Maramaldus, qui cum Prorege Aurantio Neapoli cum imperio erat, Capuam, Puteolos, ac Nolam, eiectis Francis, recuperat. Non enim solùm Franci cum peste, sed & cum fame luctabantur. Demum mali magnitudine victâ pertinaciâ, nocte clàm castra Neapoli Auersam mouent. Sed abitu à Cæsarianis percepto, inuaduntur ac sternuntur. Capitur Nauarrus, ac cum eo clariores Præfecti multi. Salutius Auersæ sine commeatu inclusus & ipse paulò pòst se dedit, captiuúsque cum Ducibus detinetur, militi sine armis discedendi copia facta. Et hic finis obsidionis Neapolitanæ. Prorex Aurantius, habita de his quæstione qui duris temporibus aliquid contra Cæsarem erant conati, Fredericum Ducem Caietanum, ac Henricum Bouiani Ducem, cum quatuor aliis viris illustribus, publicè Neapoli in foro securi percuti iubet.

Cæsariani recuperant Capuam, Puteolos, ac Nolam.

Frāci morbo fameq; fracti Neapoli discedunt.

Mensibus Augusto ac Septembri nihilominùs in Ducatu Mediolanensi bellum à Confœderatis contra Cæsarianos acerrimè fuit gestum. Adueniente enim è Francia iustis cum copiis Fani D. Pauli Comite, vltraque duodecim millia peditum ac bis mille quingentos equites adducente, Cæsarianis negotium facessebant. Antonius enim Leua octo millia tantùm peditum ac octingentos equites habebat; quibus copijs cùm ciuitates præsidiis essent firmandæ, Francis loco aperto par esse non poterat. Intereà Andreas Auria Genuam, eiectis Francis, in potestatem redigit, ac Cæsaris voluntate liberam esse iubet, arce mense Octobri funditus diruta. Receperant Genuenses & paulò antè Sauonam dignitatis suæ æmulam; cuius portum inutilem reddituri, lapidibus & ruderibus replerunt.

Nihilominùs Fœderati apud Mediolanenses bellum prosequuntur.

Genua eiectis Francis, & diruta arce, libera esse iubetur.

Sub idem tempus Antonius Leua, vt militem aleret, Mediolanensibus prohibet, ne quisquam domi panem pinsat, nec molitum frumentum habeat, præter eos qui id iuris à se numerata pecunia redemissent (hi octo continuis mensibus tres ei aureos in singulos modios numerauêre) qua pecunia per totum ferè annum peditem equitemque Germanum ac Hispanum aluit, Insubriamque miserrima calamitate pressam Cæsari seruauit, Italis peditibus intereà præda viuentibus.

Graue tributum; sed quo tamen Insubria Cæsari seruata.

Hoc anno etiam feruebat apud Vltraiectinos bellum. Dies Episcopo & Transisulanis à Burgundis Dordraci dictus erat, quibus Ducibus ad Kalend. Maias contra Geldrum gereretur bellum. Designati sunt Buranus, Rennenbergius, & Schenkius; decreta sedecim millia peditum, equitum sesquimille. Nec tantisper quies. Nam mox circa Nonas Martias magna vi frumenti Vltraiectum à Geldro congesta,

Feruet apud Vltraiectinos bellum, hinc Burgundis illinc Geldris auxiliantibus.

1528 congesta, recensuit exercitum ad mille trecentos pedites. Ex quibus, paucis vrbi præsidio relictis, cum reliquis Martinus Rossemius, copiarum Geldricarum Dux, Hagam Comitis per medium hosticum pergens diripit, tertioque die quàm Hagam profectus fuerat opimus spoliis, acceptisque prætereà pro viginti adhuc aureorum millium persolutione obsidibus, Vltraiectum regreditur. Circa idem tempus Schenkius in Trãsisulanis, Bubile, præsidium Geldrorum munitum iuxta Campos, obsidet, & vi potitur; inde ad Hassaliam castra transfert, tandemque multo sanguine ea potitur. Quinto Kal. Iunij Florentius Comes Buranus castra è statiuis Lectæ mouens in Velaniam, primò Amisianum præsidium capit, inde tertio die Hattemum contendit. Vbi iunctus ei Schenkius simul oppidum obsidione premunt. Demum post octenos grauissimos insultus deditione capiunt; & paulò pòst Elburgani etiam se dedunt. Decimo sexto Kal. Iulij Harderwica trinis castris à Burgundis seu Cæsarianis circumsessa oppugnatur, paucisq; pòst diebus & ipsa deditur. Intereà Vltraiecti omnia motu plena; miles pro stipendio tumultuatur, calices sacri & alia dantur. Denique Kalend. Iulij, tribus fratribus in suburbio Insulari (*de VVeert*) potissimùm auctoribus, qui portæ eius Præfectum longa ebrietate sibi deuinxerant, & tunc cum suis planè vino obruerant, miles Episcopi eam portam manè ingressus, vrbem Vltraiectinam recuperat. Pedites Burgundi tantùm erant octoginta, equites ducenti quadraginta quatuor, reliqui Amorsfortij voluntarij & exules, in vniuersum quadringenti. Pugnatum acriter in foro Boario, & vico Prætorio. Cæsi Geldri quadraginta duo, Amorsfortij tres desiderati sunt, capti Geldri ad centum pedites, qui ab equitatu Burgundico prohibiti à publico, intra hospitia sua se continuerant. Reliqui milites in omnem partem dilapsi, & maximè per Telonariam portam euaserunt. Pacati nominis ciuibus dictum est, Palatinum (Episcopi nomen) foribus inscriberent; reliqui prædæ dati; senserunt tamen & pacati nonnulli damnum. Durauit direptio triduum. Sæuitum denique in nudos & omnibus spoliatos. Capti hi: Decani duo, ad S. Saluatorem & S. Petrum; Canonici plures; Consulares, Fredericus Vochtius Consul eo anno, Ioannes Huchtenbrouckius, Amoldus Vuluenus, Godefridus Regius Prætor vrbis, Gerardus Seminius, & alij. Equestres, Gisbertus Varaus, Ioannes Wicanus Loripes; ciuium prætereà ingens multitudo. Decanus maioris Ecclesiæ pietate vxoris Vordij exulis latuit; & non multò pòst Montfortium euasit. Quarto Nonas Iulij Episcopus in vrbem venit; octauo Idus, populus in forum Boarium vocatus, Episcopo nouo iuramento obstringitur. Sub 14. Kalend. Augusti in foro Boario gladio admoti sunt Godefridus Regius Prætor, Gisbertus Varaus, & alij tres.

Rossemius Præfectus Geldrorũ Hagam-Comitis spoliat.

Alia parte Burgundi multa loca munita Geldris adimunt.

Auxiliares Episcopi Vltraiectum armis recuperant.

Durauit direptio vrbis triduum.

Duodecim capite puniti, plures capti.

12. Ka-

12. Kalend. eiusdem itidem capite plexi Ioannes Wicanus Loripes Eque- 1528
ster, & sex alij; septimus Petrus Coppius produci iussus, per foricam carceris portæ Catherinianæ euasit. Postridie Episcopus Dorestatum rediit, secum abducens Solmum Decanum ad D. Petri, Venrodium & Cunretorfium Canonicos, & Equestrem Huchtenbrouckium. Ex his Ventodius & Cunretorfius culeis insuti crudeliter in Rhenum abiecti & submersi sunt; reliqui vincti plures viginti, rescripto Burgundico, antequam vlterius sequiretur, subtracti sunt. Tertio Nonas Octobris, pax inter Geldrum & Cæsarem Gorcomij, ac deinde alibi, promulgatur his legibus: Dux Geldriæ Carolus in perpetuum Francico fœderi renuntiato, cum Cæsare nouum perpetuumque inito. Cæsar, deductis præsidijs, Duci capta Geldriæ oppida reddito. Dux, eiusque virilis tantum stirpis liberi è legitimo matrimonio procreati, Geldriam Zutphaniamque vt clientalia beneficia à Cæsare, legitimisque eius heredibus, non vt à Cæsare, sed vt ab Hollandiæ Comite ac Brabantiæ Duce, obtineto possidetoque. Deficiente legitima virili stirpe, Geldria ac Zutphania Cæsari, legitimisque vtriusque sexus eius heredibus, relinquuntor. Si Dux mortuus filiam aut filias ex vxore reliquerit, Cæsar eiusque heredes, eam aut eas recipito, pro dignitate educato, nubiles cum se digna dote viro nobili ac claro in vxorem collocato. Cæsar Duci præfecturam trecentorum ordinariorum equitum concedito, annuam quoque pecuniariam ad vitam pensionem trium millium florenorum persoluito.

Canonici duo culeis insuti, in Rheno mersi.

Pax cum Geldro sancitur.

Tanti fuit bellum Geldricum, quod annis quinquaginta per interualla tenuit, redimere. Porrò Vltraiectini quoque decimo tertio Kalend. Nouembris se Cæsari tradiderunt hisce Tabulis iam tum 13. Augusti conceptis: Quoniam Carolus Geldriæ Dux, nullo iure nullaque legitima de causa, vrbem Vltraiectinam occupauit, ac ex ea bellum Antistiti Heinrico Bauaro intulit, occupatoque oppido Rhena, arce Horstia ac Ema, vniuersam ditionem Vltraiectinam ad grauissimarum exactionum solutionem coëgit, nullo in recusantes, siue profani siue sacri ordinis homines, sæuitiæ nec calamitatis genere omisso, adeò vt vniuersam tandem prouinciam subegissent, nisi Caroli Quinti Cæsaris Duces obstitissent, ac pedite equiteque adducto Geldrum repressissent: ne rursum in easdem recideremus calamitates, ac aliqua ratione Cæsari de factis huius belli causa sumptibus satisfieret, communi consilio, liberaque voluntate consensimus, ac tenore præsentium consentimus, Heinricus Bauarus Antistes noster Cæsari Carolo, tamquam Brabantiæ Duci & Hollandiæ Comiti, pro se suisque successoribus vtriusque sexus legitimis liberis cedat, inque perpetuam possessionem tradat vrbem Vltraiectum, Amersfortium, Rhenam, Wicam, reliquaque oppida, arces, castel-

Tabulæ publicæ, quibus Vltraiectini suo Episcopo facultatem concedunt iurisdictionem ditionis in Cæsarem transferendi.

Nota, Vltraiectina ditio tradita Cæsari, tamquã Brabantiæ Duci & Comiti Hollandiæ, non alio titulo.

1528 castella, ac munitiones Prouinciæ agrique Vltraiectini cum omni ap- «
paratu bellico, pagis, villis, prouentibus, cum iurisdictione summa, me- «
dia, infima, mixta, ac denique vniuersum absolutumque profanæ iuris- «
dictionis imperium, ea ratione ac modo quo id præcedentes Antistites «
supra nongentos possedêre rexereque annos, ac vt absolutum decet Do- «
minum Principemque, cum vniuerso Nedersticht (nempe Ouerstichtij, «
id est Transisulani, dudû antè in Ianuario se tradiderant) nihil inde exci- «
pientes præter sacram iurisdictionem, ac annuos eius prouentus, qui An- «
tistiti eiusq; successoribus in sempiternum sarti tecti manebunt, quem- «
admodum Curia Episcopalis, quæ est in vrbe Vltraiecto, ac altera An- «
tistite digna in hac Prouincia, quam eliget. Ad hæc Cæsar Carolus An- «
tistiti Heinrico Bauaro singulis numerabit ad vitam annis duo millia «
florenorum, donec tot ei sacerdotia procurarit, quæ dictam in singulos «
annos summam conficiant, eaque in perpetuum Episcopatus reditibus «
adiungi curarit: supplicantes & orantes Romanum Pontificem, hæc «
omnia sua auctoritate approbare, confirmare, rataque habere dignetur. «

Episcopo relinquitur sola iurisdictio sacra, eius prouentus, duplex Curia, & à Cæsare duo millia florenorum annua.

Hæc primùm à quinque Canonicorum Collegiis, deinde ab Abbatibus, tum ab vrbis Senatu ac Nobilibus fuêre subsignata, sigillisque munita, ac tandem anno sequenti à Papa Clemente 13. Kal. Septembris confirmata. Antistes suæ renuntiationis litteras 12. Octobris huius anni cõsignauit, & Cæsaris Legato Antonio Lalaino Comiti Hoochstratano die 13. Kalend. Nouembris solemniter tradidit; ac postero die populus Vltraiectinus Cæsari sacramentum dixit, hinc 3. Nonas Nouembris Amersfortij, & non multò pôst etiam Wicani & Rhenani. Hoochstratanus, antequam Vltraiecto in Brabantiam rediret, Præfectum vrbis dixit Ioannem Erremondum; Consules Henricum Verborchium & Petrum Merfeltium, Prætorem Ioannem Culenburganum. Mense

Populus Vltraiectinus Cæsari sacramentum dicit, hinc & Amersfortij, & alij.

1529 Aprili anno 1529. Alfonsus Daualus Vastij Marchio contra reliquias Francici exercitus, eorumque Confœderatos, in Regno Neapolitano bellum gessit, eósque maiori oppidorum ac ciuitatum parte eiecit; sed Calabros ac Apulos, defendente eos Melphi Principe Frederico Caraffa, ac Simone Romano (qui duo fortuitis casibus his conatibus periêre) subigere non potuit. Intereà Fani D. Pauli Comes pro Francis in Mediolanensi ditione bellum varia gerebat fortuna, frustrà conatus Genuam Sauonamque recuperare, ac cum suis Confœderatorumque copiis Mediolanum obsidere. Quare Papiam cum altera exercitus parte proficiscitur: quam cùm Mense Iunio occupare iterùm conaretur, ab Antonio Leua iuxta Landrianum pugna superatur ac capitur, cumque eo Ioannes Chastillonnius, Rangonius, Liniacus, Carbonius, ac aliquot alij clariores Præfecti, cum omnibus impedimentis ac tormentis. Qua clade

Vastius contra reliquias Francorũ in Regno Neapolitano strenuè agit.

Leua quoque ad Lãdrianum in Insubribus Francos superat.

clade territi Franci, vniuersa derelicta Insubria, in Franciam reuertuntur, Confœderatorumque Italorum animi ad pacem inclinari cœperunt. Exinde pax iterùm inter Pontificem ac Cæsarem vigesimo nono 1529
„ Iunij Barcilonæ his transigitur conditionibus: Inter Pontificem & Cæ-
„ sarem pax perpetua esto. Cæsar Alexandrum Medicem, tradita ei in
„ vxorem filia notha Margarita Austriaca, Florentiam reducito, ac in ma-
„ iorum auctoritate constituito. Vt Apostolicæ Sedi sine fraude Imperij
„ restituatur Ceruia, Rauenna, Mutina, Rhegium ac Rubercia, Cæsar ope-
„ ram dato. Pontifex Cæsari Diploma de iusta Regni Neapolitani posses-
„ sione concedito, niueique tantùm coloris equi tributum accipito. Pon-
„ tifex ac Cæsar in Italia ad colloquium prodeunto. Cæsar Francisci Sfor-
„ tiæ rationem habeto, eiúsque causam Iudicibus non suspectis commit-
„ tito. Iurauitque Cæsar dicto die 29. Iulij solemniter Barcilonæ in has conditiones. Miserat paulò antè Cæsar Margaretæ amitæ in Belgium summam absolutamque potestatem transigendi cum Rege Francorum, liberandisque eius liberis; id enim valdè vrgebant, Pontifex potissimùm & Angliæ Rex. Conueniunt Cameraci septimo Iulij, hinc Margarita Austriaca cum Senatu Belgico, illinc Ludouica Regis Francisci mater cum Consilio Francico. Aderat ab Anglo Antistes Londinensis ac Suffolciæ Dux, à Summo Pontifice Capuanus Archiepiscopus, itemque parergôs Confœderatorum Legati. Post varias altercationes, rem maximè promouente Pontificis Legato, Nonis Augusti hæ inter ceteras pu-
„ blicantur conditiones pacis: Pax Madriliana, paucis mutatis, rata esto.
„ Contentus esto Cæsar actione iureque quod sibi tempore fœderis Ma-
„ driliani ac anteà in Ducatum Burgundiæ, Comitatum Auxerroi & vi-
„ cina, competebat. Rex reditu annuo mille librarum Viennensium, quas
„ in Salinas Ducatus Burgundiæ prætédebat, cedito. Margaritam Austria-
„ cam, eiúsque successores, in perpetuum quoque omni tributo, quod in
„ Salinas Comitatus Burgundiæ Rex obtendebat, liberato. Rex pro re-
„ demptione duorum filiorum Cæsari vigesies centena aureorum lilio-
„ rum millia, puri puti auri persoluito; mille ducenta millia, ante instantis
„ Martij Kalendas, quibus Rex filios est recepturus; ducenta nonaginta
„ millia nomine Cæsaris Regi Angliæ, redditis Cæsari syngraphis; & pro
„ restantibus quingentis ac decem millibus, annuo reditu quinque ad
„ centum, singulis annis viginti quinque millia ac quingentos, donec sors
„ soluatur, super omnia bona Ducis Vendomi in Belgio & aliorum Fran-
„ corum. His rebus perfectis Cæsar, dato Regi Diplomate, eum à pacis
„ Madrilianæ legibus liberum pronuntiabit. Sed Rex decimo quinto ante
„ filiorum liberationem die ex Italia omnes milites reuocato, ac exaucto-
„ rato; ditionem Hesdinam cum oppido, arce, ac tormentis Comitatui

Noua iterùm leges fœderis inter Pontificem & Cæsarem.

Agente Pontifice & Anglo, Legati Cameracum conueniunt sanciendæ etiam paci Francicæ.

Denuum his legibus fit pax.

Inter alia Frãcus pro redemptione filiorum vigesies centena aureorum liliorum millia pendito.

1529

Francus omni iure in Flandriam, Artesiam, & Tornacii, & vicissim Cæsar in ciuitates ad Somonam sitas cedito.

Ducatus Bullionius Episcopo Leodiensi adiudicatus maneto.

Attrebatensi restituito. Rex iterùm omni iure & prærogatiua quam in « Flandriam, Artesiam, Tornacum, Mortangam, Duacum, Insulas, ac Or- « ciacum allegare potest, libera voluntate cedito, eáque à prouocatione ad « curiam Parisiensem in perpetuum liberato. Ex aduerso Cæsar iuribus & « actionibus quas in ciuitates ad Somonam amnem sitas allegare potest, « absolutè renunciato. Leonora Cæsaris soror Regi nuptura, cum Regis fi- « liis in Franciam proficiscitor: dotem illi pecuniariam Madrilij promis- « sam Cæsar dato; cui Rex centum millia aureorum liliorum addet, nomi- « ne sex millium peditum quæ Cæsari se missurum receperat. Rex Rober- « to Marcano auxilia nulla mittito, Ducatumque Bullionium à Cæsare « Antistiti adiudicatum relinquito. Philiberto Challonio Auranrij Prin- « cipatum restituito. Carolus Egmondius, Geldriæ Dux Cæsari reconci- « liatus hoc fœdere comprehenditor. Hæc Nonis Augusti acta, subsigna- « ta ac sigillis munita ante decimumquintum Septembris fuere publicata. Post receptos filios an Rex ista omnia præstiterit, dicetur anno sequenti. Dum hæc Cameraci nondum essent transacta, Cæsar iter in Italiam parans, Proregi Aurantio scribit, omnibus in vnum coactis copiis, Pontificem Clementem ac Medicæos Florentiam vi aut amicitia reducat, ceteraque omnia, quæ Pontificij iuris essent, illi subigat. Aurantius ad Aquilam copias parans, fine Iulij Romam proficiscitur, ac cum Pontifice de belli ratione, militumque stipendiis agens, certam ab eo pecuniæ summam, tormentaque aliquot accipit. Germanis in vnum coactis, Vastius cum Hispanorum peditatu expectabatur. Interea Cæsar rebus omnibus in Hispania constitutis, vxore, filioque Philippo bienni ipsis in Principem relicto, cùm integro septennio in Hispania fuisset, onerariis ac nauibus longis mille equites ac nouem millia peditum imponens, Barcilone classem soluit, ac post quindecim dierum molestam nauigationem duodecimo Augusti Genuam appulit, statimque nuntium de pace Cameracensi accepit; Felicemque Furstenbergij Comitem cum octo millibus Germanorum peditum, ac mille equitibus pecunia sua conscriptis, aduenisse intelligit: qui apparatus Confœderatos Italos insigniter terruit, maximè cùm à Franco Cameraci se desertos viderent. Exceptis Venetis, omnes variis de causis Legatos gratulatum ad Cæsarem misere. Ille Hispanos pedites in Insubriam ad Antonium Leuam mittit, Germanos apud se retinet. Intereà Aurantius cum veteranis Italis ac Germanis decimo nono Augusti Florentiam versus mouet, in itinere Spoletum recipit. Florentini enim, pulsis eiectisque Medicæis, popularę Imperium induxerant. Eam iniuriam familiæ suæ factam Papa Clemens Septimus, inita cum Cæsare pace, eius auxilio vindicare cupiebat. Cæsar trigesimo Augusti Placentiam venit, vt inde

Iubet Cæsar Medicæos vi aut amicitia Florentiam reduci.

Cæsar ex Hispania venit Genuam.

Aurantius cum copiis Florentiam versus mouet.

vt inde Bononiam profectus cum Pontifice colloqueretur, reiectis 1529 Florentinorum (nisi Medicæos recepissent) ac Ferrariensium Legatis.

Tendit Cæsar Bononiam ad colloquium Pontificis.

Aurantius cum copiis haud procul Perusia consederat; quo loco ad eum Vastius cum Hispanico peditatu venit; factaque cum Malatesta compositione, Perusiam obtinuere, ac Pontifici reddidere. Decimo Septembris Cortonenses Aurantio deditionem, persolutis viginti millibus aureorum, fecere. Hos Aretini decimonono sunt secuti.

Perusia Cæsarianis deditur, & Pontifici redditur: hinc Cortona quoque & Aretium.

Fine Octobris Aurantius tormentorum inopia lentè progressus, ad mœnia Florentina castra ponit, statímque conspexit, eam se vrbem vnico exercitu expugnare non posse. Certatum est per totum mensem Nouembrem leuibus vario euentu prælijs: quo tempore Pontifex Bononiam profectus, Cæsarem post paucos dies eodem venientem summo cum honore ac gratulatione excepit.

Pontifex summo honore Cæsarem Bononiæ excipit.

Tum Cæsar Franciscum Sfortiam eius se fidei sistentem, ac Venetorum Legatos audit; annitentéque Pontifice, tandem cum vtroque vigesimo tertio Decembris his conditionibus „transigit: Franciscus Sfortia Cæsari nongenta millia aureorum num„mûm persoluito, dimidiam partem ante duodecim instantium men„sium finem, alteram partem intra proximum decennium: intereà Cæ„sari pignoris loco arx Mediolanensis ac Comensis maneto; qui eas Sfor„tiæ primæ pensionis solutione facta, restituet, ac Ducale tum Diploma „addet. Veneti Rauennam ac Ceruiam Pontifici restituunto, iuris sui in „his actione seruata. Veneti ante elapsum mensem Cæsari omnia, quæ „in Regno Neapolitano occuparunt, reddunto, duóque millia auri pon„do ex veteris fœderis debito soluunto. Cæsari alia auri millia pondo nu„meranto, quingenta ante decem mensium finem, reliqua fine anni. His capitibus firmatis, Cæsar statim Sfortiæ non solùm Insubriam, dimissis militibus, restituit, sed etiam paulò pòst ei cognatam Christianam è Christierno Daniæ Rege ac Elisabetha sorore, decimum agentem tum annum despondit. Veneti quoque extemplò Pontifici Æmiliæ ac Cæsari Apuliæ ciuitates restituêre.

Pactum, Veneti Pontifici Rauennã & Ceruiam reddunt, Cæsari ea quæ occuparant in Regno Neapolitano.

Hoc anno mense Septembri nouum morbi genus, quod Sudorem Anglicum dixere, Germaniam & Belgium grauiter afflixit. Antuerpiæ tridui spatio quadringentos aut quingentos homines periisse testatur Erasmus epist. 56. libri 26. Itaque cùm solemnem supplicationem Clerus, Senatus ac populus Antuerpiensis, ipso die S. Michaëlis, placando Deo instituisset, subitò malum serpere desijt.

Sudore Anglicano quadringenti aut quingenti triduo Antuerpiæ moriuntur.

Hoc eodem anno negotium Religionis in Germania æquè erat afflictum. Dicam verbis Cochlæi: Fuit rursus Spiræ celebratus Conuentus Principum. Nam & Turcarum tyrannus potentior iam erat, subacta Vngaria, captaque Buda; & maiori cum exercitu in Germaniam tendere dicebatur: & in Religione indies magis ac magis gli-

1529 ſcebat diſſenſio; Zuingliana enim factio & apud Heluetios, & apud pleraſque vrbes Imperiales, Argentinam, Conſtantiam, Vlmam, Auguſtam, Lutheranorum ſectæ iam præualebat. At Rex Ferdinandus nulla potuit contra Turcam à ſectis auxilia impetrare, niſi pacificè ac ſecurè agere in opinionibus ſuis eas permitteret. Neceſſitate igitur cogente conſenſit in publicum decretum, quo vnicuique quantum ad fidem & Religionem attineret, liceret ſic agere, vt de factis ſuis ſciret & Deo & Cæſari rationem reddere. Sed Cæſar illud decretum non probauit. Sub idem tempus librum Teutonicum edidit Lutherus de Bello contra Turcas; vbi defendit ſuum Articulum, Quòd præliari aduerſus Turcas ſit repugnare Deo; item, Quòd Deus & Turcam & Papam ſimili percutiat cæcitate; & ſimilia. Ex quibus denique factum, vt Turcarum tyrannus Solimannus, vaſtata Vngaria, Viennam caput Auſtriæ venerit die 21. Septembris, habens in exercitu ſuo quadringenta millia militum, circumdans vrbem ſexdecim caſtris per circuitum, quæ ad tria aut quatuor milliaria extendebantur; occupans præterea & pontem Danubij, & ſuburbia. Iuſſa fuerat vrbe excedere omnis imbellis turba, quæ magna ex parte in manus hoſtium incidit. Infantes diſſecuerunt medios; mulieres ac ſenes, quos in ſeruitutem abducere nolebant, perfoderunt palis, transfixerunt verubus, diſſecuerunt gladijs. Rex Ferdinandus fortiſſimo munierat vrbem præſidio, cuius ſupremus Capitaneus erat Illuſtriſſimus Dux Bauariæ Rhenique Palatinus Philippus. Hoſtes, qui bombardas magnas non adtexerant (quia vrbem ſubitò occupare intendebant) maxima vrbi præſidioque pericula intentabant cuniculis antriſque ſubterraneis, quibus vrbem velut penſilem faciebant, & impoſito puluere tormentario, eoque incenſo, terribiliſſimis fragoribus ruptutiſq; muros demoliebantur. Vrbe magna ex parte muris nudata, fecerunt creberrimas oppugnationes, ſed inuictum præſidij robur ſemper cum damno eos repulit. Intereà Rex Ferdinandus, qui in oppido Lintz velut in ſpecula ad Danubium morabatur, magna vndiq; cōciebat auxilia, vt obſeſſis opem ferret, quorum magna pars in procinctu iam erat. Quod vbi animaduertit Turca, ſoluit obſidionem incenſis caſtris ſuis die decimo ſexto Octobris, & inglorius Cōſtantinopolim reuerſus eſt. Hæc Cochlæus horum pænè ſpectator. Sub idem tempus, (nempe 14. die Octobris,) Margareta Auſtriaca Belgij Gubernatrix promulgat Edictum, cuius hæc præcipua verba ſunt, ex Gallico tranſlata, vt ſunt impreſſa cum aliis Diplomatibus, Gandaui anno 1559. Cæſar ſuis fidelibus ſalutem. Tametſi contra errores & nouitates Martini Lutheri & aliorū varias ediderimus Ordinationes, appoſitis certis pœnis gratioſis, (vide ſuprà ad annū 1526.) nec tamen proficiamus; idcircò vltra ea quæ ſupe-

Vt heretici ſimul contra Turcam conferrēt, permittit eis Ferdinandus quæ frater paulò pòſt reuocauit.

Publico ſcripto conatur defendere Lutherus hinc ſuum Articulum, Quòd præliari aduerſus Turcam ſit Deo repugnare.

Obſidet Turca Viēnam Auſtriæ, & maximas etiam in imbelles edit crudelitates.

Actis variis cuniculis fecerat Viennam velut penſilem.

Nihilominùs poſt quatuor ferè hebdomadarum obſidium Conſtantinopolim inglorius reuerti cogitur.

„ ſuperioribus Edictis à nobis conſtituta ſunt, præcipimus quatenus om- 1529
„ nes in terris noſtris habitantes, vel conuerſantes, ante vigeſimùm quin-
„ tum Nouembris proximum, ad manus primarij Præfecti loci, vbi ha-
„ bitant vel verſantur, deferant omnes libros & ſcripta, quæ habent, di-
„ cti Lutheri aut aliorum opiniones continentia, ſub pœna confiſcationis
„ corporis ſeu vitæ eius qui hoc facere neglexerit. Et tamen, vt omnes in-
„ telligant, nos neque vitæ neque facultatibus aliorum inhiare; moti mi-
„ ſericordia, & de ſpeciali gratia conſentimus, vt quicumque priuatim
„ ſeu etiam publicè perperàm de Fide, de Sacramentis vel Eccleſię conſti-
„ tutionibus ſenſerint, ſi pœnitentia ducti ante dictum vigeſimum quin-
„ tum Nouembris apud primarium loci Præfectum errores ſuos & per-
„ peràm facta eiurauerint, quòd nobis & Iuſtitiæ hac ratione per omnia
„ cenſebuntur ſatisfeciſſe, ſaluo, quòd ante finem quindecim dierum pro-
„ ximè ſequentium, à Paſtore ſuo vel alio poteſtatem habente doceant ſe
„ etiam Eccleſiæ Catholicæ eſſe reconciliatos; ijs tantùm exceptis qui ſe-
„ mel in gratiam recepti iterùm lapſi ſunt, aut qui in vinculis detinentur,
„ aut quorum lis pendet, qui corrigentur ſecundùm ſua delicta, eorúm-
„ que exigentiam. Datum Bruxellæ decimo quarto die Octobris an-
„ no 1529. Hac hieme (vt diximus) ſedebat cum copijs Auranrius ad Florentiam. Intereà Bononiæ ad coronandum corona aurea Cæſarem per Pontificem Clementem neceſſaria inſtruebãtur: quibus paratis, eam Cæſari magna cum pompa impoſuit die 24. Februarij anni 1530. die natali Cæſaris (quo die & Aquiſgrani corona argentea fuit redimitus, & Rex Franciſcus captus) cùm ante biduum ferream Lombardici Regni coronam capite ſuſcepiſſet. Peracta coronatione Cæſar multos diuerſis ornat honoribus, ac inter alios Antonium Crouiacum Reuſſij Dominum Comitem renuntiat. Exinde in gratiam recipit Ferrariæ Ducem, ei Carpium oppidum, acceptis ſexcentis auri libris, in perpetuum beneficium concedens. Tum Mantuam venit, omniq́ue magnificentiæ genere à Marchione Frederico exceptus, eum ànte abitum, dato Diplomate, Ducem creat. Pontifex fine Martij Romam reuertitur. Iam Francorum Rex Franciſcus omnia pararat, quæ ad recipiendos obſides filios è promiſſo fœderis Cameracenſis erant neceſſaria, Cæſariſq́ue ſyngraphas ac pignora ab Angliæ Rege impetrarat. Itaque Anna Mommorancius, primus Curiæ Regalis Præfectus, mox menſe Ianuario huius anni cum auro ad Fanum Ioannis Luſij venit. Conneſtabilis verò Caſtellæ cum Regis filijs Fontarabiam, cuius mœnia allabitur amnis Toloſa, Galliam ab Hiſpania eò loci ſeparans. In hoc amne longa ſtabat nauis vtriuſque Regni ripam ferè contingens anchoris firmata. Hîc monetarij ab vtraque parte de auri natura diſputantes, idque examinantes

Edictum iterùm Belgicum, quo venia fit hæreticis omnibus ante ſtatum diem errores ſuos eiurantibus.

Excipiuntur tamen hi qui relapſi ſunt, aut nunc in vinculis detinentur.

Coronatur Cæſar à Pontifice Bononiæ corona aurea.

1530

Varios varijs ornat honoribus & titulis.

Fit apparatus redimendis Regis Franciæ liberis.

1530 (nempe singuli frustulum habebant vnius massę, de qua in fœdere conuenerant) tres ferè triuere menses. Eò tandem descensum, vt Franci summæ mille ducentorum millium, adhuc quadraginta millia addiderint. Tum demum auream monetam naui imponunt, traduntque Comestabilis Castellæ ministris; illi verò Mommorancio sanos restituunt Regis Francisci filios, ac sponsam Leonoram: quos Rex, qui hactenus Burdigalis substiterat, summo cum gaudio suscepit, ac sub anni initium Leonoram in vxorem ducit, mensèque Martio corona aurea ad Fanum S. Dionysij redimiri, solemnesque Parisijs nuptias celebrari curauit.

Demum post trium mensium altercationem addenda adhuc erant quadraginta millia.

Ducit Rex Franciæ Leonoram sororẽ Cæsaris.

Augebatur intereà indies Aurantij ad Florentiam exercitus, quòd facta per Italiam pace, non nisi hoc bellum Florentinum restaret. Vastius, qui trans flumen Arnum vrbem premebat, cum iusta manu Florentià profectus, Empolim expugnat; Volaterras ter frustrà oppugnat. Florentini ab alia parte Ducibus Stephanò Columna ac Malatesta, ante auroram Germanorum castra inuadunt. Sed Malatesta tardiùs subsequente, qui priores castra inuaserant, multis trucidatis à posterioribus in vrbem repelluntur. Post captam Monopolim Florentini commeatu egere cœperunt. Eius comparandi causa Ferruccius Florentinorum Dux cum iusta manu Pisas profectus, copias augebat, vi commeatum in vrbem importaturus. Rebus omnibus paratis, cum copijs Pisas egreditur. Aurantius de eius aduentu ac viribus dudum certior factus, cum maiori manu obuiàm progreditur, ac in Pistoriensibus montibus Ferruccium adeptus, prælium committit. Cumque non Ducis, sed equitis officio functurus, inter primos equum calcaribus incitat, bombardæ manualis globo traiectus cadit; Florentini tamen funduntur. Captus Ferruccius à Maramaldo priuatæ inimicitiæ causa occiditur; capitur & Ioannes Cæres cum plerisque clarioribus Præfectis, cecidere è militum vulgo multi. Hac pugna fracti Florentini, cùm denuò castra Cæsariana inuadere statuissent, Malatesta se secuturum negante, quòd res temeritatis plena esset, nihil est factum. Cumque ad seditionem res spectaret, prudentium intercessione necessitati cedentes, quarto Idus Augusti quatuor Oratores in castra ad Ferdinandum Gonzagam (qui Aurantio cæso, Vastio ad Cæsarem profecto, successerat) pro compositione mittunt, ac postero die his legibus conueniunt: Florentini Cæsarianis militibus debita hoc bello stipendia persoluunto. Vrbis status è Cæsaris arbitrio intra tres proximos menses componitor. Libertas sarta recta maneto. Omnium iniuriarum obliuio esto. Baleonius Malatesta cum duobus peditum millibus vrbis custodiæ præesto. Medicæis patria ac bona restituuntor. His ita transactis Cæsarianorum præsidium in vrbem admittunt, redeuntibúsque cum eis Medicæis, Reipublicæ munia commit-

Florentini obsessi commeatus inopia laborare incipiunt.

Pugna acris, qua Aurantius occubuit vincẽtibus tamen Cæsarianis.

Leges quibus Florentini Cæsari se tradunt.

committuntur; pauloque pòst Cæsar Alexandrum Medicæum, è Pontificis voluntate, Hetruriæ Ducem renuntiat, tradita ei in vxorem Margarita filia notha. Tenente obsidione Florentina, Cæsar ad Comitia Augustæ in 8. Aprilis à se indicta erat profectus, venirque eò tardiùs, varijs honoribus & pompis in itinere à Venetis & alijs detentus. Ceterùm quis fuerit successus horum Comitiorum, istis verbis commemorat Cochlæus ibidem præsens: Die 15. Iunij in profesto Corporis Christi Cæsar venit Augustam, ab omnibus solemni pompa exceptus. Illoq; adhuc vespere, & altero die manè per suos egit cum Electore Saxoniæ aliisq; Principibus Lutheranæ factioni adhærentibus, vt antiquo more irent simul cum Maiestate ipsius aliisq; Principibus ac Statibus Imperij in Processione publica, qua deportaretur Venerabile Sacramentum Corporis Christi. Illis autem excusantibus sese, & multa obtendentibus, quę circa eam rem suæ obsisterent fidei; petijt tandem, vt si nollent propter honorem Dei comitari, facerent saltem propter ipsum Cæsarem, vt Vasalli & Principes Imperij. At nec ea ratione persuaderi potuerunt. Vnde factum est vt Processionis tempus vsq; in meridiem protractum fuerit. Cæsar verò nihilominùs vnà cum alijs Principibus ac Statibus Imperij, suisque cum Proceribus Hispanicis Burgundicisque, eam Processionem deuotissimè simul & splendidissimè peregit. Lutheranorum verò contumaciam Cęsar ęgerrimè ferens, voluit, vt mox altera die cum saluo conductu abirent domum. Alij autem Principes, pacis & concordiæ auidi, supplicarunt eius Maiestati, vt sedata ira, daret eis publicam audientiam, iuxta tenorem Edicti per quod vocati fuerant. Sic die 20. Iunij incepta sunt Acta publica. In proximo consessu audientiam dedit Lutheranis Principibus, qui ex scripto fecerunt recitari fidei suæ Confessionem Teutonicè; quam & Latinam exhibuerunt, cuius architectus pręcipuus fuerat Philippus Melanchthon. Parant Catholici confutationem, ostendentes Lutherum anteà longè aliter docuisse, exhibueruntque eam Cæsari, Cæsar Principibus Catholicis. Quibus cùm videretur leniùs respondendum, eáque omittenda, dum mutaretur confutandi modus, abierunt dies aliquot. Exhibitus deinde breuior modus, iterùm consultatione Principum in disquisitionem venit, resque vltra tres septimanas extrahitur; gloriantibus intereà Lutheranis, Papistas obmutuisse. Tandem confutatio in publico recitata fuit, & multa vltrò citróque sunt disputata. Intereà Lutherus varios edebat libellos, quibus & Cæsarem Germanis, & Episcopos plebi odiosos redderet; & palàm Augustę prope curiam Electoris Saxonię vẽdebantur, in quorum vno inter cetera hæc sunt: Non possum non sollicitus esse pro paupere, misera, derelicta, prodita ac vendita Germania. Post Lutheranos aliam quoque

1530

Alexandrum Medicæum Cæsar Ducem Hetruriæ renuntiat dátq; ei vxorem Margaritam filiam notham.

Dux Saxonum Lutheranus cum suis recusat comitari Cæsarem in Processione Venerabilis Sacramento Augustæ.

Vehementer hinc commotus Cæsar, tamen tandem adhuc eis dat publicam audientiam.

Exhibetur Cæsari Cōfessio, dicta Augustana, architecto Philippo Melanchthone.

1530 *Item aliam fidei confessionem exhibent Cæsari quatuor ciuitates Imperiales ex officina Zwinglij.* quoque fidei Confessionem exhibuerunt Cæsari Oratores quatuor ciuitatum Imperialium, Argentinensis, Constantiensis, Memmingensis, & Lindauiensis, qui sectam sequebantur Zwinglij. Quam Cæsar per eosdem Theologos, qui Lutheranam confutauerant, confutari iussit: quæ confutatio publicè iridem recitata est. Cæsar discessuris Lutheranis certos proposuit Articulos in publico Recessu; nempe, vt intra 15. diem Aprilis proximè futuri darent sigillatum responsum, An per omnia cum sua Maiestate & cum aliis Principibus Statibusque Catholicis in fide conuenire velint, nec ne. Item, vt intereà temporis nihil noui in causa fidei finerent in terris suis edi aut venumdari. Item, vt aduersus Zwinglianos & Anabaptistas cum Catholicis conuenirent. *Non recipiunt Lutherani Articulos à Cæsare in Recessu præscriptos.* Verùm illi eiusmodi Articulos recipere noluerunt, & sine concordia discesserũt. Cæsar autem nihilominùs posteà cum omnibus aliis Electoribus Statibusque in generali Recessu, vt vocant, firmiter conclusit, vt omnes constantissimè in prisca Maiorum suorum religione ac fide permanerent. Hæc acta sunt Augustæ, & sigillatim subscripta die 19. Nouembris. Deinde discesserunt omnes, Cæsar & Rex frater eius & multi cum eis Principes versus Coloniam, alij domum. Hæc Cochlæus: qui ad annum sequentem Lutheri calumniis respondens asserit, Recessui huic subscripsisse, siue per seipsos siue per legitimos Procuratores, quinque Electores, Principes alios Ecclesiasticos triginta, sæculares viginti tres, Abbates viginti duos, Comites & Barones triginta duos, ciuitates Imperiales triginta nouem. *Subscribũt tamen eidem Articulis quinque Electores, Principes & E-quites am-plius centum, ciuitates 39.* Et paulò pòst, pridie Kalend. Decembris Mechliniæ è viuis decedit Margarita Austriaca Cæsaris amita, ætatis anno ferè quinquagesimo secundo, Belgicæ gubernationis circiter vigesimo tertio; sepeliturque, vt iusserat, corpus Burgis in Hispania iuxta fratrem Philippum, cor Brugis Flandriæ apud matrem, Mechlinia, vt patria, sibi viscera seruante. *Moritur Margarita Gubernatrix Belgij, succedente Maria sorore Cæsaris.* Iustis pro dignitate solutis, Cæsar in eius locum Belgis præesse iussit sororem Mariam viduam Hungariæ Regis, quam ex Austria Augustam perductam, in Belgium se proficiscentem sequi voluit. Nonis Ianuarij

1531 anni 1531. Ferdinandus Bohemiæ ac Hungariæ Rex, Cæsaris frater, Coloniæ Agrippinæ, præsente Cæsare, à maiori Septem-virũm parte Romanorum Rex renuntiatur, reclamante, facta obtestatione, Saxone, omnibus Protestantibus, tertióque Idus Ianuarij corona Caroli Magni argentea Aquisgrani magna cum pompa redimitur; Cæsarque publicis litteris edicit, eum omnes Imperio subditi pro Rege agnoscant, recipiant, ac obediant, expressè eadem de re ad Saxonem omnesque Protestantes scribens. *Ferdinandus Rex Romanorũ Aquisgrani corona tur, frustrà reclamante Saxone.* Decimo Nono Kal. Februarij, cùm se Aquisgranenses Romanorum Regi sacramento obstrinxissent, postero die Cæsar cum sorore Maria in Brabantiam, Rex Romanorum in Austriam contendit. *Venit Cæsar cum sorore Maria Hũgariæ vidua in Belgiũ.*

Hunc

Hunc annum Cochlæus istis verbis prosequitur: Cùm Cæsar, aliíque Principes ac Status Imperij in generali Recessu constanter conclusissent, permanendum esse in antiqua fide ac religione Patrum, nihílque innouandum ante Generalis Concilij determinationem, Lutherus, qui probè sciebat, quàm fortiter essent Electori Saxoniæ confœderati aliquot Principes ac ciuitates sectæ suæ, cœpit ferocissimè proreuite, edens Teuronicè libellos duos; quorum vnum inscripsit, Glossam in prætensum Edictum Imperiale; alterum, Præmonitionem ad Germanos suos dilectos. In vtroque sanè protestatur se non suadere bellum aut seditionem, » cùm interim nihil faceret studiosiùs. In priori ista habet inter alia: Verumtamen cùm videam quòd hunc præcipuum articulum diabolus » semper blasphemat per suos porcinos Doctores, neque quiescere aut cessare potest; dico ego Doctor Martinus Lutherus, Domini nostri Iesu » Christi indignus Euangelista, quòd hunc Articulum (Fides sola, absque » omni opere, iustificat coram Deo) firmum atque inconcussum permittere debet Romanus Imperator, Turcicus Imperator, Tartaricus Imperator, Persarum Imperator, Papa, omnes Cardinales, Episcopi, Sacerdotes, » Monachi, Moniales, Reges, Principes, Domini, totus mundus simul » cum omnibus dæmoniis, & debent insuper habere ignem infernalem » super capita sua, & nullam gratiarum actionem. Hæc Lutherus illo Tra- » ctatu. Et Tractatu altero: Turca sanè tam insanus non est, vt contra » suum Alcoranum pugnet aut insaniat, sicut faciunt diaboli nostri Papi- » stæ, qui contra proprium suum Euangelium furunt atque insaniunt: » atque per hoc faciunt Turcam purum sanctum, se verò meros ac veros » diabolos. Et rursum: Omnia sunt per Papæ asinos obscurata & oppressa: » sunt vtique asini, & quidem magni, rudes & indocti asini in negotiis » Christianis. Nam & ego vnus eorum fui, & scio me hîc veritatem dice- » re. Ista Lutherus. Pergit Cochlæus: Dum hæc in Saxonia fierent, ac grande ad Lutheranæ sectæ defensionem conflaretur coniurationis fœdus quorumdam Principum, Comitúmque & Ciuitatum, Cæsar verò in Germania inferiore (vbi multas habet Prouincias hereditarias) occupatus esset, apud Heluetios multis iniuriis vexabantur Catholici, maximè à Bernensibus & Tigurinis, qui ceteris erant potentiores. Vnde factum est vt Quinque Cantones Catholici, nempe Lucernenses, Vriensis, Suitenses, Subsiluani, atque Zugenses, communi decreto bellum Tigurinis indixerint die quarta Octobris. Mox igitur, hac denuntiatione facta, ad pugnandum sese ex vtraque parte parauerunt. Die itaque vndecima Octobris Tigurini, præmisso eorum Capitaneo cum cohorte vna ac sex bombardis rotatis, ipsi cum optimo quoque milite ac viginti bombardis grandibus subsecuti, transcenso Albi monte, prope Monasterium quod

1531

Lutherus innixus Saxoni & Fœderatis Principibus immensum furit.

Vocat se Euangelistam, protestaturque contra Imperatorem, Papam, totumque mundum, simul cum omnibus dæmoniis.

Probare nititur Lutherus Papistas peiores esse Turcis, & meros diabolos.

Heluetij Catholici contra Tigurinos hæreticos se vexantes arma parant.

Cappella

1531

Primum prælium, vincentibus Catholicis, vbi cæsus Zvvinglius, aliiq; mille quingenti.

Cappella dicitur, tres Cantones Catholicorum, nempe Suitenses, Zugenses & Subsiluanos aggressi sunt. Catholici autem, positis insidiis, statim post congressum retrocesserunt, fugam simulantes. Mox verò valido cum agmine prorumpentes, Tigurinos in fugam verterunt, numerusque cæsorum fuit ad mille quingentos. Repertus fuit in ea strage & Zwinglius omnis discordiæ inter Heluetios auctor, & alij Apostatæ insignes, nempe Abbas & Prior Cappellæ, Commendator Risnacensis, & alij; & ex ciuibus fortissimi quique. Alterum deinde prælium commissum est

Secundum prælium apud Heluetios, iterùm hæreticis aduersum.

die decimo septimo Octobris, iterùm Catholicis secundum, hæreticisq; aduersum. Nam Tigurini seu Turicenses post acceptam cladem vocauerunt in auxilium Bernenses, collectóque exercitu circiter triginta millia peditum processerunt in campum, partitóque exercitu in duo agmina, Turicenses versus Zugam, Bernenses versus Lucernam profecti sunt. Quinque autem Cantones Catholici, coniunctis viribus ad octodecim millia peditum habuerunt, congressiq; cum Bernensibus circa fluuium quemdam, compulerunt eos in fugam: in fluuio autem perierunt quingenti, & cæsi sunt in prælio septingenti. Rursus præliatum est die vigesi-

Tertium prælium, pugnantibus iam pro Tigurinis hæreticis non solùm Bernensibus sed & Basiliensibus & aliis.

mo quarto Octobris. Tigurini enim ac Bernenses accersierant in auxilium Basilienses quoque & Schafhusenses, volebántque noctu in hostes imparatos irruere. Catholici non omnes erant simul. Lucernenses enim propter Bernenses seorsum habebant exercitum. Alij autem quatuor Cantones, intellecto hostium proposito, albas camisias super arma sua induerunt, vt noctu inter se cognitionis signum haberent. Inito igitur

Cruentum sanè prælium, tamē inclinante tandem victoria ad Catholicos, cæsis hæreticorum sex millibus.

prælio, primum certamen adeò asperum atque cruentum fuit, vt Catholici circa principia ad quintum vsque membrum seu ordinem cæderentur. Deo autem adiutore, vicerunt tandem, atque hæreticos in fugam compulerunt, cæsis sex millibus eorum. Neque tamen quieuit ira hostium. Vltimo enim die Octobris in Vigilia omnium Sanctorum rursus congressi sunt Turicenses contra quinque Cantones Catholicos, sed nihilo feliciùs quàm priùs. Nam Catholici secunda hora noctis sex millibus inuaserunt eorum castra, cæsisque quinque millibus hostium, re-

Quartum prælium iisdem Catholicis prosperum.

liquos qui non aufugerant, ceperunt. fuerant autem iisce castris octo millia. Tandem intercedentibus multarum ciuitatum Imperialium Imperatoribus, hæretici concordiam cum Catholicis Quinque Canto-

Tandem pax sancitur.

nibus inierunt, Turicenses quidem die 16. Nouembris, Bernenses verò die 24. eiusdem mensis; hac lege primaria, Singuli singulos absque dis- "
putatione circa suam fidem quietos dimitterent. Hæc Cochlæus. Eo- "
dem hoc anno circa Kalend. Octob. Christiernus Secūdus, Daniæ Rex, exul exactusque, cùm iusta neque à Cæsare, neque ab alio Principe auxilia impetrare potuisset, consensu Cæsaris à Belgis mutuò accipit duodecim

decim onerarias naues maiores, ac mediocrem pecuniæ ſummam, coactiſque circiter decem millibus peditum, ac aliquot voluntariis, claſſi imponit, Norwegiamque verſus contendens, inde ſe Daniam amicorum ope facilè ſubacturum ſperabat. Appellit cum claſſe Anſloium, munitionémque Aggershuſianam deditione obtinet. Ex aduerſo adiuti à Lubecenſibus Fredericus Electus Daniæ, ac Guſtauus Sueciæ Rex, conatibus Chriſtiemi facilè reſtitere. Nam propter hiemis ſummam ea in regione aſperitatem, agi ab vtraque parte parum potuit, nauibus non paucis tempeſtate deletis. Cuius belli occaſione factum eſt, vt ſumma annonæ apud Hollandos eſſet caritas. Lubecenſes enim Danis coniuncti Zontam clauſerant, nec Hollandos eam tranſire volebant, ægerrimè ferentes, quòd nauibus & milite eorum inſtructus Chriſtiernus nouum eis concitaſſet bellum; quamquam eò Regem Chriſtiernum redegiſſent, vt Anſloij muris incluſus, ſe defendere cogeretur, qui & non multò pòſt per ſpeciem compoſitionis in hoſtium claſſem cum paucis ingreſſus, cauſantium (ſed falsò, vt volunt) quòd leges induciarum violare eſſet conatus, Sundeburgi arci Holſatiæ munitiſſimæ captiuus includitur, in qua poſt annos vigintiquinque obiit. Tandem ſequenti Iunio Belgæ cum Danis ac Lubecenſibus Coppenhauiæ congregati, firmam æternámque pacem fecerunt. Tertio Decembris Cæſar in Germaniam profecturus, primùm Tornacum certis de cauſis contendit, ibique eo die Equitum Aurei velleris numerum, nouis aliquot adſcitis, ſupplet. Menſe Ianuario anni 1532. Cæſar è Belgio Ratisbonam ad Comitia contendit; Kalendiſque Februarij Moguntiam veniens, Archipræſule ac Palatino petente, concedit, cum Proteſtantibus de pace agi liceat. Sed numquam res ad optatum finem perueniſſet, niſi Solymannus Turcarum Rex cum trecentis virorum millibus ad expugnandam Auſtriæ Viennam aduenire fuiſſet nuntiatus. Quare concedente Cæſare, vt ad tempus Generalis aut Prouincialis Concilij Proteſtantes ſine vlla moleſtia Religionis nouæ ritibus vterentur, communibus omnes conſilijs ac animis auxilia Cæſari contra Solymannum mittunt. Erant autem in Proteſtantium fœdere Germaniæ Principes ſeptem, Ciuitates viginti quatuor. His ſe non Religionis cauſa, ſed quòd Ferdinandum Rom. Regem creatum non probarent, Bauari fratres iunxerant; Rex quoque Francorum, qui apud Bauaros centum millia aureorum liliorum depoſuerat. Erat & eis operam pollicitus Anglus, qui repudiata Cæſaris matertera, Annam Boulainam ex ſe in adulterio grauidam vxorem ducere animo decreuerat. Ita Heuterus. Sed Cochlæus huius æui Scriptor in hunc modum narrat ad annum præſentem: Cæſar vt eiuſmodi motus conſpirationeſque ſectarum in Germania incruentis conſilijs reprime-

1531 *Auxilia Chriſtiernus Danus à Belgis accipit recuperando Regno, ſed nullo fructu.*

Tandem Chriſtiernus ab hoſtibus in carcerem compingitur, vbi poſt aliquot annos obijt.

1532

Conceditur à Cæſare Lutheranis ad tempus quies vt ſimul auxilia mittant contra irruentem Turcam.

Ddd ret,

1532 ret, atque compesceret, indixerat Dietam, vt vocant, Imperialem, Spiræ celebrandam. Verùm vbi intellexit maximum Turcarum apparatum & exercitum appropinquare, transtulit eam Dietam Ratisponæ celebrandam. Vbi cùm conuenissent Cæsar Statusque Imperij, Lutherani Principes cum confœderatis suis seorsum conuenerunt Sueinfordiæ in Franconia. Ad quos Cæsaris consensu profecti sunt duo Electores, Moguntinus & Palatinus Rheni, vt cum ipsis tractarent de maturando aduersus Turcas (qui iam cum maximis copijs in Vngariam peruenerant) auxilio, in Augustana Dieta promisso. Quantum hi apud eos profecerint, non est vulgo cognitum; retulerunt autem Cæsari Ratisponæ. Intereà Turcarum tyrannus maximis cum copijs per Vngariam versus Austriam, vt Viennam rursus obsideret, contendebat. At Cæsar, misso illuc valido præsidio, festinatum, & iampridem Augustæ promissum auxilium exigens, è Burgundia quoque & ex Inferiori Germania egregium accersiuit equitatum. Accurrerunt itaque plurimi vndique è Germania milites versus Viennam: quorum omnium Dux & Imperator per sese voluit esse Cæsar, qui Turcarum tyranno iam denuntiauerat suum aduentum, ad ineundum cum eo prælium. At Turca, qui totis viribus paruum circa fines Austriæ oppidum nomine Gynsam oppugnabat, multis diebus, cùm expugnare non posset, miratus præsidij virtutem, euocauit in colloquium oppidi Præfectum Regi Ferdinando fidelissimum: qui vulneribus, laboribusque & vigilijs confectus animi virtute Turcis admirationi spectaculoque fuit. Vbi cùm accepisset Turca, aduenisse ipsum Cæsarem Viennam vsque, à qua nouem tantùm milliaribus distabat Gynsa, immemor addicti prælij, soluta obsidione turpi fuga retrò abijt, cùm esset alioqui bellicæ gloriæ auidissimus. Ne tamen impunè aufugeret, Cæsar septemdecim millia Turcarum, qui populando moram fecerant, assecutus, internecioni dedit. Dimisso deinde exercitu, relicta Germania, in Italiam redijt; cùm paulò antè, moliente contra Turcas Cæsare, Dux Saxoniæ Ioannes Princeps Elector non longè à Wittenberga in loco venationis mortuus esset. Hactenus Cochlæus. Habuerat Cæsar iuxta Viennam in castris, vt nonnulli scribunt, ducenta sexaginta hominum millia. At flos peditum centum millia, equitum triginta millia non superabat. Dixisse Solymannus ad familiares fertur, non se temulentos Germanos, sed Caroli fortunam reformidasse. Cæsar, cognito Solymanni regressu, in Italiam reuerti statuit, quidquid frater Ferdinandus rogaret, Ioannem Vaiuodam Hungariâ eijceret; cui nil aliud tribuit, quàm vt Itali Austriacis iuncti, Duce Maramaldo, in Hungaria bellum gererent. Sed Itali in seditionem versi, ad octo millia virorum, inuitis Ducibus, domum contendêre,

Cæsare agente Comitia Ratispona, Lutherani Principes seorsim in Franconia conueniũt.

Intereà Turca cum maximis copiis iterũm versus Austriam venit.

Occurrens ei Cæsar denuntiat ei prælium.

Turcarum Imp relicta obsidione Gynse, turpi fuga retrò abit; cæsi palabundi Turcæ à Cæsare ad septemdecim millia.

Dictum Solymanni Turcarum Imp de fortuna Cæsaris.

tendêre, reliqui cum Maramaldo mansere. Cæsar cum veteranis Germanis ac omnibus Hispanis, per Forum-Iulij Venetorumque ditiones amicè ac pacatè incedens, Mediolanum peruenit, menseque Nouembri ad Ordines Imperij dat litteras, iubens pacem Ratisponensem obseruent, fratremque Rom. Regem agnoscant, sibi necessariò ex Italia in Hispaniam proficiscendum. Sub anni finem Cæsar ac Pontifex iterùm Bononiam conuenere, sed in negotiorum communicatione non satis consensere. Optabat Cæsar, Catharinam Medicæam Vrbinatium Ducis filiam Francisco Sfortiæ in vxorem dare; asserebat Pontifex, se eam Duci Aureliano Regis Francorum filio promisisse. Tractabant tamen de nouo inter se ceterósque Italiæ Principes fœdere ineundo, quod demum anno 1533. die vigesimo quarto Februarij (die Cæsari toties fausto) perfectum fuit. Comprehendebantur hoc fœdere Pontifex Clemens, Cæsar, Rom. Rex, omnésque Italiæ Principes, exceptis Venetis. Hi ad præsentis Italiæ status defensionem se inuicem obstrinxere, exprimentes, quem quisque militum numerum ac quantum auri esset collaturus, si quis Italiæ bellum intulisset, atque Antonium Leuam (quem Mediolani manere volebant) Confœderatorum Imperatorem nominant. Sub hoc tempus (Cochlæo testante) missi fuerunt in Germaniam Oratores duo: vnus à Papa Clemente, alter à Cæsare Carolo, qui Principibus ac Statibus Imperij annuntiarent futuri Concilij Generalis celebrationem in vna ex his tribus ciuitatibus, Mantua, Bononia, vel Placentia. Elector Saxoniæ differt responsum, donec cum suis cōsultet in Conuentu Smalkaldiensi sub finem Iunij habendo. Facta igitur ibi deliberatione, scripserunt responsum, in quo vbique prætulerunt Pontifici Cæsarem, flagitantes vt in Germania celebraretur Concilium. Hæc & plura Cochlæus. Quæ dum in Germania aguntur, Cæsar sinceræ voluntatis suæ testimonium Italis quoque præbiturus, euocata è Belgio Christierna Dana, sororis Elisabethæ filia, eam Francisco Sfortiæ in vxorem dat; Feltrio Vrbinatium Duci Sotam restituit; Columnios Proceres magnis donis prosequitur; Andreæ Auriæ Principatum Melfitanum confirmat; Mantuæ Duci Montferrati Marchionatus Diplomatis spem facit; Ferrariæ Ducem, adiudicata illi Mutina ac Rhegio, suum paulò antè fecerat; Venetos, restituto Sfortia, sibi conciliarat; Pontificem, debellata subactaque Florentia, ac desponsata Alexandro Medicæo Margarita filia, sibi deuinxerat. Atque in hunc modum rebus Italicis constitutis, initio veris Cæsar Bononia profectus Papiam venit, camposque sua victoria, ac capti Francorum Regis, cæsique exercitus memoria nobilitatos, extantesque adhuc Francorum castrorum reliquias, monstrante Vastio, summo cum gaudio inspicit, plenéque de eius pugnæ occasione,

1532

Rursum colloquuntur Pontifex & Cæsar Bononiæ in Italia.

1533

Ipse, Principesque Italiæ, exceptis Venetis, fœdus inter se sanciunt.

Denuntiatur Germanis de indicendo Generali Concilio.

Cæsar antequam in Hispaniam traiiciat, omnes passim Italos sibi beneficiis deuincit.

Ddd 2 initio,

1533 initio, progressu, ac successu edoctus, Mediolanum venit. Sfortia arce egressus, eam Cæsari relinquit, in priuatam quam in vrbe habebat, diuertens domum. Hîc se venationibus, donec omnia ad profectionem parata esse ex Auriæ litteris didicisset, recreat. Tum Genuam profectus, in suburbanis Auriæ magnificentissimis hortis excipitur, pauloque pòst classem soluens, haud procul Massilia suborto secundo vento in altum delatus, paucis diebus in Hispaniam appellit. Hac æstate dictus Andreas Auria Cæsarianæ classis Præfectus, Coronem Græciæ ciuitatem, quam superiori anno, eiectis Turcis, occuparat, Hispanorumque præsidio munierat, iusta Solymanni classe obsessam liberauit, ac de rebus necessarijs recreauit, Turcarum classe in varias partes dissipata, terrestrem quoque obsidionẽ relinquere ijs coactis. Intereà Francorum Rex Põtificem omni pollicitationum genere demulcens, tandem pridie Nonas Octobres Massiliam pertrahit, ac posteaquam admodum amicè inter se aliquamdiu communicassent, Catharina Medicæa Vrbinatium Ducis filia, inspiciente summopereque lætante Pontifice, Henrico Aureliæ Duci Regis Franciæ filio natu secundo, qui posteà patri in Regno successit, nubit, eique decimum sextum nondum annum ingresso mox prima nocte in amplexus venit. Mense Nouembri Pontifex, rebus omnibus Massiliæ cum Francorum Rege ex animi sententia peractis, Genuam, indeque terrestri itinere Romam peruenit, hominibus variè de hac eius profectione & Catharinę nuptiis iudicantibus. Hoc quoque anno Henricus Octauus Angliæ Rex, repudiata Catharina Cæsaris matertera, cum qua per viginti annos coniunctè vixerat, filiumque qui paucis diebus vixit, ac filiam Mariam Cæsaris filio Philippo posteà nuptam susceperat, Annam Boulainam Reginæ Catharinæ pedisequam, ex se grauidam, in vxorem, vti credi volebat, acceperat, ac Londini quarto Kal. Iunij corona redimiri iussit. Peperit Anna septimo Idus Septembris filiam Elisabetham, quæ sorori Mariæ in Regno Angliæ successit. Anno 1534. die vigesimo tertio mensis Martij Rex Angliæ Henricus ob dictum repudium, & putatitias nuptias nullis factis admonitionibus aures præbens, lata Romæ sententia condemnatur, & Boulainæ coniugium adulterium esse pronuntiatur. Quare grauissimo contra Romanam Ecclesiam concepto odio, cùm nullam sui vindicandi aliam conspiceret rationem, reiecta Sedis Apostolicæ obedientia, per suum Parlamentum die tertio Nouembris edicit, Regem summum caput Ecclesiæ Anglicanæ omnes agnoscant, capitis pœna his qui non parent constituta. In Germania Philippus Hassiæ Lantgrauius, Austriacæ crescentis potentiæ æmulus, ac dudum à Franco ad concitandum Cæsari in Germania bellum inductus, clàm hoc anno in Franciam proficiscitur, accepta; à Re-

Cesar Mediolanum, hinc Genuam, inde in Hispaniam trãsmittit.

Auria insignem cladem Turcis in Græcia infert.

Nubit Catharina Medicæa Pontificis neptis Henrico secundogenito Regis Frãcorum.

Henricus VIII. Angliæ Rex, reiecta vxore, cum qua 20. annos vixerat, iungit se Annæ Boulainæ.

1534 *Declarato Romæ, Boulainæ coniugium esse adulterium, Anglus publicè edicit se caput Ecclesiæ Anglicanæ omnes agnoscãt pœna capitis.*

à Rege pecunia, negotium restituendi Vlrichi Ducis Wirtembergij, ante decennium à Sueuico fœdere pulsi, suscipit. Cogit è suis ac sociis pecunia Francica iustas peditum equitúmque copias, ac tribus locis Ducatum Wirtembergicum ingressus, maioréque parte in potestatem redacta, ad oppidum Laufenum, Ferdinandi Rom. Regis copias, quibus Philippus Palatinus præerat, promptioribus cæsis, in fugam agit. Sed mense Iulio pax certis legibus, Vlricho restituto, componitur: quam ea conditione Cæsar confirmauit, vt Vlrichus eiúsque heredes Ducatum Wirtembergij ab Austriæ Archiduce beneficiario iure obtinerent, feminæque in eum non succederent, sed deficiente virili herede Ducatus ad Austriacos deuolueretur, tum certum peditum equitúmque numerum contra vrbem Monasteriensem, quam Anabaptistæ, eiecto Antistite, occuparant, mitteret. Etenim dicti Anabaptistæ ob seditiosa absurdaq; dogmata, è Flandria, Hollandia, viciníſque locis dudum pulsi, cùm in Westphalia magno numero consedissent, tandem qui Monasterij erant, mense Februario huius anni res suas satis ex animo procedere videntes, digladiantibus ibidem toto biennio inter se Catholicis & Lutheranis, vt numero aucti certiùs vim facerent, Coesveldiam, Wesaliam, Warendorpium, ac Osenbruggum ad suæ sectæ homines scribunt, datum sibi à Deo Monasterij Varem, qui rectam eius voluntatem hominibus exponeret. (Hic erat Ioannes Beukelarius sartor Leidensis Hollandus, paulò pòst Rex ab iis constitutus.) Proinde quamprimùm Monasterium se conferrent, nihil eis defuturum, sed in summa rerum affluentia victuros. Lectis litteris clàm magno numero è dictis oppidis Monasterium confluunt, ac ciuium dissidio opportunè & prudenter vtendum statuentes (ne se Lutherani anticiparent) meliori ciuium parte per seditionem pulsa, Rempublicam inuadunt, Senatum è suis legunt, opportuna vrbis loca præsidiis muniunt, sacella, Nobilium ædes, similiáque in ciuitatis circuitu diruunt. Tum templa eorúmque ornatum diripiunt, ac vt fanatici (diuino enim se Spiritu concitari iactabant) per vrbem discurrunt, horribilique eiulatu ad populum vociferantur, de præteritis pœniterent, ac diuinæ iræ flagella impendentia auerterent. Et post hæc subitò correptis armis, omnes vrbe pellunt qui rebaptizari nolebant, eorúmque bona inuadentes in prædam vertunt. Et quoniam non dubitabant, quin Antistes suis amicorúmque viribus Monasterium esset oppugnaturus, scribunt Harlemum, Amstelrodamum, ac aliorum oppidorum præcipuos suæ sectæ Præfectos, his inter cetera verbis: Charissimi fratres ac sorores, certiores vos facimus, à Deo nobis patefactum iniunctúmque, singuli vestrûm quàm primùm se instruant profectioni versus nouam electámque à Deo Ierusalem. Tumulus enim horribilis toti instat terrarum

[Margin: 1534]

[Margin: *Initia belli Germanici occasione pulsi nuper Ducis Wirtembergij.*]

[Margin: *Restituitur idem Dux certis legibus.*]

[Margin: *Anabaptistæ Rempublicã Monasteriensem inuadunt.*]

[Margin: *Pulsis omnibus qui rebaptizari nolebãt, ad resistendum se instruunt.*]

 tarum

1534 rarum orbi, de qua locutus est Ieremias capite quinquagesimo primo, « dicens: Fugiat è Babylone, qui animam suam saluam cupit. Plura non « dico, sed Dei nomine vobis præcipio, vt obediatis, ac opportunum tem- « pus elabi non sinatis. Nemini curæ sit incredulus maritus, nec vxor, « quemadmodum nec immorigeri liberi; opes ac diuitias, maritos, vxo- « res ac liberos noua Ierusalem abundè ac affluenter habet & dabit. Pro- « inde nulla re vos onerate, præterquam auro, argento, panno lineo, veste « vna præcipuaque, ac commeatu, quo in itinere exiguo tempore egebitis. « Curate autem vt ad dimidium milliaris præter Hasselium iuxta Mon- « tis Monasterium, vigesimo quarto Martij circa meridiem conueniatis, « nec anteà nec posteà. Si qui verò venire neglexerint, sanguinis eorum in- « nocens esse volo, eaque de re obtestor. Subscriptum erat, Emanuel. His « litteris in varias ciuitates ac pagos dimissis, conuenere vigesimo primo Martij iuxta Hollandiæ oppidum Monikendamum onerariæ supra triginta varij generis, alter de alterius profectione ignari; nisi quòd singulis in nauibus vnus erat rerum conscius, qui omnium se inscium simulans, diuino prorsus Spiritu impulsos naues huc direxisse, famam spargebat. Id autem stulti imperitique lubenter credebant. Communicatis igitur consiliis, eodem die naues soluunt, ac Swartewateram contendunt. Sed quòd ante vel post vigesimum quartum Martij conuenire non debebant, vno die medio Sinu in anchoris quiescunt. Intereà Transisulani varijs locis de eorum aduentu certiores facti, ignarique quò tanta tenderet quídve moliretur classis, Ducibus Drossardis Vollenhouio ac Geelmudano è proximis ciuitatibus ac pagis magna multitudine cum armis in vnum conueniunt, ac Swartewateram contendentes, descensum Anabaptistis, nisi iustam aduentus dedissent causam, impedire constituunt. Illi Deo fidentes, à nemine vim timebant, ac proptereà in terram sine armis pro parte descenderant. Quare facilè ab armatis capti, cùm aliquot Præfecti in tortura rei veritatem edidissent, armorumque ingens repertus numerus verba comprobasset, capite puniuntur, vulgo in nauibus retruso ac custodito, donec Bruxella à Principe Maria didicissent, quid de eis statui vellet. Princeps interfici omnes iussit, qui sectam eiurare nollent, ceteros minis oneratos nudos dimitti. Nautæ cum nauibus sunt dimissi, quòd ignorasse se docuissent qua de causa essent conducti. Reperta est in classe auri argentique magna copia, lineæ telæ complures, aliquot millia lancearum pedestrium, gladiorum, sclopetorum cum puluere tormentario, tympana quatuor, & signa militaria quatuor. Hoc auxilio frustrati Monasterienses, è vicinis ciuitatibus ac pagis auxilia contraxerunt, vt Cochlæus subducit, ad trecentos (nequidquam Antistite vias obsidente) ac populum Monasteriensem partim metu, partim

Inuitant omnes ad fanaticam suam nouam Ierusalem.

Omnium esset copia, sed tamen auro & argento & lineo panno, nulla re alia, se onerarent.

Onerariæ supra triginta hominum fanaticorum ex Waterlandia illuc tendunt.

Insigniter castigantur à Drossardis Vollenhouio ac Geelmudano.

Omnes qui sectam eiurare nolebant, interfecti sunt, ceteri nudi dimissi.

tim mendacissimis promissis in partes tractum, ad muniendam vrbem, propulsandosque Antistitis conatus se conferunt. Erant autem huius factionis præcipui auctores Ioannes Matthæi pistor Harlemensis, Ioannes Beukelarius sartor Leidanus, Ioannes Ghelanus, ac Ioannes Campensis, qui se summi Dei Vates credi volebant. Hi è sui similibus Magistratum legunt viginti quatuor virorum, è quibus duo Consules creabantur, Bernardus Cnipperdollius, ac Gerardus Cuipenbrouc. Ciues verò vno consensu omnibus occlusis tabernis, ad muniendam vrbem confluebant, cibum è publico accipientes. Primo die dabantur eis carnes recentes; altero, fumo induratæ, tertio, haleca, butyrum, caseus. Hic modus obseruabatur semper in ordinem rediens; nec ab opere domum ire licebat, nisi tertio quoque die semel, idque tempore pomeridiano, sed ante tenebras redeundum erat. Nocte nemini abesse licebat. Singulis quoque diebus singuli Vates ad vrbis portas per continuam concionabantur horam, animabantque populum ad defensionem nouæ Ierusalem, ac Regni Sion. Premebat Antistes vrbem obsidione, sed erumpit cum trecentis deuotis Retinctis eorum Dux, Vates Ioannes Matthæi Harlemius, ac Antistitis castra, illata clade non semel inuadit, spoliaque opima in vrbem refert. Quo euentu ex audaculo temerarius factus, quodam die cum triginta tantùm viris castra inuadit; paucisque cæsis mox repellitur, ac cum maxima suorum parte interficitur, magno populi stupore, qui primum præcipuumque Vatem numquam à Deo desertum iri, sibi persuaserant. Sed in huius locum succedit Ioannes Beukelarius Leidanus; qui nocte quadam è lecto euolans, nudus per vrbem discurrit, clamitans, Rex Sion adest; domumque reuersus, mutum se per triduum simulat, scribens, Deum linguam suam immobilem tenere. Tertio die redditum sibi linguæ vsum dicens, multa quæ ad belli ac politiæ statum spectabant, ex diuina, vt dicebat, inspiratione ordinauit. Tum prodit in publicum, ac vt singuli fortunas omnes in commune adferant, Deum iussisse ait, cum singulis necessaria liberaliter largiturum affirmans. Faber quidam ferrarius nomine Hubertus, liberiùs in hos Vates iocatus, ab alio Vate tormenti globo traiicitur, dicente, iussisse Deum ita faceret. Moysaicis enim vtebatur verbis auctoritate plenis: Hæc dicit Dominus. Omnibus verò Edictis ac Statutis vitæ pœna transgressoribus erat constituta; perieréque similes ob causas, aut quòd clàm defectionem meditarentur, supra quinquaginta viros, Vatibus semper carnificum officio fungentibus. Octauo Kal. Augusti nonus Vates, opere aurifex, nomine Ioannes Dusentschuir Warendorpius, in publicum prouolat, festinansque ad Ioannem Beukelarium Leidanum, magno populi confluxu, furenti ac insanienti similis, Deum iubere ait, Beukelarius

1534

Quatuor Vates Monasterienses, creatis Senatoribus & Cōsulibus, ciues omnes vt occlusis tabernis se ad muniendam vrbem conferant, edicunt.

Præbebatur cibus omnibus è publico, mira œconomia.

Vnus Vatū in castra Antistitis erumpens, primò victor, posteà victus cadit.

Fingit Vates alius iussisse Deum, omnes in commune facultates conferrent.

Tertius iactat. Beukelarium sartorem Leidanum à Deo Regem constitui.

1534 rius in Dauidis Regnum succedat, Principesque terrarum omnes ob impietatem subigat, pijsque Regnum perpetuum constituat, tandem id Christo traditurus. Hac ratione Beukelarius omnium consensu Monasterij Rex constiturus, Bernardum Rotman Interpretem suum nominat, ordinarios stipatores duodecim, Consiliarios quatuor hos, Gerardum Boucbinder Swollanum, Bernardum Crechtinc, vtrumque Sacerdotem apostatam, Henricum Rec ac Geratdum Reninc ciues Monasterienses. Deinde & Magistratum mutat, bellique Præfectos pro arbitrio constituit. Postremùm conuocato vniuerso populo ad publicam cœnam, quæ in cœmeterio summi templi apparabatur, conuenere hominum vtriusque sexus quinque millia, appositæque fuere primùm carnes fumo induratæ, tum recentes elixæ (Belgæ *Hutspot* vocant) potus tantùm cereuisia fuit. Absoluta ferè cœna, aduenit Rex, nigra holosericà amictus tunica; torques aureus à dextro humero ad sinistri ferè lateris femur propendebat, appendebatque illi orbis terræ aureus à duobus transuersis gladijs perforatus. Capitis eius tegumentum aurea ornabatur corona è puro puto auro, dextra eiusdem metalli ferebat sceptrum. Deinde (verba sunt Cochlæi) sumpserunt Rex & Regina placentas triticeas, quas fregerunt, aliisque porrexerunt, dicentes: Accipite & manducate, atque annuntiate mortem Domini. Similiter & cantharum vini cum hisce verbis: Accipite & bibite ex eo omnes, atque annuntiate mortem Domini. Sic & sedentes posteà, alter alteri porrexerunt sub hisce verbis: Accipe frater, aut soror, & comede ex hoc; sicut Christus se tradidit pro me, ita & ego me tradam pro te. Sic posteà Rex quoque & Regina cum ministris suis, atque cum ijs qui ex vigilijs aduenerant, cœnam itidem celebrarunt assidentes mensæ. Peracta autem cœna, interrogauit Rex in genere totum cœtum, An parati essent omnes facere ac pati voluntatem Patris? Cunctis annuentibus, ait: Hæc est voluntas Patris, & hoc eius mandatum, vt aliquos vestrûm emittam ad annuntiandum mirabilia eius quæ nobiscum fecit. Deinde nominatim ex scheda legit eius Propheta, sex qui irent Osnaburgum, sex qui Casfeldiam, & alios aliò. Hæc Cochlæus eius temporis Scriptor. Addit Heuterus, quòd cùm quædam concubinæ Regis (erant eæ numero tredecim) ista non probassent, falsò obiecto adulterio capite punitæ sint, ipso Rege hanc eis operam dignante. Reliqua dicentur mox anno sequenti. Hoc anno Romæ moritur Papa Clemens Septimus diuturno morbo tabefactus: succedit Alexander Farnesius Romana familia natus, qui Paulus Tertius nominari voluit, Romanis lætantibus quòd pòst tredecim Pontifices, spatio centum ac trium annorum, iterùm Romani generis Papam in D. Petri Sede secundo nonas Nouembris sedentem vidissent.

Sumit sibi Rex fanaticus stipatores duodecim, omniaq; pro arbitrio constituit.

Rex omnibus dat cœnam vestitu planè regio.

O impios irrisores Cœnæ Dominicæ!

Mittit suos Rex ad vicinas vrbes, ipse se interim oblectat concubinis tredecim.

Mortuo Clementi Septimo succedit Paulus Tertius Farnesius Romanus.

Cona-

Conabantur intereà Anabaptistæ varijs Hollandiæ ac Frisiæ locis vires colligere, ac Monasteriensibus auxilio proficisci, sed semper detectæ coitiones fuere. Ianuarij die vigesimo quarto anni proximi 1535. Leidam 1535
Hollandiæ claram ciuitatem occupare voluerunt; sed in tempore aperta Magistratui proditione, armatæ ciuium tribus vi obuiàm eorum cœptis iuere; captiui gladio ac igne periere, feminæ aquis sunt suffocatæ. In Frisia mense Aprili Audecloosteram occupant, muniuntque, sed expugnati, cæsi ac puniti plerique sunt, ceteri in varias partes diffugêre. Decimo Maij Amstelrodami res in summo fuerat periculo. Ædem enim publicam seu Prætoriam occupatant, auxiliaque expectantes, contra ciues aliquamdiu defenderant, discurrentibus interim eorum fautotibus nonnullis per plateas, viris ac feminis partim nudis partim vestitis, ac horrendum inclamantibus, Væ, Væ, Væ, pœnitcat vitæ anteactæ, adest postremus mundi dies; nouum Christi instat tegnum; impij omnes (Catholicos indicabant) iam iam pœnas sunt daturi. Sed tandem interfecti viginti octo, ceteri capti, aqua, igne, gladio aut laqueo periere: ex ciuibus etiam desiderati aliquot, interque hos alter Consulum. Turbarum atchitectus fuit Ioannes Ghelius, de quo suprà, Vates Monastetio inter ceteros à Rege emissus, qui simulata pœnitentia, Bruxellæ gratiæ Diploma obtinuerat, atque eo tutus Amstelrodami confidebat. Is, cùm aliquamdiu sclopeti continua exoneratione ciues irritasset, globo traiectus occubuerat. Harlemij etiam quidam eius sectæ ædium tecta ascendentes, è cælo consilium ac cibum expectabant. Idem & alij, qui procetas conscenderant atbores, à Deo se extortutos persuaserant. Sed cùm in vanum aliquot diebus rogassent ac expectassent, fame deficientes pœnum inuisunt. Non pauci stultitiæ pœnas dantes, capti, irtisi ac ignominia notati, ciuitatibus pulsi sunt. Nec meliot fuit eorum qui in alias partes missi fuerant, fortuna, de quibus sic Cochlæus Auctor grauis eius æui: At miseri (inquit) ac fanatici homines illi, etsi gratiosi ptimùm à ciuibus auditi atque recepti fuerunt, ptæsertim Watendorpiæ & Cosfeldiæ, tamen breue fuit gaudium eorum. Episcopus enim, admoto milite, statim compulit eos ciues, vt furiosos Prophetas in manus ipsius ttaderent. Osnaburgi quoque mox qui eò venerant, comptehensi fuerunt. Alij item octo qui Susatum venerant, vbi compertum fuit quòd seditionem excitatē intenderent, capti ac vltimo affecti sunt supplicio. At qui Episcopo ttaditi fuerunt, tum liberè tum per torturas interrogati omnia inttepidè confessi fuerunt, ad mortem ita parati, vt ne vnus quidem ex ijs, oblata sibi venia, reuocare aut agnoscere suum ertorem voluerit; vsque adeò validè afflati etant à sæuo ac sanguinario spiritu. Interrogati itaque de statu ciuitatis Monasteriensis, multa conformiter tespon-

Frustrà tentant Anabaptistæ Leidam suam facere.

Item Amstelrodamum, vbi interfecti viginti octo, ceteri capti pœnas dedere.

Harlemij quidam & alij huius secta à cælo frustrà cibum expectant.

Warendorpiæ, Cosfeldiæ, Osnaburgi & Susati de fanaticis his sumptum supplicium.

1535 respondisse feruntur, quanta esset adhuc abundantia in auro, argento, alijsque pretiosis rebus; item in siligine, in hordeo ac lardo, in puluere tormentario. Ceterùm modicum superesse salis, caseorumque & butyri: esse autem ibi adhuc bis mille ac ducentos viros armis ac bello validos, quibus senæ sint vxores, singulisque noctibus vigilare quingentos: Regem autem eorum expectare nouas copias ex Frisia & Hollandia; quibus receptis, vellet egredi, totamque terram sibi subiugare. Hoc igitur modo extracta est obsidio vsque ad festum Natiuitatis Ioannis Baptistæ huius anni 1535. Tum verò per transfugam quemdam monstrata est militibus via trãseundi per aquam ad portam vnam quæ negligentiùs custodiebatur. Per quam noctu ingressi milites, occisis custodibus, sese ibi coniungentes, ac primo manè agminatim irruentes, quoslibet obuios occiderunt. Deinde commisso prælio circa maiorem Ecclesiam, vbi munitiones suas habebant Anabaptistæ, victi ac cæsi sunt quicumque arma portabant. Rex verò cum duobus præcipuis Consiliarijs latitans in turre quadam, inde extractus est à militibus, multisque mensibus in carcere cum alijs duobus reseruatus, tandem dirum horrendi supplicij spectaculum factus est. Hęc Cochlęus. (nempe anno sequenti die 22. Ianuarij Rex Beukelarius Sartor, & Consiliarij duo Cnipperdollinchus & Crechtingus, forcipibus candẽtibus per horam integram vellicati necantur, extinctique caueis ferreis singuli illigati, è summa vrbis turri suspenduntur, Rex etiam paulò sublimior aliis.) Hoc eodem anno 1535. (pergit idem Cochlæus) optimi & doctissimi viri Ioannes Fischerus Episcopus Roffensis & Thomas Morus supremus Cancellarius Regni aliquamdiu captiui, cùm neque diuortium neque defectionem Regis, qua ab obedientia Rom. Pontificis discessit, seque ipsum supremum caput Ecclesiæ Anglicanæ constituit, approbarent, tandem ambo capite truncati, & vltimo supplicio publicè affecti sunt. De quorum sane passione (loquitur idem Cochlæus) scripsit quidam in hæc verba: Sexto Nonas Iulij obtruncatus est in Britannia Thomas Morus, non minorem constantiam in iudicio & supplicio præferens, quàm iniquissimo Atheniensium Senatusconsulto condemnatus Socrates; paucis diebus ante illum interfecto Episcopo Roffensi. Sed & audi quod vincit omnem feritatem. Caput Roffensis inditum stipiti multis diebus omnium oculis fuit expositum; quod non modò non contabuisse, verùm etiam multò venerabilius esse factum ferebatur. Vbi is rumor percrebuit, mox amotum est loco. Et ne quid in Mori capite existeret, quo populus religione turbaretur, renouata est Thyestæa cœna, & caput eius non nisi longa coctura maceratum, quò celeriùs difflueret, hastili est impositum. Secuta sunt & alia plus satis Tragica & immania in plerosque

Monasterium armis recuperatur, omnibus obuiis occisis.

Rex Beukelarius & duo Consiliarij capti, forcipibusque candẽtibus discerpti, è turri singulis caueis appenduntur.

Episcopus Roffensis & Thomas Morus Cãcellarius in Anglia capite truncantur, quòd nollent probare diuortium defectionémque Regis.

Caput Roffensis inditum stipiti post multos dies etiam venerabilius conspicitur.

rosque Monachos in publico edita supplicia: demolita quoque Monasteria, quorum locupletissimi census Regis fisco sunt addicti. Hęc Cochlæus illius temporis Scriptor grauis. Eodem hoc anno Cæsar certior factus, Hariadenum Barbarossam, Argerij in Numidia Regem, Turcicæ classis Præfectum, eiecto Rege Muliasse, occupasse Regnum ac vrbem Tunetum haud procul veteris Carthaginis ruinis situm, Muleassem à se auxilium petentem restituendum decernit, numquam alioqui Siciliæ, Italiæ nec Hispaniæ littora à Turcarum inuasionibus tuta fore iudicans. Itaque condito testamento, vxoreque grauida relicta, Hispaniæq; cura ei commissa, postridie Kal. Martij Madrilio Barcilonam proficiscitur; quò paulò pòst conuenerunt Belgarum onerariæ, militem & commeatum vehentes, tum & Lusitanorum carauallæ: demum paratis omnibus, trigesimo Maij, quadriremem quam Andreas Auria cum viginti duabus triremibus adduxerat, conscendit. Iunij die duodecimo Calarim Sardiniæ appellit, ac in Siciliam venisse intelligit Germanos, Hispanos & Italos, tum etiam Pontificias Antonij Auriæ, ac Procerum Melitensium naues, eratque hæc classis viginti quatuor triremium, ac triginta sex onerariarum; simul verò coniuncta classis septingentarum nauium numerum excedebat. Audito Cæsariani Sacro, classem decimo quarto Iunij mari committentes, postero die Africam, hostiúmque ignes in promontoriorum speculis conspiciunt. Occupant triremes Portum Farinæ, quatuor milliaribus Guleta distantem, vbi Cæsar iactis anchoris, onerarias, quæ post tres horas adfuere, expectat. Tum propius Guletam Cæsar mouet, ac Barbarossam, qui haud procul cum sua classe abesse dicebatur, opperitur. Sed cùm aliquamdiu frustrà expectasset, duæ tãtùm Francorum exploratoriæ naues audaciùs prouectæ capiuntur. Examinari adeò obstupuere, vt ad proposita non responderent. Receptis animis fassi sunt se Tuneto ac Guleta venire, tendereq; Massiliam: addebantque, Secretarium Franciæ Regis Forestium, qui paulò antè cum Barbarossæ Legato è Francia venerat, ab eodem Constantinopolim missum, vt Solymannum de Cæsaris classe edoceret; instituisse verò Barbarossam tam Guletæ quàm Tuneti nouas, docente Forestio, munitiones. Iunij decimosexto pedites equitésque ac tormenta Cæsariana in terrã exponuntur, expugnatísque aliquot munitionibus Guletæ appropinquant. Vastius productis tormentis à decimo octauo Iunij die vsq; ad vigesimum tertium continuè Guletanas munitiones rumpit. Guletani leuibus quotidie præliis æquata clade cum Cæsarianis certabant. Habebat in proximis oliuetis Barbarossa militum stationem, qui Cæsarianis castris tormentis suis detrimentum inferebant. Cæsar ipse eò profectus, captis tormentis, cæsísque sexaginta Turcis, ceteros pellit, desideratis nouem viris,

1535

Parat Cæsar expeditionem Tunetanam.

Conscendit Cæsar classem, & postero die Africam conspicit.

Francicæ duæ naues Tuneto venientes, à Cæsare captæ, dicunt eam edoctũ Turcam de eius aduētu à Secretario Regis Frãcorum.

Leuibus præliis certant Barbari cum Cæsarianis.

ac

1535 ac leuiter fauciato Marchione Mondeiari. Iunij die vigesimonono Muleasses ducentis comitatus Afris ad Cæsarem venit. Promittebat ingentia auxilia, ac multum commeatus, sed verba fuerunt. Quarto Iulij omnibus ferè copiis Guletani erumpentes, pabulatores nostros, qui magno numero exierant, inuadunt; & quamquam tempestas cum fulgure & tonitru omnia perturbaret, repelluntur. Dispositis terra marique omnibus tormentis, decimo quarto Iulij ipsa aurora contra Guletam exonerari incipiunt, durauitque vis vsque ad horam secundam pomeridianam. Tum omni exercitu, qui triginta millium erat virorum, ad pugnam parato, cùm Cæsar acies circumequitans militem ad fortiter agendum inflammasset, signum inuasionis datur. Cumque aliquamdiu acriter vtrimque esset pugnatum, tandem Cæsariani vi irrumpunt, obuiósque omnes sternunt. Cecidere multi, nec tamen inulti. Capta sunt Guletæ quadraginta tormenta, inter quæ & Francica, liliis ac iridibus insignita. Captæ & centum quinquaginta Barbarossę naues in sinum Guletanum subductæ. Quidquid erat, exceptis tormentis, militi in prædam cessit. Deinde relictis Guletæ sexcentis militibus, mortuísque magnis fossis coopertis, Cæsar vigesimo Iulij Tunetum versus mouet, Andrea Auria ad classem, vt tormenta reduceret, relicto, sex tantùm muralibus ac totidem campestribus militum corporibus attractis, Cæsarem sequentibus; milités quinque dierum cibaria adferre iussi, cetera erat Auria subministraturus. Cæsar vndique armis tectus, Hispanico insidebat militari equo, ferream manu gerens clauam, perequitánsque peditum ordines, verbis vultuque alacritate omnes animabat. Deinde ad equitum aciem in dextro latere reuersus, ante cruci affixi Christi imaginem solus equitabat. Pedites Germani cum tormentis ac impedimentis in medio ibant, à lateribus Hispani Italique sclopetarij, præcedente equitatu. Haud procul Tuneto in oliuetis sedebat Barbarossa centum millia inermium Afrorum habens, sed decem millibus Turcarum peditum, quos Constantinopoli aduexerat, fidens. Appropinquante Cæsare, (necessariò enim hac illi iter erat) tormentis vltro citroque exoneratis, pugna variis locis initur, magno Afrorum cum vlulatu, ac incondito nostrorum clamore. Afri cùm facta impressione nil proficerent, cedebant, iterúmque reuertebantur. Sed magno detrimento à sclopetariis accepto, hastatorum Germanorum phalangem horrebant, vitabántque; cúmque ab hac illato pede vrgerentur, inde nimbo pilarum obruerentur, in fugam abeuntes, Turcis pugnam relinquunt, qui pro veteris virtutis fama constantissimè fortissiméque pugnantes, tandem numero obruti, ruptis ordinibus, pro maiori parte cæduntur. Barbarossa, desertis tormentis ac impedimentis, Tunetum re desperata se recipit, maiorem accepturus cladem, si

Ruina facta, inuaditur summa vi Guleta, ac tandem capitur.

Milites quinque dierum cibaria parare iussi cum his Cæsar Tunetum proficiscitur.

Pugnant fortiter, illinc centum amplius millia Barbari, hinc vix triginta millia Christiani, victoria tandem ad nostros inclinante.

Cæsa-

Cæſariani ſiti propè enecti inſequi potuiſſent. Vulgus militum, exuta 1535
veſte linea, repertáque aqua turbida eam immergebat, ac exſugebat. Sed nox neceſſitati, repertis puteis, auxilium tulit. Summo manè, vigeſimo primo die Iulij, caſtra Cæſar mouet: ac ab aliquot fugitiuis Chriſtianis fit certior, Barbaroſſam cum equorum ac tormentorum parte, deſerto Tuneto, in proximum montem caſtra poſuiſſe, poſtero die reliqua ablaturum, ac arcem, incenſo puluere tormentario cum captiuis Chriſtianis, ac quidquid auferre non poſſet, abſumpturum; ſed captiuos, de prælij euentu, Cæſariſque aduentu certiores factos, ruptis catenis ſe liberaſſe, Barbaroſſam, occupata arce, excluſiſſe, eúmque deinde Gerbam vſque profugiſſe. Hæc, albis vexillis expoſitis, captiui vera eſſe ex arce teſtabantur; moxque nonnulli eorum emiſſi, tutóque ad Cæſarem delati, eum de rei veritate edocuere. Quare nemine reſiſtente Tunetum intrat, ſeruoſque Chriſtianos omnes, qui viginti millium numerum ſuperabat, liberos pronuntiat, veſtéſque ſingulis ac aureum donat; quo accepto, tanta cum lætitia Cæſari exercituique fauſta precabantur, vt omnibus lacrymas excuterent. Francos ſeruos Cæſar ad Regis Franciſci Legatum mittit; Hiſpanos, Italos, ac Germanos vt ſuos tractat, maioremque partem id petentem, militiæ ſuæ adſcribit. Reperta ſunt in arce Tunetana tormenta omnis generis complura, tentoria eximij operis, arma varia, erepta etiam Franciſ infelici expeditione Regis Ludouici ſancti. Rex Muleaſſes ciuibus iratus, quòd nil in tanta opportunitate pro ſe mouiſſent, conſentiente Cæſare vrbem militi dat diripiendam, fuereque non pauci, qui ſibi ſuiſque hîc opes quæſiere, aliis quinquaginta, aliis centum millia aureorum corradentibus. Vigeſimo tertio die Iulij Cæſar
» Muleaſſem in Regnum reſtituit, tributum ei annuum duorum falco-
» num ac pernicium equorum imponit, vtque deſerta Solymanni amici-
» tia, ſuam colat, præſidiariiſque Guletanis ſtipendia perſolui curet. Volebat Cæſar & Algerio Barbaroſſam pellere, ſed impeditus alui fluxu, quo miles promiſcuè laborabat, in Siciliam cum claſſe contendit, Guletæ præficiens Bernardinum Mendoſam cum præſidio mille Hiſpanorum peditum, iuſtoq; tormentorum numero, ac commeatu, additis decem, Duce Antonio Auria, triremibus. Exinde Cæſar Ioannem Luſitanum vxoris fratrem cum ſua claſſe domum dimittit, ipſe tandem vigeſimo ſecundo Auguſti Drepanum venit. Hîc militi perſolutis ſtipendiis Cæſar claſſem dimittit, ſeruatis tantùm veteranis Hiſpanis, ac bis mille veteranis Germanis. Cæſarem Siculi centum quinquaginta millibus aureorum honorantur. Deinde auditis populi querelis, ob malè adminiſtratam iuſtitiam, auctores partim capite plectit, partim exilio aut auro mulctat; reſtitutáque legibus auctoritate, Ferdinandum Gonzagam Siciliæ

Cæſariani ſiti penè enecti.

Tuneto à Barbaroſſa derelicto Cæſar potitur.

Liberantur captiui Chriſtiani ad viginti millia.

Reſtituit Cæſar Muleaſſem in Regnũ Tunetanum, tantùm vt præſidiariis Guletanis ſtipendia ſoluat ſemper curaret.

Venit Cæſar in Siciliam ac inde Neapolim.

1535 ciliç Proregem nominat. Exin Messinæ conscensa classe, felici nauigatione mense Nouembri Neapolim peruenit. Intereà vigesimo quarto Octobris Mediolani moritur Franciscus Sfortia, Insubrum Dux, nullis ex vxore Christierna, quæ nondum pubuerat, relictis liberis; causa noui inter Cæsarem ac Francum belli. Amicos igitur Francus sibi paraturus, decimo nono Decembris Guilielmum Bellaium Smalcaldiam ad congregatos Protestantes mittit, petens in fœdus admitti. Illi non recusant, modò contra Cæsarem, vt dicebant, nil sanciatur. Idem Regis Angliæ Legato respondent. Cumque fœdus Smalcaldicum in annum tantùm vnum hucusque fuisset initum, ac iterùm sæpiùs renouatum, nunc in decennium continuauere.

Moritur Sfortia Insubria Dux nullis relictis liberis, quæ iterùm causa noui belli.

1536 Mense Ianuario anni 1536. obiit Catharina Aragona, Cæsaris Caroli matertera, ante triennium à marito Henrico Octauo Angliæ Rege repudiata, ac nunc, vt volunt, veneno sublata, nubili relicta filia Maria, quæ posteà Philippo Regi nupsit. Intereà Franciscus Franciæ Rex, quòd mortuo Sfortia, missis ad Cæsarem Neapolim Legatis proditione Mediolanensi, responsum pro voto non obtinuisset, copias rupta pace cogit, Duce Chabotio Ammirali, iubens auunculum Sabaudiæ Ducem ditione pellat, causatus se maternæ hereditatis portionem, cùm amicitia non posset, armis obtenturum. Sciebat enim, hac occupata prouincia, Mediolanum euadere manus suas non posse. Sub idem tempus Geneuenses confœderati Bernensibus, auctore Ioanne Caluino, Archipræsulem suum cum tota religione Catholica eiecerant.

Francus rupta pace copias cogit, & primùm in Sabaudia sibi proponit maternam hereditatem.

Cui cùm Sabaudus auxilio venisset, victores Confœderati, pulso Sabaudo, multa ei ad lacum Lemanum ac Rhodanum opportuna loca adimunt. Accedit & hoc malum à Chabotio: qui cum Francicis copiis in Sabaudiam irrumpens, vniuersam ferè occupat; transgressusque Alpes Pedemontanam regionem inuadit, nullibi iustis, quæ resisterent, repertiis copiis. Vnde facilè in potestatem redigit Turrinum, Fossanum ac Cherium, munitissima Prouinciæ oppida. Vercellas, Antonio Leua præsidium submittente, capere non potuit. Carolus Dux, maioris ditionis parte exutus, cum vxore, filio, ac thesauro ad Cæsarem est profectus. Ineunte vere Cæsar Neapoli Romam profectus, à Pontifice Paulo ac Romanis summo cum honore excipitur. Româ Senas, inde Florentiam, coëuntibus vndiq; copiis venit. Florentiâ Lucam proficiscitur, indeque, transgresso Apennino, Astam veniens, ab Antonio Leua Fossanum expugnatum, ac Franciscum Salussium, deserto Franco, suas partes amplexum discit. Quo felici rerum initio, ad Alpes maturè transcendendas, atque ad interiora Franciæ inuadenda, mirum in modum est inuitatus. Rebus igitur omnibus paratis, subsequente per Liguriæ littora cum instructissima classe ac Italicis cohortibus Andrea Auria, Cæsar per maritimas

Eodem tempore confœderati Heluetij hæretici multa Sabaudo quoque adimunt.

Itaque Carolus Sabaudiæ Dux cum vxore, filio, ac thesauro ad Cæsarem confugit.

timas

timas Alpes, ac Tendanos colles, Lugdunensis prouinciæ fines iusto cum exercitu intrat. Auria Antipolim ac Gratiam capit diripitque. Cæsar, recensitis copiis, circiter quadraginta millia inuenit; promotisque ad Fanum Maximini castris, captisque aliquot oppidulis ac arcibus, Francos compluribus minutis prælijs non sine detrimento superauerat, tandemque ad Aquas Sextias, indeque haud procul Massilia castra locans, inspecto vetustæ vrbis situ, Arelatensem agrum latè vastat. At verò dum Francus cogendis contra Cæsarem copiis est intentus, ecce nuntium accipit Delphinum filium, è tribus natu maximum, octodecim annos natum repentino morbo extinctum. Volunt Franci veneno sublatum instinctu Antonij Leuæ Ducis Cæsariani. Sed quæ illi causa, cùm adhuc superessent duo Regij filij? Massæus eo tempore viuens sic habet: Mense Augusto primogenitus Regis mortuus est non sine toxico; quod aiunt sibi propinatum à seruo fratris eius, vt herus suus fieret Delphinus. Hæc ille. Alij explicatiùs inuentum vxoris eius Catharinæ Medicææ interpretantur. Rex Franciscus, receptis præter Francos suos Heluetiorum viginti millibus, ad Cabilonem castrametatur, Cæsarianos pestilenti fluxu alui grauiter laborantes pressurus. Prælio enim nec tunc cum fortunatissimo Cæsare certare ausus erat. Sed is, antequam maiori incommodo vrgeretur (morbo in castris desiderato Antonio Leua viro fortissimo) quo venerat itinere in Liguriam est reuersus, perditis morbo multis viris præclaris, ac supra duodecim millibus militum. Dum Cæsar ad Aquas Sextias castra habet, Henricus Nassauij ac Adrianus Reussij Comites, eductis viginti millibus peditum ac sex millibus Belgarum equitum, in Picardiam contendunt. Capiunt Braiam ad Somonam amnem sitam. Guisam, cæsis præsidiariis, expugnant, arce deditionem faciente. Tum vlteriùs in Franciam profecti omnia in prædam vertunt; quodque auferre non poterant, igne consumunt. Hinc Peronam obsident forti præsidio infessam. Productis tormentis, Cæsariani tribus locis oppugnationem aggrediuntur, factisque ingentibus ruinis, instructis aciebus, cùm continuis quinque horis atrocissimè esset pugnatum, Nassauius, desideratis trecentis viris, receptui canit; desiderarunt Peronenses octoginta quinque viros. Rursum Augusti die vigesimo sexto iterùm Perona vehementissimè oppugnatur, itemque octauo Septembris, sed pari euentu. Nassauius ac Reussius obstinatè ac fortiter resisti videntes, appropinquareque noua Francorum auxilia, deserta Perona, copias ac tormenta diuidunt. Reussius cum Belgis Cameracum, Nassauius cum Germanis Atrebatum proficiscitur. Cæsar, dimisso Genuæ exercitu, conscensisque triremibus, cum Carolo Sabaudiæ Duce, eius vxore sorore Imperatricis, ac filio, deducente Auria, in Hispaniam contendit, ac decimo

1536

Cæsar infestis cum copiis Lugdunensis prouinciæ fines inuadit.

Delphinus Franciæ subitò moritur, non sine suspicione veneni.

Cæsar exercitu pestilenti alui fluxu laborante (quo & Leua obiit) in Italiam reuerti cogitur.

Alia parte Belgæ Picardiam inuadunt, Braiam & Guisam capiunt.

Hinc Peronam, factis ruinis bis, sed frustrà oppugnant.

Cæsar traiicit in Hispaniam, vnà cum Duce Sabaudiæ, eius vxore, sua sorore, & filio eius-

1536 cimo Decembris felici nauigatione Barcilonam appulit. Hoc iterùm anno Anabaptistæ Pouldikij in Hollãdia, occupata domo munita, se armare conati, à milite quem Senatus Hollandiæ eò miserat, superari dissipantur; capti vtriusque sexus vario mortis genere perierunt. Mense Maio ciuitas Delfensis apud Hollandos fortuito igne ferè tota conflagrauit: & quinto Idus Iulij moritur Basileæ Desiderius ille Erasmus Roterodamus.

Geldrus concitat Danos in Cæsarem.

Æstate huius anni Carolus Geldrus, etsi ferè septuagenarius, quietis impatiens, per speciem domandorum Groningensium, qui ab auctoritate sua, pulso Carolo filio notho, quòd eum Anabaptistis fauere dicerent, paulò antè discesserant, ac ceteros imitati Frisios ad Cæsarem transierant, inaugurato ibi octauo Iunij Cæsaris nomine Georgio Sceinckio, in ea ditione ac Frisia dissimulando Cæsari bellum infert, inito fœdere cum Christierno Tertio Daniæ Rege Cæsaris hoste, causa Regis Christierni Secundi. Meinardus Hammius ac Ioannes Hackeuordius Christierni Tertij nomine tria millia peditum cõscribunt, occupantq; Dammum.

Occupant Dani Dãmum Frisiæ.

Augetur indies è Geldria, Frisia ac Groninga numerus, quòd impunè rapto viuerent. Sub idem tempus Christiernus Tertius obsidebat in Dania Coppenhauiam, pro Christierno Secũdo facientem. Hanc vt Cæsar obsidione liberaret, militem conscribi iubet, ac Frederico Comiti Palatino (qui in vxorem duxerat Dorotheam Christierni Secundi filiam alteram) vt vxoris in Regnum Daniæ ius persequeretur, naues ac pecuniam pollicetur. Palatinus statim in Belgium mittit fratrem Wolfgangum cum quatuor millibus Germanorum peditum, iubetque iungens se Belgis auxilio Coppenhauiis proficiscatur.

Sceinckius frustrà Dammum aliquoties oppugnat.

Sceinckius se breui Dammum expugnare posse existimans, copias omnes Daniæ destinatas Dammo Frisico adhibet. Sed præsidiarij ac ciues pecunia & commeatu Regis Daniæ animati (qui destinere tantùm volebat tantisper Cæsaris vires, donec ipse Coppenhauia potiretur) adeò Dammum munierant, vt nulla vi Sceinckius expugnare posset, quamquam non semel, maioribus tormentis disiectis munitionibus, non sine exiguo detrimento id esset expertus. Quare erectis opportunis ac necessariis locis castellis, fame ad deditionem eos cogere molitur.

Coppenhagia hactenus pro Christierno Secundo faciens, tãdem Christierno Tertio se dedit.

Intereà Coppenhauij extrema rerum omnium inopia pressi Christierno Tertio deditionem faciunt. Quo intellecto, Wolfgangus Palatinus ad fratrem in Germaniam redit.

Sceinkius Dammo fame domito, ad alia loca à Geldrus infessa copias trãsfert.

Tandem & Dammij fame pressi Idibus Septembris Sceinckio se dedunt, nulla alia conditione, quàm vt præsidiarij vacui, albam manu virgulam ferentes, in Geldriam ac Daniam liberi abirent. Exinde Dammi munitiones, Groninganis instantibus, demoliuntur; fossæ replentur, portæ diruuntur, leges ac immunitates abrogantur. Vigesimo secundo die Septẽbris Sceinckius arcem Weddanam ad deditionem cogit. Tum Groningam

ningam reuerſus, rebuſque neceſſariis conſtitutis, vxoreque Ioanna Egmondia ibi relicta, ad exercitum, quem ad obſidendam Couordiam ac Bronckhorſtium à Geldris infeſſa miſerat, venit. Poſt alterum obſidionis menſem Couuordia, rebus omnibus ſaluis, cum arce deditionem facit. Poſtridie Kal. Decembris Bronckhorſtium iiſdem conditionibus in poteſtatem venit. Coëgerant Geldri haud procul Dauentria iuſti exercitus ſpeciem. Contra hos properat Sceinckius, in itinere arcem Diepenhorſtiam expugnans: quo eius ſucceſſu territi Geldri, deſertis caſtris, domum dilabuntur. Poſteà pax iterùm cum Geldro eſt facta, & vigeſima ſecunda Decembris Bruxellæ publicata, militeſque omnes qui in Friſia, agro Groningano, Geldria, ditione Vltraiectina, ac Trans-Iſulania erant, in Brabantiam, indeque in Arteſiam conueniunt, ituri cum Burano ceteriſque Cæſaris Ducibus contra Francos. Anno 1537. Kalendis Februarij miſſa à Rege Franciſco Terowanam, dudum ne quid inferretur à Belgis obſeſſam, auxilia, oppidum noctis obſcuritate, ac ingentis tempeſtatis beneficio deceptis Cæſarianis, intrauere. Tum coactis in vnum copiis, Anna (ſeu Annæo) Mommorantio Legato conſtituto, contra Belgas mittit. Deditionem illi ſtatim facit arx Auchiaca. Inde ad oppidum Heſdinum ditionis Atrebarenſis caſtra locat. Cæſariani oppidi imbecillitate diffiſi, ad arcem, quæ munitiſſima erat, ſe contulere. Præerat ei nomine Cæſaris Sanſonius Namurcæus, Borbeſij Dominus, cum quingentis peditibus, ac Eſtrumellius cum totidem aliis. Habebat Rex in exercitu vltra viginti quinque virorum millia: cumque actis cuniculis parum proficeret, productis tormentis ingentem in muro ruinam facit. Aduolant ad hiatum Francorum aliquot cohortes, ſed non exiguo accepto detrimento, clariſque aliquot deſideratis viris repelluntur, cadente inter alios Carolo Builio, Sanxerræ Comite. Sed cùm Cæſariani non diu ſe vim ſuſtentaturos cenſerent, res incolumes pacti, Regi arcem cum oppido ac tormentis reliquere. Hîc Sercinij Domino in præſidio relicto, Fanum D. Pauli, quod hucuſque neutrius fuerat partis, cum arce occupat, ac muniri ingenio arteq; Antonij Caſtelli iubet; interim dum opera fiunt, cum exercitu Perneſij, ne quis ea impediret, ſedens. Paulò pòſt occupat & Lillerium, præſidioque firmat: expugnat Venantiam in palude ſitam, prælio vtrique parti cruento; Marauillæ idem conaturus, niſi Reuſſius cum quatuor peditum millibus ac ſexcentis equitibus aduenisſet. Fano D. Pauli nondum planè permunito Rex præficit Ioannem Turcuillium Villaboni Dominū, attributis illi bis mille peditibus, ac ſexcentis equitibus; arci verò Reinerum Pallierium cum mille peditibus; qui omnes, æquato cum foſſoribus labore, cœpta opera perficere conantur. Exinde Rex Dorlanum reuerſus, exercitum dimittit, exceptis octo

Margin notes: 1536 — *Pax iterùm cum Geldro.* — 1537 — *Franci Terouuanam commeatu recreant.* — *Occupant Heſdinum & arcem, etſi non ſine ſanguine.* — *Itē Fanum D. Pauli & alia quadam loca.*

1537

Rex Francorum, nis in præsidia dispositis, in Franciam reuertit.

millibus Germanorum peditum, quos Guilielmus Furstenbergij Comes ducebat, quem Dorlani, additis aliquot equitibus, in præsidio reliquit, vt Fano D. Pauli, exigente necessitate, auxilio esset. Noua enim opera Reussius, cum mille ducentis equitibus ad oppidum vsque excurrens, diligenter inspexerat. Mense Iunio Reussius Lentsij apud Atrebates copias cogit, ac cum Burç Comite ad Fanum D. Pauli veniens, aperiri portas Cæsari iubet. Respondent Franci, expugnata Perona, se deliberaturos, quid essent facturi. Ægrè fert miles Germanus se irrideri. Quare tormentis facta ruina, acceptoque oppugnationis signo, ira perciti ad oppidum conuolant. Resistunt acriter Franci. Dumque ad ruinas dubio Marte pugnatur, quinque Cæsarianæ cohortes ab altera oppidi parte, iustum præsidium non reperientes, interfectis viginti quinque custodibus, in oppidum perrumpunt, ac propugnantes à tergo inuadunt. Cæsariani qui ad ruinas pugnabant, suos in oppidum peruenisse intelligentes, tandem quoque vi irrumpunt, nemini parcunt, Præfectos cum militibus interficiunt, capto tantùm Villabonio, Bellaio, Laubino, Blerencurtio, Iuillio, cum paucis aliis. Cecidêre in oppido ac arce circiter quater mille quingenti Franci præsidiarij, exceptis ciuibus; feminis quoque nec pueris parcitum est; tanto furore crebris Francorum scommatibus irritati fuerant Germani. Inclinante die, Buranus, educto milite, captiuos omnes ad se perduci iussit. Villabonius Grauelingam missus, posteà pro libertate decem millia aureorum liliorum soluit. Rex, intellecta Fani D. Pauli oppugnatione, Annam Mommorantium cum Delphino Henrico in auxilium miserat. Sed certiores de expugnatione, ad fines defendendos rediere. Buranus, incenso oppido, diruta arce, ac demolitis munitionibus, posteà exercitum recenset, repperitque circiter quindecim millia Germanorum, ac octo millia Wallonum peditum, Belgarumque equitum octo millia. Motis Fano D. Pauli castris, cùm Hesdinum transiisset, Monstreulij muros productis tormentis verberat. Canaplæ Dominus, oppido diffidens, impetrata ciuibus ac militibus rerum omnium incolumitate, excundique cum armis potestate, Burano deditionem facit. Eodem tempore Terowanam Franci iterùm de rebus necessariis recreant. Iunij die vigesimo secundo Delphinus cum Mommorantio omnibusque copiis Ambianum venit, euocatoque ad se cum Germanis peditibus Furstenbergio, his alia Germanorum peditum quatuor millia bello Danico ac Monasteriensi exercitata, quos ducebat Nicolaus Rustikius, dictus Gibbosus, iungit; qui cùm Abbeuillam conuenissent, Annibaldo iubet Terowanam puluerem tormentarium, ac sclopetarios pedites introduceret. Buranus enim, disiectis mœnibus ac vallo, in summum oppidanos periculum adduxerat. Proficiscitur Hesdino

Cæsariani cruenta oppugnatione Fanū D. Pauli sibi vendicant.

Buranus incenso oppido dirutaq; arce ac munitionibus exercitum suum recenset.

Franci iterùm Terovvanæ res necessarias inferunt.

Disiecta erant Terovvanæ à Burano mœnia & vallum.

dino Annibaldus cum quadringentis sclopetariis peditibus, ac aliquot 1537
equitibus, singulis è humero facculum tormentario puluere plenum deferentibus: qui sine detriméto Terowanam intrauere. Annibaldus certo extra oppidum loco cũ equitibus grauis armaturæ eos expectat equites, qui pedites Terowanam erant comitati. At ij pugnandi desiderio flagrãtes, contrà quàm iussum erat, adueniẽtes Cæsarianos excipiunt, temereq; prælium committunt. Altera enim Cæsarianorum equitum pars auio vsa itinere, Annibaldo à fronte occurrit, inuaditque. Committitur duobus diuersis locis inter equites acte prælium, deteriori Francorum conditione, quòd à fronte ac tergo interclusi, iniquo loco resisterent. Quare tandem, multis desideratis sauciarisque, ruptis ordinibus in fugam coniiciuntur. Annibaldus equo deiectus capitur, ac cum eo Piennæ Dominus, Comes Villarsij, Doius, Capussenanrius Epirotarum Præfectus, Franciscus Bernardinus, Sansacus, aliique nonnulli ordinum ductores. Capussenanrius capite est plexus, quòd à Cæsare ad Regem transfugisset. Piennius, liberato Seneschalco Hannoniæ, liber est factus. Hæc ad Guinegatam seu Blangisium, locum Belgarum contra Francos victoriis non semel nobilitatum, sunt acta. Exinde Delphinus cum Mommorantio ad Terowanæ expugnationem impediendam cum viginti sex millibus peditum, ac grauis armaturæ mille sexcentis, leuis bis mille equitibus, intra Guinegatam ac Terowanam ad flumen Canchæam muniro loco, vnde non facilè ad pugnam cogi poterant, castra locant, in omnem rerum agendarum occasionem intenti. Sed mensis Iulij initio, trium mensium induciæ inter Belgas ac Francos, moderante hinc Arschoti Duce cum aliquot Cæsarianis Consiliariis, indo Poietto Præside Senatus Parisiensis, ac Betterauo Regis Secretario, his conditionibus concipiuntur: Hostilia vltrò citroque cessanto. Alter alterius fugitiuos ne recipiunto. Rex durantibus induciis, in ditionem nec oppidum Fani D. Pauli militem mittito, nec locum aliquem munito. Subditi vtrimque liberè commeanto. Rex duobus viris nobilibus, ac sex eorum comitibus, tutum per Franciam iter concedito, vt cum mandatis ac litteris à Maria Austriaca in Hispaniam ad Cęsarem pacis tractandę causa proficiscantur. Actum Bonnij secundo Kal. Augusti. Subsignauere Delphinus, Maria Austriaca, Florentius Buræ Comes, Dux Arschoti, Anna Mommorantius, ac Consiliarij. Dum hæc in Belgio aguntur, Alfonsus Daualus Vastij ac Piscarij Marchio, mortuo Antonio Leua, à Cæsare Insubribus Præfectus, coacta in vnum valida peditum equitumque manu, contra Francos, qui vniuersam Sabaudiam ac partem Pedemontis, pulso Duce Carolo, occuparant, contendit, ac Carmagnolam, cùm aliquamdiu obsedisset, deditione in potestatem redigit. Cumque auxilia

Insigniprælio vincuntur Franci à Cæsarianis.

Panguntur induciæ inter Francos & Belgas ad tres menses.

Vastius in Sabaudia recuperat Carmagnolam.

 Germa-

1537 Germanorum, Duce Frederico Furstembergio, Guilielmi fratre natu maximo, Vastio superuenissent, iisque sex millia Hispanorum ac quatuor millia Italorum peditum cum iusto equitatu iunxisset, Francos viribus inferiores cedere, ac in præsidia se conferre coëgit. Præerat hoc tempore Francis Humeriæ Dominus, qui militum inobedientia ac Pręfectorū dissensione nil poterat, nisi quod, missis Turinum viginti quinque millibus aureorum nummûm in præsidiariorum stipendium, Pedemontem Vastio relinqueret, cum copiis Sesanam profectus. Vastius Astę in vnum coëgerat 25000. peditum, ac tria millia equitum, tormenta maiora viginti quatuor; cum quibus tertio Kaled. Septembris Quersium obsidet, pauloque pôst expugnat, diripitque: Albam Pompeiam, dedente Iulio Vrsino, recipit, præsidiariis cum armis & impedimentis Pignarollam in tutum deductis. Hinc Quieram, quam Fregosius præsidio obtinebat, mouet. Sed cùm bis reiectus, tertiam pararet oppugnationem, expectare Fregosius non ausus, Vastio Albanorum conditione Quieram dedidit, ac ad Humerij castra cum præsidiariis proficiscitur. Hinc Vastius Pignarollam ciuitatem amplam, vastam, arte ac iusto pręsidio munitam contendit. Præerat vbi Franciscus Ponteremius, cum quinque millibus peditum Italorum. Quare Vastius vi nil tentandum cēsens, distributo in circuitu exercitu, vrbem obsidet. Intereà Rex Franciscus Lugduni exercitum cogebat, & Delphinum Annamq; Mommorantium secum proficisci ac cum parte copiarum præire in Sabaudiam præcipit. Octobris die decimo profecti Lugduno, Brisonsonij Humerio se iungunt, inde Chaumontium proficiscuntur, Cæsarianosque, qui se, Duce Cæsare Masio Neapolitano, ac Camillo Columna Romano, Susanis vallibus munierant, proximis occupatis montibus pellunt. Vastius Susanæ vallis ac Saltuum amissione intellecta, deserta Pignarolla, Riuolam se cum exercitu confert, Regem, qui in itinere erat, eò loci exspectaturus. Ducenti Hispani, arcem Susanam custodientes, Burrio Regiorum tormentorum Præfecto deditionem, concessa corporum impedimentorumque incolumitate, faciunt. Tum Vastius mutato consilio Riuola profectus, ad flumen oppidi Moncallerij castra locat. Mommorantius cum Delphini copiis Vastium sequens, in itinere arcem Villanam expugnat, ducentosque Hispanos præsidiarios ad vnum omnes interficit. Inde castra Greuillam transfert, tribus à Vastio, qui Moncallerij adhuc erat, milliaribus: qui se imparem Regiis sentiens, deserto Moncallerio, relictisque Quiersij quatuor peditum millibus, Duce Antonio Aragonio, Astam cum exercitu rediit. Cùm Padum Mommorantius, occupato Moncallerio, traiecisset, munitiones ac oppidula omnia quæ circa Fossanum, Albam, Quiersiam, ac Astam erant, in potestatem redigit, vbique

Itê Quersium, Albam Pompeiam, Quieram.

Rex Francorum collecto exercitu Vastio in Sabaudiam occurrit.

Deditur Franco arx Susana.

Vastius Francis impar Astam se recipere cogitur.

vbique ingenti reperta commeatus copia, quo Turino in annum prouidit, eóque loci Regem expectare constituit: qui cùm Carignanum venisset, Delphinum ac Monmorantium ad se vocans, de belli ratione consultant. Intereà nuntius adest, tractari de pace, ac in eam rem inducias vsque in vigesimum secundum Februarij anni sequentis pactas, vnoquoque quod tum obtinebat retinente. Publicantur tertio Kal. Decembris nomine Cæsaris Astæ, ac nomine Regis Carmagnolæ. Kalend. Decembris Vastius, clarioribus comitatus ordinum ductoribus, Carmagnolæ Regem, Delphinum, cæterósque Francorum Proceres inuisit. Dimissis vtrimque exercitibus, Rex in citeriorem Franciam, Vastius Mediolanum rediit, missis Locaram Legatis, qui de pace agerent. Sed cùm de conditionibus conuenire non possent, inducias in sex menses, hoc est in vigesimum secundum Augusti sequentis anni prolongant, mirum in modum Leonora Cæsaris sorore, Regis Francisci vxore, pro pace laborante. Mense quoque Maio Maria Austriaca nomine Cæsaris, magno Belgarum commodo, in tres annos inducias facit cum Christierno Tertio Daniæ Rege, restituta Belgis Zondæ nauigatione. Hoc anno (loquitur Cochlæus) Romanus Pontifex Paulus III. indixit Generale Concilium Mantuæ celebrandum; ad quod Lutheranos quoq; Principes vocauit. Quod vbi intellexerunt Lutherus & complices eius, variis machinationibus ac scriptis, Concilij auctoritatem impugnare cœperunt. Etenim Wittembergæ euulgarunt 30. Propositiones, contra Concilia publicè disputandas. Inter quas duodecima sic habet: Concilium aut Episcopi congregati errare possunt, æquè benè sicut alij homines. Et sequens hanc ita ait: Si autem non errent, hoc fit à casu, aut ex merito alicuius sancti ac boni viri, qui inter eos est. Sic ibi. Hoc anno Gandenses tumultuari incipiunt, de quo pleniùs biennio pòst. Sub initium sequentis anni 1538. Cæsar cum Pontifice Paulo Tertio ac Venetis nouum fœdus facit, stipulante pro Cæsare Manrico Aguillarij Marchione, pro Venetis M. Antonio Contareno. Pontifex ipse in Vaticano, vbi hæc agebantur, propria manu subscripsit. Sexto igitur Idus Februarij Pontifex Paulus, Cæsar, ac Veneti, diuisa inter se Græcia, contrà Solymannum Turcam Italiæ minitantem bellum decernunt, promittente Cæsare octoginta duas triremes, totidem Venetis, Pontifice triginta sex; quibus Cæsar atque Genuenses onerarias, conuehendo commeatui pedestribusque copiis, addebant, Ferdinando Gonzaga Siciliæ Prorege iis præfecto: vniuersæ verò Confœderatorum classi Andreas Auria Cæsaris nomine erat imperaturus; Pontificiæ Marcus Grimannus, ac Paulus Iustinianus, Venetæ Vincentius Cappella præerat. Sed tantis in vnum coactis viribus, quamquam contrà prodiisset Solymanni Præfectus Hariadenus

1537

Nuntius adest, tractari de pace, & inducias vsque annum sequentem prorogatas.

Induciæ quoque in tres annos cum Danis, restituta Belgis Zondæ nauigatione.

Edunt Lutherani suas Propositiones contra Concilium Generale tunc indictum.

1538

Fœdus sanciunt Pontifex, Cæsar, Veneti contra Turcam.

Maximis coactis viribus, nullum tamen operæpretium factum.

1538 denus Barbarossa, nihil dignum memoria actum est, Auria pugnam artificio (vt volunt) detrectāte; at paulò pòst nihilominùs Turcarum classe ingenti tempestate fœdè disiecta. Quo perspecto Veneti, soluto fœdere, vel cum Reipublicæ suæ incommodo pacem à Solymanno petiêre ac impetrauêre. Intereà Pontifex certior factus, Locatę nil inter Cæsarem ac Regem Franciscum de pace transigi potuisse, Legatis ad vtrumq; missis effecit, ipsi Principes, eius conficiendæ causa, ad Nicæam prouinciæ Lugdunensis ciuitatem, Sabaudo parentem, se venturos pollicerentur, Pontifice eadem de causa tertio Martij Româ proficiscente, ac decimosexto Maij, ætatis suæ anno septuagesimo quinto, honorifico cum comitatu Nicæam intrante. Exceptus est à Cæsare (qui pridie Villafrancam haud procul Nicęa sitam, mari ex Hispania appulerat) summa cum reuerentia. Paulò pòst Rex Franciscus terrestri itinere Villanouam Nicææ propinquam venit. Vterque Princeps solus cum Pontifice locutus, necessitates ei suas sigillatim exponit. Verùm quamquam Pontifex, summique hinc inde vtriusque sexus Proceres diligentissimè pro pace laborarent, nil tamen aliud quàm decennales inducias impetrare potuerunt, his legibus: Induciæ decimo octauo Iunij huius anni inceptutæ, in decennium durantote. Subditi liberè vltrò citroque terra marique commeantote. Quæ nunc vterque tenet, retineto. Agris vtrimque pulsi restituuntor, Neapolitanis ac Siculis rebellibus exceptis. Sabaudus, Genuenses, Florentini, ac quicumque voluerint, induciis comprehenduntor. Factæ Bommij induciæ ratæ sunto. Actum Nicææ decimo octauo Iunij. Pontifex summopere laborabat, Cæsar ac Rex sese inuiserent, amplexarenturque. Sed magnis, vt aiebant, de causis id facere recusarunt, Pontifice tanto honore se frustratum non parum dolente. Promulgatis Nicææ induciis, Leonora Franciæ Regina fratrem Cæsarem inuisit, salutatque; qui statim cum Pontifice Genuam est reuersus, desponditque filiam notham Margaritam, Alexandri Medicæi Florentiæ Ducis viduam adolescentulam, Octauio Farnesio, filio Petri Ludouici Farnesij, qui Pontificis Pauli è legitimo matrimonio erat filius. Genua Cæsar, valedicto Pontifice, in Hispaniam traiecturus, ad oppidum Aquæ mortuæ dictum (olim Fossæ Marianæ) contendit, iis in partibus Regem Franciscum hærere intelligens. Cui cùm per Legatum nuntiari iussisset, se eum amplecti salutareque velle, Rex lætatus ad Cæsaris quadriremem accurrit, eamque cum paucis intrans Proceribus, per horam cum eo solus est collocutus, admisso paulò pòst ad manus osculum Andrea Auria. Postero die Cæsar per præconem edici iubet, ne quis è classe in continentem exeat. Tum ad Regem pransurus contendit, qui cum Regina, duobus filiis, ac magno Procerum numero obuiàm Cęsari prodiens,

Cùm de pace inter Cæsarem & Franciscum nihil transigi posset, Pontifex arbitrum se offert.

Pontifex maior septuagenario Nicæam ad Reges veniens, nihil tamen præter inducias decennales impetrauit.

Cæsar cum Pontifice Genuam venit, & filiā Margaritam nepoti Pontificis despondet.

Cæsar in Hispaniam reditum parat.

In itinere valdè amicè congrediuntur Cæsar & Francorum Rex.

prodiens, eum ad aulam deducit, apud quem & cœnatus ea nocte dormiuit, posteroque die iterùm prandet. Exinde ad classem honorificè deductus, iterùm Rex cum exiguo comitatu Cæsaris quadriremem intrat; ac aliquamdiu hilariter combibentes, amicissimè tandem inuicem amplexi ac valedicentes, Cæsar sua cum classe Hispaniam versus, Rex in citeriorem Franciam contendit. Hæc cùm vtriusque subditi intellexissent, solemniter gratias Deo egerunt, extructisque publicis ignibus multa sibi bona pollicebantur, quamuis pauca sint secuta. Hoc anno pridie Kalendas Augusti Arnhemi è viuis discedit Carolus Egmondius Geldriæ ac Iuliæ Dux, Comes Zutphaniæ, ætatis anno ferè septuagesimo primo, nullis legitimis liberis relictis, nothis verò vtriusque sexus quamplurimis, postquam quinquaginta ferè annis, vt suprà retulimus, bella cum vicinis vario euentu gessisset. Positum est illi Arnhemi summo in templo Latinum tale Epitaphium: Admirabilis magnificentiæ Princeps illustrissimus Carolus Dux Geldriæ & Iuliæ, Comes Zutphaniæ, Frisiorum, Groningæ, Couuordæ, Tencterorumque Dominus, ad ærumnas superandas vt alter Hercules natus, & vario rerum turbine tota vita iactatus, ad omnes fortunæ casus inuictum animi robur gestabat. Christianam inferioris Germaniæ Ecclesiam, prauis opinionum simultatibus pollutam, pectoris verè Christiani constantia vel, uti sacra anchora piissimè stabiliebat. Post infinita præclarissimè gesta, tandem mentis iniquo vulnere confectus, obdormiebat in Christo, anno M.D.XXXVIII. Iulij die secunda, noctis hora vndecima: vixit 70. annos, menses 7. dies 21. horas 14. Sic Epitaphium. Et quamquam veteris actionis iure, postremisque fœderis legibus solus Cæsar eiusque heredes ei succedere debebant, odij tamen inueterati contra Burgundos causa, Dux Carolus dictas regiones, cùm Francis, quod paulò antè tentarat (recusantibus Geldris) relinquere non potuisset, Gulielmo Marcano Cliuiæ Duci, adolescēti viginti duorum annorum, Ordinum aliquot assensu, concessit: qui paulò pòst à Geldris in Ducem inauguratus, præcipuis ciuitatibus præsidia imposuit: quæ res, vt narrabimus, paulò pòst calamitosissimo bello causam præbuit. Obiit etiam hoc mense Euerardus à Marka, Cardinalis, Antistes Leodiensis. Nonis Octobris Leonora Regina Franciæ ac Maria Austriaca Cæsaris sorores Cameraci se inuisunt, ac de initis induciis congratulantur. Postero die Rex Franciscus eódem venit, nonoque Octobris die ad Fanum D. Quintini perductas, honorificentissimè per aliquot dies recreat. Inde Compengam reuersus, in periculosissimum ex maligno vlcere, quod in ventre eruperat, incidit morbum. Cùm conualuisset, in Pedemontem Præfectum mittit Annibaldum; qui stantibus induciis, adeò oppida muniuit, ac arcibus in officio populis

1538

Moritur Carolus Geldrus anno ætatis septuagesimo primo, nullis relictis legitimis liberis.

Eius Epitaphium Arnhemi, vbi sepultus est.

Cliuiæ Dux scriptus à Geldro heres, Geldriæ inauguratur.

Franciscus hinc se pacem velle, inde nolle ostendit.

1538 populis continendis instruxit, vt numquam posteà inde Franci vi eiici potuerint. Accidit hoc anno in Hispania illud memoria dignum. Cæsar extra vrbem Toletanam nobiles, equestri ludicro certamine ex prouocatione concurrentes, spectatum, cum Imperatrice iuerat, ac cum eo præcipui totius Hispaniæ Reguli. Ad vrbem redeuntes præcedebat & subsequebatur ingens hominum turba. Præcedebant in equis Proceres, discurrebant Præfecti Magistratuum cum oblongis pro more regionis virgulis turbam dimouentes; quorũ vnus ad præcedentes Proceres adequitans, iter accelerent, aduenientique cum Imperatrice Cæsari locum faceerent, admonebat. Infantasiæ Dux, è Mendosiorum familia ortus, Procerum Hispaniæ potentissimus ac ditissimus, sentiens & suum ab eius virga verberari equum, Præfectum rogat, an se nouisset. Affirmat ille, vtque properet, admonet, adesse enim Cæsarem. Dux euaginato gladio Præfectum in capite grauiter vulnerat. Vulneratus Præfectus ad Cæsarem se conuertens, de vi ac iniuria conqueritur. Is se præsente factum molestè fert, moxque Ronchillius Iurisperitus, vnus è tribus Aulæ Cæsaris rerum capitalium Præfectus, ad Ducis latus dextrum modestè adequitans, significabat se eum captiuum Cæsaris iussu ducere. Ægrè id Dux, ægriùs multò eius comites viri nobiles ferre; è quibus vnus Ronchillium accedens, discederet, eum bis seriò admonet: qui vim quoque ac vulnera timens, paret, abitque. Exinde Dux ad aulam suam Toletum reuertitur, comitantibus ferè omnibus, deserto Cæsare, Proceribus ac Nobilibus. Cæsar pro tempore arrogantiam ac iniuriam à Duce sibi legibusque illatam dissimulandam iudicauit, nil in eum grauius statuens, quàm vt domi eum relinqueret, operaque eius in posterum numquam vteretur, renunriari ei iubens, saucium Præfectum secundùm leges à Iudice pro merito puniri curaret. Dux, actis Cæsari gratiis, cùm se tangi verborum sale perciperet, Præfectum suo sumptu curari, & posteà quingentos ei aureos numerari iussit.

Magno fastu Mendosius Præfectũ Regium in Hispania vulnerat præsente Cæsare.

Castigat Mendosium Cæsar hoc tantùm, quòd numquam ampliùs eius opera vteretur.

1539 Kalendis Maij anno 1539. Toleti è partu obiit Elisabetha Lusitana Cæsaris vxor, filium, qui paucis diebus vixit, enixa, relicto filio Philippo, Maria ac Ioanna filiabus. Rex Franciscus celeberrimas ei Parisiis celebrauit exequias. Eodem mense Gandenses longa Cæsaris absentia, militumque exauctoratione insolescentes, coniurare inter se primùm in vrbe, deinde totam Flandriam, quod in se erat, turbare cœperunt: quod cùm diu clàm esse non posset, iamque famam spargi audirent, Magistratum Cæsarisque Præfectos vrbe pellunt, complurium ædes diripiunt, arreptisque armis, custodias in portis ac muris constituunt. Prima verò seditionis ac coniurationis causa hæc fuit. Anno 1536. vigente ardenteque cum Francis bello, Maria Austriaca Belgarum Gubernatrix, conuocatis omnium Prouinciarum Ordinibus, in Franci-

Moritur Elisabetha Cæsaris cõiunx è partu.

Gandenses in Flandria tumultuãtur, pulso Magistratu, Præfectisq; Cæsaris.

Francicum bellum obtinuit duodecies centena millia florenorum; è quibus Flandri pro sua parte erant soluturi quadringenta millia. Opposuêre se soli Gandenses Reginæ Mariæ, ceteris consentientibus Flandris. Quare illa ciues Gandenses Bruxellæ, Mechliniæ, Antuerpiæ, aliisque locis repertos honesta custodia asseruari iubet, donec vrbs satisfecisset. 1539

Aperiuntur eiusdē tumultus causa initia, prætextus, progressus.

Gandenses, re intellecta, anno 1537. mense Augusto Bruxellam mittunt alterum vrbis suæ Syndicum, hominem turbulentum, Leuinum Blommium, qui vrbis nomine Reginæ offert libellum supplicem, petens, ciues dimittantur, allegans Gandenses ad extraordinarias pecuniarum collationes cogi de Iure non posse, ob priuilegia à tribus diuersis Comitibus vrbi collata; primùm anno 1296. à Comite Guidone; deinde anno 1354. à Comite Ludouico Neuersio; tertium anno 1477. à Maria Burgunda, Caroli Audacis filia.

Placet Mariæ Gubernatrici, de priuilegiis allegatis iuridicè decernatur, interim concessa ad belli sumptus priùs præstentur.

Perplacet Reginæ Mariæ, de his iuridicè à Senatu Mechliniano, aut Bruxellæ in arcano Cæsaris Concilio disputetur, priuilegiaque examinentur, se staturam cuiuscumque voluerint Concilij sententiæ; ea tamen lege, intereà suam è quadringentis millibus portionem numerent, si ciues dimitti cupiant. Gandenses Brugas, Iperas, ac ad Franconates mittunt Legatos, petentes contra dictam pecuniariam exactionem secum excipiant. Illi (paucis oppidulis exceptis) fœdus inire recusant. Interim mittunt communi nomine ad Reginam Mariam vigesimoquarto Septembris dicti anni Flandriæ Ordines supplicem libellum, petentes executionem differat, donec Cæsar in Hispania, de controuersia edoctus, sententiam declarasset.

Nihilominùs conceduntur adhuc menses tres, vt intereà ad Cæsarem in Hispaniam mittant.

Dat in hanc rem Regina Flandris menses tres. Contenti sunt illi: soli Gandenses in pertinacia persistentes, pridie Kalendas Ianuarij contrà obtestantur, breuius esse tempus, quàm vt intereà Cæsar pro rei magnitudine plenè edoceri possit: obtestationemque suam à publico Tabellione in Acta referri petunt, offeruntque Reginæ è veteri more contra Francos in certos menses vrbis sumptu peditum numerum; ac nisi acceptet, de damno ac interesse per Tabellionem obtestantur.

Gandenses oblatum nihili faciunt; ceteri Flandri mittunt, sed frustrà.

Ceteri Flandri, hac in re à Gandensibus dissentientes, consensu Reginæ in Hispaniam ad Cæsarem mittunt. Cæsar audita legatione, lectisque sororis litteris, pridie Kalend. Februarij anni 1538. Gandensibus ac Flandrensibus rescribit, Reginæ Mariæ, vt sibi præsenti pareant; & si aliqua in re iniuriam immunitatibus suis fieri existiment, Senatui id Mechliniano, aut arcano Concilio definiendum committant, horumque in aduentum suum sententiæ stent, nisi pro seditiosis ac rebellibus haberi malint.

Gandenses etiam contumaciores fiunt.

Gandenses, his intellectis, contumaciores fiunt, ac hoc anno supplicem libellum admodum prolixum ad Cæsarem in Hispaniam, alterúmque ad Reginam Mariam Bruxellam tertiò mittunt, iterùm loco pecuniæ militem offerentes. Huic libello

1539 Cæsar non respondit, sed iter in Belgium animo constituens, quid posteà egerit, sequenti anno narrabimus. Gandenses ad rebellionem parati, etsi ceteras Flandriæ ciuitates insaniæ suæ comites fieri nolle satis conspicerent, tamen, cùm Mariam Austriacam, non liberatis ciuibus pedites equitesque cogere, Senatum Mechliniensem contra se sententiam protulisse, eámque executioni mandare cœpisse viderent; arma, pulsis executoribus, capiunt, proximaque vrbi munita loca occupant; mox desperatione in timorem versi, captiuos aliquor dimittunt. Deinde iterùm resumptis animis conueniunt, dant nomina, & coniurationi subscribunt; missisque in Franciam ad Regem clàm litteris, Legatisque, amplissimis cum mandatis, ei vrbem cum vniuersa Flandria, si se suaque omnia in protectionem suscipere vellet, offerunt. Rex, negotio rectè perpenso, inducias nulla ratione violandas, oblatione incerti commodi iudicauit, maximè quòd spe pacis Ducatum se Mediolanensem à sincera Cæsaris liberalitate breui pro filio suo Carolo obtenturum confideret. Perscribit igitur statim Cæsari in Hispaniam, quid Gandenses moliantur, eorumque ad se scriptas litteras vnà mittit. Tum Cæsar, re diu multumque perpensa, per Franciam in Belgium proficisci statuit, etsi plures Regi non fidendum esse affirmarent, præmissoque Granuellano, accepta fide Regia & publica, ea conditione pacis leges conscriberentur, quas in Belgio confirmaret, ne in Francia coactus fecisse videretur, itineri se mense Nouembri paruo cum comitatu committit, præficiens Hispaniæ Ioannem Talaueram Cardinalem Toletanum, ac Commendatorem Couos. Rex Franciscus, valetudine nondum planè cōfirmata, Compenga Cęsari obuiàm proficiscitur, filio Carolo ad Fanum D. Sebastiani, Delphino ad Fanū Ioannis Lusij pręmisso. Vnde cum Cæsare Baionam, Burdegalem ac in Pictauiam mense Decembri terrestri itinere peruenere, cùm paulò antè Octobris die vigesimo quarto Buræ obijsset Florentius Egmondius Buræ Comes, Dominus Islelsteinij, Leerdami, &c. vir consilio manuque promptus. Mense

Missis literis & Legatis se cū vniuersa Flandria Regi Francorum offerunt.

Mittit Francus Gandensium litteras in Hispaniam ad Cæsarem.

Hinc ergo, etsi periculosa profectione, Cæsar per Franciam celeriter in Belgium tendit.

1540 Ianuario anni 1540. Cæsar Chastelleraultium venit, vbi Regem cum Regina Leonora repperit, à quibus summo cum honore pompaque receptus est. Inde Ambosiam Reges noctu intrauêre, tot in arce, quæ in edito est colle sita, resplendentibus tædis ac facibus, vt mox meridiem referret. Intrante Cæsare priorem arcis turrim, vnus facem ferens (casu an studio mihi ignotum) eam secretè incendit: cuius flamma cùm tapetes vndique inuasisset, fumum ingentem excitauit, ita vt Cæsar cum plerisque aliis ferè fuerit suffocatus. Capti aliquot perpetrati facinoris suspicione laborantes, cùm eos Rex strangulari iussisset, exorante Cæsare vitam seruauere. Ambosia Blosium, inde Aureliam Reges peruenere;

Ambosia summo cū honore pōpaq; à Rege Francorum excipitur.

nere; diſputatumque hîc fertur, variantibus ſententiis, de retinendo Cæſare; ſed contradicente Comeſtabile Mommorancio, nil fuiſſe concluſum. Aurelia Fonteneblaum, inde Pariſios Cæſar venit, non aliter ab omni hominum ordine, ſexu ac genere exceptus, quàm ſi Rex ipſe primùm inaugurandus adueniſſet. Septem in vrbe Regia moratus dies, Chantilli, Comeſtabilis arce, honorificè tractatur; emenſúſque Picardiam, ac à Rege ad Fanum vſque D. Quintini deductus, Cameracum, indéque vigeſimo primo Ianuarij Valencenas Hannoniæ venit, hucuſque eum Baiona, Regijs filijs, Comeſtabile, ceteriſque Franciæ Proceribus comitantibus: qui cùm aliquot diebus honorificè ac lautè Valencenis fuiſſent excepti, à Regina Maria, Belgarúmque Proceribus deducti, valedicto Cæſare, in Franciam ad Regem patrem reuertêre. Valencenis Regis Franciſci Legatus à Cæſare petit, pacis conditionibus in Francia conceptis ex promiſſo ſubſcribat. Reſpondet Cæſar, Ordinum Belgij, fratríſque Ferdinandi, qui in itinere erat, conſenſus accederet, ſe optare. Qui cùm ſub idem tempus in Belgium veniſſet, duabus Germanorum peditum legionibus comitatus, cum eodem, comitante ſorore Maria, omnibúſque ferè Belgarum Proceribus, mille quingentos equites adducentibus, Cæſar Gandauum vigeſimo quarto Februarij intrat; ſtatímque ad omnes vrbis portas, murorúmque ambitum cuſtodiæ, ne quis elaberetur, collocantur. Tum euocato Procerum Senatúſque Flandriæ Concilio, Aduocatum Fiſcalem accuſationem contra rebelles Gandanenſes inſtituere iubet. Repetit is ea quæ diuerſis temporibus Gandenſes ſuprà à nobis commemorata feciſſent, exactè reſpondens ad allegata ab ijs priuilegia, à dictis tribus Comitibus conceſſa. Vtpote Comitis Guidonis priuilegium tantùm loqui docebat de pecuniaria impoſitione, non vniuerſæ Flandriæ facta, ſed ſoli vrbi Gandenſi imperata; imò addita conditione, ſi maior pars ciuium, qui ex annuo viuunt cenſu, in imperatam pecuniam conſenſiſſent, omnes tum Gandenſes teneri; quantò igitur eos magis debere teneri, cùm vniuerſa Flandria rogationem admiſiſſet? Quod ad Ludouici Neuerſij priuilegium attinet, id loqui non de Flandriæ Comitibus, ſed ſingularibus hominibus in vrbe aut ditione tyrannidem contra Comitem molientibus. Mariæ Burgundæ priuilegium, quam cæſo patre captiuam in vrbe detinebant, vt vi extortum eos allegare non poſſe, quòd non ſolùm fuerit violentum, ſed etiam quòd Maria eodem tempore contrà ſit obteſtata. Pudere igitur Gandenſes potiùs debere, quòd tam iniquum Diploma producant. Adhæc Gandenſes anno 1485. eidem priuilegio etiam ceſſiſſe: tum anno 1525. certa de cauſa iam dictis tribus priuilegijs prolatis, ac è Iuris formula examinatis, pronuntiatum fuiſſe, ijs non obſtantibus,

Margin: 1540

Margin: *Deducitur Cæſar à Rege vſque ad Fanum D. Quintini, ſed à Regiis liberis vſque Valencenas.*

Margin: *Cæſar cinctus duabus Germanorum peditum legionibus & mille quingentis equitibus Gandauum ingreditur.*

Margin: *Aduocato Flandriæ Concilio, iubet Fiſcalem ſuũ cõtra Gandenſes rebelles Iure agere.*

Margin: *Reſpondet Fiſcalis ad ſingula priuilegia à Gandenſibus allegata.*

1540 Flandriæ Comites pecuniarias per prouinciam collationes de iure imperate posse. Gandenses Reussij Comitem, Gandauum à Cæsare cum litteris missum, irrisisse, suppositiciasq; litteras dixisse, donec sacramento vir tantus contrarium affirmasset; quo tamen non obstante, frigido cum responso dimisso Reussio, nec Cæsari nec Reginæ Mariæ scripto respondere esse dignatos. Hinc ad alia digressus, ac quàm varijs rationibus crimen læsæ Maiestatis incurrissent edocês, tandem concludit, Gandenses, quique cum eis fecissent, non solùm priuilegia omnia ob rebellionem amisisse, sed vitæ etiam bonorumque omnium pœnam incurrisse; petere se ex merito, iuris æquitatisque dictatu, sententia proferatur. Ad hæc Gandensium Aduocatus ex scripto prolixè respondet, sed frigidè ac eneruè; ac tandem conclusurus, quæcumque ad mouendam commiserationem facere poterant, adfert, adque solam Cæsaris innatam clementiam Gandenses confugere profitetur. Cæsar diu ac maturè cum Proceribus ac Consiliarijs habito super lite consilio, tandem pridie Kal. Maij hoc anno, in publico Senatus consessu, ceteris paulò altiùs eminens, sententiam his verbis inter cetera pronuntiari iubet: Notum « facimus, consilio Procerum Aurei velleris, Præsidum diuersarum Cu- « riarum, ac complurium aliorum magnæ eruditionis ac prudentiæ viro- « rum examinata accusatione contra Gandenses instituta, eorumque de- « fensione, nos definitè declarare, vrbem incolasque Gandenses omnes « ob ausam rebellionem incurrisse crimen læsæ Maiestatis, perdidisseque « omnes immunitates, priuilegia, ac quæcumque vim, auctoritatem ac « iurisdictionem hanc aut similem habent. Declaramus ad hæc ac pro- « nuntiamus bona, census annuos, ædes, apparatum bellicum, campa- « nam dictam Rolandus, ac similia quæ vrbis Gandensis, Tribuni texto- « rum, quique cum eis faciunt, propria ex publico sunt, fisco nostro cede- « re; inhibentes, ne in posterum bellica tormenta vlla ampliùs conflari cu- « rent, nec habeant. Postremò vtriusque Banchæ hoc tempore Magistra- « tu fungentes, Syndici, Scribæ, cum triginta clarioribus ciuibus, quorum « nomina edemus, Præfectus quoque textorum, ac Legati supremi De- « cani, induti vestibus talaribus nigris, discincti, capitibus nudi, quibus « iungentur è singulis opificum collegijs sex, è textorum tribu quinqua- « ginta, ac ex ijs qui initio seditionis nominari voluêre *Cresers*, quinqua- « ginta, (qui centum nostro legentur arbitrio) Creserij verò linea tantùm « supra nudum corpus talari veste induti, collo laqueum gestabunt. Hi « omnes post tertium diem, loco ac hora, quam declarabimus, vestiti, vt « diximus, Æde publica exeuntes, ad genua se hîc nostra prosternentes, « alta intelligibilique voce à Syndico, omnium nomine dici curabunt, se « summopere pœnitere, ob admissam contra nos Reginamque Mariam « sororem

Exaggerat idem Fiscalis varias Gandauensium insolentias, concluditq; petens eos Maiestatis reos decerni.

Gandensium Aduocatus prolixè respondet, sed frigidè, ac demum ad Cæsaris clementiam eos confugere testatur.

Cæsar tandem hanc in publico Senatus cõsessu sententiam pronuntiari iubet.

Sublatis priuilegiis, preterea certo numero ex Magistratu & ciuibus, nigris induti, nudis capitibus compareant. Item alij linea tantùm supra nudum vestiti, & collo laqueum gestantes, omnes ad genua Cæsaris prouoluti veniam petant.

„ sororem nostram rebellionem, ac læsæ Maiestatis crimen. Ad hæc con- 1540
„ demnamus vrbem Gandensem (excepta portione quam adhuc debent)
„ in summam centum quinquaginta millium florenorum semel, ac sin-
„ gulis annis in sex millium florenorum perpetuos reditus, veteribus no-
„ stris Dominijs adiungendos; itémque liberamus Fiscum nostrum de
„ annuo reditu quingentarum quinquaginta Flandricarum librarum,
„ quas hactenus vrbi soluit; qua de re datæ à proauo nostro Tabu-
„ læ vt discindantur exuranturque iubemus. Volumus quoque sta-
„ tim in potestatem nostram constituant plenam absolutámque Reip.
„ Gandensis gubernationem, eiúsque nunc ac in singulos annos disposi-
„ tionem. Quibus perfectis, Gandensibus singulis ac omnibus speciali
„ gratia remittimus ac condonamus, quidquid in hunc vsque diem com-
„ misere. Actum præsente, audiente ac approbante Cæsare, pridie Kal.
„ Maij, anno 1540. Eodem etiam die post meridiem promulgatum est Edictum, secundùm quod deinceps vrbs Gandensis regeretur, omni potestate tribuum & opificum, & quas vocant *de VVijcken*, sublata. Atque eadem ratione Cæsar Audenardijs omnia vetera Priuilegia ademit, ac nouas quoque leges tulit, quòd enixissimè rebellibus Gandensibus studuissent. Hisque rebus peractis, è Gandensibus viginti sex capite plectuntur, aliqui ad longinquas peregrinationes damnantur; centum partim è textoribus, partim è Ceserijs æquo numero lecti, capite pedibúsque nudi collo laqueum gestantes, ac ad Cæsaris pedes se prosternentes, veniam impetrauere. Imposita etiam mulcta paulò pòst fuit persoluta, ac arx ad D. Bauonis absoluta, Monachis ad summum vrbis Templum D. Ioanni Apostolo sacrum translatis, ac in Canonicorū Ordinem transmutatis, Abbate Prępositi titulo Summi Pontificis auctoritate ornato. Hæsit Cæsar per tres menses Gandaui, ac inter Flandriæ Senatores publicè ius dixit; lata etiam capitis bonorumque sententia contra Reinerum Brederodæ Dominum, qui, ducta è Marcanis vxore, cum ijs se Francorum Regi addixerat, Hollandiæ Zelandiæque se Comitem, quòd ex his ortum duceret, se futurum sibi persuadens, ac proinde gentilitia Hollandię Comitum insignia apertè ferens. Sed domitis Gandensibus, Cæsar paulò pòst sententiam moderauit, gratiamque petenti, ac per horam in genua, præsente Senatu Flandrico, Præside Hollandiæ, præcipuísque Proceribus, dum Cæsar eum alloqueretur, sedenti, vitam donauit; pauloq; pòst, Proceribus omnibus pro eo interpellantibus, cùm Francico ac Marcano fœderi renuntiasset, bona etiam omnia restituit. Hoc eodem anno, die Februarij vigesimo quarto, Cæsar Protestantium Germanorum Legatos audit, ac per Cornelium Schepperum ita respōdet, pacémne an bellū essent habituri vt ignorarent. Eodem mense obijt

Insuper Gandenses magnam vim auri pendunt.

Hinc noua dātur Statuta Gandensibus ad quæ deinceps vrbs regatur. Itemq; castigantur Audenardij Gandēsium pro parte socij.

Viginti sex Gandenses capite plectūtur, alij vt condictum erat, supplices facti veniam impetrant.

Arx Gandaui constructa, manente ibi Cæsare ad menses tres, & publicè sæpè inter Senatores ius dicente.

Cæsar Brederodium primùm capitis dānat, deinde per horam in genua sedentem iterum in gratiam recipit.

1540 Georgius Sceinkius Frisiæ ac Groningæ nomine Cæsaris Gubernator, cui successit Maximilianus Buræ Comes, Florentij filius. Postridie Kal. Aprilis obijt Antonius Lalanus, primus Hooghstratæ Comes, Hollandiæ Gubernator. Mense Maio ad Cæsarem eiúsque fratrem Ferdinandum Romanorum Regem, Bruxellam Brabantiæ venit Guilielmus Marcanus, Cliuiæ ac Iuliæ Dux, de Ducatu Geldriæ, ac Comitatu Zutfaniæ, in quibus ius prætendebat, coràm transacturus. Sed cùm nullo eum iure niti Cæsaris Consiliarij docuissent, domum re infecta reuersus, ad Regis Franciæ amicitiam animum conuertere adolescens malè consultus cœpit. Maij die decimotertio Rom. Rex è Belgio in Austriam reuertitur, Cæsar verò Gandauo Brugas contendit, indéque in Zelandiam ac Hollandiam profectus, vt ius subditis æquissimè diceretur, laborauit, aliquoties in Haga-Comitis hac de causa in Senatu præsens; tandemque inuisis maioribus Hollandiæ ciuitatibus, Vltraiectum, inde Vianam, tum Buram, Gorinchemum, Buscoducum, ac tandem in fine mensis Augusti Bruxellam redijt, duas hoc itinere Germanorum legiones secum ducens. Æstas huius anni siccitate memorabilis, à multis sæculis similem non habuit. Secuta est rerum omnium caritas extrema, excepto vino, quod non solùm generosissimum, sed etiam ingenti fertilitate prouenit.

Moritur Sceinkius Frisiæ Gubernator, succedente Maximiliano Burano.

Profectus Cæsar in Hollandiã, etiam ibi sæpè in Senatu præsens ius dixit.

1541 Anno 1541. (dicam verbis Cochlæi) Cæsar tempestiuè Ratisponam venit, & longa expectatione ibi permansit, donec alij aduenirent Principes & Status Imperij. Aduenit quoque Româ Cardinalis Legatus de Latere, Gaspar Contarenus, die 12. Martij. Aduenerunt etiam Lutherani Principes & Status cum suis Concionatoribus, qui in domibus profanis ad populum concionabantur, & à Catholicorum sacris, ieiunijsque & ritibus prorsus alieni erant, & venationibus operam dabant, etiam in sacratissimis diebus Hebdomadæ sanctæ, atque adeò in ipso quoque die Parasceues. Conscriptus autem fuit liber quidam, & Cæsari traditus tamquam pacis & concordiæ conciliator commodissimus. Constituti sunt ex vtraque parte Collocutores, qui vltra mensis spatium consido librum discutiebant, omnibus interim alijs Imperij negotijs posthabitis. Tandem Principes ac Status Lutherani his verbis inter alia scripto Cæsari respondent: Rogamus, quandoquidem de gloria Dei & luce Euangelij agatur, non sint confirmandi vitiosi cultus aut opiniones. Et quanti abusus confirmantur, recepta inuocatione Sanctorum, & alijs cultibus sine verbo Dei institutis? Item: Quale vinculum inijceretur Ecclesiæ, si fateremur, prorsus nullum lapsum Generalium Synodorum reprehendi posse? Hæc illi; sicque perditis tot pro concordia studijs, Cæsar dato Recessu Imperiali, discedens in fine mensis Iulij per Italiam profectus, pulcherrima instructa classe, cõtra Algerium expeditionem

Venit Cæsar Ratisponam ad Comitia.

Lutherani Principes etiam ipso die Parasceues venationibus indulgent.

Frustrà agitur de concordia Religionis, allegantibus Lutheranis, etiam Concilia Generalia posse errare.

nem fecit, transfretans in Africam mense Octobri, vbi graue passus est naufragium. Ita breuiter Cochlæus Ratisponæ præsens. Sed prolixiùs paulò expeditio illa, & quæ præcesserunt, sunt narranda. Mense Maio Guilielmus Marcanus, Cliuiæ Iuliæque Dux, sparsa fama se ad Comitia Ratisponensia proficisci, Ambosiæ ad Regem Francorum peruenit, diuersis itineribus comitatu eódem subsequente. Exceptus est à Rege perhumaniter & amicè. eius enim operâ breui bellum resumere statuerat. Tum de Cliuij ac Ioannæ Nauarræ, impuberis adhuc puellæ, coniugio est agi cœptum. Id quamquam pater puellæ materque non probarent, volente tamen Rege, circa Idus Iunij nuptiæ magna cum solemnitate celebrantur, ipso Rege sponsam ad templum deducente, epulúmque magnificum exhibente. Post aliquot dies Cliuius, clàm cum Rege diu collocutus, intacta sponsa, domum reuertitur, eam apud parentes relinquens, donec viro matura fieret. Hac de re Cæsar in Comitijs Ratisponensibus mense Iulio ad Principes summopere conqueritur, demonstrato iure, quod in Geldriam ac Zutfaniam morte Ducis Caroli habebat; responderéque conantibus Cliuij Legatis, ac pro eo deprecantibus, consurgens irato vultu Cæsar abijt. Ratisponensia pro parte decreta hæc fuêre: Omnia quo rum in Germania erant statu manerent, donec Generali indicto Concilio, controuersiæ Religionis causa exortæ tollerentur. Cæsari ius suum in Geldriam ac Zutfaniam persequi liberum esset. Concilium Cæsar intra proximum sesquiannum in Germania celebrari curaret. Instabant intereà Regis Francisci apud Cæsarem Legati, promissum in Francia Carolo Aureliano Mediolanensem Ducatum traderet. Cùm diutiùs rem Cæsar differre nequiret, aperto animi interiori decreto, ait sese magnis de causis ditione Mediolanensi decedere non posse, in eius verò compensationem polliceri Carolo Aureliano filiam Mariam vxorem, daturumque cum ea dotis nomine Belgarum Prouincias. Rex Franciscus nil in Italia quàm quod armis posset obtenturum se videns, rumpere inducias, summisque viribus bellum resumere constituit. Sub idem tempus Franciscus Antonij Lotharingiæ Ducis filius in vxorem ducit Christiernam Cæsaris ex sorore neptem, viduam intactam Sfortiæ, Francorum Rege has nuptias non minùs ægrè ferente, quàm Cæsare Cliuij cum Nauarræa. Exinde Cæsar, conscriptis in Germania duabus peditum legionibus, & mille equitibus, per Tridentinas Alpes in Italiam contendit, omnibus (etiam Venetis) certatim ei honoris causa occurrentibus. Tandem Mediolani insigni cum pompa exceptus, paulò pòst Genuam contendit: vbi fratris Ferdinandi litteris de Turcarum contra Hungaros victoria, Germanorum clade, ac Solymani aduentu, est certior factus. Pontifex Paulus Româ Lucam paulò antè perue-

1541

Cliuius clàm in Franciam profectus, cum Nauarraa impubere, Rege agente, nuptias celebrat.

Acta præcipua Comitiorum Ratisponensium.

Loco ditionis Mediolanensis promissæ filio Franci secundò genito, offert ei Mariam filiam & Belgium dotis nomine.

Cæsar ex Germania in Italiam venit.

1541 peruenerat, aduenientemque Cæsarem, misso cum insigni comitatu Cardinale Alexandro Farnesio, honorificè exceperat. Cæsar ter Pontificem adijt, ac enixè de indicendo Concilio, aliisque de causis cum eo egit. Ipse semel Cæsarem inuisit, diu communicans, ac Concilium in sequentem annum se indicturum promittens; cumque frustrà pacem cum Franco renouare esset conatus, Romam redijt. Cæsar comitante genero Octauio Farnesio, cum classe, quam dudum adornari ac armari iusserat, è Portu Lunensi soluit. Vehebat hæc pedites equitésque Germanos ac Italos cum multo commeatu, magnóque tormentorum apparatu. Corsicam prætervectus ad Baleares insulas venit, indéque Siciliæ littora emensus, auctúsque Ferdinandi Gonzagæ Proregis Siciliæ classe, quæ Hispanos vehebat, post biduum, vigesimo tertio Octobris Algerium (olim Iulia Cæsarea) Numidiæ oppidum appellit, Mendosamque cum Hispanica classe eòdem venisse repperit. Vniuersa classe ad oppidi conspectum in anchoris stante, biduum transijt: quo tempore Cæsar circiter viginti millia peditum cum maxima equorum ac tormentorum parte in terram exposuerat, & ad expugnandum Algerium necessaria parabat. Inclinante die, subitò exorsus procellosus imber tota nocte vniuersum exercitum aqua pluuiali perfudit, ingentíque allato incommodo, ne tormentis sclopetísque vti possent, effecit. Ad hæc diuersissimis mundi è plagis exorti subitò venti, tantam tempestatem excitarunt, vt inspectante ac gemente exercitu, paucis horis circiter centum quadraginta varij generis nauigia, quæ velis agebantur, cum ingenti commeatus copia generosisque equis perirent. Triremibus quindecim in littus adactis, & conquassatis, cùm homines abiectis armis in seruitutem se offerrent, à sæuis Numidis interficiuntur; nihilque toto littore spectabatur præter hominum equorumque cadauera, ac natantis supellectilis diuersas species. Turcæ ac Numidæ, qui Algerij in præsidio erant, occasioni non deerant, sed varijs locis castra inuadentes stationes cædebant, præliaque excitabant; desiderauitque hoc die Cæsar vltra trecentos viros, ac inter hos non paucos præclari nominis veteranos Præfectos. Vulnerati sunt circiter ducenti. Cæsar tribus instructis aciebus Algerio discedit, ac non sine difficultate duobus superatis amnibus ad Matafusij promontorium, quò Auria triremes reliquas adegerat, cum exercitu venit; inque dirutæ ciuitatis ruinis contra Numidas consedit, equorum carne exercitum alens. Cùm vis ventorum nonnihil se remisisset, milites classem conscendere, equos verò omnes, etiam generosissimos in mare eijci, vt eorum loco vel vilissimus reciperetur calo, Cæsar iubet. Sed vix dimidia pars hominum naues intrarat, cùm tempestas priore validior, incumbentibus diuersis è partibus ventis insurgit.

Comparato exercitu & classe in Africam traijcit Algerium subacturus.

Expositis in terram viginti circiter millibus, & tormentis, maior pars classis tempestate perijt.

Hinc erũpentes Afri nõ paruam quoq; cladem nostris inferunt.

Discessum parantes Cæsariani etiam fœdiori tempestate in varias partes distiiciuntur; Cæsar vix tandem in Siciliam redit.

git. Quare cùm classis certum tenere cursum, nec alter alterum expe- 1541
ctare iuuareque posset, in varias disiecta plagas, nonnullæ cum hominibus periere, aliæ in diuersos Italiæ portus, rebus omnibus amissis, peruenêre. Cæsar terrestri itinere, Auria remigio, Vticam peruenit, cuius hodie portus Farinas dicitur; vbi eos Muleasses Rex Tunetanus omni commeatus genere affatim recreauit fouitque. Hinc Drepanum Cæsar traijcit, inde ad Baleares cursum dirigit, tandemque sub finem Nouembris Carthaginem nouam in Hispaniam saluus peruenit, non paucis locis hostibus eius à piscibus voratum iactantibus. Sed paulò post Cæsarem enatasse, sequentémque fortunam superasse, sunt experti. Carthagine Cæsar Occagnam peruenit, filias ibi agentes visens, filiumque Philippum Hispaniarum Principem expectans: quorum præsentia abundè recreatus Madrillium proficiscitur, vbi multis diebus à lassitudine ac tempestatis iactatione corpus reficiens, animum variis cogitationibus ac negotiis occupatum habuit. Sub idem tempus Cæsar fit certior, Francum, ruptis induciis, suis hostilia moliri. Causa hæc obtendebatur: Legati Francici (vt credebatur, ad Solymannum Turcam) Fregosius Genuensis & Rincon exul Hispanus, Pado Venetias proficiscentes, à Cæsarianis quibusdam militibus, occupato nauigio, sub initium mensis Iulij interfecti erant. Excusabat Vastius, nequaquam suo iussu aut scitu id factum, latronésque cum præda se subduxisse; nihil itaque hîc se teneri. Tandem Georgius Austriacus Cæsaris Maximiliani filius, Archipræsul Valentinus, ex Hispania per Franciam in Belgium proficiscens, à Franco Lugduni in vincula conijcitur. Itaque vere anni 1542. Rex Franciscus 1542
simul & Rex Daniæ Christiernus Tertius superbissimis verbis Cæsari per Castrenses Legatos bellum indixêre, perque omnes Regni sui prouincias publicari iussere. Idem apud Belgas fit vigesimo quarto Maij. Rex Fräciscus, duobus collectis exercitibus, vni Henricum Delphinum, alteri Carolum Aureliæ Ducem præficit, vtrique viros illustres, bello exercitatos, qui filios adolescentes moderarentur, adiungens. Delphinus Rossillonios apud Cantabros erat inuasurus, Aurelianus Lutzenburgios. Rex tertio loco bellum (præter illud quod in Pedemonte erat) facturus, Bossuum Longeualli Dominum ad Guilielmum Cliuiæ Iuliæque Ducem cum sexcentis mittit equitibus, vt iusta peditum equitumque coacta manu Brabantos inuadant, ne Maria Austriaca, domestico implicita bello, Lutzenburgijs succurrere posset. Aurelianus enim cùm in vnum coëgisset duodecim millia Germanorum peditum, sex millia Francorum, cum tribus equitum millibus, inter quos quingenti erant Dani, comitante Claudio Guisiorum Duce, eius filio Aumalæ Comite, Borbonio Anguiani Domino, & aliis, Lutzenburgios mox mense

Iactatum tunc ab hostibus Cæsaris, eum à piscibus deuoratū.

Causa obtensa à Franco, cur ruperit inducias.

Francus & Danus Cæsari simul bellū indicunt.

Primùm Francus auxilia Cliuio mittit, quibus Brabantiam inuadat.

1542 menſe Iunio inuadit, oppidumque Damuillerium diripit, inceditque. Deinde Iuoſium, paucis diebus oppugnatum, compoſitione recipit. Tum Arlonium in deditionem accipit. Hinc ad vrbem Lutzenburgenſem exercitum ducit, quæ & ipſa poſt paucorum dierum oppugnationem deditione ei cedit; ſimiliterque Momedium, nullo eis auxiliante; nihilque in vniuerſo Ducatu reliquum erat præter Theonuillam. Eodem enim tempore Cliuius, coactis in vnum duodecim peditum millibus, ac mille quingentis equitibus, hiſque iis iunctis copiis, quas Longouallius è Francia adduxerat, Martinum Roſſemium præfecerat.

Illinc exercitū destinat qui iūctis sibi Danis Lutzenburgi multa loca subitò occupat.

Is per cauſam adducendæ è Francia Cliuij ſponſæ, tranſitum à Leodienſibus petierat. Sed diſſuadente Antiſtite Zeuenbergio, Leodienſes, ruſticos ſuos armantes, tranſitum non concedunt. Antuerpiani, re intellecta, ſuamque vrbem Francicam ſponſam eſſe quam peteret Roſſemius, verentes, cohortes aliquot conſenſu Reginæ Mariæ conſcribunt, ac ruſticis in Pelandia cum armis congregatis in auxilium mittunt: qui contra Roſſemianos illos qui Moſam iam tranſierant, contendentes, eos denuò trans amnem ad Roſſemium redire cogunt; deinde poſitis armis, ruſtici domum reuertuntur. Senatus nihilominùs Antuerpianus Roſſemio non fidens, neceſſaria ad vrbis defenſionem parat. Intereà Roſſemius iuxta Rauaſtainum copias omnes Moſam traducit, atque ſine maleficio aliquamdiu militem in Brabantiam ducit. Conſulatum hoc anno Antuerpiæ gerebant Lancelotus Vrſulus ac Nicolaus Schermerus, qui cum ceteris Senatoribus diligenter ad vrbis defenſionem incumbebant.

Roſſemius pro Cliuio armatus prodiens, fingit ſe in Franciam proficiſci.

Paulò pòſt Senatus fit certior, Roſſemium, detecto animo, hoſtilem in pagos declaraſſe voluntatem, diripuiſſe Fanum Oienroyæ, Orſchotum ac Hiluarenbecam; locatiſque ad Ooſterwicum caſtris, ditionem Langeſtratanam ad rerum omnium iniquiſſimam redemptionem cogere. Deinde nuntiatur Roſſemium Berlam ac Hooghſtratum contendiſſe, munitiſſimamque arcem, ruſticis deditionem facientibus, in poteſtatem redegiſſe, magnamque tormentorum ac pulueris copiam inde vehere. Intereà Reinerus Naſſauius, Aurantij Princeps, in vnum coactis quingentis equitibus, ac circiter tribus peditum millibus, partim ab Antuerpianis partim à Buſcoducenſibus conſcriptis, vigeſima quarta Iulij Breda mouens, magnis itineribus Antuerpiam contendit, vrbi his copijs præſidio futurus.

Diripit idē Roſſemius multos pagos Campinia Brabantica.

Breda ac Hooghſtrato Antuerpiam proficiſcentibus viæ ad pagum Breſcotum concurrunt. Quare Aurantius ac Roſſemius, vt ſinguli propoſitum tenerent, rem in celeritate poſitam videntes, incitato vterque paſſu Breſcotum contendunt. Sed Aurantium Roſſemius diligentia vicit, occupatoque Breſcoto, inſidias illi loco aperto, nouo hoc modo ponit. Quadringentos atratos equites Holſa-

Pugnant Aurantius ac Roſſemius ad Breſcotum, vincente Roſſemio inſigni ſtratagemate.

Holſatos iuxta Breſcoti exitum, vbi rara hinc inde dumeta ſunt, in acie conſiſtere iubet, pedites verò omnes in genua ſedere, poſitis humi ad latera armis, ne ab Aurantiis viderentur. Appropinquat Aurantius, exploratorumq́ue inopiâ de ſtratagemate non præmonitus, contemptis quadringentis Danis equitibus, Lubertum Turcam equitum ſuorum Præfectum eos inuadere iubet, ipſe cum peditum legione ſolito ſubſequebatur paſſu. Turca facilè cum galeatis lanceatiis, equitibus cataphractis, Holſatos ſclopetis minoribus vtentes in fugam conijcit, adq́ue proximum dumetum refugientes ſclopetis ſe defendere cogit. Properat eòdem ſtatim cum peditum legione Aurantius. Sed vix pugnam inierat, cùm ſtatim variis è locis Roſſemij pedites exurgunt, & Aurantianos vndique circumſiſtunt, ceteris Roſſemij equitibus variis è latebris erumpentibus, ac vndique Aurantium prementibus. Sed is cum equitatu intenta fuga Antuerpiam contendit, feliciterq́ue, multis deſideratis, euaſit. Pedites ad duo millia, abiectis armis, deditionem fecere. Intrauit Aurantius paucis cum equitibus vrbem veſperi circa horam ſeptimam, ipſo D. Iacobi feſto die, perturbatoſq́ue ſua clade ciues, præſentiâ animauit, rebuſq́ue neceſſariis procuratis, ad Reginam Mariam proficiſcitur. Vix diſceſſerat, cùm mox infelici quoque pugna elapſus Lubertus adeſt Turca, diuerſo rumore à populo exceptus: natione enim Gelder erat, ſed Cæſari ſemper militarat. Roſſemius poſt hanc victoriam, Breſcoto vrbem verſus motis copiis ad ſuburbium Dammum caſtra locat, miſſoq́ue caſtrenſi Legato vrbem Regi Franciæ ac Daniæ aperiri petit. Reſpondetur, Antuerpianos præter Cæſarem Carolum nullum agnoſcere Principem. Cumq́ue Cæſarem à piſcibus voratum diceret; reddunt, tertio die cum Iona reuicturum. Hoc cum reſponſo Kipdorpiâ portâ emiſſus venire ampliùs prohibetur. Vagabantur Roſſemiani gregatim per maturas in campo Willebrordiano ſegetes. In hos Antuerpiani maiora tormenta continuò exonerant, multoſq́ue interficiunt. Poſtero die è Ditione Waſiana, quæ eſt ab altera Scaldis ripa, mille ducenti feroces Flandrorum iuuenes vrbem intrant, ac à Magiſtratu armis inſtructi, ad neceſſaria cuſtodienda defendendaq́ue loca diſtribuuntur; eodemq́ue die quidquid iuxta vrbem erat ædium ac ſacrorum locorum, ciues iuſta manu egreſſi, magno dominorum dolore, igne iniecto exuſſêre, ne hoſti ad obſidionem ac locandas inſidias vſui eſſent. Sed dum Roſſemius Conſulum vigilantia, inſidias inflammandæ vrbis per proditores quas ſperarat, non ſucceſſiſſe videret, vigeſimo ſeptimo Iulij cum aurora mouet caſtra. Clara luce hoſtem abire vident, conflagrare omnes molas quæ in campo erant Willibrordiano, cũ pago Merxheimio, Dammo, ac omnibus diuitum mercatorum nobiliumq́ue virorum

1542

Roſſemij pedites ex inſidiis emergentes Aurãtium fugere Antuerpiam compellunt.

Locatis Roſſemius caſtris ad Dammũ, Antuerpienſem vrbem dedi poſtulat, ſed inſigne fert reſponſum.

Antuerpienſes ad reſiſtẽdum ſe parant, ſed nimis citò ſuburbana, propria exuunt.

Reliqua diſcedens ſecundo die Roſſemius flammis conſumit.

1542 rum hortis, maximè ad vrbis Orientalem ac Borealem plagam ædificatis. Eadem ratione sæuiunt Burgerholſtij. vnde ad oppidum Liram declinantes, propiùs accedere à præſidiariis oppidiq; tormentis prohibentur. Hinc Duffelam ac Ranſtum occupant, diripiunt, incenduntque; Roſendalam pecunia mulctant. Walemum direptum cũ pulcherrimo templo exurunt, quòd pontonem, qui currus homines ac equos per amnem Netham tranſmittere ſolet, in aduerſam ripam traduxiſſent. Tum coactis vicinis è pagis doliis vaſiſque ac cupis in quibus feminæ lintea lauant, amnem nullo ordine, ac non paucis aqua abſorptis traiiciunt, & Mechliniam vſque excurrunt, ſed tormentorum formidine propiùs non acceſſere. Venerat quippe huc Bruxella Regina Maria; quare hoſtes ad Meridiem declinantes Keerbergam contendunt, inde Veldonckium, Scrikiam, Werchteram, Rotſelaram, Hachtam, Tieldonckum ac Weſpelarum veniunt, in quoſdam igne ſæuiunt, maiorem partem pecunia mulctant. Tandem Louanium contendunt, ac iuxta Monaſterium Bethlehem prima locant caſtra, Heretum ac Winckeſſelum exurunt; motiſque Terbanckium caſtris, ad portam Bruxellenſem conſidunt. Miſerat Regina Maria Louanium Georgium Rollinum Aimeriæ Dominum cum ordinaria equitum ſuorum turma, quemadmodum & Conrardum Warneburgij Comitem cum trecentis peditibus, ac Philippum Dotlainum Gallicæ Brabantiæ Balliuum cum ducentis peditibus. Sed defendere ſe poſſe, propter ampliſſimum murorum ambitum tantillis copiis Muſarum domicilium diffidentes, concepto timore, ſe inde cum copiis proripiunt; quod non parum ciues terruit. Roſſemius de Ducum fuga, militum diſceſſu, ac ciuium perturbatione certior factus, Legatum caſtrenſem ad vrbem mittit, dediq́ue eam Regi Franciæ petit. Idem quod Antuerpiæ fert reſponſi. Tum paucorum dierum fiunt induciæ, ac procurantibus aliquot proditoribus (qui à Roſſemio pecunia conducti copiarum eius magnitudinem tormentorumque multitudinem mirum in modum auxerant) de conditionibus, quibus Roſſemius ab vrbe diſcederet, agi eſt cœptum; cùm tantùm hac ſpecie occupare eam conaretur. Petit pro exercitu commeatum, tormenta vrbis maiora omnia, dolia certa pulueris tormentarij, ac octoginta aureorum liliorum millia. Offerunt Louanienſes quinquaginta millia, ac pro Roſſemij & Longeuallij domeſtico comitatu vinum ac commeatum. Admittuntur conditiones, vinóque ab equis ad portam attracto, ſtudioſi aliquot bonarum litterarum (vt eſt ibi celebris Academia) funes, quibus attrahebatur, diſcindunt, vlteriúſque protrahi vetant, verentes, ne dolo occupata porta, hoſtes, qui non longè inde retro vineta in acie ſtabant, irrumperent. Quare ex compoſito, tumultu excitato, vinum commeatúmque diri-

Item populatur latè omnia circùm circà.

Proficiſcitur Louanium cũ illud à præſidiariis paucis deſertum intellexiſſet.

Certis conditionibus Louanienſes cũ Roſſemio trãſigunt.

Nihilominùs agentibus litterarum Louanij ſtudioſis, irritus Roſſemius Louanium relinquit.

diripiunt,portam aperiri prohibent, ac mox è vallo tormenta aliquot in Rossemianos exonerant: quæ causa fuit, vt vrbis Præfectus Meierus, cognomine Bleheimius, ac Damianus Gousius,qui Senatus populique nomine,durantibus induciis,ad hostes exierant, statim ab iis in vincula coniicerentur; nec liberantur, nisi persolutis duobus aureorum liliorum millibus. Rossemius,nullam restare spem capiendi Louanij videns, valedictis Musis,Corbecum castra mouet;inde Rasburgũ, Neer-Ischam, Sartum, Floriuallum, ac Shertogendalam transit, hos exurens, illos pecunia mulctans. Louanienses hoste liberati, portis egrediuntur, ac casu Hieronymum Longum è proditoribus vnum capiunt;qui in quæstione conscios prodens,cum iis in foro strangulatur. Rossemius ac Longeuallius in Gallicè loquentem tendunt Brabantiam, primùm Grauam, tum Waueram,deinde Meleinium,Longeuillam,Geldenaeum, Gemblourfium, Argentonium, ac Stappansium. Arcem Conroiam insidebant octoginta rustici:expugnati ad vnũ omnes interficiuntur. Inde Floruanum veniunt, Abbatiamque ingenti pecunia mulctant, totumque fermè Comitatum Namurcensem similiter diuexant. Sombræ Sabim amnem traiiciunt,rusticosque, ingentibus factis fossis,arbores ingentes deiecisse, intercludendisq; publicis viis in transuersum abiecisse reperiunt. Sed omnibus his superatis difficultatibus, magnis itineribus ad Aureliæ Ducem, Lutzenburgios vastantem, festinabant. Certiores enim facti erant,Cæsarianos,collectis vndique copiis,Ducibus Aurantio,Burano, ac Bossuo,citato itinere insequi. Quare traiecta iuxta Maseriam Mosa, quòd id Franciei iuris oppidum esset, munito loco confidentes, militi aliquamdiu requiem largiuntur.Cumque hoc loco inter Rossemium ac Longeuallium de prædæ diuisione controuersia non exigua oriretur, eam Aurelianus sua auctoritate componit, Rossemiumque, persoluris eius copiis, in Geldriam Cliuiamque dimittens,deinde cum suis, subacto,vt suprà diximus,toto Lutzenburgico Ducatu,excepta Theonuilla, ad patrem reuertitur. Sed vix de tantis victoriis potuerant inuicem gratulari, cùm certiores fiunt,Reinerum Nassauium iustis cum copiis Lutzenburgios inuasisse, ipsamque vrbem cum omnibus paulò antè à se occupatis oppidis,excepto Iuosio, ad vetus Cæsaris obsequium reduxisse; Guisium tamen prouinciæ à se præfectum Iuosij inclusum, se fortiter defendere,ac aliquoties Nassauium repulisse. Durauit hæc Aurantij contra Lutzenburgicos expeditio ad mensem ferè Octobrem. Tum enim pro maxima parte, recepta ditione, in Iuliam mouet, Cliuio pro euastata per Rossemium Brabantia talionem redditurus.Sub idem tempus Antonius Vendomæ Dux Picardiæ Gubernator, mediocribus in vnum coactis copiis, munitissimam arcem Tourneham cum oppido Liler-

1542

Vastat Rossemius Gallo-Brabantiam.

Item Comitatum Namurcensem.

Demum insequentibus eum Cæsarianis, in Franciam euadit.

Nassouius recuperat omnia, excepto Iuosio, quæ paulò antè Francus in Lutzenburgo Cæsari ademerat.

Altera parte Frãcus iterùm multa dãna infert Artesiæ.

1542 Lilersio ad deditionem cogit, ac vtrumque cum omnibus vicinis munitionibus funditus diruit, euastatisq; agris oppidorum Fani D. Audomarij, Airæ, Bethunię ac Attrebatensium, Comiteq; Reuslio in fugam acto, cum ingenti præda in Picardiam reuertit, copiasque in præsidia distribuit. Eodem modo Franci ac Belgæ mari varia fortuna inter se confligabantur. Dum Aurelianus in Lutzenburgios bellum gereret, Delphinus, coactis ad Auignonem quadraginta peditum millibus, inter quos quatuordecim millia Heluetiorum erant, ac quatuor millia equitum,

Frustrà tentat idem Perpinianum, obsistente sibi Alba Duce.

Narbonam proficiscitur, vt Perpinianum Rossilonij Ducatus primariam vrbem expugnaret, eratque spes omnis in celeritate posita. Sed Ferdinandus Toletanus Albæ Dux cum magno tormentorum apparatu, iustoque veteranorum manu, Perpinianum ante Delphini aduentum intrarat; necessariisque locis erectis munitionibus, adeò Francica castra tormentis vexat, vt de expugnatione desperantes, tandem Monpellerium re infecta ad Regem redirent.

In Pedemontę vario euentu hoc anno pugnatum.

Veterani in Pedemontem missi sunt, vbi toto hoc anno vario euentu Franci ac Cæsariani inter se conflixerunt, modò his modò illis victoribus. Mense Octobri Aurantius Cliuio, vt diximus, bellum infert, incendiis pecuniarumque extorsionibus Rossemianam in Brabantos expeditionem vindicans, vniuersam ditionem

Aurantius Iuliam inuadēs, omnia oppida occupat excepta Dura; sed quæ Cliuius mox recuperat, excepta Hensberga.

Iuliacensem euastat, Zittardam, Iuliacum, Hensbergam, Susteram ac Duram in potestatem redigens, passim muros ac valla diruit, fossasq; complanat, excepta Dura. Sed discedente Aurantio militem Cliuius colligit; acceptisque à Saxone ac aliis aliquot Germanis auxiliis, circa finem mensis Decembris, Cæsariana præsidia adortus, omnia dicta oppida recipit, Duramque insigniter munitam, firmissimo imposito præsidio, de commeatu ac tormentis abundè prouidet. Exinde Cliuius copias omnes Hensbergam transfert, oppidúmque obsidet.

Frustrà Cliuius Hensbergam obsidet.

Sed mox cum exercitu obsessis in auxilium accurente Aurantio, deserit, in recessu non mediocri accepto detrimento, ac Iuliaco, quod paulò antè munierat, se includit. In Kalendas Nouembris huius anni indictū erat Concilium generale Tridentinum, vt patet ex litteris Indictionis datis vndecimo Kal.
1543 Iunij eiusdem anni, sed non nisi biennio pòst cœptum est. Anno 1543. ineunte vere, Regina Maria, iusto è Belgis exercitu coacto, Philippum Crouiacum Arschoti Ducem præficit: qui cùm mense Martio in profesto Paschatis Hensbergæ commeatum inuexisset, ac in recessu Cliuianis ad Zittardam obuiàm factus, iniquo loco acies duceret, confligere coactus, post acrem diuturnámque pugnam in fugam agitur.

Cæsariani haud paruam cladem accipiūt à Cliuiis & Geldris.

Cecidêre è Cæsarianis peditibus circiter tria millia, multò plures capti cum omnibus tormentis ac impedimentis, quæ Cliuiani Ruremondam detulere; indeque Limburgensem, Dalanam ac Valkenburgensem ditiones flam-

ma

ma ac ferro depopulantes ingentem prædam auexere. Tum vigesimo 1543
secundo Iunij ad Hensbergæ obsidionem redeunt, sed eam bis frustrà oppugnatam, adueniente cum nouo exercitu Aurantio, post alterum obsidionis mensem relinquere sunt coacti. Intereà Martinus Rossemius Cliuiorum Præfectus militari astu occupat Ametsfortium, Helmondam ac Endouiam, vbi ordinariam equitum turmam oppressit, ac ferè omnes in Geldriam captiuos abduxit; nempe Aurantio contra Francos in Hannoniam profectionem adornante. Siquidem eodem mense Iunio Rex Franciscus contra Belgas profecturus, Annibaldum cum iusta manu præmiserat; cuius præcursores Auennam vsque excurrentes, inde conuersis equis ad Landresium ad Sabim amnem situm castra faciebát. Præsidiarij loco diffisi, antequam includerentur, oppido igne iniecto, se in siluam Motmaucianam occuluere. Vendomius, veteribus in vnum collectis copiis, eódem tendebat, iterque per Atrebates faciens, Bapaumam occupat, arcémque Belgis relinquens, Cambresium ad Regia contendit castra. Inde vnà profecti ad pagum ac Abbatiam Marollam castra locant, Rege cum duobus filiis in Abbatia diuertente, ac donec Landresium nouis quatuor ingentibus terreis munitionibus esset firmatum, manente. Tum Landæum nobilem militarémque virum Landresio præficit, ac de commeatu, apparatúque bellico abundè prouidet. Intereà Rex Delphinum cum parte copiarum ad interiora Hannoniæ mittit; qui, quòd copiæ Cæsarianæ contra Cliuium profectæ nondum adessent, statim fugientibus præsidiatiis, occupát munitissimam Aimetiæ arcem, Barlamontium, Mabugam, vsque Betgarum Hannoniæ ac Valencenensium portas excurrens. Nec contentus Rex Franciscus tam diuersis locis eodem tempore tum hoc tum superiori anno Cæsarem bello lacessisse, insuper à Solimanno Turcarum tyranno per Legatum Polinum iustam classem, quæ Duce Hariadeno Barbarossa Cæsarem quoque oppugnaret, impetrauit, vtque huius anni vere educeretur effecit. Habebat Barbarossa centum quinquaginta actuarias diuersi generis naues, prætervectúsque Messanæ fretum, Rhegium cum arce occupat, incendítque, ciuibus in seruitutem abductis. Hinc Ostiam Tiberinam prǽternauigans, ac Hetruriæ Liguriæq; oram lambens, in Massiliæ portum classem infert, expectans cui loco Rex Franciscus vim inferri vellet. Tandem Nicæam Prouinciæ ciuitatem Sabaudo parentem expugnare iubetur. Admouet Barbarossa classem, exponit militem, producit tormenta. Mittit & suam classem Rex Franciscus, quæ viginti duarum erat triremium, ac octodecim onerariarum, vehens octo millia peditum cum ingenti commeatus copia. Huic classi præerat Franciscus Borbonius Anghiani Dominus, viginti annorum adolescens, Pædagogum habens

Martinus Rossemius Cliuiorum Præfectus militari astu occupat Amersfortium, Helmondam ac Endouiam.

Franci eodem tempore varia loca in Hannonia & Artesia inuadunt, & haud pauca obtinēt.

Quin & Turcam auxiliatorem contra Cæsarem Francus vocat.

Simul Francus & Turca Nicæam Sabaudo parentem vrbem oppugnant.

1543 habens Virginium Vrfinum. Nicæam bis fruftrà à Turcis ac Francis oppugnatam, ante tertiam oppugnationem, ciuibus libertatem ac fortunas incolumes promittens Anghianus in deditionem accepit, præfidiariis cum Præfecto in arcem concedentibus: quam cùm aliquamdiu fruftrà oppugnaffent, aduentu Vaftij, qui cum iuftis copijs in itinere erat, Turcæ Francique tertiti, reductis ad naues tormentis impedimentifque, direpta incenfaque contra fidem datam Nicæa, ciuiumque parte in feruitutem abftracta, cum claffe, re infecta, difceffere; Anghiano Maffiliam; Barbaroffa in Portum oppidi Tollonij, confentiente Rege, vbi hiemaret, contendente; vnde paulò pòft viginti quinque triremes ad Hifpaniæ oram euaftandam mifit. Cæfar intereà quoque claffem in Hifpania inftruxerat, filioque Philippo Maria Ioannis Lufitaniæ Regis filia defponfata, confcenfa claffe, in qua feptingentos Hifpanos equites ac octo millia peditum impofuerat, cum quadraginta triremibus multifque onerariis Barcilona foluens, circa finem Iunij Genuam appulerat, magnificè vbique exceptus. Venerat quoque Pontifex Paulus Bononiam vfque cum Cæfare collocuturus. Sed is congreffum vitabat, quòd fe Pontifex Franco hoftem declarare nollet. Tandem tamen Buxeti oppido inter Cremonam ac Placentiam in colloquium venerunt. Hinc Pontifex Bononiam, indeque Romam; Cæfar in Germaniam contendit. Spiram veniens Proteftantium Legatos audit, eifque pro parte fatisfacit; fed deprecante pro Cliuio Archiptæfule Colonienfi, ac Legato Saxoniæ Ducis, nullam effe refpondit aliam pacis rationem, quàm vt Geldria & Zutfania fibi diu debitis cedat. Dederat ordinum ductoribus negotium, militem in Germania defcriberent. Itaque finitis Comitiis, Bonnam ad Rhenum Cæfar profectus, ibi exercitum recenfet. Repperit Hifpanorum ac Italorum peditum decem millia, Germanorum quatuordecim millia, Belgarum duodecim millia, equitum octo millia. Cum his copiis primùm contra Cliuium, deinde contra Francum profecturus, Legatum conftituit totius exercitus Ferdinandum Gonzagam Siciliæ Pro-Regem, Stephanum verò Columnam caftrorum Magiftrum, alios aliis honoribus ornat. Bonnâ mouens tertio die ad Duram munitiffimum Ducatus Iuliæ oppidum caftra locat. Cingebatur Dura duplici foffa, ac lateritio muro, cui ingens incumbebat vallum, ac inter vtramque foffam agger circum oppidi ambitum procurrebat. Præerat oppido nobilis Iuliacus Gerardus Vlattemus vir militaris, cum duobus electorum veteranorum peditum millibus, ac octingentis equitibus. Appropinquante Cæfare, erumpunt præfidiarij equites, pofitis idoneo loco anteà infidiis; in quas poft acertimam pugnam protracti equites Itali funduntur, defideratis inter ceteros etiam tribus nobili-

Expugnata vrbe, adueniente Vaftio, ab expugnatione arcis defiftere tamen coguntur.

Venit Cæfar in Italiam, fruftrà agens vt Pontifex Francum hoftem habere vellet.

Comitiis in Germania celebratis, in Cliuium tendens, Bonnæ recenfet exercitum.

Dura duplici foffa munito oppido ceptas admonet.

nobilibus viris. Exinde fummo manè producuntur quadraginta maiora tormenta. Quatitur opportuno loco agger ac murus. Facto hiatu, Hifpani ac Itali iniuffu prouolant. Germani cum equitatu in acie confiftunt. Superant vmbilico tenus priorem foffam, inque primum aggerem euadentes, expofiti Durenfium maioribus minoribufque tormentis, magno numero cadunt. Conijciunt fe in alteram fofsam, ac haftis fcalifque in præruptum muri hiatum nituntur; cominufque congreffi, audaciffimum ac cruentum cum Duranis committunt prælium, eo tamen euentu, vt tandem per ruinas deiecti, ad caftra, non leui accepto detrimento, fe reciperent. Non cefsabant intereà maiora tormenta, nec vlla Duranis farciendarum ruinarum dabatur quies, adeò vt iterùm Hifpani Italique ad eafdem iniuffi prouolantes ruinas obftinatiffimè depugnatent, Gonzaga ac Feriæ Comite infignitet eos concitante. Vlattemus oppidi Præfectus ingenti cum gladio (*flaghfweerdt*) quem vtraque regebat manu, è propinqua ruinæ domo acerrimè cum delecta iuuentute rem gerebat. Quod cùm tormentorum Magiftri, docente Gonzaga, animaduertifsent, ftatim aliquot maiora tormenta in domum conuertunt, perfractifque tecti maceriis ac tignis, Vlattemum, ruente tecto, cum omnibus qui intus erant, oppreffere. Tum Durani remiffiùs languidiúfque fe defendere, ac animis cadere; Hifpani verò ac Itali, quinto incurfu, omnibus viribus annixi, per fuorum hoftiliumque cadauerum aceruos vigefimo quarto Augufti in oppidum perrupere, ciues præfidiariofque omnes interfecère. Qui euafere, grauiffimis à milite tormentis excruciati, fortunas commonftrare ac tradere funt coacti. Mulieres ac virgines, quæ cum pueris ad templa non confugerant, militum libidini ceffere. Oppidum direptum infcio Cæfare conflagrauit. Qui ad Diuorum templa confugerant, feruati funt, ac Cæfaris iuffu primùm ad caftra, deinde in tutum dimiffi. Periêre Duræ fupra bis mille quingentos homines, ex Cæfarianis verò circiter octingenti. Triftis cladis hoc exftat Difthichon numetale:

1543

Facto tormentis hiatu, cruentè Duram Cæfariani inuadunt, fed ita vt demum retrocedere cogerentur.

Strenuè rem gerit Vlattemus Duræ Præfectus.

Demum quinto incurfu armata manu Dura capitur; cæfi fupra bis mille quingentos; oppidum direptum, inde arfit.

DVra InCenfa IaCet, dVra CerVICe rebeLLIs:
QVo rVIt, AVgVfti MenfIs & enfIs erat.

Excidio hoc perterrefactæ ceteræ Iuliæ Geldriæque ciuitates, mox vno confenfu Cæfari, allatis clauibus, deditionem fecere; Venlonij etiam ac Ruremondani, etfi firma fatis haberent præfidia. Ipfe Guilielmus Cliuię Dux in caftra ad Venlonium tranflata adducitur, & Legatis Archipræfulis Colonienfis deprecatoribus vfus, ad Cæfaris genua cum aliis octo magni nominis viris nigris indutis fe coniicit. Tum, Patere, inquit, clementiffime Cæfar, adolefcentiæ meæ ignorantia, Francorum magnificis promiffis decepta, apud te veniæ locum reperiat: errata virilis ætas con-

Territa cetera Cliuia & Geldria ciuitates omnes fe Cæfari dedunt.

Quin & ipfe Cliuiæ Dux in genua Cæfari prouoluitur.

1543 constanti erga te fide farciet. Hæc verba eius excipiens Cancellarius, in genua etiam sedens, breui submissaque oratione Cæsarem ad clementiam mouere est conatus, leges quas daturus esset, Ducem æquo animo recepturum affirmans. Cæsar, dum hæc agerentur, composito ad grauitatem vultu, ne vnum quidem respondit verbum; sed seuerè procumbentes intuitus, tandem iis relictis surgit, ac Aurantio Granuellioque præcipit, deditionis leges scribant, tum abit. Dux ab Aurantio è terra subleuatur. Leges septimo Septembris scriptæ hæ erant: Ab Ecclesiæ « Catholicæ Romanæ Religione nec ritibus discedito. Mutata in Religione « restituto. Fidem obedientiamque Cæsari ac Imperio promittito seruatoque. « Fœderi Francico ac Danico renuntiato. Geldriæ Ducatu, ac « Zutfaniæ Comitatu, Cæsari eiusque heredibus in perpetuum cedito. « Cæsar Cliuio Iuliæ Ducatum reddito, Hensberga ac Zittarda exceptis; « quæ in Cæsaris manebunt potestate, donec Cliuius promissam Cæsari « fidem abundè probarit. Martinus Rossemius Cæsaris militiæ dicto sacramento adscribitor. « Cæsar publicam fidem Ioannæ Vendomiæ, Ducis filiæ, vt è Francia per Belgium in Cliuiam proficiscatur, dato. His le- « gibus finis bello imponitur. « At paulò pòst Dux Wilhelmus in vxorem accepit Mariam filiam Ferdinandi Ro. Regis, vt suo loco dicam, quòd Rex Francus & Vendomius ob renuntiatum fœdus Francicum ei Ioannam Vendomiam negassent. Intereà cùm subsignatis Tabulis in leges Dux iurasset, more Principis Imperij Cæsarem salutat, gratias agit, ac mensę familiariter adhibetur. Tum productum Martinum Rossemium à sacramento sibi dicto liberat, nouumque Cæsari dicere, eique militare permittit; qui exinde ad extremum vsque spiritum Cæsari fidelissimus, multis bellis præclaram præstitit operam. Nec minor in Cliuio exstitit erga Cæsarem familiamque Austriacam, dubiis etiam temporibus, constantissimè culta fides. Exinde Aurantius ac Pratæus ad Geldros Zutfaniosque, à Cliuio paulò antè de dicto sibi sacramento liberatos, profecti, nouo accepto, in Cæsaris verba adigunt, ac solitis ceremonijs eius nomine inaugurantur. Tum Cæsar relictis apud Geldros ac Zutfanios necessariis locis præsidiis, Diestum Brabantiæ oppidum venit; conuocatisque omnibus Belgarum Ordinibus, ingentem auri vim, tam ad debita soluenda stipendia, quàm ad bellũ Francicum liberaliter obtinuit. Etenim dum Cæsar Cliuio bellum infert, Rex Franciæ non contentus inuasione Hannonica, de qua suprà egimus, iterùm quoque Lutzenburgios per filium Carolum Aureliæ Ducem ac Annibaldum inuaserat. Primo impetu occupant Vicetonium ac Arlonium. Hinc decimo Septembris die ad vrbem Lutzenburgensem castra faciunt. Erant in ea, exceptis incolis, tria millia quingenti pedites, Duce Ægidio

Itaque reconciliatur Cliuius Cæsari certis legibus.

Consensu Cliuij Rossemius Cæsari sacramentum dicit, atque inde vterque Cæsari fuere semper fidelissimi.

Occupato Cæsare apud Cliuios iterùm Fräci Lutzenburgũ inuaserant, non contenti inuasione Hannonica.

1543 Ægidio Leuantio, ac Ioanne Huio Metensi, cum quadringentis equitibus: qui parum honoris memores, non expectata vel vnica inuasione, armis fortunisque incolumibus vrbe cum Cæsaris Senatu exiere. Lutzenburgo præfectus est Longouallius, cum duobus Germanorum peditum millibus, ac trecentis equitibus Fráncis. Cúmque, excepta Theonuilla, vniuersum Rex in potestatem redegisset Ducatum, cum filio Aureliano, maximáque exercitus parte, in Regnum reuertit, certior Cæsarem, deuicto Cliuio, contra se cum victore exercitu properare. Obsidebant tum Belgæ, Duce Reussio, Landresium Hannoniæ. Aduenerat verò Ferdinandus Gonzaga cum parte Cæsariani exercitus, subsequenti grauí armatura, ac Landresium Guisámque simul premebant. Cæsar verò valetudinis curandæ causa, quam articularis morbus nonnihil conuulserat, Quesnoi substiterat, habens in exercitu quatuordecim millia Germanorum, nouem millia Hispanorum ac Italorum, sex millia Wallonum, decem millia Anglorum, duodecim millia Belgarum peditum Germanicè loquentium, ac tredecim millia equitum diuersarum nationum. Legatus eius erat Ferdinandus Gonzaga; huius verò Ferdinandus Toletanus Albæ Dux. Aderant & præcipui Germaniæ Belgarúmque Proceres. Regem enim in pugnam processurum constans erat fama. Constitutis tormentis, Gonzaga Landresij vallum ac propugnacula verberat, factóque ingenti hiatu, ab oppugnatione tamen abstinuit, fame se oppidum domiturum sperans. Instantibus Kalendis Nouembris, Landresiani ad extremam commeatus inopiam peruenerant. Quare Rex in vnum coactis omnibus copijs, ad arcem Cambresianam castra locat; Cæsar sua trans Sabim, pugnandum existimans, in vnum contrahit. Quo facto, Franci postrema acie cum multo commeatu Landresium intrant, impositóque nouo præsidio, veterísque educto, ad Regem conuolant. Ille Landresij compos voti factus, circa Nonas Nouembris in Franciam redit. Cæsar quoque, quòd hiems esset, motis Landresio castris Cameracum proficiscitur. Intellexerat enim, vrbis aliquot primarios ciues de se militibúsque suis questos coniurasse, inclinaréque ad Francos. Introducto igitur in vrbem præsidio, statum eius componit. Deinde munitissimam arcem excelsissimo eius loco extruit, præsidióque firmat. Hoc anno, præter quòd in Pedemonte vario Marte vtrimque res gereretur, Belgæ quoque mense Maio, cum decem armatis onerariis in Burdigalensem portum inuecti, septemdecim naues, vino aliísque mercibus in Normandiam tendentes, capiunt, ac in Zelandiam abducunt, ceteris omnibus incensis, ac è continenti non exigua in naues auecta præda. Hoc quoque anno Antuerpiæ à Cæsare pomœrium est prolatum, addita, vt vocant, Noua Vrbe, mœniáq; certis propugnaculis

Tendit victor exercitus contra Francos in Hannoniā.

Franci Lādresio commeatum inferunt, nouúmque præsidium imponunt.

Cæsar Arcem Cameraci extruit, quòd primarij quidam Franco studere essent delati.

1544 culis aduerſus hoſtes munitiora ſunt reddita. Initio Ianuarij anno 1544. Cæſar è Belgio in Germaniam profectus, Spiram, Imperij Comitia celebraturus, venit. Adfuere (quod rarò eſt viſum) Septem-viri omnes, ac totius Germaniæ pręcipui Principes, ipſeq; Cliuius. Quo Conuētu Cęſari aduerſus Francum decernuntur equitum quatuor, peditum viginti quatuor millia, qui ſex menſibus Imperij ſumptu militarēt: promiſitq; hanc ob cauſam Cęſar Proteſtantibus, primo quoque tempore in Germania aut Generale, aut nationis Germanicæ Concilium ſe procuraturum, Summo Pōtifice Paulo factum ægerrimè ferente, quiſuperiori anno Tridentinum Concilium indixerat. His quoq; Comitiis Cæſar, magno Belgarum gaudio cōmodóque, pacem facit cum Chriſtierno Tertio Daniæ Rege, cohoneſtatque nuptias Lamoralis Egmondij Comitis cum Sabina Bauara in vrbe Spirenſi. Intereà Anghianus à Rege Francorū Pedemontiis præfectus, accepto à Buterio exercitu, nouiſque additis copiis, Carinianum in medio ſuorū pręſidiorum à Vaſtio permunitum, ac à veteranorum firmo præſidio defenſum, obſidere, faméque ad deditionem cogere, aut, ſi Vaſtius auxilium ferre conaretur, prælio decernere conſtituit. Facto vtrimque apparatu, Vaſtius occupato pago Cereſola, caſtra ponit, tranſitáque proxima valle, in propinquis parentibus campis acies conſtituit. Pugnatum eſt ad Cereſolam acriter poſtridie Idus Apriles, occiſáque feruntur duodecim millia virorum, ſed maximè Germanorum. Adducta enim fuere vtrimque in aciem ſupra quadraginta virorum millia. Nec incruenta tamen Francis fuit victoria, profligato ſiniſtro cornu. Ducit hoc anno in vxorē Philippus Hiſpaniarum Princeps Mariam Ioannis Portugalliæ Regis filiam ſibi anno ſuperiori deſpōſatam, è qua filium ſuſcepit Carolum, qui innuptus anno 1568. obiit. Sub idem tempus Cæſar ac Angliæ Rex, maximis veteranorum habitis delectibus, ingentes copias, quibus Franciam inuaderent, parabāt; quorum vires vt Francus ſepararet, Anghianum nouis copiis iuuat, ac Cæſari in Inſubria graue bellum conflat, duce Strozza exulum Florētinorum Principe. Is fruſtrà tentato Mediolano, tādem ad Sarauallí oppidi planа cum Cæſarianis concurrit. Primùm Strozza tanta Cæſarianos vi propulerat, vt duo tormenta maiora eriperent, ac victoriam inclamarēt. Quare omnes eò Strozzianæ copiæ, diſſolutis ordinibus, conuertuntur: in quorum aperta latera inuectus Lanoius, momento temporis omnes in diuerſas partes præcipites agit, cadente Vlyſſe Vrſino, ac cum eo aliquot ordinum ductoribus militibuſque non paucis. Maior pars, proiectis armis, cum omnibus ſignis militaribus in Vaſtij poteſtatem peruenit. Qui effugere, Quieraſſium, ac inde Carignanum ad Anghianum euaſere. Incidit hæc pugna circiter Idus Iunij. Attamen circa Kalendas

In Comitiis Spirenſis magna auxilia in ſex mēſes Germani Cæſari contra Francum addicunt.

Sancitur ibi quoque pax cum Daniæ Rege.

Vincunt Franci in Sabaudia, ſed cruento vtrimque prælio.

Nouū hoſtem excitat Francus Cæſari Strozzam exulem Florentinorū Principem.

Cæſariani in Italia & Sabaudia nunc vincunt, nunc vincuntur.

das

das Iulij Pyrrhus Stipicianus, extrema famis necessitate coactus, cum 1544 Anghiano transigit, ac Carinianum ei cedit. Iam ad inuadendam Franciam Cæsar Spiræ Germanorum copias parauerat. Henricus Angliæ Rex, ingenti peditum equitumq; suæ nationis coacto exercitu, Caletum transmittit; missoque Nortfolchi Duce cum parte copiarũ ad Belgarum castra, qui Monstreulium in Picardia obsidebant, ipse cum reliquis terra marique Boloniam premit. Cęsar cum exercitu Spirâ profectus, Metim venit, indeque Furstenbergium cum copiis ad obsidendum Lutzenburgum præmittit, quod decimoquinto obsidionis die commeatus penuria deditionem facit, Estaugæ Vicecomite cum præsidio, rebus omnibus incolumibus, exceptis tormentis, in Franciam abeunte. Tum Cęsar ad exercitum venit, breuique ad deditionem compellit Comercium, Vaucolurium, Lineum, ac cetera omnia quæ superiori anno Franci in Ducatu Lutzenburgico ceperant, captis Briennæ ac Roussij Comitibus, cum Eschenaij Domino. Inde ad Fanum Desiderij castra locat. Rex Franciscus tribus locis à tribus diuersis oppugnatus exercitibus, summa celeritate militem cogit, adeò vt omnibus in vnũ coactis, quadraginta millia peditum, ac sex millia equitum in Regio recenserentur exercitu. Oppugnabat mense Iulio Cæsar Fanum Desiderij, oppidum munitum; captoque Vitrio, Francorum etiam pedites equitesque suis commeatum intercipientes clade affecerat. Defendebant Fanum Desiderij Comes Sancerræ ac Landæ Dominus, defensi Landresij fama clarus; qui posterior 17. Iulij, minoris tormenti globo in domum eius petulante, per cerebrum traiectus occubuit. A Cæsaris verò parte Reinerus Nassauius Aurantij Princeps, oppidum è regione arcis premens, casu quoq; vitam amittit. Emissa enim oppido maioris tormenti pila, cùm in proxima dirutæ domus rudera incidisset, frustáque hinc inde dissiliissent, earum vna dextram Aurantij scapulam transuerberat, alamque vniuersam vitiat. Decumbentem Cæsar inuisens, testamenti faciendi potestatem concedit. nullos enim ex Anna Lotharingica relinquebat liberos. Quare, cùm Guilielmum Nassauium patruelem, in assem heredem constituisset, altero die obiit. Cùm tormenta inuadendi viam strauissent, primi omnium Hispani iniussi ad ruinas prouolant; ac cùm amplius quàm horam obstinatissimè collato pede pugnassent, repelluntur. Succedunt mox equites octingenti, ferocissimeque pugnantes, tandem etiam reiiciuntur. Tum Germani pugnam suscipiunt: sed cùm per horas duas non minori virtute rem gessissent, nec quidquam proficerent, receptui Cæsar cani iubet. Desiderauit his oppugnationibus Cæsar viros fortes circiter septingentos, Franci ducentos, ac vltra quadraginta equites primarios. Exinde ad obsidionem Cæsar totum se conuertit. Sed non

Anglis & Belgis Picardiam inuadentibus, intereà Cæsar Lutzenburgum vrbem recuperat.

Inde & alia eius ditionis oppida: hinc ad Fanum Desiderij castra locat.

Occumbũt, intus Landæ Dominus, foris Aurantij Princeps, cùm annuente Cæsare Guilielmum Nassauium scripsisset heredem.

Inuadunt Cæsariani vrbem fortiter tertiò, sed fortiùs repellũtur.

1544 non diu Sanferrius obsidionis incommoda ferre statuens, hisce legibus cum Cæsare transigit: Duodecim dierum induciæ inter Cæsarem ac oppidanos sunto, intereà obsessi ad Regem pro auxilio aut deditionis consensu mittunto. Auxilio denegato, aut ad constitutum diem non misso, Cæsari oppidum dedito. Equites peditesque omnes more militari cum quatuor maioribus tormentis incolumes in Franciam abeunto; cetera omnia in oppido Cæsari relinquito. Stantibus induciis, munitiones non augeto, nec reficito. Hisce de rebus quatuor obsidibus caueto. Quibus adductis, Gonzaga, nobilem Hispanum nomine Conteriam in oppidum mittit, obseruaturum ne nocte vel die munitiones restaurarent. Ad has honestas obsessis conditiones tribuendas Cæsar adducebatur incredibili desiderio inuadendæ Franciæ, cogendiq; Regis, de rerum summa nobili prælio decerneret. Angliæ quoque Rex ad idem expeditionis pugnæque desiderium trahebatur. Rex Franciscus, cùm rationem liberandorum obsessorum non reperiret, dedi oppidum dictis legibus est passus. Hac ratione fine mensis Augusti Fanum Desiderij in potestatem Cæsaris venit, postea quam id per sex hebdomadas oppugnasset. Sexto Septembris in Belgium venit supradictus Guilielmus Nassauius, duodecim annorum adolescens. Rex Franciscus, conspecto rerum suarum periculo, si Cæsar ac Anglus in fœdere persistentes, bellum contra se continuassent, pacis auctores circumspicere cœpit. Repertis hominibus idoneis, tãtum promissis ac donis effecit, vt Martinus Gusmannus Ordinis Prædicatorum, Cæsari à Cõfessionibus, se ea de re cum Granuellio acturùm, Cæsarique verba facturum promitteret. Stetit promisso, effecitque initio mensis Septembris (bello tamen nullis induciis datis) Cæsar permitteret, certi viri de pace acturi Chausseam conuenirent. Iuere nomine Cæsaris Gonzaga ac Granuellius, nomine Regis Claudius Annibaldus ac Cheuansij Dominus. Ad Angliæ Regem hac de causa est missus Cardinalis Bellaius, & alij duo Franci. Cæsar certior factus ingentem Espernaij commeatus vim à Franco coactam, cum exercitu profectus, oppidum cum commeatu occupat; vlteriusque progressus, castrum Theodori, oppidumque eiusdem nominis in potestatem redigit; quibus locis Rex commeatum pro exercitu congeri iusserat: ex quo Cæsariani, qui inopiam sentire cœperant, mirificè sunt recreati. Inde per Vallosios ad Suessonum antiquam vrbem Cæsar castra ponit: vbi paulò pòst iterùm de pace agi est cœptum, cuius leges à parte Cæsaris moderabatur Ferdinandus Gonzaga, Nicolaus Perenotus Granuellij Dominus, ac Commendator Calameæ Ordinis Alcantaræ; à parte Regis Claudius Annibaldus, Carolus Nullius, ac Baiardus, eamque tandem Crespij post varias disceptationes die Septembris decimooctauo his conditionibus conclu-

Petuntur duo decim dies interea si auxilia non adsint, certis legibus Franci se tradent.

His lapsis, Fanum Desiderij Cæsari deditur.

Subornantur, qui pacem iterùm tentent, non tamen ideo cessatur ab armis.

Occupat Cæsar Espernaium, itemq; castrũ Theodorici, & ad Suessionem castra ponit.

1544

» conclusere: Inter Cæsarem Carolum, Regemque Franciscum, ac quicumque has leges admittent, pax firma æternáque esto. Subditi vtrimque vetera tantùm soluendo portoria commeanto, mercaturámq; exercento. Quidquid hinc inde ab induciis Nicæanis est occupatum, restituito; nihil præter commeatum propriáque tormenta abducito: Sabaudiæ Duci sua omnia ab vtraque parte restituito, quemadmodū & Marchioni Montferretano, Duci Mantuano, ac Lotharingiæ. Rex ditioni ac Abbatiæ Gorzianæ cedito, Cæsarique obsides; donec conditiones hæ fuerint impletę, Medoni Cardinalem, Guisiæ Ducem ac Lauallæ Comitem dato. De bello Turcis inferendo Cæsar ac Rex conuentum indicito, inque eam expeditionem Rex sexcentos equites lancearios, ac decem millia peditum, cuiuscum; Cæsar iusserit nationis, mittito. Rex factam Madriliana pace, sequentibusque fœderibus, Regni Neapolitani, Siciliæ, Ducatus Mediolanensis, Comitatus Astensis, iuris patronalis, quod habuit in Flandriam, Artesiam, Insulas, Duacum, Orchiacum, Tornacum, Mortangam ac Fanum D. Amandi, cessionem ratam firmámq; ea ratione, qua superioribus fœderibus est conuentum, habeto. Priuilegia alia vetera nouáque vtrimque manento. Vt verò hæc pax seriò rata perpetuáque consistat, Cęsar in pacis fauorem Carolo Aureliæ Duci filiam Mariam, aut fratris Ferdinandi natu secundam, (nempe primogenita Cliuio addicta erat) despondeto; qua de re animum quarto à publicata pace mense declarabit. Quòd si Cæsaris filiam Carolus duxerit, Belgarum Prouincias cum Comitatu Burgundiæ ac Charoloij in dotem accipito: possessionem verò Carolus Aurelianus, eiúsque liberi masculi, non nisi mortuo Cæsare inito; Belgæ tamen, se viuo, in Aureliani verba noménque iurent, filiusque Philippus hæc approbet curato. Carolum, perfectis nuptiis, Cæsar Belgis præficito. Ex parte altera Rex Franciscus, eiusq; filius Henricus Delphinus, in æternum omni actione, quam in Ducatum Mediolanēsem ac Comitatum Astensem allegare possunt, cedito. Quòd si Carolus Aurelianus in vxorem duxerit secundam Romanorum Regis filiam, cùm ea in dotem accipito Ducatum Mediolanensem cum Comitatu Astensi, quæque ad hæc spectant; manente, donec vixerit, in Cæsaris potestate arce Mediolanensi ac Cremonensi; eisque Cæsar, eorúmque liberis tantùm masculis Imperialem inaugurationem dato. Nuptias Aureliani vltra annum à publicata pace non differto. Rex Franciscus filio Carolo Aureliano in dotem dato Ducatum Aureliæ, Borbonij, Chastelleraudij, ac Engulesmæ Comitatum. Si Aurelianus prior decesserit, Cæsaris filiæ ad vitam quinquaginta millia librarum Turonensium in singulos annos persoluito, Rom. verò Regis filiæ triginta millia. Hæc præcipua, acta transactáque Crespij decimo-

tertio

Pax iterū inter Franciscum & Cæsarē, dicta Crespiana.

Ante omnia Sabaudo & aliis sua restituantur.

Ad bellum Turcis inferendum Franciscus sexcentos equites, & decem millia peditum alat.

Franci filius Carolus, si velit, filiam Cæsaris Mariam habeat, & Belgium in dotem.

Aut, si malit, filiam ducat Ferdinandi; & cū eâ Ducatum Mediolanensem & Comitatum Astensem.

Nuptiæ tamen hæ alterutra vltra annum non differantur.

1544 tertio Kalend. Octobris, ac primùm dictorum Legatorum manu subſignata, deinde Cæſaris ac Regis; poſtremò ſigillis ſolito more communita. Exinde Cæſar Comiti Burano ac Reuſlio, qui cum Anglo Monſtreulium obſidebant, mandat, relicto oppido, exercitum dimittant. Ipſe è Sueſſionibus motis caſtris, Creſpium venit, indéque Feram ad Flumen Oſam, vbi eum nobili cum comitatu inuiſit Carolus Aureliæ Dux, futurus gener aut affinis; & cum eo Lotharingiæ Cardinalis, Mindonij Cardinalis, Comes Lauallius, ac Habandaius, qui obſidum loco cum Cæſare Bruxellam iêre, donec oppida Pedemontana eſſent reddita; ad quam rem perficiendam Cæſar ad Vaſtium, Rex ad Anghianum miſit. Dum de pacis cōditionibus Creſpij diſputatur, Cęſar Antonium Perrenotum Antiſtitem Atrebatenſem, Granuellij filium, Boloniam ad Henricum Angliæ Regem miſerat, eumq; de ineunda pace certiorem reddiderat: qui Cæſari liberam tractandi poteſtatem fecerat, modò nil in rerum ſuarum præiudicium contraxiſſet. Oppugnabat enim pertinaciſſimè Anglus Boloniam, omnibus rebus neceſſariis inſtructiſſimam. Sed imbellis Præfecti Veruini animus effecit, vt ſine cruentis oppugnationibus ea potiretur, præſidiariis in tutum cum omnibus fortunis abeuntibus, ingenti Anglis tormentorum & commeatus apparatu conceſſo: qua de cauſa paulò pôſt Veruinus Pariſiis iuſſu Regis capite plexus eſt. Monſtreulij fortiùs agentes, omnémque Belgarum ac Anglorum vim perferentes, Regi oppidum ſeruauere. Rex Anglus, Bolonia de rebus neceſſariis inſtructa, Caletum, indéque in Angliam cum exercitu eſt reuerſus. Cæſar, nullis implicitus bellis totam hiemem Bruxellæ egit, inuiſente eum ſorore Leonora Franciæ Regina, Carolo Aureliæ

1545 Duce, ac duobus fratris ſui Ferdinandi filiis. Vere anni 1545. Cæſar Belgarum aliquot ditiones inuiſit, ſtatúmq; earum componit. Et quamquam hoc anno Cæſari læta obueniſſet pax, ingentibus tamen animo angebatur curis, qua ratione Germaniæ chariſſimæ patriæ eamdem procuraret. Id enim vnum ad ſummam ſibi felicitatem deeſſe videbat. Non enim, impacata Germania, contra Turcam, quod ſemper optabat, Europæ vires conuettere ſe feliciter poſſe perſpiciebat. Quare tandem conſtituit, omnibus ingenij viribus anniti, in Religione Germani vnum ſentirent. Id verò, indicto Generali Concilio, conſtitutóque plena cum auctoritate, Cameræ Imperialis iudicio ſe obtenturum ſperabat; quibus ſi obtemperare recuſaſſent, iuſtiſſimo ſe tum bello contumaces debellare, armíſque ad obſequium, Deo adiutore, cogere poſſe videbat. Quod ne fieret, iamdudum Proteſtantes inter ſe fœdus Smalcaldij fecerant (eſt id oppidum ad limites Thuringiæ & Haſſiæ) ſæpiúſque diuerſis cōuenientibus renouarant, diuerſóſque Principes ac Ciuitates eōdem attraxerant. Octauo

Venit ad Cæſarem Carolus Aurelius & alij, ſimul obſides futuri, dū loca ſingula ſuis Dominis reſtituerentur.

Anglus Bolonia Gallica potitus, inde redit in Angliam.

Facta pace cum Franco, angitur Cæſar quomodo eam etiam Germaniæ paret.

Videbat multū ſibi obſtare fœdus Smalcaldicum, nec tamen animum deſpondet.

1545

Octauo die Septembris Carolus Aureliæ Dux cum patre fratréque Delphino contra Anglos Boloniam ingenti cum exercitu contendentes, ardenti febre, quæ omnia Medicorum respuebat remedia, continuò vexatus, vitam cum morte, ætatis anno vigesimo secūdo commutauit. Erat adolescens summis animi corporisque dotibus ad admirationem ornatus. Non parum eius morte Rex Franciscus, omnésque Francorum Proceres doluere, quòd durum Delphini ingenium formidarent, viderént q; Aureliani morte conditiones pacis Crispianæ haudquaquam diuturnas fore. Augebat formidinem, quòd vulgò, dato veneno vtrumque fratrem, consilio operáque vxoris Italæ, Delphinus Henricus clàm è medio sustulisse mussitaretur. Rex ad Cæsarem Antuerpiæ agentem mēse Nouembri Ammiralem Claudium Annibaldum ac Oliuerium Franciæ Cancellarium mittit, petens, inita paulò antè pax nouis legibus, tempori ac rebus seruientibus, firmaretur. Cúmque aliquamdiu Legati Cæsarē essent secuti, nil aliud obtinuere, quàm quòd polliceretur, hostilitatem à sua parte Regi, nisi eam prior intulisset, non esse verendam. Indixerat hoc anno Cæsar Wormatiam Germaniæ Principum Comitia, Præside Romanorum Rege: sed ob Principum præcipuorum absentiam nihil dignum actum est. Hoc anno, mense Augusto, fine Comitiorum Wormatiensium, Cæsar fit certior, nurum suam peperisse filium, cui Caroli nomē esset inditum: sed eam quarto ab enixo infante die, partus incommodis è viuis excessisse. Mense Ianuario anni 1546. Cæsar Vltraiecti Comitia Aurei velleris celebrat. Inde in Geldriam proficiscitur, summóque cum honore vbiq; susceptus muneribus excolitur, ac in Ducem Geldriæ Comitémque Zutfaniæ, Arnhemi, Zutfaniæ ac Neomagi inauguratur. Hinc Traiectum ad Mosam, inde in Lotharingiam ac Germaniam contendit; Comitiis Ratisponensibus, quæ post Wormatiensia indixerat, initium daturus. Sub idem tempus è tota Christiana Europa Tridentum Episcopi ac Theologi confluebant, Concilio Vniuersali exordium facturi; cùm die decimooctauo Februarij Martinus Lutherus subitò abreptus est. De eius morte sic Cochlæus: E Wittenberga Islebium profectus, vt tractatui sæculari in caussis profanis discordiæ, quæ inter Comites à Mansfelt erat, interesset, eò quòd sub illis Dominis Islebij natus esset, die 17. Februarij, peracta in publico cum aliis cœna, eáque largiter sumpta, & facetiis hilariter extracta, eadem nocte interiit. Et post multa: Stulta de eius morte Ionæ Coci historia refert hanc quoque Lutheri morituri tam impiam quàm ridiculam stultitiam; quòd eadem nocte qua periit, dixerit ipsi Ionæ & Cælio, aliísque circumstantibus: Orate pro Domino nostro Deo, & eius Euangelio, vt ei benè succedat; quia Concilium Tridenti & abominabilis Papa grauiter ei aduersantur.

Intereà Aureliano, cui tota pene pax Frāncica innitebatur, moritur.

Itaq; cùm Frācus pacem tempori accommodari peteret, saltem spondet Cæsar, à sua parte nihil hostile mouendum, si non ipse prior inferat.

Nascitur Carolus Cæsaris ex filio nepos, matre quarta inde die è viuis descedente.

1546

Ex tota Europa cōueniunt Patres Tridentum ad Concilium generale.

Stulta & ridicula oratio Martini Lutheri morientis.

Hhh

tur.

1546 tur. Quis vmquam audiuit orandum esse pro Domino nostro Deo? Hæc Cochlæus. Eodem anno pridie Kal. Aprilis obijt Alfonsus Daualus, Vastij Marchio, Cæsaris à morte Piscarij, Leuæ ac Borbonij apud Mediolanenses Præfectus, sui temporis Dux belli præclarus. Sepultus est Mediolani in Choro summi Templi magna pompa, successitque illi Ferdinandus Gonzaga.

Fama spargi incipit de fœdere Cæsaris, Rom. Regis, & Papæ, contra Protestantes Germanos.

Hoc fermè tempore fama non falsa per Germaniam spargi est cœpta, Cæsarem, Rom. Regem, Papam Paulum, facto inter se fœdere, bellum contra Protestantes, fœdusque Smalcaldicum iterùm tunc renouatum, summa ope parare. Scribit hac de re Philippus Hassiæ Lantgrauius litteras ad Nicolaum Perenotum Granuellæ Dominum, ac quid constans fama ferat, aperit, seque credere asserit, quòd Cæsar cum Solymanno Turca fœdus fecisset. Rescribit Granuellius, Cæsarem conscribere militem, quòd idem vicini Principes faciant

Facta & induciæ cum Turca in annū.

(Smalcaldicos Protestantes intelligebat:) cum Turca in annum fecisse non fœdus, sed inducias, culpâ Germanorum, numquam de mittendis contra Turcam auxilijs aliquid statuentium. Consulere se, Cæsarem ipsum Ratisbonam tendentem in itinere hac de re conueniat. Quarto Idus Aprilis Lantgrauius Spiram ad Cæsarem venit, cum eo de sparsa belli fama agit; multísq; verbis vltrò citroque in speciem amicè habitis, discedunt. Postridie apud Septem-virū Palatini Comitem cōueniunt, Lantgrauius, Granuellius, Nauius, Masbachius, & quidam alij, eadémque simulatione de pace agunt, sed nil decernunt. Quare iterùm Lantgrauius Cæsarem adiens, peramico, sed dubio accepto responso, in Hassiam

Tandem Protestantibus audacter Cæsarem interrogantibus cur militem colligeret, respondit, se velle pacem in Germania constituere.

reuertit, Cæsar verò Ratisbonam contendit. Tandem decimosexto Iunij Protestantes audacter Cæsarem adeunt, ac in quem vsum militem paret, sciscitantur. Respondet, se pacem in Germania constituere decreuisse; qui eam admiserint, omnia honesta se impetraturos; qui reiecerint, pro Imperatoria auctoritate in hos se de iure acturum: inque eamdem sententiam ad Ciuitates scribit Imperiales. Granuellius ac Nauius Legatos Ciuitatum qui aderant, ad se vocatos docent, bellum quod Cæsar parat, contra eos institui, qui propria auctoritate occupatis aliquot Antistitum, Abbatum ac Monasteriorum fortunis Maiestatem

Explicant mētem eius pleniùs eius Consiliarij.

læsere, in neminem verò alium. Protestantes his verbis facilè se peti intelligebant, ac nisi deserta Lutheri secta, Smalcaldicoque fœdere, ad veteres Ecclesiæ Romanæ ritus essent reuersi, bellum expectandum. Mauritius Saxo, cùm Ratisbonæ diu multumque cum Cæsare Regeque Ferdinando palàm ac clàm esset locutus, tandem decimonono Iunij

Mauritius Saxo secretum ferit cum Cæsare fœdus.

secretum cum vtroque fœdus his inter alias conditionibus facit: Dux « Mauritius erga Cæsarem, Rom. Regem, Imperium, ita se gerito, vt fide- « lem obsequentemq; decet Imperij Principem. Iudicio Imperiali stato. «

Dux

„ Dux Concilij Vniuersalis decretis sese eò vsque submittito, quò ceteri 1546
„ Germaniæ Principes sunt facturi; nihil intereà in sua ditione quod ad
„ Religionem attinet, innouato. Actum Ratisbonæ die decimonono
„ Iunij, anno 1546. Protestantium Legati, apertè Cæsarem arma parare, ac Mauritium clàm cum eo tractasse edocti, non salutato Cæsare discedunt, moxque Protestantes copias pecuniamque expediunt, Ioannes Fredericus Saxo Septem-vir peditum quadraginta nouem signa, equitum turmas octodecim, Hessus quadraginta octo vexilla peditum, equitumque turmas duodecim, alijque quisque pro facultatum ratione; ita vt eorum copiæ, habito delectu, supra centum peditum ac quindecim equitum millia censerentur. Fredericus Comes Palatinus Septem-vir ducentos quos miserat equites mox è via domum reuocat, Legatum Ratisbonam ad Cæsarem mittit, vtque se pacificatorem admittat, petit. Respondet per Granuellium Cæsar, salua Concilij Generalis auctoritate & sua id licere. Palatinus responsum Saxoni, Hesso, ac Wirtenbergio communicat, rogans, communis Germaniæ quietis causa aliquid de iure opinioneque sua cedant. Illi datis ad Cæsarem superbissimis, ac in Concilium Tridentinum Summumque Pontificem criminosissimis litteris, omnem pacis rationem abrupere. Intereà apud Belgas Maximilianus Buræ Comes, iusta peditum equitumque conscripta manu, Cæsaris expectabat mandatum. Sed summa Hessi diligentia effecit, vt seriùs vocaretur. Coadunatis enim, vt diximus, suis sociorumque copijs, decimoquinto Kal. Augusti in Cæsarem ducit. Scartlæus Augustanus, copiarum Augustæ, Vlmæ, ac Argentorati Præfectus, in alteram partem missus cum suis, Ducis Wirtenbergij copijs Fiessam Antistitis Augustani oppidum, arcemque Erebergam ditionis Rom. Regis, cum oppido Clusâ in angusto Alpium transitu sita, occupat, impediturus ne Hispanorum Italorumque copiæ ex Italia ad Cæsarem proficiscerentur. Is autem Ratisbonæ agens, frumentum vetus nouumque ex agris in vrbem conuehi curat, tormentorum magnum numerum cogit, farinæ molitæ ingentem copiam coëmit, bis mille quingentas operas conducit, cohortesque quas tota Germania diuersis conscripserat locis, ad se vocat; quibus mox accessit sua cum legione Bauariæ Ducis filius nothus. E Belgio in itinere erant decem millia peditum ac quinque millia equitum Duce Burano; trahebántque tormenta maiora duodecim, comitante eos Mendosio cum trecentis veteranis Hispanis, & Antinoro cum ducentis veteranis Italis. Ex Italia mouebant circiter nouem millia veteranorum Hispanorum peditum. Itali, Duce Octauio Farnesio, à Pontifice missi ad duodecim millia peditum: ducebántque singuli suis turmis conuenientem equitatum, ita vt si copiæ Cæsaris in vnum coiissent,

Protestantium copia supra centum peditum & quindecim equitum millia.

Tentat Palatinus pacem, sed frustrà.

Quin Protestantes priores in campum prodeunt, angustiasque Alpium arcendis Italicis auxilijs occupant.

Nihilominùs omni parte auxilia Cæsari veniunt, & maximè à Belgio.

1546 sent, essent ad quinquaginta peditum millia, & supra sexdecim millia equitum, exceptis Rom. Regis ac Mauritij Saxonis equitibus, qui in Saxoniam missi erãt. Intereà dum conueniunt copiæ, belli sedem Cæsar statuit Ingolstadium, quod nouem milliaribus Germanicis Ratisbona abest, Legatum sibi nominans Ferdinandum Toletanum Albæ Ducem; quem cum parte recentium copiarum, quæ longo circuitu capto, partim ex Italia, partim ex Germania Ingolstadium venerant, ad recuperandam Clusam mittit. Sed loci situ, ne vim tentaret, territus, re infecta ad Cæsarem redijt, eódem pridie aduenisse gaudens alios aliquot Hispanos pedites, ac Neapolitanos grauis armaturæ equites. Scartlæus Protestantium Dux, occupata Clusa, Oenipontem (*Insbrug*) cum copiis tendebat. Sed reperiens Rom. Regem cum duodecim millibus peditum vrbem ac opportuna quęque loca occupasse, conuerso exercitu, direptisque in itinere Monasterijs ac Templis, ad Danubium, quò Protestantium conueniebant copiæ, se confert. Duodecimo Kal. Augusti Cæsar Saxonem, Hessum, omnesque qui cum ijs stabant, proscribit. Illi verò quarto Kal. Augusti copias omnes cum Scartlæo iungunt; quibus mox accessere Germani milites, qui à Franco, facta paulò antè cum Anglo de Boloniensi Comitatu pace, erãt exauctorati. Hoc tempore Ferdinandus Rom. Rex filias duas matrimonio collocat: Annã Alberto Bauaro, Mariam Guilielmo Cliuiæ Iuliæq; Duci. Negata enim ei Nauarræa, ac potestate alterius ducẽdæ à Summo Pontifice accepta, huc se conuertit; impetratáque vxore, nuptię magna cum solemnitate Ratisbonæ sub huius belli initium sunt celebratæ. Die 7. Augusti ingentem Mechlinia cladẽ ab incenso à fulmine puluere tormentario accepit. Erat iuxta portã Necketspouliam turris Santporta dicta, in cuius fundo concamerato ad septingenta dolia pulueris tormentarij in belli vsum custodiebantur. Turris verò aliquot locis vetustate rimas agebat. Conquesta fuerat hac de re ad Magistratum non semel vetula paupercula, in ea gratis habitãs. Quę cùm pomeridiano tẽpore iam dicto die tonitrua ac fulgura excitari vehementia consideraret, formidine correpta circa vesperam aliò diuertit: & ecce nocte hora vndecima, redeuntibus tonitruis ac fulminibus, pérq; rimas iam dictas turrim peruadentibus, omnis puluis tormentarius incenditur; quadratique lapides turris per vrbem disiecti, in proximo vltra 200. ciuium domos, ac totidem in suburbio euertunt. Ciuitatis fossa ab vtraque dirutæ turris parte ad 200. passus sicca erat, cùm paulò antè aqua pedestris lanceæ altitudinem ferè æquasset, murusque ad idem spatium erat excisus. Homines vtriusque sexus variæ ætatis vltra quingentos oppressi, vulnerati ad bis mille. Temporis puncto hæc clades incidit, ac cessauit, tota exinde nocte summa in aëre fuit serenitas. Reperta fuêre

Belli sedem statuit Cæsar Ingolstadium Bauariæ vrbem, Legatum Albæ Ducem.

Scartlæus vnus Protestantium frustrà Oenipontem tentat.

Cæsar Saxonem, Hessum, omnesq; qui cum eis faciebant, solemniter proscribit.

Magna clades Mechliniæ hoc tempore à puluere tormentario à fulmine incenso.

Oppressi vno momento hac clade homines vltra quingentos, vulnerati bis mille.

fuêre mortua mutilaque corpora ad sesquimilliare extra ciuitatem va- 1546
riis locis disiecta. Est de his chronologicum illud antiquum:

TVrres ContrItæ LaCerant VI pVLVerIs ædes,
septena AVgVstI, fVLgVre MeChLInIæ.

Vndecimo Augusti Protestantium Duces, è castris Donauerdieis missis ad Cæsarem litteris, qui ad Landishutum in Bauaria castrameratus erat, bellum ei, recitatis asperè causis, indicunt. Cæsar reiectis litteris, nec legere legíve volens, ne quis in posterum à rebellibus cum litteris ad se veniat, nisi gulam frangi laqueo cupiat, seuerè iubet, tradens adolescenti ac tibicini, qui litteras attulerant, Proscriptionis Tabulas, rebellibus Principibus perferendas. Actum in Protestantium Concilio fuerat, quo nomine Cęsar in litteris foret compellandus. Saxo Hispanię Regem appellabat, Hessus Carolum Gandensem. Sed tandem conueniunt scriberetur, Carolus qui se pro Cæsare gerit. Inde motis castris Ratisbonam contendunt.

Protestantes asperè Cæsari bellum indicunt, ille, ne quis amplius ab ijs Legatus veniat, seuerè edicit.

Ad Cæsarem verò tandem venêre Pontificia auxilia, superiùs commemorata, Duce Octauio Farnesio, ac Alexandro Farnesio Cardinale Pontificis fratre, sequebanturque hos auxilia Ducum Florentiæ ac Ferrariæ. Vniuersæ rei frumentariæ præerat Otto Cardinalis Augustanus. Auctus his copiis Cæsar, hostes tardiùs Ratisbonam contendentes præuertens, ex oppidi armamentario viginti tormenta muralia, ac triginta sex campestria educit, iustoque in oppido relicto præsidio, Ingolstadium redit. Neostadij verò in ripa Danubij castra locans, mirabili celeritate amnem duobus locis, pontibus ex lintribus confectis, iungit. Vetus enim pons à rebellibus tenebatur, qui Ratisbonam contendentes, iuxta Ingolstadium dubio cum Cæsarianis equestri prælio certauêre, vtrimque aliquot cæsis ac captis.

Protestātes Ratisbonā versus mouent, veniuntque interea ad Cæsarem auxilia Italica.

Pugnatur leui prælio, pari vtrimque damno.

Pridie Kal. Septembris Saxo ac Hessus, reperto in Danubio vado, exercitum traducunt, inque proximo colle, vnde in Cæsaris castra erat despectus, positis tormentis se muniunt. Interea Maximilianus Egmondius Buræ Comes, Aquisgrani postremo delectu Belgarum habito, iter ingreditur, ac eodem die Andernacum venit; vbi ei iunguntur pedites Itali ac Hispani, qui iussu Cæsaris Anglo, qui paulò antè pacem cum Franco fecerat, militarant. Pridie Nonas Septembres, Protestantes, cùm per triduum frustrà ad Ingolstadium contra Cæsarem sedissent, ac sex millium tormentariorum globorum ictibus vix centum triginta homines neci dedissent, nec inuadere Cæsarem auderent exiguo aggere septum, ipsi numero duplo superiores, castra mouerunt; nonnihil discordes, quòd Hessus prælium suasisset, Saxo dissuasisset. Cæsar equitatum, qui vestigiis insisteret, mittit. Sed adeò prudenter aciebus in hunc euentum Hessus præuiderat, vt Cæsariani nequaquam vim tentandam iudicarent. Cæsar ponte Danubium

Protestantes Cæsarē inuadere non audent, etsi numero duplo superiores.

Motis castris tendunt vt Burano è Belgio venienti trãsitum præcludant.

1546 bium ſternit, vt ſui commodiùs pabularentur. Cumque rebelles contra Buranum tendere conſpiceret, cum omni peditatu equites ſuos ſubſequitur, caſtraque in hoſtium collibus metatur. Illi verò Niburgi conſedêre. Intereà Rom. Rex ac Mauritius Saxo, coniunctis copiis, è Bohemia Saxonis Septem-viri ditionem inuaſerát, cùm is fruſtrà Bohemos prior ad arma contra Regem Rom. capienda ſollicitaſſet. Sed victi diligentia Rom. Regis, territique fortuna Cæſaris, à iuſta defectione, vt mox dicemus, abſtinebant. Quare Rom. Rex ac Mauritius Saxo facilè, inuaſa Saxonia, omni cladis genere eam peruaſtabant. Oppidorum maiorem partem ad deditionem coëgerant, nil Septem-viro præter Wittembergam, Iſenacum ac Gotham relinquentes. Quibus rebus Proteſtantes intellectis, tranſmiſſo Danubio Danouertum profecti, Vendingæ caſtra locant, inde rectà aduerſus Buranum contendentes. Is ne tantæ multitudini cum exiguis ac itinere feſſis copijs occurreret, cùm triduum militi ad reficienda corpora tribuiſſet, prima noctis vigilia ſilentio copias educit, ac compoſito, ſed ſilenti agmine procedẽs, in proxima ad Ingolſtadium ſilua, eluſo hoſte, conſidet. Manè copiis in tres acies diſtributis ad Cæſarem contendit, ſummaq; cum congratulatione exceptus, in eius Procerumq; omnium complexus proceſſit: militi quies & lautia data. Decimoquinto Kal. Octobris, cùm exercitum quatuordecim diebus armis ac impedimentis grauem per impeditos ſaltus ſiluáſque ad decipiendum hoſtem raptaſſet, Cæſar Proteſtantium diſceſſu, motis caſtris, Niburgum in deditionem accipit, præſidiarios, cùm ampliùs contra Cæſarem arma ſe non ſumpturos iuraſſent, dimittens. Proteſtantes auri indigi, fruſtrà à Venetis, Anglo, ac Franco mutuum petiêre. Initio menſis Octobris circa Norlingam Cæſaris Proteſtantiumque exercitus conueniunt, inſtructiſque aciebus ad pugnam ſe parant. Sed cùm leui in prælio Albertus Brunſwicanus cecidiſſet, ad caſtra reuertuntur. Octauius Farneſius, educta ſuorum parte, Donauertum, fugientibus præſidiatiis, deditione capit. Et dum hac ratione in Sueuia bellum geritur, in Saxonia, vt diximus, Rom. Rex Ferdinandus ac Mauritius Saxo omnia perturbant, cladibuſque miſcent. Scartlæus Auguſtanus, qui primus contra Cæſarem copias eduxerat, Ducum variantibus ſententiis de prælio deſperans, ac nulla ratione commeatu Cæſarem prohiberi poſſe conſiderans, abductis Auguſtam copiis, primus etiam ſocialia caſtra deſeruit. Exinde Cæſar Dillingam, Hochſtetum, Laugingam, Gundelfingam ad amnem Brentam in deditionem accipit, hacque ratione Danubij poſſeſſione potitur, traiectoque Brenta, Vlmam petit. Sed Proteſtantibus ex altera Brentæ ripa occurrentibus, propoſitum tenere non potuit. Transfert igitur caſtra iuxta Sonthenium, Prote-

Intereà Ro. Rex & Mauritius Saxo, omni cladis genere Saxoniam vaſtant.

Eluſo hoſte, Buranus incolumis cum copiis ad Cæſarẽ venit.

Accipit Cæſar in deditionem Niburgum, inde & Donauertum.

Mox plura etiam oppida Cæſari ſe tradunt.

Protestantes ad Giengam, interlabente Brenta: vbi cùm paruis aliquot 1546
prœliis esset certatum,& frustrà intentatæ ab vtraque parte insidiæ, Cæsar pridie Kal. Nouembres in vetera ad Laugingam castra reuertit. Præter assiduos enim imbres, anniq́ue tempus, pestis etiam, etsi non sæua, Cæsariana ac Protestantium inuaserat castra. Tum Reinoa Cęsari deditionem facit. Tot ciuitatum defectione, Saxoniæ euastatione, pecuniæ inopia, pestisq́ue pullulantis malo fracti Protestantes, nil in commune consulebant, sed, vt Scartlæus fecerat, quisque ad propria oculos conuertebat; atque hoc rerum statu, Notlinga quoque Cæsari portas aperit. Demum Protestantes, diuisis copiis, instantibus Decembris Kalendis ad sua discedunt, cùm petita priùs à Cæsare pace, eam quibus volebant conditionibus obtinere non potuissent. Kalendis Decembribus Hessus Francofurtum venit: vbi cùm Magistratus ab eo consilium peteret, respondit, se pro tempore aliud non habere, quàm vt vnaquæque vulpecula (hac enim vtebatur similitudine) suam tueretur caudam. Saxo cum copiis domum tendens, inopiâ pecuniæ proximis Catholicorum agris plurimum auri extorquet, Moguntinorum, Fuldensium, Bambergensium,&Herbipolensium. Cæsar per litteras Catholicos consolatus, Idibus Decembris Rottenburgo Hallam Sueuiæ contendit, plerisque oppidis ad Rhenum vergentibus in deditionem acceptis. Hallæ aliquot diebus curando articulari morbo hæsit; datisq́ue ad Ducem Wirtenbergensem feuerioribus litteris, iubet, se suaque omnia sine vlla conditione in suam potestatem constituat, nisi grauiùs ob rebellionem puniti malit. Is humillimis verbis veniam rogans, culpam deprecatur, animoque consternatus, relicta ditione, in munitissimam arcem Tuelam, in præcelsa præruptaque rupe sitam, cum liberis rebusq́ue pretiosissimis fugit. Venit Hallam ad Cæsarem veniam petiturus Fredericus Comes Palatinus Septem-vir, qui modestè obiurgatus, quòd initio belli hostibus quadringentos misisset equites, etsi eosdem retraxisset, veniam obtinuit. Paulò pòst etiam Vlmenses in gratiam sunt recepti, numeratis centum millibus aureorum Rhenensium florenorum, deditisq́ue duodecim maioribus tormentis, ac in præsidium receptis decem peditum signis. Exinde Buranum cum Belgicis copiis domum remittit, ac ex itinere Francofurtum occupare omni arte iubet. Albanum verò cum parte exercitus in Ducatum Wirtenbergensem immittit: qui oppida partim expugnat, partim in deditionem accipit, agros verò insigniter deuastat. Sed initio mensis Ianuarij anni 1547. operâ Palatini, facta 1547
Wirtenbergius deditione, his legibus inter alias in gratiam recipitur:
» Aduersa valetudine impeditus Wirtenbergius, quàm primùm Legatos
» supplices veniam imploraturos mittito: ipse intra sextam septimanam,

Protestantes, cùm pacem qualem volebant impetrare non potuissent, quisque in hiberna concedit.

Cæsar aliis etiam vrbibus in potestatē redactis, Ducem Wirtenbergensem acribus litteris vehementer terret.

Hinc Palatinum quoque obiurgatum in gratiā recipit, & Vlmenses.

Tandem & Wirtebergius Cæsari reconciliatur.

1547 ſi valetudo permiſerit, idem facito. Cæſaris conſtitutiones omnes ac- «
cepta ro ſeruato que. Nullum commercium nec fœdus cum rebellibus «
facito. In belli à Cæſare factos ſumptus ducenta millia aureorum Rhe- «
nenſium florenorum numerato, dimidium extemplò, reliquum ſpatio «
viginti quinque inſequentium dierum; cautioniſque nomine Cæſari «
dato Asburgium, Kirchemum, Scorendorſium, ac in his præſidia reci- «
pito. Ducem ſtatim imitantur Ciuitates liberę complures. Memmingij «
veniam obtinent, perſolutis quinquaginta millibus aureorum Rhenen-
ſium. Tum Bibracij, Rabeſpurgij, Campodunenſes ac Iſmenſes, ſinguli
pro facultatibus pecunia ſimiliter mulctati, tormentorumque maiori
parte exuti, in veterem libertatem reſtituuntur. Septem-vir Saxo in di-
tionem ſuam reuerſus, tum ſuis tum Heſſi pro parte copiis non ſolùm
omnia ſua recuperat, ſed etiam patruelis Mauritij Saxonis oppida om-
nia, excepta Lipſia ac Dreſda, in poteſtatem redigit: tum Magdebur-
genſem ac Halberſtatenſem Præſulatum, Ioanne Alberto Præſule ad
iniquam tranſactionem compulſo, ad ſe traducit: quibus de rebus cer-
tior Cæſar factus, iubet Alberto Brandeburgio cum equitatu peditatu-
que Germanico ſtatim Duci Mauritio in auxilium proficiſci, pollicitus
ſe quàm primùm cum Hiſpanis ac Italis ſecuturum. Tum Vlmâ Cæſar
profectus, Lindauienſes ac Eſlingenſes pro facultatum conditione mul-
ctaros in gratiam recipit. Auguſtani quoque non diutiùs expectare auſi,
opera ac deprecatione Antonij Fuckeri à Cæſare in gratiam reci-
piuntur, perſolutis centum quinquaginta millibus aureorum Rhenen-
ſium, ac duodecim maioribus tormentis Cæſari traditis, receptoque in
vrbem præſidio. Buranus à Cæſare in Belgium, vt diximus, dimiſſus,
ex itinere infeſto exercitu Heſſiam depopulatur, ea maximè parte qua
Francofurto eſt conterminа, oppidumque Darmſtattum per deditio-
nem recipit, ac cum exercitus expeditiſſima parte Francofurtum ad am-
nem Mœnum contendit, non animo expugnandæ vrbis (nulla enim
videbatur ſpes) ſed ex præſcripto Cæſaris cauſa vrbem tentandi. Sena-
tus, ne Wormatienſes aut Moguntini (quos in hoc incumbere didice-
rant) celebres Nundinas ad ſe dono Cæſaris transferrent, ecce mox Le-
gatos Burano obuiàm mittunt, ac cùm nil minùs expectaret, omnia
Cæſari patere renuntiant, deprecantes, ne vis aut iniuria ciuibus eorum-
que immunitatibus fieret. Buranus iuſta manu vrbem ingreſſus, hac de
re ad Cæſarem Legatos mittit, quibus & ſuum Oratorem Magiſtratus
iungit. Impetrant veniam numeratis octoginta aureorum Rhenen-
ſium millibus, traditiſque omnibus maioribus tormentis, admiſſoque
Belgarum præſidio. Miſerat fine anni ſuperioris Cæſar Cruningum
Zelandum cum octo millibus peditum ac mille ducentis equitibus
in fines

Recepta in gratiam quoq; multa Ciuitates liberæ, ſingulis certa pecuniaria mulcta indicta.

Mittit Cæſar auxilia Mauritio Saxoni, ad Saxoniam ſubigendã ipſe mox ſecuturus.

Tradit ſe Cæſari Auguſta mulctata centũ quinquaginta milli bus Rhenenſium.

Item Francofurtum mulcta octoginta millium.

in fines Saxoniæ, maximè vt impediret, ne maritimæ Ciuitates Protestantibus opem ferrent. Is igitur mense Ianuario & Februario ibi quoque rem strenuè gerebat, & post eum Ericus Brunswicanus Luneburgij Dux; saltem quòd Bremenses, Hamburgenses, & vicinos ibi distinerent. Sub idē tempus Albertus Brandēburgius Mauritio in Saxonia laboranti in auxilium, vt diximus, missus, nona Ianuarij Hailbrunna Rochlitium contendit, iuxtáque oppidum castra ponit, parte copiarum intrò admissa: vbi cùm negligentiùs ageret, Saxo per explotatores certior factus, ex Altorpio cum Duce Ernesto primis tenebris citaro itinere proficiscitur, ac postridie Kalend. Martij manè sub ipsam auróram Alberti castra, oppidumque Rochlitium, vno eodémq; tempore tanta vi inuadit, vt profligatis Alberti copiis, ac vi occupato oppido, obuios cæderet, aut pròiectis armis in fugam ageret, Alberto cum Georgio Luchtenburgensi capto, ac Gotham cum multis aliis in custodiam misso. Desiderauit Albertus mille trecentos viros, ac quatuordecim tormenta. Paulò antè circa Idus Februarij Argentoratenses, missis Vlmam ad Cæsarem pro pace Legatis, reiectísque magnificis Septem-viri Saxonis litteris, cum Antonio Perenoto Antistite Attebatensi tractant: (Granuellius ipse pater Besontium erat profectus; Nauius non ita diu obierat) impetrántque vigesimo primo Martij æquissimis conditionibus pacem, persolutis tantùm triginta millibus aureorum Rhenensium, traditísque duodecim maioribus tormentis, nulloque admisso præsidio, nouum sacramentum Cæsari dicentes. Econtrà Bohemi coniurati, intellecta Saxonis contra Brandenburgium victoria, arma contra Romanorum Regem capiunt, minima occasione vim facturi, si quid Cæsari durius accidisset. Hoc anno instantibus Februarij Kalēdis è viuis discessit Henricus Octauus Angliæ Rex, cùm eum paulò antè frustrà Protestantium Legati de auxilio interpellassent. Ante paucos quoque dies vitam miserabili casu perdiderat Franciscus Borbonius Anghiani Comes. Cùm enim hac hieme nix multa ex aëre decidisset, adolescētes aliquot Nobiles, Rocheguioni, vbi tum Rex Franciscus cum Delphino agebat, inter se pugnæ speciem edituri, pars occupatam domum niueis pilis defendit, pars iisdem impugnat. Dux propugnatorum ex pacto manet Delphinus, oppugnatoribus præfuturus exit Anghianus. Sed vix pedem vestibulo extulerat, cùm petulans quidam arreptam ligneam arcam è fenestra deiicit; quæ in caput Anghiani cadens ita cerebrum ac iugulum læsit, vt paulò pòst extremum diem clauderet. Moritur & hisce diebus Anna Hungatica, Ferdinandi Rom. Regis vxor, quindecim liberorum mater, cui Cæsar Vlmæ iusta soluit. Pridie quoq; Kalendas Aprilis è viuis discedit Franciscus Primus Francorum Rex, in arce Rambolerana, quæ Parisiis vnius diei

1547

Septem vir Saxo cladem aliquam infert Brandenburgo Cæsariano.

Argentoratenses recipiuntur in gratiam mulctati tantùm triginta millibus.

Moritur Henricus Octauus Angliæ Rex.

Item è viuis discedunt Anna Hungarica, Ro. Regis vxor, & Rex Franciæ Franciscus.

1547 diei itinere abest, succedente illi filio Henrico nominis Secundo, solo è tribus filiis superstite, annos nato viginti & octo. Paulò antè, nempe decimo Kalend. Aprilis, Cęsar Norlinga Norimbergam, inde Egram cum copiis contendit; coniunxeréque se ei hoc loco cum non contemnendis copiis Rom. Rex, Mauritius ac Augustus Saxones fratres, multum perpessi, antequam per Herciniæ siluæ saltus, à coniuratis succisis arboribus præmunitos, cum milite euaderent. Hinc simul in Mysiam profecti, circa finem Aprilis ad flumen Albim, è regione oppidi Mulbergi, haud procul Miseno, vbi ab altera fluminis ripa Septem-vir Saxo castra habebat, consident. Habebat is pares Cæsarianis virtute ac numero copias. Peditum enim viginti, equitum quinque millia illi aderant, pontémque sublicium, qui erat ad oppidum Mulbergum, incenderat, positisque in ripa Albis variis locis tormentis, ac sclopetariis, qui Cæsarianos transitu amnis prohiberet, cum maiori exercitus parte, lento passu Wittenbergam tendebat. Sed Hispani sclopetarij audacter flumen ingressi, ita rem gessere, vt mox Saxones ripam desererent, ac ad Septem-virum properarent. Ex Hispanis aliquot nandi gnari, gladios ore ferentes in hostilem ripam transnatant, repertásque scaphas ad Cæsarem retrahunt: qui ex his, & quas habebat, ponte facto, maiorem exercitus partem Albim traducit. Leuis Hungarorum armatura, reperto vado, quod rusticus ob abactos à Saxonibus equos monstrarat, transiit; tandémque omni transmisso exercitu, Saxonem Septem-virum audiendæ concioni intentum, ad siluam Lochanam assequuntur. Is de Cæsaris diligentia obstupefactus, dimissa concione, acies instituit. Idem facit Cæsar, ac ex omni equitatu duas acies educit. In prima erat Albanus, Lanoius, Spinellus, Mauritius ac Augustus Saxones; in altera Cęsar, Rom. Rex duobus cum filijs, ac Sabaudiæ Dux. Contra hos prodit Ioannes Fredericus Septem-vit Saxo; ac à meridie ad noctem vsque variis locis acerrimè pugnans tandem superatur, cumque in tutum se fuga elapsum existimaret, casu capitur. Equites enim Hispani quatuor, totidémque Itali, ac duo Hungari, palantes longiùs prosecuti, in Septem-virum à suis desertum incidunt, eumque circumstantes, ac singuli capere conati, in sinistra gena, dum se pertinaciùs defendit, sauciant, dederéque cogunt, reuersiq; cum nobili captiuo ad Cæsarem, lætum ei omnibúsque Proceribus spectaculum præbent. Ab Albano ad Cæsarem adductus, ait: Tuus, clementissime Cæsar, iure belli sum captiuus: rogo me in morem Principis viri custodiri ac tractari iubeas. Tum Cæsar: Benè habet, quòd nunc tibi sim Cæsar; vt meritus es, excipieris. Ille suspirans obticuit. Rom. Rex acerbiùs cum eo agens, exprobrabat, quòd subditos suos Bohemos ad arma concitasset. Captus est & Ernestus Brunswicanus. Ioannes Septem-viri

Cæsar cum omnibus copiis in Saxoniam penetrat, sedente Septem-viro ab altera fluminis parte.

Septem-viro Wittenbergam secedente, quàm celerrimè Cæsar maiorem partem exercitus flumen Albim traducit.

Pugnatur à meridie ad noctem vsque; tandè Septem-vir Saxo vincitur & capitur.

Verba captiui Saxonis ad Cæsarem, & Cæsaris ad eum.

viri Saxonis filius natu maximus, faucius Witteuberga Gotham euasit; 1547
Bichlingus ac Recrodus cum quadringentis equitibus Wittenbergæ se seruarunt. Cecidere supra bis mille pedites, ac quingenti equites. Nox ac propinqua silua maiorem partem periculo exemere. Signa militaria viginti octo relata, ac inter hæc Septem-viri summum. Tormenta maiora quindecim, postero die alia sex, cum multis impedimentis capta sunt, & peditum ingens numerus. Cęsar centum circiter viros desiderauit. Septem-viri ac Ernesti custodia Alfonso Viues Hispano demandatur. Pugnatum est ad Albim octauo Kal. Maij. Biduo militi ad quietē Cæsar dato, tertio die Torgam ducit, eáq; in fidem recepta, Wittenbergam Saxoniæ Septem-viratus caput, firmissimúmque propugnaculum contendit. Bohemi, nuntio capti Septem-viri accepto, positis armis à Rom. Rege pacem petunt. Intereà Wittenbergam Cæsar obsidebat, cōtráque Septem-virum, vti læsæ Maiestatis reum, capitis sententiam profert. Sed Ioachimus Septem-vir Brandeburgius pro Saxone ad Cæsarē cum Guilielmo Cliuiæ Duce interpellās, impetrauere his inter cetera legibus vita concederetur: „ Dignitati Septem-virali pro se suisq; liberis ac „ successoribus in perpetuum renuntiato, eamque Cæsaris arbitrio relin- „ quito. Bona Saxonis omnia Cęsari cedunto; qui eorum partē Rom. Re- „ gi, partem Mauritio Saxoni donato; qua de causa Mauritius singulis an- „ nis, Ioannis Frederici Saxonis liberis quinquaginta millia aureorum „ Rhenensium numerato. Saxo oppidum Gotham, diruta arce, serua- „ to. Ad dissoluendum Saxoni æs alienum, Mauritius illi semel centum „ millia aureorum persoluito. Bona Saxoni relicta, liberi eius habento, „ ac vtuntor, ipse posthac Cæsarem aut eius filium Philippum sequitor.

Cæsi ea pugna ex Protestantibus supra bis mille pedites, equites quingenti; ceteros nox & vicina silua seruauit.

Cæsar Wittenbergam obsidens, sententiam capitis in Septem virum pronuntiat.

Tandem tamen certis legibus ei vitam concedit.

Wittenbergi[illegible] dicto Saxoni sacramento liberati, Cæsari apertis portis deditionem faciunt, supplicésque orant, ne externum militem introducat. Pollicetur Cæsar, ac præstat. Philippus Hassiæ Lantgrauius, ex eo tempore, quo Ingolstadio Protestantes diuisis copiis discessissent, domum profectus, quietus, belli Saxonici finem expectarat. Eo confecto, generum Mauritium Saxonem de pacis cum Cæsare conditionibus pro se agere petmittit: qui tandem Hallæ cum Cæsare transigit. Inde enim in Hessum expeditionem Cæsar parabat, nisi leges accepisset. Venit Hessus Hallam decimotertio Kal. Iunij sub vesperam. Pacis gratiæq; leges „ hæc fuere: Philippus Hassiæ Lantgrauius, se suamque Prouinciam Cę- „ sari sine vlla conditione dedito. Ad Cæsarem venito, gratiámq; supplex „ petito. Quæ Cæsar pro salute Reip. Germanicæ decreta faciet, edictáq; „ publicabit, sine tergiuersatione obseruato. Interuallo quatuor mensium „ Cæsari in factos belli sumptus centum quinquaginta millia aureorum „ Rhenensium numerato. Arces, munitionesque omnes præter Zegenhemum

Territus Hessus & ipse Mauritium generum rogat, agat pro se apud Cæsarem.

Itaq; Hessus quoque certis conditionibus Cæsari se tradit, imò, vt primus Articulus habet, sine vlla conditione.

1547. mum ac Cassellum diruito; horum præsidiarios in Cæsaris nomen adigito. Bellica tormenta omnia eum omni apparatu statim tradito. Pro harum legum obseruatione Septem-vir Brandeburgius gener Mauritius Saxo, ac Wolfgangus Palatinus fide iubento. Soli Cæsari harum legum interpretationem deferto. Pij, liberi, ac Generalis Concilij decretis, vt ceteri Germaniæ Protestantes, stato. His ab Hesso subsignatis, sub horam quintam post meridiem, à Mauritio genero, & Brandeburgio Septem-viro ad Cęsarem Hessus adductus, in genua procumbit; iuxtáq; cum eius Cancellarius, qui è scripto culpam recitans, demissè gratiā orabat. Tum Cæsar per Georgium Seldum respondet, se eum merito supplicio, proscriptione, perpetuo carcere, mulctáque omnium bonorum berare; & contentum esse formula conceptæ pacis, audiente maxima Procerum omnis nationis multitudine. Hessus Cæsari gratias agēs, cùm nullus eum surgere iuberet, iniussus consurgit. Deinde à Brandeburgio ac Mauritio ad Albanum cœnaturus deducitur. A cœna Septem-viri, aliquamdiu cum Albano ac Antistite Attrebatensi collocuti, ad Hessum accedunt, factáque ingenti excusatione, illi inter custodes ibi pernoctandum nuntiant. Ille ad eorum verba obstupefactus, fidem eorum implorat, à quibus persuasus eò venisset. Promittunt se apud Cæsarem intercessuros, nec quieturos, donec in libertatem esset restitutus. Postridie Cæsarem adeunt, ac de existimationis suæ periculo agi conqueruntur, nisi Hessus dimittatur. Reddit Cæsar, se libertatem promisisse, sed non euestigiò, tantumq́ue perpetuo carcere liberasse. Inter has disceptationes Hesso nuntiatur, necesse esse Cęsarem comitari, nisi in Hispaniam abduci malit. Paret necessitati. Vt verò citiùs libertatem promereretur, præscriptam pecuniariam mulctam paulò pòst repræsentar, munitiones arcesq́ue dirui iubet, ducenta ænea tormenta tradit; quibus iuncta, quæ ab aliis Cæsar acceperat, quingentorum tormentorum numerum excessere: quæ cùm aliquamdiu Francofurti in triumphi modum stetissent, tandem pars Mediolanum, Neapolim, pars in Hispaniam ac ad Belgas sunt auectæ. Cæsar abducto Wittenberga præsidio, oppidum Mauritio Saxoni tradit, qui accepto à ciuibus sacramento, id cum arce insigniter muniuit. E Thuringia Cęsar Norimbergam deflexit, Bohemis, ad quos cum copiis profectus erat Romanorum Rex, è propinquo formidinem iniecturus. Sed ij Cæsaris victoria planè animis consternati, à Rege Romanorum in arce Pragensi supplices veniam petentes, datas leges accepere, mulctati parte Priuilegiorum, pecunia, armis; nonnulli etiam vita, bonis, aut exilio. Exinde Lubeca Legati ad Cæsarem gratulatum de victoria venere. Hi enim Protestantium fœderi numquam subscribere, nec auxilia mittere voluerant. Bremensium quoque ac Hamburgensium

Nihilominus dicit Cæsar se eum liberare merito supplicio, proscriptione, perpetuo carcere, & mulcta omnium bonorum.

Obstupescit Hessus, dū detinetur, itemq́; eius intercessores. Sed Cæsar causam reddit.

Aenea tormenta hoc bello Protestantibus adempta vltra quingenta.

Bohemi rebelles, & ipsi cum Rom. Rege in gratiam redeunt.

1547

fium Oratores aderant; qui operâ Regis Daniæ gratiam, mulctati pecunia, obtinuere. Sed Magdeburgij non satisfecerant Cæsari: in quos cùm iam esset ducturus, Francorum artibus aliò vocatur. Henricus enim Franciæ Rex in Germania, Duce Sebastiano Vogelsbergio, militem cōscribebat: quo consilio, ignorabatur. Fama erat, vt Regi Rhemis inaugurando essent præsidio. Cæsar verò, quòd pacem cum patre Francisco initam non approbasset, bellum suspicabatur. Quapropter ad constituendum Germaniæ statum in mensem Septembrem Comitia, pestis causa, Vlmâ Augustam transfert. Deinde Bambergâ Norimbergam peruenit; ac aliquot Saxoniæ ciuitates, quæ supplicatum venerāt, in gratiam recipit. Exarsit hoc tempore ingens ciuium Neapolitanorum contra Petrum Toletanum ac Hispanos milites seditio. Is enim eo in Regno ac vrbe Inquisitionem contra Catholicæ fidei hostes primò modestè, cumque non succederet, per vim introducere conabatur. Sed ciues armis se opponentes, exulesque in vrbem recipientes, cruentis aliquot præliis cum Hispanis conflixere. Post aliquot dierum mutuas cædes, territi Neapolitani tot tantisque Cæsaris victoriis, Legatos ad eum in Germaniam, Proregem accusantes, mittunt. Sed arma ponere iussi, cùm obedirent, omnibus adimuntur. Tum nonnulli bonis, alij exilio, quidam etiam vita & bonis mulctantur. Inquisitionis tamē vsus ad populi conditionem naturamq; nonnihil mitigatus est. Intereà Cæsar ab Imperij Ordinibus, ob factos eorum causa sumptus, pecuniam poscit: conferuntque liberaliter Germani, omnibus qui aliqua ratione cum Protestantibus fecerant, pro conditione ac opibus mulctis impositis: ferturq; auri quod partim à Germanis dono accepit, partim hostibus deuictis imposuit, summā excessisse millies sexcenties centena millia aureorum Rhenensium, exceptis donis, quæ eius familiaribus & Consiliarijs fuerunt oblata. Exinde Magdeburgicos in obstinata rebellione perstantes, euulgatis libellis Cæsar proscribit. Romanorum quoque Rex ingentem pecuniæ summam ab iis recepit Protestantibus, qui belli initio ditionibus suis vim intulerant; inter quos præcipui fuēre Vlricus Dux Wirtembergij, Augustani ac Vlmenses: quæ etiam vrbes Cardinali Augustano ac Tridentino similes ob causas pecuniam numerare sunt coacti. Sub finem mensis Iulij Cæsar cum Saxone Augustam venit, Hesso Danouerti cum Hispanorum custodia relicto. Kalendis Septembris Comitia Augustæ frequentissimo Principum conuentu cœpta sunt. Nam præter omnes Septem-viros ac magnam Procerum multitudinem, aderat etiam Cliuius, Cardinalis Tridentinus, Maria Cæsaris soror, Belgij Gubernatrix, & alij. Maximilianus filius Rom. Regis, annuente Cæsare patruo, primus omnium verba fecit. Instantibus Kalendis Octobris, cer-

Conscribit Rex Franciæ Henricus militem in Germania: id suspectum Cæsari.

Magni tumultus & cruenti Neapoli contra Inquisitionem.

Proscribuntur à Cæsare Magdeburgij in rebellione persistentes.

Celebrat Cæsar Comitia Augustæ.

Intereà nunciatur Farnesium & alios in Italia trucidatos, quasi Genuã Franco tradere voluissent.

tior fit Cæsar, Ferdinandum Gonzagam Insubrum Præfectum Placentiam occupasse; cùm intellexisset, Petrum Ludouicum Farnesium Parmæ Placentiæque Ducem ab Augustino Landi Comite, eiusque complicibus, in arce Placentina trucidatum. Ferebatur Farnesius vnà cum aliis Genuam (nam & Iannekinus Auria erat interfectus, & Andreas Auria vix effugerat) Francis voluisse tradere; certè ex eo tempore spem omnem recuperandæ Genuæ Franci eorumque fautores abiecisse videntur. Intereà Cæsar Augustæ id vnum præcipuè moliebatur, vno Germani omnes animo se Concilij Tridentini decretis subiicerent, sed paruo successu, toríque reliqui huius anni menses transacti sunt, variis ad Summum Pontificem à Cęsare missis litteris ac Oratoribus, eiusque ad Cæsarem responsionibus, quòd Pontificis iussu mense Aprili Tridento Bononiam Concilium esset translatum, ob morbi vim Tridenti grassantem, Prælatorumque, vt Bulla habet, securitatem. Agebat scilicet Cæsar, ne hac ratione tergiuersarentur Germani Protestantes, de loco minùs sibi libero excipientes. Denique cùm Pontifici persuadere non posset, vt Patres Tridentum reuocaret, mensis Ianuarij initio anni 1548. Friscum Vergam ac Martinum Velascum Oratores Bononiam mittit; adhibitisque aliorum etiam Regum & Principum Legatis, in Patrum consessu obtestatur de periculo quod Respublica Christiana ex hac translatione Concilij sit incursura. Et non multò pòst, nominatis aliquot viris doctis, dat negotium, libellum de Christianis dogmatibus, cærimoniis, atque Ecclesiastica disciplina conscriberent. Primò tentatum non successit: iterùm id negotij Cæsar dat Iulio Pflugio Antistiti Numburgico, Michaëli Sidonio, ac Ioanni Islebio Agricolæ. Hi libellum conscribunt, sæpiùsque sub incudem reuocatum, tandem Cæsari exhibet. Titulus libello erat, INTERIM, ea de causa, quòd hac doctrinæ formula eò vsque omnes per Germaniam essent vsuri, donec per Concilium Generale liberum de controuersijs esset definitum. Mense Februario capiuntur Wisseburgi, opera Lazari Schuendij, Sebastianus Vogelsbergius, ac alij duo sub eo cohortium Præfecti, perductique Augustam, quòd Imperio subditi contra Cæsaris Edictum primùm Protestantibus militassent, deinde pro Franco militem colligerent, in summo foro capite plexi sunt. Sexto Kalend. Martij Cæsar Mauritio Saxoni Augustæ in foro vinario solemni cum cærimonia, consuetóque Imperij more, de manu tradit Septem-viratus Saxoniæ insignia, inspiciente suo ex hospitio Ioanne Frederico Saxone captiuo, pridem Septem-viro. Tradidit autem Mauritio Cæsar ea lege, vt eadem dignitas ad liberos eius masculos, aut, ijs non procreatis, ad fratrem eius Augustum liberósque eius masculos transiret. His Comitiis Poloniæ Regis Oratores à Cæsare ac Prin-

Concilium Generale ob vim pestis Tridẽti Bononiam transfertur, non probante Cæsare.

1548

Itàque ne Protestantes exciperent de loco Concilij minùs libero, curat conscribi Cæsar librum dictum INTERIM.

Præfecti tres pro Franco militẽ in Germania conscribentes capite plectuntur.

Tradit Cæsar solemni ritu Septẽviratum Saxoniæ Mauritio, inspiciente pridem Septem-viro captiuo.

ac Principibus audiuntur, contendentes Prussiam non Germanico Imperio, sed Regno Poloniæ subiectam; Albertumq; Brandeburgium, qui ducta vxore ex Magistro Prussiæ se clientem Poloniæ Regis declararat, Ducisque titulum contempto Cæsare assumpserat, hac de causa proscriptum liberari petebant. Sed contrarium docente Wolfgango Prussiæ Catholico Magistro, Alberti proscriptio rata manet. Idibus Maij Cæsar celeberrimo Conuentu de suo erga Germanos amore prolixè disserens, tandem pacem inter eos nulla ratione constitui posse asserit, nisi de Religione idem sentiant. In eam rem summo suo studio coactum esse Tridenti Concilium, vbi quia prolixiùs disputaretur, se petere, omnes Religionem administrent, secundùm decreta Libelli suo iussu conscripti nomine INTERIM; quem omnibus ibi offert. Tum Moguntinus assurgens, Cæsari gratias agit; & quòd is pro communi omnium assensione recepisset, nullam posteà excusationem Cęsar admisit, si quis contra libelli INTERIM decreta aliquid ausus esset: qui mox Latino Germanicoque sermone in publicum emittitur. Hoc ferè tempore Maximilianus Austriæ Archidux, Rom. Regis filius natu maximus, Augustâ in Hispaniam contendit, ducturus in vxorem Mariam Cæsaris patrui sui, dispensante Pontifice, filiam. Comitatus est eum Cardinalis Tridentinus; præcesserátque paulò antè Dux Albanus, necessaria paraturus; ac cum Cæsaris filio Philippo rediturus. Hessus, cùm frustrà apud Cæsarē de libertate egisset, tandē Danouerto Norimbergam, inde Hailbrunum, tum Hallam Sueuiæ perducitur. Exinde Cæsar iterùm proscribit Hubertum Comitem Bichlingium, Sebastianum Scartlæum, aliosq; nonnullos Protestantes adhuc rebelles; pronuntiatáque sententia pro Comite Nassauio de lite diu inter eum ac Hassiæ Lantgrauium agitata pro ditione Catzenellebogica, factoque Statuto, vt secundùm libellum INTERIM Religio vbiq; exerceretur, finem Comitiis Augustanis imponit. Constantienses, ad quos Scartlæus & alij proscripti confugerant, sæpè ad Cæsarem Legatos pro pacis conditionibus, quas ipsi præscribebant, frustrà miserant. Quare eorum arrogantiam castigaturus Cæsar, Alfonsum Viuem suis cum cohortibus eò mittit: qui occupato suburbio, cùm ciuitatem aggredi pararet, à ciuibus, pôst diuturnam in suburbio pugnā, maioribus tormentis est repulsus. Vltra centum ciues cecidere, quos vnà cùm suis, incenso suburbio, Hispani cremauere. Tum Constantienses à Cæsare proscripti, Ferdinando Rom. Regi deditionem faciunt, eum legitimosque heredes Dominos accipiunt. Is nobilem virum eò mittit Præfectum, qui dato acceptoque sacramento, res publicas omnes ad se translatas è re Romanorum Regis constituit. Cæsar composito Augustæ pro arbitrio Reipublicæ statu, idem Vlmam profectus facit. Tum 1548

Publicatur libellus INTERIM, omnibusq; seruandus præcipitur.

Maximilianus filius Rom. Regis in Hispaniam tendit, ducturus filiam Cæsaris.

Pronuntiatur lis diu agitata de ditione Catzenellebogica.

Constantienses primò tumultuantes, demum Ferdinando Rom. Regi se dedunt.

Iii 2 Spiram,

Germanicis rebus vtcumque compositis, motisq; è Tribunali Spirensi de hæresi suspectis, Cæsar cum captiuis Saxone & Hesso in Belgium proficiscitur.

1548 Spiram, inde Moguntiam, tandem Coloniam Agrippinam intrauit: vbi cùm Argentoratensium Legati ei satisfecissent, Cameręque Imperatorię Tribunal Spiræ firmasset, loco motis Senatoribus de hæresi suspectis, aliisq; integris in eorum locum subrogatis, cum Saxone ac Hesso, mense Septembri in Belgium proficiscitur, atq; exinde Cæsar Ioannem Fredericum Saxonem semper secum habuit: Philippum Hassię Lanrgrauium primùm Audenardæ in Flandria Hispanis custodiendum commisit; indeque Mechliniam transmissum in Palatij sui posteriori parte è regione Cœnobij Atrarum Sororum, eorumdē Hispanorum custodia circumsepsit. Sexto Kalendas Decembres Philippus filius Cæsaris vnicus (relicta Hispaniæ gubernatione tantisper patrueli Maximiliano Austriaco) cum quinquaginta triremibus, totidemque onerariis, duce Andrea Auria seu Doria, qui & Maximilianum in Hispaniam transportauerat, Genuam appellit, comitante inter alios Cardinale Tridentino, Duceq; Albano. Postridie Kalend. Decembres Genuam ingreditur, ingentiq; cum pompa suscipitur. Octauo pòst die liberaliter donatus, Mediolanum decimonono Decembris intrat, incredibili cum pompa exceptus: præstò ei adfuere, Emanuel Philibertus Sabaudiæ Dux, Oratores Venetorū, Florentinorum, Ferrariensium, ac Genuensium. Erat hoc tempore Cęsar Bruxellæ Brabantiæ, receperátque Nonis Decembris è Francia sororem Leonoram, viduam Francisci Primi Francorum Regis, ad se migrantem. In profesto Natalis Christi obiit Bruxellæ Maximilianus Egmondius Buræ Comes, vnica tantùm relicta filia heredeque Anna, quæ posteà Guilielmo Nassauio Aurantij Principi nupsit. Princeps Hispaniæ Philippus Mediolano Mantuam, indeque Tridentum venit, ac mense Ianuario 1549. Spiram Nemetum, indeque Lutzenburgum proficiscens, in Brabantiam ad patrem Cæsarem contendit. Miserat is obuiàm in Germaniam vsque Philippum Crouiacum Ducem Arschotanum cum insigni quingentorum cataphractorū equitum comitatu, inter quos erant & præcipui Belgarum Proceres. Septem-vir Mauritius Saxo, Mantuam Venetiasque inuisens, venienti Philippo Tridentum vsque obuius profectus erat, ac pro socero Hesso enixè interpellarat: promiseratque Princeps eius se rationem apud patrem Cæsarem habiturum. Cùm Brabantiæ limites Princeps Philippus attigisset, vniuersa ei Cæsaris aula, ac quidquid erat Bruxellæ Nobilitatis, Wauetam vsque obuiàm proficiscitur; inde præclaro comitatu ad arcem Vuranam, duobus Bruxella ac Louanio milliaribus distantem, contendunt. Hîc enim Princeps expectabatur à Regina Maria, ac comitatu Reginæ Leonoræ, altetius amitæ, quæ ob aduersam valetudinem comitari non potuerat. Tum altero die ipsis Kalendis Aprilis oriente sole, Vurâ Princeps cum amita Maria vniuer-

Adest Philippus vnicus Cæsaris filius ex Hispania in Italia, vbique incredibili pompa exceptus.

1549

Obuiàm proficiscuntur Philippo Dux Arschotanus, Septem-vir Mauritius, alij.

Occurrit ei tota Cæsaris aula Wauetam vsque.

1549

vniuersoque comitatu ad campum veniens Harenheiam dictum, dimidio Bruxella milliari situm (vnde conspici sereno cælo possunt Bruxella, Louanium, Viluordia, Mechlinia ac Antuerpia) cum amita ac Proceribus in amplissimum intrauit tentorium, à quo non longè stabant erectæ munitiones duæ. Vni præerat, cum septingentis partim peditibus partim equitibus, viridi colore vestitis, Princeps Pedemontanus Sabaudiæ Ducis vnicus heres; alteri, cum totidem viris albo colore indutis, Reussij Comes; qui Principi eiusque comitatui per horæ spatium prælij speciem summa cum voluptate exhibuere: quo Principis nutu finito, sumpto omnes cibo Bruxellam contendunt. Intranti portam Louaniensem, Magistratus obuiam factus aduentum gratulatur. Gratias agit ore Antonij Perenoti Antistitis Atrebatensis. Ad vrbis interiorem portam veniens, ordinem Ecclesiasticum habet obuium, à quo ad summum Altare Templi D. Gudilæ perductus: Deo gratias agentes, canunt Te Deum laudamus. Princeps, absoluta prece, Templo exiens equum repetit; descendensque versus Berghstratam, vix se satiare potuit inspiciendis diuersarum scenarum spectaculis, vbique magno numero occurrentibus. Veniens ad Forum gramineum, fons ordinarius, loco aquæ, rubrum toto die fudit vinum. Inde transiens D. Magdalenæ Sacellum, rectà ad Aulam patremque tendit, tot vbique detentus sacris profanisque conspiciendis scenis, vt aliquot horas ijs dederit. Ad Aulam veniens, cùm ex equo descendisset, ab vtraque cum osculo receptus amita, in media earum constitutus, ad patrem Cæsarem cum festinatione auidéque contendit; exceptusque est tanto cum gaudio, vt vnicum filium ab optimo parente excipi potuisse credibile est. Annum agebat tum vigesimum secundum. Exinde Cæsar, præmonitis omnium Belgicarum Prouinciarum Ordinibus, necessaria parari iubet, vt filius Philippus ab omnibus in Principem inaugutaretur. Cæsar cum sororibus Leonora ac Maria filium comitatus, ingenti Procerum Nobiliumque subsequente turba, Bruxella Louanium, vrbem Brabantiæ primariam, venit; vbi Princeps Philippus quinto die Iulij in Ducem Brabantiæ & Limburgi, Valkenburgijque & Dalemi Dominum, inauguratur, accepto præstitoque sacramento solito; nisi quòd solemni Ordinum consensu & voluntate, reiectis obscuris, nonnihil paulò antè fuisset idem sacramentum elucidatum. Iuramenti Principis hæc præcipua sunt capita: Vnicuique ius administrabimus secundùm ius loci.
„ Nullum suscipiemus bellum ratione dominiorum, nisi cum consensu ciuitatum & Prouinciæ. Fouebimus septem Consiliarios idoneos:
„ quorum vnus Cancellarius, Brabantus natus, peritus trium linguarum,
„ Latinæ, Gallicæ, & Teutonicæ, sigilli nostri sit custos; quatuor, item

Ad campum Harenheiam, (vnde conspici possunt Bruxella, Louanium, Viluordia, Mechlinia) insigni ludicro certamine ad horam detinetur.

Ingressus Bruxellam antequam patrem videat, in templo solemni cantico Deo gratias agit.

In viis inter varia spectacula, etiam fons toto die fundit rubrum vinum.

Tandem incredibili cum gaudio à patre Cæsare excipitur.

Inauguratur Louanij Philippus præstito sequenti iuramento.

1549

Per septem Consiliarios, quorũ vnus Cancellarius, administrabit omnem iustitiam.

Brabanti, vel saltem ratione nuptiarum Brabantiæ nostræ Feudales; «
& duo reliqui pro nostro arbitrio, callentes tamen linguam Teutoni- «
cam: per quos septem, & alios quos ijsdem adiungere placuerit, Nos, «
nostérve Locum-tenens, omnem iustitiã administrabimus tam in pro- «
uisionibus quàm ordinarijs Iustitiarum, Statutorum, Placitorum, Edi- «
ctorum, Mandatorumque, cum consilio & deliberatione eorumdem «
& suptadictorum Brabanticorum Consiliariorum, ita vt in his à nullo «
impediri poterunt, nulliusque nutum aut ordinationem respicere tene- «
buntur, quàm nostram vel nostri Locum-tenentis. Nihilominùs qui «
Consiliarij aut Secretatij nostri futuri sunt, promittent tribus Ordini- «
bus Brabantiæ, se nullum contractum confirmaturos, quo Prouin- «

Nihilominùs quadã non poterit facere nisi simul cum consensu trium Ordinum.

ciæ Brabanticæ & Transmosanæ ciuitas vlla, arx, pagus, vel quæcum- «
que bona à reliquo corpore separentur, vel quoquomodo oppigno- «
rentur, nisi cum consensu dictorum trium Ordinum. Item nullum cu- «
rabimus cudi nummum in Brabantia, nisi cum consilio, voluntate & «
assensu iam dictæ Prouinciæ. Nullum in dicta Prouincia captum ex «
illa auehi permittemus. Comitia celebrabimus ijs locis ad quæ Ordines «
Prouinciæ liberè & sine metu accedere & recedere possint. Nemo de- «
inceps boni nominis & famæ per torturam examinari poterit, nisi in- «

Nemo torquẽdus nisi iudicialiter permittente Senatu loci: excipitur tamen crimen Priuilegiatũ.

formatione per Prætorem Senatoribus loci exhibita, id priùs iudicia- «
liter ab ijsdem ei fuerit permissum, excepto crimine Priuilegiato, & de «
quo Senatores ciuitatum aut pagorum non habent cognoscere, sed ad «
nostram vel supradicti Consilij nostri auctoritatem pertinet. Si Nos aut «
nostri heredes vllum eorũ quæ prædicta sunt infregerimus, aut infringi «
permiserimus, consentimus & permittimus, Brabantiæ Prælati, Ba- «
nes, Equites, ciuitates, municipia, omnesque omnino subditi nul- «
lam nobis opem aut obedientiam præstent aut debeant, donec quod «
delictum est, fuerit plenè reuocatum. Hæc inter cetera cùm Princeps «
solemniter iurasset, aureamque & argenteam monetam promore in «

Inde etiam Bruxellæ inauguratur, mox & in Flandriæ vrbibus.

populum sparsisset, ad prandium se conferunt. Octauo Iulij Principi-
bus Bruxellam reuersis, postero die Princeps Philippus etiam ibi in-
augutatur, ac duodecimo Iulij Teneramondæ in Flandria, decimo-
quarto Gandaui, vigesimoprimo Brugis, vigesimosexto Ipris, vige-
simoseptimo Bergis D. Winoci. Inde Dunkercam, Nieuportum, Gre-
uelingam ac Borburgum proficiscuntur. Kalendis Augusti ad Fanum
D. Audomari, tertio Augustæ Bethuniæ, quarto Augusti Insulis, quinto

Item in vrbibus Artesiæ & Cameraci & Valencenis.

Tornaci, pransusque Orchiaci, nono Augusti Duaci, decimo Atrebati
admittitur, duodecimo Cameraci, decimoquinto Bouchainij, decimo-
sexto Valencenis, decimoseptimo Quesnoij, inuisoque Landresio, cœ-
nant cubántque Auennæ. Decimooctauo prandent Treslonij, cœnant
Chimaij.

Chimaij. Decimonono prandent Mariebargi, manentque vsque in vigesimumprimum diem: tum prandent Frochapelli, cœnant Baumontij. Vigesimosecundo Binstium veniunt, Reginæ Mariæ oppidum; quæ paulò antè præcesserat, inspectura, num quæ iusserat parata essent. Nil certè fuit omissum, quod regali magnificentia ad tantum excipiendum cum herede filio Cæsarem aliqua ratione requiri poterat. Octo diebus Binstij omni lætitiæ genere consumptis, pridie Kalend. Septembres post meridiem Binstio profecti Bergas Hannoniæ cubitum veniunt, posteroque die in Comitem recipitur. Postridie Kalend. Septembris Cæsar, relicto filio cum sorore Maria, Marimontium venit, inde Gennapiam, Breinam, Hallam Hannoniæ, tandemque Bruxellam Brabantiæ. Princeps Philippus, inspecta magnifica Bossui Comitis arce, Nonis Septembris Soignij inauguratur, eodemque die circa noctem Bruxellam quoque reuertitur, donatus toto itinere, vt ferebatur, amplius ducentis aureorum liliorum millibus. Octauo Septembris Cæsar cum sororibus filium comitatus Mechliniam venit, filiusque in Dominum recipitur. Vndecimo die Liræ inauguratur. Die duodecimo Antuerpiam ingreditur, ab omni ordine incredibili sumptu pompaque, simulque à Deo copioso imbre exceptus, mansitque inspiciendis spectaculis, ludicrisque belli certaminibus vsque in diem decimumseptimum. Tum Cæsar cum sorore Leonora Bruxellam reuersus est. Princeps Philippus cum amita Maria, quæ per omnes eum Prouincias ciuitatesque est comitata, decimonono Septembris Bergas ad Scaldim venit; inde actuaria naui Romerswalum traiicit; quò totius Zelandiæ Legati venere, Principique vlterioris nauigationis molestiam erepturi, sacramentum dixere, munera obtulere, ac vt ceteri omnes, Immunitatum confirmationem retulere. Bergas ad Scaldim reuersus, vigesimosecundo Septembris Bredam venit, indéque Buscumducis profectus, vigesimotertio inauguratur. Recepit Princeps hoc itinere à Brabantiæ minoribus oppidis, vt volunt, circiter sexaginta octo millia florenorum, exceptis vrbium maiorum donariis. Septembris die vigesimoquarto Heusdam ingreditur, pransusque ac inauguratus, traiecto Mosa, Gorichemi pernoctat. Vigesimoquinto Dordracum proficiscitur, posteróque die in Comitem recipitur. Idem fit vigesimosexto Roterodami, vigesimoseptimo Delfis, vigesimooctauo Hagæ-Comitis, vigesimonono Leidis, trigesimo Harlemi. Kalend. Octobris Harlemo naue vectus Amstelrodamum ingenti cum pompa sumptúque excipitur inauguratúrque. Quarto Octobris Traiecti ad Rhenum (vulgò Vltraiectum) in Dominum admittitur, quinto Amersfortij, inde Harderwichi ac Elburgi in Geldria, die sexto Campis apud Trans-Isulanos, septimo Zwollæ, nono Dauentriæ; quò om-

Marginal notes: 1549 — *Hinc Montibus, aliisque vrbibus Hannoniæ.* — *Tum per Bruxellam reuersus, Mechliniæ Liræ & Antuerpiæ inauguratur.* — *Romerswaly totius Zelandiæ Legati ei sacramentum dicunt.* — *Per Bredā Buscumducis & Heusdam in Hollandiam venit.* — *Hinc Vltraiecti & apud Trāsisulanos inauguratur, Frisiis Legatos suos Dauentriam mittentibus.*

1549 omnium ceterorum oppidorum eius Prouinciæ Consules venientes, sacramentum dixere, donáque attulere. Idem à Frisijs ac Groninganis Principem vlterioris profectionis laboribus liberaturis, eodem tempore & loco est factum. Is verò in Frisiam ac Groningam suo nomine mittit Ioannem Lignæum, Arenbergæ Comitem, earum ditionum Gubernatorem; cui præstito, acceptóque ab eo sacramento, Principi donant quindecim & amplius aureorum liliorum millia. Octobris die decimotertio Princeps Zutfaniæ in Comitem recipitur. Decimoquarto Amhemium proficiscitur, posteróque die, dicto acceptóque sacramento, in Geldriæ Ducem inauguratur; decimoseptimo similiter Neomagi, decimonono Venlonij, vigesimoprimo Rurmondæ; donarúntque Principi Geldri tredecim millia aureorum liliorum. Tum Mosa traiecto, vigesimosecundo Wartum venit, primarium Comitatus Hornæ oppidum, vbi honorificentissimè à Philippo Mommorancio Hornæ Comite est exceptus. Regina Maria Venlonio à Principe discedens, Turnholtum suum præcesserat, nepotémque vigesimotertio Octobris venientem summo cum honore pompáque recipit, & per aliquot dies recreat. Turnholto Liram Brabantiæ reuertitur, indéque summo manè Mechliniam contendens, ptandénsque, cùm iam multa nox esset, Bruxellam intrauit. Præcedebat semper Regina Maria cum Francisco Henrico Hispano, Principi ab eleëmosynis; qui vbique egentibus, pauperioribúsque Monasteriis eius nomine liberaliter elargiebatur. Cumque Bruxellæ Proceres Belgæ ac Hispani, Nobiléisque non pauci se instruxissent, vt Principi, exhibitis ludicris belli certaminibus, de feliciter peracta inauguratione gratularentur, Cęsaris articulari morbo, quo is tum temporis vehementissimè excruciabatur, impediti, ac nuntio mortis Summi Pontificis Pauli Tertij, (qui obijt quarto Idus Nouêbres ætatis anno octogesimo secundo) ad initium vsque sequentis anni bellica spectacula distulere. Interea Principes certiores fiunt, septimo Idus Februarij anni 1550. Romæ in Summum Pontificem electum Cardinalem Ioannem Mariam Montanum, assumpto Iulij Tertij nomine. Ad

Demum per Geldriam in Brabantiam redit.

Vbique ei viam parat Regina Maria, cũ eleemosynarie largè passim pauperibus donante.

Mortuo Paulo Tertio succedit Iulius Tertius.

1550 hunc Cæsar congratulandi causa Legatum mittit Ludouicum à Zuninga Commendatorem Alcantaræ, Princeps verò Philippus Gomezium à Figueroa. Sexto Kal. Martij Princeps Philippus Bruxellæ cum Proceribus Belgis armatus equester decurrit, ac inter se Belgæ & Hispani summa animorum contentione pro gloria certarunt. Tertio Idus Martij Cæsar ad Ordines Imperij è Belgio scribit, se impeditum aduentu filij, morte Papæ Pauli, aëris inclementia, ac podagra, tam citò quàm desiderarat, in Germaniam redire non posse, sed recuperata valetudine itineri se accincturum, indicerêque eam in rem ad septimum Kal. Iulij Augu-

Indicit Cæsar Comitia Augustam, iubetq́; quàm frequentissimi adsint.

Auguſtam Windelicorum Principum Conuentum, velle ſe, quàm fre- 1550
quentiſſimi conueniant, aut Legatos cum ampliſſimis abſolutiſque
mandatis mittant; cupere enim ſe ſemel tollere diſſidia, Germaniæque
Rempublicam conſtituere; plurimis enim locis nihili fiebat eius Edi-
ctum INTERIM, ſuperioribus Comitiis ſancitum. Scribit quoq; intereà
Cæſari Mauritius Saxo, Septem-vir ab eo creatus, ſe Tridentini Conci-
lij decretis ſtare non poſſe, niſi Proteſtantium Theologis libera inter
alios definiendi poteſtas Tridenti concederetur, ac Papa ſummi Præ-
ſidis munere cederet. Quibus rebus grauiter offenſus Cæſar, metuenſ-
que ne rebellis Germania ſimul Belgium ad rebellionem pelliceret,
graue promulgat die vigeſimo nono Aprilis contra nouarum doctri-
„ narum fautores Edictum his inter cetera verbis: Carolus Dei gratia, &c.
„ Tametſi ſemper ſolliciti fuerimus, vt antiquam Orthodoxam fidem in
„ Prouinciis noſtris ſartam tectam ſeruaremus; nihilominùs ſimplex po-
„ pulus paſſim adhuc ſeducatur, ſic vt neceſſarium videatur, cōtra huiuſ-
„ modi ſeductores diligentem inquiſitionem curamque adhibere; moni-
„ tis ſuper his, in Comitiis nuper hîc Bruxellæ celebratis, Prouinciarum
„ noſtrarum Ordinibus, quiſque vt reſpectiuè ad hoc conniteretur; Hinc
„ eſt quòd ordinamus & ſtatuimus vt Edictum perpetuum, id quod ſe-
„ quitur: Primùm, nemini liceat imprimere, ſcribere, nec ſcienter habere
„ vllum ſcriptum vel librum Martini Lutheri, alterius hæretici, vel eo-
„ rum fautoris, ſecundùm ſpecificationem Theologorum Louanienſium
„ hîc adiunctam, etiam quoſcumque libros in poſterum ſine nomine
„ Auctoris, Impreſſoris, aut loci. Nemini quoque liceat domi ſuæ aut ali-
„ bi celebrare aut celebrari permittere ſecreta conuenticula, in quibus di-
„ cti hæretici & ſeductores errores ſuos ſecretò diſſeminant, diuerſaſque
„ conſpirationes contra Eccleſiam & publicam quietem moliuntur: ſub
„ pœna qui in aliquo prædictorum offenderint, puniantur vt ſeditioſi
„ & perturbatores noſtri ſtatus & publicæ quietis, declarantes eos, ex quo
„ die contra hoc Edictum deliquerint, vel in prædictas hæreſes incide-
„ rint, inhabiles fore diſponendis ſuis facultatibus; eruntque omnes alie-
„ nationes, donationes, ceſſiones, venditiones, legis operæ, teſtamen-
„ ta, & vltimæ voluntates per eos ex eo die factæ, nullæ & irritæ. Item
„ cùm quis deprehenſus fuerit deliquiſſe contra noſtram ordinationem
„ (maximè in his quæ tendúnt ad ſcandalum, turbationem populi aut
„ ſeditionem) quicumque id ſciuerint, tenebuntur mox illud ſignificare
„ Procuratoribus noſtris, eorúmve ſubſtitutis, vel Magiſtratibus loci,
„ ſub pœna quòd alioqui cenſebuntur hæreticorum fautores, receptato-
„ res, & ſequaces, vtque tales punientur. Datum Bruxellæ 29. Aprilis. 1550.
Extat integrum, impreſſum cum aliis placitis Gandaui anno 1559. apud
Vanden

Mauritius Septē-vir nunciat Cæſari ſe ſtare non poſſe decretis Concilij Tridentini, niſi &c.

Hinc Cæſar metuens ſimul Belgio, ſeuerum Edictum in hæreticos promulgat.

Interdicit omnia hæreticorum tamquam perturbatorum Reipub. conuenticula.

Hinc teneri vult omnes vt delinquentes deferant.

1550 *Vanden Steen.* Occaſione eius quod in pœnis erat, omnes alienationes vel venditiones delinquentium irritas decerni, aliquot diebus negotiatio Antuerpiæ pro magna parte ceſſauit; quare nec ibi fuit publicatum Edictum niſi poſteà, vt ſuo loco dicemus, nonnihil mitigatum. Ad exitum menſis Maij Cæſar cum filio Philippo ac Ioanne Frederico Saxone (Heſſo Mechliniæ ſub Hiſpanorum cuſtodia relicto) Bruxella diſcedens, Louanium venit, inde Thenas, tum ad Fanum S. Trudonis, Tungros, demum Traiectum ad Moſam, vbi Princeps poſtridie Nonas Iunij ſolita cærimonia ingentique cum honore inauguratur, adfuereque Legati ditionum Valkeburgij ac Dalemi cum Gubernatore ſuo Vaudemontij Comite, Principique præſenti ſacramentum dixere, donumque trium millium aureorum liliorum attulere, totidemque Traiectini. Legati etiam Burgundiæ Comitatus hoc loco Principem dono quindecim millium aureorum liliorum honotarunt. Exinde Cæſar Auguſtam cum Principe filio contendit, ſeptimóque Kalend. Augusti Comitia his propoſitis capitibus auſpicatur: Agatur de facienda « in Religione concordia; de Concilij Tridentini admiſſione; de exe- « quendis decretis ſuperiori anno Auguſtæ conceptis; de reſtituendis ſa- « cris bonis; de mulctandis rebellibus non reconciliatis. Sed quidquid in « his Cæſar moliebatur, carebat effectu. His Comitiis mēſe Auguſto è viuis Auguſtæ diſceſſit Nicolaus Perenotus Granuellæ Dominus, ex familia plebeia ſed honeſta Beſontina, ad ſummos honores intimamque familiaritatem à Cæſare ob eximias animi dotes prouectus, ſuccedente illi filio Antonio Perenoto Attebatenſium Antiſtite, poſteà Cardinale.

Princeps Philippus Traiecti ad Moſam & in vicinis locis inauguratur, illac cum patre in Germaniā proficiſcēs.

Quidquid Cæſar in Comitiis molitur, caret effectu: interim moritur ibi eius intimus Conſiliarius Granuellus.

Sub idem tempus venit Auguſtam ad Cæſarem ex ditione noui orbis Peruana Petrus Guaſca Doctor Theologus, Præſes Regiæ Audientiæ, cum magno auri pondere, lætum adferens nuntium de domitis rebellibus, punito Conſaluo Piſarra, ac Franciſco Caruaialo, qui annis quatuor ab anno 1544. vſque 1548. Peruanam ditionem pænè vt propriam vendicarant. Menſe Decembri anno 1549. Guaſca Panama portu Peruenſi cum vigeſies centenis aureorum ducatorum millibus Cæſari deferendis profectus, menſe Iulio huius anni 1550. felici nauigatione Hiſpalim appulerat, atque inde nunc Auguſtæ Cæſari quingenta millia præſentat. Menſe Septembri mitigat Cæſar Edictum ſuperiori Aprili apud Belgas publicatum in hunc modum: Declaramus, noſtram in- « tentionem nequaquam fuiſſe (vt quidam interpretantur) negotiationes « legitimoſque contractus vlla ratione impedire, aut quòd tales non poſ- « ſint de ſuis bonis diſponere, ſecundùm Ius ſcriptum & conſuetudina- « tium locorum; ſed benè, ad impediendum, quod illi deceptoriè vellent « facere, ad euadendas noſtri Edicti pœnas. Datum Auguſtæ 25. Septem- « bris

Nuntiatur Cæſari, rebelles in Peru ſubactos, adferunturque inde ei quingenta millia ducatorum.

Mitigat non nihil Cæſar Edictum apud Belgas contra hæreticos publicatum.

bris 1550. Exinde Cæsar, Magdeburgenses obstinatè proscriptionem contemnere videns, Georgio Meckelburgij Duci dat negotium cogendi exercitus, obsidendæque vrbis. Accipit is copias, ac Magdeburgum proficiscitur, oppidum Wancelebum ex itinere capiens, diripiens, ac incendens, arce intacta. Magdeburgenses, præsidio ac ciuibus eductis, iunctáque rusticorum multitudine, Meckelburgio instructa acie obuiàm progrediuntur. Qui, considerato ordine, mox terga vbi rustici erant, aggreditur, eosque paruo momento in fugam adeò præcipitem agit, vt præsidiarij ac ciues in fronte locati vix se conuertere armáque expedire possent. Quare per horam fortiter pugnantes, victi ad vrbem se recipiunt. Multi ab equitatu intercepti periêre, plures cum tormentis ac impedimentis capti sunt. Tum Principes Augustæ congregati Cæsarem pro Magdeburgijs ac Bremanis (qui tamen proscripti nondum erant) interpellant. Præscribit Cæsar vtrisque conditiones, sed eas admittere recusant. Quare iussu Cæsaris, Meckelburgio se iungunt Brandeburgius ac Saxo Septem-viri, nec non Henricus Brunswicanus, ac circiter Nonas Octobres ad Magdeburgum simul omnes castra locant. Ad Idus Nouëbres Papa Iulius Tertius, abrogato Bononiensi Conuentu, Patres Tridentum proximis Maij Kalendis redire iubet. Intereà Septem-vir Mauritius vniuerso exercitui à Cæsare præfectus acriter Magdeburgum oppugnat, adiutus copijs, quas recenter Lazarus Schuendius adduxerat, occupatque suburbium, quod noua Ciuitas dicitur, interfectísque omnibus diripit, incenditque. Alterum suburbium oppidani cremant, incolis in veterem ciuitatem receptis. Eo tempore Ioannes Haideccus ac Albertus Mansfeldius à Cæsare proscripti, in maritima Saxonia militem, Magdeburgijs auxilio profecturi, conscribunt. Contra hos mense Decembri profectus Mauritius, maiorem partem in fugam agit, cohortes quatuor ad nomina Cæsari sibique danda inducit, Mansfeldio Magdeburgum euadente. Decimonono Decembris noctu præsidium Magdeburgicum vrbe exiens, in proximo pago Otterslebio per tenebras Septem-viri Mauritij equitatum aggreditur, ingentíque edita pugna in fugam vertit, multis cum pago concrematis. Capti sunt cum equis ducenti sexaginta, ac ad vrbem perducti, inter quos & Georgius Comes Meckelburgij. Anno superiori, mortuo Hariadeno Barbarossa Algerij Rege, Turcicæ classis Præfecto, substitutus illi fuerat Dragutus piratarum Princeps exercitarissimus. Is fraude occupata apud Numidas vrbe Africa, (olim Aphrodisium ac Leptis, hodie ab Afris Mahamadia dicta) Regem se nominari iussit; collatísque in vrbem opibus ac viribus, vt noui Regni limites proferret, animum intendit, vniuersæ Hispaniæ ac in primis Siciliæ infestissimus. Quamobrem victus Cæsar vtriusque Regni

1550

Magdeburgenses erumpentes in turpem fugam aguntur.

Iulius Papa Concilium Vniuersale in gratiam Germanorum Tridentum reuocat.

Vertitur obsidio Magdeburgensis.

Dragutus pirata Turca variè Hispaniam & Siciliam infestat.

1550 gni precibus, Ioanni Vegæ Siciliæ, Petro Toletano Neapolis Proregibus, ac Andreæ Auriæ classis suæ Præfecto, perscribit, iustis coactis copijs, instructáque classe, Africam vrbem expugnent, Dragutúmque pellant. Hi quinto Kalend. Septembres præsentis anni terra maríque insigniter vrbis murum, continuis nouem diebus, duobus locis tormentis verberant; iustaq; tandem facta ruina, militem se in posterum diem ad oppugnationem parare iubent. Tum instructis aciebus terrestribus, quarto Idus Septembris signum inuasionis circa meridiem datur. Idem eodem tempore Auria è prætoria facit triremi; vrbemque se varijs locis aggredi velle simulans, triremes muro circumfundit, vt præsidiarios distineret. Procurrunt Hispani Italíque, ac inter primos Melitenses Equites, terra maríque ciuitatem aggredientes, ac post aliquot horarum sanguinariam pugnam, à parte maris primi Melitenses vi irrumpunt, desideratis triginta Equitibus, ac multis militibus. Tum bis mille Hispani à terra subsequuntur, captóque interiori pomœrio, Turcas ac Mauros in foro conglobatos aggrediuntur: qui extremo virtutis edito conatu, pro maiori parte pugnantes cecidêre, cæsis octingentis Ianitzaris, reliquis cum omnibus oppidanis in seruitutē abductis; fueréque ad septem hominum vtriusque sexus millia, qui militi fuêre distributi. Cecidêre supra ducentos Hispanos, multíque venenatis telis fauciati posteà obiêre, ac inter hos aliquot viri clari ac Nobiles. Dimissi sunt omnes serui Christiani. Captæ in portu triremes ac onerariæ complures, ac inter has tres dictæ Alexandrinæ. Expiato, Christoque dedicato ciuitatis Fano, refectis permunitísque ruinis, de commeatu, tormentis, ac mille ducentorum peditum Hispanorum præsidio ciuitate prouisa, posteaquam Christo Deo de victoria gratias egissent, eius curam, dum aliud Cæsar imperasset, Aluaro Vegę Proregis filio committunt, ac octauo Kalend. Octobres classem conscendentes, cum præda ac captiuis se mari committunt; cumque diu tempestate, huc illuc essent iactati, tandem pars in Siciliam, pars Neapolim & Genuam circa Idus Nouembres appulêre. Dragutus insula Meninge (nunc Guelles) vbi auxilia parare disposuerat, ab incolis pulsus, per maria vagans, de amissa Mahamadia Solymannum certiorem facit. Is, datis ad Cæsarem ac Rom. Regem litteris, dicit, eos, occupata Africæ vrbe, pulsoq; Draguto seruo suo, inducias violasse; proinde vrbem reddant, datúmque damnum sarciant, nisi se sua vi recuperare malint. Respondit Cæsar, non esse violatas inducias, quòd bellum Afris intulerit, vbi nullum est Solymanno imperium, & quòd piratam Dragutum, prouincijs Regnísque suis infestum, ciuitate Africa, quam vi occupatat, similiter vi pepulerit. Idibus Februarij anni 1551. Comitijs Augustanis finis imponitur, reiecta Religionis causa ad Concilium Tridenti-

Collectis copijs & classe nostri Africam Draguti domicilium inuadunt.

Fit acris pugna.

Demũ ciuitas Africa (qua & Leptis & Mahamadia) à nostris armata manu capitur.

Redit classis Cæsariana domũ.

Turca querenti violatas inducias, accommodè Cæsar respondet.

1551

dentinum. Dissensiones, quæ interim oriri possent, Cæsar ad se recipit. Romanorum Regi contra Turcam auxilia decernuntur. In proscriptos bellū decernitur. Cùm aliquot dies ludicro peditum equitumq; decursu Augustę inter se Principes certassent, ad sua quisque reuertitur. Cæsar cum fratre Romanorum Rege Insbruchum contendit, ac aliquamdiu manere statuit. Princeps Philippus cum patruele Maximiliano Tridentum pergit, inde Mantuam, Mediolanum, tandemque Genuam: vbi conscensis Andreæ Auriæ triremibus, Barcilonam in Hispaniam tertio Idus Iulij appellunt. Nonis Iulij, Guilielmus Nassauius Aurantij Princeps in vxorem ducit Annam Egmondiam Maximiliani Buræ Comitis filiam & heredem vnicam. Huius anni initio Octauius Farnesius à socero Cæsare alienior factus, partim ob mortem patris Petri Lowysij, Cæsare (vt existimabat) conniuente procuratam; partim propter ereptam à Cæsaris Ducibus Placentiam: ad hæc obitu aui Pauli Tertij temerarior factus, de Cæsaris amicitia diffidens, cōuerso ad Henricum Franciæ Regem animo, eius sibi partes amplectendas iudicauit. Scribit litteras ad fratrem Horatium Farnesium, qui paulò antè in Franciam erat profectus, Dianam adolescentulam Henrici Regis filiam notham in vxorē ducturus, suo nomine cum Rege transigat: cupere enim se Parmam Regis præsidio contra Cæsaris vim defendere. Rex Henricus, qui dudum Cæsari bellum inferre cogitarat, Thermæ Dominum in Italia Legatum constitutum, Parmam iustis peditum equitumque cum copiis ire, Octauiumque defendere iubet. Præficit Rex equitatui Horatium Farnesium, ducta Diana, à se Castresij Ducem nominatum; peditatui Petrum Strozzam Florentinorum exulum Principem. Hi cum Octauio communicatis consiliis, cùm illi copias, quas adduxerant, reliquissent, Mirandulam proficiscuntur, nouumque in amica ditione militem conscribunt. Pontifex Iulius de Octauij consilio certior factus, adeò ægrè tulit, vt mox ad tertium Idus Aprilis, spatio nimirum triginta dierum, Octauium ad dicendam causam Romam euocaret, nō comparentem læsæ Maiestatis reum proscriberet, Cæsarique eius prouinciam inuadendam occupandámque concederet. Cæsar quoque statim Ferdinando Gonzagæ perscribit, collectis copiis Parmam oppugnet. Cogunt vno tempore Pontifex ac Gonzaga copias, rebusque omnibus paratis, Montius ac Vitellius Pontificij Duces Mirandulam, Gonzaga Parmam obsidet. Indignissimè enim ferebat Pōtifex Octauium, quem initio Pontificatus in Parmæ ac Placentiæ Imperio confirmarat, Vrbisque Romę Pręfectum nominarat, violata fide, oblitumque beneficij ad Francum defecisse. Pridem Antistes Atrebatensis de restituenda Veterum religione, suscipiendisque Concilij Tridentini decretis, Augu-

1551

Solutis Comitiis Augustanis, reiecta q; causa Religionis ad Concilium Tridentinū, quisq; in speciem lætus ad sua reuertitur.

Octauius Farnesius de socero Cæsare diffisus, in Francum respicit.

Imò iam eius auxilia recipit.

Itaque oppugnatur Farnesius tam à Pontifice quàm à Cæsare.

1551 stæ Windelicæ enixè, sed frustrà, laborarat. Septem-viro Mauritio ad Protestantes paulatim deficiente, ac Magdeburgicos simulanter oppugnante; quippe qui arcanum cum Franco fœdus, vt mox patebit; liberandi soceri Hessi causa, contra Cæsarem moliebatur. Francus verò cum Turca paternam amicitiam renouarat, eiusque classem in mari Mediterraneo expectabat. Cogebantur interim in Italia à Francis, Pontificiis, ac Cæsarianis summa cum diligentia veteres nouæque copiæ. Sed Francus paratior, non diutiùs simulandum censens, triremes Massilia Duce Palino exire, ac Draguto Solymanni Præfecto iungere se iubet. Dragutus cùm arcem Melitanam frustrà tentasset, præmisso Palino Tripolim (olim Leptis maior) Mauritaniæ ciuitatem, Hispanorum præsidio munitam, contendit. Conspectis Franciciis signis (qualia & Turcæ exposuerant) in portum vt amici admittuntur; vnde mox occupato oppidi portu, Turcę qui sint declarant, (bellum enim neutra adhuc pars publicarat) præsidiarios cædunt, ciues capiunt, oppidoque præsidium cum commeatu imponentes, discedunt. Sub idem tempus in Aquitania classe alia clàm instructa, Franci vndecim Belgarum onerarias, cum mercibus in Hispaniam pacis fiducia tendentes, capiunt. Tum ab vtraq; parte libelli in publicum eduntur, quibus alter alteri violatæ pacis causas affigebat. Maria Austriaca, Cæsaris soror, Belgicarum nauium direptione violatam satis à Francis pacem iudicans, detentis eorum mercatoribus ac mercibus, sexto Kalend. Octobris Bruxellæ bellum in Francos nomine Cæsaris publicat. Exinde Cæsar Hispanos, qui per quinquennium in ditione Wirtembergica cōsederant, in Italiam ad Gonzagam mittit, solam arcem Aspergum, imposito Germanorum præsidio, in tota ditione seruans. Atqui hac ratione, vndique excitato classico, violatóque pacis fœdere, bellum summis viribus vtrimque apparabatur, partimque gerebatur. Pontificij enim in Italia, frustrà tentata Mirandula, intereà Concordiam occupant, incenduntque. Oppugnabatur quoque Octauius Parmæ acriter: cui cùm Strozza è Mirandula nouas copias subsidio mittit, à Cæsarianis cum Mercurio Baiardóque Ducibus in itinere ad vnum cæsi periêre. E Mirandula Franci Bononienses omni calamitatis genere diuexabant. Quare coactus Pontifex, suos Parma ad Bononiæ defensionem proficisci iubet. Gonzaga arcem Colornam munitissimam expugnat. Octauius præsidij partem, Duce Andeloto ac Cipetra, ad vastandos Soragniorum agros mittit: qui cùm id strenuè fecissent, in reditu à Cæsarianis victi, capto vtroque Duce ac Mediolanum perducto, præda exuuntur, ceteris Parmam confugientibus. Sed Horatius Farnesius duobus præliis feliciter erumpens, has clades pro parte vindicauit. Gonzaga, nouo in supplementum ad Parmam vocato milite, breui arcem Tizanam

Intereà quoque Mauritius clàm cum Franco faciens contra Cæsarem molitur.

Francici & Turcis apertè se hostes Cæsaris declarant.

Item capiunt Belgarum onerarias in Hispaniam tendentes.

Hinc apertum bellū; & prima belli area Italia.

Conflictus ibi variorum euentuum.

zanam in poteſtatem redigit; productiſque ad Carthuſianos vſque ca- 1551
ſtris, iiſque communitis, Parmam arctiſſimè premit. Intereà in Pedemontana ditione Carolus Coſſa Briſaccus, Francorum eductis copiis, Cherium, Fanum Damiani, ac opportunas aliquot arces occupat munitque. Gonzaga, relicto ad Parmam Marignani Marchione, cum parte copiarum in Inſubres contendit, Briſacco ſe oppoſiturus. Marignanus ob copiarum exiguitatem paululùm à Parma reducto exercitu, idoneis locis caſtella munitioneſque inſtituit, Octauium longa obſidionis moleſtia ad deditionem compulſurus. Strozza, proxima Parmę oppida pręſidiis munit, longùmque proſpiciens animo bellum, in Franciam cum Rege communicaturus, proficiſcitur. Octauo Nouembris Mauritius „ Septem-vir Saxo cum Magdeburgiis his legibus pacem facit: Magde„ burgici ſupplices Cæſari veniam rebellionis deprecantor. Nil cōtra Au„ ſtriacam Burgundicamque familiam tentanto. Cameræ Imperij iudicio „ ſe ſubmittunto. Poſttremo Auguſtano Decreto ſtanto. Vrbis munitiones „ è Cæſaris arbitrio dirimunto. Cæſaris præſidia omni tempore admit„ tunto. Aureorum Rhenenſium quinquaginta millia Cæſari perſoluun„ to. Tormenta maiora duodecim tradunto. Ducem Meckelburgij alioſq; „ captiuos gratis dimittunto. Poſtero die Mauritius cum Cæſariano præſidio vrbem ingreditur, eiúſque nomine à Magiſtratu populoque ſacramentum accipit. Sub idem tempus Mauritius clam Cæſare cum Franco „ fœdus priùs conceptum his legibus ſignat: Rex Henricus pro ſua parte „ ſociis in ſingulos menſes aureorum liliorum quadraginta millia nume„ rato; qua ſumma in Germania viginti millia peditum ac octo millia „ equitum alunto. Germaniæ finibus exercitum ſuum, vt Cæſar interci„ piatut, aut vires eius diſtrahantur, admoueto. Belgis quoque iuſtis cum „ copiis bellum inferto. Initio Decembris Cæſar huius fœderis ignarus, Legatos Septem-virorum Mauritij ac Brandeburgij pro Heſſi liberatione enixè ſatagentes Insbruchi audit. Adferebant in eamdem rem litteras à Romanorū Rege, Alberto Bauariæ Duce, ac à Luneburgicis fratribus. Adetant & Legati idem petentes Regis Daniæ, Frederici Septem-viri Palatini, & aliorum. Reſpondet Cęſar, rem eſſe maioris momenti, quàm vt de ea ex tempore ſtatuere poſſit; expectate ſe in diem ipſum Saxoniæ Septem-virum Mauritium, alióſque Principes, quibuſcum de Heſſi libertate eſſet acturus. Sub finem anni Maximilianus Auſtriæ Archidux cū vxore ac liberis (an, vna tantùm prole?) ex Hiſpania in Italiam, indeq; Tridentum venit. Maximo eis à Patribus Principumque Legatis in Cōcilio Tridentino congregatis cum honote obuiàm eſt itum, lautiaque cum comitatu aliquot diebus à Cardinale & Senatu præbita, donáque abeūtibus adiecta. Oeniponti ſeu Inſbruchi Cæſarem magno cum gau-

Parma longo obſidionis genere à Cæſarianis premitur.

Magdeburgenſes Mauritio nomine Cæſaris ſe tradunt.

Nihilominùs Mauritius mox fœdus cum Franco cōtra Cæſarem ſancit.

Agitur cū Cæſare de Heſſi liberatione, reiicit is in Mauritij aduentum.

Rediēs Maximilianus cum vxore ex Hispania, Tridēti & Oenipontis summo excipiūtur gaudio.

1552

dio aspiciunt, hæc patrem, ille patruum socerumque. Intereà miles, tam qui Magdeburgum oppugnarat, quàm qui defenderat, secretò Mauritij Septem-viri stipendio addictus, per Thuringiæ agros vagabatur. Fine huius anni, ac initio 1552. Tridenti cum Legatis Septem-viri Mauritij, Wirtembergij ac Imperialium aliquot Ciuitatum de causa Religionis variis modis disceptatum est, sed nullo cum fructu. Interim fama spargi cœpit, Septem-virum Mauritium, inito cum Franco aliisq; Cæsaris hostibus fœdere, bellum parare. Quare mense Februario, Oenipōte Cæsar Mauritio scribit, dimisso milite ad se veniat. Respondet, persolutis, in quo totus esset, stipendiis, se eos exauctoraturum, & Insbruchum seu Oenipontem Aulæ suæ Magistrum mittit, qui hospitia præparet; ipse Mauritius Lintzium ad Rom. Regem proficiscitur, in speciem cum eo de liberandis captiuis Principibus acturus. Statuitur ad Kalend. Iunij hac de re Passauij Principum Conuentus. Intereà clàm nouis peditum equitúmq; conscriptis copiis, non contemnendus exercitus coit; cui statim adductis auxiliis se iunxere Guilielmus Hessi filius, Ioannes Albertus Meckelburgi Dux, & Albertus Brandeburgius. Hi primò in Sueuiam irrumpunt, liberas passim Ciuitates occupant, tormenta aurumque extorquent, Protestantem Magistratum, reiecto Catholico, restituunt. Idem Augustæ admissi faciunt, etiam ciuium tribubus, à Cæsare dissolutis, ad vetera signa reuocatis. Vlmam Cæsaris præsidio munitam frustrà oppugnant, sed mulctatis iis ad octodecim aureorum millia ad Alpes contendunt. Ab alia parte Francus iustis paratis copiis, cùm socios Germanos bellum Cæsari intulisse audiret, educto exercitu partim è Francis partim è Germanis conflato, in Lotharingiam ducit. Perlata Tridentum fama, Mauritianos Augustę admissos, rectà ad Alpium occupandas angustias contendere, pars maxima Patrum ac Theologorum inde discedit. Cæsar verò per ditionem Tirolensem subitò militem cogit. Ex Italia quoque adfertur, Pontificem Iulium pacem cum Franco confecisse, Salernitanúmque Principem, occasione dissidij cum Prorege Neapolitano orti, ad Francum defecisse, bellúmque Cæsari ab ea etiam parte præparari. Mense Aprili Cæsar copias tumultuarias ad oppidum Rutam in Alpium ingressu situm conuenire iubet. Sed Mauritius, eorum munitionibus superatis, octingentos Cæsarianos in fugam coniicit, Fiessámque contendens, obuias munitiones expugnat; quósque Cæsar iis in locis habebat ad Alpium custodiam præsidiarios, cędit, aut pellit, occisis variis locis supra mille viris, & multò pluribus captis. Tum Ereburgum progreditur, magnoque militum labore in proximos arci montes euadens, præsidiariosque tormentis oppugnans, mox ad deditionem cogit, captis hoc loco tribus virorum millibus, ceteris fuga elabentibus.

Magno astu Cæsarem Mauritius, Septem-vir ab eo creatus, circumuenit.

Passim summotis Catholicis, rursum Lutheranos Senatores substituit.

Belli Mauritiani fama Tridentum allata, maxima pars Patrū domum se recipit: Cæsar quoque militem cogit, sed serò.

Mauritius Ereburgū occupat, inde Oenipōtem contendit.

tibus. Hinc eadem vſus celeritate exercitum Inſbruchum, vbi Cæſar etat, conuertit; qui de capto præter opinionem Ereburgo, cæſiſque omnium locorum præſidiarijs certior factus, cùm ſe ſine milite conſpiceret, cedere (quod numquam fecerat) cogitur. Intempeſta igitur nocte cum fratre Ferdinando omníque aulico comitatu, relicta impedimentorum magna parte, abitum parat, ac Villacum in Carinthiam iter fugæ ſimile inſtituit, in libertatem priùs reſtituto Ioanne Frederico Saxone, quinto à captiuitate anno; at ille Cæſarem hoc rerum ſtatu deſerere noluit, ſed ſumma fide eum eſt comitatus. Mauritius Inſbruchum ingreſſus, quidquid in oppido rerum erat Cæſarianarum, Antiſtiris Auguſtani, ac qui hos ſequebantur, militi dat diripiendum. A Romanorum Regis ac ciuium fortunis abſtinuit. Per triduum enim adhuc induciæ cum Rom. Rege Lintzij initæ durabant. Hæc à Septem-viro Mauritio per Maium menſem ſunt acta, nihilo ſegniùs intereà Henrico Francorum Rege rem ſuam in Lotharingia agente. Etenim mox vbi Mauritianos occupata Auguſta ad Alpes contra Cæſarem tendere intellexiſſet, copias dudum conſcriptas Tullium ciuitatem Imperialem ducit: obſides inuicem Rex ac Mauritius ex promiſſo mittunt, pollicitamq́; in tres menſes Germanis ad bellum pecuniam Francus numerat; Metim vrbem clariſſimam quarto Idus Aprilis partim aſtu, partim fauore quorumdã qui intus erant, occupat. Hinc Tullium, Virduniumque, ipſumque deinde Nanceium Lotharingiæ caput in poteſtatem redigit, Carolo nouenni puero Lotharingiæ Duci filia ſua Claudia deſponſa, ipſoque in Franciam abducto, necquidquam reclamante Caroli matre, Chriſtierna Dana, Cæſaris ex ſorore nepte. Circa finem Aprilis Rex Metis diſcedens, Præfectos aliquot cum parte copiarum Treuerim præmittit, experturos, an eadem facilitate ea vrbe potiri poſſent. Sed cautiores Treueri facti erant, damno Metenſium. Exinde initio Maij in Holdteanam ditionem ſaltuoſam ſiluestremque peruenit, tandémque Alſatiam rerum omnium copia abundantem ingreſſus, Argentorati vt Metis, intromitti varijs artibus fruſtrà petit. Tum ad Regem iuxta Argentoratum caſtra habentem veniunt Proteſtantium Principum ac Ciuitatum Legati, eíque de aduentu gratias agentes, ne vlteriùs progrediatur petunt. Cæſarem enim in eam neceſſitatem redactum, vt Principum petitionibus neceſſariò ſubſcribere cogatur. Accedat, quòd Rex certior eſſet factus, Mariam Auſtriacam, collectis in vnum quindecim Belgicorum peditum, ac tribus equitum millibus, Duce Reuſſio, ac Roſſemio, flamma ferróque Campangam euaſtate, Roſſemiumque Eſtainæum occupaſſe. Reditum igitur in Franciam parat, exercitu vnis in caſtris coadunato, Moſellam traijcit, receptóque Eſtainæo, Lutzenburgios inuadit,

1552

Cæſar (quod nūquam fecerat) cedere Mauritio cogitur.

Intereà & Francus Metim vrbem Imperialem occupat.

Item inſidiatur vrbi Treuirenſi, ſed fruſtrà.

Perrumpit vſque Argentoratum; ſed ne vlteriùs pergat Germani rogant.

1552 parte exercitus Vendomio tradita, qui Cæsarianos in Picardia similiter omnia vastantes inuaderet. Sed antequam is eò peruenire posset, Reussius ac Rossemius oppidũ ac arcem Hesdiniensem, exeunte sine tormentis & impedimentis Ieulisio ac Ransa cum præsidiarijs, receperant. Fine mensis Iunij Robertus Marcanus Sedanij Dominus, Regi Henrico titulo Marscalci militans, arcem Bulloniam, expugnato numerata pecunia Præfecti animo, in potestatem redigit. Rex tota ferè Lutzenburgij ditione occupata, Maseriam venit; exercitus verò Aubignij castra facit. Inde in Hannones se conuertens, ab Auennæ obsidione continuis pluuijs, præsidiariorúmque constantia deterritus, ad arcem Treslonniam pergit, eamque cum Glaionnio expugnatam, trucidatis præsidiarijs, diruit. Eadem fuit Chimaij oppidi fortuna; vbi circiter ducentos Rex perdidit milites, ambustos incensione pulueris tormentarij, qui à discurrentibus ad prædam militibus casu fuerat incensus. Inde propter perpetuos imbres Guisam reuersus, distributo in præsidia exercitu, varijs casibus valdè diminuto, in Franciam medio Iulij reuertitur, tribus mensibus cum dimidio elapsis, ex quo Germaniam cum exercitu ingressus erat.

Altera parte inuadunt Picardiam Belgæ, quare Francus ad eos contendit.

Expugnat Francus aliquot Hannoniæ arces.

Eodem Iulio mense Passauij de pace tractabât Mauritiani & Ferdinandus Rom. Rex. Mauritij verò exercitus, ne frustrà tempus tereret, Francofurtum, in quo Cæsaris erat præsidium, duce Conrardo Hestaino, obsidet; quo conatu Georgius Meckelburgij Dux, tormenti manualis globo traiectus, à parte Protestantium interijt, cogitúrque ad hanc obsidionem Septem-vir Palatinus octo tormenta muralia mittere, nisi ditionem suam depopulari exurique mallet. Intereà Rom. Rex Passauio ad Cæsarem, ab eóque Passauium recurrens, Cæsarísque responsa non degeneri animo (vt patebit) prompta, nec auctoritate Maiestatéque carentia, rebellibus adferens; tandem pridie Kalendarum Augusti his legibus inter eos pacem facit: Confœderati Principes ante duodecimum " Augusti diem ab armis discedunto, copiásque dimittunto. Ad duode- " cimum Augusti Philippus Hassiæ Lantgrauius in sua ad Rhenum ar- " ce Rynefeldia liber constituitor, cùm priùs Cæsari de implendis condi- " tionibus tempore captiuitatis conceptis cauerit; quam in rem Mauritius " Brandeburgiúsque Septem-viri, ac Wolfangus Biponti Dux, fidem in- " terponunto. Post sextum mensem in conuocatis à Cæsare Comitijs de " Religionis pace agitor; intereà omnes ac singuli pacem colunto. Ad Ca- " meræ Iudicium Senatúmque Protestantes etiam admittuntor. Confœ- " derati Principes fœderi inter se facto, Francicoque renuntianto. Qui " hoc bello damnum accepere, litem ea de causa non mouento, sed proxi- " mis Comitijs eorum rationem habento. Proscripti, modò nil noui con- " tra Cæsarem nec Imperium commiserint, Francóque militantes, intra " tres

Agitur Passauij de pace inter Mauritiũ & Rom Regem Ferdinandum nomine Cæsaris.

Tandem pax sancitur his legibus: imprimis Hessus liber dimittitor.

Secundò de religionis pace agitor, interim omnes pacem colunto.

1552

„ tres mẽses, eo deserto, domum redeuntes, in gratiam recipiuntor. Albertus Brandeburgius, si ab armis ante dictum diem dimissis copijs discesserit, hac pace comprehenditor. Qui has pacis leges violarit, hostis Imperij esto. Hæc à Cæsare, Rom. Rege, Mauritio ac Principibus Confœderatis sunt subsignata. Mox tertio Augusti Mauritius filiúsque Hassiæ Lantgrauij copias Francofurto abduxere; hi in Hassiam, ille suas in Hungariam Rom. Regi contra Turcas in auxilium misit. Risenbergius verò sua cum legione ad Albertum Brandeburgium transijt. Hic enim pacis legibus subscribere recusabat, arma retinebat; relictóque Francofurto ad Moguntiam castra ponit, tandémque admissus, ciues sacramentum sibi dicere cogit. ac quaquauersum Spirenses, Treuirenses, Franconiæ Antistites, aliósque pecuniarum exactionibus vexat. Cæsar facta pace, Villaco Insbruchum reuersus, Augustam proficiscitur. Iam enim conuenerãt cohortes Germanorum, Bohemorum, Italorum ac Hispanorum, quę recenter cum Duce Albano sub initium Iulij Genuam appulerant. Hessus è fœderis legibus domum liber profecturus, Mechlinia Louanium, hinc Traiectum ad Mosam, denique in Hassiam venit. Cæsar cum copiis Augustam intrat, lectúmque à Protestantibus Magistratum loco mouet, tribus abrogat, templáque aliquot Protestantibus, aliquot Catholicis designat; relictóque in vrbe præsidio, Kalend. Septembres discedit, Ioanne Frederico Saxone fidei officiiq; admonito, ac in Saxoniam liberè dimisso. Cùm Cæsar in Franconiam peruenisset, quæcumque Antistites cum Alberto Brandeburgio pepigerant, vt extorta, rescindit. Idem Norimbergiis permittit; vtq; vetus cum Rhenanis Sueuísque fœdus contra Albertum renouent, consulit: quod multi fecêre, nil ex promissa pecunia Alberto soluentes. Intereà Cæsar per ditionem Wirtenbergensem, intactis Vlmensium agris, ob eximiam erga se fidem, Spiram, indéque Orottam venit. Decimoquinto Septembris Argentoratum cum ordinario tantùm comitatu ingressus, exercitum in proximos agros dispergit. Exinde Haganoam contendit, iterùm Duce Albano exercitus Legato constituto. tum Haganoa Lindauum petit, indéque in Lotharingiam profectus, vndecimo Kalendas Nouembres vrbem Metensem, dolo à Franco occupatam, obsidione cingit. Veriti id iamdudum erant Franci, propterea Nanceium Metimque egregiè munierant. Eo tempore ad Cæsarem Metim obsidentem cum Belgarum venêre auxiliis Lamoralis Egmondij Comes, ac plerique alij Belgarum Proceres. Oppugnabatur vrbs tormentis ac cuniculis continuò, prærtátque pro Franco Franciscus Lotharingus Guisæ Dux, Legatum habens Petrum Strozzam, habebántq; in præsidio octo millia peditum electorum ac tria millia equitum. Agebat tunc haud

Brãdeburgius nouũ bellum in Germania concitat. Nihilominus Hessus liber dimittitur.

Cæsar iterùm Protestantes Augustæ Magistratu mouet.

Item alias vrbes in transitu videt.

Demum vrbem Metensem obsidione cingit.

1552 procul Pontmussonio Albertus Brandeburgius cum quinquaginta peditum signis, ac valido equitatu. Qui dum se cum Franco de stipendiis præteritis ac futuris non conuenire posse videt, interpellantibus Cæsarem Proceribus Germanis, in gratiam recipitur, præteritáque omnia obliuioni mandantur.

Brandeburgius Cæsari reconciliatur, sed pace non duratura.

Francis certioribus factis Brandeburgium cum Cæsare transegisse, sed dissimulare, Rex Aumalæ Duci, Guisij fratri, quatuor millia equitum attribuit, iubens Albertum pellat aut interficiat. Eius enim pedites parum timebat, quòd plerosque clàm ad sua stipendia pertraxisset. Albertus de Aumalij aduentu peditúmque dubia fide edoctus, nil animo commouetur, sed equitum fidei virtutíque confisus, instructa acie Aumalio obuiàm tendit, inque mediam eius aciem audacter inuectus perrumpit, reflexísque momento equorum habenis, idem feliciter audet. Aumalius hoc incursu tribus locis vulneratus, equoque deiectus, capitur, multíque nobiles ac ignobiles equites cædũtur, aut capiuntur. Cecidêre circiter octingenti, ceteri fuga euasêre.

Probat se Cæsari Brandeburgius insigni clade Francis illata.

Albertus ouans ad Cæsarem cum captiuis profectus, amicè suscipitur, castráq; separatim a 1 Mosellam iuxta Abbatiam D. Martini, quà Metis Franciam respicit, ponens, impediebat ne quid ab ea parte ad vrbem inferretur, quotidianásque Francorum eruptiones & repulit, & sustinuit fortiter, cadente hoc conatu eius Legato Lichtebergensi Comite. Cæsar, qui ob articularis morbi sæuitiam hactenus Theonuillę substiterat, duodecimo Kalend. Decembres ad exercitum venit; tantáque tum ingentium tormentorum vi ac multitudine vrbs oppugnari est cœpta, vt fragorem Argentoratum vsque exauditum tradant. Egmondius intereà cum duodecim equitum Belgicorum millibus, iustáque peditum manu, Pontmussonium in potestatem redigit, indeque Tullium profectus, frustrà ibi laborat.

Capit Egmondius Pontmussonium.

Tandem cùm Cæsar ad vrbem Metensem tormentis nec cuniculis quidquam proficeret, & è centum peditum millibus quæ Cæsar ad vrbem adduxerat, supra quadraginta millia dysenteria hiemísque intemperie periissent, nulla ratione consultum iudicans, reliquum exercitum magna parte etiam morbo affectũ, cum dubio expugnationis euentu firmissimo præsidio obiicere, motis castris, tormenta præmittit, Metímque Kalendis Ianuarij anno 1553. deserit, fortissimis equitum turmis in tergo relictis, qui erumpentes magno numero hostes non semel, illata clade, repulêre. Cæsar Theonuilla in Belgium est

Nihilominus, pluribus dysenteria & hiemis intemperie absumptis, Cæsar in hiberna concedit.

1553 profectus. Intereà Vendomæ Dux Picardiæ pro Franco Gubernator, nihil territus brumæ diebus, Hesdinum aggressus, mirabilíque arte tormentis per loca paludosa attractis, cùm murum aggerémque prostrauisset, effecit, Reussij Comitis filius omnibus vitæ fortunarúmque incolumitatem pactus deditionem faceret. Mox Cæsar, veteribus copiis conue-

conuenire iussis, cùm Rossemium cum parte copiarum in Lutzenburgios misisset, reliquijs Reussium præficit, Terowanamque Morinorum vetus oppidum Flandris infestissimum expugnare iubet. Reussius, productis tormentis, oppidi murum aggeremque acrirer diuerberat: adest etiam nouis cum copijs Pontus Lalainus Bignicurtij Regulus, duobusq; locis oppidum premunt. Miserat Francus paulò antè Terowanam cum aliquot equitibus Marcanum, qui se Bullonij Ducem nominabat, cum Essæi Domino, vt iuncti Mommorancio Comestabilis filio natu maximo oppido præessent. Durante Terowanæ obsidione, moritur Adrianus Crouiacus Reussij Comes, succeditq; illi filius natu maximus Ioannes: exercitus verò cura imperiumque mansit apud Bignicurtium. Vendomius Francus Cæsarianos à Terowanæ obsidione retracturus, iustis in vnum coactis copijs, Flandriæ minatur. Sed nihilò segniùs Terowanam Bignicurtius oppugnat; factoque tormentis ingenti hiatu ac ruina, pridie Idus Iunij inuasionis dat signum. Irruentes ferocirer Belgæ prælium cruentum committunt: resistunt obstinatè Franci: cadunt ab vtraque parte multi, ac è Francis Præfectus Essæus; in cuius locum succedens Mommorancius, magno animo pugnam restituit, adeò vt post decem horarum continuum prælium, Cæsariani receptui canentes, militem seruato ordine reducerent; statimque alio loco translatis aliquot tormentis, factoque ingressu, & hîc oppidum inuadunt. Repugnant, sed maiori cum detrimento Franci. Quare non diu se vim oppugnantium duobus locis Belgarum laturos sentientes, ab vna oppidi parte, ignaris his qui alteram oppugnabant ruinam, deditionis signũ exponunt. Dum colloquuntur, Hispani proximo loco discessisse custodias videntes, appositis muro scalis transcendunt, magnaq; voce captum oppidum conclamant: quo tumultu, qui compositionis causa aduenerant, vitam tantùm pacti, deditionem faciunt. Qui verò ab alia parte propugnabant, opprimũtur; maior pars, proiectis armis, capitur. Oppidum militi datur diripiendum, deinde funditus deletur. Capta est Terowana quarto Idus Iunij, toties superiori seculo capta & recepta. Extat hic versus numeralis;

IVLIVs eX MorInIs, VICtrICIa sIgna potentI
Dat CaroLo: FranCVs VIdIt & IndoLVIt.

Capiuntur Mommorancius, ac alij aliquot viri clari; cæsi tantùm trecenti. Martignius ac Dampetrus parua pecuniæ summa ignoti se redimẽtes, euasere. Exinde exercitui Cæsar præficit Emanuelem Philibertum Sabaudiæ Ducem, nulla tamen Bignicurtij culpa, sed eo perhumaniter Sabaudo, ob familiæ claritatem, cedente. Sabaudus Monstreulium expugnare statuens, cùm certior esset factus, eò Vendomium sex peditum ac duo equitum millia misisse, mutato itinere Hesdinum copias conuertit.

[Margin notes:] 1553 — *Obsident Cæsariani Terowanam.* — *Eamdem per decem horas Belgæ ferociter oppugnant strenuè se defendentibus Fräcis.* — *Demũ altera cruenta oppugnatione Terowana Cæsarianis cedit.* — *Diripitur, & funditus deletur.* — *Nouus creatus exercitus Legatus Sabaudus Hesdinum obsidet.*

1553 tit. Præterat oppido ac arci iusto cum præsidio Marcanus, aderantque Comes Villerij, Horarius Famesius, Dampietra, Martignius, aliique aliquot viri Nobiles. Sabaudus statim oppidum capit: at in expugnanda arce omnis consistebat difficultas; hanc enim summis viribus Franci munierant, tuerique statuerant. Sed cùm tormentis ac cuniculis in magnum essent adducti discrimen, de compositione tandem agunt. Cumque parum conuenirent, nec tamen spes concidisset, vno eodémq; tempore in arce puluis tormentarius fortuito igne correptus Francos complures extinxit, aut ambussit, cuniculíque à Sabaudo institui, concepto igne, arcis partem disiecêre, accurrentésq; Horatium Farnesium, Dampietrum, Martignium, compluresque alios in frusta discerpsere. Quinto itaque Kalend. Augusti Cæsariani arcem capiunt, ceterósque omnes cum Marcano, Comite Riouio, Villario, Iolæo, Culano captos ad Sabaudum perduxêre. Oppidum verò cum arce, quod proximis triginta annis sæpiùs hinc inde esset captum, funditus diruere, nouumq; sequenti anno, vt dicemus, inter propinquas paludes condidêre. Dum hæc in Picardia gererentur, nihil pacatior erat Germania. Etenim Cæsar initio anni Theonuillâ in Belgium proficiscens, Alberti Brandeburgij copias in Treuirorum agris, donec soluta essent stipendia, manere iusserat. Sed ijs acceptis, Albertus in Germaniam cum auro rendens, nouúmque militem conscribens, iterùm Norimbergijs, Franconiæq; Antistitibus crudele inferebat bellum. Id vt sopiretur, diuersis habitis conuentibus, varij pacificatores, ipséque Cæsar & Rom. Rex mense Martio, Aprili, ac Maio frustrà laborarant. Quare tandem, fœdere inito, contra Albertum sacramento se deuinxere isti: Imperij Senatus, Norimberga, Archipræsules Moguntinus ac Treuirensis, Septem-vir Mauritius, Henricus Brunswicanus, Wolfangus Prussiæ Magister, aliique minores, moxque copias conscripsere. Septem-vir Mauritius belli socialis Dux nominatus. Sed Albertus, multò fœderatis paratior, intereà infestissimè Brunswicanos, Norimbergios ac Francones depopulatur, in oppida ac pagos igne & ferro sæuiens. Qua ratione per Germaniam furentem repressuri confœderari, (quibus & Romanorum Rex intereà se iunxerat) Alberto Kalendis Iulij solemniter bellum indicunt. Contemnit hoc Albertus, traiectoque amne Visurgi, ad Saxoniæ fines contendit. Septem-vir Mauritius confœderatorum Dux, celeritatem Alberti admiratus, sociorum copias in vnum cogit. Sed tempore exclusus, expectare omnes non potuit, nisi, se deriso, impunè Albertum Saxoniam suam vastare maluisset. Cùm vterque exercitus ad Visurgim conuenisset, sine mora acies instruunt, nonaq; Iulij, exoneratis magna cum strage hinc inde maioribus tormentis, acriter cum omni equitatu vtrimque concurrunt, victoria tandem in partes confœ-

Oppido simul & arce potitur, & destruit, mox commodiori loco nouum Hesdinum extructurus.

Iterùm Brandeburgius in Germania turbas ciet.

Plures fœderati Principes Brandeburgio bellum indicunt.

confœderatorum inclinante; quo tamen prælio Septem-vir Mauritius 1553
ita est fauciatus, vt post scriptas ad Antistitem Wireiburgensem litteras, (obsessis omnibus itineribus Albertum elabi non fineret) postridie diem obiret. Sepultus est Fribergi oppido Misniæ, iuxta patrem Henricum, ac filiolum Albertum, ætatis annum trigesimum tertium ingressus, vnica relicta filia heredeq; Anna, altera Guilielmi Nassauij, Aurantij Principis posteà vxore. Cecidere cum Mauritio, cruenta obtenta victoria, Carolus & Philippus Ducis Brunswici filij. Albertus, desideratis circiter quinque equitum millibus, fuga est elapsus. Pediratus, visa equitum clade, non tentata pugna, deditionem fecit. Relara sunt ad Mauritium adhuc spirantem quinquaginta quatuor pedestria militaria signa, equestria quatuordecim. Successit Mauritio in Septem-viratu, aliisque Ditionibus, in quas filiæ ius non habent, frater Augustus, qui Daniæ Regis filiam vxorem duxerat, frustrà se opponente, veterémque dignitatem à Cæsare repetente Ioanne Frederico Saxone, eiusque filiis. Pridie Nonas Iulij obiit Eduardus Sextus Angliæ Rex, Henrici Octaui filius, decimo sexto ætatis anno, successitque illi soror natu maior Maria, etsi non sine difficultate, vt mox dicemus. Huius anni vere Garcia Toletanus, Ferdinandus Gonzaga, & alij in Italia quoque exercitum coëgerant, castigaturi Senenses qui Francum admiserant. Censebantur copiæ vltra duodecim peditum, ac tria equitum millia. Franci ex aduerso quatuordecim circiter peditum, & duo equitum millia in Senensium oppidis habebant distributa. Aduenientes Cæsariani, arces oppidáque aliquot expugnant, interque alia Monfelonium, capto Præfecto Sartorio Thieno, nobili Vicentino; tum Asinolingam, Turritam, Lucignanum ac Monticellam, cæsis vbique præsidiariis. Montalcinam, aliquamdiu obsessam, expugnare ob aduentum classis Turcicæ non potuere. Exoratus enim Solymannus à Salernitano Principe qui ad Francum defecerat, Regi Henrico succurreret, classem Dragutum educere, Cæsarisque ditiones inuadere iusserat. Quare Garcia, dimissa Montalcina, cum copiis in regnum Neapolitanum reuertitur, idemque ceteri Duces fecere. Erat hoc tempore Francica classis viginti quinque triremium in Senensium portu, qui Herculis Monœci dicitur, Dragutum cum Solymanni classe expectans: qui cùm mense Augusto venisset, Franci eductis Sena, Duce Thermæo, aliquot peditum signis, perque triremes distributis, cum Draguto Corsicam inuadunt, statimque Bastiam deditione accipiunt, deinde Fanum Florentij, Glassam vi expugnant. Dragutus ab altera Insulæ parte obsidebat Fanum Bonifacij, præcipuum Corsicæ propugnaculum; vbi desideratis circiter sexcentis Turcis, instante autumno, re infecta discedens, Constantinopolim reuertitur, magna Christianorum multi-

Cruentum prælium cum Brandeburgio, quo vulneratus victor Mauritius postridie obijt.

Brãdeburgus desideratis circiter quinq; equitum millibus, fuga euasit.

Eduardo Angliæ Regi defuncto succedit soror Maria.

Bellum iterũm in Italia ob Frãcorum præsidia in Senẽsium oppidis admissa.

Franci iterũ viribus cum Turca Corsicam inuadunt.

1553 multitudine in seruitutem abducta. Intereà in Germania Albertus Brãdeburgius, collectis è fuga copiarum reliquiis, nouísque aliquot conscriptis cohortibus, Brunswichi se continebat. Henricus Dux Brunswichi, Mauritio à confœderatis suffectus, veteribus copiis, quibus Norimbergij ac Antistites stipendia soluebant, suos iungit, Idibúsque Septembris in aciem educit. Prodit contrà pugnacissimus Albertus, iterùm tentaturus an se Germaniæ Regem fortuna esset factura; sed numero virtuteque superatus, altera accepta non exigua clade, profligatur, ac Brunswichum refugit. Cumque intellexisset, Ducem Henricum ad vrbis obsidionem cum exercitu properare, educto equitatu, in Thuringiam, indéque in Franconiam contendit, vagus oberrator, imbecillibus tantùm vim, vt aurum extorqueat, inferens. Intereà Comestabilis in Picardia haud procul Ambiano iustum exercitum cogebat, moxque iuxta Picquinium castra communit: quæ cùm indies augerentur, Sabaudus Franco copiis impar factus, in Hannonia iuxta vrbem Valencenensem se quoque castris munit. Rex Henricus ad castra sua veniens, Picquinio Corbeiam septimo Kalend. Septembris mouet, frustráque tentata Baupama, per Comitatum Fani D. Pauli sub initium mensis Septembris ingressus, flamma vbique grassatur. Postridie Nonas Septembres omnibus cum copiis haud longè Cameraco considet, vrbémq; per Legatum Castrensem aperiri iubet. Nil pacati respondetur. Paulò enim antè Reussius, Barbansonius ac Hericurtius cum milite intrarant, leuibúsq; præliis Francos exercebant. Pridie Idus Septembres Rex Cambresij admittitur, séque hîc cum Cardinale Farnesio, ceterísque Proceribus reficit. Tandem decimooctauo Septembris haud procul Valencenis castra locat. Pars copiarum Cæsaris in vrbe erat, pars cum Sabaudo arcem Famaam, collemq; Mommowiacum subiectámque eius vallem occuparat, magnúmque hîc sclopetariorum numerum condiderat. His locis sæpissimè vario euentu est certatum, Francis audacissimè ad castrorum Cæsarianorum munitiones summo cum periculo excurrentibus, cuius temeritatis non pauci pœnas, discerpti laceratíque à tormentorum globis ac sclopetariorum grandine, dabant. Rex Cęsaris copias singulis horis augeri, ipsúmq; Cæsarem, quamuis toto corpore articulari morbo miserè oppressum, cum omni Belgarum nobilitate ad castra properare intelligens, è Procerum consilio vndecimo Kalend. Octobres sub auroram castra Sulesino mouet, Cambresiúmque reuertitur, pagis omnibus, vbi incendiariis aditus erat, exustis. Inde ad Fanum D. Quintini militem partim in præsidia distribuit, partim solutis stipendiis exauctorat. Idem faciunt Cæsariani, continuis autumni pluuiis coacti. Eodem ferè tempore in Subalpina ditione Franci Vercellas fraude occupant. Sed accurrente paratissimis

Brandeburgius secundam accipit cladem.

Franci in Artesia flammis vbique grassantur.

Frustrà tentant Cameracum, potiũtur tamen Cambresio.

Sæpè leuibus præliis inter Cæsarianos & Francos in Hannonia certatur.

Ob continuas autumni pluuias vtriq; militem in præsidia distribuũt, partem etiam exauctorant.

mis cum copiis Ferdinando Gonzaga, cùm eius muniendi, nec expugnandæ arcis tempus haberent, abducta rerum hominúmque præda, oppidum deserunt. 1553 Kalendis Octobris in Anglia Maria-West-munsteri Regina coronatur, habitisque Londini Regni Comitiis, loco motis hæreticis, Catholicam Religionem Angliæ restituit, ac de nuptiis cum Hispaniarum Principe Philippo Cæsaris filio iuuenculo viduo ineundis, agi est cœptum: quod Anglorum aliquot Proceres, qui Ioannæ Suffolciæ ab Eduardo testamento Reginæ nominatæ studebant, & ipsam Reginam proclamarant, ægrè ferentes, captis armis cum copiis contra Mariam Londinum contendunt. Sed rebus malè succedentibus, omnes ferè cum Ioanna Suffolcia eiusque patre & marito capti, duodecimo Februarij anno 1554. Londini publicè capite plexi sunt. 1554 Eiusdem mensis die vigesimoprimo Vinariæ moritur Sibylla Cliuia vxor Ioannis Frederici Saxonis pridem Septem-viri; qui vndecimo pòst die in fata concedens, vxorem est secutus. De nuptiis Philippi Principis Hispaniarum, ac Mariæ Reginæ Angliæ, opera Cardinalis Reginaldi Poli ex Regia Anglorum stirpe orti, quem Papa Iulius constituendę Religionis causa in Germaniam ac Angliam miserat, agi cœptum erat. Nunc verò Cæsar vt nuptiarum leges conciperentur, filium Philippum Bruxellam vocarat. In Angliam verò Legationem, rei transigendæ causa, ad Reginam valdè honorificam mittit, cui præerat Lamoralis Egmondij Comes. Cum eo ibant Brabantiæ Cancellarius Philippus Nigri, Carolus Lalaini Comes, Ioannes Mommorantius Carreræ Dominus: qui certis legibus nuptias confirmarunt. Leges omittimus, quòd propter sterilitatem nuptiarum inutiles fuerint. Egmondius, vt est Principum mos, Reginæ Mariæ, nomine Principis Philippi, armatus aliquanto tempore accubuit. Elisabeth Mariæ soror, sed alia matre, de superiori seditione suspecta, in honestam custodiam concluditur; è qua paulò pòst sponsi Principis Philippi deprecatione liberata est, ea quæ posteà Philippo eiusque filio tantum negotij vsque ad annum 1600. exhibuit. Circa finem mensis Aprilis Aumalæ Dux ad vrbem Metensem ab Alberto Brandeburgio captus, persolutis ei sexaginta millibus aureorum liliorum dimittitur: pauloq; pòst Cæsar Albertum diuina humanaque iura irridentem, à Senatu Imperij superiori anno proscriptum, iterùm euulgatis Bruxellæ Brabantiæ litteris, proscribit. Eum Henricus Brunswichi Dux acerrimè persecutus, tandemque adeptus, omnibus impedimentis ac tormentis, militibus diffugientibus exuit, ipse cum paucis tranato Mœno Kintzingium euadit, donec mense Iunio Blasseburgo munitissimo ditionis suæ propugnaculo in Regis Rom. potestatem redacto, omni ditione exutus, in Franciam ad Regem Henricum profugit; cui cùm se non admodum gratum aduenisse

Maria in Anglia Regina proclamatur, frustrà quibusdã obnitentibus.

Despondetur Maria Philippo Principi Hispaniarum.

Elisabeth Mariæ soror, de superiori seditione suspecta, custodiæ traditur, sed mox rogante Philippo dimittitur.

Brandeburgius aliam adhuc accipit cladem, nec tamen se submittit.

1554 nisse hospitem videret, per sesquiannum suo ære tenuiter in Francia vixit. Posteà quasi precariò apud Marchionem Badensem mansit, ibique anno 1557. obiit, anno ætatis trigesimo quinto. Consideret Lector horribiles calamitates, quas hoc octennio per causam restituendæ Religionis Germania pertulit. Sub hoc tempus moritur Carolus Sabaudiæ Dux, Vercellis sepultus, relicto filio herede vnico Emanuele Philiberto, à Cæsare dudum, ob ingenium acre, magnis exercitibus præfecto; cuius nunc sępiùs mentio facta est, & fiet. Intereà Philippus Hispaniarum Princeps, armata Coronnæ à Bernardino Mendosa insigni classe, quæ fuit 80. magnarum, ac 40. minorum onerariarum, vehentium quatuor millia Hispanorum peditum, ex Hispania in Portum Angliæ oppidi Hamptonij 19. Iulij appellit. Prodierant obuiàm medio Oceano 18. ingentes Anglicæ, ac complures Belgarum naues, tormentis virisque optimè instructæ, maria omnia explorantes, omnique metu aduenientem sponsum liberantes. Pransus est Hamptonij Princeps Philippus semper in publico, nullis ei præter Reginæ ministros ad mensam seruientibus, Hispanis non parum murmurantibus. Tum ad Reginam mittit Ruigomium Siluanum, suo nomine offerri iubens monile, frontale, brachialia ac armillas, quæ summam centum millium ducatorum excedebant. Cùm Princeps Hamptonij porta exiens Wincestriam, vbi Regina erat, contenderet, decem Anglicos equos gradarios, ad iter magnificè instructos, Reginæ nomine Antonius ei Brunius offert; è quibus statim vnum conscendit, ceteri Hispanis Proceribus cessere. Vigesimo quinto Iulij, qui D. Iacobo Hispaniæ Apostolo sacer est, Wincestriæ in summo templo regia pompa matrimonio iunguntur, præeunte Antistite Wincestrio, Maria annos nata triginta octo, Philippus tantùm viginti septem. Proclamati mox hi eorum tituli: Philippus ac Maria Dei gratia Rex ac Regina Angliæ, Franciæ, Neapolis, Ierosolymæ, ac Hiberniæ. Interim Rex Franciæ Henricus veteribus nouisque in vnum coactis copiis, exercitùque in tres partes diuiso, Belgas aggreditur. Fani D. Andreæ Regulus decimo tertio Kal. Iulij cum vna parte Marieburgum, à Regina Maria Cæsaris sorore ante paucos annos conditum denominatúmque, contendens, munitissimum oppidum, quod Præfectus Martignius Riffarti Dominus Regi partim numerata partim promissa pecunia vendiderat, sexto Kalend. Iulij, ne vno quidem exonerato tormento, deditione recipit. Altera pars Regij exercitus Duce Comestable ac Vendomio, Auennam versus profecta, iterùm captum Tresionium, Glaionium ac Chimaum incendunt, munitionésque diruunt. Tertia pars, Præfecto Niuernij Duce ad siluam Arduennam deflectit, ac Orchimontem expugnat; Villarium, Iedinesiúmque, fugientibus præsidiariis, occupat. Idem fit Bauraini, Fumentij,

Philippus Hispaniæ Princeps cum insigni classe in Angliam ad sponsam nauigat.

Monilia valoris centum milliũ ducatorum sponsa offeruntur.

Celebratur Matrimonium Wincestriæ ipso D. Iacobi Apostoli.

Francus proditione Præfecti occupat Marieburgum.

mentij, ac Hiergæ. Pridie Kalendas Iulij iidem tres exercitus in vnum 1554 coëunt, aduenientéque Rege, ad Mosam proficiscuntur, Bouiniámque Namurcensis ditionis oppidum tormentis expugnant. Qui in arce erãt, aliquandiu se egregiè defendentes, cùm nemo auxilium adferret, vitam fortunásque incolumes pacti deditionem faciunt. Oppidum militi diripiendum datur. Ab altera Mosæ parte Niuernius Dionantum, ditionis Leodiensis oppidum, quòd Cæsari Leodienses fœdere essent iuncti, acriter oppugnabat. Sed bis ab Hispanis ac Germanis Duce Iuliano Romero reiectus, tertiò maiorem vim eo parante, desperans Romerus ab exiguo præsidio vltrà sustineri posse, ad Niuernium profectus, pactúsque præsidiarij cum armis impedimentisque exirent, oppidum dedidit. Arx in medio sita, cùm actis cuniculis, subdito incensóque puluere tormentario exscinderetur, oppidi quoque maiorem partem absumpsit. Cæsar edoctus Regem, Mosæ amnis commoditate vtentem, oppida arcesque ad eius ripam sitas facilè in potestatem redigere, vires Namurcum colligebat, nominato Sabaudiæ Duce Legato, adiunctis ei Castaldo Platinæ Comite, Antonio Auria, ac aliquot Belgarum Proceribus, ceteris ad parandas copias in diuersa loca dimissis. Interim Rex tertio Idus Iulij Dionanto mouẽs, transmisso amne Sabi, duobus Namurco milliaribus castra locat: sed ob propinquitatem Cęsariani exercitus indies augescentis, non diu manendum censens, Mariemontium vno distans Binstio milliari, venit, deliciásque Mariæ Reginæ cum arce incendit. Hinc Binstium obsidet, oppidum tunc parùm munitum: quod cùm aliquandiu tormentorum vim pertulisset, deditionem nulla conditione facere cogitur. Plebs militésque inermes dimittuntur: Pręfecti cum ditioribus ciuibus pecunia se redimunt. Oppidum direptum cum palatio incenditur; iidemque incendiarij, per aliquot milliaria in Hannonia sæuientes, calamitosam huius expeditionis memoriam, pagis arcibúsque compluribus euersis, reliquere. Hinc Franci Mabugam proficiscuntur, eamque cum vicino Bauaio, præsidiis destituto, similiter incendunt. Cæsaris copiæ Regias insequebantur. Rex castra posuerat medio inter Valencenas ac Quesnoum itinere, iamque commeatus inopia laborare incipiebat. Insistebat enim Sabaudus Francorum vestigiis, adeptumque Fani D. Andreæ Regulum, ad torrentem haud procul Quesnoo equites transmittentem, inuadit; paucisque captis, pluribusque cæsis, impedimenta ferè omnia diripit, ceteri Regem incitato passu insequuntur: iam enim Cæsaris vires vndique conuenerant. Sciebat id Rex: quare magnis itineribus Franciam versus iter instituens, circa finem Iulij Creueceurium venit, ibique exercitum reficit. Haud procul à Rege Cæsariani castra ad Scaldim locant, Cameraco necessaria recipientes. Rex Cæsaris copias formi-

Hinc Bouiniam expugnat, tradentĕ se tandem etiam arce.

Quin & Dionantum ab exiguo Cæsaris præsidio insessum & aliquandiu oppugnatum se ei dedit.

Mariemontium incẽditur, deinde & Binstium, multæq; arces vicinæ.

Cæsariani Francorũ vestigijs insistentes, eos in Franciam paulatim cedere cogunt.

 dans,

1554 dans, æquum in locum non descendebat; sed postridie Kalend. Augusti Creuecœurio mouens, Baupamam contendit, eadem ratione quam in Hannones seruauerat, in Atrebates incendiis grassans. Inde ad arcem Rentiacam castra ponit. Venerat iam ad castra Cæsar, qui eum subsequens, Marquij, vnico Rentiaco milliari, considet. Franci tormentis arcem vehementer oppugnant. Sed præsidiarij de Cæsaris præsentia certiores facti, magnis animis repugnant. Cæsar propius Regem Rentiacumque castra mouet, vnumque è propinquis collibus Francis vicinum, in cuius decliuitate ignaris Cæsarianis Franci insidias locarant, non sine sanguine occupat. Stabant Cæsariani Francique, instructis aciebus ad pugnam parati. Sed cùm se colle, pro quo diu erat certatum, pulsos Franci viderent, deserto Rentiaco, præmissisque tormentis, impedimentis, omníque peditatu, citato passu abibant, equitatu loco consistente, peditúmque discessum tegente. At mox à transfuga de paucitate Cæsarianorum collem occupantium admoniti (maiorem enim exercitus Cæsaris partem eò se contulisse existimabant) è vestigio omnem in eos equitatum, addita peditum Germanorum legione, ducunt; Swartzenburgioque in fugam coniecto, Nassauij legionem solis ardore sine ordine vagantem, perrumpunt (Hispanis ad saltum sine incommodo se recipientibus, sclopetisque se defendentibus) ac antequam à ceteris Cæsarianis succurri posset, concidunt, instanteque nocte, concitato equorum cursu ad pedites suos, sine tubæ sono procedentes contendunt. Clades ferè æqualis fuit ob priorem Cæsarianorum victoriam. Cecidere ab vtraque parte, diuerso pugnæ euentu, supra bis mille septingenti viri, ac ferè omnes Nassauicæ legionis Germani, signis eorum militaribus ad Regem relatis. Rex multum itineris prægressus, tandem Abbeuillam, Ambianum, indeque Compengam venit; vbi fine mensis Augusti exauctoratis Heluetiis, Germanorumque maxima parte, in vlteriorem Franciam abiit, ceteris copiis partim in præsidia distributis, partim Vendomio Picardiæ Præfecto attributis. Cæsar corpore æger Bruxellam, tradito exercitu Sabaudo, reuertit; qui Francos, traiecto amne Authia, insequens, arcem Auchiacam expugnat. Tum transmisso Somona, qui Atrebates à Picardis separat, capit inceditque Dampterram, Durriam, Machium, Maintenaum, Fanum Riquerij, & alia; conuersoque exercitu ad Comitatum Fani D. Pauli, indeque Monstreulium ac Dorlanum, vt talionem redderet, omnes eius tractus Franciæ pagos incendit, & pro diruto superiori anno Hesdino, ad Vicum Mesnium iuxta amnem Cancem, intra paludes cõdere cœpit Hesdinum fortè seu nouum, adiectis vastæ molis quatuor munitionibus: quæ dum perficiuntur, eodem loco cum exercitu manet, Monstreuliorum Dorlanorumque eruptiones reprimens. Hesdino

Interim adhuc in Artesia quoque flammis Franci sæuiunt.

Stant non longè à Rentiaco acies vtrimque ad pugnam paratæ.

Pugnatur cruentè clade ferè æquali; cecidere ab vtraque parte supra bis mille septingenti.

Sabaudus transmisso Somona, multa similiter Francorum oppida, arces & pagos flammis absumit: hinc Hesdinum nouũ condere incipit.

Hesdino permunito, Cæsariani, iterùm Somona traiecto, Ambianum 1554
vsque igne sæuiunt. Hinc Corbeiam ac Einchrium contendentes, exustis his oppidis, tandem Bapamam initio Decembris reuertuntur, exauctoratisque Cameraci atratis equitibus, Germanorumque legionibus, Belgas Sabaudus in proximis oppidis hibernare iussit; idémque mox faciens Vendomius, rusticorum calamitatibus vltrò citróque ad tempus dedêre inducias.

Vtrisque in hiberna distributis, quies tantisper rusticis data.

Ardebat in Italia adhuc bellum Senense. Ad Marignanum Cæsaris Ducem magna auxilia adduxerant, Ioannes Luna ex Insubribus, Madritius è Regno Neapolitano, adeò vt in acie produceret 14. peditum ac duo equitum millia. Nec minores Strozza Senensibus à Franco subsidio missus habebat copias, cùm non ita pridem Massiliâ sex millia peditum accepisset. Quare vterque Dux, in aciem productis omnibus copiis, pugnæ occasionem circumspectabat. Recipit intereà Marignanus Moncarolum ac Moncatinum, paulò antè à Strozzianis occupata; indéque Senas profectus, vrbi copias admouet, ad portam Romanam munitionem erigit; cúmque Strozziani ad expugnandum Monasterium contendissent, misso Marignanus iusto subsidio, acriter eo euentu est concursum, vt circiter octingentis hinc inde cæsis, intactum Strozziani Monasterium relinquerét. Tum Strozza Senas rectà contendit, collémque munitioni Chamoliæ imminentem occupare conatus, præuentum se à Marignano reperit. Raptato igitur Ciuitellam agmine, capere oppidum opportunissimo loco situm constituit. Expugnat in itinere, trucidatis præsidiariis, Martianum. Oliuetum deditionem facit, vt & Foianum, aliaque quædam iis locis oppida: videbatúrque bellum è ditione Senensi in agrum Florentinum trásferre statuisse.

Marignanus pre Cæsare Senas, munitione extructa, premit.

Quare Marignanus, rebus necessariis ad Senarum obsidionem constitutis, cum reliquis copiis Strozzam insequitur. Pugnatum est primò haud longè Chiana valle, postridie Kalend. Augusti, vbi Strozziani vltra mille, Cæsatiani vltra quadringentos amisere: deinde haud procul Martiano, tertio Nonas Augusti. Desiderauit hîc Strozza circiter quinque virorum millia, maximè Francos ac Heluetios, siti æstúque semienectos. Signa militaria supra centum relata. Capti milites bis mille, omnésque liberi dimissi, cùm iurassent se proximo anno contra Cæsarem non militaturos. E Cęsatianis vix quadraginta. Etenim primo equitum concursu Bergettus equitatui Strozziano Pręfectus contra Cęsarianos pedites concitato cursu prouectus, cùm illi inclinatas hastarum cuspides constanter obtendissent, paululùm declinans, ex acie se proripit: qua de causa paulò pòst iussu Strozzæ fracto iugulo est punitus. Ceteri equites, horum abitu, facilè citóque in fugam acti, Strozzianos pedites Cæsarianis concidendos reliquere. Qui potuere, cum saucio Strozza Lucignanum, quod haud longè

Cruenta pugna in Italia: prima, vbi desiderati Strozziani vltra mille, Cesatiani quadringentis altera, in qua Strozzianorum quinque millia, Cęsariani vix quadraginta.

 aberat,

1554 aberat, profugêre. Intereà Senenses inutilem hominum turbam vrbe eiiciunt. Marignanus eos non recipiens redire iubet; miserrimumque erat spectaculum, conspicere, puerorum, feminarum, senumque turbam ad vrbis fossas dispalatam iacere, fameque interire. Perfecta insigni ad portam Romanam munitione, qua Carthusiani includebantur, seriò Senæ obsideri sunt cœptæ. Sub idem tempus Brisaccus Francorum in Pedemonte Præfectus, per occasionem absentię Ferdinandi Gonzagæ (erat is ad Cęsarem in Belgium profectus, diluendis aliquot inimicorum suorum calumniis, relicto Legato Figuarola) occupat Bugiellam, Iuræam cum arce, Fanum D. Iacobi, & alia non parui momenti castella. Fine anni Romanorum Rex Augustam ad indicta dudum Comitia, quibus ipsum præesse Cæsar iusserat, veniens, Principes expectabat: qui Nonis Februarij anni 1555. conuenere, multisque solito more sesquipedalibus

Imbellis turba Senâ eiecta, & nusquam recepta, miserè famo conficitur.

Brisaccus pro Franco occupat Bugiellam & alia quadam loca [illegible].

1555 verbis de Religionis restitutione auxiliisque contra Turcam egere, sed paruo aut nullo fructu. Per idem tempus Fani D. Andreæ Regulus, valida apud Picardos coacta manu, in Comitatum Fani D. Pauli, ac Atrebatensem excurrit; vastaque populatione mulctatis agrestibus, ne nouo Hesdino commeatus importaretur, frustrà impedire conabatur. Proindein Cameracenses conuersis copiis, euastatisque agris, oppidum Cambresium, trucidatis præsidiariis diripit, incenditque. Mense Martio Brisaccus Casalem per fraudem in Subalpina ditione occupat, turrim ingentem cum Germanorum præsidiariorum clade expugnat, paulóque etiam pòst arcem Figuarolam per deditionem capit, magno Cæsarianorum ijs in partibus detrimento. Exinde captum Valencium ac Fanum Saluatoris diruit, omníque fermè Marchionatus Montferrati ditione Franci potiuntur. Duodecimo Kalend. Apriles Iulius Tertius Pontifex Maximus è viuis decedit, succedente Cardinale Marcello Coruino, qui retento nomine Marcellus Secundus est dictus. Sed cùm viginti duobus tantùm Iulio superuixisset diebus, vtrique decimo Kalend. Iunij succedens Ioannes Petrus Caraffa, vir octoginta annos natus, Pauli Quarti nomen sumpsit. Sub idem tempus in Hispania obiit Ioanna Arragona Caroli Cæsaris ac Ferdinandi Rom. Regis sororúmque eorumdem mater, à morte mariti Philippi (qui obiit anno 1506.) numquam mentis compos, sed corpore valido, nugis rebúsque ridiculis, instar puerorum, tempus ad extremum vsque spiritum terens. Cæsar solemnes ei exequias Bruxellæ Brabantiæ, Rex Ferdinandus Augustæ, vbi tum erat, soluit. Premebantur intereà in Italia Senæ extrema commeatus inopia; consumptísque omnibus eduliis, ad infames deuenerant cibos. Strozza de eorum calamitate certior factus, cùm ad Portum Herculis in vnum coëgisset duo millia peditum, ac trecentos equites, magnámq; vim commeatus,

Item Casalem, arcem Figuarolam, alia.

Mortuo Iulio Tertio & mox etiam successore Marcello Secundo, sufficitur Paulus Quartus. Moritur & Ioanna Cæsaris mater.

1555

meatus, Senas intempesta nocte importare conatur. Sed Marignanus, de eius consilio edoctus, idoneo loco insidias ad pontem Tressianum collocat; in quas cum copiis Strozza incidit, multis desideratis ac captis: commeatus omnis in potestatem Cæsarianorum deuenit, Strozza cum equitatu Montaleinum se recipiente. Exinde Senenses animis fracti, hisce conditionibus decimo Kal. Maij Marignano Cæsaris Legato deditionem faciunt: Senenses in Cæsaris perpetuam clientelam se tradunto.

Frustrà Strozza Senensibus extremè laborantibus succurrere conatur.

„ Is arcem in vrbe, nisi è ciuium consensu, non ædificato. Munitiones se-
„ cundùm vrbem extructas diruito. Præsidium Cæsari in vrbe habere,
„ suo sumptu, quot militum ac cujuscumque voluerit nationis, liberum
„ esto. Reipublicæ Senensis statum pro arbitratu Cæsar constituito. Senen-
„ sibus præterita omnia condonantor, exceptis Cæsaris subditis in ea exu-
„ lantibus, ac cum iis militantibus. Franci cum omnibus fortunis, impedi-
„ mentis, ac armis liberè, quò voluerint, è Senensi ac Florentina ditione
„ abeunto.

Dedunt se ergo Senenses Cæsari his conditionibus.

Exinde duo millia Hispanorum peditum Cæsaris nomine vrbem ingrediuntur, exeuntibus aduersa porta Fràcis, Italis, ac ciuibus qui Cæsaris imperium dedignabantur. Tum Marignanus exercitum ad Portum Herculis, vbi Strozza cum valido erat præsidio, ducit. Sed is per caussam adducendi subsidij egressus, obsideri nolebat. Paulò pòst oppidum terrâ à Marignano tormentis quassatum, mari cum Genuensium triremibus ac onerariis ab Andrea Auria oppugnatum, tandem mense Iunio tertia inuasione vi capitur, cæsis in oppido circiter quingentis viris, multísque captis, ac inter hos, Saluiato, Tusino, Martinengio, cum omnibus Gasconum Grisonumque Præfectis. Hieronymo Fiesco iussu Auriæ caput est amputatum.

Capitur Portus Herculis à Cæsarianis tertia inuasione.

Huius oppidi expugnatione euulgata, proxima quæque statim deditionem faciunt, tandémque vniuersa Senensium ditio Tusciæque in Cæsaris potestatem concessit: qui eam cum vrbe gubernandam commisit Francisco Mendosio Cardinali. Tum Marignanus Florentiam reuersus, à Duce Cosmo insigniter remuneratur; acceptóque stipendio, dimissisque pro maiori parte Germanis ac Italis, Marignanum suæ ditionis apud Insubres oppidum reuertitur.

Demum proxima quæq. vniuersa deditionem faciunt.

Eodem ferè tempore iterùm Turcica classis Regi Franciæ ex fœdere auxilium latura, oram Italiæ legens, Plombinum Hetrutiæ Tusciæque communem portum, iuxtaque eum insulam Iluam, nunc Elbim, frustrà tentauit. Interim magna abducta hominum pecorúmque præda, cum Principe Salernitano Franciæ Regis Legato triremes conscendens in Græciam abiit.

Frustrà

Inter Belgas eorúmque vicinos Francos, omnia bellicis tumultibus perstrepebant; cuius miseriæ finiendæ causa, medio inter Caletum ac Greuelingam itinere, Legati Cæsaris, Regis Francorum Henrici, ac Regum Angliæ, de pace acturi, conuenere. Sed cùm dies com-

Legati Cæsaris & Regis Francorum, arbitris Angliis intra Caletũ & Greuelingam de pace agunt.

1555 complures frustrà triuissent, re infecta discessere. Cæsar intereà Subalpinæ ditioni prouisurus, in locum Ferdinandi Gonzagæ, Mediolanensium ditioni præficit Ferdinandum Toletanum Albæ Ducem. Is maximis itineribus è Belgio eò cum amplissimis mandatis profectus, ingentem exercitum breui cogit, ac Vulpianum à Francis obsessum, & ad extremam commeatus inopiam redactum, defendente Cæsare Neapolitano, adueniens cum exercitu obsidione liberat, ingentemque commeatus vim importat; præterea nulla re memorabili pro tanto exercitu triginta millium peditum & trium millium equitum gesta. Nam paulò pòst, cùm Albanus exercitum pro parte dimisisset, & Franci arctè premere pergerét, Cæsar Neapolitanus honestis conditionibus deditionem facere coactus est. Franci Vulpianum decimo Kal. Octobres diruunt, satis sibi in Taurino præsidij esse iudicantes. Exinde Monscaluus Francis deditionem facit, præsidiariis cum armis, iisque quæ humeris efferre poterant exeuntibus. Eodem tempore Ferdinandus Gonzaga à Cæsare, restituto honore, absoluitur, ingentibusque donis affectus, acceptoque oppido Santseuerino, ac plerisque aliis in ditione Neapolitana arcibus oppidísque, magno cum honore ac gratia à Cæsare è Belgio discedens, in Italiam reuertit. Apud Belgas Rex Henricus Marieburgo ac Maseriæ de firmo præsidio, ingentíque commeatus copia prouidet: eò enim Cæsarem vires conuersurum existimabat, quòd non contemnendæ eius copiæ iis in partibus, Duce Martino Rossemio, coirent. Tandem Sabaudus ad exercitum veniens, arcem Chiueiam ad Mosam sitam insigni operarum diligentia permunit; quadratóque extructo vallo, cum quatuor ingentibus extantibus munitionibus, ac profundissimis largissimísque fossis, nouum oppidum Carolomontem, à Cæsare Carolo appellauit. Niuersius cum Regiis copiis opera impedire conabatur; sed adeò castra Sabaudus permunierat, vt frustrà omnia tentans, re infecta Marieburgum abiret. Hoc rerum statu ad Carolomontem Martinus Rossemius Porroiæ dominus peste obiit. Venit ad castra in eius locum Guilielmus Nassauius Aurantij Princeps; qui perfectis Carolomontianis munitionibus, castellum Fagnolium capit diruítque, ac ad Saltorium vicum, loco valdè idoneo, alterum ædificat munítque oppidum, cui à Rege Philippo Cæsaris filio, est inditum nomen Philippo-villa, finibus Hannoniæ ac Namurci his nouis oppidis Cæsare consulente. Cùm Franci harum munitionum extructionem impedire se non posse viderent, frustrà tentato Saltorio ac Chimao, ad nouum Hesdinum excurrunt, Atrebatibus minitantes. Pugnarum quoq; est mense Augusto mari inter Belgas ac Francos, viginti sex Francorum armatis nauigiis ex portu Diepæ, viginti quatuor Belgarum onerarias ex Hispania cum mercibus domum reuer-

Vulpianum post longam toleratam obsidionem tandem Francis traditur.

Gonzaga dudum ab æmulis calumniis oppressus, demum à Cæsare cum multo honore absoluitur.

Conditur ad Mosam oppidum Carolomont, & Martinus Rossemius tunc ibi peste moritur.

Item extruitur oppidũ Philippo-villa.

1555 reuertentes inuadentibus. Fuit victoria penes Francos, sed valdè cruenta; etenim Belgæ naues harpagonibus inter se connexas tandem, coniecto in puluerem tormentarium igne, incenderunt, se Francosque communi morte extinguentes. Paucæ confractis harpargonibus liberatæ, laceræ in Hollandiam rediere. Prætoriæ ab vtraque parte, cum Ducibus omnibus qui intus erant, periere. Superstites Franci quinque ambustas Belgarum naues vacuas Diepam in signum victoriæ perduxêre.

Pugnatum in mari contra 24. onerarias Belgarum: victoria fuit Francorum, sed valdè cruenta.

PHILIPPVS II. HISPAN. REX

FILIVS PRÆCEDENTIS, XLIII. BRABANTIÆ VI. BELGII VNITI PRINCEPS.

Præfuit annis quadraginta tribus.

Hoc anno 1555. Cæsar, cùm se corpore deficere sentiret, quod dudum proposuerat, exequi, filióque Philippo Regna Ditionésque omnes tradere statuit. Octauo igitur Septembris ex Anglia venientem excipit, & in septimum Kalend. Nouembres in eam rem Ordines Belgarum Bruxellam conuenire iubet. Adueniente die, primùm, facto manè Sacto, supremam familię Burgundicę auctoritatem (quæ in Ordinis Aurei velleris Principatu consistit) in filium transfert. Sumpto prandio, ad Palatij aulam descendit, comitante filio Philippo, sorore Maria, Procerum Legatorúmque ciuitatum immensa turba. Iubente Cæsare exurgens Philibertus Bruxellius Consiliarius, disertè consilium Cęsaris aperit, causámq; præcipuam his verbis adstruit:

Venit Philippus Rex ex Anglia Bruxellam ad patrem Cæsarem.

„ Nondum (inquit) ea est Cæsar ætate, quæ rebus administrandis per se
„ sit idonea, sed morbo sæuissimo crudelissimóque, cuius immanita-
„ ti (articularem intelligit) nullæ vires diu resistere, nec medicina me-
„ deri valet, oppressus succumbit. Itaque cogitat Hispaniensem aërem
„ Belgico sibi commodiorem visere, ibique Deo exitum suum com-
„ mendare, ac filio suo vnico proinde Belgicas Prouincias tradere. Hæc inter alia, prolixa & insigni oratione Bruxellius. Cuius orationem excipiens

Acta Gomitiorum summatim, quibus Cæsar filio Belgicas Prouincias tradidit.

1555 piens ipse Cæsar, in pedes stans, dextera ob imbecillitatem scipioni, sinistrâ humero Guilielmi Nassauij Aurantij Principis innixus, membranulâ (quæ capita eorum, quæ in Senatum referre statuerat, continebat) longinquo morbo affectam memoriam adiuuans, res omnes ab se gestas, & à nobis per tot annos commemoratas, à septimodecimo adolescentiæ anno, quo Hispaniam primùm adiit, & in his labores pro Republica susceptos toleratósque summatim proposuit, atque à capite (quod aiunt) ad calcem repetiit, ac deinde, cùm non ea deinceps vigilantia qua consueuerit, Prouincias ob immanem morbum gubernare posset, consultò eas iam filio à se tradi probauit. Addit, non esse theatrum vllum conscientiâ virtutis maius; eâ comite, se Deo sustentare. Porrò, si fortè, quod factum nollet, vspiam transuersum à regula discesserit, id imprudentia humana admissum esse, fateri; ideò veniam deprecari. Obtestari autem se in primis, vicinarum Prouinciarum sectis turbulentis ne inficiantur Belgæ. Deinde sublato in cælum vultu, Dei opt. max. numen implorās, eodémque submisso, filium monens, eius vt prudenti gubernatione patris molestiæ leuarentur, lenem exclamatiunculam lacrymis terminauit. Quo factum est, vt vniuersus cœtus in lamentis ac suspiriis iacuerit, donec assurgens filius, Philippus Rex, atque ad patris pedes in genua procumbens, ita ferè reddidit: Indignum se tanto munere esse; sed cùm insideat animo patris, se onus suscipere, omnémque operam positurum, Belgæ vt auita æquitate gubernentur. Deinde paululùm à patre conuerso ore, Gallicè subtexuit, hoc ferè sensu: Quàm vellem, viri nobiles ac præclari, in me perfectior esset huius prouincialis vestræ linguæ notitia, vt sic vobis, quo in vos sum affectu, pleniùs declararem. Itaque vobis eum abundantissimè pro me testatum faciet Antistes Artebatensis hîc præsens. Qui sine mora iussa exequens, quod Philippus fuerat exorsus, prolixa doctáque oratione pertexuit, omnia optima promittens. Hinc Iacobus Masius, vir eloquens, pro Ordinibus Belgicis hunc ferè in modum respondit: Nequaquam fugere Imperatoriam Maiestatem, quàm officiosos, quàm promptos, quámque fideles vsque habuerit Belgas; idcircò non solùm admirari admodum omnes, sed etiam perturbari, se, flagrante Francico bello, patrocinio S. M. priuari. Postquam tamen ita Imperatori videatur, eos vtcumque recreari auctoritate charissimi filij, nec vmquam Belgas, licet diuturnis depressos bellis, defuturos, quin patrono Philippo filio clientes erût officiosissimi. Tum honestissimè assurgens Cæsaris soror Regina Maria hoc propè sensu est locuta: Tota quidē mente in hanc curam semper incubuisse se vt delegatam sibi Prouinciam ad eam normam gubernaret, quæ tum fratri tum Reip. commodissima videretur: quod ipsum si minùs vspiam lapsa

Insigne dictum Cæsaris, Non esse vllum theatrum maius conscientia virtutis.

Deinde obtestatur, in primis Belgæ caueant ab hæresibus.

Accipit Philippus, patris ad genua procumbens, Belgicas Prouincias.

Summarium eius quod Masius tunc nomine Ordinum perorauit.

Renuntiat Regina Maria Belgij gubernaculis, cum fratre Cæsare in Hispaniā profectura.

PHILIPPVS II. HISPANIÆ REX, XLIII. BRABANTIÆ
VI. BELGII VNITI PRINCEPS.

1555 lapsa præstitisset, orare obnixè illius errati veniam; nunc se fratri Comi- "
tem in Hispaniam futuram. Hîc iterùm assurgens Masius, dilaudatæ & "
ad cælum euectæ Reginæ (quòd summam diligentiam in Remp. con-
tulisset) pro Belgis vniuersis, quàm maximas gratias agit, promittitque
Belgas admonitionum Cæsarianarum in perpetuum memores futuros,
Deumque pro eius Reginæq; salute exotaturos. Ita Conuentus soluitur.
Postridie qui erat sexto Kal. Nouembres, iidem Belgarum Ordines in
amplissimũ palatij locum deambulationi destinatum congregati, hora
nona ante meridiem, Regem Philippum Equitibus Aurei velleris comitatum, inque sede ornatissima sedentem, adeuntes, accepto ab eo nouo solemni sacramento, similiter singularum ei Prouinciarum Belgicarum absolutæ potestatis Legati, alterum sacramentum, vt absoluto iam Principi dicunt. Primùm vocati venête Legati Ducatus Brabantiæ, Limburgi, Lutzenburgij, ac Geldriæ; deinde Comitatuum Legati; posttremò reliquarum Prouinciarum: & accepto dictóque sacramento ad manus osculum admissi discessere. Cessionis Tabulæ signatæ habentur septimo Kalend. Nouembres. Paulò pòst Cæsar filio Philippo etiam cedit omnibus Regnis hereditariis, seu bello partis, ac quacumque ratione quæsitis, Hispaniæ, Siciliæ (anteà Neapolim dederat) Sardiniæ, Baleatium, Americæ, ac noui Orbis, idque præsentibus Proceribus, Secretatiis, Consiliariis, ac domesticis Hispanis omnibus tum temporis apud Belgas agentibus. Quibus rebus confectis, traditurus se in posterum Cæsar paterno Dei flagello in immanissimis podagræ cruciatibus, illudque quantũ posstit diuinis meditationibus mitigaturus, necessaria ad Hispanicam profectionem quamprimùm instrui iubet. Nonis
1556 Februarij anni 1556. quinquennales Cæsar Rexque Philippus inducias
pangunt cum Henrico Francorum Rege, his conditionibus: Induciæ "
Nonis Februarij anni 1556. initium habituræ, ac in quinque annos pro- "
ximos duraturæ firmæ ratæque sunto, inque omnibus dictorum Prin- "
cipum Ditionibus terra aquáque obseruanto: ab omni bello, iniu- "
ria ac vi abstinento: alter alterius hosti opem non ferto: quæ quis- "
que occupauit, tenétque, possideto. Subditi hinc inde terra maríque li- "
berè commeanto, mercaturam exercento, veteráque tantùm portoria "
vectigaliáque soluunto. Bonis agrísque per belli tempus vltrò citróque "
pulsi, in plenam possessionem redeunto, quemadmodum & hi quorum "
subditi aduersæ parti militarunt. Induciarum violatorem vita punito. "
Rebelles exulésque Neapolitani Siculíque his conditionibus non com- "
prehenduntor. Induciarum leges singularium hominum iuribus & "
actioni bus non deroganto, sed ius ex æquo exerceto. Duci Sabaudiæ, in "
iis quæ adhuc possidet, vim non inferto. Franci ad Indias Occidentales, "
merca-

Masius actis gratiis Reginæ, Belgas memores futuros monitorum Cæsaris recepit: inde Conuentus soluitur.

Postridie Rex Philippus, vt absolutus iam Princeps, sacramenta dicit, & accipit.

Cedit etiã Cæsar filio Philippo, omnia sua Regna.

Induciæ sanciuntur quinquennales inter Philippum & Regem Franciæ.

« mercaturæ, bellandi, nec quærendarum Ditionum causa, fine Cæsaris « Regísque Philippi consensu ne nauiganto. Albertus Brandeburgius his « induciis non comprehenditor. Acta transactáque sunt hæc nomine Cæsaris Regísque Philippi à Carolo Lalaini Comite, Gubernatore Hanoniæ, Simone Renardo, Carolo Tisanackio, Philiberto Bruxellio, ac Schitio Mediolanensi, Cæsaris Consiliariis; nomine Regis Henrici à Iaspate Colligniaco Ammitali, Abbate Bassefontainæ, ac Abbate D. Martini, Regiis Consiliariis. Subsignauit Cæsar Bruxellæ, Rex Philippus Antuerpiæ. Nempe duodecimo Kalend. Februarij Rex Antuerpiæ in templo D. Virginis Mariæ Ordinem Aurei velleris supplerat, complutibus solita cum pompa in Equitum numerum adscitis. Circa idem tempus Dux Albanus relicto Mediolano, Neapolim profectus Proregis munere fungi cœpit. Pontifex Paulus ex Caraffotum familia alienior erat à Cæsare, tum à Columniis Cæsarem secutis; quòd non ira dudum Cæsatiani, Ducibus Columniis, Caraffam quemdam Neapoli orta seditione interfecissent. Pontifex factus euocat clientales Ecclesiæ Proceres, de more sacramentum dicant; citatúrque inter alios Marcus Antonius Columna, tum hac de causa, tum vt crimen patri Ascanio Columnæ obiectum approbaret, aut purgaret, ne frustrà à prædecessoribus Pontificibus in exilium actus videretur. Marcus Antonius parum Pontifici fidendum ratus, Neapolim proficiscitur, per Legatum Pontifici clientale sacramentum offerens. Is occasione arrepta, omnes Antonij ciuitates arcésque in potestatem redigit, præsidiis firmat, Federicumque Caraffam nepotem ex fratre Paliani Ducem appellat, omnia ei Marci Antonij oppida donans. Is ad Cæsarem confugiens auxilium implorat. Facta hæc fine anni præcedentis, certò tunc sibi Franci auxilium Pontifice pollicente. Qui cùm videret Francum inducias iam cum Cæsare Regéque Philippo fecisse, Octauium etiam Farnesium Cæsari reconciliatum, angebatur animo. Intereà quoque Romæ in carcerem coniicit Pontifex omnes, quos vocabant, Cæsarianos Cardinales, cum Garcilasco Oratore Hispano; exarmatísque per causam parati sibi veneni ciuibus Romanis, indies magis magísque ad bellum prorumpebat. Itaque in hoc enixè laborabat, induciæ inter Cæsarem Francumque initæ quacumque ratione dissoluerentur; quod sequenti obtinuit anno. Hoc rerum statu Pontifex Antonium Caraffam in Galliam Togatam, ac Antonium Tiraldum in Perusinos, vt copias conscriberent, mittit. Albanus Neapoli Prorex cum priùs Cæsaris Regísque Philippi nomine pro pace omnia frustrà tentasset, Pontificios præuertendos statuens, Neapoli duodecim millia peditum, ac tria equitum millia educit, rectáque in Latium contendit. Primo incursu Pontem-coruum, deinde

Nota, & tunc tanti fuerunt India Occidentales.

Rex Philippus Antuerpiæ Ordinem Aurei velleris supplet.

Paulus Quartus Pontifex mouet Camarinam; sic excitat crabrones; & hinc paulò pòst bellum.

Idem per speciem sibi parati veneni Romanos exarmat.

1556

Frustrà sæpè tentata pace, Albanus Neapolis Prorex iussu Regis Columnam, qui ad Cæsarem confugerat, in oppida sibi à Pontifice adempta armis restituit.

Frusinum (hodie Frasellono) tum omnia Marci Antonij Columnæ oppida recipit, Ascaniumque Cornesiensem ad se à Pontifice transfugientem honorificè excipit. Intereà Pontificiæ copiæ septemdecim virorum millia excedentes in vnum conuenerant, inter quos tria equitum millia, qui clàm Franciæ stipendiis merere dicebantur: erant certò plurimi Franci, sed fama eos iniussu in Italiam venisse ferebat. His omnibus summo cum imperio præerat Fredericus Caraffa, Dux Paliani, Pontificis, vt dictum est, ex fratre nepos, ditionis Columnææ inuasor. E consilio erant, Carolus Caraffa Cardinalis, ac Petrus Strozza Dux veteranus. Fit intereà Albanus certior, Legatum suum Pyrrhum Lofredum Neapolitanum, quem ad Pontificem pro pace iterùm miserat, in arctissimum Romæ carcerem coniectum. Quare omni spe pacis abiecta, ad bellum se totũ conuertens, subito aduentu Verulum ac Babucum expugnat, faciuntque deditionem Alatrium, Terracina, Acutium, Fuma, ac pleraque alia Pontificiæ ditionis oppida. Anagnia etiam aliquandiu oppugnata, nocte effugiente præsidio, potitur. Hoc Albani successu motus Pontifex, Camillum Vrsinum, quem Romanæ vrbi præfecerat, munire eam præcepit. Is rebus nullis parcens, suburbia, hortos, vineta, pomaria, ac quidquid erat circa vrbem deliciarum aut commoditatis, magno plurium cum dolore ac querimonia euertit. Circumsistunt hac de causa, ac ob dictorũ oppidorum amissionem, multi magnæ auctoritatis viri Pontificem; petentemque pacem Albanum audire dignetur, tandem impetrant. Mittitur Romam Franciscus Pacæcus. Ad Albanum, ad Cryptam Ferratam castra habentem, Cardinalis Caraffa venire debebat. Sed deluso Albano, irrisoque Pacæco, nullus à parte Pontificis comparuit, bellumque infestissimè geri iterùm ab vtraque parte est cœptum. Albanus enim mox in potestatem redigit Præneste, Vicum Valerij, Tybur, ac Segniam. Pontificij ex agro Piceno Regni Neapolitani fines infesta populatione deuastant, Albanum hac ratione è Latio agroque Romano frustrà retrahere conati. Is enim, occupata Ostia, Romanorum portu, Vrbem fame ad deditionem cogere instituebat. Capit & hac de causa paulò pòst Ardeam, ac Porcilianum. Antiates à Pontifice ad Columnios deficiunt. Vespasius Gonzaga Cæsarianus Palumbaciam expugnat diripitque. Pontifex se breui Latio pulsum iri, Albanique castra ad mœnia Romana visurum conspiciens, Legatos ad Henricum Francorum Regem pro auxilio mittit, stantibusque cum Cęsare induciis impetrat. Nempe inducias tantùm apud Belgas locum habere Franci dicebant. Intereà Rex Henricus in vnum coactis sex peditum Francorum, octo Heluetiorum millibus, ac bis mille equitibus, iis pręficit Guisę Ducem, Pontificique in Italiam in auxilium properare iubet. Exinde opera aliquot

Nihilominus iterùm Legatus pro pace Romam mittitur, sed in carcere includitur.

Tertiò de pace agendum constituitur, sed à parte Pontificia nullus comparet.

Hinc apertum bellũ, frustra se obnitentibus Pontificiis copiis, Albanus ipsam Romam fame premere incipit.

Francus auxilia Pontifici promittit, prætexens inducias tantùm pro Belgio pactas.

aliquot Cardinalium in quadraginta dies induciæ fiunt. Secreta enim 1556
dicebatur inter Albanum ac Cardinalem Caraffam contracta amicitia, Albani filio notho Ferdinando, aliquot opimis Hispaniæ sacerdotiis promissis. Certè ex eo tempore frigidiùs bellum fuit administratum, Cardinale Caraffa statim Romam contendente. Albanus, exercitus partem in captis Latij oppidis relinquens, instante bruma Neapolim quoq; reuertit. Guisius interim cum fratribus, Aumalę Duce, ac Albeuffij Marchione, vel acerbissimis vrgētibus frigoribus, cum exercitu Alpes transit, sequebanturque eum præter fratres Dux Nemoursij, Brisaccus, Vicomarcatus, Biragus, ac aliquot alij Franciæ veterani Duces; qui mense Decembri Valentiam, vnius diei itinere Mediolano distantem, perueniunt, oppidumque obsident. Dum hæc in Italia fiunt, æstate huius anni Maximilianus Austriæ Archidux, Ferdinandi Rom. Regis filius natu maximus, cum vxore Maria Cæsaris filia, in Belgium ad patruum eumdemque socerum contendit. Obuiàm ei Bruxellam procedit Rex Philippus, deinde ad portam vrbis Magistratus, Cæsare cum sororibus subsequente, ac vtroque populi ordine Principes debito cum honore reuerentiaque suscipiente: intrant Bruxellam postridie Idus Iulij. Maximilianus cum Cæsare Regeque Philippo transigit de vxoris dote, assignatúrque illi ingens pecuniæ summa, quam certis pensionibus Neapoli esset recepturus. Quæ cùm tabulis ritè essent consignata, Maximilianus Belgarum Prouinciis Hispanięque Regnis renuntiat, ac sub finem mensis Augusti cum vxore in Austriam, Cæsari amitisque in æternum valedicens, rediit. Cæsar verò iterùm litteras ad fratrem Ferdinandum perscribit, quibus eum de Imperij cessione certiorem faciebat, vtque Cæsaream dignitatem admitteret, petens, rogat simul, Religioni concordiam pacémque summo studio procuret. Iam omnia ad profectionem Hispanicam erant parata, cùm in Zelandiam Cæsar mense Septembri contendit, ac Zeburgo, vbi ventum expectabat idoneum, Legatos ad Germaniæ Septem-viros Aurantium, Sila, ac Haller mittit cum litteris, hæc inter cetera continentibus: Carolus Dei gratia Rom. Imperator, &c. Omnibus ac singulis, &c. Coacti multis magnísque de causis, ac præcipuè, quod nos prægrauat, morbis difficilibus implicati, hereditarias ditiones omnes, quòd gubernare eas ampliùs, vt decebat, non possemus, filio nostro vnico Regi Philippo tradidimus; cedentésque illi Palatio, ad mare concessimus, tempus in Hispaniam nauigandi commodum expectantes. Propter hunc ergo meum in perpetuum abitum, ad Ferdinandum Romanorum, Bohemiæ ac Hungarię Regem, fratrem nostrum charissimum, gubernatio sacri Romani Imperij posthac pertinet, vt electum consecratúmque Romanorum Regem, nostrúmque in Imperio legiti-

Frātri magni cum copiis summa laude in Italiam irrumpūt.

Venit Bruxellā Maximilianus cum vxore, & de dote cum Cæsare & Rege Philippo transigit.

Cæsar ex Zelandia in Hispaniam nauigaturus, Legatos & litteras in Germaniā mittit, quibus Imperium fratri Ferdinando resignat.

1556 mum successorem. Statueramus quidem hanc Imperialis potestatis in « fratrem translationem, proximis Comitiis præsentes facere, nisi indies « ingrauescens aduersa valetudo itineri me tam longo terrestri committe- « re inhibuisset. Quare à vobis omnibus petimus, ac secundùm præsen- « tium Tabularum tenorem præcipimus ac iubemus, nisi pœnam læsæ « Cæsareæ nostræ Maiestatis incurrere pr̨optetis, Romanorum Regi fra- « tri nostro obsequium fidémque debitam præstetis, non aliter quàm no- « bis, si præsentes essemus. Hæc enim nostra est expressa ac extrema volun- « tas. Datum adiuncto sigillo nostro Zeburgi Zelandiæ, septimo die men- « sis Septembris anno 1556. Imperij nostri 36. Cum his renuntiationis ces- « sionisque Tabulis dicti Legati in Germaniam proficiscuntur, Principum prima Comitia expectaturi, ac in iis Cæsaris voluntatem omnibus expos ituri. Cæsar verò Legatorum non expectato reditu, sed commodum nactus ventum, filium Regem Philippum amplectitur, postremísque ei verbis Religionem Catholicam cum lacrymis commendat, seriò quoque grauitérque eum admonens, ne Belgas ab exteris opprimi sinat, nisi in calamitosum continuúmque se præcipitare ciuile bellum velit. Tum dato cum lacrymis osculo, salutatis Regum Principúmque Legatis, omnibúsque Belgarum Proceribus, cum vtraque sorore nauem decimo septimo Septembris conscendit. Comitabantur eum præsidij officiíque causa quindecim Cantabricæ onerariæ, viginti Belgarum Hulkæ, ac viginti & vna instructissimæ Anglicæ onerariæ optimè armatæ: sicque tandem feliciter Laredium Biscaiæ oppidi portum appulit; vbi mox in genua procidens, terrámque exosculatus, Deo gratias de itineris felicitate agens, ei corpus vt alteri matri commendat; edúcénsque sinu « auream cruci affixi Christi imaginem, exosculans inquit: Te duce to- « ties, Christe, cum hoste feliciter congressus, triumphos ac honores repor- « taui; quidquid inde decoris ac laudis est, tibi qui tribuisti, submisè re- « fero; vtque animæ meæ breui ex hoc corpusculo migraturæ, felicem exi- « tum profectionémque dare, vt nunc corpori tribuisti, etiam digneris, « obsecro. Confluxere statim ad Cæsarem vndique Hispanorum vtriusq; Ordinis Proceres: quos humaniter compellans, lectica Valledoletum cum sororibus defertur; Carolúmque ex filio nepotem amplexus, & ad pietatem virtutémque omnem cohortatus, rebus omnibus constitutis, circa anni finem in Prouinciam Estremaduram, haud longè vrbe Placentia, se contulit, inq; Monasterio D. Iusti, Ordinis Eremitarum D. Hieronymi, loco solitario habitationem elegit, duodecim tantùm assumptis auxilij causa famulis, ac ex iis quatuor tantùm opera ordinariè vsus, sororibus Valledoleti manere iussis. Sumpserat in rei familiaris vsum è tot amplissimorum Regnorum ditissimis annuis prouentibus semel centum

Causa cur præsens in Comitiis Imperio non cedat.

Extrema Cæsaris nauē conscendentis ad Philippum filium verba.

Piissima eiusdem ad Deum oratio, cum Hispaniam felici nauigatione attigisset.

Secedit in Monasterium D. Iusti, Deo vacaturus, quatuor tantùm ministris assumptis.

tum millia aureorum ducatorum; è quibus dum vixit, quatuor tantùm 1556
millia insumpsit; reliqua impendit connubio iungendis pauperioribus virginibus, iuuandis viduis, pupillis, ac similibus calamitosis hominibus: vbi cùm non integro elapso biennio sanctè piéque vixisset, anno 1558. die qui D. Matthæo sacer est, decimo Kalend. Octobres summa animi tranquillitate, corporísque patientia, Deo animam reddidit, paulò ante auroræ ortum, tertiana febri, quæ è continuis articularis morbi doloribus nata in continuam tandem est mutata, extinctus, Sacramentis Christianis priùs deuotè munitus. Sepultus est Granadę, Bęticę vrbe primaria, iuxta matrē Ioannam ac auum maternum Ferdinandum, auiámque Isabellam. Rex verò Philippus patri, vt decebat, amplissimás Bruxellæ Brabantiæ celebrauit exequias; idémque fecere non solùm Prouinciæ eius omnes ac Regna, sed vrbes etiam, ciuitates, ac oppida.

Exactô ibi non integro biennio placidè tūc in Domino obdormit.

Tertia à Cæsaris morte hebdomada soror eius Regina Maria, Ludouici Hungariæ ac Bohemiæ Regis vidua, Belgarum per viginti quinque annos Gubernatrix, fratrem relicto mundo est secuta; cùm paulò ante frustrà desiderio Belgarum tacta, iter Barcilonâ Genuam, indéque terrestri itinere in Belgium facere constituisset, classísque in eam rem parata staret. Leonora verò, altera Cæsaris soror, Portugallię ac Franciæ vidua, fratrem ac sororem, deserta hac vita, mense Martio præcesserat: cui Henricus quoque Franciæ Rex Parisiis summo cum honore iusta persoluit.

Commemorantur simul reliqua de Maria & Leonora Cæsaris sororibus, licet pòst acciderint.

Profecto in Hispaniam Cæsare, Philippus Rex Bruxellæ apud Belgas agebat, vxore Maria Regnum Angliæ curante; ad quam sine dubio profectus fuisset, nisi missæ à Francorum Rege Henrico in Italiam, Duce Guisio, iustæ militares copiæ, suspicionem rumpendarum induciarum iniecissent. Itaque Dux Albanus cum Pontifice Paulo Quarto (vt dicere cœperamus) ac Francisco Guisiæ Duce acriter bellum in Italia gerebat.

Ardet bellum in Italia

Mox enim mense Ianuario anni 1557. Guisius cum Francorum copiis Miran- 1557
dolam venit; acceptísque auxiliis Ferrariæ Ducis (quem Pontifex Ecclesiæ Romanæ Imperatorem nominarat) peditum scilicet sex millium ac sexcentorum equitum, Mediolanensibus ingentem trepidationem iniecit. Verebatur enim Cardinalis Tridentinus, Regis Philippi nomine Insubrum Præfectus, ac Ioannes Baptista Castaldus, ne per causam iuuandi Pontificis, Franci imparatos Insubres inuaderent; quare diligenter Mediolanum vicináque loca muniunt. Dux Cosmus quoque non solùm vrbi Florētiæ sed vniuersæ Hetruriæ similiter timebat. Quare conscriptis quatuor millibus Germanorum peditum, Pisæ aliísque ciuitatibus præsidia imponit; totáque adeò Italia, Pontifice classicum canente, ad ingentis belli expectationem experrecta, terrorem conceperat, circumspectans, quò hi motus essent euasuri. Albanus tam ingentes contra

Dux Florentia sua defensurus quatuor millia Germanorum, peditum conscribit.

1557 se copias coire videns, vires omnes Neapoli contrahit. Quin, ruptis hac ratione à Francis in Italia induciis, Rex Philippus, ingentibus in Germania ac Belgio conscriptis copiis, è Belgio Franciam inuadere statuit. Iam enim & iis in locis Iaspar Colignius Ammiralis Franciæ per fraudem Duacum pridie Epiphaniæ frustrà occupare conatus, inducias ruperat, ac in reditu, occupato exustoq; Lensio, magnā prædam abegerat. Intereà in Italia Guisius Valenciam, vnius diei itinere Mediolano distantem, Præfecto pecuniâ corrupto, in potestatem redigit, præsidiariis cum armis impedimentísque in tutum dimissis. Erant autem duo millia peditum: qui Ticinum venientes, decimantur, Præfecto iugulato. Dum hæc fiunt, Dux Paliani ac Strozza Pontificij, quòd Albanus cum exercitu Neapoli adhuc esset, eductis Româ copiis, Ostiam cum arce recipiunt; circumlatoque bello, cùm nullus in aperto resisteret, omnia Latij oppida ac arces ab Albano captas recuperant. Veneti huius belli spectatores facti, ne in aliqua ditionis parte vis fieret, terra marique præsidia augent, copias cogunt, iisque Sfortiam Pallauicinum præficiunt. Guisius verò Brisaccum ac Biragum iustis cum copiis Mirandolam mittit, inde contra Mediolanenses bellum gesturus. Ipse cum reliquo exercitu ad Ferrariæ Ducem contendit. Constabat sociorum Italorum exercitus viginti millibus peditum ac tribus millibus equitum; adeò vt his iunctus Guisius supra quadraginta virorum millia in aciem educeret. Intereà Brisaccus circa Mirandolam auctis copiis, Insubres inuadit, Vallem-feneram expugnat diruitque, Clarascum per deditionem capit. Cunium sæpiùs oppugnatum tandem Hispani deseruerunt. Nec dormiebat omnino ad hæc Albanus, sed dum conueniunt variis è locis copiæ, muniendis necessariis oppidis locisque intentus, hostium consilia explorabat, conatibúsque pro parte obuiam ibat. Promotis Guisius copiis, Campilium expugnat diruitque, Ciuitellam obsidione cingit. Coëgerat Albanus circiter quindecim millia peditum ac duo millia equitum. Intereà Octauius Farnesius Parmæ Dux, à Rege Philippo per Insubriam exercitus Imperator constitutus, acri bello Ferrariæ Ducem vexabat, Octauio suppetias ferente Cosmo Florentię Duce. Guisius, desperata Ciuitellę expugnatione, ea deserta, Duci Ferrariæ tormenta remittit. Iam sex millia Germanorum Neapolim venerant, è quibus Albanus in Latium tria millia Marco Antonio Columnæ bellum gerenti in auxilium mittit cum mille quingentis Hispanis peditibus, ac quingentis equitibus; altera tria millia exercitui suo iungit. Marcus Antonius nouis Albani auxiliis animo viribúsque auctus Valmontium incendit, Palesanum capit, Palianum obsidet: quod cùm liberare Iulius Vrsinus, eductis Pontificiis copiis, vellet, nobili prælio cum Columna æquo loco decertans, victus

Ammiralis Franciæ per fraudē Duacum occupare conatus, etsi frustra, apertè inducias rumpit.

Omnia prius ab Albano circa Romam occupata, Pontifex recuperat.

Magnam etiam cladem inferunt Franci ditioni Mediolanensi.

Obyciunt se illis pro Rege Philippo Duces Parmæ & Florentiæ.

Item ipse Columna circa Romam magna parte sua armis recuperat.

ctus vulneratúsque in eius potestatem venit, Heluetiis ac Germanis pro maiori parte cęsis. Inde Columna ad Paliani obsidionem reuersus, commeatus inopia oppidanos arbitrariam deditionem facere coegit. Diripiuntur ciuium fortunæ, insuperque magna pecuniæ summa vitam redimere coguntur. Inde & Segnia aliquoties oppugnata, tandem cum summa clade eorum qui intus erant, expugnatur diripiturque. Dum hęc in Latio geruntur, Albanus Guisiúsque ad Turturetum castrametati, leuibus indies certabant præliis. Quærebat enim omni ratione pugnam Guisius, multis difficultatibus pressus. Nesciens Albanus prælio studio abstinebat; dimissísque domum Neapolitanis, Siculis, Calabris, ac voluntariis omnibus, cum expedito exercitu, traiecto amne Truento, Anchoranum expugnat, diripit ac incendit; subsequenteque licet Guisio, ad alia Pontificiæ ditionis loca exercitum raptat, magnisq; eam incommodis, vastando, populando, sed à pugna temperando, afficit, ratus (vt euenit) hoc belli genere & Francorum vires ardoremque se debilitaturum, Pontificemque belli diuturnitate, agrorúmque & oppidorum vastatione ad inopiam redacturum. Edictum etiam paulò antè nomine Regis Philippi proposuerat, quo omnes qui Romę aut in Latio eius subditi habitabant, exactis quindecim diebus migrare iubebantur, nisi bonis omnibus mulctari ac proscribi mallent. Qua de causa Roma minùs frequentata visebatur. Motus hisce rebus Pontifex Guisium accersit, qui per agrum Spoletinum ac Tiburtinum Romam peruenit. Albanus, Marchione Treuici in Samnitibus cum Hispanis relicto, abductis Italorum cohortibus, ad Marcum Antonium Columnam in Latio bellum, vt diximus, gerentem contendit, vt è propinquo vehementiùs Pontifici ac Romanis instaret. Itaque res Regis Philippi sensim in Italia se meliùs habebant, Francorum verò ac Pontificiorum in peius indies abibant. Apud Belgas intereà ingentes Germanorum Belgarúmque copias, quibus aliquot etiam Hispanicæ aderant cohortes, Rex Philippus coëgerat, iisque suo nomine præfecerat Emanuelem Philibertum Sabaudiæ Ducem. Is omnes copias ad Carlomontem congregabat, Francis existimantibus eum Marieburgum oppugnaturum, conuenerántque paulò minùs quinquaginta peditum, ac tredecim equitum millia. Regina enim Angliæ Maria à Rege marito persuasa, consensu Ordinum Angliæ, tertio Idus Iunij, misso ad Francorum Regem castrensi Legato, bellum ei indixerat. Instantibus Augusti Kalendis copiæ omnes à Sabaudo in vnum coactæ progredi incipiunt, sequebantúrque Belgarum Proceres omnes armis apti, ac è Germanis Ericus Brunswicanus Luneburgi Dux, & Comes Suartzenburgius, insignem equitatum adducentes. Tormentorum quoque ingentium magnus aderat numerus, cum necessario apparatu.

1557

Fugit Albanus pugnam, quā Francis inopia fracti elāguerant.

Edicit quoque omnes vt Regis Philippi subditi Romā eiúsque agro discedant; sic Roma minuta est negotiorum frequentia.

In Belgio ingentes copias colligit Philippus Rex circa Carlomontem, indicto etiam ab Anglis Regi Francorum bello.

1557 parâtu. Simulabat Sabaudus se Marieburgum contendere, paruis indies præliis cum præsidiariis certans. Sed mox conuerso exercitu, in Picardiam mouet, oppidumq; Veruinum in itinere diripit incenditque; prætergressúsque Guisam, ac haud procul eo castra locans, tridui quietem exercitui tribuit. Quarto die, præter Francorum opinionem, ad Fanum S. Quintini, Veromanduorum caput, leuis armaturæ equitatum omnem præmittit; moxque cum exercitu subsequens, ad oppidum castra ponit. Oppidum de rebus necessariis mediocriter erat prouisum, sed non ad tanti exercitus vim diu sustinendam. Sedebat eodem tempore Attignij Anna Mommorantius Fráciæ Comestabilis, cum quindecim peditum millibus ac mille octingentis equitibus. Perspecto Sabaudi consilio, non parum animo turbatur. Statim igitur ad oppidum mittit Iasparem Colligniacum Ammiralem, induciarum violatorem, cum aliquot veteranis Præfectis, paucis equitibus, ac quinque peditum signis. Cùm Ammiralis Feram venisset, Hamam contendit, indeque felici conatu cum omnibus Fanum D. Quintini intrat; eademque felicitate Fani D. Andreæ Reguli Legatus cum aliquot peditibus & equitibus est ingressus. Iam Comestabilis cum copiis Francicis Attignio Feram processerat, præmitténsque Fani D. Andreæ Regulum cum quadringentis grauis armaturæ equitibus, Condæi Principem cum leui equitatu, ac Dandelotum Ammiralis fratrem cum bis mille peditibus, ad oppidum contendere iubet. Habebant Angli sua separatim à Sabaudo castra, ab ea oppidi parte qua Hamam respicit; quo itinere Comestabilis ab Ammirale instructus præsidium maius introducere statuit. Sed Sabaudus, tale quid suspicatus, certas eo loco munitiones erigi iusserat. Ita impeditus Dandelotus, fusus cæsúsque, cum paucis in oppidum vix euasit. Sabaudus, rebus omnibus paratis, oppidum duobus locis ingentibus tormentis oppugnabat, cuniculísque vallum aggerémque suffodiens in magnum oppidanos discrimen adduxerat, cùm Comestabilis per paludes, quæ iuxta Anglica castra oppido adiacebant, militem commeatúmque introduci posse sperans, eò Ferâ cum exercitu contendit, inque proximo colle, interlabente amne Sabi, tormenta maiora minoráque constituens, exercitum in acie continebat, castra Belgica, dum miles per amnem introduceretur, tormentis (vt putabat) terrens. Sed cùm Franci pedites trásmissi pro maiori parte paludosis locis ad genua, multique ad vmbilicum vsque absorberentur, paucíque in oppidum peruenirent, totísque Belgarum castris arma conclamarentur, Comestabilis Regi exercitum copiásque reliquas seruaturus, redire Feram incipit. Sequitur à Sabaudo iussus abeuntes Lamoralis Egmondij Comes, cum tribus equirum, quibus præerat, leuis armaturæ millibus, præliáque variis locis ciens, hosti abeunti

Sabaudus aliud aliquandiu simulans, oppidum S. Quintini obsidet.

Auxilia nonnulla à Francis feliciter dictum oppidum sancti Quintini intrant.

Duobus locis Sabaudus murum quatit, & cuniculos agit.

Pirant Franci tota vi obsessæ vrbi succurrere.

1557

abeunti iter morabatur. Resistebant tamen fortiter in tergo quatuor Francorum equitum millia: pedites cum tormentis intentissimo passu iter fugæ simile faciebant. Territi enim fuerãt, multitudinem copiarum Belgicarum, præter opinionem, maiorem ex colle conspicientes. Sabaudus Egmondium cum Francis non infeliciter manus conserere intelligens, vniuerso equitatu, qui quinque millia non excedebat, educto (ceteri enim paulò antè pabulatum magno numero erant profecti) auxilio progreditur, relicto Megæ ac Swartzenburgij Comite cum Conrado Bonneburgio ad castrorum custodiam. Subsequebantur Sabaudum iusto passu peditum aliquot legiones. Habebat Comestabilis Duce Rhijngrauio duas Germanorum legiones duodecim virorum millia continentes, ad hæc quinque millia peditum Francorum, quatuor equitum millia, ac quindecim maiora tormenta. Sabaudi equitatus Francos equites ab vno, Egmondius ab altero latere inuadens, cùm impetum diu sustinere, ob conceptam anteà animis formidinem, non possent (vniuersum enim adesse Belgarum exercitum existimabant) post acrem dimidiæ tantùm horæ pugnam, solutis ordinibus, in præcipitem omnes fugam aguntur, ac in præcedentes citato passu proprios pedites illati, simulque dispalati, in diuersa abeunt. Maior peditum pars proiectis armis, deditionem facit, equitibus in propinquam Bauaiæ oppidi siluam pro magna parte euadentibus. Periêre è Francis circiter tria virorum millia, ac inter hos clari nominis, Ioannes Borbonius Anghiani Dux; Franciscus Vicecomes Turonensis, Plenora ac Gelaius, præter minores Nobiles Præfectos. Grauiter vulnerati in Belgarum potestatem venere, ac captiui obiere, Baro Chianderius, Guronius ac Gulaniesius. Captus est ipse Comestabilis Anna Mommorantius, in altera clune vulneratus, ac cum eo duo filij, hic Mombruni, ille Meruij Dominus, Dux Longauillæ septemdecim annorum adolescens, Ludouicus Borbonius Monpenserij Dux in capite fauciatus, Fani D. Andreæ Regulus Franciæ Marescalcus, Ludouicus Gonzaga Mantuani Ducis frater; Comites, Rochefocautius, Rhijngrauij, Westerburgius, Herbenaius; Barones, Curtenij, Vassij, Lanssacij, Rochæ, Cœnomanni, Obignij, Iallianij, Bironij duo, Mouij, Arbogasti, Rochefortij, Bortesij, Schenuij, Esdainij, Estræi, cum maxima parte Præfectorum & Signiferorum; ad hæc circiter quatuor peditum millia: ceteri, vt diximus, ad proximum nemus, aut ad oppidum Feram euasere; inter quos fuere, Ludouicus Borbonius Condæi Princeps, Comites Sancerræ ac Villarsij, nonnullique alij. Tormenta maiora minoraque omnia, cum impedimentis nobilique supellectile, capta fuêre. Signa pedestria relata quinquaginta duo, equitum grauis armaturæ octodecim, leuis viginti quatuor, cum trecentis plaustris bellico apparatu

Pugnant nostri fortiter cum Francis, & inprimis Comes Egmondanus.

Post pugnam dimidiæ horæ Franci, solutis ordinibus, in fugam se coniiciunt.

Cæsi Franci circiter tria millia, & inter hos plures primæ nobilitatis.

Capti præter Comestabilem, & Marescalcum, etiam alij plurimi Duces & Comites, quorum hic nomina: & gregarij ad quatuor millia.

1557 paratu onustis. A parte Belgarum circiter octoginta tantùm cecidere, ac inter hos clarioris nominis Comites Spiegelbergij ac Waldec, nec non Ludouicus Brederodius Haurencurtij Baro. Vulnerati, sed non lethaliter fuêre, Petrus Ernestus Mansfeldius, Ericus Brunswicanus, ac Beueræ Dominus. Decertatum est die decimo Augusti. Secundùm hanc pugnam Rex Philippus, comitatus Ferdinando Gonzaga, decrepito ferè veterano Duce, Comiteque Penbrochi, Cameraco in castra ad Fanum D. Quintini veniens, mox tribus locis oppidi murum tormentis quassari, aperirique, tum acriter oppugnari iussit: & quamquam paulò antè Dandelotus cum quadringentis adhuc militibus obscura nocte intrasset, tandem expugnatur, Megani Comitis Wallonum legione ab vna parte, Hispanis ab altera, Anglis tertio loco signa vno eodemque tempore inferentibus: quibus prælijs cùm aliquot essent ab vtraque parte interfecti, inter Meganos cecidit nobilis eius legionis Legatus Brancionius Burgundus. Cæsi sunt præsidiarij ferè omnes; ciuibus, direptis fortunis, parcitum. Capti sunt Iaspar Colligniacus Ammiralis, Barones Momeij, Iarnaci, Fani D. Remigij, Hunij, Rambullij, & Bruelij. Dandelotus à custodibus ad oppidi prædam discurrentibus solus relictus, effugit. Captum est Fanum D. Quintini mensis Augusti die vigesimo sexto. Francus tanti oppidi, rotque Ducum clade permotus, ex Italia cum copiis Franciscum Guisiæ Ducem euocat; ipseque Compendij equites peditésque è fuga colligens, nouum insuper militem conscribit, operáque Niuernij Ducis proxima oppida firmis præsidiis munit. Proposuit etiam per vniuersum Regnum edictum, quo Nobiles omnes ad constitutum diem Compendium ad castra conuenire, armis equísque instructi iubebantur, nisi albo Nobilium expungi mallent. Parisienses quoque in cohortes ac legiones distributi arma alacriter induerant. Omnium enim erat opinio, Regem Philippum Parisios ducturum. Sed is, misso Ioanne Lignæo Arenbergi Comite, cum parte copiarum arcem inter paludes sitam, Chastelettum nomine, exeunte Præfecto Salinacto cum trecentis præsidiariis capit. Rex Philippus iusto ad Fanum D. Quintini relicto præsidio, castra Hamam mouet; eiúsque arcem aliquot diebus acriter oppugnans, pridie Idus Septembres deditione capit. Tum Rex Henricus citatis equis Guisium vrgere, ac ad iter accelerandum incitare non desinit: Sabaudus verò Nouiodunum ac Chaunium in potestatem redigit. Rex Philippus Anglos, persolutis stipendiis, domum dimittit, ingentibus donis Penbrochi Comite ornato. Scoti enim à Francis concitati, eorúmque auro adiuti, collectis copiis, Angliam vastabant. Sed is vastationis fuit euentus, vt paulò pòst ab Anglis ingenti prælio victi, adque interiora Scotiæ retrusi, mox facta pace, arma posuerint, Rege Philippo vbique

Ex Belgis desiderati tantùm octoginta.

Cùm Rex Philippus in castra venisset, oppidum tribus locis oppugnatur, & expugnatur.

Rex Francia in magnum metum coniectus, vndique copias colligit.

Pergit Rex Philippus alia etiam quædam oppida Franco adimere.

vbique victore. In Italia enim Pontifex quoque de iam dictis victoriis 1557
certior factus, videnſque Guiſium in Franciam redire, pacis auctores quærere circumſpicereque incipit. Tandem, Venetis Florentiæque Duce ſatagentibus, Albanus Pontificiæ exiſtimationis cauſa, pacem prior petit. Conſentit Pontifex de conditionibus agatur. Mittuntur ad Albanum Sanctflorius ac Vitelloccius Cardinales, quorum opera Caraffa Cardinalis ac Albanus Cauas conuenere, vterque promittens, legitimum ſe Principis ſui negotiorum Procuratorem ſtatutum. Pontifex dictum Caraffam, Rex Philippus miſſo Diplomate Albanum conſtituit.

Guiſio ex Italia reuocato, circumſpicere incipit Pontifex, quomodo pacem impetret.

« Tum hac formula pacis leges firmantur: Rex Philippus aut eius Lega-
« tus à Pontifice anteactorum veniam petitò. Pontifex, renunciato fœderi
« Francico, Regem Philippum in gratiam recipito. Vrbium, oppidorum,
« ac arcium munitiones vtrimque bona fide reddito, omnibúſque ac ſin-
« gulis ſua reſtituito, excepto Marco Antonio Columna, Aſcanio Corne-
« tio, ac Comite Balnæo, quorum cauſam Pontificis ac Regis Philippi iu-
« diciario arbitrio committito. Palianum in poteſtate Carbonij Neapoli-
« tani ſequeſtris cum præſidio octingentorum peditum communi ſum-
« ptu conſtituito, donec communi conſilio de eo aliquid fuerit decretum.
« Guiſio cum Francicis copiis liberum iter, ſine maleficio eunti ac neceſ-
« ſaria ementi, in Franciam ſinguli per ſuas ditiones conceduntò. Tum Albanus poſt Idus Septembres ſub noctem Romam ingreditur, exceptúſque eſt magna populi lætitia, quòd victoriam in manu habens, pacem petiiſſet. Inde ad Pontificis pedes oſculandos admiſſus, veniam ſecundùm pacis leges petit, obtinétque; & pro Ferdinando filio notho inſignem Hiſpaniæ Prioratum impetrans, inſuper donatur omnibus captiuis. Tertio quàm ad vrbem venerat die, diſcedit, perque Hetruriam Neapolim verſus iter inſtituens, Florentiæ Ducem Coſmum allocutus, Senas proficiſcitur, vrbem eam ac ditionem, iubente Rege Philippo, in poteſtatem Ducis Coſmi heredumque eius conſtituens, nil ex ampliſſima prouincia Rege Philippo ſibi ſeruante, præter Vrbatellum ac Portum Herculis. Poſt hæc Pontifex in memoriam reuocans, ſe concitatore duos Chriſtiani orbis potentiſſimos Reges induciarum fœdera abrupiſſe, iis ſeriò conciliandis animum conuertit. Mittit in hanc rem ad Henricum Regem, Antonium Triuultium Cardinalem, ad Regem Philippum in Belgium Cardinalem Carolum Caraffam, vtque pacem quoquo modo concilient, adniti iubet. Albanus Neapolim profectus, parte copiarum dimiſſa, reliquos contra Ferrariæ Ducem (qui pacis Pontificiæ conditionibus non fuit comprehenſus) mittit, ipſeque tandem ea de cauſa Caietam venit. Sed aduerſis tempeſtatibus, ne in ditionem Ferrarienſem irrumperet, eſt impeditus. Quare Mediolanum profectus, ibique ver ex-

Agentibus Venetis & Florentinis tandem hæ leges pacis inter Pontificem & Albanum conſtituuntur.

Albanus oſculatus Pontificis pedes, pro Ferdinando filio notho inſignem Hiſpaniæ Prioratum impetrat.

Pontifex conciliare nititur Reges Hiſpaniæ & Franciæ.

ſpecta-

1557 spectaturus, copias in hiberna distribuit, interim Figuarolam à Rege Philippo Cardinali Tridentino in Insubrum Præfectura substitutum, suscipiens. Tum Ponsonem, eiectis Francis, ac alia pleraque munita loca recipit, agrumque Derthonensem ac Alexandriam à Francorum populationibus liberam reddit. Moritur mense Nouembri Bruxellæ Brabantiæ Ferdinandus Gonzaga, vir belli pacisque artibus clarus. Hic postquam Pauli Tertij Pontificis, ob cæsum filium Petrum Ludouicum Famesium, implacabilem iram vitasset, in tantam animi formidinem incidit, vt nemini fideret, sempérque, etiam solus, inuitúsque caput obuerteret, oculósque in omnem partem coniiceret, ac quoscumque ignotos vidisset, vt percussores clàm submissos, suspectos haberet. Exinde Rex Philippus Figuarolam Legatum ad Pontificem mittit, Insubtiæ verò præficit Suessæ Ducem, arci Mediolanensi Alfonsum Pimentellium.

Mors Ferdinandi Gonzagæ strenui veterani, & mira de eo.

Guisius intereà cum Francorum Germanorumque copiis (Italis Ferrariæ Duci relictis) sequente Petro Strozza, in Franciam contendit. Vbi cùm in Veromanduos patum se effecturum consideraret, communicato Regi consilio, bellum Anglis inferendum, Caletúmque tentandum censet. Vt verò Belgas Anglósque ludificaret, Niuernium cum parte copiarum in Luttenburgios præmittit, Arloniúmque obsidere velle simulet, præcipit. Ipse Hamam ac Fanum D. Quintini premere velle fingit, commeatúsque inopia ad deditionem cogere. Sed præter omnium
1558 opinionem, ipsis Kalendis Ianuarij anni 1558. conuersis contra Caletum copiis, nulla molestia, Portus introitum *Rijsbanc* nominatum, exiguo præsidio munitum, sine sanguine occupat; indeque copias contra oppidum ducens, constitutis tormentis muros quatit, arces munitis locis ab Anglis ædificatas, præsidiariis metu deditionem facientibus, aut se subducentibus, recipit. Tum Duefortius Caleti Præfectus vix moram facit, quin iniquissimis legibus, ne vna quidem expectata inuasione, vt vitam aurumque seruaret, oppidum Guisio decimo Ianuarij aperit, non sine ingenti proditionis suspicione, quòd Anglicam classem subsidium adferentem in conspectu haberet. Guicciardinus conditiones inter alias has fuisse asserit: Ciuibus incolisque quocumque videatur commigrandi libera potestas esto: ex tota nihilominùs ciuitate quinquaginta, quos Guisius nominabit, apud victores captiui detinentor. Milites in Britanniam traiiciunto, signa tamen militaria omnia, instrumentáque bellica cum omni apparatu in loco integra relinquito. Aurum, argentum, æs, merces, supellectilia omnia, denique bona mobilia arbitrio voluntatique Guisij subiacento. Et concludit: Atque in hunc modum turpissima illa præsidiariorum socordia extinctionem quamdam Anglorum genti in Francia attulit. Hæc Guicciardinus. Inde ad oppidum Chuinam, in quo Hispa-

Guisius ex Italia veniens, nunc Luxenburgum, nunc sanctū Quintinum premere se velle artificiosè simulat.

Mox Caletum, quod in Anglorum tunc erat potestate, ex improuiso obsidet.

Conditiones quibus Caletum Guisio traditur, referente Guicciardino.

quo Hispanorum ac Anglorum mediocre erat præsidium, Guisius ducit, continuaque tormentorum verberatione murum vallumq; disijciēs, tandem per vim in oppidum perrumpit, ciuium parte obtruncata, ceteris cum Gresso Anglorum ac Mondragonio Hispanorum Præfecto in Arcem se recipientibus: quibus cùm Guisius vim pararet, vitam, libertatem, arma cum impedimentis pacti, deditionem faciunt. Franci verò oppidum cum Arce solo æquant. Intereà Niuernius, paucis apud Lutzenburgios receptis Arcibus, in Campangam regreditur, locaque aliquot à Sabaudo capta, & nondum munita recipit. Rex Henricus successu Guisij animo recreatus, Parisiis conuentum agit, ingensque auri pondus ab omni hominum ordine impetrat. Nono Kal. Iunij Delfinus Franciscus Regis Henrici filius natu maximus, annum ętatis decimumquintum ingressus, vxorem ducit Mariam Scotiæ Reginam; è qua moriens liberos non reliquit. Intereà Carolus Lotharingiæ Cardinalis cum Christierna Caroli Lotharingiæ Ducis matre, Regis Philippi consobrina, de pace inter Reges ineunda cum Antonio Perrenoto Antistite Attrebatensi diligenter, sed sine fructu, tractant. Rex enim Henricus, iustis coactis copiis Theonuillam, munitissimum Ducatus Lutzenburgij oppidum, acriter oppugnabat. Habebat Rex viginti quinque peditum ac quatuor equitum millia. Administrabat omnia Legatus Guisius, iuuante Castrorum Magistro Petro Strozza. Initio Iunij tormenta producuntur, magnoque in muris facto hiatu, turrim per paludes aggressus occupat, indeq; magna oppidanis detrimēta infert. Qua re commotus Quaribbius Theonuillæ Pręfectus, tum etiam quòd Philippus Mommorancius Hornæ Comes, frustrà Lutzenburgo auxilium immittere esset conatus, decimo Kal. Iulij honestis conditionibus deditionem facit, cùm nō pauci è Francis tormentorum oppidanorum globis essent discerpti, aut leuibus prœliis interfecti, interque hos ipse Strozza, ad inspiciendum oppidi situm cum Guisio obambulans, fortuitò tormenti globo traiectus. Franci Theonuillæ, dum muniretur, hęrentes, tria equitum millia Lutzenburgum mittunt, exploratum quid animi ciues præsidiarijque haberent. Sed à Mansfeldio ac Hornio, qui intus cum magna manu erant, repulsi, ad castra rediere. Initio Iulij Guisius Arlonium ducit. Sed pręsidiarij loco diffisi, incenso oppido, discessere: Franci munitiones diruēre, ac deinde alia quędam minora loca subegere. Dum hac ratione Franci apud Lutzenburgios bellum circumferunt, Thermæ Dominus, qui Petro Strozzæ in Marescalci dignitate successerat, ei parti Francici exercitus præficitur, quæ Caletum ac Guinam expugnarat, ibique, dum Caleti munitiones perficiuntur, relicta erat. Perfectis munitionibus, nouas peditum equitumque copias veteribus addit, cumque duodecim peditum ac duo equitum

1558

Idem Guisius Guinam vi expugnat, mox & Arx deditur.

Franciscus Delfinus Franciæ ducit Mariam Scotiæ Reginam.

Obsident Franci Theonvillam in ditione Lutzenburgensi.

Deditur eadem cùm ei succurri non potuisset.

1558 millia coëgisset, Caleto profectus, in maritimam Flandriam ei vicinam contendit, hac ratione Regis Philippi vires in diuersas partes distractu-rus. Cùm ad flumen Ha, quod Greuelingæ Oceanum influit, traiecis-set, magnam rusticorum manum cum paucis militibus transitum impedire conantem, in fugam conijcit. Tum Greuelingam ac Borburgum prætergressus, postridie Kalend. Iulij Duynkercam peruenit: dumque de deditione colloquuntur, Franci, alia parte transcensis muris, oppidum capiunt, cædunt obuios, diripiunt ac incendunt. Eadem fuit fortuna Bergarum D. Winoci. Vnde Neoportum vsque excurrentes, omniaque in prædam verrentes, ferro igneque passim in Flandria fæuiunt. Rex Philippus duobus exercitibus à Francis vno tẽpore diuersis locis oppugnatus, verens ne Guisius Thermęo se iungeret, Sabaudum cum copiis, Guisio transitum impediturum, Namurcum mittit, donec è Germania conuenissent copiæ. Sed Guisio diutiùs quàm expectarat apud Lutzenburgios hærente, Lamoralem Egmondij Comitem Flandriæ Gubernatorem cum Belgicis copiis Thermæo se opponere iubet. Egmondius vndique in vnum collectis Belgis, comitante Ponto Lalaino Bignicurtij Regulo, Rentij Marchione, ac non paucis veteranis Præfectis, in Francos tendit. Thermæus Duynkerckæ ex articulari morbo decumbẽs, exercitum Greuelingam, indeque Caletum iter conuertere iubet. Sed extrema Egmondij diligentia celeritateque coactus, ad flumen Ha, loco muniro castra ponit, ad quæ mox Thermæus quoque, quamquam maximis teneretur doloribus, accessit: Egmondius enim vix quatta milliatis parte à Francis consederat, certabántque singulis momentis velitariis pugnis, crescenteque in horas Belgarum exercitu, cùm se Thermæus breui numero inferiorem futurum conspiceret, postero die summo manè, decrescente maris æstu, amnem Ha, aquis tunc ferè destitutum, supra Greuelingam transit. Egmondius hostem è manibus elabi, nisi arte celeritatéque vteretur, considerans, infra Greuelingam suas transmittit copias, iuxtáque Slusas Caletanas minori capto circuitu, Thermæo à fronte instructis aciebus occurrit; qui necessariò pugnandum videns, cùm se suósque tormentis maioribus (quibus Egmondius ob celeritatem destituebatur) ex præscripto belli muniisset, ad alacriter pugnandum eos est cohortatus. Belgas pedites ducebant Pontus Lalainus Bignicurtij Dominus, ac Reullij Comes, Germanos Hilmarus Munichusius, Hispanos ac Wallones Caruialus. Adueniente hac ratione Egmondio, non terrentur Franci, sed explosis tormentis, cladem Belgis non exiguam inferunt, occiso Egmondij, cui insidebat, equo: qui statim altero conscenso, Francos inuadit, tempúsque iterùm onerandorum tormentorum, magistris cæsis aut fugatis, eripit. Tympanis ac tubis sonum ingentem edentibus, primò omnes

Alia parte Fráci maritimam Flandriam inuadunt.

Capiunt Duynkercam & Bergas diui Winoci.

Occurrit Francis iussu Regis Egmõdius & alij.

Ne elabãtur Franci, iter eis præcipiũt.

1558

omnes equites, deinde & pedites acriter ab vtraque parte concurrentes, dubio diu Marte dimicant, multis vltrò citroque cadentibus ac fauciatis; ſtatariamque pedites, ac mox etiam aliquot equites pugnam ineuntes, atroci inter ſe manu animoq; ſæuiebant; Germanis tamen, qui Francis militabant, frigidiùs rem gerentibus. At à parte Belgarum pedites Friſij eorumque vicini conſtantiſſimè fortiſſimeq; depugnabant. Euenit autem, dum maximè pugna feruet, vt decem Anglicæ militares naues, maria prope Greuelingam explorantes, cum æſtu ad oſtium fluminis Ha appellerent: qui audito clamantium ac pugnantium diſſono fragore ac ſono, quid rei ſit explorant. Certiores de veritate, amnis oſtium intrant, diſpoſitiſq; ſecundùm ripam ordine aliquot nauibus, prǽmonito Egmondio de amica claſſe, tormentis Francorum terga impetūt. Vbi vrgentes acriter à fronte Belgæ, cùm eos ardorē remiſiſſe ſentirent, renouato impetu, tandē equitatum omnem in fugam agunt: quem ſtatim ſubſecuti pedites, victoriam Egmondio Belgiſque reliquere. Pugnantes è Francis cecidere circiter ad duo virorum millia, ſed multò plures in fuga ab equitatu & ruſticis fuerunt interfecti. Periere etiam multi in amne & mari, è quibus Angli ducentos piſcati, in victoriæ ſignum, cuius pro parte auctores erant, in Angliam auexere, ac ſepeliere. Capta ſunt tria millia, ac inter hos Marſcalcus Thermęus in capite ſauciatus, Caleti Pręfectus, Annibaldus Moruillerius, Villebonius, Snierpōtius, viri illuſtres. Pugnatum eſt ad oſtium fluminis Ha, in ipſis propè maris æſtuariis, tertio Idus Iulij. Tormenta impedimentaque omnia, tam allata quàm deprædata, cum ſignis omnibus militaribus capta. Deſideraucre Belgæ circiter quadringentos viros, ac inter hos Peluij Dominum cùm nobilibus aliquot Præfectis, ne de incruenta gloriarentur victoria. Guiſius intellecta Thermæi clade, ſuſcepti itineris inſtitutum deſerens, alia via in Picardiam ad Regem Pierreponti copias colligentem ſe confert. Conuenerant intereà vndique Regis Philippi copiæ, habitoque delectu ad triginta peditum ac quatuordecim equitum millia cenſebantur. Cùm ijs copiis Rex Philippus caſtra haud procul Dorlano ponit, illud oppugnare ſe velle ſimulans. Ex aduerſo Rex Henricus, Pierrepontij haud procul Ambiano caſtra locat, ſæpiùs hinc inde amnem Authiam tranſmittentes, paruiſque præliis vires experientes. Vbi cùm per tres continuos ferè menſes munitis caſtris ſeſe Reges continuiſſent, iterùm Chriſtierna Lothatingiæ Ducis mater de pace mentionem inferre incipit, idemque annitebantur Franciæ Proceres ſuperioribus præliis capti. Interim in Italia non quieſcebat Dux Sueſſæ Inſubrum Præfectus, ſed in vnum coactis decem peditum ac duobus equitum millibus in Francos Subalpinos ducit: Centalliumque oppidum valdè munitum obſidens, tandem poſt

Pugnatur diu dubio Marte, tandem victoria Egmondij & ſociorū fuit.

Haud parū tamen ad victoriam queq; contulerunt Anglorum naues tunc ibi caſu appulſæ.

Cecidere Franci pugnantes duo millia, plures in fuga; capta tria millia: ex Belgis deſiderati circiter quadringenti.

Intereà Rex Philippus ingentem exercitum colligit.

Opponit Francus ſuum. nec tamen niſi leuibus prælius per tres menſes certant.

1558 aliquot dierum validam oppugnationem, territis præsidiariis, ad deditionem cogit, diripit, incendit, ac diruit, commeatum, qui ingens erat, ac tormenta Cunium ac Fossanum transferens. Deinde Pischarij Marchionem equitum Præfectum, cum aliquot peditum cohortibus Roccauionem, oppidum à Francis valdè munitum, mittit, quod is, cæso præsidio, expugnans, Hispanos imponit. Tum exercitum ad Montem Caluum ducens, expugnat, diripit, præsidioque imposito munit. Hinc Casalim in ditionem Monferratensem mouet. At ob ingentes oppidi munitiones, firmissimumque præsidium, instante autumno, diuturnam obsidionem instituere noluit, sed Vico Martini permunito, firmoque præsidio imposito, vt Casalanis infesti essent, suisque præsidio, Mediolanum reuertitur. iam enim de pace apud Belgas inter Reges agi certior quoque erat factus. Circa finem mensis Iulij Angli classe centum nauium instructa, quæ decẽ peditum millia vehebat, Duce Ammirale Milordo Clintonio, in altum dant vela. Iungunt se statim eis viginti Belgarum onerariæ maiores optimè armatæ, quibus præerat Ammiralis Wackij Dominus. Coniuncti Franciæ littora legunt, tandemque in Britones militum partem exponunt. Sed cùm sine ordine disciplinaq; ad prædam discurrerent, raptaque ad naues deferrent, Cherfimonij Regulus, excita Nobilitate, ac subitariis aliquot eductis peditum cohortibus, in palantes ex inopinato inuehitur, cædem non exiguam facit, multos capit, prædamque quæ in naues nondum erat perlata, recipit. Angli Belgæque ad naues cõpulsi, sublatis anchoris, hi in Angliam, illi in Belgium, malè habiti, magno cum dedecore reuertuntur. Sub idem ferè tempus consensu Regis Philippi pacem in Italia faciunt Parmæ ac Ferrariæ Duces, vltrò citroque occupata restituentes. Intereà de pace inter Reges ineunda diligenter ab ijs, quibus res erat commissa, laborabatur, iamque spes affulgebat, tem confici posse, præsertim Angliæ Reginæ Legatis enixè satagentibus, cùm subitò tristis ad Abbatiam Sercampiam, quò Pacificatores conuenerant, adfertur nuntius, Mariam Angliæ Reginam, Regis Philippi vxorem, mense Nouembri, nullis genitis liberis, è viuis excessisse. Obierunt eodem hoc anno mense Martio in Hispania, Leonora Franciæ ac Portugalliæ vidua, eiusdem Philippi Regis amita, itemque pater Carolus pridem Cæsar, decimo Kal. Octobris, de quo pleniùs ante biennium prænarrauimus; deniq; altera amita Regina Maria, Hungariæ vidua, tertia à fratris Caroli morte hebdomada: qui tristes nuntij pacis negotium in mensem Ianuarium sequentis anni reiecerunt, vtroque Rege interim exteros milites dimittente, subditosque in præsidia distribuente. Liberatur eodem mense Nouembri Anna Mommorancius Comestabilis Franciæ Belgico carcere, pro redemptione numeratis quinquaginta aureorum liliorũ milli-

Dux Suessa in Alpibus pro Rege Philippo loca quædam recuperat, & munit.

Expeditio quædam naualis Anglorum & Belgarum in Britanniam minorem, sed inglo-ria.

Pacem in Italia faciunt Parmæ ac Ferrariæ Duces.

Seriò agitur quoque de pace inter Hispanum & Francum, sed tristes nuntij de morte Angliæ Reginæ, Cæsaris, & sororum, in sequentem annum negotiũ reijciunt.

millibus. Kalend. Ianuarij anni 1559. obiit Chriſtiernus III. Daniæ Rex, 1559
ſuccedente illi filio Frederico, pauloque pòſt etiam moriente Chriſtierno II. Daniæ Rege viginti quinq; annis captiuo. Die 14. eiuſdem menſis Eliſabeth ſoror, ſed non vterina, defunctæ Mariæ Angliæ Reginæ, ex Anna Bolenia, de qua ſuprà, progenita, per vniuerſum Regnum præconis voce Regina proclamatur, moxque inauguratur 17. Kalend. Februa-(rij. Poſt inaugurationem (vtar verbis Guicciardini) magnis comitiis Senatus ad vrbem Londinum ex conſuetudine cùm haberetur, multis obſtinata altercatione conſumptis menſibus, ægrè tandem eſt dimiſſus. Verſabatur verò omnis in eo controuerſia, Eſſétne aliquid de ſtatu Religionis Chriſtianæ mutandum, innouandúmve. Vniuerſum Sacerdotum collegium cum parte Nobilitatis maxima nihil de inſtitutis maiorum immutari debere, magna contentione ratiocinabantur. Verùm Regina, quæ cum nutricis lacte ſuxerat nouam Religionem, aluerátque hactenus liberalibus ſtipendijs doctores imbibitæ inſtitutionis, aliter ſentiebat; ſequebanturque eam plerique populares omnes. Itaque poſt inutilem nimiſque longam rixam, quidquid Sacri homines Primateſque multi rogaſſent, ſeu diſſidium vetita, ſeu vt ſuis inſeruiret affectibus, Regina, reſciſſis Actis ſototijs, Edictum quod Eduardo Rege latum erat, ne Romano Pontifici poſthac obtemperaretur, paucis immutatis clauſulis, retulit ac reſtituit. De Iconomachiæ porrò negotio tunc quidem eo Senatu nihil eſt actum: verùm non multis interiectis diebus, populari inſolẽtia Diuûm Imagines omnes è templis ſunt refixæ ac dirutæ, excepta ſola figura Chriſti cruci affixi, quam domeſtico in ſacratio erectam reſeruauit Regina; ſicque femina (quam in Eccleſia nec loqui patitur Apoſtolus) Eccleſiæ Anglicanæ caput coli eſt iuſſa. Hæc Guicciardinus. Nonis Februarij Carolus Lotharingiæ Dux in vxorem ducit Claudiam, alteram Henrici Franciæ Regis filiam, dudum ſibi deſponſatam, nuptięque Pariſiis ſummo cum apparatu pompaque ſunt celebratæ. Menſe Ianuario de pace Regum Legati acturi ab vtraque parte iterùm conuenerant. Erant nodi, & non minimus ille de reſtituendo Anglis Caleto, quod Rex Philippus Anglis gratificaturus nō parum vrgebat, cùm Mercurius fortè interuenit, nuntium adferens, Eliſabetham Angliæ Reginam, veritam (quòd ſe Religione à pactoribus diſcrepare animo ſciret) ne eius legitima haberetur ratio, diuerſo in conciliabulo, interceſſore Caualcante Florentino, pacem cum Franciæ Rege conſtituiſſe, eique feciſſe
» liberam poteſtatem vrendæ ciuitatis Caletenſis, ea ſummatim lege, vt
» exacto octennio Britannos in poſſeſſionem veterem Rex reſtitueret. Sin
» minùs, quingenties mille aureos appenderet; eaque vt ſarta recta eſſent,
» obſides interim daret quatuor ex Francica nobilitate, quos Regina optaſſet.

Eliſabeth ex Bolenia proclamatur Reginà Angliæ.

Edicitur in Anglia ne Romano Pontifici poſthac ibi obtemperaretur.

Quin, vt femina ſit Eccleſiæ Anglicanæ caput, ibi conſtitutum eſt.

Tranſigit Anglia cum Franco de Caleto.

1559 set. His conuentis intellectis, cùm cetera satis inter Reges conuenirent, in desperatissima vulgi spe, apud Cameracesium optabilem Reip. pacem tertio Nonas Aprilis Legati fecerunt his præcipuis conditionibus: Pacis induciarumque leges, quæ inter Reges eorumq; prædecessores fuere initæ, ac quales eæ ad annum vsque 1551. permansere, firmæ, stabiles, ratæque sunto, nisi in quibus noua hac pactione aliter statuitur. Pax firma, absoluta, æternaque inter Philippum II. Hispaniarum, ac Henricum II. Francorum Regem, eorumque Regna ditionesque quocumq; terrarum sitas, subditosque cuiuscumque generis sexus ac conditionis esto. Vterque Rex omnibus fœderibus, quæ ad alterius læsionem redundare possent, renuntiato. Vt Generale Christianorum, sacrorum profanorumq; Procerum conuocetur habeaturque Concilium, ortæque in Religione hęreses extinguantur, ratioque inferendi Turcis belli ineatur, vterq; Rex laborato. Subditi vltrò citroque liberè commeanto, mercaturam faciunto, portoria vectigaliaque vetera tantùm persoluunto, priuilegiis ac immunitatibus solitis vtuntor. Sacræ profanæque conditionis homines ad bonorum possessionem, vt nunc sunt, reuertuntor, Siculis, Neapolitanis ac Mediolanensium exulibus exceptis. Rex Philippus Regi Henrico Fanum D. Quintini, Chastelettum, Hamam, quæque inde depêdent, omniaque alia Franciæ ditionis, ab anno 1551. à se aut Cæsare Carolo occupata, restituito. Rex Henricus Regi Philippo Theonuillam, Marieburgum, Iuosam, Damuillerium, Mommedium, cum ijs quæ huc spectant, reddito, omniaque quæ à dicto anno in hunc vsq; diem Rex Henricus eiúsve Legati occupauere: neque licitum sit, munitiones hinc inde factas diruere nec minuere, sed tantùm è singulis commeatum, apparatúmque belli omnem liberè auferre. Ager ditionis dirutæ Terowanæ, quæque eò spectant, Franciæ iuris esto, ea tamen lege, vt numquam eodem in agro nec loco oppidum aut munitionem ædificare Regi Henrico nec eius successoribus licitum sit. Sacra bona Terowanensia omnia æqua portione diuiduntor, vnaque pars Antistiti Fani D. Audomari, altera Antistiti Boloniensi, impetrato consensu Summi Pontificis, conceduntor. Rex Henricus Ecclesiæ Leodiensi ciuitatem Lonensem, Fraisnensem, ac Bullonensem reddito. Ditio oppidumque Hesdinum, quæque ei debentur, Regi Philippo eiusque successoribus in perpetuum maneto. Comitatus Fani diui Pauli Dominæ Tuteuillæ redditor. Comitatus Charoloij, quæque eius sunt iuris, Regi Philippo, vt ad successores transmittat, restitutior, Regi tamen Henrico eiusq; successoribus patronali in eo manente iure. Duci Mantuano Marchionatus Monferrati absolutè redditor; subditis tamen, quòd Regi Henrico adhæserint, fraudi non esto. Ciuitas Valentia ditionis Mediolanensis, Arce non imminu-

Demum Hispanus & Francus quoque concilian-tur his legibus.

Curet vterq; extingui hæreses, Concilij Generalis auctoritate.

Ab anno 1551. bello capta reddantur vtrimque eo statu quo nunc sunt.

Reddat Francus Ecclesiæ Leodiensi Bullonium, Fraisne, & Lonam.

» minuta, euectis bellicis tormentis ac commeatu, Regi Philippo reddiror. Genuenses Rex Henricus in amicitiam admittito, omniaq; quæ in Italia Corsicaque eripuit, restituito, præteritæque defectiones Corsicis apud Genuenses incommodo ne sunto. Rex Henricus vniuersa ditione Senensi absolutè cedito. Nobiles ignobilesque, quamcumque hoc bello partem sunt secuti, indemnes sunto. Rex Philippus Elisabetham Regis Henrici filiam natu maximam vxorem ducito, cum ea in dotem, nomineque paternæ maternæque hereditatis semel quadringenta millia aureorum liliorum accipito. Emanuel Philibertus Sabaudiæ Dux Margaretam Francicam Regis Henrici sororem vxorem ducito; cui illa in dotem adferet Ducatum Berrij, fruitura tantùm ad vitam; qua de causa Rex ei semel persoluet trecenta aureorum liliorum millia. Altero post publicatas pacis huius leges mense, nuptias Sabaudus celebrato: quibus absolutis, ei Sabaudiæ ac Bressæ Ducatus redditor. Tum etiam Comitatus Bergeij, Veronnei, Moriennæ, Conocali, Tarentasiæ, Barcelonnettæ, Principatus Pedemontis, Comitatus Astensis, Marchionatus Cheuræ, Dominium Languesij, Gallcresij, Comitatus Nicææ ac Barræ, omnesque ditiones, quas olim pater Carolus Sabaudus possedit, cum iis quę aliqua ratione ad hęc pertinēt, restituuntor, excepto Turino, Quiersio, Pinerolo, Chinaio, ac Villanoua Astensi, cum eorum finibus ac iurisdictionibus; quæ tamdiu Rex Henricus suis præsidiis obtinebit, donec controuersiæ inter Francorum Reges ac Sabaudiæ Duces iam olim motæ, fuerint sopitæ: id verò vt proximo triennio fiat, Rex Henricus curato. Rex Philippus similiter Duci Sabaudiæ, quidquid in eius ditionibus præsidio obtinet, exceptis Vercellis ac Asta, statim reddito; ea verò suo sumptu præsidiis obtineto, donec Rex Henricus quinque dicta oppida retinuerit, nec diutiùs: interim Sabaudus in dictis oppidis nihilominus officia sacra profanaque conferto, censusque Ducales percipito, ac cum vtroque Rege pacem amicitiámque colito. Restitutionem locorum, de quibus his legibus est actum, hac ratione facito: Rex Henricus altero mense à die huius initi ac conclusi fœderis numerando, Sabaudo omnia quæ ex fœderis formula debet cis ac vltra Alpes, Genuensibus item in Italia ac Corsica reddito, quatuor à Rege Philippo receptis obsidibus, quos Rex Henricus nominabit; qui in eius potestate manebunt, donec Rex Philippus à sua deinde parte conditionibus satisfecerit; id autem fiat intra proximum mensem, ex quo Rex Henricus fidem liberarit, tum obsides recipito. Hæc acta, transactáq; ac subsignata Cambresij tertio Nonas Aprilis à Ferdinando Aluaresio, Albæ Duce, Guilielmo Nassauio Orangij Principe, Ringomio Siluano Comite Malitano, Antonio Perrenotto Antistite Atrebatensi, ac Viglio Zuichemio Præside Arcani

1559

Rex Philippus Franci filiam, Sabaudus sororē vxores ducito.

Vterq; Rex Sabaudo ablata, eidem restituito, tantùm pauca adhuc ad tempus in eorum manibus manento.

Prior Frācus (acceptis tamen ab Hispano quos volet obsidibus) his legibus satisfacito.

1559 Concilij; à parte Francorum à Carolo Lotharingiæ Cardinale, Anna Mommorancio Franciæ Comeſtabili, Iacobo Albanio, Marchione Froſſacquij, Fani D. Andreæ Regulo Franciæ Mareſcalco, Ioanne Moruillerio Antiſtite Aureliano, Claudio Laubeſpina Hautherinç Domino, Regiis Conſiliariis. Paulò pòſt ipſi Reges ſubſcripſere, ſigillaq; maxima appendi iuſſere. Idem vtriuſque filius natu maximus, Carolus ac Franciſcus fecere. Mox Cambreſij ac Cameraci pax, ac deinceps per totum Belgium ac Franciam, incredibilibus hominum gaudiis ac triumphis publicatur. Exinde ſatisfaciendis conditionibus vtrimque ſe accinxere.

Publicatur vbiq; dicta pax incredibili omnium lætitia.

Rex Henricus, antequam loca promiſſa redderet, obſides, vt conuentum erat, à Rege Philippo petiit, accepitque Ducem Albanum, Ducem Arcuenſem, Principem Orangij, ac Comitem Egmondij; qui menſe Iunio huius anni in Franciam profecti, pacta coniugij inter Regem Philippum ac Eliſabetham Francicam inita, abſoluêre; deſponſaturque 9. Kalend. Iulij, ſtipulante Albano pro Rege Philippo, nuptięq; Regia magnificentia Pariſiis celebrantur, armato Egmondio cum ſponſa cubante. Sequentibus diebus equeſtri ludicto certamine Principes Proceresq; concurrunt. Decretum erat, vitandæ inuidiæ cauſa, Franci cum Francis, Belgæ cum Belgis ac Hiſpanis concurrerent. Rex Henricus in armis exercitatiſſimus cum variis Franciæ Proceribus, multis confractis ingenti concurſu haſtis, vires ſumma ſpectantium cum laude ſępiùs demonſtrarat. Poſtremò Gabrielem Mongomerij Baronem ad concurſum cogẽs, cùm vterque haſtam ſummo honore in concurrentis pectus confregiſſet, euenit, vt diſſilientis ruptæ lanceæ fruſtum in dextrum Regis oculum per caſſidis foramina, oculis ſeruientia, ſeu illam ipſam caſſidis feneſtram non ſatis clauſam, curſus violentia adactum, ferè ad cerebrum penetraret, adeoque grauiter membranas cerebrum obuoluentes vulneraret, vt vndecimo pòſt die, ſeptimo nimirum Idus Iulij, ætatis anno quadrageſimo ſecundo, ſummo omnium cum luctu è viuis diſcederet, ad extremum vſque ſpiritum integris vſus ſenſibus. Quin vocatis ante mortem in cubiculum Emanuele Philiberto Sabaudiæ Duce ſororeque Margareta, iungi eos à Sacerdote, ſe inſpiciente audienteque, iuſſit; omnia ei in Sabaudia ac Pedemonte, ſecundùm initę pacis formulam, reſtitui præcepit. Rex Philippus, de ſoceri Regis infelici caſu certior factus, ſtatim Pariſios mittit Andream Veſalium Medicorum ac Chirurgorum eius temporis facilè Principem. Sed contra letale vulnus ars nec ſolertia humana quidquam valuit. Idibus Auguſti ad Fanum D. Dionyſij Rex perlatus, iuxta prædeceſſores ſepelitur. Decimo octauo Auguſti Romæ obiit Pontifex Paulus IV. De eius morte ſic Guicciardinus: Tertio Idus Sextiles Romæ Paulus IV. Pontif. Max. in viuis eſſe deſijt.

Deſponſatur ſolemni pompa Eliſabetha Francica Regi Hiſpaniarũ.

Henricus Franciæ Rex in haſtiludio vulneratur.

Vndecimo poſteà die ex vulnere moritur.

desijt. Quo onere subleuatus Romanus populus, & vniuersa ditio eius subiecta impetio, miris modis exultabat: nec enim solū propter nimiùm acerbam illam hæresum inspectionem, Inquisitionémque, quam ipse instituisset, verùm etiam propter bella, propter exactiones, propter insolentiam ac nimiam quamdam in Repub. agnatorum licentiam, eo Pontifice, vniuersæ Clientum Ecclesiæ opes supra modum erant depressæ. Ita ille. Sufficitur illi demum mense Decembri ipsis Iesu Christi Natalitiis festis Ioannes Angelus Medelinus, Marchionis Marignani, viri strenuè sæpè antè commemorati, nunc paulòantè mortui, frater germanus; assumptóque nomine Pij Quarti, mox Carolum Caraffam Cardinalem in carcerem conijci, conuictúmque de ingentibus sacrilegiis, furtis, aliisque facinoribus, in carcere strangulari iubet. Hactenus ferè Pontus Heuterus. Exinde Florentius Vanderhaer per annos aliquot succedet. Pace (inquit ille) constituta, Rex Catholicus, quòd Cæsarem patrem mense Septembri amiserat, quòd de Africanis præsidiis, Hispaniæque occultis motibus timebat, Hispanias cogitabat. Ad mensem Iulium Conuentum Prouinciarum Ordinibus atque inaurati Velleris Equitibus Gandauum indixerat: antè enim quàm Zelandiâ in Hispaniam nauigaret, sufficere in locum demortuorum equitum nouos Equites cupiebat, Ordinibusque de sua profectione, de Parmensi Ducissa à se ad regimen Prouinciarum delecta, de Religione, ceterisq; de rebus loqui constituerat. Postremus Aurei velleris Conuentus Antuerpiæ fuerat habitus anno 1555. Post eum diem mortui erant Equites quatuordecim. Supererant triginta duo notiores Belgis hi, hocque ordine adscripti: Ferdinandus Imp. Carolus Hispaniarum Princeps, Maximilianus Austrius Boëmiæ Rex, Philibertus Sabaudiæ Dux, Ferdinandus à Toledo Dux Albæ, Cosmus Medices Dux Floretiæ, Octauius Farnesius Dux Parmæ, Petrus Emestus Comes Mansfeldij, Ioannes Comes Bossuti, Lamotallus Comes Egmondanus, Ioannes à Ligne Comes Arenbergij, Ioannes Lanoius D. Molembasij, Philippus Croius Dux Arschoti, Carolus Baro Barlaymontij, Philippus à Stauele D. Glaionij, Carolus Brimæus Comes Meghemi, Philippus Mommoracius Comes Hornę, Ioannes Marchio Bergensis, Guilielmus Nassouius Princeps Orangij, Ioannes Comes Frisiæ Orientalis. Istis allecti hoc conuentu hi: Franciscus Franciæ Rex Dux Vrbini, M. Antonius Colomna Dux Paliani, D. Assicourtij, D. Toutcoignij, Marchio Rentei, Dominus Montignei, Comes Lignij, Antonius Lalaignius, Comes Hoochstratanus. Conuentu hoc veteri ac solemni ritu peracto, cum Prouinciarum Delegatis agere Rex cœpit. Verba Regis nomine in eam sententiam facit Episcopus Atrebatensis, vt de Regis in optimos subditos præclara voluntate nonnulla prolocutus, libentissi-

[Margin: 1559]

[Margin: Decedit & Pontifex Paulus IV. succedente Pio IV.]

[Margin: Parat Rex Philippus proficisci in Hispanias; & quare.]

[Margin: Indicit in eam rem Gandaui Comitia Ordinum, & Equitũ Aurei velleris.]

[Margin: Ordo & nomina Equitum præcipuorum tunc viuentium.]

[Margin: Creantur eo conuentu & hi Equites.]

1559 bentiſſimè manſurum fuiſſe in Belgio Regem oſtenderet; ſi non ex Hiſpaniarum neceſſitates fuiſſent exortæ, quibus ſubueniri, niſi Rege præſente, non poſſet. Ducem Sabaudiæ ſupremam Belgij Præfecturam præclarè adminiſtraſſe; curanda nunc tandem illi propria. Optaſſe Regem vti filium ex Hiſpaniis accerſitum ſummæ rei præficere liceret, multas extitiſſe cauſas, cur id ante ſuum in Hiſpanias reditum facere Rex minùs potuerit. Diu itaque hac de re cogitantem in eam ſententiam Regem diſceſſiſſe, vti Ducem Parmæ ſororem ſuam Belgam natam coràm aſſidentem Duci Sabaudiæ ſubſtitueret. Darent itaque operam Ordines, vti quo Regem oporteret, eo Dux Parmæ obſequio coleretur. Tum in eum ſermonem Atrebatenſis eſt ingreſſus: Vicinatum ditionum cõplures nouis de Religione diſſidiis laborare; non poſſe non eorum Regem meminiſſe, quæ diſcedens Cęſar, audientibus Ordinibus imperaſſet, quibuſque de rebus moriens teſtamento ſtudioſè cauiſſet: Parmenſi itaque id Regem imperaſſe, Religionem Catholicam tueretur, eáſque leges exactè obſeruaret, quibus de hæreticis coërcendis Cæſar atque Rex cauiſſent; velle vti & Ordines huius quoq; in ſe rei curam ſuſciperent. Poſtremò, quòd ſibi maioribúſque obſequentes ſemper extitiſſent, quòd pecunias liberaliter contuliſſent, magnas pro hiſce Regem habere gratias, libentiſſiméque, cùm id rerum neceſſitas flagitabit, in has Prouincias rediturum. Hæc præcipuè Atrebatenſis. Vulgus iactat, promiſiſſe ſingulis ſeptennijs reuerſurum in Belgium Regem; ſed nec ipſe Metrius, nec quiſquam, quem legi, id habet. Iam diu erat muſſitatio, plus apud Regem in Hiſpaniis natum & educatum Hiſpanos poſſe, (verba ſunt Vanderharij) quàm vel Cæſar iis tribuiſſet, vel Belgarum meritis conueniret. Cæſarem Belgis Belgam, Hiſpanis Hiſpanum, Germanis Germanum, Italis Italum extitiſſe: Regem contrà vniuerſis ſemper eſſe Hiſpanum, miniſtriſque Hiſpanis quàm ceteris vti libentiùs; multa Hiſpanos in Belgas dicere, quæ ferre ingenuos homines non oporteret; offenſúmque aliquando iis ſermonibus Cæſarem, Regi, Orangio Boſſutióque præſentibus, dixiſſe futurum (ni caueat) vt Hiſpanorum conſiliis res Belgica ſubuertatur. Accedebat nunc, (quod Belgio turpiſſimum videretur futurum) vti Comitem Feriæ, Secretarios Vergam & Eraſo, eo ſit cum imperio Rex relicturus, vt niſi iis auctoribus conſtitui de Republica res nulla poſſet. Rogati itaque Ordines Regi vt reſponderent, eas ſinguli ſententias dicunt; Rogandum eſſe Regem, peregrinum vti militem Belgio educat; præſidiis non niſi Belgicis vtatur; cõſiliis de Repub. peregrinos non adhibeat. Menſis itaq; Auguſti die ſeptimo, cùm in eam quam dicebamus ſententiam Ordinibus Rex eſſet locutus, tum Borlutius, vrbis Gandauenſis Penſionarius, pro toto eo conuentu Regi rem

Oratio Regis nomine ad Ordines habita.

Conſtituitur ab eo Ducissa Parmenſis Belgij Gubernatrix.

Vult Rex tam Parmenſis quã Ordines coercendis hæreticis diligenter aduigilent.

Querimonia contra Regem & Hiſpanos tunc vulgò iactata.

Rogantur, & dicunt Ordines ſinguli ſuã ſententiam.

propo-

„ proponit, peregrinæ militiæ incommoda atque mala commemorat, 1559
„ Theonuillam, Marieburgum, deserta ab inquilinis oppida præsidiariorum Hispanorum insolentia ostendit, Belgicorum militum fidem multis exemplis docet. Rogare itaque Ordines vti Cæsaris exemplo munitionibus peregrinos deducat, ea loca Belgis committat. Hinc in eum sermonem Borlutus ingreditur, alienum futurum à vetere forma Reipub. indignum Belgarum fide atque virtute, si peregrinos homines ad publicarum rerum curam Rex sit adhibiturus: postulare itaque Ordines, vti ne rem eam Rex committeret, quæ Regi inutilis, genti Belgicæ opprobrio sit futura. Quæ cùm Borlutus dixisset, subiratum (vti homines suspicabantur) de sede Regem surrexisse accepimus (ait idem Auctor) atque eo digresso, in eam sententiam locutum Ducem Sabaudiæ, vt Ordinibus peregrinę militiæ discessum polliceretur, verbis nihilominùs eos leniter increparit, qui de Regis voluntate aliter vel sentirent vel loquerentur, quàm illius in Belgas præclarum studium mereretur. Constituti hi Prouinciarum Belgicarum Rectores: Petrus Ernestus Mansfeldiæ Comes, Ducatus Lutzenburgensis Legatus seu Rector: Carolus Brimęus Comes Meghemi, Geldrię & Zutphanię: Lamoralius Comes Egmondanus, Flandrię & Artesiæ: Guilielmus Nassouius Orangię Princeps, Hollandiæ, Zelandiæ, & Vltraiectinæ ditionis: Ioannes à Bergis, Marchio Bergæ ad Zomam, Hannoniæ, Valencenæ & Cameracesij: Florentius Mommorancius, Dominus Montigny, Hornani frater, Tornaci & Tornacesij: Ioannes Mommorancius Dominus Courririj, Insularum, Duaci & Orchinij; Ioannes à Ligne Comes Arenbergij, Frisiæ & Transisulaniæ: Carolus Barlaymontius, ditionis Namurcensis: Ioannes Comes Frisiæ Orientalis, ditionum Transmosanarum: Comes Hornanus, Ammiralis seu Præfectus maris, eratque eum Rege in Hispaniam profecturus. Brabantiæ, Mechlinięque, veteri instituto nullus datus est Præfectus; quòd hîc ipsa suprema Præfectura esset, nisi quòd Antonio Lalaignio Hoochstratæ Comiti, Mechliniensis ciuitatis cura ex parte fuerit commissa. Ita Rex Gandauo in Zelandiam contendit, comitantibus omnibus Belgarum Proceribus, Ordinúmque Legatis; commodámque nactus tempestatem, 6. Kalendas Septembris nauem conscendit, paucisque diebus Laredum Cantabriæ oppidum, vno continenter afflante Aquilone, appulit.

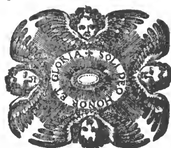
Orant Regem, quatenus dimissis peregrinis, ipsi Belgis oppida & Arces committantur.

Pollicetur Rex discessum peregrinæ militiæ, irato tamen animo.

Nominat omnes Belgas, qui Prouinciis singulis præsint.

Nauigat in Hispaniam.

ANNALIVM BRABANTIÆ TOTIVSQ. BELGII
TOMI PRIMI ET SECVNDI FINIS.

INDEX

INDEX RERVM

IN

ANNALIVM

BRABANTIAE

TOTIVSQVE BELGII

TOMVM PRIMVM ET SECVNDVM.

Numerus paginam, littera a *principium*, b *medium*, c *finem paginæ, designant.*

in

Anto-

S. Arnul-

Bellum

Bernenses,

Brechta

C.

eius

Christia-

D.

mihi

CC 4 Elno-

Olim-

sed

F.

obsi-

armata

Flan-

DD Pisca-

à filio

G.

quando

quam-

in

mortuo

I.

pen-

Ducatu

ob fontes

 arcem

K.

L.

*ob Hanc-

ad bre-

M.

Roma-

in-

 pari

Missæ

N.

Francos

Fredege-

O.

Odilo

Otho

P.

Pax in-

tandem

Pseudo-

Q.

R.

Rega-

Rotsela-

Spino-

Theo-

contra

insignes

VV.

eſt ſeu-

KK 2 Leida.

X.

Z.

rebel-

APPROBATIO.

CVM *Annales hi Brabantiæ & Vniti Belgij Principum res gestas duobus Tomis ex fide enarrent, gentisque nostræ, quam omnium Gallorum fortissimam iam olim dixit & verè dixit Cæsar, primordia, Principes, & euentus varios, distinctè & solidè complectantur, nihilque quod aut Religioni aut Politico statui aduersetur, contineant, dignos iudicaui, qui typis concepti in lucem prodeant. Datum Antuerpiæ, in Seminario Episcopali, die* XXXI. *Maij, anni* M. DC. XVII.

Laurentius Beyerlinck, Archipresbyter & Canonicus Eccles. Cathed. Antuerpiensis.

SVMMA PRIVILEGII.

ALBERTVS & ISABELLA CLARA EVGENIA *Archiduces Austriæ, Duces Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Serenissimi Belgarum Principes, Diplomate suo sanxerunt; nequis,* Francisci Haræi Annales Dücum seu Principum Brabantiæ totiusque Belgij, *præter Balthasaris Moreti voluntatem vllo modo imprimat, aut alibi terrarum impressos, in Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaléſve habeat. Qui secùs faxit, confiscatione librorum & alia graui pœna mulctabitur; vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ* VII. *Iulij,* M. DC. XVII.

Signat.

De Witte.

ANTVERPIÆ,

EX OFFICINA PLANTINIANA

BALTHASARIS MORETI.

M. DC. XXIII.

